

INNSTILLING

o m

LOV OM TROSSAMFUNN

Avgitt av Dissenterlovkomitéen av 1957.

1948

ÅRSBERÄTTELSE

1948

ÅRSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1948

ÅRSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1948

Komitéen har kostat kr. 52 323,—.
I tillegg kommer trykningskostnader ca. kr. 20 000.

Til

Det kongelige Justis- og politidepartement.

Komitéen tillater seg herved å legge frem innstilling om lov om trossamfunn.

Komitéen har holdt 51 møter.

Oslo, den 4. juni 1962.

Trygve Leivestad.

Ragnar Horn.

Einar Molland.

Martin Ski.

Johannes Smidt.

Kjell Aabrek.

Astri Rynning.

Innhold.

	Side		Side
I. Oppnevning av komitéen og mandat	5	2. Oversikt over frikirkeskoler	90
II. Historikk	6	3. Ordningen i andre land	93
III. Det tallmessige forhold mellom statskirken og dissenterne	12	4. Komitéens forslag om tilskudd	
IV. Oversikt over lover som berører religion	14	a. Tilskudd til dissenterskole	98
V. Religionsfrihet	17	b. Tilskudd til privatundervisning	101
VI. Grunnlovens § 2 og religionsfriheten	23	c. Tilskudd til høyere skole	102
VII. Medlemskap i trossamfunn		d. Tilskudd til religionsunderservisning	102
1. Alminnelige merknader om organisasjonsfriheten på det religiøse område	27	e. Dissenser	104
2. Ordener og klostre	30	XII. Helligdags- og arbeidshvilelovgivningen	
3. Medlemskap ved fødsel	32	1. Oversikt over gjeldende rett	105
4. Forhåndsavtale om barns religiøse status	35	2. Ordningen i andre land	109
5. Endring av barns religiøse status	36	3. Komitéens forslag	109
6. Den religiøse myndighetsalder	38	XIII. Offentlige tjenestemenns trosbekjennelse	
7. Sinnssyke og åndssvakes religiøse status	42	1. Historikk	110
8. Medlemskap i flere trossamfunn	44	2. Ordningen i andre land	113
9. Opphør av medlemskap	46	3. Oversikt over gjeldende rett	114
10. Formkrav ved inn- og utmelding av trossamfunn	47	4. Komitéens forslag	118
VIII. Medlemskap i Den norske kirke		5. Kirkelige tjenestemenn	
1. Statskirken, navn og stilling	48	a. Prest	118
2. Erverv av medlemskap i Den norske kirke	48	b. Klokker	119
3. Dåp som vilkår for medlemskap	50	c. Organist	119
4. Bekjennelse og vandel ved innmelding	59	d. Kirkeverge	119
5. Fast bopel i riket og statsborgerrett	60	e. Kirketjener	120
6. Utmelding av ordnet dissentermenighet	61	f. Graver	120
7. Formkrav ved innmelding	61	6. Tjenestemenn ved Kirkedepartementets kirkeavdeling	120
8. Opphør av medlemskap	61	7. Lærer i kristendomskunnskap i folkeskolen	
9. Utmelding ved fast bopel i utlandet	62	a. Bekjennelseskravets utvikling og stilling	121
11. Opphør ved tap av norsk statsborgerrett	63	b. Ordningen i de andre nordiske land	125
IX. Trossamfunn utenfor statskirken		c. Komitéens forslag	127
1. Behovet for dissenterlovgivning	63	8. Integrering av kristendomskunnskap og andre fag	133
2. Terminologi	64	9. Framhaldsskolen	133
3. Ordnete dissentermenigheters offentlige funksjoner	66	10. Spesielskolene	134
4. Fødselsregistrering	67	11. Lærerskolelovens dissenterbestemmelser	134
5. Lysing, vigsel, registrering og megling	71	12. Lærer i kristendomskunnskap ved høyere almenskole	135
a. Lysing	71	13. Bestyrer av høyere almenskoler	136
b. Vigsel	71	14. Embetsmann ved folkeskolen	139
c. Vigselsregister	73	15. Universitetslærer i teologi	141
d. Megling	74	16. Universitetslærer i kristendomskunnskap ved annet fakultet enn det teologiske	143
6. Dødsfall, døsmelding, begravelse, kirkegård	75	17. Det praktisk-teologiske seminar	144
a. Døsmelding og registrering	75	18. Lovregler	145
b. Begravelse	76	XIV. Ugildhet når offentlig tjenestemann ikke tilhører statskirken	146
c. Kirkegård	81	XV. Ugildhet for ombudsmann som ikke tilhører statskirken	148
X. Kirkeskatt		XVI. Dissenteres bruk av statskirkehus	150
1. Fritak for kirkeskatt etter gjeldende rett	82	XVII. Merknader til de enkelte paragrafer i lovutkastet	154
2. Fritak for kirkeskatt i de andre nordiske land	83	XVIII. Utkast til lov om trossamfunn	178
3. Prinsipiell vurdering av «dissenter-skatten»	84	XIX. Dissenterloven og bekjennelseslovens bestemmelers plass i utkastet til lov om trossamfunn	184
4. Komitéens forslag om tilskudd	87	XX. Oversikt over komitéens forslag	185
XI. Folkeskolene og frikirkeskolene		Bilag 1. Lagmann Bonnevis forslag til lov om religionsfrihet	188
1. Forholdet mellom frikirke og folkeskolen	89	Bilag 2. Kommuner med dissenter-skattøre	189
		Bilag 3. Fremmede staters forfatningsbestemmelser om religion	191

I. Innledning.

Ved kgl. res. av 11. oktober 1957 ble det oppnevnt en komité til å vurdere behovet for en revisjon av den alminnelige lovgivningsregler om medlemskap i Den norske kirke, og om personer og trossamfunn som står utenfor statskirken (dissenterlovgivningen) m. v..

Komitéen fikk følgende sammensetning:

1. Lagmann, (senere høyesterettsdommer) Trygve Leivestad (formann).
2. Overrettssakfører Ragnar Horn.
3. Professor, dr. theol. Einar Molland.
4. Forstander Martin Ski.
5. Biskop Johannes Smidt.
6. Lektor (senere statssekretær) Kjell Aabrek.

Byråsjef Astri Rynning har fungert som komitéens sekretær.

Komitéens mandat er i foredraget angitt slik:

«Komitéen gis i oppdrag å vurdere behovet for revisjon av den alminnelige lovgivningsregler om medlemskap i Den norske kirke og om personer og trossamfunn som står utenfor statskirken («dissenterlovgivningen») og i tillegg foreslå nye lovbestemmelser. Komitéen tilstilles også privat lovforslag av lagmann Carl Bonnevie, vedtatt til fremsettelse på Odelstinget 29. november 1954 av representantene Reidar Carlsen, Kjell Aabrek og Carl Henry, og oversendt Regjeringen ved Odelstingets beslutning av 13. januar 1955. I tvilstilfelle forutsettes det at komitéen konfererer med Justisdepartementet om hva som nærmere hører inn under mandatet.»

I foredraget har Justisdepartementet anført at dissenterloven av 27. juni 1891 ikke har vært underkastet noen gjennomgripende revisjon. Den inneholder foruten bestemmelser om dissenterne, også regler om inn- og utmelding av statskirken, melding av fødsler og dødsfall m. v.. Bestemmelser om personer som ikke står i statskirken finnes også mange andre steder i vårt lovverk.

Særlig Norges Dissenterting har flere ganger reist krav om full revisjon av dissenterlovgivningen. Det heter i foredraget: «I 1930-årene utarbeidet Justisdepartementet utkast til „Lov om registrering av trossamfunn utenfor statskirken” og „Lov inneholdende bestemmelser om medlemskap i Den norske kirke.” Etter at utkastene hadde vært forelagt de interesserte, deriblandt Norges Dissenterting, laget departementet i 1939 endelig utkast til Ot. prp. På grunn av krigsutbruddet ble imidlertid proposisjonen ikke fremmet.

I 1955 henvendte Dissentertinget seg på ny til departementet med anmodning om revisjon av dissenterlovgivningen. Tinget ga uttrykk for at lovutkastene fra før krigen etter dets

mening ikke lenger kunne brukes, og at det ønsket nedsatt en egen komité for revisjonsarbeidet. I henvendelsen ble bl. a. hevdet at man bør komme bort fra betegnelsen „dissenter” i lovgivningen, at dissenternes adgang til å undervise i religion i folkeskolen bør vurderes på nytt, at skattefritakene for dissenterne bør utvides, og at reglene om utmelding av statskirken må revideres.»

Grunnlovens regler om statsreligionen og statsmaktens forhold til denne, jfr. §§ 2, 4, 12, 16 og 27 har det vært Justisdepartementets forutsetning ikke skulle tas opp til vurdering.

Departementet har imidlertid oversendt privat forslag fra lagmann Bonnevie til lov om religionsfrihet. Forslaget er formulert etter mønster av den svenske religionsfrihetslov av 26. oktober 1951. Liknende generelle regler om religionsfrihet har man i Finland i religionsfrihetsloven av 10. november 1922, og i Danmark i Grunnlovens § 67. I Norge har man det ikke, selv om trosfrihet faktisk har eksistert også formelt etterat straffelovens ikrafttredelseslov av 22. mai 1902 opphevet Norske Lov 6-1-4, jfr. politianordningen av 22. oktober 1701 post II cap. I.

På forespørsel fra komitéen har ekspedisjonssjefen i lovavdelingen i brev av 12. februar 1958 uttalt at departementet ikke vil betrakte det som liggende utenfor komitéens mandat om den tar opp spørsmålet om å få fastslått religionsfrihetens prinsipp i Grunnlovens § 2.

Som naturlig kan være når det gjelder emner som berører religion og livsanskuelse, har det tildels vært ulike oppfatninger innen komitéen. Stort sett er det imidlertid enighet i hovedtrekkene i det forslag som legges fram, selv om der er dissenser når det gjelder enkelte spesielle punkter.

Komitéen antar at den rådende rettstilstand i dag ikke er slik at den gir grunn til sterk misnøye. Det rår utstrakt religions- og trosfrihet. Selv om landet har en statskirke, er det frihet for andre trossamfunn, også ikke-kristne. Alle slags religiøse sammenkomster og trosbekjennelser nyter strafferettslig vern. Selv om statskirkeformen og statskirkens tallmessige overlegenhet gir grunnlag for en viss ulikhet, kan man neppe tale om noen urimelig diskriminering i alminnelighet. Det hersker stort sett toleranse de forskjellige trossamfunn imellom, og mellom disse og statskirken, og mellom medlemmene. I det borgerlige liv spiller konfesjonelle forskjelligheter liten rolle.

Komitéen har antatt at den rådende retts-tilstand på de områder den skal behandle, ikke er slik at det kan bli spørsmål om noen dyptgående endringer. Den religionsfrihet vi har er det en selvfølge å beholde. Religiøs likestilling har vi ikke, for så vidt som vi har en statskirke. Dens stilling er imidlertid for tiden grunnfestet, og det er utvilsomt ikke noe alminnelig ønske om å endre den. Utenfor statskirken er de kristne trossamfunn sammen med mosaister og unitarier i en viss særstilling, for så vidt som bare disse kan danne «ordnede dissentermenigheter». Også dette svarer stort sett til den faktiske situasjon, idet andre religionsamfunn er lite representert. Tross statskirkeordningen medfører konfesjonelle forskjeller få ulikheter i borgerlige rettigheter.

Komitéen har imidlertid antatt at vårt lovverk formelt er lite tilfredsstillende. Det er ønskelig positivt å lovfeste religionsfriheten, og få klare bestemmelser om medlemskap i statskirke og andre trossamfunn. Herunder er det også ønskelig innenfor den ramme som følger av vår grunnlovfestede statskirkeordning å søke ytterligere fremmet og fastslått konfesjonell likestilling mellom trossamfunnene og borgerne.

Det forslag til lov om religionsfrihet som lagmann Bonnevie satte fram i 1954, faller i

sine intensjoner delvis sammen med komitéens syn. Det omfatter imidlertid bare en del av det felt en ny religionslov hos oss bør dekke. Hans forslag med begrunnelse tas med som bilag til komitéens innstilling.

Komitéen vil i det følgende gi en oversikt over den historiske utvikling på disse rettsfelter i vårt land, og over gjeldende rett og det tallmessige forhold mellom statskirken og dem som står utenfor den. Deretter vil komitéen drøfte behovet for lovendring og nye bestemmelser og legge fram sine forslag. Fremstillingen her faller i forskjellige hovedavsnitt: Religionsfrihet; religiøs myndighetsalder, og handleevne; medlemskap i statskirken; ordnede dissentersamfunn — frikirker; kirke- og skoleskatt; offentlige tjenestemenns trosbekjennelse; dissenterne som religionslærere; heligdagslovgivningen og dissenterne.

Da disse spørsmål er så innfløkt i hverandre, har det ikke kunnet unngås at det er blitt atskillige gjentakelser.

Sine forslag samler komitéen i et forslag om tilføyelse til Grunnlovens § 2, og til ny lov om trossamfunn.

Endelig foreslår komitéen endringer i en del lover som berøres av dens utkast til religionslov.

II. Historikk.

I større utstrekning enn i de fleste andre land, har i Norge stat og kirke vært nær forbundet, og folket samlet i en kirke. Ved de eldste kristenretter fra det 11. århundre ble kirken underordnet statens overhøyhet. Bispene ble ansatt av kongen; kirkelovene måtte som andre lover vedtas på lagtingene av konge og folk. På den annen side var det også kongens og statens kristenplikt å støtte og tjene kirken. Det pliktet også enhver borger. Vantro og vranglære og forsømmelse av kristenplikt var også borgerlige forgåelser.

Etter at Norge ble egen kirkeprovins i 1152, fikk kirken større makt og selvstendighet overfor staten. Den krevet lovgivnings- og domsmakt, og uavhengig forvaltning, og oppnådde det etter hvert i stor utstrekning.

Ved reformasjonen ble igjen stat og kirke nærmere knyttet sammen, og kirken underordnet staten. Reformasjonen ble innført ved maktbud fra kongen, Christian III, i samsvar med tidens prinsipp, *cujus regio ejus religio*, og luthersk oppfatning av staten som et homogent kristent samfunn, hvor kongen også var kirkens overhode. Noe klart skille mellom kirkelig og verdslig myndighet hadde man ikke, selv om man var klar over at kongen måtte

være bundet av Skriften og derfor ikke sto fritt overfor kirken.

Fra statens side ble det sett som en religiøs plikt og som en viktig politisk oppgave av hensyn til kongemakten og landets indre styrke å forhindre splittelse og bevare kirkens enhet. Ethvert frafall fra kirken og dens lære var en forbrytelse.

Klare uttrykk for det fikk man på mange måter i lovgivningen. Ved kongeloven av 1665 forpliktet kongen seg selv og sine etterfølgere til alene å tillate og forsvare den evangelisk-lutherske tro i sine riker og lande.

Christian den V's Norske Lov av 16. september 1687 art. 2-1-1 som fremdeles står formelt uopphøvet, fastslår statsreligionens bekjennesskrifter og at denne religion «skal i Kongens Riger og Lande aleene tilstædis». Norske Liv 6-1 om villfarende lære truet med de voldsomste straffer den som avfalt til den papistiske religion, den som huset noen katolsk geistlig, og forbød samkvem til noen annen religionsutøvelse enn den lovbooken selv forordnet.

Forordningen om politiet i alminnelighet av 1701, for Bergen av 1710 og for Christiania av

1745 innskjerpet at politiet skulle passe på at ingen fremmed religion ble utøvet, at ingen undersøkt forandret religion, således heller ikke ved ekteskap med noen av annen religion, og at ingen ble forført til en annen religion. Konventikkelplakaten — forordning om gudelige forsamlinger utenfor den offentlige gudstjeneste av 1741 — påbød at geistlige skulle være med på oppbyggelige møter og forbød lekfolk å holde oppbyggelse på egen hånd, for å sikre mot villfarende lære.

Lovgivningen gir klart uttrykk for at det var en rettsplikt ikke mindre enn en kristenplikt for enhver borger å være et trofast kirkemedlem. Dåp, konfirmasjon da denne ble innført i 1736, altergang og kirkelig begravelse var rettsplikter. Vielse var bare kirkelig. Å uttale tvil om statskirkens lære, enn si stille seg utenfor eller imot den, var opprør mot stat og kirke, en forbrytelse som stillet sin mann utenfor samfunnet og kunne medføre dødsstraff.

Særskilte lovregler for medlemskap i kirken, om innmelding og utmelding, kunne det da ikke godt bli spørsmål om. Enhver pliktet å være medlem av kirken, og gjøre sine barn til det. En utlending som ville bosette seg i landet, måtte vanligvis som en selvfølge også bli medlem av kirken. En innvåner kunne ikke lovlig melde seg ut, han kunne bare begå den forbrytelse å falle fra og risikere straff for det. Religionsfrihet og dissenterlovgivning var noe utenkelig.

Fullt så absolutt som den alminnelige lovgivning kan gi inntrykk av, var den religiøse enhet likevel ikke. Før reformasjonen hadde man i den kristenhet vårt land var i nærmere berøring med, bare én kirke, den romersk katolske. Etter reformasjonen ble det flere. Samkvemmet mellom folkene gjorde en viss toleranse nødvendig. Praktisk-politiske hensyn gjorde seg også gjeldende, ønsket om å trekke dyktige mennesker til landet og å få befolket nye byer. Vi fikk derfor en rekke bestemmelser som faktisk tillot annen religionsutøvelse enn den evangelisk-lutherske.

Opplysningstidens idéer gjorde også etterhånden sin innflytelse gjeldende og førte til stigende toleranse, slik at etter hvert atskillige kunne oppholde seg i Kongens riker og lande uten å tilhøre statskirken. Men de betegnet stadig avvik fra det normale, og var ikke likestillet med andre. Og noen overgang fra den evangelisk-lutherske tro til noen annen lære, ga lovgivningen ingen adgang til.

Norske Lov 6-1-5 stadfestet religionsfriheten for diplomatiet. Fremmede gesandter kunne i eget hus og på eget språk la holde gudstjenester for sine husfolk.

I Norske Lov 3-22 «Om Jøder og Tatere»

var jøder forbudt adgang til riket «uden Kongens særdelis Lejdebrev» under straff av 1 000 riksdaler for hver person og med belønning av 50 riksdaler til den som anga dem. Ved kongelig deklarasjon av 1651 fikk imidlertid portugisiske jøder adgang til kongens riker. Jøder slo seg ned i Danmark hvor de i 1814 fikk full religionsfrihet og borgerrett. Til Norge kom de ikke. Som jøder ble visstnok bare regnet mosaisker.

Fremmede matroser i flåten hadde i 1646 fått rett til katolsk gudstjeneste i Christiania, Bergen og Christiansand. De reformerte hugenotter fikk fri adgang til landet i 1685. Brødremenigheten, Hernhuterne, fikk danne menighet i 1771. I 1698 ble det gitt fri religionsutøvelse for «Alle til Ulden Manufactur-Værket henhørende Mæstere og Svende, Spindere og Farvere» overalt hvor de nedsatte seg. Fri religionsutøvelse ble også tillatt i Fredrikstad 1682, Christiansand 1686, Hammerfest og Vardø 1789 og Tromsø 1794, for å oppmuntre folk til å slå seg ned i disse nye byer.

De av fremmed religion som fikk oppholde seg i landet, fikk lov til å oppdra sine barn i den. Men de måtte ikke påvirke andre. Ved ekteskap med en av landets borgere som tilhørte statskirken, ble barn også medlem av den. Etter forordning av 1766 mot den papiske religion, som riktignok tillot katolske foreldre å oppdra sine barn i katolsk tro, skulle barna senere undervises i den lutherske tro og de voksne innkalles til soknepresten og undervises om den papiske villfarelse.

Forbudene mot fremmed tro og lære var i det hele fra reformasjonen under unionen med Danmark blitt atskillig mildnet. De strenge straffer og inkvisisjonen fra politiets side ble visstnok mot slutten ikke praktisert. Men forbudene var likevel karakteristiske for den faktiske tilstand. Landet hadde ligget utenfor de store religiøse bevegelser, og det hadde aldri vært noen antikirkelig strømning som hadde grepet folket. Faktisk falt folk og kirke sammen. Den alminnelige mann så utvilsomt på annen tro enn kirkens som noe vederstyggelig. Og de opplyste, som ikke av hjertet delte en slik oppfatning, så likevel en slik innstilling hos almenen som en fordel for folkets religiøse enhet. De fremmede trosretninger som kom inn i landet, fikk liten varig innflytelse. Foruten den katolske kirke er det vel bare Brødremenigheten og Vennenes samfunn, kvekerne, som har holdt seg fra før 1814. Den siste er gått tilbake og er i dag tallmessig ubetydelig. Brødremenigheten danner nå bare foreninger innen statskirken.

På denne bakgrunn er det man også må se Grunnlovens bestemmelser om religion og kirke. Eidsvollsforsamlingen vedtok 16. april

1814 som den åttende av de 11 grunnsetninger konstitusjonen skulle bygge på at «Den evangelisk-lutherske Religion bør forblive Statens og Regentens Religion. Alle Religionssecter tilstædes fri Religions-Øvelse, dog ere Jøder fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget».

At man skulle ha en statsreligion og en statskirke, sto som en selvfølge. Det kom da også klart til uttrykk i Grunnlovens §§ 2, 4, 16, 27 og 92.

Man regnet imidlertid med andre trosbekjennelser. Det fantes jo også i landet. Og i samsvar med opplysningstidens toleranseprinsipper vedtok forsamlingen den åttende grunnsetning. Men det er neppe urett når det er blitt antatt at toleransen ikke lå forsamlingen så tungt på hjertet. Det er knapt en ren tilfeldighet at setningen om religionsfrihet falt ut ved den endelige redaksjon av Grunnlovens § 2, selv om det er uklart hvordan det gikk til. Man hadde etter forslag av Christie vedtatt at religionsfriheten bare skulle gjelde kristne religionssektorer. Forsøk på å gi jøder adgang til riket var nedstemt, og forbudet var utvidet til også å omfatte jesuitter og munkeordner.

Særlig karakteristisk for synet på sammenhengen mellom stat og kirke, og religionens betydning for statens indre styrke, tør det vel også være at Grunnlovens § 92 påbød at alle embetsmenn skulle bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion. Når jødene ble nektet adgang, ble det også av samme hevdet at det ikke var av religiøse, men politiske grunner. Jødene, om hvem de groveste ord til dels ble brukt, ville alltid forbli en stat i staten.

Resultatet ble altså at på tross av den åttende grunnsetning, gjorde Grunnloven av 1814 ingen endring i den fra før bestående rett. Den skapte ikke religionsfrihet og bedret ikke dissidenternes stilling. De var i beskjeden utstrekning tålt, men ikke mer. Konventikkelplakaten ble fremdeles stående, og ble brukt. Eksempler på det har man ikke minst i forfølgningen av Hans Nielsen Hauge og hans venner.

Religiøst sett kom således Grunnloven av 1814 ikke til å betegne noe frigjøringsverk. Den evangelisk-lutherske religion ble fastholdt som statsreligion, det ble fastslått som rettsplikt å oppdra sine barn i den; stat og kirke ble fortsatt på det engeste knyttet sammen, og bekjennelsesplikt ble pålagt ikke bare Konge og regjering, men alle embetsmenn. Når bekjennelsesplikt ikke var pålagt stortingsmenn eller medlemskap i statskirken ikke var vilkår for stemmerett, var det vel helst fordi man ikke hadde tenkt på det, og neppe utslag av toleranse.

Denne mangel på åndsfrihet henger vel sammen med at behovet for religionsfrihet var

lite; det var få som ikke tilhørte den herskende religion, og de gjorde seg lite gjeldende. De var ikke representert i embetsstanden, som jo var den ledende på den tid, og heller ikke i de høyere samfunnslag. Dels var vel dissidentene ofte fremmede, som det kunne være naturlig fikk være tilfreds med å stå i unntaksstilling, dels almuesfolk som fikk være glad til at deres tro ble tålt når den ikke avvek for meget.

Det ble den senere tid som kom til å ta opp kampen for religiøs frihet. Den ble både lang og seig. Kampen har vært ført på forskjellige fronter: frigjøring eller selvstendiggjøring av kirken overfor staten, eventuell full atskillelse; frihet for andre trosbekjennelser uten noen innskrenkning i borgerlige rettigheter; frigjøring av embetsmennene fra bekjennelsesplikt.

Den kamp og utvikling som her har funnet sted, er utvilsomt ikke slutt, og det foreliggende lovutkast vil bare være et ledd i en utviklingsrekke hvis endelige mål vi ikke har klart for oss.

Striden om forholdet mellom kirke og stat berører ikke nærmere denne komité's oppgave. Det kan være nok å nevne at spørsmålet om full atskillelse har vært oppe flere ganger, reist både på politisk og kirkelig hold. I 1877 fremmet Jaabæk et privat grunnlovsforslag om opphevelse av statskirken. I kirkekommissjonen av 1908 holdt et sterkt mindretall på atskillelse av stat og kirke. Selv om det fremdeles er noen uro her, vesentlig på kirkelig hold, synes det for tiden ikke politisk å være aktuelt med noen atskillelse. Norge er blitt stående som et av de få land som har en virkelig statsreligion og statskirke — ved siden av de andre skandinaviske land.

Det som berører denne komité's oppgave, er særlig spørsmålet om religionsfrihet, om dissidenternes stilling og om medlemskap i statskirken. At det siste er aktuelt skyldes den historisk forholdsvis nye situasjon at en ikke helt ubetydelig del av befolkningen står utenfor statskirken, at det ikke er en selvfølge at en statsborger er statskirkelem.

At begrepene om trosfrihet i tiden etter 1814 ikke var så klare, ser man tydelig nok av lovforslag på de følgende storting.

I 1818 fremsatte konsul Isaach Isaachsen et noe forvirret forslag om avskaffelse av en del helligdager, innførelse av nye lærebøker i religion for almueskolen avfattet uten hensyn til noen bestemt kirkeogmatikk eller tro, undervisning av teologene i kjemi, mineralogi og medisin m. m.. Videre forslag om begunstiggelse av fremmedes innvandring ved full religionsfrihet, skattelettelser, og ved å la ekte-skap bli en sivil kontrakt, og fødsler og dødsfall føres i sivil register uten at kirkelig se-

remoni var nødvendig. Forslaget ble enstemmig forkastet. Det har nærmest interesse som et kuriøst uttrykk for ukritisk opplysnings-tidsrasjonalisme.

Etter innstilling fra en kongelig komité — den første religionskommisjon — fremsatte regjeringen i 1818 en proposisjon til lov om kvekeres rettsstilling. Etter engelsk-skotsk påvirkning var det blitt en del av dem i landet; de var ikke sjelden under forfølgning fordi de forkastet dåp, konfirmasjon og kirkelig begravelse, og nektet militærtjeneste. Kvekerne skulle under visse betingelser få oppholde seg i riket og slippe militærtjeneste. En stortingskomité bearbeidet forslaget, og foreslo en lov i 13 paragrafer. Den gikk bl. a. ut på at kvekerne bare skulle få bo i bestemte byer. De skulle melde sin konfesjon til øvrigheten. Ingen norsk borger som ikke var oppdratt som kveker, kunne anerkjennes som kveker før han var 30 år. Hvis det gjaldt en kvinne var aldersgrensen 20 år. Kvekerne skulle fritas for å avlegge ed og gjøre militærtjeneste. De skulle fritas for kirkeskatt, men betale en personlig avgift til statskassen. Det skulle være dem forbudt under trusel om landsforvisning å søke å utbre sin lære til andre. De skulle ikke ha stemmerett eller kunne velges til stortingsrepresentanter.

Forslaget ble forkastet av Odelstinget i 1818 med 26 mot 21 stemmer, fordi det var for tolerant. Kvekerne fikk ikke de rettigheter lovforslaget ville gi dem, og ble fortsatt straffettslig forfulgt. De var da også av våre første utvandrere p. g. av at de her ikke fikk trosfrihet — unektelig et mørkt kapittel i vår nasjonale frigjørings-tid.

I 1821 ble det fremsatt en kongelig proposisjon til lov om religionen og geistlighetens embede. Dens første kapitel gjaldt religionen i alminnelighet. Her ble foreslått at tilhengere av andre kristelige sekter, og av fremmede religioner, unntatt jøder og munkes, skulle nyte borgerrett såfremt de oppfylte sine borgerplikter. De skulle holde sine gudstjenester i private hus. Prestene og øvrigheten skulle føre et visst tilsyn med dem. Lovforslaget ble imidlertid henlagt.

I 1822 søkte forstanderen for brødremenigheten om at andre kunne besøke deres møter. Kirkedepartementet fant ikke å kunne anbefale en slik adgang i alminnelighet, til tross for at samfunnet var luthersk. Men da forstanderen i Oslo, Niels Johannes Holm, var særdeles vel anbefalt, fant departementet at han inntil videre kunne få gi andre enn medlemmer adgang til menighetens møter. Det ble da besluttet ved kongelig resolusjon.

I 1833 fremsatte stortingsmann advokat S. A. W. Sørensen forslag til lov om fri reli-

gionsutøvelse. Forslaget var begrunnet med at Eidsvollsforsamlingen hadde vedtatt den 8. grunnsetning om religionsfrihet uten at prinsippet var kommet inn i Grunnloven. Tvert om anvendte man til avskyelig barbari ved domstolene de religionstvangsbud som den eldre bigotte, intolerante og til dels fanatiske lovgivning hadde inneholdt. Forslaget gikk ut på å innføre religionsfrihet under politiets oppsyn, og opphevelse av eldre bestemmelser som innskrenket friheten. Forslaget ble frarådet av det teologiske fakultet, og henlagt enstemmig.

Det første viktige skritt i retning av religionsfrihet etter 1814, var opphevelsen av konventikkelplakaten av 1741 — eller «Forordning Anl. hvorvidt gudelige Forsamlinger udenfor den offentlige Gudstjeneste til videre Oppbyggelse og Gudfrygtigheds Øvelse under vedkommende Læreres Oppsyn maatte tillades; og hvilke derimod som utilladelige og mistænkelige forbydes». Forordningen gikk ut på at prestene kunne holde oppbyggelsesmøter. Ellers kunne små møter av menn for seg eller kvinner for seg med en av presten godkjent møtestyrer holdes. Til husandakt kunne bare høyst 3 utenom familien være til stede.

Under atskillig motstand ble lovforslag om opphevelse av konventikkelplakaten vedtatt i 1836 og 1839, men nektet sanksjon. Først da loven ble vedtatt tredje gang i 1842, ble det gitt sanksjon. Ved det ble det gitt møtefrihet for statskirkenes medlemmer.

I 1841 nedsatte regjeringen den annen religionskommisjon til å ta opp kvekersektens rettsforhold. Kirkedepartementet tiltrådte dens lovforslag, men regjeringen ville ikke sette fram proposisjon. I stedet ble den tredje religionskommisjon nedsatt ved kgl. res. av 13. november 1843. Den skulle ta opp rettsstillingen til alle kristelige trosbekjennelser utenfor statskirken. Den avga i 1844 sin innstilling til «Lov angaaende Kristne, som ikke ere Medlemmer af Statskirken». Med mindre endringer ble den vedtatt og sanksjonert 16. juli 1845. Den fastslo i § 1 fri offentlig religionsutøvelse innen lov og ærbarhets grenser for alle som bekjenner seg til den kristne religion, og gir dem rett til å danne egne menigheter, med prester eller forstandere. Gudstjeneste og religiøse møter for lukkede dører unntatt husandakt var derimot forbudt, og er det fremdeles etter diss.l. § 5. Loven ga også adgang til utmelding av statskirken uten overgang til noe annet trossamfunn. Loven opphevet de mange eldre bestemmelser om separatister, privilegier for visse sekter m. v..

Det neste store religionsfrihetsspørsmål gjaldt jødernes adgang til landet. Henrik Wergeland og stortingspresident, sorenskriver S. A. W. Sørensen hadde i 1839 foreslått

grunnlovsforbudet i § 2 opphevet. Konstitusjonskomitéen innhentet i 1842 betenkning fra Høyesterett som uttalte at det ikke sto i strid med Grunnlovens § 112 om man endret § 2 på dette punkt. Det teologiske fakultet anbefalte forslaget, men børs- og handelskomitéene i Kristiania, Bergen, Trondheim og Drammen og handelsmenn i Kristiansand uttalte seg imot. Forslaget fikk ikke mer enn simpelt flertall i 1842. Nye forslag i 1845 og 1848 førte heller ikke fram. Det gjorde heller ikke forslag om å ta inn i Grunnlovens § 2 bestemmelse om religionsfrihet. Endelig 13. juni 1851 vedtok Stortinget med 93 mot 10 stemmer at siste setning i Grunnlovens § 2 om at «Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget» skulle falle bort. I september vedtok så Stortinget en lov om opphevelse av de eldre lovbud mot jøder, og at dissenterloven av 1845 skulle gjelde også for jødene.

Embetsmennenes trosfrihet var den neste store sak. Grunnlovens § 92 bestemte at «Til Embeder i Staten maae alene udnævnes de Norske Borgere, som bekjende sig til den Constitutionen og Kongen Troskab, og tale Landets Sprog». Dertil måtte de ha innfødsrett. Unntak gjaldt for lærere ved Universitetet og de lærde skoler, og for leger og konsul.

Allerede i 1845 hadde forfatteren Sylv. Sivertsson foreslått at grunnlovsmessig bekjennelsesplikt bare skulle påhvile dommere og statskirkens embetsmenn. På den annen side skulle bare kristne ha stemmerett.

I 1857 ble det satt fram 2 forslag om at bestemmelsen om bekjennelsesplikt skulle gå ut av Grunnlovens § 92. Det ble pekt på at en embetsmann — en postmester i Skien — var blitt tvunget til å fratruke sitt embete fordi han var gått ut av statskirken. Forslaget falt i 1860. Nytt forslag ble fremsatt samme år. Konstitusjonskomitéen innstillet for Stortinget i 1863 på at forslaget skulle vedtas. Det ble pekt på at vår grunnlov sto temmelig alene om å ha en slik bestemmelse. I 1814 var så å si alle borgere tvunget til å tilhøre statskirken. Ved dissenterloven var det innført religionsfrihet. Det var eiendommelig å ha bekjennelsesplikt for alle embetsmenn, derimot ikke for bestillings- og ombudsmenn, deriblant stortingsrepresentanter. Forslagene falt imidlertid. De ble gjentatt og påny forkastet i 1865. Nye forslag falt også i 1869. Konstitusjonskomitéens flertall innstillet i 1872 på ny på grunnlovsendring og summerte opp sine grunner: Grunnlovens § 2 og § 4 gjorde det ikke nødvendig at alle embetsmenn bekjente seg til den evangelisk-lutherske tro; det var meningsløst å legge et slikt bånd på embetsmenn, men ikke på andre tjenestemenn eller innehavere av poli-

tiske verv; den gjeldende regel medførte samvittighetstvang og ulikhet for loven og hindret det offentlige i å bruke de beste krefter; statskirken ble ikke styrket ved privilegier som fristet til hykleri; Grunnloven sto alene blant statsforfatningene med et slikt bud; dyktige embetsmenn ble tvunget til å forlate sin stilling.

Likevel falt endringsforslaget i 1872. Først i 1878 vedtok Stortinget Aschehougs forslag som gikk ut på grunnlovsmessig bekjennelsesplikt bare for dommere og statsråder, mens det for andre embeter kunne treffes annen bestemmelse ved lov.

I 1880 fikk vi så den første lov om embetsmenns trosbekjennelse. Den fastholdt bekjennelsesplikten for geistligheten, de teologiske professorer og embetsmenn som skulle undervise i kristendom, embetsmenn ved folkeskolen og styrere av høyere almen-skoler og den sivile overøvrighet. Andre embetsmenn kunne også være kristne dissenter eller jøder.

Ved grunnlovsbestemmelse i 1892 foreslått av Emil Stang, og ved samtidig endring i loven av 1880, bortfalt bekjennelsesplikten for dommere, men ble opprettholdt for statsråder. Forslag om endring i statsråders bekjennelsesplikt satt fram av Gunnar Knudsen i 1901, av Johan Castberg i 1906 og av Mowinckel i 1908 førte ikke fram. I 1919 gikk bestemmelsen om bekjennelsesplikt for statsråder ut av Grunnlovens § 92, og ble tatt inn i § 12, med den endring at den nå gjelder bare for halvdel av statsrådet.

I 1894 ble vedtatt ny lov om embetsmenns trosbekjennelse, som opphevet ethvert bekjennelsesbånd for de frie embeter, slik at de kunne innehas også av dem som sto utenfor ethvert religionssamfunn. Samtidig ble den sivile overøvrighet fritatt for bekjennelsesplikten. I 1955 fikk loven et tillegg som gir Kongen adgang til i særlige tilfelle å fravike bestemmelsen om bekjennelsesplikt for embetsmenn under skolevesenet og rektorer når de ikke skal gi undervisning i kristendom.

Skolelovene av 1889 forlangte medlemskap i statskirken av alle lærere. Dette ble lempet i 1915 og 1917, slik at bare lærere i kristendoms-kunnskap, skolebestyrere og skoleinspektører måtte tilhøre statskirken.

Dissenterloven av 1845 ga tidlig anledning til klager fra dissenterhold. Kirkekommissjonen av 1859 fikk i oppdrag å utarbeide forslag til ny lov. Utkastet førte ikke til annet enn lov av 22. juni 1863 om ekteskapsstiftelse mellom ikke-kristne.

I 1879 ble det nedsatt ny kongelig kommisjon for å revidere dissenterloven. Komitéens forslag ble fremmet som proposisjon, men ikke vedtatt i 1883. Derimot ble regjeringen anmo-

det om å innhente uttalelse fra kommunestyrer og amtsformannskap, skolekommisjoner og dissentermenigheter. Det ble gjort, og ny proposisjon fremsatt. I 1888 var den religiøse myndighetsalder blitt satt ned fra 19 år som den var etter dissenterloven av 1845, til 15 år.

I 1891 ble den nye dissenterlov vedtatt. Det striden da sto om, var hvorvidt den bare skulle gjelde kristne eller alle som ikke sto i statskirken. Flertallet holdt på at den bare skulle gjelde kristne og jøder. I 1896 ble loven endret slik at også unitarer fikk rettigheter som dissenterne.

I 1897 vedtok Stortinget etter forslag av representanten V. Ullmann å sløyfe forbudet i Grunnlovens § 2 mot munkeordener. Forslag om å oppheve forbudet mot jesuitter falt derimot. I 1925 ble regjeringens forslag om å oppheve jesuittforbudet forkastet med stort flertall. I 1956 ble endelig forbudet opphevet. Regjeringen begrunnet da sin proposisjon med henvisning til den europeiske konvensjon til beskyttelse av menneskerettighetene som Norge hadde tiltrådt 4. november 1950, og til Forente Nasjoners menneskerettserklæring av 10. desember 1948. Begge disse fastslo prinsippet om full religionsfrihet, og jesuittforbudet kunne vanskelig anses for å være i samsvar med det. Flertallet mente at forbudet i det hele ikke var forenlig med den toleranse man hevdet, og at utviklingen hadde gjort at det ikke var naturlig å møte åndsmakt med lovforbud, og at jesuittene ikke betegnet noen fare.

Ser man på domstoler og rettspraksis finner man også tydelige spor av den utvikling som har skjedd.

Før reformasjonen fikk kirken som nevnt i den kanoniske retts tid sine egne domstoler som hadde omfattende domsmyndighet overfor alle. Også etter reformasjonen fortsatte geistlige domstoler å virke, men nå underlagt kongen, og senere Høyesterett. Men domsmyndigheten var da sterkt innskrenket. Etter rettergangsreformene i 1797 ble de geistlige domstolers kompetanse vesentlig innskrenket til geistlige saker. På strafferettens område forsvant de med juryloven av 1887, og på det sivile område ble de formelt opphevet ved rettergangsloven av 1915, etter å ha vært sovnet inn et par mannsaldre tidligere.

Den alminnelige lovgivnings religiøse forbud og påbud i Christian V. Norske Lov og i de tallrike bestemmelser for øvrig ble håndhevet ved de vanlige domstoler. Enda i Norsk Retts-tidende som begynner i 1836, finner en atskillige straffedommer for religiøse lovover-tredelser. I 1830-årene finner man bl. a. kvekere dømt til bot, og til under løpende mulkt pr. uke å sørge for å døpe sine barn, la seg kon-

firmere, ta opp igjen lik de hadde begravet på egen hånd og begrave det kirkelig på kirkegården. Dette ble bedre etter dissenterloven av 1845. Etter den tid finner man dommer for dissenterdåp av statskirke-medlemmer, og for ulovlig religionsutøvelse av mormoner som ikke ble godtatt som kristne, og derfor ikke var tålt. Ellers forekom straff for statskirke-medlemmer som forsømt dåp og konfirmasjon. Etter den nye dissenterlov av 1891 stilnet rettssakene sterkt av, og i dette århundre finnes neppe noen dommer mot dissenterne. Straffelovens forbud mot forhånelse av religion, forstyrrelse av religiøse sammenkomster m. v. har foranlediget meget få rettssaker. Konfirmasjon har etter konfirmasjonsloven av 1911 opphørt å være rettsplikt. Dåpsplikten består formelt etter Norske Lov 2-5-6 og 8, jfr. straffelovens ikrafttredelseslov § 4, men er reelt opphørt å være rettsplikt. Begravelse kan faktisk skje også for statskirke-medlemmer uten geistlig medvirkning. Helligdagslovgivningen er vel i dag kanskje det som står igjen som gir mest anledning til praktiske rettsspørsmål.

Det har vært hevdet at staten i dag er mer interessert i å fremme religionsfrihet, enn oppfylle Grunnlovens §§ 2 og 4, håndheve og beskytte den evangelisk-lutherske religion. Det kan imidlertid neppe med rette sies at staten her forsømmer sin plikt så lenge den opprettholder både evangelisk-luthersk kristendomsundervisning i de offentlige skoler, og en statskirke som utbygges i samsvar med tidens krav. At Kongen som påtalemyndighet i dag ikke beskytter den evangelisk-lutherske religion ved straffeforfølgning mot annen religionsutøvelse, og heller ikke søker å gjennomføre de religiøse påbud som står igjen i lovverket ved straff, er i samsvar med det syn som i dag utvilsomt er det rådende i vårt folk. Etter det egner ikke religiøse plikter seg til gjennomføring ved straffetvang. Staten bør som sådan fremme trosfrihet for alle sine borgere, ikke bare lutheranere i statskirken, selv om den tar de praktiske konsekvenser av den faktiske situasjon at det overveiende flertall tilhører den evangelisk-lutherske religion og ønsker en statskirke. Det gamle syn som enda rådet i 1814, at religiøs enhet er av vesentlig betydning for staten, er oppgitt, i det minste slik at det ikke anses for berettiget ut fra politiske hensyn å diskriminere på det religiøse område.

Den utvikling vi har hatt i Norge, har hatt nære paralleller i våre naboland, Danmark, Sverige, Finland og Island. Også der har man hatt strenge forbud mot fremmed lære, og mot lekmannsforlystelse, og først etter hvert, i løpet av det forrige og dette århundre nådd fram til religionsfrihet.

I Finland har dette ført fram til Religionsfrihetslagen av 10. november 1922, i Sverige til Religionsfrihetslagen av 26. oktober 1951. Danmark og Island har som Norge hittil ikke

hatt noen samlet religionslovgivning. Men disse land har i sine forfatninger generelle bestemmelser om religionsfrihet som Norge ikke har.

III. Det tallmessige forhold mellom statskirken og dissenterne.

Den alt overveiende del av den norske befolkning tilhører statskirken. Tilsvarende er forholdet i de andre nordiske land, Danmark, Finland, Sverige og Island. Dette henger sammen med den historiske utvikling, at statskirken tidligere har vært enerådende slik at det ikke engang var lovlig adgang til å stå utenfor, og at det er blitt en tradisjon og en selvfølge å tilhøre den. Det forutsetter en positiv interesse å tre ut av statskirken, ikke å bli stående i den. De kirkelige plikter er stort sett opphørt å være rettsplikter, slik at det ikke krever noen aktivitet å bli stående i statskirken. Den alminnelige borger behøver ikke å føle sitt medlemskap synderlig religiøst forpliktende, og gjør det vanlig ikke med mindre han er positivt kristelig og kirkelig interessert. Statskirken utøver ingen rettslig kirketukt overfor sine leke medlemmer, og få føler medlemskapet som noe slags bånd på sin tanke- og trosfrihet. Statskirken vil derfor ha medlemmer som er ateister, agnostikere og indifferente, og også personer som har sin kristne aktive religiøse tilknytning til organisasjoner uten direkte forbindelse eller samarbeid med statskirken. Til dels er grensen mellom statskirke og dissentersamfunn tross dissenterslovens klare forbud i § 20 ikke skarp. Som det vil gå fram av det følgende, er det imidlertid ikke tvil om at flertallet av statskirkens medlemmer ønsker å tilhøre og opprettholde den, og i gjerning gir positive uttrykk for det.

Tallet på personer som står utenfor statskirken, har vært noe stigende, men ikke sterkt, som det vil gå fram av folketellingens tall:

	Utenfor statskirken		herav intet trossamfunn
1875	7 180	0,4 %	31
1900	52 714	2,35 %	13 279
1910	62 553	2,62 %	11 342
1920	71 062	2,88 %	16 999
1930	91 159	3,25 %	24 183
1950	123 314	3,76 %	21 985

Fra folketellingen i 1960 vil tallene ikke foreligge før høsten 1962.

Absolutt nøyaktig kan man ikke regne med at denne statistikk er. Det er dissentersamfunn som hevder at de har langt høyere tall enn den offisielle statistikk viser. Det evan-

gelisk-lutherske kirkesamfunn (tidligere Den Jarlsbergske Frimenighet) hevder således at det skal ha ca. 3 600 medlemmer. Folketellingens tall 576 i 1950 er utvilsomt altfor lavt. Men om feilen her består i at samfunnets medlemmer er ført opp som statskirkemedlemmer, eller blandet sammen med andre trossamfunn, eller kommet med i de 7820 som i folketellingen er oppført under rubrikken «dissenterne ikke nærmere angitt» er uklart.

En annen uklarhet kan skyldes usikkerheten om barn av foreldre som tilhører statskirken, skal regnes for å tilhøre den når de ikke er døpt. Formentlig vil de vanligvis regne seg for statskirkemedlemmer og bli statistikkført som det.

At de aller fleste tilhører statskirken og ønsker å gjøre det, går tydelig fram av dåpsstatistikken, sammenholdt med fødselsstatistikken. Tallene for døpte er hentet fra Årbok for den norske kirke, og må formodentlig antas å være temmelig nøyaktige. Tallene for fødte er tatt fra Statistisk Sentralbyrå, som har noe lavere og formodentlig mer korrekte tall enn årboken. Forskjellen kommer antagelig av at en del fødsler blir registrert dobbelt, både der barnet er født, og der foreldrene bor. Dåpsregistreringen må antas å være temmelig nøyaktig, muligens bortsett fra at en og annen hjemmedåp ikke kommer med.

	Fødte	Døpte	Differanse
1956	64 171	62 125	2 046
1957	63 063	60 609	2 454
1958	62 956	61 096	1 860
1959	63 005	61 067	1 938
1960	62 582	59 953	2 629

Tallene vil ikke korrespondere nøyaktig for hvert år, idet svært mange barn ikke døpes i det kalenderår de er født. Enkelte døpes først flere år senere, iblant først når de skal konfirmeres. Men stort sett skulle man kunne regne med at tallene skulle svare ganske godt til hinannen.

Differansen mellom døpte og fødte er ikke større enn det antall barn som skulle fødes av foreldre som ikke står i statskirken. Med et tall på 123 314 fra 1950 skulle man med den gjennomsnittlige fødselshyppighet på 18,54 pr. 1 000 i 1956, og 18,05 i 1957, kunne regne med

vel 2 200 barn av dissenterne. Antallet dissenterne må vel imidlertid antas å være steget en del ytterligere, slik at en skulle regne med en del flere barn.

Her griper imidlertid det forhold inn at en stor del av dissenterne nok er gift med statskirkemedlemmer, og ikke så sjelden døper barna i statskirken.

Selv om det knytter seg visse usikkerhetsmomenter til tallene, og det derfor vil være umulig å regne ut hvor liten prosent statskirkemedlemmer det er som ikke døper sine barn, er det dog klart at det er ytterst få som ikke gjør det.

Atskillig flere er det som ikke konfirmeres, uten at man her heller har sikre tall å holde seg til. Sammenlikner man tallet på 15-åringer med tallet på konfirmanter, får man følgende bilde:

	15-åringer	Konfirmanter	Differanse
1956	43 129	41 816	1 313
1957	49 042	45 181	3 861
1958	52 990	50 147	2 843
1959	58 440	54 363	4 077
1960	61 300	57 551	3 749

Selvsagt er ikke alle konfirmanter 15 år, men sammenligningen med tallet på 15-åringer skulle antagelig likevel være ganske representativt. Av 15-åringene må et tall omkring 2 000 stå utenfor statskirken. Det går da av oppstillingen klart fram at det er en temmelig liten prosent av statskirkemedlemmene som ikke konfirmeres.

Også når det gjelder vigslar står statskirken ganske sterkt. Tallene stiller seg her slik:

	Kirkelig vigsel		Borgerlig vigsel	
1956	21 482	83,6 %	4 217	16,4 %
1957	20 847	83,8 %	4 005	16,2 %
1958	20 385	83,9 %	3 903	16,1 %
1959	19 832	84 %	3 771	16 %
1960	20 154	84,5 %	3 706	15,5 %

For begravelser har man ikke noen tall, men der tør det vel være på det rene at praktisk talt alle statskirkemedlemmer blir kirkelig begravet, og antagelig også noen som står utenfor statskirken.

Det er i den oppslutning om gudstjeneste og nattverd at den svake tilknytning mellom statskirken og dens medlemmer særlig kommer fram. Det gjennomsnittlige høymessebesøk er beregnet å ligge under 3 pst. Antallet nattverdgjester var i 1958 i alt 647 138; i 1959 var det 650 952 og i 1960 var det 676 254. Når en kan regne med at en vesentlig del av dem som går til alters gjør det flere ganger årlig, blir det åpenbart at det bare er en liten prosent av statskirkemedlem-

mene som deltar i nattverden. Mange gjør det aldri.

Ofringer og kollekter ga i 1958 kr. 5 660 443,—, i 1959 kr. 5 986 608,—, og i 1960 kr. 6 504 364,—. Dette er åpenbart svært beskjedne beløp mot hva frikirkene får av sine medlemmer. Ved en sammenligning ville en imidlertid måtte trekke inn i bildet de store beløp som statskirkemedlemmer gir til indre og ytre misjon.

Kirkesøkning og nattverdgjester viser at det bare er et mindretall av statskirkemedlemmene som slutter noenlunde aktivt og regelmessig opp om kirken. Derfor er det det tales om kirkefolket innenfor folkekirken, og om kristenfolket, innen- og utenfor statskirken som den del av befolkningen som består av aktive, personlig kristne i motsetning til de mer eller mindre konvensjonelt kristelige eller indifferente.

Tallet på inn- og utmeldinger av statskirken går avgjort i dens disfavør:

	Innmeldte	Utmeldte
1956	406	1 368
1957	438	1 619
1958	458	1 466
1959	431	1 433
1960	499	1 672

Det har ikke vært noen særlig sterk tendens til utmeldelser disse år. Tallene gir imidlertid neppe noe helt korrekt bilde av utviklingen. Etter dissenterlovens § 14 blir barn i konfessionelt blandede ekteskaper medlemmer av statskirken hvis en av foreldrene er det, med mindre foreldrene avgir uttrykkelig erklæring om at barnet ikke skal tilhøre statskirken. Da det er atskillige blandede ekteskaper, kan en regne med at statskirken får forholdsvis mange barn fra disse ekteskaper, mens tilveksten av dissenterne blir noe mindre enn det som skulle svare til deres samlede antall. En må antagelig også regne med at det forekommer tilfelle hvor ingen av foreldrene står i statskirken, men hvor de likevel døper sine barn. De blir derved medlemmer av statskirken, uten at det blir registrert som innmelding. En må derfor regne med at statskirken har noe større tilgang på nye medlemmer enn tallet på innmeldelser gir uttrykk for.

En annen ting er at hvis man vil veie tallene, må man antagelig si at utmeldelsene av statskirken regelmessig gir et sterkere uttrykk for personlig religiøst standpunkt enn innmeldelsene, som nok i en del utstrekning må antas å være mer konvensjonelt og praktisk motivert.

Etter oppgave innhentet fra fylkesmenne høsten 1959 var det i alt registrert 474 ord-

nede dissentermenigheter i landet med i alt 464 forstandere. Dette omfatter både menigheter i landsomfattende kirkesamfunn som den katolske kirke, metodistkirken, baptistkirken m. v. og helt lokale trossamfunn.

I Norges offisielle statistikk, folketellingen 1950 er ført opp 90 betegnelser på de viktigste trossamfunn i landet. Også her har man lokale trossamfunn og landskirker ved siden av hverandre, ordnede og ikke-ordnede.

Den største dissentergruppe er pinsevenene, som i 1950 etter folketellingen hadde 30 036 medlemmer. De forskjellige pinsemenigheter danner for tiden ikke noen organisatorisk enhet, med felles ledelse. Det gjør derimot de neste, Den evangelisk-lutherske frikirke med 17 319 medlemmer, Metodistkirken med 11 570, Baptistkirken med 8 964, Adventist-samfunnet med 5 440, Den katolske kirke med 4 753, Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn med ca. 3 600, Misjonsforbundet med 3 138, Jehovas vitner med 2 135, Guds Menighet med 1 666 og det Mosaiske trossamfunn med 836.

Holder man utenfor disse 11 største samfunn som tilsammen har ca. 86 000 medlemmer, blir det ca. 17 000 medlemmer igjen på de øvrige 79 samfunn. Det vil da si at det blir noe under 200 medlemmer på hver, idet det jo finnes en del fler enn 90 trossamfunn utenfor statskirken i det hele.

Dette viser at dissenterne utenom de relativt få større trossamfunn er overordentlig sterkt oppsplittet i smågrupper. De fleste synes å stå nokså stille i medlemstall, enkelte er

i tilbakegang. Det siste gjelder bl. a. Vennernes samfunn, kvekerne, som historisk har spilt betydelig rolle for dissenterlovgivningen hos oss. Etter folketellingene var de i 1875 433, i 1900 175 og i 1950 76. Unitarene, som spesielt er tatt med i dissenterlovens § 24 er også gått tilbake. I 1930 var det 69 unitarer, i 1950 17.

Av dissentersamfunnene er 6 tilsluttet dissentertinget opprettet i 1902, nemlig Pinsevenene, Metodistene, Baptistene, Kvekerne, Misjonsforbundet og Guds Menighet på Vegårdshei.

I en ny sammenslutning, Evangeliske samfunns fellestråd, er de samme med unntatt Guds Menighet. Videre er her med Den lutherske frikirke, Den evangeliske forsamling i Oslo, De frie evangeliske forsamlinger og Frelsesarmeen. Den siste danner i høy grad et religiøst samfunn, men er nærmest kristelig interkonfesjonell idet dens medlemmer kan tilhøre forskjellige trossamfunn.

Dissentertinget og Evangeliske samfunns fellestråd varetar felles kristelige interesser for de tilsluttede samfunn. De representerer tallmessig hver over halvdel av dissenterne i landet.

Noe felles organ for alle dissentersamfunn finnes ikke, og er neppe tenkelig under de rådende forhold. Dertil er de innbyrdes motsetninger for store. Noe ensartet press fra omgivelsenes side, fra statskirken, staten eller den alminnelige opinion, som skulle kunne drive dem sammen i et interessefellesskap, er det heller ikke.

IV. Oversikt over lover som berører religion.

Vårt lovverk inneholder en lang rekke bestemmelser om religionsvesen. Lovsamlingen fører i sitt register opp ca. 70 formelle lover under denne tittel. En meget betydelig del av dem gjelder svært spesielle spørsmål om kirkegods og andre økonomiske forhold. En god del av bestemmelsene er foreldet, og kunne med fordel avløses eller oppheves.

Ved siden av de formelle lover har man også materielle lovbestemmelser i kongelige resolusjoner og departementsskriv.

Blant de viktigere lover om religionsvesen kan nevnes de to eldste i lovsamlingen, forordning av 1682 om begravelser, som fastsetter plikt til å begrave lik innen 8 dager, og kirkeritualet av 1685 som bl. a. fastslår plikten til å døpe barn. Christian V. Norske Lov av 1687 Anden Bog «Om Religionen og Geistligheden», angir statskirkens bekjennelsesskrifter og inneholder atskillige bestemmelser om preste-tjenesten m. v. En god del er foreldet både i form og innhold.

Forordningen av 1735 om Sabbaten og andre Helligdages tilbørlige Helligholdelse gir bestemmelser om helgefred, stengning av butikker, verksteder m. v., forbud mot forestillinger o. l. på helligdager.

Grunnloven av 1814 inneholder hovedbestemmelser om statsreligion og statskirke. § 2 fastslår at den evangelisk-lutherske religion forblir statens religion, og at statskirkemedlemmer plikter å oppdra sine barn i den. § 4 bestemmer at Kongen skal bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion, håndheve og beskytte den. § 12 sier at halvparten av statsrådets medlemmer skal bekjenne seg til statens religion, og § 27 at de statsråder som ikke tilhører statskirken, ikke skal delta i behandlingen av saker som angår den. § 16 fastsetter at Kongen skal anordne all kirke- og gudstjeneste og påse at religionslærerne følger de foreskrevne normer.

Opprinnelig inneholdt Grunnloven atskillig flere bestemmelser om religionsvesen, forbud

mot jøder og jesuitter, påbud om at alle embetsmenn skulle bekjenne seg til statens offentlige religion m. v..

Lov av 24. september 1851 opphever de eldre forbud mot jøders adgang til riket.

Dissenterloven av 1891 har bestemmelser både om medlemskap i statskirken og om dissentersamfunn og dissenteres særstilling.

Lov av 1894 om embetsmenns trossbekjennelse inneholder det meste som er igjen av plikt for embetsmenn til å bekjenne seg til statens offentlige religion.

Lov av 1897 om kirker og kirkegårder inneholder ved siden av regler om statskirkebygg m. v., også generelle regler om kirkegårder og begravelser på dem.

Lov av 1911 om konfirmantforberedelse og konfirmasjon opphever rettsplikten for statskirkemedlemmer til å la seg konfirmere, som i sin tid var innført ved forordning av 1736. Den gir ellers nærmere regler om konfirmasjonsalder, om tid for konfirmasjon m. v.. Loven er for øvrig nå tatt opp til revisjon.

Lov om Den norske kirkes ordning av 1953 inneholder regler om statskirkelig stemmerett, manntall, menighetsmøter og om utnevning og tilsetting av kirkelige embets- og tjenestemenn. Den inneholder eiendommelig nok ikke bestemmelser om medlemskap i statskirken.

Ved siden av Grunnloven og de nevnte lover om religionsvesen, har vi en rekke lover som i enkeltbestemmelser berører kirke og religion, til dels ganske betydelig. Blant disse kan nevnes:

Straffeprosesslovens § 178 inneholder bestemmelser om unntak fra vitneplikt for personer med taushetsplikt, herunder prester i statskirken og andre anerkjente trossamfunn, og disses underordnede og medhjelpere. Etter § 187 kan retten la være å edfeste disse. Etter § 188 kan personer som tilhører en trosbekjennelse som ikke tillater ed, i stedet bekrefte sin forklaring som vitne eller sakkyndig med forsikring på ære og samvittighet. Etter § 226 bør ransaking ikke foretas, og etter § 325 hovedforhandling ikke holdes på helligdager uten nødvendighet. Bestemmelsene sikter utvilsomt til de offisielle helligdager, ikke til eventuelle dissenteres avvikende helligdager, selv om takt tilsier at det så vidt mulig tas hensyn også til dem.

Lov om forsorgsvesenet av 19. mai 1900 bestemmer i § 20 at soknepresten — eller om der i kommunene er flere prester i selvstendig embete — en av disse etter bispens valg, skal være medlem av forsorgsstyret. Denne ordning er ikke opprettholdt i Sosialdepartementets utkast av 1960 til proposisjon om lov om sosialomsorg. Der er i § 6 foreslått at alle med-

lemmer av sosialnemnda skal velges av kommunestyret.

Straffeloven av 1902 har i § 138 et generelt straffebud mot forstyrrelse av offentlige sammenkomster, skoleundervisning m. v. som også omfatter religiøse møter, søndagsskoler o. l. Dette omfatter også dissenteres møter og skoleundervisning.

I § 142 inneholder straffeloven generelle bestemmelser til beskyttelse av enhver lovlig trosbekjennelse og utøvelse idet den uttaler: «Den som i ord eller handling offentlig forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt for nogen trosbekjennelse hvis utøvelse her i riket er tillatt, eller noget lovlig her bestående religionssamfunns trosledelse eller gudsyndyrkelse, eller som medvirker hertil, straffes med bøter eller med hefte eller fengsel inntil 6 måneder».

Denne bestemmelse blir lite håndhevet i praksis. Den overtres nok iblant, kanskje fortrinnsvis mellom kristne bekjennere innbyrdes.

I straffelovens § 135 2. ledd som er nytt, tilføyet 9. juni 1961, trues med straff av fengsel inntil 1 år den som offentlig forhåner eller opphisser til hat mot en folkegruppe karakterisert bl. a. ved en bestemt trosbekjennelse.

Straffeloven inneholder i § 144 bestemmelse om taushetsplikt bl. a. for prester. Dette omfatter også prester og forstandere i ordnede dissentermenigheter, jfr. dissenterlovens § 2.

Straffelovens § 348 truer den med bot som overtrer de bestemmelser som gjelder om helligdagsfreden.

Lov av 24. april 1906 om innskrenkning av arbeidstiden i bakeriene § 1 forbyr brødbaking på søndager.

Landsskatteloven av 1911 § 30 og byskatteloven § 25 bekrefter dissenterlovens bestemmelser om skattefritak for dissenterne.

Lov om likbrænding av 3. mai 1913 § 2, slik den lyder etter endring 12. mai 1961 gir prest eller forstander i en avdøds menighet adgang til å treffe bestemmelse om brenning av liket når nære etterlatte ikke kan gjøre det. Likbrenning kan ikke foretas når det strider mot avdødes religiøse overbevisning.

Domstolsloven av 1915 § 66, pkt. 5 utelukker prester i statskirken og anerkjente trossamfunn fra å kunne velges til lagrette- og domsmenn. De er derimot ikke unntatt fra valg til rettsvitner, jfr. § 77. Rettsmøter bør ikke holdes på helligdager uten nødvendighet jfr. § 139, og tilsvarende gjelder forkynnelser, jfr. § 167.

Twistemålsloven av 1915 inneholder tilsvarende regler som straffeprosessloven om unntak for prester i statskirken og andre anerkjente trossamfunn fra vitneplikt, og om fritak fra edsavleggelse for vitner og sakkyn-

dige hvis religiøse oppfatning det ikke er forenlig med, i §§ 205 og 219, jfr. § 247.

Tvangsfullbyrdelsesloven av 1915 § 33 sier at tvangsforretninger uten nødvendighet ikke må foretas på helligdager.

Adopsjonsloven av 2. april 1917 § 11 bestemmer i 2 ledd at «Med hensyn til adoptivbarnets religiøse oppdragelse forholdes, som om det var adoptivforeldrenes eget barn, hvis ikke annet er bestemt i bevillingen».

Ekteskapsloven av 31. mai 1918 inneholder i kap. 3 regler om vigsel, herunder vigsel ved prest i statskirken eller ordnet dissentermenighet. I kap. 5 om oppløsning av ekteskap gir § 44 regler om megling som bl. a. kan skje ved prest eller forstander i menighet som ektefellene tilhører.

Etter stortingsvalgloven av 17. desember 1920 § 27 og kommunevalgloven av 10. juli 1925 § 23, skal valgting ikke begynne på en helligdag; det kan fortsette på en helligdag hvis det ikke er blitt ferdig, dog ikke de timer da det er gudstjeneste.

Lov av 29. mai 1925 om lukningstid for barber- og frisørforretninger § 1 påbyr stengning på helligdager.

Alkoholloven av 5. april 1927 § 10 forbyr salg og skjenking av brennevin på søn- og helligdager.

Lov om høyere almenkoler av 10. mai 1935 § 2 angir som skolens formål å medvirke til elevenes kristelige og sedelige oppdragelse, og å søke å utvikle dem til dyktige mennesker så vel i åndelig som i legemlig henseende. § 5 fastsetter at kristendomskunnskap skal være undervisningsfag i realskole og gymnas, og § 6 pkt. 3 at elever som ikke tilhører statskirken blir å fritta helt eller delvis fra undervisning og i tilfelle eksamen i kristendomskunnskap når foreldre eller foresatte uttaler ønske om det. Etter § 41 skal biskopen eller en prest han utpeker føre tilsyn med kristendomsundervisningen.

Lov nr. 2 av 10. juni 1949 om arbeidstiden § 60 forbyr fiske på helligdager.

Lov av 11. februar 1938 om lærerskoler § 5 gjør kristendomskunnskap til fag, og § 6 gir elever som ikke står i statskirken adgang til å kreve å bli helt eller delvis fritatt for opplæring i kristendomskunnskap. I så fall er de ikke med i opplæringsøvinger som er fastsatt i § 8. Men overstyret kan gi elever adgang til å være med på øvingene når de tilhører dissentersamfunn som lærer det samme som statskirken. Bestemmelsen forutsetter således at de som ikke står i statskirken hverken har rett eller plikt til å delta i kristendomsundervisningen, men at adgang til det kan gis den elev som ønsker det og som tilhører et trossamfunn med en bekjennelse som er den samme

som statskirken. Dette gjelder Den evangelisk-lutherske frikirke.

Lov nr. 7 av 16. juni 1939 om fangst av hval § 9 forbyr hvalfangst på norsk territorium og tilgrensende sjøområder på søn- og helligdager.

Lov nr. 4 av 3. desember 1948 om arbeidsvilkår i jordbruket § 21 sier at en arbeider skal ha fri 2 dager i måneden, herav minst en helgedag.

Lov nr. 2 av 10. juni 1949 om arbeidstiden på skip innskrenker arbeidsplikten på helgedager.

Lov nr. 29 av 17. juli 1953 om verneplikt § 3 fritar for verneplikt ordinerte prester og prester og forstandere for ordnede dissentermenigheter. Har de utført militærtjeneste, er de etter bestemmelse av Kongen pliktige til å gjøre tjeneste som feltprester i forsvaret. Kgl. res. av 15. november 1954 gir nærmere bestemmelser, og fritar stort sett fra feltpresttjeneste alle prester og forstandere i hovedstilling.

Kommunestyreloven av 12. januar 1954 § 15 4. ledd fastsetter at dissenterne skal tre ut av kommunestyret ved behandling av saker som gjelder statskirken.

Lov av 17. juni 1955 om saltvannsfiskeriene forbyr i § 6 fiske på søn- og helligdager.

Arbeidervernloven av 17. desember 1956 §§ 21 og 22 påbyr arbeidshvile fra kl. 18 før søn- eller helgedag til kl. 22 dagen før virkedag, men gir generelle unntak og åpner adgang for departementet til å dispensere.

Lov nr. 9 av 21. desember 1956 om born i ekteskap § 15, bestemmer at foreldrene innen 1 måned etter fødselen skal sende melding til fødselsregisterføreren, d.v.s. soknepresten der barnet er født, så sant de ikke står i ordnet dissentermenighet. I siste fall sender de melding til sin prest eller forstander, jfr. dissenterlovens § 7.

Lov nr. 7 av 12. desember 1958 om fengselsvesenet bestemmer i § 20 at det i hver fengselsanstalt skal virke en prest.

Folkeskoleloven av 10. april 1959 nevner i § 1 som formål for skolen også å hjelpe til å gi elevene en kristelig og moralsk oppseding. Etter § 6 er kristendomskunnskap skolefag, men barn av foreldre som ikke hører til statskirken, skal helt eller delvis fritas for undervisning i det når foreldrene krever det. Etter § 10 har elever som står utenfor statskirken rett til å være borte fra skolen de dager det religionssamfunn de tilhører holder helg, dersom foreldrene sørger for at de likevel kan følge med i undervisningen. Etter § 15 pkt. 3 må den lærer som skal undervise i kristendomskunnskap tilhøre statskirken eller et religionsamfunn som har samme lære som den.

Etter § 38 har bispnen, soknepresten eller en prest bispnen peker ut, rett til å høre på undervisningen i kristendomskunnskap og gi råd i saker som gjelder den.

Soknepresten eller en prest pekt ut av bispnen har rett til å være til stede og uttale seg i skolestyret i saker som gjelder opplæringen i kristendomskunnskap, men uten stemmerett. I skolestyret er ikke dissenterne inhabile i saker som gjelder kristendom og kirke, jfr. § 31, 6.

Nevnes kan at Norge ved å slutte seg til Forente Nasjoners erklæring om menneskerettigheter av 10. desember 1948 og Europarådets konvensjon om menneskerettighetene av 4. november 1950 med tilleggsprotokoll av 20. mars 1952 traktatmessig har forpliktet seg til å håndheve religions- samvittighets- og tankefrihet, og til å fremme forståelse, toleranse og vennskap bl. a. mellom religiøse grupper.

V. Religionsfrihet.

Full religionsfrihet innebærer en rekke ting:

Rett for den enkelte til å ha den religiøse tro han vil, til å gi uttrykk for den privat og offentlig, til fri gudsdyrkelse alene eller sammen med andre; religiøs tale-, trykke-, møte- og organisasjonsfrihet; strafferettslig vern mot krenkelse av religiøs tro og bekjennelse, og mot forstyrrelse av gudstjenester og møter, rett til fritt å skifte tro og trossamfunn, rett til ikke å tro, til å stå utenfor og propagandere mot hvilken som helst religiøs tro og kirke, frihet fra enhver plikt til å overholde religiøse bud fra en tro eller en kirke man ikke er tilsluttet (f. eks. helligdagslovgivning), og fra plikt til å yte noen økonomisk støtte til et trossamfunn man ikke er tilsluttet; frihet for foreldre til å oppdra sine barn i samsvar med den religiøse tro de har.

Full religiøs frihet forutsetter også religiøs likestilling. Staten må ikke gjøre offentlige rettigheter og plikter avhengige av noen bestemt religiøs bekjennelse. Den må ikke gjøre forskjell på religionene, tillate noen og forby andre, eller støtte noen og ikke andre.

Den absolutte trosfrihet finner sin uunn-gåelige begrensning i at handlefriheten ikke kan være uinnskrenket i et samfunn. Handlinger som er skadelige for de interesser, private eller offentlige, som samfunnet anser for beskyttelsesverdige, vil det forby også om de er religiøst motivert, og anse seg moralsk både berettiget og forpliktet til det. I prinsippet vil det være enighet om dette, selv om grensen konkret trekkes noe forskjellig. De fleste stater forbyr f. eks. polygami selv om det er i samsvar med visse ellers anerkjente religioner. Rituell dyrplageri som schächting tillates somme steder, forbys andre steder som hos oss. En del land, bl. a. vårt, tillater religiøst betinget militærnektning, men fritar ikke for sivilforvarstjeneste av tilsvarende grunner.

Rent praktiske hensyn vil også kunne tilsi

begrensninger og ulikheter; hvis den alt overveiende del av befolkningen tilhører en religion eller et trossamfunn, vil det kunne være forsvarlig at lovgivningen innretter seg ut fra dette, og for så vidt gjør en viss forskjell. Det vil kunne være religiøse minoriteter som dels er så svakt representert, dels har så sterkt avvikende syn at det praktisk ikke er mulig å ta like meget hensyn til dem i lovgivningen.

For tidligere tider var det en naturlig ting at folk og religion, stat og kirke, hørte sammen. Det ble også synet innen kristenheten etter at kristendommen hadde seiret. Først under opplysningstiden trengte etter hvert idéene om religionsfrihet og toleranse igjennom, og det syn at stat og kirke kunne og burde være atskilt, og staten religiøst nøytral. Disse religiøse toleranse-, frihets- og likhetsprinsipper er det som i våre dager er kommet til uttrykk i religionsartiklene i Forente Nasjoners og Europarådets menneskerettserklæringer.

Prototypen på et land med religionsfrihet er De Forente stater. I den amerikanske forfatning, amendment 1, heter det: «Kongressen skal ikke vedta noen lov med sikte på å støtte noen religion, eller å forby den fri utøvelse av noen religion; eller på å innskrenke tale- eller trykkefriheten; eller folks rett til å forsamles fredelig; eller å fremsette besværinger for regjeringen.» Den amerikanske høyesterett har våket over at hverken kongressen eller noen enkeltstat har gått den fulle religionsfrihet for nær. Den innebærer at stat og kirke må være absolutt atskilt. Staten kan ikke yte noen kirke eller religion sin støtte, hverken økonomisk eller ideologisk. Ingen offentlig skole kan gi noen form for konfesjonell undervisning, eller tillate slik undervisning i sine lokaler.

Å trekke grensene har i praksis voldt atskillige vansker. Hverken føderasjonen eller enkeltstatene er religionsfiendtlige; tvert om

anses gudløshet for uamerikansk. Flertallet av befolkningen er kristent, og har en naturlig tendens til å støtte kristendommen. Dette har ledet til atskillige rettssaker, f. eks. om undervisning om religion i skole og universitet, om bruk av salmer i skolen, om det er tillatt å lese stykker fra Bibelen, om offentlige skoler kan sette av timer for at elever som vil, kan gå på menighetsskoler til religionsundervisning, o. l. Religionsfriheten gjelder for alle bekjennelser, de intolerante og aggressive ikke mindre enn de fredsommelige.

På liknende måte har også Sovjetunionen i sin forfatning bestemmelser om religionsfrihet. Grunnlovens § 124 sier: «For å sikre borgernes samvittighetsfrihet er i USSR kirken skilt fra staten, og skolen fra kirken. Alle borgere har frihet til gudsdyrkelse og til antireligiøs propaganda.» I § 125 sikres borgerne tale-, trykke-, forsamlings-, masse møte-, prosesyons- og demonstrasjonsfrihet.

De aller fleste land har i dag bestemmelser om religionsfrihet i sine forfatningslover. Det hører naturlig med blant borgernes forfatningsrettslig garanterte rettigheter og friheter. Det har alle våre nordiske naboland, Danmark, Finland, Island og Sverige. Det har Frankrike, Vest-Tyskland, Belgia, Bulgaria, Romania, det har India, Japan og Burma, Irak og Iran, Argentina og Brasil, for å nevne noen i fleng. Blant de forholdsvis få land som ikke har det, kan nevnes Storbritannia, Australia, New Zealand og Canada. Disse har nemlig ikke vanlige grunnlover med bestemmelser om konstitusjonelle borgerrettigheter. Dette henger sammen med særlige historiske forhold. En viser her til de utdrag av de forskjellige lands forfatningsbestemmelser som er trykt som bilag.

Fra religiøst synspunkt kan man sondre mellom forskjellige forfatningstyper. Noen gjennomfører religionsfriheten på den måte at stat og religion skal være strengt atskilt, og skolen religiøst nøytral. Det er ordningen bl. a. i USA, Japan, USSR, India og Tyrkia.

Somme proklamerer religionsfrihet uten at noe sies om statens stilling til religion for øvrig, som Ceylon, Frankrike, Chile, Formosa, Cuba og Indonesia.

Somme land proklamerer en religion eller kirke som den offisielle, men gir større eller mindre frihet for andre; til dem hører f. eks. Spania, Hellas, Irak, Columbia, Irland, Portugal og Iran.

Somme land proklamerer endog en statskirke; til dem hører de 4 nordiske stater. Den femte, Finland, har formelt to sideordnede statskirker, den lutherske og den gresk-katolske. Den siste spiller tallmessig så liten

rolle at reelt er forholdet nærmest som i de andre nordiske land.

Ved tilslutning til Forente Nasjoners menneskerettserklæring av 10. desember 1948 har de fleste stater moralsk forpliktet seg til å praktisere religionsfrihet. Erklæringens § 18 lyder:

«Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å endre religion eller tro og frihet til enten alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å gi uttrykk for sin religion eller tro i lære, gjerning, utøving og etterleving.»

Forente Nasjoners erklæring er ikke rettslig bindende, og det har vært arbeidet på en konvensjon som skulle avløse den og være bindende for alle stater som undertegnet den. Man har imidlertid ikke nådd fram til enighet, og vil neppe snart gjøre det.

Europarådets stater har derfor tatt opp arbeidet med en menneskerettskonvensjon for disse land som står hverandre nær i syn på menneskerettigheter og grunnleggende friheter. Dette har ført til Europarådets konvensjon av 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, med tilleggsprotokoll av 20. mars 1952. Denne er ratifisert også av Norge.

Ved Europarådets konvensjon er beskyttelsen av menneskerettighetene for første gang gjort til gjenstand for en alminnelig internasjonal konvensjon. Enhver medlemsstat har rett til å påtale brudd på menneskerettighetene i en annen medlemsstat, også når det gjelder den annen stats egne borgere.

Til å overvåke at konvensjonens bestemmelser blir opprettholdt, er det opprettet en internasjonal kommisjon og en internasjonal domstol i Strasbourg. Kommisjonen skal undersøke saker hvor det er tale om brudd på konvensjonen, foreta megling og eventuelt henvise en sak til domstolen. Medlemsstatene har ubetinget rett til å påtale overfor kommisjonen andre medlemsstats brudd på konvensjonen. Organisasjoner og individer er gitt klagerett hvor vedkommende medlemsstat uttrykkelig har anerkjent en slik rett. Saker som er behandlet av kommisjonen, kan bare bringes inn for domstolen av kommisjonen selv eller av en medlemsstat såfremt partene har anerkjent domstolens jurisdiksjon. Individer og organisasjoner har ikke noen selvstendig rett til å bringe saker inn for domstolen. (Se St. prp. nr. 83 for 1951.)

Konvensjonens artikkel 9 lyder: «(1) Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet til å endre religion eller tro, og frihet til, enten alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å utøve sin religion

eller tro gjennom gudstjeneste, undervisning, andaktsøvelser eller iakttagelser av religiøse skikker. (2) Frihet til å utøve sin religion eller tro skal ikke være gjenstand for andre begrensninger enn de som loven foreskriver og som er nødvendige i et demokratisk samfunn for den offentlige sikkerhet, for opprettholdelse av offentlig orden, beskyttelse av helse og moral eller for beskyttelse av andres rettigheter og friheter.»

I protokollen av 20. mars 1952 lyder artikkel 2:

«Ingen skal nektes retten til utdanning. Når staten utøver funksjoner som den påtar seg på oppdragelsens og undervisningens område, skal den respektere foreldrenes rett til å sørge for slik oppdragelse og undervisning i samsvar med deres egen religiøse oppfatning og livsanskuelse.»

Norge har således programforpliktet seg ved sin tilslutning til Forente Nasjoners menneskerettserklæring, og folkerettslig bundet seg ved ratifiseringen av Europarådets konvensjon til å hevde religionsfrihetens prinsipp. Europakonvensjonen er imidlertid ikke intern norsk rett. Men folkerettslig har Norge bundet seg til i sin lovgivning og sin praksis å gjennomføre religionsfrihet i samsvar med konvensjonen. Det er også utvilsomt i samsvar med det norske folks syn at det bør rå alminnelig religionsfrihet i landet. Komitéen mener derfor at en bør ha dette for øye ved revisjonen av vår lovgivning på de felter den berører.

På den annen side kan man vel også si at det i Norges tilslutning til disse to internasjonale avtaler ligger en forutsetning om at vår gjeldende innenlandske rett ikke står i strid med dem, i ethvert fall ikke etter opphevelsen av jesuitterforbudet. Det er også åpenbart at så vidt generelle som formuleringene er, gir de plass for atskillig forskjell i de enkelte lands utforming og gjennomføring av religionsfriheten i sin lovgivning, likesom det vil kunne være atskillig tolkingstvil i konkrete spørsmål.

Som det går fram av den historiske oversikt og det som er sagt foran, hører Norge til de få land i verden som ikke har klare bestemmelser om religionsfrihet i forfatningen. Tvert om har vår grunnlov til 1956 inneholdt direkte innskrenkninger i religionsfriheten, som først etter hånden er blitt opphevet, i form av forbud mot jøder, munkeordener og jesuitter.

Alle disse forbud er nå borte. Men Grunnloven har fremdeles den innskrenkning i den absolutte religionsfrihet at den opprettholder statskirkeordningen, og fastholder bekjennelsesplikt for kongen og halvdel av statsrådet. Den fulle likestilling mellom trossam-

funnene er dermed brutt. Grunnloven har ikke som mange andre forfatninger noe påbud om at forskjell i trosbekjennelse ikke skal medføre noen forskjell i borgerlige rettigheter og plikter. Men Grunnlovens tidligere påbud om bekjennelse til statens offentlige religion for alle embetsmenn er falt bort, og gått over i den alminnelige lovgivning i den begrensede utstrekning kravet fremdeles er beholdt.

Heller ikke i vår alminnelige lovgivning er prinsippet om religionsfrihet positivt lovfestet. Likevel er det utvilsomt at det faktisk hersker utstrakt religionsfrihet i vårt land, til dels på tross av lovbestemmelser som går i motsatt retning. Religionsfriheten går i dag vesentlig fram av den alminnelige menings- og ytringsfrihet som er grunnlovfestet i Grunnlovens § 100, og av den alminnelige handlefrihet som følger av det generelle prinsipp at det som ikke er forbudt er tillatt. Dissenterlovens § 25 slår også fast det alminnelige prinsipp at forskjell i bekjennelse ikke medfører forskjell i borgerlige plikter og rettigheter uten hvor det er bestemt i lov.

Av ordninger og bestemmelser som innebærer innskrenkninger i den religiøse frihet og likhet kan en nevne:

Statskirkeordningen, som er stadfestet i Grunnloven.

Konfesjonell folkeskole og høyere almen-skole, jfr. folkeskoleloven av 10. april 1959 og lov om høyere almenskole av 10. mai 1935, og lærerskoleloven av 11. februar 1938.

Hverken statskirkeordningen eller den konfesjonelle skole er i vår tid gjenstand for alvorlige angrep hos oss. Det er åpenbart at det er i samsvar med synet hos den alt overveiende del av folket at staten ikke er religiøst nøytral, men i noen grad konfesjonell. Den religiøse frihet anses tilstrekkelig tilgodesett ved at det står enhver fritt å gå ut av statskirken, og at de som står utenfor den kan holde sine barn borte fra skolens kristendomsundervisning, og gi dem den religionsundervisning de måtte ønske. Elevene kan også være borte fra skolen når det trossamfunn de tilhører, har helg.

I samsvar med statskirkeordningen er at bare medlemmer av statskirken har kirkelig stemmerett, og kan ha ombud, stillinger og embeter i den eller med tilknytning til den, jfr. lov om Den norske kirkes ordning § 2, dissenterlovens § 17 og lov om embetsmenns trosbekjennelse § 1. Det betegner i seg selv ikke noe unntak fra religionsfriheten.

Tilsvarende er det en følge av den konfesjonelle skole når det kreves at de som skal gi undervisning i kristendomsundervisning, må bekjenne seg til den religion de skal undervise

i, i den begrensede form kravet har hos oss at de må tilhøre statskirken, eller som det heter i folkeskoleloven, et religionssamfunn som har samme lære som statskirken. Formodentlig må det også forlanges at religionslærerne ikke i ord eller handling gir uttrykk for et syn i klar motstrid med statskirkens. En annen ting er spørsmålet om det er hensiktsmessig å ha materielt noe forskjellige regler om bekjennelseskravet i de høyere skoler og folkeskolen, og om det er plass for noen lempning på dette område. Dette vil komitéen drøfte særskilt i et senere avsnitt om offentlige tjenestemenns bekjennelsesplikt.

Formelt fremtrer den uoppevede Christian V's Norske Lov 2—1—1 som et forbud mot andre religioner enn den evangelisk-lutherske når den sier:

«Den Religion skal i Kongens Riger og Lande alleene tilstædis, som overeens kommer med den Hellige Bibelske Skrift, det Apostoliske, Nicæniske og Athanasii Symbolis, og den Uforandrede Aar et tusind fem hundre og tredive overgiver Augusburgske Bekjendelse, og Lutheri liden Catechismo.»

Reelt gjelder imidlertid forbudet ikke. Tidligere var det gjort mange unntak fra det. Ved dissenterloven av 1845 ble alle kristne bekjennelser tillatt, og forbudet for så vidt opphevet. Ved lov av 1851 om opphevelse av forbudet mot at jøder innfinner seg i Riket, fikk jøder adgang til riket og fri religionsøvelse som kristne dissenter. Ved straffelovens ikrafttreden fra 1. januar 1905 bortfalt imidlertid alle eldre tiders straffebud mot annen religionsutøvelse for så vidt de fremdeles var i kraft, slik at alminnelig religionsfrihet ble følgen, også formelt. Reelt hadde nok forholdet vært slik en del år tidligere selv om man i forrige århundre helt fram til 1890-årene hadde hatt straffesaker mot bl. a. mormonere som ikke ble regnet som kristne og derfor ikke hadde fri religionsutøvelse.

Også dissenterlovens begrensede religionsfrihetsbestemmelser i §§ 1 og 24 er derfor misvisende. De vil da også etter komitéens forslag til ny lov falle bort.

I og for seg burde vel også Norske Lov 2—1—1 oppheves som misvisende og dens bestemmelser om statskirkens bekjennelseskriterier gå inn i loven om Den norske kirkes ordning, hvor de systematisk bedre hører hjemme. Det ligger imidlertid utenfor komitéens område å fremme noe forslag om noen endring på dette område; komitéen finner ikke å burde foreslå Norske Lov 2—1—1 opphevet, men vil nøye seg med å peke på forholdet.

Dissenterloven gjør i seg selv også et brudd på likestillingen mellom dissentersamfunn innbyrdes, idet den bare gir kristne, mosaisker og unitarier adgang til å danne det loven kaller ordnede dissentersamfunn, med de særlige rettigheter det innebærer. Andre som f. eks. Jehovas vitner, mormoner, buddhister, muhammedanere m. v. kan nok fritt organisere seg og holde sine gudstjenester, men kan ikke få de rettigheter som et ordnet dissentersamfunn har, f. eks. til å ta imot fødselsmelding, foreta vigsel og begravelse, kreve fritak for kirkeskatt m. v.

Denne religiøse diskriminering antar komitéen bør falle bort. De innskrenkninger som måtte være nødvendige i adgangen til å danne trossamfunn med offentligrettslige funksjoner, bør søkes i andre og mer adekvate kriterier enn bekjennelse til den kristne religion, eller andre bestemte religioner. Prinsipielt bør alle trossamfunn utenfor statskirken være likestilt og ha samme adgang til offentlig anerkjennelse såfremt de ikke lærer eller handler i strid med gjeldende lover og rådende moral. Sine forslag her vil komitéen behandle nedenfor i et kapittel om trossamfunn utenfor statskirken.

En eiendommelig innskrenkning i religionsfriheten inneholder dissenterlovens § 5, som sier at «Gudstjeneste eller religiøse Forsamlinger, der ikke er at henregne til Husandagt, maa ikke holdes for lukkede Døre.» Denne bestemmelse virker i dag som noe av en levning av Konventikkelpakaten. Den blir utvilsomt ikke håndhevet i praksis. Det ville åpenbart fremtre som fullstendig meningsløst om et dissentersamfunn ikke skulle kunne holde oppbyggelse for lukkede dører eller drøfte indre anliggender i sluttet møte. Det kan alle andre slags sammenslutninger — idrettslag, danse- og hobbyklubber, studietselskaper, leikarringer o. l. At dissenteres religiøse sammenkomster settes i annen stilling og behandles som suspekter, fremtrer som direkte sjikanøst.

I et foreløpig utkast til lov om registrering av trossamfunn utenfor statskirken, hadde Justisdepartementet sløffet denne bestemmelse. I brev av 15. mars 1937 anbefalte Kirkedepartementet bestemmelsen beholdt fordi den «er i det store og hele overensstemmende med de regler som gjelder for gudstjenester og religiøse møter i de kirker som tilhører den norske kirke». Bestemmelsen var også anbefalt opprettholdt av en rekke av dem Kirkedepartementet hadde innhentet uttalelse fra, således bispene i Oslo, Hamar, Stavanger, Nidaros og Hålogaland, og av Universitetets teologiske fakultet. Justisdepartementet antok imidlertid at skulle

man ha en slik innskrenkning i den alminnelige møtefrihet, måtte den tas inn i straffeloven og gjelde alle religiøse møter, ikke bare de ordnede dissenteramfunns.

Komiteén finner det åpenbart at noen slik særordning for religiøse møter ikke kan være på sin plass, og at den diskriminerende form den har i dissenterlovens § 5, er høyst støtende, og må falle bort. Det er ingen grunn til at religiøse møter skal stå i annen stilling enn andre, og ikke kunne foregå privat eller for lukkede dører. Det står åpenbart i strid med de klare ord i Europakonvensjonens artikkel 9.

Bestemmelsen vil uten ytterligere drøftelse bli utelatt i de lovbestemmelser komiteén foreslår til avløsning av dissenterloven.

En annen innskrenkning i den fulle religionsfrihet er at dissenterne hos oss ikke er fritatt for gjennom beskatningen å støtte statskirken. I flere land, bl. a. i Danmark og Island, har grunnloven bestemmelse om at ingen plikter betale skatt til trossamfunn han ikke tilhører. Hos oss er ordningen at når det gjelder de utgifter som dekkes av staten, er det ingen forskjell på statskirke-medlemmer og andre, alle betaler den samme skatt. Når det gjelder kommunenes utgifter, er det som før nevnt, adgang for medlemmer av ordnede dissenteramfunn til å kreve seg fritatt for å betale kommuneskatt til statskirken. Kommunestyret kan utvide fritaket til også å gjelde andre som står utenfor statskirken.

Fordi folkeskolen, den høyere almenskole og lærerskolene er konfesjonelle, kan man i noen grad se det som en viss diskriminering at alle plikter å betale til disse skoler, også om de av religiøse grunner ikke sender sine barn til dem. Dissenterloven og skattelovene åpner bare en adgang for kommunene til å frita dissenterne for kommunale ytelser til folkeskolen når de ikke bruker den for sine barn. Dissenterne har således ikke krav på å slippe å betale skatt til skolen, selv om de ikke sender sine barn til den.

De spørsmål som knytter seg til dissenteres kirke- og skoleskatt, vil komiteén behandle nedenfor i særskilte kapitler.

Helligdagslovgivningen representerer også et visst brudd på religiøs frihet og likhet. Somme land, f. eks. Belgia, har grunnlovsbestemmelse om at ingen behøver å iakttta helligdager i et trossamfunn han ikke tilhører. Etter vår dissenterlovs § 5 gjelder helligdagslovgivningen også for dissenterne. Straffelovens § 348 inneholder en alminnelig bestemmelse om bøtestraff for enhver som overtrer de gjeldende bestemmelser angående helligdagsfreden. Bestemmelsen gjelder alle

borgere, uansett om de står i statskirken eller ikke.

De alminnelige bestemmelser om helligdager er spredte, til dels foreldede, og i høy grad modne for teknisk revisjon. Arbeid med det er nå tatt opp idet en komité er oppnevnt med dette oppdrag. En hovedbestemmelse er «Forordning om Sabbatens og andre Helligdages tilbørlige Helligholdelse og den hidindtil derved forløbne Misbrugs Afskaffelse» av 12. mars 1735. Denne er imidlertid av rettspraksis fastslått å være vesentlig endret ved sedvane. Næringslovgivningen inneholder også en rekke bestemmelser om helgefred, således for fiske bl. a. i lov om saltvannsfiskeriene av 17. juni 1955 § 6, og lov nr. 20 av 25. juni 1937 om sildefiskeriene, for skipsfart i lov om arbeidstiden på skip av 10. juni 1949 § 9. En hovedbestemmelse er arbeidervernloven av 7. desember 1956 §§ 21 og 22. Her fastslås arbeidshvile fra kl. 18 dagen før en søn- og helgedag, til kl. 22 dagen før neste virkedag, og fra kl. 15 jule-, påske- og pinseaften. Videre gis her alminnelige regler om unntak.

Helligdagslovgivningen er preget av statskirkens syn på at somme dager skal være helligdager, hvilke dette er, og, om enn i mindre grad, på hvordan disse dager skal helligholdes. Stort sett faller statskirkens syn her sammen med andre kristne trossamfunns oppfatning. Et unntak danner syvendedagsadventistene som helligholder sabbaten, på liknende måte som de ortodokse mosaister. Andre religioner har andre helligdager og annet syn på overholdelsen. Og for somme er ingen dager hellige.

Det er i og for seg klart at en lovgivning som bygger på et bestemt kirkelig syn på helligdager og gir regler om helgefred og arbeidshvile som skal gjelde for alle, uansett tro, på sett og vis diskriminerer. De religiøst begrunnede regler her, dekker imidlertid åpenbart også viktige helsemessige, fysiske og psykiske behov, foruten kulturelle og sosiale. Praktiske hensyn, det forhold at den alt overveiende del av befolkningen både i og utenfor statskirken stort sett her har felles syn, gjør det praktisk nødvendig å bygge på det som er den alminnelige oppfatning og gjøre reglene generelle. En lovgivning som her ga full frihet, ville på den ene side ikke yte full respekt for flertallets syn, og ville lett undergrave de hensyn til arbeidshvile som er forbundet med helgedagsfredningen. Om man tenkte seg en ordning som visstnok praktiseres i enkelte andre land, at forretninger kunne holde oppe 6 dager i uken, og selv kunne velge hvilken dag de holdt stengt i samsvar med innehaverens

religion, ville det utvilsomt på mange hos oss virke støtende og forstyrrende for helgefreden. Om man tenkte seg noe liknende regler for fiske, ville det både støte på tilsvarende vansker og skape hindringer for kontroll og fredningsinteresser.

Det som det i tilfelle ville kunne bli spørsmål om, ville derfor bare være om det i noen monn skulle være behov for en viss adgang til dispensasjon for dissenterne. I og for seg må det jo innrømmes at det f.eks. er byrdefullt for troende adventister og mosaister som overholder sabbaten, i atskillig grad å være tvunget til å holde arbeidsfri også på søndag. Hvor det er tale om virksomhet som henvender seg til almenheten, som f.eks. vanlig butikkhandel, er det neppe til å unngå hvis man ikke ville støte flertallets ønske om alminnelig helg og arbeidshvile. Men om man tenkte seg at en gårdbruker holdt sabbat og hadde arbeidsfolk som gjorde det, ville det vel være lite rimelig om Lov om arbeidsvilkår for arbeidarar i jordbruket av 3. desember 1948 og Helligdagsforordningen av 1735 skulle anvendes imot ham og han straffes for brudd på disse. Tilsvarende ville gjelde om en mindre bedrift som ikke ved sin virksomhet utad i særlig grad forstyrret andres helg ble holdt i gang på søndager av folk som holdt sabbat. Om en adventist eller mosaist ville bake brød på søndag for salg mandag, kan det jo være et spørsmål om det var rimelig å hindre det. Adventistsamfunnet har kurbad som drives på den måte, holder stengt lørdager, og åpent søndager, uten at det er reist innvendinger mot dette, idet det er gitt dispensasjon i medhold av arbeidervernlovens § 22.

En gjennomføring av unntaksbestemmelser i hele den spredte lovgivning som berører helligdager, vil med det beskjedne omfang problemet har, ikke være praktisk. Komitéen vil imidlertid ta opp spørsmålet om en generell hjemmel til å gjøre unntak i særlige tilfelle av religiøse grunner, der hvor det kan skje uten generende krenkelse av helgefreden for andre, eller tilsidesettelse av andre berettigede hensyn.

Lov om Embedsmænds Trosbekjendelse av 21. juli 1894 representerer i dag vesentlig en konsekvens av ordningen med statskirke og konfesjonell folkeskole og høyere almenkskole. Den fremtrer imidlertid som en levning fra

den tid da alle embetsmenn skulle tilhøre statskirken, og da dissenterne ikke var fullverdige statsborgere. Selve formen angir det. Først nevnes de embeter som er belagt med bekjennelsesplikt. Deretter sier § 2 at andre embeter kan bekles av menn som ikke bekjenner seg til statens offentlige religion. § 3 gir Kongen adgang til å bestemme hvordan det skal forholdes når embetsmenn utenfor statskirken skal delta i forretninger vedkommende statskirken eller skolen, dog uten økt utgift for det offentlige. Denne bestemmelse har visstnok liten eller ingen aktuell betydning.

Komitéen antar at loven nå bør oppheves. §§ 2 og 3 antas overflødige. Selv om man ikke gjør noen vesentlige materielle endringer, er det i seg selv ønskelig å fjerne loven som et i dag foreldet uttrykk for gjeldende rett, en levning fra en tid som virkelig diskriminerte. Komitéen vil komme tilbake til dette i et senere avsnitt hvor også reelle endringer foreslås.

En lov som av liknende nærmest formelle grunner også bør fjernes fra lovsamlingen, er lov av 24. september 1851 om Ophævelse af det hidtil bestaaende Forbud mod at Jøder indfinde sig i Riget m. v. Loven står nå bare som et overflødig minne om tidligere tiders jødeforbud og intoleranse.

Dissenterloven av 1891 inneholder forskjellige særbestemmelser for dissenterne, som til dels kan oppfattes som noe diskriminerende. Komitéen finner det imidlertid ikke nødvendig å drøfte disse i detalj i denne sammenheng, idet de vil bli behandlet i forbindelse med forslag om nye bestemmelser.

Selv om det rår utstrakt religionsfrihet, og denne vil bli ytterligere utvidet ved at noen av de eldre innskrenkninger fjernes, antar komitéen det er grunn til positivt å lovfeste religionsfriheten i vårt land på liknende måte som i andre land. Det bør naturlig skje i en ny lov som avløser den gjeldende dissenterlovs bestemmelse om begrenset trosfrihet. Den nye trosfrihetsbestemmelse bør da også angi de generelle grenser for trosfriheten, og de alminnelige regler for utøvelsen av den.

Komitéen antar også at det kan være grunn til for Norge, i likhet med de fleste andre land, å ha en bestemmelse i sin grunnlov om religionsfrihet, og behandler dette i et avsnitt nedenfor.

VI. Grunnlovens § 2 og religionsfriheten.

På Grunnlovens tid hadde Norge en offentlig religion og en statskirke, men med en rekke dispensasjoner for andre trossamfunns medlemmer. Forholdet var for så vidt som vanlig i andre land. Opplysningstidens idéer om toleranse og religionsfrihet hadde imidlertid gjort seg atskillig gjeldende innen den «opplyste almenhet». I Frankrike hadde menneskerettserklæringen av 1789 dekretert menings- og ytringsfrihet, også på det religiøse område. I De forente stater hadde forfatningen fastslått prinsippet om full religionsfrihet og statens absolutte nøytralitet i «first Amendment» av 1791.

I flere av de utkast eller forslag til grunnlov som eidsvollsmennene hadde med til Riksforsamlingen i 1814, var tatt inn særlige bestemmelser om religionsfrihet.

Riksforsamlingens konstitusjonskomité la 15. april 1814 fram 11 grunnsetninger som forfatningen kunne bygge på. De ble vedtatt av Riksforsamlingen 16. april. Den 8. grunnsetning gjaldt religionen: «Den evangelisk-lutherske Religion bør forblive Statens og Regentens Religion. Alle Religions-Sekter tilstedes fri Religionsøvelse; dog ere Jøder fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget.»

4. mai ble de første grunnlovparagrafer behandlet og vedtatt. Konstitusjonskomitéen la fram følgende formulering til § 2: «Den evangelisk-Lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. Alle Religionssekter tilstedes fri Religionsøvelse, dog ere Jøder fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget.»

Christie foreslo en annen formulering: «Den evangelisk-Lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. Alle christelige Religionssekter tilstedes fri Religionsøvelse; dog ere Jøder og Jesuiter fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget. Munkeordener maa ikke taales. Landets Indbyggere, som bekjende sig til Statens offentlige Religion, ere forpligtede til at opdrage sine Børn i den samme.»

Da grev Wedel reiste innvendinger mot dette forslag fordi det kullkastet en allerede vedtatt grunnsetning, tilbakeviste Christie dette: «Jeg paastod at Tillægget ej kulkastede Principet, men at det kun indskrænkede og modificerede samme, hvilket var forbeholdt den Tid Grundprinciperne antoges.» (Christies dagbok på Eidsvoll 4. mai.)

Christies forslag ble vedtatt med 94 stemmer.

Riksforsamlingens redaksjonskomité, Diriks, Sverdrup og Weidemann, la fram følgende tekst til § 2 som ble opplest og under-

tegnet av samtlige eidsvollsmenn 17. mai: «Den evangelisk-Lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme. Jesuiter og Munkeordener maa ikke taales. Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget.»

Setningen «Alle Religions-Sekter tilstedes fri Religionsøvelse» fra den 8. grunnsetningen, med tilføyelsen «christelige» av 4. mai var her falt helt ut.

Da grunnloven på ny ble gjennomgått i oktober 1814 ble det ikke gjort noen bemerkninger om uoverensstemmelsen mellom vedtaket av 4. mai og grunnlovsteksten av 17. mai, antagelig bl.a. fordi Stortinget 24. oktober hadde vedtatt at ingen andre endringer skulle drøftes enn slike som var nødvendige av hensyn til foreningen med Sverige.

I 1836 etterlyste Jonas Anton Hielm setningen, og ville trekke de tre medlemmer av Riksforsamlingens redaksjonskomité til ansvar for riksrett på grunn av uoverensstemmelsen. Det ble det imidlertid intet av.

Sammenhengen med at setningen falt ut, er uklar. Men det er vel mulig at det for eidsvollsmennene sto slik at religionsfriheten var fastslått med de positive unntak som grunnlovens § 2 angir. Unntakene sto igjen i sammenheng med den oppfatning at den katolske kirke og særlig jesuittene var motstandere av religionsfrihet og toleranse, og at almuen burde beskyttes mot påvirkning fra dem. Jødene ble av mange ansett for mindreverdige. De mente at de alltid ville danne en uheldig stat i staten. I og for seg anså medlemmene religiøs enhet for å være en styrke for folket, og ønsket derfor ikke fremmede religioner eller dissenter. Dette syn kommer sterkt frem bl.a. i uttalelser av Christie. Religionsfrihet var vel i virkeligheten bare et moderne prinsipp eidsvollsmennene hyllet i teori, men ingen hjertesak for dem. Det hadde vært religiøs enhet og ro i landet, og man ønsket det ikke annerledes. Man hadde liten føling med hva religiøs intoleranse kunne bety.

At religionsfrihetens prinsipp ikke var fastslått ved Grunnlovens § 2, viste rettspraksis klart i den følgende tid, både i forfølgningen mot Hans Nielsen Hauges venner, og i behandlingen av kvekerne og senere mormonene. Det gikk også tydelig fram av at Stortinget i 1833 forkastet forslag fra sorenskriver, stortingsmann og senere statsråd Sørenssen om å lovfeste den religionsfrihet

som den 8. grunnsetning hadde gitt uttrykk for. I 1845 og 1848 ble også forslag fra Sørenssen om grunnlovsendring forkastet.

I sin «Fortolkninger over Grundloven» fra 1845 sier P. K. Gaarder s. 14: «Grl. indeholder saaledes ingen Bestemmelse, som hjemler almindelig Religionsfrihed hvorimod dette beror paa hvad den private Lovgivning til enhver Tid maatte fastsætte. — Undersøger man vor nu gjældende Privatlovgivning, vil man finde, at dennes forældede, inhumane og forvirrede Bestemmelser, av hvilke Grundlovens § 2 er en Gjenganger, hjemle fremmede Religionsbekjendere og end mere de fra Statskirken Dissenterende, der ikke slutte sig til et allerede eksisterende Religionsparti, kun liden eller ingen fri Religionsøvelse, hvorimod den endog negter enkelte saadanne Ophold paa Statens Territorium.»

Gjendøperne og kvekere var nektet adgang ved reskript 5. mars 1746. Ved kgl. res. 11. mai 1826 og 2. juli 1828 fikk noen navngitte kvekere lov til inntil videre å oppholde seg i Stavanger.

Forholdene ble imidlertid vesentlig bedret ved dissenterloven av 1845.

I 1892 foreslo H. Andersen tillegg til grunnlovens § 2: «Alle Religionssamfund have fri Religionsudøvelse inden Lovs og Ærbarheds Grænser.» Konstitusjonskomitéens flertall innstilte i 1897 prinsipielt på bifall av dette forslag. Det oppnådde imidlertid ikke grunnlovsmessig flertall, men ble forkastet med 48 mot 63 stemmer.

Et mindretall i kirkekommisjonen av 1908, professor Taranger, professor, senere biskop Bernt Støylen og lensmann Gerhardsen, foreslo Grunnlovens § 2 gitt en tilføyelse sålydende: «Alle Religioner have fri offentlig Religionsøvelse inden Lovs og Ærbarheds Grændser.» De tok imidlertid også sikte på å oppheve statskirkeordningen, som de fant uforenlig med en moderne og riktig oppfatning av forholdet mellom kirke og stat.

Kirkekommisjonens innstilling førte ikke til noen proposisjon om ny kirkeordning.

Nærværende komité foreslår en lov som lovfester alminnelig religionsfrihet i vårt land, og samtidig gir nærmere bestemmelser om den. I og for seg er det da ikke noe sterkt behov for en grunnlovbestemmelse om religionsfrihet. Komitéen mener imidlertid at det er en rekke grunner som taler for at det vedtas.

Norge har gjennom sin tilslutning til Forente Nasjoners menneskerettserklæring og til Europakonvensjonen om menneskerettighetene og de grunnleggende friheter høytidelig utad forpliktet seg til å hevde religionsfrihet. Det synes da naturlig at dette også får et høytidelig uttrykk i vår forfatning.

I og for seg er det selvsagt tilstrekkelig at

det gjøres ved lov, eller endog bare at det følger av vår rettsorden. Men en grunnlovbestemmelse er jo i og for seg sterkere bindende enn en alminnelig lov. Og en bestemmelse av denne art hører naturlig hjemme i en grunnlov. Våre nordiske naboland har det, og de aller fleste staters forfatninger har det i dag.

En særlig grunn til at det er ønskelig, er også det at Grunnloven i dag fastslår statskirkeordningen, som i seg selv representerer en innskrenkning i full religionsfrihet og likhet. Statskirken skal både Kongen selv og minst halve statsrådet tilhøre. Det synes da rimelig for å få balanse i forholdet, for at inntrykket ikke skal bli skjevt, at man også fastslår religionsfrihet som et sideordnet prinsipp i vår forfatningsmessige rett. Ellers vil inntrykket være at en offentlig religion er det forfatningen anser for viktig å grunnlovfeste. Å tilhøre statskirken hører med for å være en full statsborger. Slik har det også faktisk vært. I dag er det ikke vårt syn. Men dette endrede syn har ikke fått positivt uttrykk i forfatningen. Den fremmede som leser vår Grunnlov ved siden av andre, som f. eks. i Amos J. Peaslee's verk «Constitutions of Nations», vil naturlig feste seg ved at Grunnloven fastslår en forpliktende statskirkeordning, men ikke religionsfrihet. Dette hensyn utad er ikke uten betydning i en tid stadig sterkere preget av internasjonalisme. Det er ønskelig at religionsfrihetens prinsipp ikke bare er lovfestet, men også grunnlovfestet i vår forfatning som i andre land som har lignende forfatningslover.

Innad betyr det vel ikke så meget om religionsfriheten står i Grunnloven eller bare i en alminnelig lov. Om enn med noen begrensning står prinsippet sterkt i vår bevissthet i dag; og det er det i og for seg avgjørende, ikke hvilket papir det står på. Men formen er i seg selv også en realitet. Det betyr en sterkere forpliktelse ikke bare formelt, men også reelt, om prinsippet er grunnlovfestet. Og for dissenterne står det som et ønskemål at deres rett til fri religionsøvelse skal være anerkjent på linje med statskirkeordningen, for at de også skal være så å si grunnlovsmessig anerkjent som likeverdige borgere ved siden av statskirkens medlemmer.

Man kan innvende at en slik grunnlovsendring ville kunne gi det forkjærte inntrykk at religionsfrihet var noe nytt som nå ble innført. Det er imidlertid ikke noen grunn til å se slik på en korrigerende av en forfatning, hverken i vårt land eller i andre land.

På den annen side er ikke religionsfriheten så gammel også fullstendig hos oss som kanskje de fleste ville tro. Historisk er det for

så vidt ikke så misvisende om man nå endelig fastslår den religionsfrihet som vi først etter hånden er kommet fram til, bl.a. ved opphevelsen av jesuitterforbudet så sent som i 1956. Og prinsipiell likestilling mellom religionene og trosbekjennelsene som også burde høre med til religionsfriheten, og som mange land har gjennomført har vi ikke.

Et forhold som også taler for en slik endring, er at man derved får realisert den grunnsetning som Riksforsamlingen vedtok i den 8. grunnsetning 16. april 1814, og som av en ukjent grunn — muligens bare en ren forglemmelse ved renskriften, etter hva Gaarder i sin fortolkning opplyser at det ble sagt — falt ut i den modifiserte form Christie hadde foreslått. Man bryter ikke med Grunnlovens ånd og prinsipper, men tvert om retter man en feil og bringer Grunnloven i samsvar med hva eidsvollsmennene hadde tilsiktet, og hva som i dag er det norske folks syn.

Ved formuleringen av religionsfrihetsprinsippet er det mange alternativer å velge mellom.

Den 8. grunnsetning formulerte det som nevnt slik: «Alle Religions-sekter tilstedes fri Religionsøvelse;» Christie modifiserte det, og Riksforsamlingen vedtok det slik: «Alle christelige Religionssekter tilstedes fri Religionsøvelse.»

H. Andersens formulering, som fikk flertall i konstitusjonskomitéen og simpelt flertall i Stortinget i 1897, lød: «Alle Religions-samfund have fri Religionsøvelse inden Lovs og Ærbarheds Grændser.»

Mindretallet i Kirkekommisjonen av 1908 foreslo: «Alle Religioner have fri offentlig Religionsøvelse inden Lovs og Ærbarheds Grændser.»

Selv om ikke minst den første har stor interesse som historisk uttrykk for grunnlovfedrenes syn og uttrykksmåte, og faller sammen med Grunnlovens form og språk, er neppe noen av disse formuleringer helt ønskelige i dag. De legger vekten på frihet for religioner og religionssamfunn. Det som i dag er i forgrunnen, er den enkeltes rett til å ha den religiøse, eller antireligiøse oppfatning han vil, uansett om han hører til noe trossamfunn eller ikke. Trossamfunnets rett er det naturlig å se som avledet av den individuelle trosfrihet, ikke omvendt som de refererte formuleringer nærmest antyder.

Betegnelsen Religionssekt som ble brukt i 1814, bør neppe brukes i dag da ordet lett får en noe odøys klang.

Nærværende komité sendte 9. mai 1960 følgende brev til Stortinget:

«Dissenterlovkomitéen av 1957 vil i løpet av 1960 bli ferdig med sin innstilling. Komitéen vil bl. a. foreslå et tillegg til Grunnlovens § 2 for å grunnlovfeste religionsfriheten og vil begrunne dette i sin innstilling.

For å gi Stortinget i neste stortingsperiode anledning til å kunne behandle spørsmålet, vil medlemmene av Dissenterlovkomitéen fremsette sine forslag i flere alternativer.

Undertegnede foreslår at Grunnlovens § 2 gis følgende ordlyd:

ALTERNATIV A. I.

«Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse.

Den evangelisk-Lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme.»

ALTERNATIV A. II.

«Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse inden Lovs og Ærbarheds Grændser.

Den evangelisk-Lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme.»

ALTERNATIV B. I.

«Den evangelisk-Lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme.

Alle Indvaanere have fri Religionsøvelse.»

ALTERNATIV B. II.

«Den evangelisk-Lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at oppdrage deres Børn i samme.

Alle Indvaanere have fri Religionsøvelse inden Lovs og Ærbarheds Grændser.»

Komitéens forslag ble vedtatt til fremsettelse av representantene E. Fredriksfryd, Rakel Sewerin, Olav Hordvik, Hans Ommedal og Einar Hovdhaugen. Det ble referert i stortingsmøte 24. mai 1960 for å komme til avgjørelse på første, annet eller tredje ordentlige Storting etter valget i 1961. Etter komitéens syn ligger det ikke noen reell forskjell i de forskjellige alternativer. Det er nærmest en formell vurderingssak hvilket man vil foretrekke.

Forskjellen mellom alternativ A. og B. er at i A. er setningen om religionsfrihet satt først, i B. sist i paragrafen. Grunnlovens § 2 må ses som en helhet. Det ligger derfor ikke i alternativene noen forskjellig vurdering av hvilken av de to setninger som er viktigst, den om religionsfrihet eller den om den

evangelisk-Lutherske religion som statens offentlige religion. Man har imidlertid villet gi Stortinget anledning til å velge den plassering det anser for heldigst.

I de utkast hvor religionsfriheten var med under behandlingen på Eidsvoll i 1814, var setningen om statsreligionen satt først. På en vis kommer setningen om religionsfrihet som en innskrenkning i statsreligionsprinsippet. Det stemte også med det faktiske forhold, og kan vel på en måte sies å gjøre det også i dag, selv om forholdene er adskillig endret. Rent historisk synes denne plassering å svare best til synet i 1814. På den annen side synes det kanskje logisk rimeligere, for å få fram likestillingen mellom de to prinsipper, religionsfrihet og statsreligion, at man begynner med det første som det mest generelle etter sin art. Det omfatter alle, statskirkemedlemmer og alle andre. Organiseringen av statsreligionen kan vel også sies å angå alle borgere; men tilføyelsen om oppdragelsesplikten gjelder bare statskirke-medlemmer.

Forskjellen mellom alternativ I og II er at i det siste er ordene «inden Lovs Ærbarheds Grændser» tatt med.

Heller ikke her antar komitéen at det er noen egentlig reell forskjell mellom alternativene. Selv om det ikke er uttalt i Grunnloven, vil det være en selvfølge at religionsfriheten ikke er absolutt, at lovgivningen må kunne sette grenser for den. Forbeholdet er utvilsomt riktig, men det er på den annen side ikke nødvendig å ha med i teksten.

I de nevnte religionsfrihetsformuleringer fra 1814 var forbeholdet om lov og ærbarhet ikke tatt med. H Andersens grunnlovsforslag fra 1892 som fikk simpelt flertall i 1897 hadde det med, og likedan mindretallsfor-slaget fra kirkekommissjonen fra 1908.

«Innen lov og ærbarhets grenser» er en gammel vending, som gir uttrykk for en standard. Man kan innvende at det ser noe eiendommelig ut hvis man fastslår religionsfrihet i Grunnloven, men samtidig gir alminnelig lov full adgang til å begrense den. Uttrykket ærbarhet kan man også innvende er overflødig, fordi domstolen neppe på grunnlag av et slikt uttrykk alene ville stille opp grenser for handlefriheten, hvis det ikke er støtte for det i lov. Uttrykket «lov og ærbarhet» kan for så vidt sies juridisk å være en pleonasme. Men helt uten realitet er det kanskje ikke at ordet ærbarhet er med. Det er egnet til å understreke at det er tale om en standard, og det gir en veiledning for fortolkningen av lovbestemmelser.

Selv om man kan si at ordene gir adgang til å innskrenke den religionsfrihet som de

foregående ord fastslår, må det være åpenbart at de ikke gir adgang til ved alminnelig lov å oppheve religionsfriheten. Det er bare begrensninger det kan være tale om, og også de må være lojale overfor religionsfrihetens prinsipp. En lov som fastslo at bare et begrenset antall religionssamfunn var tillatt, at Kongen kunne avgjøre hvilke religions-samfunn som skulle få virke her, eller forbød overgang fra et trossamfunn til et annet, ville åpenbart være i strid med religionsfrihetsprinsippet og gå ut over de grenser som kunne settes ved lov.

Både garantien for religionsfrihet, og adgangen til å regulere den ved lov må en derfor anta reelt vil være den samme enten man tar ordene innen «Lovs og Ærbarheds Grændser» med eller ikke.

Grunnloven kan neppe sies å følge noe bestemt prinsipp når det gjelder forbehold i forbindelse med generelle formuleringer. Somme paragrafer som fastslår alminnelige prinsipper har med bestemmelser om begrensning, andre har det ikke. § 97 om at «Ingen Lov maa gives tilbagevirkende Kraft.» har det ikke, til tross for at det er klart at ordene ikke kan tas bokstavelig. Det samme kan man si gjelder § 101 om innskrenkninger i næringsfriheten og § 104 om at jord og bos-lodd ikke kan forbrytes. På den annen side har § 100 om trykkefrihet det i høy grad, og likedan § 99 om fengsling. Begge disse viser til alminnelig lov på en måte som tatt på ordet ville kunne gjøre grunnlovbestem-melsen betydningsløs.

I andre lands forfatningslover vil man kunne finne eksempler dels på at religionsfrihetsprinsippet er fastslått uten begrensning, dels at flere eller færre forbehold er nevnt. Disse er alltid temmelig generelle, og nokså selvsagte.

Det kan nevnes at i den franske menneskerettserklæring av 1789, som eidsvollsfor-samlingen kjente, var kauteler tatt med i religionsfrihetsbestemmelsen. Det heter i artikkel 10: «Ingen skal antastes for sine meninger, heller ikke de religiøse, forutsatt at det uttrykk han gir dem, ikke uroer den gjennom lov opprettede offentlige orden.»

I Europarådets konvensjon om menneskerettighetene, artikkel 9, 2. punktum er også begrensninger tatt med: «Frihet til å utøve sin religion eller tro skal ikke være gjenstand for andre begrensninger enn de som loven foreskriver og som er nødvendige i et demokratisk samfunn for den offentlige sikkerhet, for opprettholdelsen av den offentlige orden, beskyttelsen av helse og moral, eller for beskyttelsen av andres rettigheter og friheter.»

I den formulering som er foreslått, er ikke tatt med likhetsprinsippet. I mange lands forfatninger er det nevnt at forskjell i konfesjon ikke betinger forskjell i borgerlige rettigheter og plikter. I land med streng atskillelse mellom stat og kirke kan det også lett dekretes. Hos oss, med statskirke, er det imidlertid uunnngåelig at man her må ta forbehold. Dissenterlovens § 25 gjør det når den sier: «Forsåvidt ikke nærværende Lovs Bestemmelser eller Lovgivningen forøvrigt medfører Undtagelser, begrunder den forskjellige Troesbekjendelse ingen forskjell i Pligter og Rettigheder.

Man kunne tenke seg at grunnlovens § 2 fikk et ytterligere ledd: «Forskjelle med Hensyn til Confession begrunde ingen Forskjelle i borgerlige Rettigheder og Pligter uden Hjemmel i Grundlov eller Lov.» Med så vidt

omfattende forbehold egner likhetsprinsippet seg neppe til grunnlovsbestemmelse. Her kommer da inn grunnlovens og lovgivningens bestemmelser om bekjennelseskravet ved statsstillinger, som konge, statsråd, prest, religionslærer, ved statskirkelig stemmerett osv.

Det synes da bedre å nøye seg med å fastslå religionsfriheten. I den må nødvendigvis også ligge en forutsetning om likhet der hvor ikke forfatningen gir hjemmel for unntak, slik som følger av statskirkeordningen. Hvis en lov ellers gjorde forskjell, f. eks. la særskilt avgift på visse trossamfunn, nektet deres medlemmer stemmerett, eller adgang til stillinger hvor det konfesjonelle ikke med rette kan tillegges vekt, ville det ikke være forenlig med religionsfrihet. Slike bestemmelser ville være grunnlovstridige

VII. Medlemskap i trossamfunn.

1. Organisasjonsfriheten på det religiøse område.

Som det vil gå fram av den historiske innledning, er det forholdsvis kort tid vi har hatt religionsfrihet her i landet. Det var det ikke i hedensk tid. Da kristendommen kom, ble den møtt med motstand, og brøt seg fram med makt. Senere la kirken bånd på friheten. Det gjorde den i katolsk tid, og det fortsatte den ikke mindre med etter reformasjonen. Kirken tillot ikke noen annen religion, og den våket over lærens renhet mot alt som ble oppfattet som sekterisme og kjetteri. Konventikkelplakaten av 1741 som først ble opphevet i 1842, forbød oppbyggelige møter utenom husandakter hvor en prest ikke var til stede. Hensikten var å hindre at det skulle oppstå noen vranglære. I det 17. og 18. århundre fikk ved særskilt kongelig privilegium enkelte trossamfunn utenfor den offisielle lutherske kirke tillatelse til å holde gudstjeneste bestemte steder for sine tilhengere, som hadde fått adgang til landet. Men rikets borgere som var medlemmer av statskirken kunne ikke gå på slike gudstjenester eller møter, og de kunne ikke melde seg ut av statens kirke. Først dissenterloven av 1845 innførte alminnelig religionsfrihet, men bare for kristne dissenter og senere også mosaister og unitarer. Den ga dem adgang til fri offentlig religionsutøvelse innen lov og ærbarhets grenser, og rett til å danne menigheter under ledelse av prester eller forstandere. Eiendommelig nok ga loven også adgang til

å gå ut av statskirken uten å gå inn i noe annet trossamfunn, noe som ikke ble tillatt i Sverige før i dette århundre, ved religionsfrihetsloven av 1951.

Også dissenterloven av 1891 med endringslov av 1896 innskrenket religionsfriheten til å gjelde kristne dissenter samt unitarer og mosaister. Bare disse kunne danne ordnede menigheter. Men faktisk kan man vel si at religionsfrihet for alle fra den tid utover slo igjennom. I det minste etter straffelovens ikrafttreden 1. januar 1905, da alle eldre bestemmelser av strafferettslig innhold ble opphevet som ikke uttrykkelig var erklært fortsatt å skulle gjelde, var det også formelt helt på det rene at det var full frihet for alle religioner, også ikke-kristne. Siden den tid har det vært full adgang for tilhengere av enhver religion å holde møter, drive propaganda, verve proselytter, og organisere seg, lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Vi har da også fått et betydelig antall forskjellige trossamfunn, enkelte særnorske, noen rent lokale, og flere med tilknytninger også i utlandet. De aller fleste er kristne. Fremdeles er adgangen til å oppnå den offisielle stilling som ordnet dissenter-samfunn etter dissenterloven, med de rettigheter det gir, forbeholdt kristne trossamfunn, samt unitariske og mosaiske.

En begrensning i den fulle organisasjonsfrihet på det religiøse område, eller kanskje riktigere, en regulering, er at vår lovgivning inneholder bestemmelser om aldersgrense for å kunne melde seg inn i eller ut av stats-

kirken. Mens det ellers stort sett er overlatt til organisasjonene å sette de aldersgrenser de vil, riktignok med de begrensninger i virkning som vil kunne følge av lovgivningens bestemmelser om vilkårene for å kunne forplikte seg økonomisk, har dissenterloven her i §§ 18 og 19 satt 15 år som en grense.

Derimot har dissenterloven ikke satt noen aldersgrense for overgang fra et dissenter-samfunn til et annet, eller for utmelding, eller for innmelding av en som ikke står i noe trossamfunn; der rår det i dag full frihet for trossamfunnene til å ha de regler de vil. Dette skyldes imidlertid neppe overveielse, men at man ikke har tenkt på problemet. Både finsk og svensk lov har aldersgrense for inn- og utmelding av trossamfunn i alminnelighet, og det synes det også naturlig å ha.

Dette betegner riktignok en viss innskrenking i religions- og organisasjonsfriheten. Det er ingen tilsvarende lovbestemte grenser når det gjelder f. eks. idrettsklubber, speiderorganisasjoner, avholds- og misjonsforeninger, søndagsskoler etc. Og utenfor de trossamfunn som søker om offentlig godkjenning, vil det kunne være vanskelig å kontrollere om en aldersgrense blir holdt, særlig hvis samfunnet ikke legger vekt på utmelding av statskirken eller andre ordnede trossamfunn.

Foreldremyndigheten er det som i dag begrenser organisasjonenes adgang til å verve barn som med lemmer. Det er klart at foreldre kan nekte, tillate eller endog pålegge sine mindreårige barn å være medlemmer av foreninger o.l. Men hvor langt myndigheten rettslig går, og hvor lenge den varer, er mindre klart. Ofte rekker vel myndigheten rent faktisk kortere enn rettslig. Mange foreldre ville nok steile om deres barn på 15 år på egen hånd meldte seg inn i eller ut av statskirken. Og de fleste 14-åringer ville nok føle det som et opprørende overgrep om deres foreldre nyttet sin juridiske rett til å melde 14 åringen inn i eller ut av statskirken uten hensyn til hans ønske.

Komitéen antar at det er rimelig å ha faste generelle aldersgrenser her, og for så vidt stille trossamfunn i en annen stilling enn andre organisasjoner. Etter sin egenart tar trossamfunn sikte på en mer dyptgående, varig og omfattende påvirkning av sine medlemmer. Det oppfattes som noe annet og mer betydningsfullt å gå inn i et trossamfunn enn å bli medlem av en eller annen slags forening. Den religiøse påvirkning hører naturlig sammen med oppdragelsen for øvrig. Det ville både kunne være usmakelig og uheldig om religiøse organisasjoner skulle «fiske» små barn som medlemmer, og disse på egen hånd skulle kunne gå inn i, eller ut

av trossamfunn uavhengig av sine foreldre. På den annen side må det også være klart at unge mennesker må være religiøst myndige før de når den vanlige myndighetsalder.

Komitéen vil derfor foreslå at vi får generelle bestemmelser om aldersgrense for inn- og utmelding av trossamfunn, og om foreldres adgang til å bestemme over sine barns religiøse status. I forbindelse med det vil komitéen også ta opp spørsmål om handleevne også for voksne når det er mangler ved deres åndsevner.

Nettopp fordi trossamfunnene sikter på en særlig dyptgående påvirkning av sine medlemmer, kunne det kanskje anføres grunner for at staten burde gå lenger, ikke bare sette vilkår for inn- og utmelding, men også fastsette visse nærmere forskrifter for hvordan de skulle være organisert. Det kunne være spørsmål både om å sette regler av hensyn til medlemmene, og av hensyn til utenforstående som har med trossamfunnene å gjøre.

Når det gjelder medlemmene, kunne man si at det var ønskelig å ha lovregler som sikret en viss demokratisk orden og rettferdighet innad. Det er i dag intet i veien for at religiøse sammenslutninger kan ha et ytterst autoritært styresett, som i urimelig grad umyndiggjør og kanskje utnytter menige medlemmer. Norske trossamfunn kan være underavdelinger av utenlandske, iblant verdensomfattende sammenslutninger, som lever liten eller ingen selvstendighet for avdelingene i de enkelte land.

For forholdet utad kan det anføres at det er en mangel at man ikke har klare og greie regler om dannelse av trossamfunn, om hvem som kan forplikte dem og opptre utad, både på det økonomiske og andre områder. Den som f. eks. overveier en avtale om et økonomisk forhold med et trossamfunn, har ikke noe sikkert å holde seg til uten å undersøke i hvert enkelt tilfelle.

Komitéen antar imidlertid at det ikke er grunn til generelt å sette trossamfunn i en annen stilling enn sammenslutninger ellers. Det vil si at det på dette som andre områder bør herske frihet til å slutte seg sammen for dem som vil, og gi de regler for organisasjonen som man ønsker innen lov og ærbarhetsgrenser. Det får bli den enkeltes sak om han ønsker å bli medlem av et trossamfunn eller ikke, og om han vil ha noe med det å gjøre på de forskjellige måter det kan bli tale om.

Grovare former for organisasjonstvang, utnyttelse, usømmelige kultusformer eller umoralske formål, vil kunne rammes av straffelovens bestemmelser om tvang, trusler, bedrageri, utroskap, sedelighetsforbrytelser etc.

De svakere former for press, utnyttelse og utilbørlighet, får borgerne selv gardere seg imot. Det middel som her først og fremst står åpent, er at man kan gå ut av enhver organisasjon. Vi har riktignok ingen alminnelig lovbestemmelse som fastslår det. Det er imidlertid antatt at ingen rettslig kan forplikte seg til varig medlemskap i en organisasjon. Vi har visstnok sammenslutninger som forutsetter at medlemskap skal være livsvarig. Og det er økonomiske organisasjoner som man må være medlem av for å kunne ha visse stillinger eller utøve visse næringer. Men noen absolutt rettslig forpliktelse til å bli stående i en organisasjon kjenner vår rett ikke.

Nettopp fordi de religiøse sammenslutninger så ofte etter sin natur forutsetter et livsvarig medlemskap med siktepunkt ut over dette liv, kan det være grunn til i en ny lov om trossamfunn å slå fast at intet medlemskap rettslig er varig forpliktende, at enhver rettslig er fri til når som helst å melde seg ut av det trossamfunn han måtte tilhøre. Bestemmelser om det finnes i den finske og svenske religionslov, og finnes i mange lands lovgivning. Komitéen vil derfor foreslå at det blir gitt positivt uttrykk i lov også hos oss, selv om det ikke betyr noe rettslig nytt.

En slik regel som fastslår retten til å melde seg ut av et hvilket som helst trossamfunn, uansett hvor høytidelig man har lovet å tilhøre det for tid og evighet, vil selvsagt ikke kunne forhindre at trossamfunn vil kunne øve et sterkt samvittighetspress overfor sine medlemmer, og faktisk i stor utstrekning kan hindre dem i å gå ut, og pålegge dem kanskje urimelige byrder. Et slikt samvittighetspress kan imidlertid ingen lovgivning beskytte mot hvis man skal ha religionsfrihet. Religionsfrihet forutsetter at religiøse sammenslutninger har utstrakt selvstyre, kan gi seg selv de regler de vil, og håndheve den disiplin overfor sine medlemmer som de selv finner grunn til. Den innebærer at de kan pålegge medlemmene utstrakt lydighetsplikt, og ved trusler om ekskommunikasjon og dermed kanskje evig fortapelse, øve en voldsom sjelelig tvang. Slike trossamfunn finnes også hos oss. Vi har trossamfunn som krever tiende og utstrakt tjeneste som plikt, og vi har trossamfunn som forbyr sine medlemmer ekteskap med noen som står utenfor deres snevre krets. Gjør de det, forlater de den ene smale vei til salighet.

Staten kan imidlertid her ikke gå lenger enn til å fastslå at enhver rettslig er fri til å gå ut av det trossamfunn han måtte tilhøre. De moralske og religiøse bånd kan ikke staten innlate seg på å løse. En regel om at

ingen skulle være forpliktet til lydighet, at enhver skulle kunne unnslå seg for tillitsverv, urimelige økonomiske ofre e. l., men like fullt kunne bli stående som medlem av vedkommende trossamfunn, ville innebære en fullstendig uthuling av religions- og organisasjonsfriheten. Det ville også være å øve et formynderskap som ikke hører hjemme i et fritt samfunn, hvor man innen rimelige grenser må ta frihetens risikoer sammen med dens fordeler.

Ved å melde seg ut av et trossamfunn vil enhver kunne fri seg for rettslige forpliktelser som medlem, som tillitsmann, embetsinnehaver o. l. Forfalne økonomiske rettsplikter vil man ikke bli fri, f. eks. skyldig kontingent for medlemstiden. Men et trossamfunn kan ikke sette rettslige vilkår som faktisk hindrer utmelding, som f. eks. at man skal betale et bestemt beløp for å bli fri, eller livsvarig betale medlemskontingent e. l. Slike bestemmelser vil være uforbindende.

At staten vanskelig kan og bør legge seg bort i religiøse sammenslutningers indre forhold, vil være temmelig innlysende om man ser på de trossamfunn vi har. Vi har samfunn som er langt eldre enn det moderne demokrati, som det mosaiske og den katolske kirke. Regler om stemmerett, valg og valgbarhet ville kunne komme fullstendig på tvers av flere samfunns organisatoriske prinsipper. De kan ha former for autoritært styre, teokrati, styre av selvsuperende eldste, av geistlige e. l. I somme samfunn hersker utpreget kjønnsforskjell, slik at bare menn kan ha tillitsverv og embeter. Selv om man nok vil kunne finne mange ordninger, både eldre og yngre, som for utenforstående fremstiller seg som lite rimelige, er det neppe noe som tyder på at det er noe behov for at staten på dette område mer enn andre skulle gripe inn i den alminnelige organisasjonsfrihet.

En annen ting er at hvor et trossamfunn skal utføre offentlige funksjoner, må staten kunne stille vilkår som sikrer en betryggende utførelse. Skal et trossamfunn føre fødselsregister, forestå vielse og begravelse o. l. må staten påse at det blir ordentlig gjort. Trossamfunnene får her velge om de vil utføre de funksjoner det blir tale om, og underkaste seg de vilkår som stilles, eller de vil stå fritt. Tilsvarende vil kunne gjelde når det er spørsmål om andre rettigheter. Dette vil bli behandlet nedenfor i forbindelse med forslag om bestemmelser om registrerte trossamfunn.

På samme måte som grove misligheter innad vil kunne rammes av straffeloven, vil også uvederheftighet utad fra en sammenslutnings side kunne medføre økonomisk og

strafferettslig ansvar for de personer som har opptrådt på organisasjonens vegne. Erfaringsmessig synes dette også å gi en tilstrekkelig beskyttelse for folk som innlater seg på økonomiske avtaler med organisasjoner av forskjellig slag, også religiøse. Noen særregler for de siste kan det under enhver omstendighet ikke antas å være behov for, selv om det er åpenbart at disse til dels disponerer over meget betydelige midler, større enn de fleste andre slags sammenslutninger med ikke-økonomiske formål. Dertil kommer at dette åpenbart ikke er noe spesielt dissenter- eller religionsspørsmål, men ville gjelde også humanitære, kulturelle og sosiale organisasjoner i det hele.

I den forbindelse kan en merke seg at lov om foreningsregister av 1. juni 1934 gir enhver sammenslutning med lovlig formål adgang til å melde seg til et foreningsregister som føres av Justisdepartementet. Foreninger som er opptatt i registeret, kan ifølge lovens § 2 som sådanne erverve rettigheter og forpliktelser. Det kan imidlertid foreninger og sammenslutninger gjøre uten å være registrert, og gjør det daglig. Foreningsregisteret, som også trossamfunn og religiøse organisasjoner kan meldes til, spiller i praksis svært liten rolle. Formentlig kan man se det som et uttrykk for at organisasjonsfriheten sjelden skaper vansker. Foreninger følger ikke noe behov for ved registrering å legitimere seg utad for å kunne oppnå den fornødne tillit, og folk som har med foreninger å gjøre, gjør da formodentlig heller ikke slike erfaringer at de legger vekt på den vitterlighet og kontrolladgang som en registrering skulle gi.

De fleste av de større dissentersamfunn i Norge i dag, har sin faste organisasjonsform. Enkelte av dem har også en høyt utviklet kirkerett, som omfatter kirkelig konstitusjon, religionsartikler og bestemmelser om den kirkelige forvaltning. Dette gjelder i høy grad Den katolske kirke, Metodistkirken, Baptistsamfunnet, og Den evangelisk lutherske frikirke, og flere andre trossamfunn.

I en særstilling blant trossamfunnene står Den norske kirke. Her er i stor utstrekning de indre kirkelige organisatoriske forhold lovfestet. Vi har lovbestemmelser om dåp og faddere, om konfirmasjon og konfirmasjonsforberedelse, om vielse, begravelse, om stemmerett og valgbarhet, om embeter og embetsførsel, om kirker og kirkegårder. Dette henger sammen med at Den norske kirke er en statskirke, slik at Stortinget på en måte opptrer som organ for kirken selv.

Blant de mange lovbestemmelser om Den

norske kirke, har vi eiendommelig nok ingen generelle om medlemskap i statskirken. Det henger selvsagt sammen med at tidligere falt statsborgerskap og medlemskap i den ene offisielle kirke praktisk talt sammen. De bestemmelser vi har, finnes i dissenterloven, og tar vesentlig sikte på forholdet til dissenter-samfunn.

Ved siden av de alminnelige regler om medlemskap i trossamfunn, vil det på grunn av Den norske kirkes egenskap av statskirke, være naturlig at man også har særlige lovbestemmelser om medlemskap i den. Systematisk ville de vel naturligst høre hjemme i en lov om Den norske kirke. Men komitéen har ikke som mandat å revidere den. Den foreslår bestemmelsene tatt inn i en alminnelig religionslov, på lignende måte som det er gjort både i Finland og Sverige.

2. Ordener og klostre.

Enkelte land har særbestemmelser om ordener og klostre, som ikke fritt kan opprettes. I Sveits er det således ikke tillatt å opprette nye klostre og religiøse ordener, til tross for at omkring halvparten av befolkningen er katolikker.

Den finske religionsfrihetslov av 1922 § 11 bestemmer: «Munk- eller nunneorden eller nytt kloster må ej inrättas och må icke till medlemmar eller noviser i förut i landet befintligt kloster upptagas andre än finske medborgare.» Den svenske religionsfrihetslov av 26. oktober 1951 § 5 sier: «Kloster må inrättas endast med Konungens tillstånd och på de villkor Konungen föreskriver. — Ej må någon upptagas i kloster, förr än han fyllt tjuuguett år. — Äsidosättes vid klosterverksamhet lag eller författning eller villkor som Konungen föreskrivit eller drives klostret uppenbart i strid mot vad som var förut-satt, då tillståndet gavs, äger Konungen återkalla tillståndet.

I Danmark er det ingen innskrenkning i adgangen til å opprette ordener og klostre. Det er visstnok også det vanlige i andre land, idet det anses for å stemme med religionsfrihetens prinsipp.

Det som har motivert de finske og de svenske bestemmelser, er dels at man ikke ønsker at utlendinger skal opprette klostre, dels, og særlig, at man har betenkeligheter ved at mennesker, og spesielt unge, binder seg ved samvittighetsløfter. Visstnok har man i den svenske lovs § 4 bestemmelse om at ingen har rettsplikt til å tilhøre et

trossamfunn. Men det er jo vel tenkelig at en person kan være katolikk, og ønske å vedbli å være det, men likevel angre på at han har avlagt klosterløfte. I så fall vil han da være henvist til å bli løst fra sitt løfte på den måte vedkommende orden måtte gi adgang til, som regel ved særlig paveelig beslutning. På den annen side har man ansett et ubetinget forbud mot klostre for å stride mot religionsfrihetens prinsipp.

I Norge ble som før nevnt forbudet mot munkeordener i Grunnlovens § 2 opphevet i 1897, og forbudet mot jesuitter i 1956. Det er således i dag uinnskrenket adgang til å opprette ordener og klostre.

Det som finnes hos oss i dag, er visstnok utelukkende katolske ordener og klostre. Av munkeklostre finnes det to, begge i Oslo, nemlig et dominikanerkloster i Neuberggata med f. t. 9 medlemmer, og et fransiskanerkloster i Urtegata med 5—6 medlemmer. Det er et nonnekloster, Lunden i Østre Aker med 10—12 nonner. Det er imidlertid et betydelig større antall medlemmer av ordener og kongregasjoner i landet, særlig søstre, som arbeider på katolske sykehus i en rekke av våre større byer.

Den kanoniske rett definerer ordener som sammenslutninger anerkjent av den katolske kirke, for personer av samme kjønn som ved offentlige løfter binder seg til et livsfellesskap under en konstitusjon, for å strebe etter kristelig fullkommenhet ved å praktisere fattigdom, kyskhed og lydighet. Det sondres mellom egentlige ordener og kongregasjoner. Forskjellen ligger særlig i arten av de løfter som avgis og vilkårene for å kunne tre ut. Høytidelige løfter, vota solemnna, avgis bare innen de egentlige ordener og skaper et bånd mellom løftegiveren og ordenen som i prinsipp er uoppløselig. Det som foretas i strid med løftet er en nullitet. Simple løfter, vota simplicia, er også forpliktende, men kan rettslig brytes. Et ekteskap i strid med et slikt løfte er rettsstridig inngått etter kanonisk rett, men det er ikke ugyldig. Vota simplicia kan avgis for en viss tid, eller for hele livet.

Vanligvis, men ikke alltid, hører medlemmene av en orden eller en kongregasjon til et kloster eller ordenshus.

For å bli opptatt i et kloster, har man først en forberedelsestid på 6 måneder. Deretter kan man bli opptatt som novise for en prøve-tid av ett år. Forutsetning er at man er katolikk, minst 15 år, og selv ønsker det. Novisen kan fritt tre ut under og etter noviseåret. Når det er utløpt, står ordenen og novisen fritt med hensyn til spørsmålet om fortsettelse. Ofte blir det spørsmål om nytt noviseår,

særlig for den som er meget ung. Vil han etter novisetiden fortsette, avlegger han simpelt løfte for 3 år. Når denne periode er ute, kan han igjen fritt tre ut. I somme ordener er det så en ny treårsperiode, før de evige løfter, vota solemnna, kan avlegges. For å avlegge tidsbegrenset løfte må man være 16 år, for å avgi evige løfter minst 21. En kvinnelig novise må gjerne overlate klosteret en «medgift» som hun får tilbake hvis hun trer ut, og som ellers tilfaller hennes orden når hun dør. Ellers må enhver novise før han avlegger tidsbegrenset løfte for den nevnte 3-årsperiode overlate forvaltningen av sin formue til en tredjemann han selv velger. I ordnene må man 60 dager før man avlegger høytidelig evig løfte ved testament ha disponert over sin formue og slik ha befridd seg fra den. Hva man senere erverver, tilfaller klosteret, ordenen, eller, for tiggerordenenes vedkommende, pavestolen. I kongregasjoner med enkle løfter kan et medlem eie og få eiendom, men hans disposisjonsrett er begrenset. Selververv tilfaller kongregasjonen.

Klostrene er stort sett ikke tilgjengelige for andre enn medlemmer. Munker og nonner har i alminnelighet ikke adgang til å forlate klosteret uten tillatelse.

Paven er overhode for alle ordener og kongregasjoner, og alle er i kraft av sitt lydighetsløfte forpliktet til å adlyde ham som den høyeste autoritet, både i åndelige og verdslige saker. Men etter kanonisk rett innebærer ikke lydighetsløfte plikt til å gjøre noe som strider mot almen moral eller landets rettmessige lover.

Også de katolske prester har alminnelig lydighetsplikt overfor paven. De færreste av dem er medlemmer av noen orden, de er «sekularprester». De har imidlertid bundet seg for livet til prestatjenesten, til sølibat og til lydighet. De kan etter kanonisk rett ikke lovlig tre tilbake. Paven kan imidlertid løse en prest fra hans forpliktelse. En mann må være minst 24 år før han kan avlegge løfte og innvies til prest.

Annet enn romersk-katolske ordener og klostre har visstnok ikke vært aktuelt hos oss. Andre som til dels benytter betegnelsen orden, er av en vesentlig annen karakter, som f. eks. frimurerordenen. Men det er i og for seg intet til hinder for at det etter gjeldende rett kan stiftes andre ordener og klostre, f. eks. gresk-katolske, buddhistiske, eller andre.

I og for seg synes det å være i samsvar med religions- og handlefrihetens prinsipper at mennesker fritt kan slutte seg sammen i ordener, og opprette klostre om de vil. Men det bør på den annen side være klart at

ingen rettslig kan forplikte seg til å høre til et trossamfunn, og heller ikke til en orden eller et kloster. Løfte om det kan bare ha en moralsk og religiøst forpliktende karakter, ikke en rettslig. Staten vil med sin rettsorden ikke medvirke til at noen bindes til å oppfylle et slikt løfte, tvert imot bør den presisere at rettslig er enhver ubundet. Slik må tilstanden være i dag etter gjeldende rett, selv om ikke det er direkte sagt. Komitéen antar at dette bør komme klart til uttrykk i lovs form.

At enhver slik rettslig er fri, må også innebære at avtale om rettsfølger av uttreden som faktisk vil oppheve eller sterkt begrense friheten, ikke vil kunne være bindende. F. eks. en avtale om at hvis en person trer ut av et trossamfunn eller en orden, skal hans midler tilfalle et bestemt formål, eller han være forpliktet til å betale et betydelig beløp, ta en bestemt slags arbeid, e. l., vil ikke kunne gjennomtvinges ad rettens vei. På den annen side vil en slik bestemmelse ikke være til hinder for at vedkommende trossamfunn knytter religiøse sanksjoner til et løftebrudd, f. eks. ekskommuniserer den som bryter med en orden. Og gaver som er gitt, og disposisjoner som er truffet og gjennomført, vil selvsagt ikke uten videre kunne kreves tilbake eller omgjort, med mindre de fremtrer som så sterkt urimelige at de etter vanlig avtalerett ikke kan anses bindende.

Det kan etter komitéens mening ikke være grunn til å forby ordener og klostre, og neppe heller til å gjøre opprettelsen avhengig av særlig tillatelse. Erfaring fra andre og særlig vårt eget land gir ikke grunn til å regne med at det er noen synderlig fare for uheldige tilstander.

En annen ting kan imidlertid være spørsmålet om hvorvidt man bør sette en særlig aldersgrense for adgangen til å slutte seg til en orden eller gå i kloster. Det som det her vil være spørsmål om, er om det er behov for å beskytte unge mennesker mot å påta seg moralsk-religiøse plikter, som de visstnok rettslig vil være ubundet av, men som de kanskje ikke uten samvittighetskval og psykisk lidelse vil kunne fri seg fra.

Komitéen kjenner ikke fra vårt land konkrete tilfelle hvor man har hatt uheldige erfaringer. Det er jo i og for seg også rimelig at et kirkesamfunn som det romersk-katolske ønsker å unngå det. At det er kjent at det også hos oss har forekommet at katolske prester og ordensmedlemmer har brutt sine løfter og trådt ut, er i seg selv neppe noe som bør kunne betegnes som noen innvendning mot systemet, med mindre det skulle

kunne påvises at det har vært forbundet med særlig alvorlige følger. Men problemet kan melde seg, og det kan komme nye trossamfunn med ordener og klostre inn i bildet. Komitéen antar derfor at det vil være riktig på liknende måte som i Sverige å sette en aldersgrense. Grensen antar en bør settes ved den vanlige myndighetsalder, 21 år. Den lavere religiøse myndighetsalder man i dag har, 15 år, er for lav. En person i den alder bør ikke kunne avlegge et løfte om et så vidt viktig og uvanlig skritt som det å gå i kloster, et skritt som innebærer langt mer av bånd og forpliktelser enn det å bli medlem av et vanlig trossamfunn. Aldersgrensen bør knyttes til det å avlegge løfte, tidsbegrenset eller varig, om å tilhøre en religiøs orden. Orden i den forbindelse må da også omfatte det som i den katolske kirke kalles kongregasjoner, og tilsvarende sammenslutninger hvor man binder seg til et liknende fellesskap og en lydighet mot ordenen som foran beskrevet.

Et slikt forbud, som vil være rettet både mot den som avlegger løfte, og den som mottar det, vil betegne en viss innskrenkning i den religiøse frihet. På den annen side vil det beskytte umodne mot å binde seg for tidlig. Det kan vel kanskje sinke den som er bestemt på å gå inn i en orden i å nå fram til hva han måtte ønske. Men det vil ikke forhindre at noen uten å avlegge løfte tar sin forberedelsestid, eller går som novise i en orden eller et kloster også før 21-årsalderen. Faktisk vil den foreslåtte aldersgrense bety svært lite for katolske ordener, idet de bindende løfter som regel ikke avlegges av mennesker på bare 21 år. Oftest er de visstnok i det minste 23—24 år før det blir aktuelt.

3. Medlemskap ved fødsel.

Etter dissenterlovens § 14 anses barn av ektefolk som medlem av statskirken hvis en av foreldrene tilhører den, med mindre de avgir erklæring om det motsatte. Barn av ektefolk som begge er dissenterne, anses ikke som hørende til statskirken, med mindre foreldrene avgir uttrykkelig erklæring om det.

Dissenterloven bruker her uttrykket «anses henhørende» til statskirken. Den uttaler ikke direkte at de er medlemmer. Men det har vært alminnelige antatt at medlemskapet inntreffer ved fødselen, og ikke er avhengig av dåp.

Barn født utenfor ekteskap blir medlem av statskirken hvis moren er det. Farens medlemskap får ingen betydning for barnet.

Dissenterloven har ingen tilsvarende regler om medlemskap ved fødsel i dissenter-samfunn. Her er det overlatt til dissenter-samfunnene selv å bestemme vilkårene for medlemskap. I praksis regner man nok med at et barn hører til samme trossamfunn som foreldrene, uansett om det etter samfunnets regler ikke er opptatt som medlem.

Den svenske religionsfrihetslov har en tilsvarende ordning. Her heter det i § 7 at barn i ekteskap ved fødselen inntreer i svenska kyrkan om begge foreldrene tilhører statskirken, eller den ene. I siste fall kan foreldrene innen 6 uker etter fødselen melde til kirkebokføreren at barnet ikke skal tilhøre statskirken med den følge at det ikke anses for å være blitt medlem. Derimot har den svenske lov ikke bestemmelser om medlemskap ved fødsel i dissentersamfunn. I proposisjonen til religionsfrihetslagen s. 59 er uttrykkelig fastslått at det må stå trossamfunnene fritt om de vil oppta barn, om de vil gjøre det fra fødselen, eller om de bare vil oppta voksne. I det hele kan de ordne dette som de ønsker.

I Danmark inntreer medlemskap i folkekirken først ved dåp, menighetsrådsloven av 13. juni 1955 § 5, stk. 1. 1.

Man har heller ikke her lovbestemmelser om medlemskap i dissentersamfunn.

Etter finsk rett følger barn sine foreldre. Det heter i § 6 i religionsfrihetsloven:

«Den, som icke fyllt aderton år, hör till samma trossamfund som hans föräldrar. Tillhöra icke föräldrarna något trossamfund, gälde det samma om barnet.

Höra föräldrarna till skilda trossamfund, eller tillhör endera av dem ej något trossamfund, följer barnet i sådant avseende fadern, därest föräldrarna icke före äktenskapets inngående eller senare skriftligen överenskommit, att barnet skall följa modern. Dör den av föräldrarna, vilken barnet följer, eller äktenskapsskilnad mellan föräldrarna ägt rum, och har barnet ej fyllt femton år, följe barnet den av föräldrarna, som uppfostrar det samma, såfremt ej domstol, på yrkan av förmyndarnämnd eller frände till barnet annorlunda förordnar.

Äro föräldrarna ej i äktenskap med varandra, följer barnet moder, där ej fader äger det uppfostra.

Barn, som, innan det fyllt femton år, upp-tagits såsom fosterbarn, följer sina foster-föräldrar, om ej barnets egna föräldrar eller förmyndare annorlunda överenskommit. Annat barn under femton år, som icke uppfostras i hemmet, följe sin uppfostrare, om dess föräldrar eller förmyndare därtill samtyckt, såfremt ej domstol, på yrkan av förmyndarnämnd eller barnets frände annorlunda förordnar.»

Komitéen antar at det er ønskelig å ha en ordning i likhet med den finske, at barn anses for å tilhøre det samme trossamfunn

som sine foreldre fra fødselen av, når disse tilhører samme trossamfunn. Dette vil regelmessig være det som stemmer med foreldrenes ønske, og med den oppdragelse barnet vil komme til å få.

Hvor foreldrene ikke er gift, er det naturlig at det er morens religiøse status som automatisk blir barnets.

Hvor foreldrene ikke tilhører samme trossamfunn, er 3 alternativer mulige:

Barnet kan bli medlem av samme trossamfunn som faren, slik som i Finland; eller det kan få samme medlemskap som moren; eller det kan bli uten medlemskap til foreldrene velger. Til fordel for den første løsning kan tale at faren vanlig er hovedperson når det gjelder sosial status; barn får vanlig hans navn og hans riksborgerskap. For det annet alternativ taler at kvinnene utvilsomt gjennomgående er mer religiøst interesserte og aktive enn menn, og at moren normalt betyr mer for barnas religiøse oppdragelse enn faren. Hvis foreldrene skilles, følger barn oftere mor enn far. Regelen ble da lik for barn i og utenfor ekteskap.

Det tredje alternativ har den fordel at loven unngår å treffe et valg mellom far og mor, og viser foreldrene til å bli enige om den ordning som må antas i det konkrete tilfelle å være den naturligste.

Om enn ikke uten noen tvil, antar komitéen at man bør foretrekke den siste løsning. Stillingen blir da den at i religiøst blandede ekteskap blir barn ikke medlem av noe trossamfunn med mindre foreldrene treffer et valg og melder barnet inn.

Komitéen antar imidlertid at det er grunn til å beholde den regel vi også nå har i dissenterlovens § 14, at hvis i et religiøst blandet ekteskap den ene av foreldrene tilhører statskirken, skal også barnet anses for å tilhøre den, med mindre noe annet blir bestemt av foreldrene. Dette kan vel på en vis sies å være en favorisering av statskirken. Det synes imidlertid både å være i best overensstemmelse med Grunnlovens § 2, og med det faktiske forhold at de aller fleste borgere tilhører statskirken, slik at det er det normale, hvor ikke noe annet er bestemt.

Imot å la barn få religiøst medlemskap ved fødsel, kan innvendes at det på en måte virker som et inngrep i organisasjonsfriheten, og kommer i en viss strid med flere trossamfunns egne regler. Det normale er i kristne trossamfunn at dåp er et vilkår for medlemskap. Slik er det i den katolske kirke, og slik er det i kirkelig og egentlig forstand også i statskirken. En rekke trossamfunn praktiserer voksen dåp, slik at ingen kan bli virkelige medlemmer av trossamfunnet før

de er så vidt voksne at de etter samfunnets regler kan bli døpt.

Komitéen antar imidlertid at dette ikke bør være til hinder for en regel som foreslått, og som praktiseres i Finland. I det at barna fra fødselen anses å tilhøre samme trossamfunn som sine foreldre, ligger først og fremst det ordensmessige, at de skal regnes for å sogne til samme trossamfunn. Det står i naturlig sammenheng med at fødsel av barn av foreldre i ordnede dissentersamfunn i dag meldes til fødselsregisteret gjennom vedkommende samfunn. Også samfunn som praktiserer voksen dåp, og for så vidt ikke regner barna som medlemmer, betrakter og behandler dem likevel som menighetsbarn. De pålegger foreldrene som en selvsagt religiøs plikt å søke å oppdra sine barn i den samme tro, og de har gjerne søndagsskole, barneforening o. l. for sine menighetsbarn. En regel som foreslått vil derfor ikke føles som noe overgrep mot disse trossamfunn, snarere tvert om. Den gir et riktigere uttrykk for det faktiske forhold enn om barna skulle regnes for ikke å høre noen steds hjemme før de var døpt. Denne tilhørighet antar komitéen bør anses å være inntil noe annet blir bestemt, enten av barnets foreldre, eller av vedkommende selv etter at han har nådd den religiøse myndighetsalder. Men det må stå trossamfunnene fritt å stille vilkår for medlemskap som utelukker den som ikke oppfyller dem, f. eks. om dåp, omskjærelse, konfirmasjon, deltakelse i samfunnets gudstjeneste o. l.

Etter finsk rett får barnet uten videre samme religiøse status som foreldrene hvis disse tilhører samme trossamfunn, og kan så vidt skjønnes ikke få noen annen. Og inntil barnet er 15 år, følger det som biperson uten videre sine foreldre. Såvidt ses er det ingen mulighet for at barn under 15 år kan tilhøre et annet trossamfunn enn sine foreldre når de står sammen. Og tilhører de forskjellige trossamfunn, skal barnet følge faren med mindre det særskilt er bestemt at det skal følge moren.

I og for seg vil dette vel også være uttrykk for en naturlig og normal sammenheng. Komitéen antar imidlertid at det neppe er grunn til å lovfeste tilsvarende regler hos oss.

Når et barn først er blitt medlem av et trossamfunn, bør det formentlig ikke automatisk skifte trossamfunn fordi foreldrene gjør det. Det bør selvstendig meldes ut og inn.

Dette henger sammen med at komitéen antar at det bør være adgang til for foreldre å la sine barn tilhøre et annet trossamfunn

enn de selv, om de ønsker det. Det er det i dag så vidt skjønnes full adgang til, unnatt når begge foreldre tilhører statskirken. Da griper Grunnlovens § 2 inn, som pålegger statskirkeforeldre å oppdra sine barn i den evangelisk lutherske tro. Men ellers er det fra lovgivningens side intet i veien for at dissenterne kan la sine barn døpe i statskirken, eller at et ektepar kan melde sine barn inn i et annet trossamfunn enn de selv tilhører, eller for at et dissenterektepar kan la være å melde sine barn inn i noe trossamfunn.

Selv om det neppe er så svært praktisk, antar komitéen at man fortsatt bør stille foreldre utenfor statskirken fritt. Det vil formentlig kunne forekomme tilfelle hvor foreldre står i den stilling at de tilhører trossamfunn som er lite levende der de bor, som de likevel ikke vil forlate, men som de ikke synes det har noen hensikt å la sine barn tilhøre. De kan være innvandrere, som ser det som det beste for sine barn at de blir medlemmer av statskirken som de fleste andre, uten at de selv ønsker å gå inn i den. Eller forholdet vil kunne være at barnet er med i søndagsskole e. l. i et annet samfunn enn foreldrene tilhører, og at disse finner det riktig å la barnet få bli medlem av vedkommende samfunn. Eller de kan stå utenfor ethvert trossamfunn, men ønske at barnet skal tilhøre et. Eller de kan selv være medlemmer av trossamfunn, men mene at barnet skal stå utenfor og fritt til det selv kan velge.

Etter svensk rett kan som foran nevnt foreldrene i ekteskap hvor bare den ene er statskirkemedlem, innen 6 uker etter fødselen av et barn melde fra til kirkebokføreren at det ikke skal tilhøre Svenska Kyrkan. En slik regel har den fordel at man unngår at barnet får et medlemskap ved fødselen som så endres kort etter ved utmelding og eventuelt innmelding i et annet samfunn. Noe virkelig medlem vil man ikke kunne si at barnet har vært når det noen uker etter fødselen blir utmeldt av den statskirke det er født inn i. På den annen side bryter en slik regel noe med prinsippet om at medlemskap inntreder ved fødsel; den skaper også en tids uvisshet om hvor barnet skal høre hjemme. Noen praktiske ulemper av betydning i så måte kjenner en imidlertid ikke til at regelen i dissenterlovens § 14 har skapt, når den gir foreldrene i religiøst blandede ekteskaper adgang til å melde fra om at barnet ikke skal tilhøre statskirken. Komitéen antar derfor at en bør beholde denne regel.

Dissenterloven setter imidlertid ingen frist for foreldrenes erklæring om at barnet ikke

skal tilhøre statskirken. Det er åpenbart lite heldig. Komitéen antar det vil være praktisk å sette fristen til 4 uker, den samme som for fødselsmelding. I det skjema for fødselsmelding som nå brukes, spørres det om hvilket trossamfunn foreldrene tilhører. Man vil her kunne ta med spørsmål om hvilket trossamfunn barnet skal tilhøre, når ekteskapet er religiøst blandet. Derved vil fødselsregisterføreren, som jo hos oss er soknepresten som også er kirkebokfører, straks få melding om det hvis barnet ikke skal tilhøre statskirken. Noen vanskelighet ved å svare på dette spørsmål innen fristen for fødselsmelding, kan det sikkert ikke være, bortsett fra de tilfeller hvor foreldrene har vanskelig for å bli enige. Men da spiller fristens lengde neppe noen rolle. Og blir de ikke enige om noe annet, vil barnet komme til å bli medlem av statskirken, i samsvar med hovedregelen. Og det er det heller ikke vanskelig å endre, hvis først foreldrene er blitt enige.

4. Forhåndsavtale om barns religiøse status.

Etter norsk rett er det uklart om foreldre kan treffe bindende avtale om kommende barns religiøse status. Spørsmålet har så vidt en kjenner til aldri vært oppe for domstolene. Spørsmålet er imidlertid slett ikke upraktisk. Den katolske kirke forlanger for å godta ekteskap mellom en katolikk og en som står utenfor at partene skal binde seg til å la barna oppdras som katolikker. Slik avtale treffes utvilsomt undertiden også ellers mellom parter som tilhører forskjellige trossamfunn.

I eldre tid var det hos oss i den før nevnte forordning av 1766 om den papistiske religion påbudt tilsagn om at barn i ekteskap mellom en lutheraner og en katolikk skulle oppdras i den evangelisk-lutherske tro.

Etter den finske religionsfrihetslov § 6 kan foreldre før ekteskapets inngåelse eller senere treffe skriftlig avtale om at barn som fødes ikke skal følge faren, men moren, med hensyn til religiøst medlemskap.

Etter den svenske religionsfrihetslov § 7 kan på liknende måte foreldre før ekteskapets inngåelse, eller før barnet blir født, skriftlig og med vitner avtale at deres barn ikke skal tilhøre statskirken, når den ene av dem står utenfor den.

I og for seg er det naturlig at ektefeller drøfter hvilket trossamfunn deres kommende barn skal tilhøre, eller ikke tilhøre, særlig hvis de har forskjellig trosbekjennelse. Og det er naturlig at de i den forbindelse kan treffe avtaler, som for partene vil føles som

moralsk forpliktende. Særlig vil overenskomsten føles bindende hvis den er inngått i forbindelse med ekteskapet, som et vilkår for at det blir godtatt, som tilfelle er hvor den ene av ektefellene er katolikk.

Spørsmålet er om en slik avtale bør være rettslig bindende, hvilke rettsvirkninger den i tilfelle skal ha, og om særlige formkrav bør stilles.

Hvis en forhåndsavtale ikke er bindende eller ikke er inngått, vil stillingen i dag formentlig være den at ektefellene må være enige om hvilket trossamfunn barnet skal tilhøre, når de lever sammen og begge har foreldremyndighet, og de tilhører forskjellige trossamfunn. Den ene vil ikke ha rett til mot den annens vilje å melde barnet inn i et trossamfunn, f. eks. ved å la det døpe. Kan ektefellene ikke bli enige, vil barnet ikke komme til å høre til noe trossamfunn.

Dette gjelder imidlertid ikke i det tilfelle som oftest vil være aktuelt, nemlig at den ene av ektefellene tilhører statskirken. Da vil nemlig etter dissenterlovens § 14 barnet komme til å tilhøre statskirken, med mindre begge ektefeller avgir uttrykkelig erklæring om at det ikke skal være statskirkemedlem. I så fall vil det være en kirkelig plikt for den som tilhører statskirken å la barnet døpe. Men denne plikt vil åpenbart kunne komme i strid med en moralsk plikt overfor den annen ektefelle hvis noe annet er avtalt, eller dåp er mot vedkommendes ønske.

Hvis den ene part tilhører statskirken, vil han således ha det i sin makt å gå fra en eventuell avtale om barnets religiøse status, og derved bevirke at barnet blir medlem av statskirken. Hvis et statskirkemedlem har giftet seg med en katolikk og høytidelig lovt at barna skal oppdras som katolikker, kan vedkommende ved å unnlate å gi erklæring etter dissenterlovens § 14 bevirke at barna blir statskirkemedlemmer. Helt ut smakelig kan neppe en slik ordning sies å være.

På den annen side kan det åpenbart være betenkeligheter ved å la en avtale være rettslig bindende. Partene kan komme til å endre syn i tidens løp. Meget kan hende i tiden fra en avtale blir inngått til et barn blir født. Om en kvinne i statskirken har giftet seg med en ateist, og før bryllupet samtykket i at barna skal stå utenfor ethvert trossamfunn til de blir så store at de selv kan bestemme, kan det komme til å volde henne samvittighetskvaler hvis hun senere gjennomgår en religiøs omvendelse. Det kan være tvilsomt om det er gunstig at en gammel avtale under slike forhold skal være bindende. Ikke minst kan det være tvilsomt om det er heldig om

rettsordenen her skal gripe inn, slik at den ene ektefelle, eventuelt med støtte av domstolene, skal kunne kreve avtalen respektert og gjennomtvunget.

Skulle en avtale om barnas religiøse status være rettslig bindende, måtte det bli med sterke begrensninger. Avtalen kunne bare være bindende mellom partene, ikke i forhold til andre, heller ikke det trossamfunn det er spørsmål om. Om partene hadde avtalt at barnet skulle tilhøre et trossamfunn, og dette av den grunn hadde godkjent deres ekteskap og forestått vielse, kunne det ikke kreve avtalen oppfylt. Heller ikke kunne besteforeldre eller andre bygge noen rett på en slik avtale. Partene måtte være frie til når som helst sammen å endre eller oppheve avtalen og til hver for seg å unnlate å påberope den om den ble krenket av den annen.

Forutsetningen for at avtalen skulle være bindende mellom partene, måtte videre være at deres ekteskap besto. Hvis det ikke kom noe ekteskap i stand, hvis den ene døde, eller hvis ektefellene ble separert eller skilt, burde en slik avtale ikke lenger være bindende. Da måtte den som hadde omsorg for barnet stå fritt.

At avtalen var bindende, ville komme til uttrykk i at handlinger foretatt av den ene i strid med den kunne omstøtes, og at den som nektet å oppfylle avtalen, eventuelt ville kunne dømmes og tvinges til det. Om f. eks. den ene ved å nekte å avgi erklæring etter dissenterlovens § 14 bevirket at barnet ble medlem av statskirken, ville den annen med avtalen i hånd kunne forlange barnet slettet av kirkeboken. Ville den ene ikke være med på å melde barnet inn i et trossamfunn i samsvar med avtale, skulle den annen ved dom kunne få fastslått plikten til det, eventuelt også f. eks. ved løpende mulkt få tvunget ham til det.

Av bevishensyn ville det itilfelle utvilsomt være heldig som i Sverige å forlange at avtalen måtte være inngått skriftlig og medundertegnet av to vitner. Det ville også bidra til sikkerhet for at det forelå en virkelig alvorlig ment avtale. Muntlig avtale ville da ikke anses som forpliktende.

Formodentlig ville slike avtaler bli forholdsvis sjeldne. Det ville imidlertid kunne bli enkelte trossamfunn som ville øve påtrykk på sine medlemmer for at de skulle treffe en slik avtale i tilfelle av at de giftet seg med personer utenfor. En rettsregel om at slike avtaler var bindende ville kunne gi grunnlag for en tendens til mer enn nå å stille slike forhåndskrav. Den ville også kunne gi grunnlag for slike trossamfunn til å øve påtrykk på sine medlemmer for at de

skulle kreve en eventuell avtale gjennomført, om nødvendig med rettens hjelp. Det ville særlig gjelde trossamfunn med et sterkt tak på sine medlemmer.

Både en hevdelse med rettens hjelp av en gammel avtale, og påtrykk i den retning utenfra, vil kunne virke uheldig. Selv om på den annen side en fragående av en alvorlig ment avtale kan være støtende, særlig hvor det ikke skyldes noen virkelig religiøs overbevisning, er komitéen tilbøyelig til å anta at det som alminnelig regel vil være best ikke å trekke rettsapparatet inn i disse forhold, men overlate forholdet til partenes frie vilje til enhver tid.

Da det er av betydning å vite hva som her gjelder, og det er ønskelig å ha en fast regel, antar komitéen at det er grunn til uttrykkelig i lovs form å slå fast at avtaler om barns religiøse status ikke er rettslig bindende. Det gjelder da så vel når avtalen er inngått før ekteskap, før barn er født, som når avtalen er sluttet senere, etter at barnet er kommet til verden. Avtaler kan da som nå fritt inngås, men det vil være på det rene at de ikke er rettslig bindende. Den moralske forpliktelse de innebærer vil kunne være ytterst forskjellig, og det vil være partenes egen sak til enhver tid å avgjøre om de føler seg bundet eller ei.

5. Endring av barns religiøse status.

Etter gjeldende rett kan foreldre som nevnt fritt endre sitt barns religiøse status inntil barnet blir 15 år, og religiøst myndig. De kan melde det inn i og ut av trossamfunn uavhengig av om de selv tilhører det. Men forutsetningen er at de er enige, hvis begge har omsorgen for det. Dissenterloven har ingen alminnelig regel om at barn automatisk følger sine foreldre hvis de skifter trossamfunn.

Et unntak danner her bestemmelsene om medlemskap i statskirken. Dissenterlovens § 14 må visstnok oppfattes slik at hvis foreldre melder seg inn i statskirken, følger også deres barn under 15 år nødvendigvis med. Hvis en av foreldrene melder seg inn i statskirken, mens den annen blir stående utenfor, blir visstnok også deres barn uten videre medlemmer av statskirken hvis ikke noe annet blir bestemt. Foreldre som begge står i statskirken, eller en som alene har foreldremyndigheten over sitt barn, kan ikke melde barnet alene ut av statskirken. Derimot må dissenterlovens § 18 oppfattes slik at om foreldre melder seg ut av statskirken, behøver ikke deres barn under 15 år å gå ut. Det er i og for seg rimelig nok, da foreldre som står utenfor statskirken kan melde sitt

barn inn i den og iblant gjør det ved å la barnet døpe.

Formentlig er det ingen grunn til å endre de gjeldende regler for foreldre utenfor statskirken. Det er neppe noen grunn for lovgivningen til å bestemme at foreldre og barn med nødvendighet skal tilhøre samme trossamfunn. Og den regel at foreldre som begge har foreldremyndigheten for å kunne endre sitt barns medlemskap, må være enige, antar en det er rimelig å fastholde. Det kan nok tenkes tilfelle hvor en slik regel ikke vil virke udelt heldig. Det vil kunne tenkes tilfelle hvor både barnet og den ene ektefelle ønsker at barnet skal bli medlem av et trossamfunn, mens den annen ektefelle motsetter seg det, uten noen rimelig grunn. Man kan imidlertid vanskelig her sette inn noen tredje-mann som det skal kunne appelleres til, barnevernsnemnd, fylkesmann, departement eller domstoler. Det ville lett gjøre en mulig konflikt bitrere. Det er da bedre som hovedregel å la forholdet være uendret til barnet er blitt så gammelt at det selv bør få bestemme.

Etter adopsjonslovens § 11 skal det med hensyn til adoptivbarns religiøse oppdragelse forholdes som om det var adoptivforeldrenes eget barn, hvis ikke annet er bestemt i bevilgingen. Denne regel er det rimelig å beholde uforandret. Den innebærer at adoptivforeldrene normalt har myndighet til å endre barnets religiøse status om de er enige. Derimot følger det ikke av den at adoptivbarnet automatisk får samme medlemskap som adoptivforeldrene. Det må de i tilfelle selv sørge for ved ut- eller innmelding.

Etter dissenterlovens § 14 er det den som besørger barnets oppdragelse som kan melde det inn i eller ut av statskirken i de tilfelle hvor det ikke er hos foreldre eller adoptivforeldre, hvis foreldrene er døde eller fratatt foreldremyndigheten.

Denne regel må antas å gjelde for enhver innmelding i og utmelding av trossamfunn for barn under 15 år.

Komiteén antar at det er grunn til å endre denne regel slik at det blir vergen som trer i foreldrenes sted i de tilfelle hvor foreldre eller adoptivforeldre ikke har foreldremyndighet.

Forutsetningen for at andre enn foreldrene skulle ha adgang til å bestemme over barnets religiøse status, måtte være at de varig hadde overtatt omsorgen og oppdragelsen. Det vil ofte ikke være tilfelle med barnehjem og fosterheimer. Dertil ville det når det gjaldt institusjoner lett kunne bli uklarhet om hvem som skulle ha myndigheten, bestyrer, styre, begge fosterforeldre,

eller den som hadde sluttet avtale med barnevernsnemnda o.s.v.

Etter vergemålsloven av 22. april 1927 § 3 skal barn i alle tilfelle ha verge når foreldrene er døde, forsvunnet eller umyndige, eller ikke har foreldremyndighet. Til verge skal etter § 7 velges mann eller kvinne som er vederheftig og skikket for vervet. Ved valget skal så vidt mulig tas hensyn til avdød far eller mors ønske. Etter § 39 skal vergen i alle tilfelle hvor ikke foreldre eller adoptivforeldre har omsorg for barnet, treffe avgjørelser om dets underhold, oppfostring og opplæring. I saker som gjelder barnets person, skal såvidt mulig barnets egen mening høres før avgjørelser treffes, ifølge § 40. Vergen skal etter denne bestemmelse også såvidt mulig rådføre seg med den som har omsorgen for den umyndige.

Komiteén antar at det vil være best i sammenheng med de regler vi har om vergemål at vergen er den som overtar foreldrenes myndighet, også når det gjelder den religiøse oppdragelse.

Faktisk kan det innvendes at vergen ofte ikke er den som står barnet nærmest; det vil gjerne være fosterforeldrene, og de er ofte ikke verger. Etter barnevernsloven skal barnevernsnemnda alltid føre tilsyn med barn som ikke er hos sine foreldre, og den skal oppnevne tilsynsfører for alle barn som er i fosterheim. Tildels blir det forsømt å oppnevne verge, eller ny verge hvor den oppnevnte dør eller reiser bort eller av andre grunner blir ute av stand til å vareta sine plikter. Ofte oppfatter vergen seg vesentlig bare som formuesrettslig rådgiver og forvalter.

Etter loven går imidlertid hans funksjoner videre. En må også regne med at når det blir spørsmål om å endre et barns religiøse status, kommer spørsmålet fra dets oppdragere enten det er fosterforeldre eller barneheim. Det kan da ha sin verdi at vergen, som må kunne forutsettes å være en fornuftig og interessert person, skal medvirke. Det vil kunne motvirke overilte endringer.

At vergen selv tar initiativ hvis han ikke samtidig er den som har omsorgen for barnet, vil neppe forekomme. I tilfelle vil han ha til plikt å rådføre seg med dem som har omsorgen.

Hvem som er verge, og dermed har myndigheten, vil alltid være på det rene. For den prest som tar imot inn- eller utmelding, vil det være enkelt å kontrollere at begjæringen kommer fra rette vedkommende når det er verge.

Etter en samlet vurdering antar komiteén

derfor at det er den sikreste og hensiktsmessigste regel å la vergen også på det religiøse område ha formynderskapet for barn som ikke står under foreldremyndighet.

6. Den religiøse myndighetsalder.

Etter gjeldende rett, dissenterlovens §§ 18 og 19, kan en person melde seg inn i eller ut av statskirken når han er 15 år. Han kan da gjøre det på egen hånd, uavhengig av samtykke av foreldre. Eiendommelig nok har loven ingen tilsvarende bestemmelse om aldersgrense for å melde seg inn i eller ut av dissentersamfunn. En kan neppe uten videre nytte aldersbestemmelsene i §§ 18 og 19 analogisk for andre trossamfunn. Disse står for så vidt fritt og kan praktisere de grenser de vil når det gjelder personer som ikke fra før er medlemmer av statskirken innenfor den ramme som reglene om umyndiges rettshandler og foreldremyndighet setter. Som før nevnt antar komitéen at man her bør få generelle regler som klart gjelder alle trossamfunn.

Disse regler bør da være bindende i den forstand at intet trossamfunn kan sette en lavere aldersgrense for inn- eller utmelding. Derimot må de fritt kunne sette høyere aldersgrenser for innmelding om de vil, men ikke for utmelding.

Det er hos oss i dag flere trossamfunn som formelt bare regner med fullt medlemsskap for voksne. De praktiserer voksen dåp, også kalt troens dåp, og den er vilkår for medlemskap. Dette forhold kan det ikke være grunn til fra lovgivningens side å gripe inn i. En annen ting er at hvis et slikt samfunn blir registrert, og skal føre fødselsregister, bør rettslig sett barn av foreldre som tilhører et slikt samfunn også anses for å tilhøre det. Det vil også svare til et reelt forhold, idet trossamfunnene regelmessig vil oppfatte dem som sine menighetsbarn og interessere seg for deres religiøse oppdragelse, holde søndags-skole for dem o. l.

Den aldersgrense dissenterloven har satt, 15 år, er ualminnelig lav. Etter dissenterloven av 1845 var aldersgrensen 18 år. I Danmark er også lavalderen 15 år, men inntil barnet er 18 år, må det ha samtykke av den eller dem som har foreldremyndigheten over det, menighetsrådslovens § 5 stk. 4, som lyder: «Børn under 15 år optages i og udmeldes af folkekirken på begæring af den eller dem, der har forældremyndigheden. Er et barn een gang optaget i eller udmeldt af folkekirken, kan det kun udmeldes eller genoptages på begæring af den eller de samme, som har begæret barnet optaget eller udmeldt, eller, hvis sådan begæring ikke kan foreligge, med tilladelse af kirkeministeriet. For børn mellem 15 og 18 år kræves foruden

barnets egen begæring tillige samtykke af den eller dem, der har forældremyndigheden; barnet kan indanke en nægtelse af samtykke for ministeriet.»

Den svenske religionsfrihetslov har også bare bestemmelser om aldersgrense for inn- og utmelding av svenska kyrkan. Her er regelen den at for umyndige under 18 år er det den som har omsorgen, vårndshavaren, som foretar inn- og utmelding. Men er barnet fylt 15 år, må det selv samtykke, jfr. religionsfrihetslovens § 12.

Den finske religionsfrihetslov har derimot generelle regler som gjelder for alle trossamfunn. Etter § 6 hører den som ikke har fylt 18 år til samme trossamfunn som sine foreldre, eller ikke til noe hvis disse heller ikke gjør det. § 7 bestemmer at: «Den, som fyllt femton år, följer icke utan sitt samtycke fader eller moder, fosterföräldrar eller uppfostrare, då dessa utträda eller inträda i trossamfund... Den, som fyllt femton år, vare berättigad att ensam utträda ur eller inträda i trossamfund, om föräldrane eller den av dem, som uppfostrar barnet, eller förmyndarn därtill samtycker.»

Når den religiøse lavaldersgrense er satt så meget lavere enn myndighetsalderen ellers, når det gjelder økonomi, ekteskap m. v., henger det sammen med det sterkt personlige preg ved religiøse avgjørelser og standpunkter. En sterk religiøs interesse gjør seg ofte gjeldende nettopp i ungdomsårene, og den unge vil da lett reagere mot formynderskap på dette område. På den annen side er dette alderstrinn preget av lettbevegelighet, og dermed fare for forhastede avgjørelser.

Selv om vår aldersgrense på 15 år er lav, er det likevel som før nevnt neppe tvil om at de unge vil føle det som urimelig at foreldre skal kunne melde en 14 åring inn i eller ut av trossamfunn uten hensyn til hans vilje. Det vil også åpenbart være uriktig om det blir gjort.

Helt enestående er den lave religiøse aldersgrense for så vidt ikke, som etter vår rett både strafferettslig og erstatningsmessig ansvar inntreir allerede ved 14-årsalderen, jfr. straffelovens § 46 og ikrafttredelseslovens § 22.

Et forhold som gjør det hensiktsmessig å ha en lav aldersgrense for den religiøse myndighet, er konfirmasjonen. Etter konfirmasjonsloven av 15. august 1911 § 2, er aldersgrensen for konfirmanter nedad 14½ år, med adgang for presten til å dispensere ned til 14 år for dem som har nådd folkeskolens mål, og for biskopen til å gå også under denne alder.

Konfirmasjonen er frivillig. Deltaking i konfirmasjonsforberedelsen må også rettslig sett betraktes som en frivillig sak, selv om det går fram av konfirmasjonsloven at man regner med konfirmasjon som det normale for statskirkelemmer, og det må anses som en kirkelig plikt. Det er en forutsetning for å kunne gå til alters for personer under 18 år. Person over denne alder kan gå til alters når han har deltatt i konfirmasjonsforberedelse, eller presten ved samtale har funnet at han har tilstrekkelig kristendoms-kunnskap. (Professor Robberstad, Kyrkje-rettet s. 87 hevder at det fremdeles er en rettsplikt for statskirkelemmer å delta i konfirmasjonsforberedelse. Kristian Hansson, Norsk kirkerett s. 104 inntar samme standpunkt som her er lagt til grunn.)

Det vanlige hos oss har vært at barn blir konfirmert når de går ut av siste klasse i folkeskolen. Det gjelder særlig barn som ikke fortsetter sin skolegang. Skal de ut i ervervslivet, vil det ofte være praktiske vansker med å følge konfirmasjonsundervisningen senere.

15-årsalderen kan derfor være noe høy for barn som ønsker å melde seg inn i statskirken for å kunne delta i konfirmasjonsforberedelsen sammen med sine skolekamerater, og eventuelt for barn som i konfirmasjonsalderen skulle ønske å gå ut av statskirken.

I dag kan i det hele barn under 15 år ikke gå ut av statskirken, selv med foreldrenes samtykke, dersom de begge står i statskirken. Selv om barnet har deltatt i et annet trossamfunns søndagsskole og foreninger, og der ville kunne bli opptatt, og foreldrene samtykker, er det bundet til å stå i statskirken med mindre en av foreldrene også skulle ville gå ut av den.

Komitéen antar at det kan være grunn til å endre dette ved å sette lavalderen ned til 14 år.

På den annen side mener komitéen at full myndighet ikke bør inntre hverken ved 14- eller 15-årsalderen. Barn under 18 år bør ha samtykke av foreldrene for å kunne melde seg ut av eller inn i trossamfunn, og ikke kunne gjøre det på egen hånd. Derved minsker man faren for at barn kan ta overilte skritt i en forbigående stemning, og vil kunne motvirke faren for at de kan være utsatt for mindre tilbørlig kapring. Man kan ikke helt se bort fra at det for tiden er overordentlig mange slags trossamfunn som dukker opp, neppe alle udelt sunne. Fra det offentlige side øves det liten kontroll. Etter komitéens syn er det riktig, man bør la utstrakt frihet råde på det religiøse område. Men da bør

foreldre i større utstrekning enn i dag kunne ha et ord med i laget hvis deres barn vil skifte trossamfunn.

Det kan imidlertid være grunn til å la det være tilstrekkelig at barnet får skriftlig samtykke av den ene av foreldrene, og ikke kreve tilslutning fra begge. Forholdet vil lett kunne være at det er den ene av dem som har påvirket barnet i en bestemt retning, og gjerne selv gått over i et trossamfunn, mens den annen står utenfor det. Det synes da rimelig at barnet selv må kunne gjøre utslaget, og bestemme seg for hvem av foreldrene det vil følge når det er blitt så vidt gammelt. Dermed blir også bruddet med gjeldende rett mindre sterkt. Det er og bør være den unge selv som er hovedperson når det gjelder å bestemme hvor han religiøst vil høre hjemme. Det bør være bremse nok at han må få en av foreldrene til å gi hans skritt tilslutning dersom de ikke skulle være enige.

Hvis bare den ene av foreldrene har omsorgen, er det selvsagt bare han som kan samtykke.

Det kunne også være et spørsmål om på liknende måte som i Danmark å gi barn mellom 14 og 18 år adgang til å anke til departementet, eventuelt fylkesmannen, dersom ingen av foreldrene vil gi samtykke til at det melder seg ut av eller inn i trossamfunn som det ønsker. Det er vel imidlertid tvilsomt om en slik ankeadgang vil være heldig. Som regel må en vel gå ut fra at foreldrene kjenner sitt barn og forstår dets beste. Det vil sikkert ikke alltid være tilfelle. Mange foreldre er ufornuftige, og en del direkte dårlige. Men det vil være vanskelig for en offentlig myndighet generelt å skjønne bedre. Selve ankeadgangen ville kanskje kunne bidra til å hindre maktmisbruk fra foreldrenes side, og i somme tilfelle ville den kanskje tjene til å lette dem for å gjøre noe som ville stride mot deres samvittighet. På den annen side ville en anke lett skade forholdet mellom foreldre og barn, også i tilfelle hvor foreldrenes standpunkt var det riktige og fornuftige. Det synes derfor tvilsomt om det samlet vil være noe vunnet ved å innføre en adgang til anke.

Hvis foreldrene ikke lever eller ikke har foreldremyndigheten over sitt barn, er det vergen som må tre i deres sted og gi samtykke til at den som er mellom 14 og 18 år melder seg inn i eller ut av trossamfunn.

Etter § 40 i vergemålsloven av 22. april 1927 skal vergen når det er anledning til det, høre den umyndiges mening i spørsmål som gjelder hans person når han er over 12 år. Dette vil selvsagt i utpreget grad gjelde en

slik ting som endring av den umyndiges religiøse status.

Komitéen har overveiet om en slik regel bør gjelde for alle barn, også de som står under sine foreldres myndighet, og styrkes derhen at barn over 12 år i det hele ikke kan meldes inn i eller ut av trossamfunn mot sin vilje.

Det er neppe tvilsomt at 12—13-åringer i dag ville oppfatte det som et overgrep om foreldrene uten å spørre dem, eller mot deres vilje skulle ta dem ut av det trossamfunn de har tilhørt og melde dem inn i et annet. Prinsipielt kan det neppe heller være tvilsomt at det er lite heldig i så sterkt personlige forhold som de religiøse å bruke makt. Det gjelder i og for seg også på langt yngre alderstrinn. Allerede barn i 6—8-årsalderen ville kunne reagere om de ved et maktbud fra foreldrene ble kommandert til å gå ut av den søndagsskole de hadde gått på og over på en annen e. l. Men så små barn er det klart man ikke kan gi noen selvstendig avgjørelsesmyndighet. De må stå under foreldrenes myndighet selv om den kan bli misbrukt.

For en lavere grense enn 14 år, da barnet selv må være enig i at dets religiøse status skal kunne endres, taler at det vil kunne virke meget urimelig om det mot sin vilje ble berøvet eller påduttet religiøst medlemskap. Man må regne med at iblant kan barn i denne alder være sterkt personlig engasjert i religiøse spørsmål. Foreldrene vil utvilsomt kunne fristes til å la være å ta hensyn til barnets vilje hvor de selv har tatt et bestemt personlig standpunkt. Prestisje og hensynet til hva andre i trossamfunnet vil si hvis de ikke får barna med seg, kan blande seg sammen med velmente ønsker om barnas beste. Undertiden vil det kunne være slik at foreldrene har gjennomgått en religiøs omvendelse og vil ha barna med. En enslig mor kan være blitt med i en religiøs vekelse som hun ønsker barnet skal dele. Det motsatte vil også kunne tenkes, at det er barnet som er blitt religiøst interessert, og at foreldrene reagerer mot den innflytelse barnet er utsatt for med å ville ta det ut av vedkommende trossamfunn.

Den ting at foreldre som ikke står i statskirken fritt kan melde sitt barn inn i trossamfunn de ikke selv tilhører, kan også tale for at man tidlig gir barnet en viss medbestemmelsesrett.

Om man gir barn i alderen 12—14 år adgang til å nekte å skifte trossamfunn etter foreldrenes eller vergens ønske, vil det ikke uten videre løse barnets problemer. Mange foreldre vil sikkert se det som et inngrep i

deres naturlige oppdragermyndighet. I den alder vil utvilsomt foreldremyndigheten gå så langt at foreldre kan tillate eller forby sitt barn å delta i foreninger, møter o. l. Selv om barnet er medlem av et trossamfunn, vil foreldrene kunne nekte det å delta i søndagsskole, gudstjeneste og møter — enten det er rimelig eller ikke. Barnet vil med den foreslåtte regel ikke være sikret mer enn det negative, at dets religiøse status ikke kan endres mot dets vilje.

Mot at barn allerede i 12—14-årsalderen skal kunne ha noen avgjørende innflytelse, taler at man derved kan skape problemer som ellers ikke ville oppstå. I og for seg regner man ikke barn i den alder for religiøst modne. Å gi dem fri bestemmelsesrett over sin person vil det ikke kunne bli tale om. Mange barn er utvilsomt helt umodne og uselvstendige. Blir de ikke spurt om de er enige, ville det kanskje ikke falle dem inn å ha en annen mening enn foreldrene. Blir de spurt, kan de i ufornuftig tross og selvhevdelse innta et annet standpunkt enn foreldrene, eller barnet kan helt ut la seg bestemme av sine kamerater. Barns frykt for å skille seg ut fra de andre er velkjent. Denne frykt er selvsagt intet høyverdig motiv, men den er på den annen side en følelse man ikke kan se bort fra. Det vil være forståelig at f. eks. et barn som har stått i statskirken og deltatt i skolens kristendomsundervisning, vil vegre seg for å følge foreldrene over i et annet trossamfunn som oppfattes som sterkt avvikende, som Jehovas vitner eller De siste dager hellige hvis det ikke personlig er blitt tilhenger.

Å gi barn i 12—13-årsalderen rett til å nekte å skifte trossamfunn, er i og for seg et inngrep i den oppdragelsesrett og plikt som foreldrene har og som Grunnlovens § 2 innskjerper på det religiøse område for foreldre som begge tilhører statskirken. Den plikt Grunnloven pålegger statskirkeforeldre, er imidlertid ikke av så bestemt natur at det med rimelighet ville kunne oppfattes som et brudd på Grunnloven om en gir et barn på 12 år adgang til å nekte å følge med om dets foreldre blir medlemmer av statskirken.

Rent lovteknisk vil man kunne innvende at man ved også å innføre en 12-års grense kompliserer rettsreglene. Man får 18-årsalder for vanlig religiøs fullmyndighet, men med 21 år som grense for å gå inn i orden eller kloster. Mellom 14 og 18 år er barna så å si halvt myndige, de må ha samtykke av en av foreldrene for å kunne gå inn i eller ut av trossamfunn, og de bestemmer selv om de skal konfirmeres. I tilfelle vil man få nok en klasse for dem mellom 12 og 14 år, som

ikke selv kan ta noe initiativ, men må samtykke for at foreldrene eller eventuelt en oppnevnt verge skal kunne forandre deres religiøse status. Det vil særlig være prestene i statskirken og andre trossamfunn som her vil måtte passe på at bestemmelsene blir iaktatt.

En annen innvending vil være den at regelen utvilsomt ville få liten praktisk betydning. Den vesentlige overgang fra et trossamfunn til et annet er den som finner sted mellom statskirken og de andre. Årlig meldes ca. 1600 personer ut av statskirken og ca. 500 inn. En del av disse er barn, og noen få av dem vil være i 12—13-årsalderen. Mange vil det ikke være, neppe over 50. Formodentlig vil de fleste ikke ha noen annen mening enn foreldrene. Og selv blant dem som måtte være uenig, vil det sikkert være få for hvem det virkelig betyr noe vesentlig.

På tross av de mange innvendinger som utvilsomt kan reises, finner 2 av komitéens medlemmer, Leivestad og Ski, at det kan være grunn til å lovfeste det som de betrakter som det prinsipielt riktigste, at barn i alderen 12—14 år ikke skal kunne meldes inn i eller ut av trossamfunn medmindre de er enige. Å sikre overholdelse av denne regel vil neppe falle vanskelig. For innmelding og utmelding bør det nyttes skjema, med spørsmål om barn og om disse i tilfelle skal følge med. For barn i alderen 12 til 14 år må det være rubrikk for at de også kan undertegne. Har de ikke undertegnet, vil de ikke følge med. Tilsvarende vil selvsagt gjelde om det er spørsmål om å melde en 12—13-åring alene ut eller inn.

Flertallet, medlemmene Horn, Moland, Smidt og Aabrek, finner at det ikke kan være behov for en slik regel, som vil komplisere lovverket. Det er tvilsomt om barn i 12—13-årsalderen er så religiøst modne at de bør få lovens støtte til å innta et standpunkt som er i strid med foreldrenes. Familien bør så langt som mulig ordne sitt kirkemedlemskap uten lovens inngripen; dette er særlig viktig når det gjelder barn i så ung alder. En regel som den foreslåtte kan bli en kilde til unødige uro i familien, og vil for øvrig av de fleste oppfattes som et uønsket inngrep i foreldrenes naturlige myndighetsområde. For øvrig synes det ikke å være noen berettiget grunn til å gi barn i 12—13-årsalderen større adgang til å handle i strid med foreldrenes ønsker når det gjelder deres religiøse status enn i andre forhold i livet. Det bemerkes at man allerede opererer med 3 alderstrinn når det gjelder religiøs handleevne. Blir denne regel stadfestet får man hele 4.

Komitéens medlem Smidt finner ikke å kunne tiltre forslaget om at det bare kreves samtykke fra en av foreldrene hvis et barn mellom 14 og 18 år ønsker å tre ut av et trossamfunn og eventuelt inn i et annet.

Etter dansk, finsk og svensk lovgivning kreves det i slike tilfelle samtykke fra begge foreldre eller fra den eller de som har foreldremyndigheten. Det må sies å være den alminnelige regel også etter norsk lovgivning, at barn under 18 år må ha begge foreldres samtykke når det skal treffes bestemmelse med rettslig virkning. Det er f. eks. tilfelle ved stiftelse av ekteskap under den fastsatte alder. Det synes betenkelig å fravike denne praksis, og ganske særlig hvis den religiøse lavalder blir satt ned til 14 år. Når det for barn under 14 år kreves samtykke fra begge foreldre, synes det ikke å være grunn til å fravike denne regel allerede fra 14-årsalderen.

Vi står her overfor ømtålelige forhold, og det vil kunne virke opprivende i et hjem hvis den ene av foreldrene gir samtykke til utmeldelse eller innmeldelse, mens den annen kanskje misbilliger det eller endog kan være uvitende om det. Det er ikke ønskelig om et slikt konfliktstoff blir ført inn i hjemmene.

Det kan heller ikke uten videre sies å være til barnets beste at adgangen til å tre inn i eller ut av et trossamfunn blir lettet. Vel er de unge i dag tidlig utviklet, men til å ta et så betydningsfullt skritt trenges det ikke liten modenhet for at en ikke senere skal angre på det en har gjort. Og det tør neppe antas at en i den alder ser rekkevidden av et slikt skritt, uansett hvilket trossamfunn en går ut av eller inn i.

Et eksempel er de tilfeller som forekommer idet en skoleelev over 15 år vil melde seg ut av statskirken for å bli fritatt for religionsundervisning, som oftest begrunnet med at de vil slippe eksamenskarakter i faget eller oppnå fritimer. Slike utmeldelser har riktignok ikke forekommet i større stil, men faren er der for at de kan gripe om seg. I alle fall må motivene for dem sies å være mindreverdige og til skade for de unge selv. De bør derfor omgis med den garanti som ligger i at begge foreldre må gi sitt samtykke, så at det i alle fall kan forhindres at en skoleelev ved å mase får en «snill» far eller mor til å gi sitt samtykke.

Alt tatt i betraktning kan det derfor ikke sies å være noen grunn til her å fravike den regel som følges i de tre andre nordiske land og som på andre felter (f. eks. ekteskapslovgivningen) følges i norsk rettspraksis.

7. Sinnssykes og åndssvakes religiøse status.

Normalt vil medlemskap i organisasjoner forutsette rettslig handleevne. Personer som ikke har det fordi de er sinnssyke eller åndssvake vil neppe kunne påta seg rettsplikter og erverve rettigheter ved å gå inn i foreninger. e. l. En sinnssyk kan nok være medlem av en syklubb, idrettsforening e. l. med plikt til å betale kontingent og rett til å delta i møter o. l. Men unnlater han å betale kontingent, vil den neppe kunne inndrives rettslig.

Slik er det ikke uten videre når det gjelder trossamfunn. Medlemskap i statskirken er ikke avhengig av at vedkommende har meldt seg inn i den, eller at han slutter seg til kirkens tro og lære. Også en idiot eller en totalt sinnsforvirret kan være medlem av statskirken, og ha rettigheter som sådan. Gjeldende rett gir ingen hjemmel for at en person ikke skulle kunne ha religiøs retts-evne i den forstand på grunn av manglende åndsevner. En annen ting er at hvis evnene er riktig små, vil det ikke bli stort mer enn kirkelig dåp og begravelse det vil bli spørsmål om.

Utenfor statskirken har gjeldende rett ingen regler om medlemskap i trossamfunn for åndssvake og sinnssyke. Trossamfunnene vil selv være herre over om de skal betrakte slike som medlemmer eller ikke. Kristne samfunn som praktiserer barnedåp vil vel alltid betrakte dem som blir døpt hos dem som medlemmer når de ikke blir utmeldt, uten hensyn til om de ikke skulle få evner til å tilegne seg noe av samfunnets tro og lære.

Også samfunn som ikke praktiserer barnedåp, vil formodentlig behandle sinnssyke og åndssvake som medlemmer hvis de har vært det på en tid da de hadde tilstrekkelige åndsevner, eller hvis de er barn av foreldre som har tilhørt trossamfunnet.

Fra statens side vil det også være naturlig å betrakte sinnssyke og åndssvake som medlemmer av det trossamfunn som de etter fødsel eller etter senere innmelding engang har tilhørt, inntil de blir utmeldt, slettet av trossamfunnets medlemsfortegnelse e. l.

Vår lovgivning har ingen regler om sinnssykes og åndssvakes adgang til å melde seg inn i eller ut av trossamfunn. Vi har i det hele lite av generelle regler om åndssvakes og sinnssykes rettslige handleevne. Straffeloven har den alminnelige regel at sinnssyke ikke er strafferettslig ansvarlige. Uttrykket omfatter her også åndssvake. Ekteskapsloven forbyr sinnssyke å gifte seg. På det formuerettslige område kan sinnssyke ikke inngå avtaler hvis de er umyndiggjort, i et hvert fall

ikke av større økonomisk rekkevidde. De vil heller ikke ellers være bundet av avtaler som de ikke har hatt forutsetninger for å innlate seg på, særlig ikke når den annen part har kunnet forstå det. Når det gjelder mer personlige forhold, antas det derimot at sinnssyke kan inngå avtaler i den utstrekning de har forstand til det.

På det religiøse område må en antagelig også stort sett legge det samme prinsipp til grunn, nemlig at den sinnssyke eller åndssvake har handleevne i den utstrekning han har evne til å tenke fornuftig, d.v.s. så langt hans handlinger vil være motivert noenlunde som hos normale. Naturlig vil da kravene variere etter hva det er spørsmål om.

Når det gjelder statskirkemedlemmer, vil således en person sikkert kunne gå til alters og skriftemål hvis han ter seg som andre, selv om han er i høy grad sinnssyk. Derimot vil og bør en prest stille noe større krav til den som skal være fadder. Kirkelig stemmerett har en sinnssyk eller åndssvak ikke om han er umyndiggjort, og neppe ellers heller om sinnssykdom er på det rene, jfr. lov om Den norske kirkes ordning § 2, og Grunnlovens § 53, e. jfr. Andenæs: Statsforfatningen i Norge s. 117 og Castberg: Norges Statsforfatning I. s. 371. Det er neppe riktig når Jac. Andersen: Norsk sinnssykerett s. 83 mener at en sinnssyk har stemmerett så lenge han ikke er umyndiggjort.

Når det gjelder inn- og utmelding av trossamfunn, er det formentlig også riktig å legge til grunn det prinsipp at en sinnssyk kan foreta en slik handling dersom han har evne til å forstå det skritt han tar, og handler med fornuftig overlegg noenlunde som normale mennesker. Hvorvidt en person er umyndiggjort eller ikke, bør ikke anses for uten videre avgjørende for hans religiøse handleevne. Om en mann er umyndiggjort på grunn av manglende evne til å dra omsorg for sitt gods, eller drikkfeldighet, bør ikke det berøve ham handleevne på det religiøse område mer enn på andre felter av rent personlig art.

Hvis en person ikke har tilstrekkelige åndsevner til selv å kunne melde seg inn i eller ut av trossamfunn, melder spørsmålet seg om en annen bør kunne gjøre det på hans vegne. Ofte vil det i slike tilfelle for vedkommende sely ikke bety stort om hans religiøse status kan endres, i et hvert fall ikke direkte. En åndssvak eller sterkt sinnssyk vil kanskje overhode ikke forbinde noe med slikt. Men i mange tilfelle må en regne med at pårørende legger stor vekt på det, og at det slik indirekte også kan få betydning for den sinnssyke eller åndssvake. Om. f. eks. foreldre som har et voksent åndssvakt barn

melder seg ut av statskirken og går inn i et annet trossamfunn, vil det være meget naturlig om de ønsker at barnet også skal følge med. Likedan vil det kunne være med en sinnssyk hos pårørende. Sinnssyke kan også ha sterke religiøse følelser og interesser, som det kan være riktig å ta hensyn til, også om man ikke mener at de bør kunne handle på egen hånd.

Det kan derfor være rimelig å ha en regel om at når en person på grunn av sinnssykdom eller åndssvakhet ikke selv kan melde seg inn i eller ut av trossamfunn, kan vergen gjøre det.

Komitéén antar at det er mest praktisk å legge denne myndighet til vergen, og ikke til de pårørende. I tilfelle måtte det være en pårørende som hadde omsorgen for den sinnssyke eller åndssvake. Men ofte vil det kunne være uklart hvem som har omsorgen, og ofte vil det kunne være flere. Man får derfor en langt fastere og sikrere regel ved å la vergen være den som har myndigheten. Etter vergemålslovens §§ 39 og 40 hører det til vergens plikter også å handle for sin myndling i personlige saker. Er det ikke han som har omsorgen for myndlingen, skal han rådføre seg med dem som har det, eventuelt med ektefelle og foreldre.

Vergen skal alltid være en vederheftig og skikket person, vergemålslovens § 7. Det vil slett ikke alltid være tilfelle med en sinnssyk eller åndssvaks nærmeste pårørende. Men hvor disse har kvalifikasjonene, vil gjerne en av dem være oppnevnt som verge. Således skal normalt ektefellen oppnevnes som verge for umyndiggjort medmindre han ønsker seg fritatt eller den umyndiggjortes tarv taler imot det.

En innvending mot å la myndigheten ligge hos vergen og bare hos ham, er den at i mange tilfelle er en sinnssyk eller åndssvak ikke umyndiggjort. Vedkommende er hos sine nære slektninger som sørger for ham, og selv har han gjerne ingen midler å forvalte som har gjort det påkrevet å oppnevne verge. I slike tilfelle kan det virke unødig omstendelig å skulle gå til umyndiggjørelse og få oppnevnt verge for å få foretatt et såvidt enkelt skritt som å melde vedkommende inn i eller ut av trossamfunn. Ofte er også umyndiggjørelse unnlatt fordi de pårørende kvier seg for å gå til et slikt skritt.

I de tilfelle hvor hensynet til den sinnssykes følelser taler imot å gå til umyndiggjørelse, vil vel oftest han selv ha tilstrekkelige åndsevner til å kunne bestemme over sin religiøse status. Hvor han ikke har evner til det, vil vel regelmessig hans tilstand være så vidt åpenbar, kunne attesteres av sinnssykehus, åndssvakeanstalt, av offentlig lege eller på annen måte, slik at det vil være en meget enkel sak å få ordnet med umyndiggjørelse og oppnevning av verge. Og hvor de er skikket til det, vil det som nevnt regelmessig bli en av vedkommendes nærmeste som blir oppnevnt verge.

Noen urimelige vanskeligheter antar en derfor man ikke skaper ved å ha som fast regel at når vedkommende selv ikke kan melde seg inn i eller ut av trossamfunn p.g.a. sinnssykdom, eller åndssvakhet, er det bare vergen som kan gjøre det for ham. Å ha en fast regel er til betryggelse i disse forhold, og hindrer at det kan bli strid mellom dem som ellers ville anse seg som rette vedkommende. Det gir også en brukbar løsning hvor det ikke er noen pårørende som har omsorgen, men en sinnssyk- eller åndssvakeanstalt. Om det i noen tilfelle kan bli noe besvær for de pårørende som ønsker at en sinnssyk eller åndssvak skal skifte religiøst medlemskap, kan ikke det være noen vesentlig innvending. Når vedkommende selv ikke har tilstrekkelig forstand, kan det ikke fra samfunnets side være om å gjøre at en endring skal skje lettvindest mulig. Er de pårørende ikke så interesserte at de vil foranledige verge oppnevnt, er det neppe noen skade skjedd om det religiøse medlemskap blir uforandret.

Når man for grensetilfelle hvor en person er sinnssyk, eller hvor det er spørsmål om han er sinnssyk eller åndssvak, henviser til en vurdering av hvorvidt han må antas å forstå det skritt han tar, og å handle med fornuftig overlegg, er det åpenbart ikke særlig klare kriterier. Den som i første rekke her skal ta standpunkt, er vedkommende prest eller forstander som det blir rettet henvendelse til. En vil her lett kunne få motstridende oppfatninger: presten i det samfunn en person vil gå ut av, mener at han ikke har tilstrekkelig forstand, mens presten i det samfunn han vil inn i, mener det er urimelig ikke å godta vedkommendes evner. Om en prest godtar en inn- eller utmelding, vil han kunne risikere at de pårørende eller vergen hevder at det var uriktig, og at meldingen må være ugyldig. Og godtas innmelding ved verge, vil den sinnssyke kunne tenkes å protestere.

I de tilfeller hvor en person er umyndiggjort, vil det være naturlig for presten å undersøke om det er enighet mellom vergen og den sinnssyke, hvis denne har forstand nok til å ha en mening. Har han ikke det, kan det være rimelig å forhøre seg om de pårørende er enige. Men avgjørende er egentlig bare vergens oppfatning, når den sinnssyke ikke kan handle selv.

I de tilfeller hvor en person er umyndiggjort, vil det være naturlig for presten å undersøke om det er enighet mellom vergen og den sinnssyke, hvis denne har forstand nok til å ha en mening. Har han ikke det, kan det være rimelig å forhøre seg om de pårørende er enige. Men avgjørende er egentlig bare vergens oppfatning, når den sinnssyke ikke kan handle selv.

Hvis det ikke blir enighet, må en slik tvist etter gjeldende rett løses av domstolene. Det er sikkert meget upraktisk. Slike spørsmål pleier aldri å bli satt i den grad på spissen.

Mer praktisk antar komitéen at det vil være at slike spørsmål kan bli forelagt for departementet til uttalelse. Både vedkommende prest, den person det er spørsmål om, hans verge, og hans nære pårørende bør kunne forelegge for departementet spørsmål om en person må antas å ha tilstrekkelige åndsevner til selv å kunne handle på det religiøse område, eller om vergen skal kunne det på hans vegne.

Departementet vil på sin side måtte innhente uttalelse om vedkommendes mentale tilstand fra lege eller fra andre kyndige som kan uttale seg.

I og for seg vil man kunne si at departementet her vil stå i en forholdsvis svak stilling, som det må bygge på uttalelser fra andre, uten noe direkte bevis eller inntrykk. Forsåvidt ville domstolene stå i en langt sterkere stilling. En prosess vil imidlertid i slike forhold virke svært opprivende og uforholdsmessig kostbar. Det bør derfor være adgang til på enklere måte å få en autoritativ og objektiv uttalelse. Men denne bør da ikke være bindende for partene. De må ha adgang til å gå til domstolene hvis de ikke vil godta departementets uttalelse. Som nevnt antar en ikke det vil bli aktuelt.

Å kunne få spørsmålet forelagt for departementet, antar komitéen vil ha verdi for alle parter. De personer det gjelder, vil ha følelsen av at ikke en enkelt mann, presten, skal avgjøre saken alene. Denne på sin side vil kunne føle det som en beskyttelse mot mistanke for vrangvilje eller lettvinhet at han kan henvise til departementet, eller selv innhente dets uttalelse.

8. Medlemskap i flere trossamfunn.

Ut fra det vanlige organisasjonsfrihetens prinsipp som hersker i norsk rett, skulle det prinsipielt ikke være noe i veien fra rettens side for at man skulle kunne være medlem av forskjellige trossamfunn på samme tid. Det skulle være overlatt til de forskjellige trossamfunn selv å avgjøre om de ville være eksklusive og forby medlemskap i andre trossamfunn eller ikke. Somme samfunn har visstnok også slike regler at medlemskap i andre samfunn er mulig, mens andre ikke tillater det. Det er åpenbart at dette vil stille seg forskjellig ettersom det legges sterk vekt på en særpreget konfesjon, eller det er det personlige samfunn mellom religiøst troende

som står som det sentrale. Normalt vil nok virkelige trossamfunn være eksklusive, i teori eller i praksis, eller helst begge deler.

Det at trossamfunn har offentligrettslige funksjoner vil imidlertid kunne gjøre at det fra statens side ligger en interesse i at borgerne for ordens skyld ikke skal kunne være medlemmer av flere registrerte trossamfunn på en gang. Når det gjelder statskirken, vil også konfesjonelle hensyn komme til.

Gjeldende rett har ikke klare generelle lovregler på området.

Etter dissenterlovens §§ 19 og 20 kan man ikke samtidig være medlem av statskirken og en ordnet dissentermenighet. Den som fra ordnet dissentermenighet vil gå inn i statskirken, må legge fram attest fra to troverdige menn eller fra menighetens forstander om at han er utmeldt. Noe tilsvarende krav er ikke stilt for medlemmer av ikke-ordnede samfunn. Dissentere må ikke oppta statskirkemedlem i menighetssamfunn med seg ved dåp eller på annen måte uten at han er lovlig utmeldt. Forbudet er her ikke innskrenket til ordnede dissentersamfunn. Overtrødelser er belagt med straff.

Når det gjelder ordnede trossamfunn utenfor statskirken, har dissenterloven ingen bestemmelse som direkte forbyr dobbelt medlemskap. Men det går klart fram av lovens ordning at den ikke regner med det, men forutsetter at man bare er medlem av ett ordnet trossamfunn, som bl. a. fører register over sine medlemmer, melder fødsler og dødsfall m. v.

For de ikke-ordnede samfunn gir loven ingen regler om dobbelt medlemskap, utenom forbudet mot å oppta statskirkemedlemmer i menighetssamfunn med seg uten at de er lovlig utmeldt. Hva som ligger i dette forbud synes imidlertid uklart, og det blir neppe håndhevet nå lenger.

I praksis er grensen mellom dissentersamfunnene og statskirken neppe så skarp som dissenterloven forutsetter. Både den og dens forgjenger, loven av 1845, var blitt til i en tid da de konfesjonelle motsetninger, særlig mellom statskirken og dissenterne, ble følt betydelig sterkere enn i dag. Grensen mellom det man kan kalle trossamfunn, og andre religiøse sammenslutninger og organisasjoner er heller ikke skarp. Somme trossamfunn holder seg selv skarpt atskilt fra alle andre, enkelte har samfunn de står nær hvor grensene ikke er skarpe, og flere legger ikke vekt på at medlemmene ikke skal stå i statskirken.

Det Norske Misjonsforbund (Frimisjonen) kan kanskje være betegnende. Det er bare delvis en ordnet dissentermenighet i lovens

forstand, men ellers i høy grad en menighet. En del av medlemmene står utenfor statskirken, mens andre, til og med pastorer, kan stå i den.

Frelsesarméen har medlemmer fra mange forskjellige trossamfunn. Hos oss tilhører utvilsomt de fleste statskirken. Arméen er tilsluttet Evangeliske samfunns felleråd, men danner ikke ordnede dissentermenigheter.

Pinsemenighetene legger visstnok heller ikke i vårt land alle vekt på at deres medlemmer skal være utmeldt av statskirken, og holder ikke skarpe skiller mot andre evangeliske trossamfunn som har voksen dåp.

På den annen side holder f. eks. Jehovas vitner, Vakttårnet, Bibel- og traktatselskap, og Mormonene, Jesu Kristi kirke av de siste dages hellige, seg strengt atskilt fra andre trossamfunn, selv om de ikke danner ordnede dissentermenigheter i lovens forstand.

Dansk rett, som ikke har generelle regler om dissenter, har som norsk et skarpt rettslig skille mellom folkekirken og andre trossamfunn. Etter menighetsrådsloven § 5 stk. 3 opphører medlemskap i folkekirken ved at man slutter seg til et trossamfunn utenfor den, uansett om man har trådt formelt ut. Hos oss vil det være omvendt, innmeldingen i et annet trossamfunn blir ikke gyldig før man lovlig er utmeldt av statskirken. Om medlemskap i flere dissenteramfunn er det ingen regler.

Finsk rett har i § 5 i. f. i religionsfrihetsloven den enkle generelle bestemmelse: «Ej må någon tillhöra flere än ett trossamfund.»

Svensk rett har inntatt et helt annet standpunkt. Det har vært og er intet til hinder for at man samtidig kan tilhøre svenska kyrkan og være medlem av et frikirkesamfunn. Dissenteramfunnenes forhold innbyrdes har man med hensikt latt være å regulere også ved den nye religionsfrihetslov.

Den svenske ordning henger sammen med den historiske utvikling. Som i Norge måtte opprinnelig alle borgere tilhøre statskirken. Ved toleranseediktet av 1781 fikk fremmede trosbekjennere fri religionsøvelse. Men det gjaldt bare for utlendinger og deres etterkommere. Andre måtte ikke gå i deres forsamlinger. Konventikkelplakaten ble opphevet så sent som i 1858; og først da straffen for å falle fra den rene evangeliske lære ble opphevet i 1860, ble det mulig å gå over fra den svenske kirke til annet trossamfunn.

Etter lov av 1873 om fremmede trosbekjennere og deres religionsøvelse, som gjaldt til den nye religionsfrihetslov av 26. oktober 1951 trådte i kraft, var det adgang til å gå

ut av den svenske kirke og inn i et annet trossamfunn, derimot ikke til å gå ut uten å gå inn i noe samfunn. Den som ville tre ut av ethvert trossamfunn, måtte derfor gå gjennom et dissenteramfunn. Men det var ikke vilkår for å gå inn i et annet trossamfunn, godkjent eller ikke, at man meldte seg ut av den svenske kirke. Det gjorde de færreste. Etter folketellingen i 1930 sto bare 17 825 mennesker eller 0,3 pst. utenfor den. Men 4,2 pst. oppga at de hadde en annen religionsøvelse enn kirken, eller var konfesjonsløse. Av disse ca. 257 000 personer, oppga ca. 24 500 at de tilhørte godkjente dissentermenigheter, og 212 000 at de tilhørte andre dissenteramfunn, mens 21 000 oppga at de var konfesjonsløse.

Ved religionsfrihetsloven av 1951 ble det åpnet adgang for enhver til fritt å melde seg ut av statskirken. Men det er fremdeles fri adgang til å bli stående i den, eller melde seg inn i den, selv om man tilhører et dissenteramfunn. Fremdeles tilhører de fleste dissenter i det minste formelt statskirken, til tross for at de ved å melde seg ut vil kunne slippe en del av kirkeskatten. Dissenteramfunnenes innbyrdes forhold, om det skal være adgang til å være medlem av flere samfunn på en gang, er helt overlatt til den alminnelige religionsfrihet.

Prinsipielt synes den svenske ordning fra statens side sett å være den frieste og greieste. I Sverige har imidlertid de godkjente dissenteramfunn mindre offentligrettslige funksjoner enn hos oss. Det er den svenske kirkes embetsmenn som forestår all kirkebok- og folkeregisterføring. Dissenteramfunnene får ikke bidrag e. l. på grunnlag av medlemstall.

Hvis hos oss all registrering utenom den rent kirkelige hadde vært overtatt av folke-registeret, noe som teknisk ville budt på betydelige fordeler, ville det etter forøvrig gjeldende rett vært mindre offentlig interesse knyttet til klare skiller mellom de ordnede trossamfunn. Ordningen av fødselsregistre og meldinger m. v. har imidlertid forholdsvis nylig vært under behandling hos oss, og komitéen anser det ikke for å ligge under dens mandat å fremme vidtgående nye forslag her, selv om den finner grunn til å bemerke at den nåværende ordning synes mindre tilfredsstillende.

Så lenge man har den ordning at fødsler og dødsfall registreres gjennom de ordnede menigheter, er det klart at man av ordensmessige grunner ikke kan ha dobbelte medlemskap.

Dertil kommer at komitéen vil foreslå at det skal ytes tilskudd til trossamfunn utenfor

ut av den svenske kirke og inn i et annet statskirken istedenfor den nåværende adgang til fritak for kommunal kirkeskatt. Også dette vil bidra til at det får betydning for det offentlige at den enkelte bare kan tilhøre ett trossamfunn.

Selv om man således vil måtte slå fast at det ikke skal være adgang til å være medlem av mer enn et registrert trossamfunn på en gang, og som det betraktes i denne forbindelse også statskirken, kan det være grunn til å fremheve at det bare er ment å gjelde i forhold til det offentlige. Om dissentersamfunn ellers måtte ønske å stå åpne for personer som er medlemmer av andre trossamfunn, vil det således ikke være noe i veien for det, når det bare er på det rene at hva man kunne kalle offentlig eller offentligrettslig medlemskap bare er mulig i ett trossamfunn på en gang. Dette bør også gjelde for statskirke-medlemmer, slik at også disse uten utmelding kan slutte seg til et dissentersamfunn som står åpent for dem, når det bare er på det rene at de ikke i forhold til det offentlige blir registrert som dissenter. Som nevnt vil dette neppe bety noen endring av det som i dag faktisk er forholdet, uansett om det medfører noen endring av det som i dag er dissenterlovens bestemmelser. Selv om en slik ordning kan medføre noen fare for uklarhet, og det fra konfesjonelt synspunkt kan reises teologiske innvendinger, kan det fra statens side ikke være grunn til å sette noe inn på å holde skarpe skiller. Det får i tilfelle bli en frivillig sak for de trossamfunn som selv er interessert i det. For så vidt bør organisasjonsfrihetens prinsipp råde.

Når det gjelder ikke-ordnede dissentermenigheter, føres det i dag ingen kontroll med at det ikke forekommer dobbelt medlemskap. Noen egentlig offentlig interesse utenom eventuelt den statistiske — kan det neppe heller ha i dag da statskirken nesten ikke øver kirketukt overfor menige medlemmer. Det kan ikke være noen statsoppgave eller offentlig interesse å hindre at personer samtidig er medlemmer av statskirken, eller eventuelt et registrert trossamfunn, og et uregistrert trossamfunn. Dette så meget mer som det ikke sjelden ville kunne reises tvil om hvorvidt en sammenslutning bør betraktes som et trossamfunn eller ikke.

Komitéen antar at det for klarhets skyld kanskje kan være grunn til å ta inn bestemmelse om dette i loven, at man ikke kan være medlem av mer enn ett registrert trossamfunn på en gang. Om man samtidig er medlem av et eller flere uregistrerte trossamfunn er derimot en privat sak, som den enkelte og trossamfunnene får gjøre med som de vil.

9. Opphør av medlemskap.

De ordinære måter medlemskap i trossamfunn opphører på, vil være utmelding og død.

Etter sin idé vil medlemskap i trossamfunn være livsvarig. Etter sommes tro vil medlemskapet på et vis fortsette også etter døden.

Fra statens side vil det ikke være grunn til for så vidt å gi bestemmelser ut over at medlemskap i lovens forstand opphører ved død, og ved utmelding, og at det siste står enhver fritt, uansett hva vedkommende trossamfunn måtte lære om det.

Medlemskap vil også kunne opphøre ved eksklusjon, ved passivitet eller overgang til annet trossamfunn. Her må det stå organisasjonene fritt å gi de regler de vil, innen de alminnelige lov og ærbarhets grenser. En eksklusjon e. l. må tas til følge av de offentlige myndigheter.

Hvis en person mener seg ekskludert med urette, vil han kunne få prøvd ved domstolene etter vanlige prinsipper om eksklusjonen er berettiget ifølge trossamfunnets lover. Han vil også kunne få satt til side bestemmelser som måtte være direkte støtende for alminnelig rettsfølelse. Men det er neppe grunn til å anta annet enn at domstolene i tilfelle ville være meget tilbakeholdne med ikke å legge til grunn et trossamfunns egne lover, selv om de måtte være temmelig udemokratiske.¹⁾

I relasjon til offentlige myndigheter her i landet vil også medlemskap i trossamfunn opphøre når en person forlater landet for godt eller blir borger av et annet land og mister sitt norske statsborgerskap. Selv om han ellers måtte opprettholde sitt medlemskap her, vil en person som har forlatt landet og blitt borger i en annen stat åpenbart når det gjelder f. eks. meldinger om fødsler og dødsfall, vigsel og begravelse, registrering o. l. ikke kunne anses som medlem av trossamfunnet. Hans medlemskap vil da bare kunne ha en rent privat karakter.

1) En kan vise til Oslo byretts dom av 28. oktober 1960 i sak Rostilav og Jevgenia Jankov mot forstander for den Gresk Ortodokse kirke St. Nikolai, abbed Therapon. Et søksmål anlagt av de førstnevnte for å bli opptatt som medlemmer av Den gresk ortodokse menighet i Norge ble avvist fordi retten mente den ikke hadde kompetanse i et slikt spørsmål. Det kan visstnok være tvil om ikke konklusjonen burde vært friinnelse, men dommen viser under enhver omstendighet domstolens varsomhet med å blande seg inn i et trossamfunns indre forhold.

10. Formkrav ved inn- og utmelding av trossamfunn.

Om formene for inn- og utmelding av trossamfunn har dissenterloven ikke bestemmelser utenom forholdet til statskirken. Innmelding skal her skje ved personlig fremmøte hos den prest som fører kirkeboken, idet den som melder seg inn ved egenhändig underskrift i kirkeboken skal bekrefte at han vil gå inn i statskirken. Hvis vedkommende har vært medlem av et dissentersamfunn, skal det legges fram attest for at han er meldt ut av det, jfr. dissenterlovens § 19.

Utmelding kan skje ved muntlig eller skriftlig melding til vedkommende prest.

Om de nærmere regler vises til Hansson Norsk Kirkerett s. 33 flg. og s. 164, og til Robberstad Kyrkjerett s. 19 og 20.

Komitéen antar at det kan være rimelig å fastslå et minimum av form for inn- og utmelding av registrert av trossamfunn. Det er av betydning at det ikke oppstår tvil om det foreligger et virkelig alvorlig ment skritt.

Den finske religionsfrihetslov § 5 har en noe eiendommelig bestemmelse om utmelding: «Önskar någon utträda ur evangelisk lutherska eller grekisk-katolska kyrkan, anmäla därom personligen kyrkoherden i den församling han tillhör; anmälan om utträde ur annat religionssamfund bör göras hos samfundets styrelse eller om till samfundet höra flere församlingar, hos församlingens styrelse. En månad efter det anmälan blivit gjord, skal den anmälande anses hava utträtt, och skall honom bevis däröver på anhållan meddelas.»

Etter den svenska dissenterlov av 1873 skulle den som ville gå ut av statskirken, melde fra til soknepresten der han bodde, og oppgi hvilket trossamfunn han ville gå inn i. Hvis han fastholdt sin hensikt, skulle han etter minst to måneder melde fra ved personlig henvendelse til soknepresten.

Denne bestemmelse er ikke gjentatt i den nye religionsfrihetslov som i § 11 bare bestemmer at «Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göra anmälan om utträde personligen hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.» Noen regel for andre trossamfunn har loven ikke.

Regelen om en frist før utmelding trer i kraft, eller om fornyet melding etter minst 2 måneder, har åpenbart vært ment som en brems på overilte skritt. Hvorvidt den har virket etter hensikten, kjenner en ikke til; men det tør vel være tvilsomt om den har hatt synderlig betydning. Erfaring både i Norge og de andre nordiske land synes å vise sterk konservatisme når det gjelder skifte av

trossamfunn. Det kan ikke være noen grunn til å innføre noen slik regel hos oss.

Komitéen antar at det er grunn til å forlange at inn- og utmelding i alle tilfelle skal være skriftlig. Normalt bør meldingen skje ved personlig henvendelse til vedkommende prest eller forstander. I Sverige er det påbudt. Så langt antar komitéen at det ikke er nødvendig å gå. Men hvor vedkommende ikke selv innfinner seg hos presten, bør hans underskrift være bekreftet.

I forbindelse med inn- og utmelding skal presten prøve at lovens vilkår er tilstede, særlig at vedkommende har den fornødne alder, ikke er sinnssyk eller åndssvak, og at han i tilfelle innmelding ikke fra før står som medlem i et annet trossamfunn.

Har vedkommende barn under 14 år, bør det bringes på det rene om det er meningen at også barna skal skifte trossamfunn. I tilfelle blir det spørsmål om ektefellen er enig. Barna følger ikke automatisk med foreldre. Utenfor statskirken kan foreldre og barn tilhøre forskjellige trossamfunn. Men blir begge foreldre medlemmer av statskirken, eller en som har foreldremyndigheten alene, følger det av Grunnlovens § 2 at også barnet må meldes inn i statskirken.

Er det spørsmål om å melde et barn eller en sinnssyk eller åndssvak inn eller ut av trossamfunn, blir det spørsmål om den som vil gjøre det har rett til det, om ektefelle eller verge, må samtykke o.l.

Vanlig må det være det praktiske at den som melder seg inn eller ut, henvender seg til presten, slik at denne kan få brakt på det rene om vilkårene er tilstede.

I alle tilfelle bør vedkommende foreta inn- eller utmeldingen skriftlig. Hvor han ikke gjør det hos presten, slik at denne kan bekrefte underskriften, bør den bekrefte av to vitner.

For inn- og utmelding av en selv og av barn bør utarbeides skjema som viser hvilke opplysninger som skal gis, og som bør bekrefte av vitnene når meldingen ikke skjer ved personlig henvendelse til presten.

Presten må på begjæring gi attest om den inn- eller utmelding som er foretatt.

Det sier seg selv at et trossamfunn fritt kan stille de ytterligere betingelser det vil for å godta en innmelding, om dåp, bekjennelse, kunnskaper m. v. De krav loven stiller, er bare de minimumskrav som må være oppfylt for at meldingen skal kunne være gyldig og få virkning i forhold til de offentlige myndigheter. Men heller ikke i forhold til det offentlige blir en innmelding gyldig medmindre den er godtatt av vedkommende trossamfunn.

For utmelding kan et trossamfunn derimot

ikke stille strengere krav enn lovens. Det kan ikke settes en frist før utmeldingen skal tre i kraft, eller stilles vilkår for at man skal få gå ut. Utmeldingen trer i kraft når korrekt melding er gitt vedkommende prest eller forstander. En annen ting er at det vil kunne være bånd som ikke dermed er uten videre avvirket, skyldig medlemskontingent, tjenestlige plikter e. l.

Når det gjelder uregistrerte trossamfunn

kan det neppe være grunn til å stille formkrav for inn- og utmelding. Som nevnt antar komitéen at det ikke bør oppstilles forbud mot medlemsskap i uregistrert trossamfunn ved siden av medlemsskap i statskirken eller et registrert trossamfunn. Men selvsagt må det også for de uregistrerte gjelde at man må ha den fornødne alder og forstand for å kunne binde seg ved å melde seg inn, og at det må stå enhver fritt å tre ut.

VIII. Medlemskap i Den norske kirke.

1. Statskirken, navn og stilling.

Mens Den norske kirke tidligere fullt ut svarte til denne betegnelse, for så vidt som den var den eneste norske kirke, er den i dag bare en blant flere. Hverken navnet «Den norske kirke» eller betegnelsen «statskirken» er særlig gamle. Ingen av dem finnes i Grunnlovens opprinnelige tekst. Ved grunnlovendring i 1919 kom betegnelsen statskirke inn i Grunnlovens § 27 annet ledd. Den er også brukt i dissenterloven av 1845 og dens etterfølger av 1891, i lov av 1894 om embetsmenns trosbekjennelse, menighetsrådsloven av 1920, i kommuneloven av 1954 og skoleloven av 1959.

Betegnelsen Den norske kirke er visstnok første gang brukt i den offisielle utgave av «Den norske Kirkes symbolske Bøger» i 1850 og i tittelen «Lov om utnevning av biskoper i den norske kirke» av 1926. I teksten brukes betegnelsen statskirken. I 1933 fikk vi «Lov om bispedømmeråd for den norske kirke». Disse lover er nå liksom menighetsrådsloven av 1920 avløst av «Lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953». Den unngår konsekvent ordet statskirke. I innstillingen fra kirkeordningskomitéen uttales at ordet statskirke er lite heldig, og ikke bør brukes i nye lovverk. Den norske kirke er utvilsomt også en betegnelse gjestligheten stort sett foretrekker framfor statskirken.

Det kan visstnok rettes innvendinger også mot navnet Den norske kirke. Det er åpenbart flere norske kirker i dag, mens betegnelsen Den norske kirke gir inntrykk av at den skulle være den eneste. Betegnelsen statskirken er for så vidt bedre. Utad, i forholdet til utlandet, sier statskirken alene for lite. En fullstendig og korrekt betegnelse ville formentlig være Den norske evangelisk-lutherske statskirke. Denne betegnelse er imidlertid så lang at den faller for tungvint. Komitéen har antatt at den uansett hva man ellers mener om navnet, i nærværende

lovforslag som hovedregel bør følge ordbruken i Lov om den norske kirkes ordning, selv om den også bruker betegnelsen statskirken ved siden av hvor det måtte falle lettere.

Skjønt Den norske kirke bare er en av flere kirker i landet, er det åpenbart at den inntar en særstilling, både som den kirke den alt overveiende del av befolkningen tilhører og som statskirke, og som sådan en del av statsforvaltningen. Mens andre trossamfunn innen lovgivningens ramme selv gir seg sine regler, bl. a. om medlemskap, er det for statskirkens vedkommende de vanlige statsorganer som gir de nærmere regler stort sett på samme måte som ellers gjelder for bestemmelser av materiell lovs innhold. De nærmere forskrifter om medlemskap i Den norske kirke er det derfor naturlig å gi i lovs form. Det er gjort i våre nordiske naboland. I Finland og Sverige er det gjort i deres religionsfrihetslover.

De gjeldende regler om erverv og opphør av medlemskap går i det vesentlige fram av dissenterloven, og av tolking og praksis som til dels er kommet til uttrykk i rundskriv fra Kirkedepartementet. Lovbestemmelsene er ufullstendige, og til dels hersker det tvil om hva som er gjeldende rett. Det er behov for klarere regler. I den forbindelse vil det også være nødvendig å ta opp prinsipielle spørsmål til mer inngående drøftelse. Særlig gjelder det hvilken betydning dåp bør ha for medlemskap i statskirken.

2. Erverv av medlemskap i Den norske kirke.

Medlemskap kan i dag erverves på 4 måter:

1. Ved fødsel av foreldre hvorav en tilhører statskirken, jfr. dissenterlovens § 14 1. ledd.
2. Ved innmelding av barn ved foreldre eller noen i foreldres sted, jfr. §§ 16 og 19 i dissenterloven.
3. Ved egen innmelding, dissenterlovens § 19.
4. Ved tilslutning til kirken i gjerning, stilltende innmelding.

Ad 1.

Det er på det rene at etter gjeldende norsk rett blir barn av statskirkeforeldre medlem av statskirken fra fødselen, uten dåp. Denne regel kan det ikke være tale om å endre. Det er imidlertid åpenbart at kirken forutsetter at barnet blir døpt, og spørsmålet om hvordan det går med medlemskapet hvis barnet ikke blir døpt, er i det minste uklart. Noen dom eller sikker praksis foreligger ikke. Da man ikke nå øver noen kirketukt hvorved medlemskap i kirken tapes, har det visstnok vært en alminnelig oppfatning at den som er født som medlem, fortsetter å være det uansett om han blir døpt eller ikke.

På foranledning av en lærerskoleelev, som var barn av statskirkeforeldre, men ikke døpt, uttalte imidlertid Oslo biskop 31. januar 1949 at et udøpt barn måtte antas å være medlem av statskirken til det ble 15 år, men deretter måtte stå utenfor. I brev av 23. mai 1949 uttalte Kirkedepartementet i tilslutning til Oslo biskop at en person som ikke var døpt med kristen dåp, ikke ville kunne regnes som medlem av statskirken slik som dette kreves i lærer- og folkeskolelovene. Spørsmålet ble forelagt Justisdepartementets lovavdeling, som i brev av 14 juni 1949 uttalte at det var tilbøyelig til å være enig i at kristen dåp må anses som en betingelse for medlemskap i statskirken når det gjelder personer over den religiøse myndighetsalder.

Av de merknader som ligger til grunn for lovavdelingens uttalelse, går det imidlertid klart fram at spørsmålet er tvilsomt. Det ble lagt vesentlig vekt på kirkens syn. Avgjørelsen synes å ha vært sterkt påvirket av det foreliggende konkrete spørsmål, om en vordende lærer skulle kunne undervise i kristendomskunnskap. Det er tvilsomt om synet ville — og burde — vært det samme om det hadde vært spørsmål f. eks. om vielse eller begravelse. De to kirkerettslærere Kristian Hansson og Robberstad har i sine lærebøker ikke gitt uttrykk for det syn Kirke- og Justisdepartementene har hevdet, og noen rettspraksis foreligger ikke. Komitéen vil derfor behandle dette spørsmåls prinsipielle og praktiske sider forholdsvis inngående i et følgende avsnitt.

Ad 2.

Dissenterlovens § 14 uttaler at «Børn af Ægtefolk, som begge er Dissentere, ansees ikke henhørende til Statskirken medmindre Forældrene derom afgiver en udtrykkelig Erklæring.»

Her nevnes ikke dåp som vilkår for innmelding, og det er ikke antatt å være nødvendig. En annen ting er at foreldre som

melder sitt barn inn i statskirken uten selv å gå inn i den, eller som melder seg selv inn, og derved bevirker at også barnet blir medlem, har moralsk og kirkelig plikt til å døpe barnet og oppdra det i kirkens tro, særlig ved å sørge for at det tar del i skolens kristendomsundervisning.

Spørsmålet om et medlemskap faller bort når barnet blir 15 år hvis det ikke er døpt, må løses på samme måte for disse som for dem som er født som medlemmer.

Ad 3.

For selvstendig innmelding i statskirken gir dissenterlovens § 19 hovedreglene. De vesentlige vilkår er:

- a. Alder 15 år. Yngre barn følger foreldrene som bipersoner hvis ikke annet blir sagt.
- b. Hvis vedkommende ikke er døpt, må det gjøres i samsvar med kirkeritualets bestemmelser om voksen dåp. Ellers må han konfirmeres, eller for presten og 2 medhjelpere avgi erklæring om at han bekjenner seg til kirkens tro.
- c. Vedkommende må ikke føre en forargelig vandel.
- d. Han må være bosatt i Norge. Statsborgerskap er ikke nødvendig.

I hvilken utstrekning disse vilkår skal beholdes, vil komitéen behandle etter først å ha drøftet dåpen.

Ad 4.

Uten at det har direkte lovhjæmmel, er det antatt at en person som tilhører et utenlandsk luthersk kirkesamfunn blir medlem av Den norske kirke ved å bli norsk statsborger. Den som har tilhørt statskirken, men opphørt å være medlem ved utvandring, blir medlem på ny hvis han bosetter seg fast her i landet, med mindre han har sluttet seg til et kirkesamfunn som ikke er luthersk. Utlanding som tilhører et evangelisk-luthersk kirkesamfunn og tar fast bopel her i landet, blir medlem av statskirken uten innmelding ved å begjære kirkens goder. En kan her vise til fremstillingene i Hansson Kirkerett s. 33 og Robberstad Kyrkjerett s. 20, og de departementsskriv som det der er vist til.

Det kan reises tvil om det er heldig å ha så formløse erverv av medlemskap i statskirken. Det er egnet til å skape uklarhet om hvem som er medlem eller ikke. I særlig grad gjelder det den som ikke er norsk statsborger. Når en person har tatt fast bopel i landet vil kunne være nokså uklart, både for ham selv og andre. Og at en person som går til alters i en norsk kirke, derved kan bli medlem av statskirken, kan komme som en

fullstendig overraskelse, både for ham og andre. Praksis er blitt slik at enhver voksen vil kunne gå til alters i kirken, uten at noen behøver å kjenne ham, enn si vite noe om hans statsborgerskap eller faste bopel. Det vil da virke nokså underlig om han skal kunne bli medlem av statskirken, kanskje uten selv å ane noe om det, og uten at det kan legitimeres hvis det oppstår spørsmål om det.

Regelen skaper for så vidt neppe noen ulempe, som en person ikke får kirkelig stemmerett uten også å ha statsborgerlig stemmerett, jfr. § 2 i lov om Den norske kirkes ordning. Og kirkens goder vil vel i alminnelighet neppe bli nektet noen som ønsker dem, selv om han ikke skulle være medlem av statskirken.

Likevel synes det av ordensmessige grunner rimelig at den som ikke er norsk statsborger, må melde seg uttrykkelig inn i kirken for å bli medlem. Slik er hovedregelen nå også i Sverige.

Gode grunner taler også for at man ikke lar medlemskap følge automatisk med erverv av statsborgerrett for tidligere lutheranere. Her vil imidlertid ervervet knytte seg til en klar påviselig akt. Uklarheten vil bare knytte seg til om han tidligere har vært lutheraner. Det vil imidlertid regelmessig kunne påvises ved dåpsattest.

Etter svensk rett blir en tidligere lutheraner som erverver svensk statsborgerskap, automatisk også medlem av svenska kyrkan med mindre han uttrykkelig fraber seg det. Det heter i § 9 i religionsfrihetslagen: «Den som fövärfvar svenskt medborgarskap och ej tillhör svenska kyrkan skall, utan särskild ansökning anses upptagen i kyrkan, om han är evangelisk-luthersk trosbekännare; dock skall vad nu sagts ej gälla, om han hos pastor i den församling där han är kyrkebokförd, anmält att han icke vill inträda i kyrkan.»

Komitéen finner ikke å burde foreslå lovfestet en tilsvarende regel hos oss. Den vil skape usikkerhet om hvem som er medlem og hvem ikke. Vanligvis skal en person ha vært fast bosatt i riket i 7 år for å kunne få statsborgerbevilling, jfr. riksborgerlovens § 6. Han vil lenge før den tid ha hatt anledning til å bli medlem av den norske kirke. Har han bodd her i 7 år, uten å melde seg inn i den, er det neppe særlig grunn til så å si påføre ham et automatisk medlemskap i statskirken. Da kunne det kanskje være mer rimelig å ta med i søknadsskjema for statsborgerskap et spørsmål om vedkommende ønsker å bli medlem av Den norske kirke. Dette måtte da stilles enhver søker, uansett om han fra før var lutheraner. Det er imidlertid tvilsomt om det er tilstrekkelig grunn

til det. En del vil allerede fra før være gått inn i kirken, og en del vil tilhøre andre kirkesamfunn som fins her i landet. Formodentlig er det best å overlate det til enhver å ordne sitt religiøse medlemskap uavhengig av statsborgerskapet.

For tidligere norsk borger som også har vært medlem av statskirken, ville det kanskje være mer grunn til å la medlemskap i kirken følge automatisk med gjenerverv av statsborgerskap i samsvar med riksborgerloven § 4. Men også han må gi skriftlig melding om at han ønsker å bli norsk borger på ny, og må ha bodd i riket i 2 år. Det kan da ikke være noe urimelig i å forandre at han skal ta det lille tiltak også å melde seg inn i statskirken om han ønsker å bli medlem av den på ny.

Tilsvarende gjelder den utlending som er født i riket, og etterat han har fylt 21 år gir inn melding om at han vil bli norsk borger i samsvar med riksborgerloven § 4. Regelmessig vil hans forhold til statskirken være avgjort tidligere, ved at han er døpt i den, eller i forbindelse med kristendomsundervisning i skolen. Er han ikke tidligere blitt medlem av statskirken, er det ingen grunn til at han skal bli det automatisk i forbindelse med at han erverver norsk statsborgerskap.

Komitéen vil derfor foreslå at man sløyfer automatisk erverv av medlemskap i statskirken ved bosetting her i riket, eller ved erverv av statsborgerskap. Man får da bare to klare former for erverv av medlemskap, nemlig ved fødsel av foreldre i statskirken og ved innmelding. Derved vil man unngå usikkerhet om hvem som er medlem.

Noen vanskelighet vil dette ikke skape for noen. De kristelig interesserte vil selv sørge for å ordne sitt kirkelige medlemskap. Andre vil neppe heller støte på noen ønsker om de vender seg til kirken for å få noen av dens goder. Deres barn vil bli døpt der. I et hvert fall døpte kan en regne med vil bli kirkelig viet om de ønsker det. De vil ikke bli avvist om de ønsker å gå til alters. Og kirkelig begravelse vil sikkert ikke bli nektet noen om vedkommende skulle ha forsømt innmelding i kirken.

3. Dåp som vilkår for medlemskap.

Fra den første kristne tid har dåpen vært et vilkår for å tilhøre den kristne kirke. Alle kristne trossamfunn som i det hele tatt holder på dåp, er enige om dette. Den norske kirkes bekjennesskrifter forutsetter at dåp er nødvendig for medlemskap i kirken. Dette er ikke sagt med rene ord, men klart forut-

satt både i Den augsburgske konfesjon (art. 2 og 9) og i Luthers Lille katekisme (Part 4. Om dåpen).

Den norske kirke er en folkekirke som ønsker å omfatte og å tjene hele folket. Inn-til 1845 var alle landets innbyggere automatisk medlemmer av statskirken. Alle ble døpt, idet vår lovgivning satte straff for foreldre som unnlot å døpe sine barn (Norske Lov 2—5—6, jfr. 7 og 8).

Dissenterloven av 1845 åpnet adgang til å tre ut av den norske kirke. Medlemskap i statskirken er derved blitt en frivillig sak. Statskirken er fra da av en kirke som ikke omfatter hele folket, om enn det store flertall av folket, idet bare en ganske liten minoritet har valgt å stå utenfor.

En kristen kirke som vil være folkekirke, må nødvendigvis være rommelig. Dens oppgave er å samle om evangeliet, ikke å støte bort. Den bør betrakte som sine medlemmer alle som er blitt innlemmet i den, inntil de selv forlater den. Kirketuktsbestemmelser fra eldre tid som foreskrev utstøtelse av kirken for ubotferdige, grove syndere, er nå bortfalt.

Når lovgivningen skal fastsette betingelsene for medlemskap i en folkekirke, er det i moderne tid oppstått en vanskelighet som var ukjent i eldre tider som praktiserte dåps- tvang ved å straffe foreldre som unnlot å døpe sine barn. Straff-forfølgelse for slik unnlattelse forekom hos oss inntil slutten av 1800-tallet.

Så sent som i 1898 ble en far idømt pengebot for unnlattelse av å la en hjemmedåp stadfeste i kirken, idet han hevdet at dåp i kirken stred mot hans samvittighet: lov-hjemmelen for dommen var Norske Lov 2—5—8 sammenholdt med 2—5—6. Høyesteretts kjæremålsutvalg gav vedkommende domstol medhold (Retts tidende 1898 s. 575). Men ifølge skriv fra Kirke departementet av 27. juni 1904 og 22. november 1916 (trykt i Lov-tidende) vil det ikke bli reist straffesak for unnlattelse av dåp eller av stadfestelse i kirken av barnedåp. Det er altså mulig for foreldre som tilhører statskirken, ustraffet å unnlate å døpe sine barn. Ifølge Grunnlovens § 2 har de plikt til å la sine barn oppdra i den evangelisk-lutherske religion; fra kirke- lig synspunkt omfatter det også plikt til å la dem døpe. Men noen rettsplikt kan det her neppe lenger være tale om. Rettsplikten på dette område omfatter i dag bare plikten til å la sine barn delta i folkeskolens kristen- domsopplæring.

I eldre tid da dåpstvangen ble konsekvent gjennomført, hadde det liten mening å spørre om et barn av foreldre som var statskirke-

medlemmer, selv ble medlem av statskirken ved sin fødsel eller først ved sin dåp. Dersom spørsmålet overhodet kunne bli stilt, måtte svaret den gang utvilsomt være at medlem- skapet oppsto ved dåpen.

I dag har dette spørsmål virkelig aktualitet. Det hender at foreldre som begge — eller en av dem — tilhører statskirken, venter i åre- vis med å la sine barn døpe eller unnlater helt å gjøre det, av religiøs likegyldighet eller fordi de ikke deler statskirkens syn på dåpen. Hvordan er disse barns konfesjonelle status rettslig sett?

I avgjørelsen av dette spørsmål går dansk og svensk lovgivning hver sin vei, og i sam- svar med det har også dansk og svensk rett ulike bestemmelser om hvordan medlem- skap i statskirken oppstår for dem som i voksen alder ønsker å gå over til den.

De nå gjeldende lovbestemmelser i Dan- mark finnes i Lov om menighedsråd av 7. mai 1949, § 5: «Medlemmer af folkekirken er 1) Personer, der er døbt i folkekirken, 2) Personer, der er døbt i et evangelisk-luthersk samfund udenfor folkekirken, når de senere har sluttet seg til en menighed indenfor denne. Er de døbt udenfor riget, sker op- tagelse ved bosættelsen her i landet, med- mindre de på den foreskrevne måde har an- meldt at ville stå udenfor folkekirken. 3) Andre personer, som er døbt med den kristne dåb, og som enten efter bestemmelse af den eller dem, der har forældremyndigheden, op- drages i folkekirkens tro eller i en senere alder personlig har sluttet sig til en menighed i folkekirken.» Den danske lovgivning har altså tatt konsekvensen av at det er dåpen som innlemmer i kirken.

I Sverige har man ved lovgivning om med- lemskap i statskirken valgt en annen be- traktningmåte. Man har her trukket den konsekvens av bortfallet av dåpstvangen at barn av foreldre tilhørende statskirken er statskirkemedlemmer også uten å være døpt. De er altså medlemmer av statskirken i kraft av sin fødsel. Ifølge den svenske folke- telling av 1930 skulle antallet udøpte per- soner tilhørende Den svenske kirke utgjøre 2,05 pst. av det samlede antall statskirke- medlemmer. I Norge er det grunn til å tro at prosenttallet er mindre, men problemet eksisterer også hos oss.

Den danske lovgivning har ut fra den kirkelige betraktning av dåpens betydning konsekvent også gjort det til en betingelse for oppnåelse av medlemskap i folkekirken for dem som ønsker å gå over til den, at de er «døpt med den kristne dåb»; selvfølgelig må de da dersom de ikke er døpt med kristen dåp, la seg døpe med voksen dåp etter folke- kirkens ordning for å oppnå medlemskap.

Den svenske lovgivning har på sin side tatt konsekvensen av at kirken har et ikke

helt ubetydelig antall medlemmer som ikke er døpt. Den svenske dissenterlovkomité av 1943 innrømmet at «Principielt och ur rent kyrklig synspunkt synes rimligtvís ett dop enligt Svenska Kyrkans ordning böra grundläggas medlemskap i denne kyrka.» Men under henvisning til at Den svenske kirke regner også udøpte personer som kirkemedlemmer, fant komitéen at det ikke burde stilles strengere krav til personer som ønsker å tre inn i Den svenske kirke, enn det faktisk blir stilt til dem som har ervervet sitt medlemskap gjennom fødsel. Dåp skulle derfor ikke i slike tilfelle gjøres til noen betingelse for å oppnå medlemskap. I samsvar med denne betraktning er det i religionsfrihetsloven av 26. oktober 1951 bare oppstilt to betingelser som må oppfylles av personer som ønsker å gå over til Den svenske kirke, og som ikke er «døpt i svenska kyrkans ordning»: 1) de må ha fått den undervisning i kirkens lære som bør kunne kreves under hensyntagen til alder og øvrige omstendigheter, og 2) de må overfor den prest som bokfører innmeldelsen, avgi muntlig forsikring om at deres ansøking om opptakelse i kirken er grunnet i alvorlige religiøse grunner. Dåpen er i denne lov ikke gjort til betingelse for medlemskap i den svenske kirke, hverken for dem som er født innenfor den, eller for dem som går over til den.

Den norske dissenterlov av 27. juni 1891 inntar et mellomstandpunkt mellom de to løsninger av spørsmålet som er utformet i henholdsvis den danske og den svenske lovgivning: «Börn af Ægtefolk, af hvilke den ene tilhører Statskirken, ansees henhørende til denne, medmindre Forældrene afgiver en udtrykkelig Erklæring om det modsatte,» heter det i § 14 med en formulering som er overtatt uforandret fra vår første dissenterlov av 1845. I 1845 var det uomtvistelig at slike foreldre hadde som rettsplikt å la sine barn døpe etter Den norske kirkes ordning, og i 1891 var dette ennå gjengs oppfatning. I dette år kunne dog Viggo Ullmann hevde i odelstingsdebatten om dissenterloven at man etter gjeldende lov i Norge kunne være medlem av statskirken uten å være døpt (St. Forh. 1891, D. 8 s. 599 og 715). Han mente at det ikke fantes dåpstvang i Den norske kirke, men ble motsagt av kirkeministeren, V. A. Wexelsen, som bestemt hevdet at dåpstvang eksisterte (s. 719).

Vår lovgivning oppstiller ikke dåp som noen betingelse for medlemskap i statskirken i de tilfelle som er omhandlet i dissenterlovens § 14. Derimot inneholder § 19 en bestemmelse om at en dissenter som ikke er døpt, ved overgang til statskirken må la seg

døpe etter dennes ordning med voksendåp.

Mens spørsmålet om dåp som betingelse for medlemskap overhodet ikke ble berørt i Odelstingets debatt om § 14, ble det drøftet i forbindelse med § 19. I kirkekomitéen hadde Ullmann ønsket som eneste bestemmelse om dissenteres overgang til statskirken når de var fylt 15 år: «Indmeldelsen sker enten skriftlig eller mundtlig til vedkommende Sognepræst.» De øvrige medlemmer av komitéen avviste den mulighet «at man slaar dens (d. e. statskirkens) Døre paa vid Væg ogsaa for dem, der udenfra vil optages i den, selv om de bærer alle Kjendemerker paa, at de ikke i Sandhed hører hjemme der.» Flertallet holdt derfor på at betingelsene for å oppnå medlemskap i slike tilfelle måtte omfatte dåp, og for dem som allerede var døpt, enten konfirmasjon eller bekreftelse av dåpsbekjennelsen overfor prest og to vitner (St. Forh. 1891, D. 6 Indst. C, V. s. 16 f.). Allerede forut for Odelstingets behandling av § 19 hadde Ullmann skiftet standpunkt i dåpsspørsmålet og sluttet seg til kravet om dåp som betingelse for medlemskap når dissenterne gikk over til statskirken. Han betegnet dåpen som en «grund-kristelig Handling» og hevdet at «det bliver i Virkeligheden en Karrikatur af alt hvad der heder Kirke og Kristendom» dersom statskirken opptar udøpte personer bare ved innmelding. Han var oppmerksom på at det ikke var logisk konsekvent å oppstille kravet om dåp for dem som gikk over, når han samtidig mente det var mulig å være medlem av statskirken i medhold av § 14 uten å være døpt. Overfor dem som utenfra gikk over til statskirken, fant han det dog nødvendig å opprettholde kravet om dåp, og han sa i denne forbindelse at «det er jo saa mange Gange, at man er nødt til at opgive det, som for En synes at være det logiske og konsekvente.» En radikal politiker som H. Horst erklærte i debatten: «Det har ikke et Øieblik staaet uklart for mig, at En der vil træde over i Statskirken og ikke er døbt, maatte blive døbt ved sin Indtrædelse. At melde sig ind og ud af Statskirken som af enhver anden Forening, det synes jeg dog ikke kunde gaa an.» Odelstinget vedtok enstemmig det tredje punktum i § 19, hvor det om en dissenter som vil gå over til statskirken heter: «Hvis han ikke er døbt, forholdes efter Kirkeritualets Bestemmelser om voxne Personers Daab.» I Lagtinget fremkalte denne passus ingen debatt, og den ble enstemmig vedtatt.

Forskjellen mellom de betingelser for medlemskap som er oppstilt i § 14 og i § 19, henger sammen med de ulike siktepunkter som disse to paragrafer har. § 14 tar sikte på å

fastslå hvilke barn statskirken kan gjøre krav på som «henhørende til denne», og altså hvilke barn det er som kommer inn under Grunnlovens bestemmelse om oppdragelse i «den evangelisk-lutherske Religion». Siktepunktet er ikke å fastslå hvem det er som er berettiget til altergang eller kirkelig vigsel. For disse kirkelige handlinger var det i 1891 selvsagt at det krevdes dåp (og konfirmasjon). § 19 vil derimot oppstille betingelser for dem som selv ønsker å tre over til statskirken. Som det ble sagt i stortingsdebatten, kunne det for dem tenkes to arter av beveggrunner. De kunne gå over av religiøs overbevisning for å få del i kirkens åndelige goder, eller motivet kunne være å oppnå borgerlige eller økonomiske fordeler. I begge tilfelle dreier det seg om å oppnå rettigheter. § 19 fastsetter betingelsene for å oppnå slike rettigheter.

De vanskeligheter som våre någjeldende bestemmelser om medlemskap i statskirken fører med seg, fremgår av følgende refleksjoner i Kristian Hanssons «Norsk kirkerett» (2. utg. 1957, s. 33):

«Barn som i henhold til dissenterlovens § 14 betraktes som tilhørende statskirken, kan i likhet med barn av statskirkeforeldre ikke antas å erverve fullgyldig medlemskap i kirken hvis de ikke er eller blir døpt med kristen dåp. Som voksne burde de således ikke kunne utøve stemmerett eller inneha stilling eller ombud som forutsetter tilhørighet til kirken uten å være døpt. I andre henseender måtte de derimot kunne betraktes som statskirkemedlemmer, f. eks. når det gjelder adgang til vigsel i statskirken, melding av fødsler og dødsfall m. v. Etter vår nåværende lovgivning er det imidlertid tvilsomt om det kan gjøres noen slik skilnad.»

Hansson innfører her ut fra kirkens lære om dåpens betydning en distinksjon mellom medlemskap i meningen tilhørighet til kirken etter dissenterlovens § 14 og «fullgyldig medlemskap», en distinksjon som han er klar over at det neppe finnes noen hjemmel for i våre lovbestemmelser.

Den samme distinksjon som Hansson har fremsatt i egenskap av forfatter av en håndbok i kirkerett (allerede i 1. opplag i 1935), har imidlertid også Kirkedepartementet foretatt i 1949, idet dette departement som foran nevnt uttalte at en person som ikke er døpt med kristen dåp, ikke vil kunne regnes som tilhørende statskirken slik som dette kreves etter lærerskolelovens § 6, jfr. § 8, landskolelovens § 25 og byskolelovens § 26 (skr. 5. mai 1949), altså ikke vil kunne avlegge lærerskoleeksamen i kristendomskunnskap eller undervise i dette fag i folkeskolen.

Når det nå i en lov om medlemskap i trossamfunn skal formuleres bestemmelser om medlemskap i statskirken, kan man enten

følge en av de innbyrdes avvikende, men hver for seg konsekvente, betraktninger som ligger til grunn for henholdsvis den svenske og den danske lovgivning på dette område, eller man kan formulere regler i samsvar med vår norske tradisjon.

En lovgivning etter svensk mønster ville gjøre erverv av medlemskap ved fødsel til den normale form for medlemskapets oppståen. For personer som i voksenalder ønsker å bli medlemmer av statskirken, kunne man da eventuelt nøye seg med å foreskrive skriftlig eller muntlig framføring av dette ønske overfor kirkebokføreren, sammen med vitnemål om at de er uttrådt av det samfunn de tidligere har tilhørt, dersom de har vært medlemmer av et registrert trossamfunn. Da denne ordning ikke gir noen garanti for at den som trer inn i statskirken, er klar over hva dette innebærer, burde man antagelig også få en bestemmelse om at han må ha kjennskap til kirkens lære. Regelen om dette måtte kunne formuleres på lignende måte som i den svenske lov, der det heter at han skal ha «erhållit den undervisning i kyrkans lära, som med hensyn till hans ålder och övriga omständigheter bör fordras». Da man fremdeles ikke har noen garanti for at det foreligger et fra kirkelig synspunkt akseptabelt motiv til overgangen, vil det være rimelig også å følge den svenske lov som forbilde når lovteksten fortsetter: «och inför pastor avgiver muntlig försäkran att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl».

Hvis man følger den betraktning som ligger til grunn for den svenske lov, vil døpte og udøpte kirkemedlemmer, hva enten deres medlemskap er oppstått ved fødsel eller ved innmelding, ha de samme rettigheter. En ser da bort fra slike rent indrekirkelige spørsmål som adgang til å bli konfirmert eller å motta nattverden eller å bli presteviet. Her må kirken kunne følge sine egne prinsipper og skjelne mellom døpte og udøpte. Men alle kirkemedlemmer vil måtte ha kirkelig stemmerett og lik adgang til ikke-geistlige stillinger og embeter som forutsetter medlemskap i statskirken. Også udøpte skulle kunne undervise i kristendomskunnskap i de offentlige skoler og som medlem av regjeringen være stemmeberettiget i saker som gjelder statskirken med mindre noe annet ble positivt bestemt.

En ordning som fullstendig bortser fra kirkens lære om at det er dåpen som innlemmer i kirken, er fra kirkelig synspunkt ganske uantagelig. Når Grunnloven foreskriver at «den evangelisk lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion», må lovgivningen ta konsekvensen av hva denne religion utvil-

somt lærer om betingelsen for medlemskap i kirken. Dette var innlysende for samtlige medlemmer av Stortinget i 1891, og det bør være innlysende også i dag. Særlig anstøtelig ville det være om en voksen udøpt person som har fått undervisning om hva Den norske kirke lærer om dåpen, skulle kunne gjøre krav på opptakelse i denne kirke med alle rettigheter uten å være villig til å la seg døpe. Det ville også være anstøtelig om en lærer som bare i kraft av sin fødsel var kirke-medlem, og som etter sin egen oppfatning av dåpen ikke var villig til å la seg døpe, skulle anerkjennes som berettiget til å undervise i kirkens tro. Det ville også være lite sømmelig om en udøpt statsråd gjorde krav på å betraktes som en som bekjenner seg til «Statens offentlige Religion» når en regjering skal dannes, og når den skal avgjøre saker som angår statskirken.

Den danske løsning av spørsmålet om hvordan medlemskap i folkekirken oppstår, har den fordel at den er i samsvar med kirkens lære om dåpens betydning. Den danske regel er dessuten klar og enkel, og den svarer formodentlig til menigmanns begreper om saken, idet folk flest antakelig vil si at den og den person ikke hører til kirken fordi han eller hun ikke er døpt. For så vidt kunne det være nærliggende å ta den danske lov til forbilde. Det kan imidlertid rettes innvendinger mot den danske løsning av spørsmålet.

En praktisk innvending er hensynet til folketellingens statistikk over trossamfunn. I dag beregnes antallet statskirke-medlemmer ved at man fra det samlede folketall trekker det antall personer som selv opplyser i folketellingen at de ikke er medlemmer av statskirken. Hvis man innfører det danske prinsipp, må tallet baseres på kirkens dåpsregistre sammenholdt med folketellingsoppgavene, med mindre man i folketellings skjemaet vil innføre et spørsmål til dem som ikke står utenfor statskirken, om de er døpt eller ikke. Den første fremgangsmåte ville kreve et enormt arbeid av alle våre kirkebokførere og av Statistisk sentralbyrå for å oppnå et resultat av relativt liten interesse, og den annen fremgangsmåte ville vel av de fleste kjennes som usmakelig.

En betydelig vekt har de konsekvenser som Grunnlovens § 2 synes å føre med seg. Både Kristian Hansson (Norsk kirkerett 2. oppl. s. 32) og Knut Robberstad (Lærebok i kyrkje-rett, stensiltrykk 1955, s. 19) lærer at med hjemmel i Grunnlovens § 2 skal barn av statskirkeforeldre regnes som tilhørende statskirken fra sin fødsel, idet denne paragraf foreskriver at de skal oppdras i statens offentlige religion. Først når det spørres om

den konfesjonelle tilhørighet for barn av konfesjonelt blandede ekteskap, henviser Hansson til dissenterlovens § 14. Robberstad uttrykker seg mindre bestemt, idet han synes å anvende Grunnloven som hjemmel for sin avgjørelse også av dette spørsmål, mens han dog i sin fremstilling på dette punkt samtidig trekker inn forskrifter som står i dissenterloven. Hvis disse to kirkerettslærdes fortolkning er riktig, hvilket det neppe er grunn til å dra i tvil, må man allerede ut fra Grunnlovens § 2 måtte regne med en form for «tilhørighet» til statskirken for alle som er født av statskirkeforeldre.

For kirken og for vår lovtolkning oppstår det problem hvordan denne form for tilhørighet til statskirken ut fra Grunnlovens § 2 og dissenterlovens § 14 kan forlikkes med kirkens lære om at medlemskap i kirken oppstår ved dåp. Det blir da nødvendig å sondre mellom to slags medlemskap, slik Hansson gjør i sin fremstilling av kirkeretten.

Distinksjonen mellom to arter av medlemskap i kirken er ikke en moderne oppfinnelse fremtvunget av vår tids forhold. Den stammer fra tidlig etterapostolisk tid og har i hvert fall eksistert fra før år 200 gjennom hele kirkehistorien, og den spiller en stor rolle på misjonsmarken. Som medlemmer i egentlig forstand regner kirken bare de dømte. Dette gjelder i praktisk talt alle kirkesamfunn i dag. Men som «henhørende til kirken», for å tale med dissenterlovens § 14, regnes også de som er gjenstand for dåpsundervisning, i kirkens språk kalt katekumener. Keiser Konstantin var i denne forstand «henhørende» til kirken helt til han lot seg døpe på sitt dødsleie, kirkefaderen Augustin fra spebarnsalderen til sitt 33. år. Mange av vikingetidens nordmenn som hadde latt seg «primsigne», men ikke døpe, var i samme stilling.

Det er altså en viss historisk hjemmel for å opprettholde distinksjonen mellom å tilhøre statskirken og å ha «fullgyldig medlemskap». En folkekirke omfatter katekumener som «enhører» til den, og dømte medlemmer. De ulikeartede bestemmelser i § 14 og § 19 i vår nå gjeldende dissenterlov gjenspeiler denne situasjon.

I Norske Lov 2—5—6 var det satt en tidsfrist for hvor lenge et barn kunne tillates å forbli udøpt, idet dåpen skulle finne sted innen åtte dager etter fødselen. Forordning av 27. juli 1771 opphevet bestemmelsen om tidsgrensen. Det ville i dag være unaturlig å innføre noen som helst form for tidsgrense, f. eks. ved en lovbestemmelse om at barn som i kraft av sin fødsel «enhører» til statskirken, ikke regnes som medlemmer av denne

etter oppnådd religiøs myndighetsalder, med mindre de er døpt. Enhver tidsgrense vil føles vilkårlig, og den vil skape store vanskeligheter for dem det gjelder og også for kirkebokføring og statistikk. Det må være adgang til å forbli katekumen hele livet. Og folketellingen bør fortsatt avstå fra å gjøre forskjell på «katekumener» og døpte kirke-medlemmer — de er alle «henhørende» til statskirken.

Komitéen antar derfor man bør opprettholde den ordning som i praksis vel har vært ansett for den gjeldende, at barn av statskirkeforeldre ved fødselen blir medlemmer av statskirken, og vedblir å være det med mindre de trer ut. Hvis de ikke blir døpt, vil de altså stadig «være henhørende til kirken». Administrativt anses de som medlemmer av statskirken, som statsinstitusjon. Det innebærer selvsagt ikke noe om hvorvidt de er medlemmer av kirken i streng teologisk forstand, og enda mindre av kirken som «de helliges samfunn», noe som heller ikke vil være gitt med dåp eller konfirmasjon eller andre ytre tegn.

At udøpte barn av statskirkeforeldre betraktes som medlemmer av statskirken, behøver heller ikke å innebære at de dermed får stilling som fullgyldige statskirkemedlemmer. Det er de etter gjeldende rett i dag ikke. De har rett til kirkelig vigsel og begravelse. Spørsmålet om de også har stemmerett og er valgbar til kirkelige ombud har visstnok ikke vært tatt opp til drøftelse. Formodentlig har ingen udøpt vært nektet å stemme, hvis det har hendt at noen sådan har deltatt i kirkelig avstemning. Men udøpte har ikke rett til å gå til alters, kan ikke konfirmeres, og kan ikke inneha embeter i kirken. Hvorvidt de kan inneha andre stillinger hvor medlemskap i statskirken er satt som vilkår, tør være tvilsomt. Etter den foran nevnte uttalelse av Justisdepartementet er det således tvilsomt om de kan være lærere i kristendomsundervisning.

Komitéen antar at det ikke vil være grunn for den til her å foreslå noen vesentlige endringer i gjeldende rett.

Når det gjelder stillinger utenfor statskirken hvor medlemskap i statskirken er satt som vilkår, vil komitéen komme tilbake til de spørsmål som reiser seg i forbindelse med en drøftelse av lov om embetsmenns trosbekjennelse og religionslærernes stilling.

I en særstilling står her statsråder. Etter Grunnloven § 12 annet ledd og § 27 annet ledd skal over halve statsrådet, og alle de statsråder som deltar i kirkelig statsråd bekjenne seg til statens offentlige religion. Dette har i praksis vært oppfattet som ensbetydende

med at vedkommende må tilhøre statskirken. I sin betenkning «Statsreligion og kirkestyre» har professor Castberg gitt uttrykk for at bekjennelseskravet også må innebære en forutsetning om en viss tilslutning til kirkens tro og lære, slik at den som direkte tar avstand fra disse, ikke kan anses å fylle kravene, selv om han formelt måtte være medlem av statskirken.

Spørsmålet om hvorvidt en statsråd må være døpt for å kunne være med i kirkelig statsråd, eventuelt også må være konfirmert, har visstnok ikke vært reist. Komitéen finner for sin del ikke grunn til å ta opp til drøftelse hvilke krav gjeldende rett stiller formelt og reelt. Svaret vil ikke uten videre være avhengig av hva som i en ny lov måtte bli fastsatt som vilkår for medlemskap i statskirken, idet kravene til statsrådene må søkes ved en tolkning av Grunnloven selv og dens uttrykk «bekjende sig til Statens offentlige Religion». I praksis vil det være Stortinget som vil avgjøre hva som ligger i dette bekjennelseskrav.

Når det gjelder stillinger i kirken, som prest, kirkesanger eller klokker, kan det ikke være noen tvil om at det kirkelige krav om dåp må anerkjennes. Også når det gjelder kirkelige ombud, som medlem av menighetsråd eller kirkeverge, vil det være naturlig å forlange at vedkommende bør være et i kirkelig forstand fullgyldig medlem ved å være døpt.

Når det gjelder andre stillinger, som organist, kirketjener, graver e. l., antar en spørsmålet bør avgjøres ved at det tas standpunkt til hvorvidt medlemskap i statskirken i det hele skal være nødvendig.

Når det gjelder rent indirekkelige forhold, udøptes adgang til kirkens goder, antar komitéen at det ikke for den er grunn til å ta opp de spørsmål som kan reise seg. Dem bør kirken kunne løse ut fra sitt eget prinsipielle syn. Man vil her lett komme inn på ømtålige forhold hvor kategoriske lovbud neppe vil være heldige. I praksis vil antagelig mange prester være meget varsomme med å nekte noen som alvorlig ønsker dem, noen av kirkens goder, f. eks. nattverd eller kristen begravelse, på grunn av manglende dåp. Men det ville neppe være riktig å forme noe lovbud om at dåp ikke skulle være nødvendig, eller at den enkelte prest skulle dispensere fritt etter eget skjønn. Disse ting bør antagelig best ordnes av kirkens fremste menn selv ut fra takt og skjønn i samsvar med deres syn.

Hvorvidt det for kirkelig stemmerett bør forlanges dåp, kan være noe tvilsomt. Prinsipielt synes det å være et rimelig krav. Når

dåp kirkelig og kristelig er et vilkår for å være rett medlem av kirken, burde det vel også være et krav for at man skal kunne øve innflytelse i kirken ved å stemme. Etter Lov om den norske kirkes ordning faller i dag stemmerett og valgbarhet sammen. Det er også ellers den vanlige ordning.

Praktiske hensyn taler imidlertid imot å gjøre stemmerett avhengig av dåp. Ved kirkelig valg vil det være umulig å føre noen effektiv kontroll med at alle som avgir stemme virkelig er døpt. Noen fare for ubetimelig påvirkning av valg vil det åpenbart ikke være om udøpte får adgang til å stemme, idet de er svært få, og dertil neppe synderlig interessert i å stemme heller. Noen pressgruppe ved valg vil de ikke danne.

Om man skulle synes at det er urimelig at den som er så vidt lite kirkelig innstilt at han er udøpt skal ha stemmerett, vil man kunne vise til at man fra 1953 har sløffet tap av statsborgerlige rettigheter, herunder stemmerett, som regulær tilleggsstraff. Det innebærer at mange personer har stemmerett — også kirkelig — som i og for seg ikke kan sies å fortjene det, forbrytere og asosiale. Dertil kommer at også de udøpte må være med på å betale skatt til kirken.

Faktisk har udøpte hatt mulighet for å stemme i de 40 år vi har hatt kirkelige valg, uten at det har betydd noen fare eller ulempe, eller voldt noe anstøt. Det kan ikke være noen betenkelighet ved å la det fortsette. Tvert om ville det å frata dem stemme, innebære den fare at det ville være så å si umulig å kontrollere at ikke uberettigede hadde stemt, og valg av den grunn var ugyldige.

Annerledes står det når det er spørsmål om valgbarhet. Her vil det være fullt mulig å kontrollere at vedkommende også kirkelig sett er fullgyldig medlem ved å være døpt. Selv om det neppe har synderlig praktisk betydning, tør det være riktig av prinsipielle grunner å fastslå at valgbarhet til kirkelige ombud skal være avhengig av dåp. Det ville være lite rimelig at et kirkelig tillitsverv skulle kunne innehas av en person som ved å unnlate å la seg døpe ga uttrykk for at han ikke delte kirkens syn på dåp som noe vesentlig.

I samme stilling som personer som ved fødsel er blitt medlemmer av statskirken, men senere ikke er døpt, bør de stå som er blitt meldt inn i kirken som barn, uten at de er blitt døpt. De bør også kunne vedbli å være medlemmer av kirken, med de begrensninger i deres kirkelige rettsstilling som følger av at de ikke er døpt.

Langt mer tvilsomt er spørsmålet om det

bør være adgang for personer over den religiøse myndighetsalder til å melde seg inn i statskirken uten at de er døpt eller lar seg døpe.

På den ene side er det naturlig å vise til at det som foran nevnt er et krav i så å si alle kirkesamfunn at medlemmene skal være døpt. Når en person over den religiøse myndighetsalder melder seg inn i statskirken, må man kunne vente at han lar seg døpe hvis han er udøpt. Hvis han ikke er villig til det, må man anta at han ikke deler kirkens tro, og da synes det lite rimelig at han skal kunne bli medlem av den. Slik vil det være i alle kirkesamfunn som praktiserer dåp og holder noen kirketukt, og slik er det i de norske misjonskirker.

På den annen side virker det som en inkonsekvens at man dog har latt og lar personer være medlemmer av statskirken som ikke er døpt, bare fordi deres foreldre ikke har trådt ut. Teoretisk i det minste vil på den måte folk i generasjoner kunne være medlemmer av statskirken uten dåp. Og noen tilslutning til kirkens tro og lære kreves ikke for medlemskap, hverken av døde eller udøpte. For så vidt kommer det sterkt fram at vår kirke er en stats- og folkekirke. Den skiller seg på dette punkt klart fra de alle fleste andre kirkesamfunn i landet som søker å være kirke i snevrere forstand, i betydning av en samling mennesker med felles tro og åndelig samfunn. Selvsagt søker også statskirken å være et slikt samfunn, men uten å sette ytre grenser.

Preget av statskirke understrekes sterkt ved at medlemskap i kirken er gjort til vilkår for visse stillinger også utenfor kirken, og ved at skolene underviser i kristendoms-kunnskap i samsvar med kirkens lære, slik at denne undervisning i kirkelige kretser gjerne kalles kirkens dåpsundervisning. Det å være medlem av statskirken er normalt for en vanlig norsk borger, uten at det innebærer noen sterk personlig kirkerettslig forpliktelse.

Disse forhold gjør at medlemskap i statskirken har en annen karakter enn medlemskap i andre trossamfunn pleier å ha. Juridisk og sosialt er det langt mindre forpliktende. En annen ting er hva det religiøst og moralsk betyr.

Komiteens flertall finner derfor at det bør være adgang til å melde seg inn i statskirken uten dåp på lignende måte som det nå er det i Sverige. Så vidt en kjenner til, har denne adgang der ikke voldt noen vansker. Det er det ikke noen grunn til å tro at det vil gjøre hos oss heller. Det er ikke ofte det blir spørsmål om at en udøpt person vil melde seg inn i statskirken, og enda sjeldnere vil

det være at noen ønsker å gjøre det uten å ville la seg døpe. Men det vil kunne ha fullt ut respektable grunner.

Dissenterlovens § 19 forlanger i dag ikke bare dåp, men sier også at den som melder seg inn, skal konfirmeres eller avgi erklæring overfor presten og to medhjelpere om at han bekjenner seg til statskirkenes tro. Denne bestemmelse blir ikke fulgt i praksis i dag, og den bør ikke opprettholdes. På den annen side er det neppe rimelig å oppgi ethvert krav. På liknende måte som i Sverige er det naturlig å forlange at den som melder seg inn i statskirken skal ha et rimelig kjennskap til den kirkes lære som han går inn i, og at han gjør det av hederlige grunner. Dette bør han kunne legitimere overfor presten når han melder seg inn.

De krav som stilles kan ikke settes urimelig høyt. Man får her se hen til hvilke kunnskaper vanlige statskirke-medlemmer på vedkommendes alder og kunnskapstrinn sitter inne med. Har han deltatt i kristendomsundervisningen under sin skolegang, må det være tilstrekkelig.

Man får også ta i betraktning hva som er motivet for en stor del av dem som står i statskirken. Det er klart at for mange er det vesentlig tradisjon og konvensjon som er det avgjørende. De færreste har vel noen gang foretatt et bevisst valg mellom statskirken og andre kirkesamfunn. En rekke er bare medlemmer fordi de fleste er det, og fordi statskirken for dem tilfredsstillende visse almenreligiøse behov for høytid og form. De fleste vil mene at kirken representerer en viss positiv verdi for samfunnet og dem selv, som de ikke ønsker å unnvære. Tilsvarende får man akseptere som motiv for innmelding at en person viser til at de fleste andre borgere står i statskirken, at han ønsker at han og hans barn skal stå i samme stilling som de andre o. l. At en voksen viker tilbake for å la seg døpe, samtidig som han gjerne vil la sine barn døpe, er neppe noe utenkelig eller merkelig. For en voksen vil det å la seg døpe tre fram som en handling av personlig tro, slik at en mann lett ville føle seg som hykler om han lot seg døpe, uten både å føle seg som personlig kristen, og overbevist om dåpens nødvendighet. Det er sannsynlig at en god del voksne statskirke-medlemmer i dag ville bestemt vike tilbake for å la seg døpe, om de skulle få vite at de ikke var døpt, samtidig som de dog ville sørge for å la sine barn døpe. Barsedåp og voksendåp fremtrer som vesentlig forskjellige ting.

Så små tall som det her er tale om, er det klart at en ordning som foreslått praktisk betyr lite. Og når de som melder seg inn uten

dåp ikke får annen stilling enn de som er født inn i kirken uten å bli døpt, skulle etter komitéflertallets syn de prinsipielle betenkeligheter ikke være store. At udøpte kan være medlemmer av kirken, står i sammenheng med at den norske kirke er en folkekirke og en statsinstitusjon, med de fordeler og ulemper det innebærer. Den er åpen for alle, interesserte og uinteresserte. Den får et stort antall medlemmer som nærmest bare er medlemmer i navnet — som ikke bryr seg synderlig om sitt medlemskap eller kirkens goder. Men på den annen side har kirken den fordel at den som folkekirke får adgang til å omfatte alle. Selv de lunkneste er med på tallmessig å støtte kirken, de gjør det med sin kirkeskatt, og de er med på å opprettholde kirken og religionsundervisningen i skolen, som de dermed er rettslig forpliktet til å la sine barn ta del i. Ikke minst det siste er en praktisk realitet. Ut fra et folkekirkelig syn kan det derfor fremstille seg som en fordel at kirken får omfatte flest mulig, at helst ingen skal stå helt utenfor dens innflytelse. Særlig er det fra et slikt synspunkt lite ønskelig om noen barn skulle holdes utenfor kirken fordi deres foreldre vel gjerne ville være medlemmer, men viker tilbake for å la seg døpe. Ut fra denne folkekirkelige oppfatning er det en fordel i vårt land at så å si alle som ikke tilhører et dissentersamfunn, står i statskirken, og at vi ikke får en stor og voksende gruppe av personer som står utenfor, av ren likegyldighet. Særlig for deres barn som dermed kom utenfor kirkens innflytelse ville det være ille. Noe helt annet er det selvsagt når noen av overbevisning står utenfor ethvert trossamfunn og holder sine barn borte fra kirkelig påvirkning. Et slikt standpunkt må man også fra kirkelig synspunkt respektere, selv om man beklager det.

Flertallet i komitéen ser det derfor som en rimelig konsesjon til at kirken også er en statlig borgerlig institusjon, og til de faktiske forhold, at man ikke helt utelukker at personer som ønsker det, kan få melde seg inn uten dåp. Fra folkekirkelig synspunkt er det ikke uten gode sider, og noen virkelig fare for kirken kan det ikke betegne. Kirkens menn må med full rett fortsatt fremholde at dåp hører med til fullt medlemskap i kirkelig forstand. Også kirkerettslig vil det fortsatt være tilfelle. Dermed skulle kirkens prinsipper og interesser etter flertallets syn ikke være krenket.

Komitéens medlemmer Molland og Smidt deler ikke flertallets syn når det gjelder innmelding i statskirken og ønsker å uttale:

Vi er enige i at regelen i den nåværende dissenterlovs § 14 om at «barn av ektefolk av hvilke den ene tilhører statskirken anses som henhørende til denne med mindre foreldrene avgir en uttrykkelig erklæring om det motsatte» bør bli stående. Dette syn er gjennom lang praksis innarbeidet i vårt folk og kan sies å være en konsekvens av at bestemmelsen om dåp innen viss tid ble opphevet. Det er også rett overfor barna som jo ikke er medansvarlige i at foreldrene venter med eller unnlater å døpe sine barn. Det kan heller ikke fra kirkens side hentes avgjørende argumenter mot denne bestemmelse. Disse barn får i skolen oppdragelse i den evangelisk-lutherske religion og kan etter den kristne kirkes praksis betraktes som katekumener som venter på dåp.

Det oppstår imidlertid her det spørsmål om disse barn også som voksne skal anses som henhørende til kirken, uten at de har latt seg døpe. Vi finner at vi også i dette må dele flertallets syn med de argumenter som er anført.

Det må riktignok innrømmes at en ikke uten videre kan dra den slutning av bestemmelsen i § 14, at disse barn «er henhørende til kirken» også som voksne, selv om de ikke er døpt. Bestemmelsen i § 14 er inn tatt uforandret etter dissenterloven av 1845. Ut fra den tids tankegang og ut fra det syn på dåpen som også kom til uttrykk ved Stortingets behandling av dissenterloven i 1891, tør det tvert imot være mulig at det var den selvfølgelige forutsetning at de som var født i statskirken, også før eller senere ble døpt. Noen bestemmelse om voksne som «enhører til kirken» har disse lover ikke.

Imidlertid har loven heller ikke noen bestemmelse om stryking av kirkemedlemmer, fordi de ikke er døpt. Det vites heller ikke å ha forekommet i kirkelig praksis. Kirkens protokoller for utmeldelse har heller ikke noen rubrikk for det, og utenom de tilfeller da dåpsattest må fremlegges, blir det sjelden spørsmål om en er døpt. I forhold til kirkens medlemsantall er det jo også ytterst få av dem.

Selv om disse ting kan diskuteres, må en i alle fall medgi at det fra kirkens side er meget lite ønskelig å støte 14—15-åringer som har vært ansett som tilhørende kirken og fått del i kristendomsopplæringen, ut i et åndelig ingenmannsland. Kirken har jo ansvar også for disse, og det vil være hårdt å måtte si at de nå ikke lenger hører den til — så meget mer som de ikke har noen skyld i at de ikke ble døpt som barn. De er mennesker som kirken burde søke å nå, ikke å støte bort. Dertil kommer at den lovfestede kirke-

lige myndighetsalder når det gjelder dette spørsmål, er altfor lav. Å stille et barn — som det ennå virkelig er — på denne prøve, er uforsvarlig.

Som anført av komitéen spiller også praktiske spørsmål inn her — vanskeligheten med statistikk og bokføring. Men tyngre veier spørsmålet om kristendomsundervisningen. Med den stadig lengre skolegang vil skoleundervisningen fortsette langt ut over 14—15-årsalderen. Hvis et udøpt barn ikke er medlem av kirken etter denne tid kan det derfor unndra seg enhver form for kristendomsundervisning, og det i den mest kritiske alder.

Alt tatt i betraktning finner vi derfor at en må dra den konsekvens at barn som ved fødsel tilhører kirken, forblir «enhørende til denne» hvis de ønsker det, hele sitt liv, uansett dåp. Selvfølgelig må en medgi — særlig etter det som nedenfor blir anført — at det som her er sagt i virkeligheten er inkonsekvent, idet det faktisk i visse tilfeller dispenseres fra dåpen som en ufravikelig betingelse. Men det som tjener livet er større enn det logiske og konsekvente. Og det må i hvert fall sies at denne inkonsekvens — som jo faktisk praktiseres i Den norske kirke i dag — ikke har skapt nevneverdige problemer i kirken.

En helt annen sak er det, når det blir spørsmål om innmelding i kirken. Det dreier seg da om slike som selv har valgt å stå utenfor kirken, fordi de ikke deler dens syn og tro, eller er utenfor i kraft av sine foreldres beslutning. Kirken har ikke det samme ansvar for disse som for dem som er født av foreldre som tilhører kirken. Mens de siste er vokst opp innen kirken, søker de første hen til kirken utenfra. Det synes da selvfølgelig — hva det for de aller fleste også er — at de må gå inn under kirkens grunnkrav, den kristne dåp. Den som søker innmelding i Den norske kirke og selv har bestemmelsesrett, må være klar over hva han går til, og over at veien til kirken går gjennom dåpen. Det må under ingen omstendighet bli så at innmeldingen blir mer eller mindre en formalitet. Dette stemmer også utvilsomt med det rådende syn i vårt folk.

Dette syn kan riktignok skape en viss vanskelighet når det gjelder barn som blir innmeldt av foreldre som fremdeles står utenfor kirken. Men det må stå alvor også bak en slik innmelding, og de aller fleste foreldre vil sikkert forstå at deres barn i et slikt tilfelle må døpes. For barnet selv vil dette neppe skape noe problem. Selv større barn går til dåpen med glede. Derimot viser erfaring at barn kan føle seg mindreverdige

overfor kamerater og venner når de ikke er døpt.

Det kan heller ikke anføres at barn som av denne grunn ikke blir innmeldt i kirken, blir hindret i å få skolens kristendomsundervisning. Ingen skole i Norge vil nekte dem dette.

En annen sak er spørsmålet om når dåpen blir å foreta. I alminnelighet blir den for barn som ikke tilhører statskirken, foretatt i forbindelse med konfirmasjonsundervisningen og i alle fall på en diskret og hensynsfull måte, uten noe offentlig tilsnitt.

Når det gjelder innmeldelse etter den kirkelige myndighetsalder synes saken for oss helt klar. Det gjelder mennesker som selv har bestemt seg til å tilhøre kirken, og som forutsettes å ha kjennskap til kirkens lære. Overfor dem kan kirken ikke fire flagget på et avgjørende punkt. Er de alvorlig tenkende mennesker, kan det senere føre dem inn i sjelelige konflikter, om de skulle stå i kirken uten å være døpt.

Det anføres at en ved å kreve dåp ved innmelding stiller strengere krav til dem som vil innmeldes, enn til de mange som står i statskirken og for hvem dåpen kan være av uvesentlig betydning. Men også for disse er dåpen stillet som betingelse for fullt medlemskap, og kirken kan selvfølgelig ikke svare for det syn som dens enkelte medlemmer kan få på hvert enkelt spørsmål i dens bekjennelse.

I alle fall er en kirke som har dåpen som et vesentlig punkt i sin bekjennelse, forpliktet til å følge denne. Det vites heller ikke at Den norske kirke i noe tilfelle har fraveket denne linje, hverken hjemme eller på misjonsmarkene.

Riktignok kan en si at det her vil dreie seg om forsvinnende få tilfeller. Det kan også anføres at den svenske religionsfrihetslov av 1951 — som på visse betingelser gir adgang til innmelding uten dåp — visstnok ikke har skapt nevneverdige vanskeligheter. Men dertil er å si at den svenske lov i slike tilfeller ikke bare fordrer at den som vil innmeldes skal ha «erhållit undervisning i kyrkans lära», men også at han «inför pastor avgiver muntlig försäkran att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl». Det synes som denne samtale i de fleste tilfeller fører til dåp. Iallfall stilles presten her overfor en meget vanskelig avgjørelse, og det tør være et spørsmål om det er ønskelig å overlate en så viktig sak til en prests mer eller mindre subjektive skjønn.

Skulle man imidlertid stryke en liknende bestemmelse og med komitéens flertall gå ut fra at hederlige grunner og mottatt kristen-

domsundervisning skulle være tilstrekkelige garantier ved innmelding, ville det etter vårt syn bety en farlig utvanning av et fundamentalt kristent lærepunkt.

Vi finner derfor at bestemmelsene både i § 14, første avsnitt og § 19, første avsnitt bør bli stående — uten derfor å ville gå inn for tilleggsbestemmelsene i § 19 om konfirmasjon og erklæring i medhjelperes nærvær.

Bestemmelsen i § 19, annet avsnitt, om åpenbar forargelig vandel som grunn til å nekte innmeldelse kan synes rimelig. Men den er vanskelig å etterkomme i praksis og blir derfor også hevdet i meget sjeldne tilfeller. Den stiller også krav som i dag ikke kan stilles til vanlige medlemmer av statskirken og er dessuten problematisk i en kirke som vil forkynne evangeliet for syndere.

Ut fra det som her er fremholdt finner vi at de to første avsnitt i § 19 (bortsett fra første passus, som er utenfor denne sammenheng) bør kunne få følgende formulering: «Den som melder seg inn i Den norske kirke, må ha kjennskap til kirkens lære. Hvis han ikke er døpt med kristen dåp, blir dåp å foreta etter Alterbokens bestemmelser før innmelding kan skje.»

4. Bekjennelse og vandel ved innmelding i statskirken.

Det er unektelig at noe eiendommelig forhold at statskirken i dag formelt stiller strenge krav om bekjennelse og også krever at man ikke fører forargelig vandel når det er spørsmål om innmelding, mens den ikke øver noen kirketukt eller krever noen aktivitet av dem som engang er blitt medlemmer.

Bestemmelsen i dissenterlovens § 19 om konfirmasjon eller erklæring om bekjennelse til kirkens tro overfor presten og to medhjelpere, blir ikke fulgt i praksis. Den bør heller ikke opprettholdes. På den annen side er det ikke rimelig å gi opp ethvert krav. Det minste som må forlanges, er at den som melder seg inn, mener noe alvorlig med det, og at han vet hva han gjør, dvs. har kjennskap til kirkens lære. Slik praksis nå er, kan en gå ut fra at kirkebokføreren i alle tilfelle vil ha en samtale med den som melder seg inn, for å få rede på bakgrunnen for innmeldingen. Den som melder seg inn, må da dersom han ikke er kjent, kunne legitimere at han gjør det av aktverdige grunner, og at han har et rimelig kjennskap til Den norske kirkes lære. Noen særlig strenge krav vil det ikke være grunnlag for å stille i dag. Det at vedkommende opp-

gir at han ønsker å stå i samme stilling til kirken som de fleste andre borgere i landet, at han ønsker at hans barn skal tilhøre kirken, at han er vant til å høre til kirken der han bor o. l. vil måtte godtas som innmeldinggrunner, når det ikke er særlige forhold til stede.

Hvis den som vil gå inn i kirken er udøpt, og ønsker å bli medlem ved dåp, er det naturlig at det stilles noe strengere krav. Det vil være lite rimelig at en prest skulle være forpliktet til å døpe en voksen, uten at han mente at vedkommende fylte de krav som en med rimelighet må stille om personlig tro og kristendoms-kunnskap. Det vil derfor være en fordel at man åpner adgang til innmelding uten dåp, i kirkelig forstand som katekumen. Derved unngår man å sette en prest i den vanskelige stilling han kan komme i ved å bli stilt overfor valget mellom enten helt å nekte en som søker om medlemskap av respektable om ikke dypt kristelige grunner å få bli medlem av kirken, eller å måtte døpe en person som han ikke selv er i stand til å betrakte som skikket.

Komiteéns flertall vil således foreslå kravet om bekjennelse, dåp og konfirmasjon eller erklæring overfor prest og to medhjelpere endret slik at enhver som søker om å bli opptatt som medlem av statskirken av aktverdige grunner, skal kunne bli det, også uten dåp. Dåp vil imidlertid fortsatt være vilkår for å få den fulle status som kirke-medlem, med full rett til alle kirkens goder og med adgang til ombud og embeter i kirken. Dåp har ingen krav på uten å ha de kunnskaper og den personlige tro som etter kirkens lære må fordres av den voksne som skal bli døpt.

På den måte synes man på en noenlunde rimelig vis å kunne forene de to innbyrdes motstridende hensyn, ønsket om en åpen folkekirke for alle, og på den annen side ønsket om en virkelig kirke hvor det grunnleggende krav om kristen dåp ikke er satt til side. Man støter ingen søkende bort, man unngår å bringe en prest i den ubehagelige situasjon å måtte velge mellom å være hård eller å tøyne sin samvittighet, man slipper å bli nærgående overfor den som ikke ønsker å gi uttrykk for en personlig tro, eller kanskje presse noen til en dåp han føler som anstaltmakeri eller endog hykleri. Man unngår den urimelige forskjell i kravene til dem som melder seg inn i forhold til dem som er født i statskirken.

Bestemmelsen i dissenterlovens § 19 om at den som fører en forargelig vandel, ikke skal opptas i statskirken så lenge forholdet vedvarer, bør gå ut. Kirken må som statskirke

være åpen for alle, som av sømmelige grunner ønsker å gå inn i den, også de grove syndere. En annen ting er at det vil kunne tenkes at en person lever på en slik måte at det er grunn til å tvile på at han mener noe alvorlig med å melde seg inn i kirken. I så fall behøver han ikke godtas. Men om man tenker seg at et par lever i konkubinatsforhold, kanskje fordi den ene har vært gift i utlandet og ikke er skilt, og kanskje ikke kan bli det og de ønsker å bli medlemmer av kirken, bl.a. av hensyn til sine barn, vil en prest kanskje kunne finne å burde godta innmeldingen, mens han neppe ville kunne døpe foreldrene om de ønsket det.

Nektelse av å godta innmelding, må kunne ankes inn for Kirkedepartementet.

Molland og Smidt viser til sin uttalelse s. 57 flg.

5. Fast bopel i riket og statsborgerrett.

Etter gjeldende rett kan en person være medlem av statskirken når han har fast bopel i riket, selv om han ikke er statsborger. Det er også en rimelig regel som bør beholdes. Riksborgerlovens krav om 7 års fast bopel i riket og evne til å forsørge seg og sine for å få riksborgerrett, er krav som lite høver når det gjelder medlemskap i kirken. Der bør det være tilstrekkelig at vedkommende har vært og kommer til å være noen tid her i landet. Naturlig vil det også være å vente at vedkommende forstår norsk, men det er ikke grunn til å stille opp noe særskilt krav om det i loven. Noen bestemt varighet er det neppe grunn til å sette som vilkår. Men man må vel kunne si at så kort tid som ett år er for lite for medlemskap. Hvis en person derimot har vært her et halvt år, og regner med å bli her videre i et par år, bør det være tilstrekkelig.

Noen særlig betydning kan det neppe antas å ha at grensen her er skarp. Som foran nevnt har man ikke kirkelig stemmerett uten også å ha statsborgelig stemme. På den annen side vil ikke kirkens goder bli nektet en person bare fordi han ikke formelt er medlem av statskirken.

Den som ikke har fast bopel i riket, men bor, eller oppholder seg utenlands, kan etter gjeldende rett ikke bli medlem av statskirken, heller ikke om han er norsk statsborger. Denne regel er neppe rimelig. En norsk statsborger bør ikke bare kunne opprettholde medlemskap uansett hvor han bor, han bør også kunne erverve det.

Den som bor i utlandet og ønsker å bli medlem av statskirken, er det rimelig å vise til sjømanns- eller legasjonsprest der han

bor. Er det ikke noen slik representant for kirken der, vil det formentlig være greiest å la slike meldinger gå til en bestemt prest i Norge. Det er da naturlig å velge biskopen i Bjørgvin, som Den norske sjømannsmisjon med alle dens prester hører under. Derved blir disse meldinger sentralisert hos en enkelt som vil få større forutsetninger for å kunne ta seg av disse saker.

6. Utmelding av ordnet dissentermenighet.

Dissenterlovens § 19 krever at den som har vært medlem av ordnet dissentermenighet fremlegger attest om at han er utmeldt hvis han ønsker å gå inn i statskirken. Tilsvarende krav er ikke stilt når det gjelder medlemmer av ikke ordnede menigheter. Forbud mot å døpe eller oppta i menighetssamfunn med seg personer som ikke er lovlig utmeldt av statskirken, gjelder etter dissenterlovens § 20 alle dissenterne.

Det er ikke grunn til å endre bestemmelsen om at man ikke kan være medlem av statskirken og ordnet eller registrert trossamfunn utenfor den på en gang. Det ville medføre uklarhet og uorden hvis man samtidig skulle kunne være medlem av statskirken og et ordnet eller registrert dissentersamfunn. Her bør gjelde den samme generelle regel som foran foreslått, at man ikke kan være medlem av mer enn ett registrert trossamfunn på en gang.

Forbudet mot å oppta noen i menighetssamfunn med seg som ikke er lovlig utmeldt av statskirken, er det derimot ikke grunn til å opprettholde, bortsett fra at ingen som foran nevnt bør kunne registreres, og således i forhold til de offentlige myndigheter være medlem av mer enn ett registrert trossamfunn på en gang. Hvorvidt et statskirkemedlem ellers faktisk vil slutte seg til et annet trossamfunn og ha sin religiøse tilknytning der, får bli hans egen sak, også om det skjer ved voksen dåp eller annen form for opptakelse, når det ikke medfører at han blir registrert som medlem. Noe lovforbud mot at et statskirke-medlem står som medlem av et uregistrert trossamfunn bør det således ikke være. I en del tilfelle vil det ikke være noe sterkt motsetningsforhold i teologiske lærespørsmål som gjør et dobbelt medlemskap meningsløst. En kan her tenke på f. eks. Misjonsforbundet, som både har medlemmer som står i statskirken, og som er gått ut av den. I andre tilfelle skiller trossamfunnene seg så klart fra statskirken at dobbelt medlemskap vil være selvmotsigende. En kan tenke på ikke-ordnede dissentermenigheter som Bibelselskapet Vaktårnet, bedre kjent som Jehovas

vitner, og Jesu Kristi Kirke av de siste dages hellige, mormonene. Oftest vil slike trossamfunn selv forlange at den som vil bli medlem må melde seg ut av statskirken. Men om det ikke blir gjort, er det ingen grunn til å belegge unnløstelse av å gå ut av statskirken med straff. Fra statskirkens side vil man kunne si at det ikke kan være større grunn til å støtte disse personer ut av statskirken, enn de mange andre statskirkemedlemmer som står likegyldige eller fiendtlige overfor kirken, og ofte til kristendom og religion i det hele. En kan også vise til den svenske kirke, som ikke har lagt noen hindringer i veien for at dissenterne kunne bli stående i svenska kyrkan, samtidig som de organiserte sine egne menigheter.

7. Fornkrav ved innmelding.

Formentlig er det ikke grunn til å stille andre krav til form ved innmelding enn de nå gjeldende, at den som vil melde seg selv eller sitt barn inn i statskirken, personlig bør henvende seg til kirkebokføreren der han bor, og ved sin underskrift bekrefte innmeldingen. Personlig henvendelse er det praktiske fordi presten skal bringe på det rene at vilkårene for innmelding er til stede, således at vedkommende er norsk borger eller fast bosatt her, utmeldt av annet registrert trossamfunn han har vært medlem av, om han er døpt eller ikke, har kjennskap til kirkens lære, og mener det alvorlig med innmeldingen m. v. Presten skal også kontrollere når det er grunn til det at vedkommende ikke er sinnssyk eller åndssvak, at han har den fornødne alder, eventuelt samtykke av foreldre eller verge. Gjelder det foreldre som begge blir medlemmer påses at barn også blir medlemmer. Gjelder meldingen bare et barn, påses at den som melder har myndighet til det.

Komiteén foreslår ikke at personlig henvendelse til presten skal være obligatorisk. Hvor det foreligger hindringer for personlig fremmøte må innmelding kunne skje skriftlig. Underskriften må da bekreftes at 2 vitterlighetsvitner, som også bør bekrefte at vilkårene for øvrig etter deres kjennskap er til stede.

Skjema og nærmere bestemmelser om innmelding bør fastsettes av Kongen eller det departement han bestemmer.

Tilsvarende bør gjelde for utmelding av statskirken. Her vil personlig fremmøte være mindre påkrevd.

8. Opphør av medlemskap.

Foruten ved død, er det etter gjeldende rett 3 måter medlemskap i statskirken opp-

hører på, nemlig ved utmelding, ved utvandring, og ved tap av norsk statsborgerskap.

Norsk rett har i dag ingen regel om at man kan ekskluderes av kirken, eller at man opphører å være medlem ved at man foretar seg ting som står i strid med kirkens lære og bekjennelse, ved erklært vantro, kristendoms- eller kirkefiendtlighet, ved faktisk tilslutning til et annet trossamfunn e. l. Dersom et statskirkemedlem melder seg inn i et ordnet dissenter-samfunn uten å melde seg ut av statskirken, må det etter gjeldende rett antas at innmeldingen ikke er gyldig, ikke at medlemskapet i statskirken opphører. Den danske menighetsrådslov har den motsatte regel. Etter den § 5 stk. 2. 2 opphører et medlemsforhold i folkekirken når en person «slutter sig til et trossamfund udenfor folkekirkens orden eller på annen måde, såsom ved at lade sig gendøbe, stiller sig udenfor den.»

Komitéen antar at det ikke er noen grunn til å endre den gjeldende rett på dette punkt. Det gir den greieste regel for statskirken som for andre registrerte trossamfunn at nytt medlemskap ikke kan vinnes før det tidligere er brakt formelt til opphør.

Komitéen antar at det heller ikke er noen grunn til å ha en regel om adgang til å utelukke noen fra statskirken, eller at det er noe ønske om det fra kirkelig hold. En annen ting er at kirkens goder vil kunne nektes den som opptrer på en slik måte at det ikke vil være rimelig å la ham få dem.

9. Utmelding.

Utmelding av statskirken har det vært adgang til siden dissenterloven av 1845. Etter gjeldende dissenterlovs § 18 kan enhver over 15 år melde seg ut selv, og likedan barn han har foreldremyndighet over. Når to har foreldremyndigheten sammen, må de begge være enige. Begrunnelse for utmelding trengs ikke. Men etter kongelig resolusjon av 19. februar 1892 skal det oppgis hvilket trossamfunn den som melder seg ut akter å gå inn i.

At det bør stå enhver fritt å gå ut av statskirken som av et hvilket som helst annet trossamfunn, er klart. Her er det ikke spørsmål om det står alvor bak. Ikke fullt så klart er det at man skal kunne melde sine barn ut av kirken helt til de selv kan bestemme, etter gjeldende rett når de blir 15 år, etter komitéens forslag 14 år. Foreldre som ikke begge står i statskirken, vil f. eks. lettsindig kunne melde sitt barn ut av kirken for å skaffe det noen fritimer på skolen ved å slippe kristendomsundervisningen. Eller de vil kunne gå ut av kirken og ta barnet med fordi de vil forhindre at barnet skal få en kristelig på-

virkning det er interessert i. At de endog vil kunne ta sitt barn ut av kirken mot dets vilje, vil kunne være støtende der barnet ønsker å bli stående, f. eks. fordi det er med i søndagsskole, i kirkeforening e. l. eller ønsker å bli konfirmert. Det er imidlertid neppe praktisk å søke å skape noen hindring for foreldres adgang til å melde seg og sine barn ut.

Når det gjelder form, bør tilsvarende regler gjelde som for innmelding. Utmelding bør kunne skje ved personlig henvendelse til vedkommende prest, eller ved skriftlig melding bekreftet av to vitner. I alle fall bør det nyttes skjema slik at alle ønskelige opplysninger kommer med.

10. Opphør ved fast bopel i utlandet.

Det er ingen lovbestemmelse om virkningen av utvandring; men det læres at medlemskap i statskirken opphører når en person tar fast bopel i utlandet og det ikke er særlige forhold til stede som gjør at tilknytningen antas å fortsette. Det siste regnes å være tilfelle for personer i norsk statstjeneste, eller i tjeneste hos slike, for sjømannsprester, misjonærer o. l. Medlemskapet antas også å fortsette om en person i utlandet slutter seg til norsk menighet der, eller en av sjømannsmisjonens stasjoner.

Regelen om at medlemskap i statskirken vanlig opphører ved fast bosetting i utlandet, gir ikke noen klare skiller i praksis. Det vil være uklart om en bosetting er fast, og om det foreligger en slik tilknytning til Norge, eller norsk kirke i utlandet, at medlemskapet fortsetter. Komitéen antar derfor at det vil være greiere å ha den regel at medlemskapet i statskirken anses å vedvare inntil vedkommende har tapt sin norske statsborgerrett eller meldt seg ut av statskirken. Det kan visstnok da oppstå fare for dobbelt medlemskap, idet en person må antas å kunne bli medlem av et kirkesamfunn der han har fast bopel, selv om han ikke har opphørt å være norsk borger, og uten at det fordres at han skal være utmeldt av Den norske kirke. Dette vil kunne være mulig i våre nordiske naboland. Noen synderlig ulempe vil et slikt dobbelt medlemskap likevel ikke representere, så det kan ikke av den grunn være påkrevd å beholde regelen om at utvandring medfører tap av medlemskap i kirken før statsborgerskap er tapt.

Den regel komitéen foreslår, at medlemskap ikke tapes ved bosetting i utlandet så lenge norsk statsborgerskap opprettholdes, antas å stemme med gjeldende svensk rett etter religionsfrihetsloven av 1951.

11. Opphør ved tap av norsk statsborgerrett.

Det er uklart om medlemskap i Den norske kirke i dag alltid tapes ved at man mister norsk statsborgerskap. Normalt vil det være tilfelle. Men Robberstad, Lærebok i kyrkje-rett s. 20, hevder at medlemskapet fortsetter hvis en utvandret person i utlandet har sluttet seg til en norsk menighet på stedet, f. eks. ved en sjømannskirke. Etter Hansson, Norsk kirkerett s. 35, er forutsetningen for at medlemskapet skal vare ved i utlandet, at man ikke er blitt fremmed statsborger.

Den siste regel synes å være den naturlige. Det synes mindre vel forenlig med statskirkeordningen at man skal kunne være medlem av statskirken når man hverken er norsk borger eller har fast bopel her i landet. Det er også den regel som er fastslått i den svenske religionsfrihetslov § 6: «Endast svensk medborgare eller här i riket bosatt utlänning må vara medlem av svenska kyrkan.» Komitéen vil foreslå at tilsvarende regel blir fastslått hos oss.

Dette vil selvsagt ikke hindre en tidligere

norsk borger i å være knyttet til norsk menighet i utlandet, og kunne ha tillitsverv enten den i vedkommende land blir betraktet som et trossamfunn eller som en forening. Men offentligrettslig tilknytning til statskirken som medlem vil vedkommende ikke da ha. Forholdet vil for så vidt bli analogt med medlemskap i norske foreninger og klubber i utlandet, som kan omfatte både norske statsborgere og utenlandske borgere av norsk herkomst.

Spørsmålet har for øvrig neppe særlig aktualitet. Den norske sjømannsmisjon som har prester i mange land, danner ikke menigheter av fastboende der den virker, selv om den gjerne har en krets på stedet som støtter dens virksomhet. Og norske misjonærer danner selvsagt ikke norske menigheter der de virker.

Komitéen vil således foreslå at man bare får to former for opphør av medlemskap, utmelding og tap av norsk statsborgerrett. Derved vil man få enkle og klare regler, uten at det skulle bety noen ulempe.

IX. Trossamfunn utenfor statskirken.

1. Behovet for dissenterlovgivning.

Med den trosfrihet som rår i vårt land i dag, er det anledning til å dyrke enhver religion, alene og i fellesskap, innen de vide grenser lov og rett setter. Når vi i dag har en dissenterlov, og fortsatt vil trenge det, er det ikke først og fremst av hensyn til religionsfriheten, men av hensyn til likestilling mellom statskirken og dens medlemmer på den ene side, og andre trossamfunn og deres medlemmer på den annen. Det er vesentlig vår statskirkeordning som er grunnlaget for at det er behov for en dissenterlovgivning.

Statskirken er hos oss tillagt en rekke offentligrettslige funksjoner utenfor det rent religiøse område. Sokneprestene fører fødselsregister, og i den utstrekning vi har det, vigself- og dødsfallsregistre. Kirken forestår vigsel og begravelse, og presten kan gi attester om fødsel, vigsel og dødsfall.

For dissenterne har det allerede fra før den første dissenterlovs tid stått som et rettferds- og toleransekrav at vigsel og begravelse skulle overføres til religiøst nøytrale organer, og eller kunne utføres ved deres egne trossamfunn.

Det forhold at statskirkens utgifter dekkes av offentlige midler, fremkaller naturlig nok et krav fra dissenterne om at de enten må bli fritatt for å yte noe til statskirken,

eller at deres trossamfunn får tilskudd fra det offentlige i likhet med statskirken.

Et tredje forhold som står i sammenheng med statskirkeordningen, er det at våre offentlige folkeskoler og høyere almenkoler er konfesjonelle. Også det skaper problemer for en del av våre dissenter som har vanskelig for å sende sine barn på skole med konfesjonell luthersk opplæring. For disse som av religiøse grunner finner å måtte ha sine egne skoler, blir det et nærliggende krav at enten må deres skoler få tilskudd som stiller dem noenlunde likt med de offentlige skoler, eller medlemmene av disse trossamfunn må fritas for gjennom beskatningen å være med på å finansiere de skoler som de av religiøse grunner ikke kan bruke.

I sammenheng med statskirkeordningen og den konfesjonelle skole, står det forhold at det å bekjenne seg til statens offentlige religion, som det heter i Grunnloven, er et vilkår for å inneha en rekke stillinger og ombud. På dette område har det imidlertid foregått en betydningsfull utvikling i det siste hundreår. Mens det etter Grunnloven av 1814 var nødvendig for så å si alle embetsmenn å stå i statskirken, er man i dag kommet derhen at det bare er et fåtall av stillinger utenfor statskirken hvor bekjennelsesplikten fremdeles er opprettholdt. Men det er fort-

satt et ønske fra forskjellige hold at kravet om bekjennelsesplikt i offentlige stillinger skal ytterligere innskrenkes.

Vår kirkelig bestemte helligdagslovgivning og arbeidshvileordning skaper også for enkelte dissentersamfunn sine vansker. Det er klart at stater som holder på absolutt religiøs nøytralitet, slik som bl. a. De forente stater og Sovjet-Samveldet, unngår de mange problemer vi har med vår statsreligion. Men en overgang til en religiøst nøytral og konfeksjonsløs statsordning er åpenbart ikke aktuell hos oss i dag.

Uten å gå så langt, ville man kunne unngå den først nevnte gruppe av problemer hvis man overførte fødselsregistrering, vigsel og begravelse til religiøst nøytrale offentlige organer. Overføring av fødselsregistrene f. eks. til de kommunale folkeregistre ville åpenbart ikke fremkalle religiøst betinget motstand. Annerledes derimot med vigslar og begravelser. Selv om man har adgang til borgerlig vigsel og begravelse, ville det åpenbart støte på bestemt protest hvis man helt ville sekularisere disse funksjoner, og frata statskirken befatning med dem. Her blir det derfor av likhetshensyn behov for å åpne adgang for andre trossamfunn til å utføre de samme funksjoner som statskirken.

Å overlate offentlige funksjoner til andre enn statens egne tjenestemenn, er imidlertid forbundet med vansker. Staten må ha garanti for at de offentlige funksjoner blir betryggende utført. Statskirkens prester gir åpenbart god sikkerhet. De er offentlige tjenestemenn, utnevnt av regjeringen. Den enkelte prest står under tilsyn av prost, biskop, departement og i somme ting fylkesmann. Statskirken representerer kontinuitet og har de store medlemstall som gir prestene øvelse og erfaring.

Det er klart at det ikke er noen selvfølge at enhvert trossamfunn og enhver prest utenfor statskirken har like gode forutsetninger for å forestå offentlige funksjoner på en betryggende måte. Særlig små og unge samfunn vil ikke representere en tilsvarende kontinuitet; de vil kunne ha vanskelig for å skaffe sine prester utdannelse, og for å føre tilsyn med deres offentlige tjeneste.

Enkelte trossamfunn vil også kunne representere et moralsyn som avviker vesentlig fra det vanlige. Noen stiller seg prinsipielt negative til staten og dens ordninger. Det vil da åpenbart være lite rimelig å gi slike samfunn, f. eks. lysisnings- og vigselrett, og dermed sette dem til å overvåke at lovgivningens forskrifter om ekteskap blir overholdt.

Alt dette gjør at de trossamfunn som skal kunne utføre slike offentlige funksjoner må

oppfylle vilkår, og stille seg under offentlig kontroll som de trossamfunn vil være fri for som ikke har dem. Dette ligger til grunn for den sonndring vi i dag har mellom de såkalte ordnede og ikke-ordnede dissentermenigheter.

Komitéen vil i det følgende først drøfte terminologiske spørsmål. Deretter vil den gi en oversikt over de gjeldende bestemmelser om fødselsregister, vigsel, begravelse og utstedelse av attester i den utstrekning det er av betydning for dissenterproblemen. I den forbindelse skal en behandle de vilkår som bør stilles til de trossamfunn som skal kunne ha offentlige funksjoner.

I senere kapitler skal en behandle spørsmålet om økonomisk likestilling mellom dissenter og statskirkemedlemmer, herunder støtte til frikirker og konfeksjonelle, private skoler m. v. Likedan skal en i egne kapitler behandle bekjennelsesplikten for offentlige tjenestemenn, og helligdagslovgivningen i forhold til dissenter.

2. Terminologi.

Noen klar terminologi når det gjelder personer og trossamfunn utenfor statskirken har man i dag ikke. Dissenterloven av 1891 heter «Lov angaaende kristne Dissenter og andre, der ikke er Medlemmer av Statskirken.» Tittelen synes å gi uttrykk for at man har kristne dissenter, og dissenter som ikke er kristne. Det stemmer vel også med en nokså vanlig språkbruk å kalle alle som ikke står i statskirken, for dissenter. Slik er ordet dissenter brukt i kommunelovens § 15, 4. ledd. Betegnelsen oppfattes imidlertid neppe som særlig treffende når det gjelder f. eks. ateister, eller tilhengere av andre religioner, muhammedanere, budhister m. v.

Dissenterlovens § 1 sier at i denne lov forstås med dissenter personer som bekjenner seg til den kristelige religion uten å være medlemmer av statskirken. Loven bruker altså her uttrykket bare om kristne. Den bruker det også om kristne som har samme trosbekjennelse som statskirken, når de ikke står tilsluttet den, således som medlemmer av Den norske evangelisk-lutherske frikirke, Den evangelisk-lutherske kirkesamfunn o. a.

Dissenterlovens § 24 sier at lovens bestemmelser også skal være anvendelige på unitarer og dem der bekjenner seg til den mosaiske tro. Etter lovens språkbruk er altså disse ikke dissenter, selv om de har den samme refsstilling.

Betegnelsen dissenter er engelsk og gir uttrykk for et statskirkelig syn: den

som ikke er enig med og tilsluttet statskirken dissenterer. Betegnelsen er for så vidt ikke så urimelig som den alt overveiende del av folket tilhører statskirken. Men ellers kan det reises innvendinger. Historisk er den evangelisk-lutherske kirke ikke vår eldste. I verden som helhet er den kristne religion en blant flere store, innen kristenheten er de evangelisk-lutherske kirkesamfunn en be- kjennelse blant mange om enn av de større.

Blandt mange av dem som står utenfor statskirken her i landet, er betegnelsen dis- senter upopulær og har vært ønsket fjernet. Da fellesorganet Dissentertinget ble dannet i 1902, aksepterte man likevel lovens termi- nologi.

For mange står muligens dissenter som noe av et økenavn: dissenterne er de som har et annet, underforstått, galt syn, en feilaktig lære. Med den vanlige bruk av ordet dissens ellers, ikke minst i rettslivet og politikken, hvor det ikke betyr mer enn en mindretalls- oppfatning, skulle imidlertid neppe en slik innvending ha særlig vekt. Med økende tole- ranse skulle det derfor ikke være noe i veien for å bruke ordet, særlig da det jo i Norge i utpreget grad er slik at de som står utenfor statskirken, er i mindretall som enkeltgrupper og som helhet.

Dissenterloven bruker betegnelsen ordnet menighet om de trossamfunn utenfor stats- kirken som er anerkjent av det offentlige, og har offentlige funksjoner. Den bruker ikke betegnelsen «uordnet», eller «ikke ord- net» menighet om samfunn som ikke er aner- kjent av det offentlige og tillagt offentlig- rettslige funksjoner. I rettsliteraturen brukes derimot disse betegnelser. En ordnet menig- het må visstnok ha en viss orden for å bli anerkjent. Men det er intet i veien for at en ikke-ordnet menighet kan være mer vel- ordnet. Bibelselskapet Vaktårnet — Jeho- vas vitner og Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige, mormonene er neppe mindre velordnede enn vanlige ordnede dissenter- menigheter.

En annen mangel er at dissenterloven bare har bestemmelser om m e n i g h e t e r uten- for statskirken, ikke om andre kirkesamfunn, eller om andre landsomfattende religions- samfunn. Det siste er også kanskje mindre aktuelt, selv om vi nok har trossamfunn som ikke er anerkjent som kristne, men som har landsomfattende organisasjoner, som f. eks. Jehovas vitner, som neppe ville ønske å bli kalt et kirkesamfunn. Mormonene, Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige, bruker selv betegnelsen kirke, men er ikke anerkjent som kristent samfunn hos oss.

Å skape en terminologi som både vil være

språklig og saklig tilfredsstillende, og falle i god jord hos alle det gjelder, er neppe lett.

Komiteén antar at det vil være praktisk å bruke betegnelsen dissenter, i mangel av noe bedre, om alle som står utenfor stats- kirken, kristne og ikke kristne, religions- tilhengere, agnostikere og ateister, organiserte og uorganiserte. Ordet brukes offt slik, og ikke bare i den snevre betydning som dis- senterloven bruker det i, selv om den kan- skje er den alminneligste.

En rekke dissenter i protestantiske tros- samfunn bruker betegnelsen frikirke, og frikirkelige om seg selv, og foretrekker den fremfor dissenternavnet.

Komiteén antar at det vil kunne være praktisk å nytte betegnelsen frikirke om de landsomfattende trossamfunn utenfor stats- kirken av de som i dag kalles ordnede dis- sentermenigheter. Det kan utvilsomt rettes innvendinger mot betegnelsen. Men i alle land som har statskirke, er frikirke det van- lige navn på andre kirkesamfunn.

Noe uvant vil det kanskje være å betegne Den katolske kirke i Norge som frikirke. Og enda merkeligere vil kanskje betegnelsen virke om den skal brukes om trossamfunn som ikke er kristne, f. eks. budhister eller muhammedanere. At disse skulle danne noe landsomfattende trossamfunn hos oss, er imidlertid så lite aktuelt at denne innvending for tiden ikke kan ha noen synderlig vekt.

De lokale ordnede dissentermenigheter i dissenterlovens språkbruk, antar komiteén man kan kalle frimenigheter.

Medlemmene av frikirker og frimenigheter kan man kalle frikirkelige.

En god betegnelse på de «uordnede» eller ikke-registrerte trossamfunn, de som ikke har de offentligrettslige funksjoner, er neppe lett å finne. Betegnelsen frikirker og frimenighe- ter, danner ikke noe brukbart motstykke. Man kan imidlertid kanskje kalle dem pri- vate, for dermed å antyde at de ikke står i det forhold til staten som de gjør som har statlige offentlige funksjoner. Betegnelsen vil åpenbart ikke skille slike trossamfunn klart fra organisasjoner innenfor statskirken som f. eks. misjonsselskaper. Men slike vil ikke bli betegnet som trossamfunn — selv om de i realiteten iblant kanskje er det.

Som fellesbetegnelse for både de ordnede og ikke-ordnede menigheter antar komiteén at man kan bruke ordet trossamfunn. I lov- språket er det antagelig også best å holde seg til denne betegnelse.

For den som står utenfor ethvert trossam- funn, antar komiteén man kan bruke beteg- nelsen konfesjonsløs. Helt korrekt vil den ikke være, idet man godt kan ha sin konfe-

sjon eller bekjennelse om man ikke tilhører noe trossamfunn. For så vidt ville det være riktigere å tale om kirkeløse. En slik betegnelse ville imidlertid etter den språkbruk som ovenfor er foreslått, også omfatte personer som tilhører «uordnede» trossamfunn og ville derfor ikke passe godt.

Man får da på den måten følgende termini: Trossamfunn, som faller i to hovedgrupper, statskirken og trossamfunn utenfor statskirken.

Trossamfunn utenfor statskirken faller i følgende grupper: Registrerte trossamfunn som igjen består av 1) frikirker, d.v.s. «ordnede» landsomfattende trossamfunn med offentlige funksjoner og 2) frimenigheter, d.v.s. lokale trossamfunn som er offentlig anerkjent, og har offentligrettslige funksjoner; private eller uregistrerte trossamfunn, som kan være landsomfattende som Jehovas vitner, Mormonene o.fl., eller lokale menigheter.

For enkeltpersoner kan man da bruke betegnelsene konfesjonelle, som omfatter alle som tilhører trossamfunn, og konfesjonsløse, de som ikke tilhører noe trossamfunn.

De konfesjonelle omfatter såvel statskirke-medlemmer som medlemmer av andre trossamfunn, således både frikirkelige, og medlemmer av private eller uregistrerte trossamfunn.

Noe på tvers av denne deling, har man inn- delingen i statskirke-medlemmer og dissenter- ere, hvor dissenterne omfatter både frikirkelige, medlemmer av private trossamfunn og konfesjonsløse.

3. Ordnete dissentermenigheters offentlige funksjoner.

Ved kongelig resolusjon av 10. februar 1892 er prest eller forstander for ordnet dissentermenighet pålagt å føre protokoll over innmeldte i menigheten, utmeldte, levende fødte, dødfødte, ektevidde og døde. Resolusjonen pålegger videre presten eller forstanderen å gi de samme meldinger til Statistisk sentralbyrå som statskirkens prester gir. Ytterligere bestemmelser er gitt i sirkulære av 4. mars 1892 og 27. april 1893.

Fylkesmannen skal hvert år foreta ettersyn med at dissentermenighetens protokoll blir ført riktig, og sende innberetning til Justisdepartementet om ettersynet.

Folkeregisterloven av 15. november 1946 § 12 jfr. rundskriv av 1. februar 1947 pålegger førere av kirkelige og sivile registre, herunder forstandere for ordnede dissentermenigheter, å gi melding om alle fødsler, dødsfall og ekteskap som de registrerer.

I likhet med statskirkens prester plikter en dissenterprest å utstede attester og gi opplysninger til bruk for utskrivning til militærtjeneste, jfr. vernepliktsl. av 17. juli 1953 § 46 jfr. § 3 og res. av 15. januar 1954.

Dødsfall blant menighetens medlemmer skal dissenterpresten melde til sorenskriveren kvartalsvis, se rundskriv 25. januar 1896. Han kan gi attest om dødsfall slik at grav kan åpnes og kan forrette ved begravelse.

Prest eller forstander for ordnet menighet kan utføre vigsel, og foreta megling i separasjons- og skilsmisssaker, etter ekteskapslovens bestemmelser.

En dissenterprest har taushetsplikt på samme måte som statskirkeprester, med hensyn til det som blir ham betrodd eller han erfarer i stillings medfør, se straffelovens §§ 121 og 144. Han er underlagt tjeneste- og straffansvar på lignende måte som offentlige tjenestemenn, jfr. strl. §§ 324 og 325. Som statskirkeprester kan han ikke velges til lagrettemann, domsmann eller rettsvitne, jfr. domstols l. § 66 jfr. § 77. Han er fritatt for verneplikt og tjeneste i sivilforsvaret, vernepliktsl. av 17. juli 1953 § 3 og sivilforsv. l. 17. juli 1953 § 29. På samme måte som statskirkeprester er en dissenterprest som har gjort militærtjeneste pliktig til å gjøre tjeneste som feltprest, jfr. kgl. res. 15. januar 1954 og 11. februar 1955.

Det er alminnelig erkjent at de gjeldende regler om registrering av fødsler, vigsler og dødsfall ikke er tilfredsstillende. En komité nedsatt i 1931 med representanter for Justis- Kirke- og Sosialdepartementene og Statistisk sentralbyrå avga i 1933 en innstilling om nyordning av melding og registrering av fødsler, dødsfall og vigsler. De forslag til nyordning som ble satt fram, er ikke blitt fremmet, og har bare i liten utstrekning ført til praktiske resultater. I 1948 ble det etter initiativ av Statistisk sentralbyrå nedsatt et sakkynndig utvalg bestående av byråsjef dr. Julie Backer, res. kap. Finn Bader og for spørsmål som berørte Sosialdepartementet sekretær fru Ingrid Solheim. Disse har i 1950 avgitt et forslag til nye regler for melding og registrering av fødsler, dødsfall og vigsler. Heller ikke dette forslag er blitt fremmet i sin helhet. Det har imidlertid medført noen endringer, som en skal komme tilbake til.

Det hovedsyn utvalget bygger på er s. 4 i forslaget angitt i 2 punkter:

1. Registrering av fødsler, dødsfall og vigsler er sivile handlinger og må skje i sivile registre særskilt bestemt for dette formål.
2. Melding må avgis umiddelbart og direkte

til den sivile registerfører, uten hensyn til trossamfunn.

Gjennomføring av forslaget forutsatte etter utvalgets mening endring av ektebarnloven § 8, ekteskapsloven § 29 og kirkegårdsloven § 38. Utvalget foreslo også endret navnelovens § 18 og den geistlige lønningslov § 27.

Utvalget regnet med at det ville volde vansker å endre dissenterloven, og tok ikke opp noe forslag om det.

Utvalget har bygget på at de som bør pålegges å føre de sivile registre over fødte, vigde og døde, er statskirkens prester. De bør ha dette som en ren sivil funksjon. Fødsels- vigsels- og dødsfallsregistrene skal være særlige sivile registre, atskilt fra kirkebøkene, som vil omfatte dåps- og konfirmasjonsregistre, registre for kirkelige vigslar og begravelser, for inn- og utmelding av statskirken, og prestens dagsregister.

Komiteén skal i det følgende behandle de gjeldende regler for fødselsmeldinger, for vigsel, og for dødsfall og begravelse, og herunder drøfte de endringer det kan bli spørsmål om å gjøre.

Som generelt synspunkt vil komiteén fastslå at toleransehensyn overfor dissenterne ikke i og for seg skulle behøve å stille seg hindrende i veien for en rasjonell ordning av et moderne sivilstandsregister.

Det kan nok reises tvil om de registre som det nevnte sakkyndige utvalg har foreslått vil oppfattes som helt sivile, når det er statskirkeprester som skal føre dem. Mange vil lett oppfatte dem som en fortsettelse av de tradisjonelle kirkebøker så lenge registerføreren er soknepresten.

Fra statskirkelig synspunkt kan det reises innvendinger mot at prestene skal pålegges ytterligere kontorarbeid som går ut over den egentlige prestegjering. Det burde i tilfelle følges av en utbygging av kontorene, noe som imidlertid ikke er så enkelt. I de større byer som omfatter flere sogn, er det åpenbart at sokneinndelingen er upraktisk for registreringsformål, og at det ville være enklere å ha et registreringskontor for hele kommunen. Folk har liten greie på soknegrensene, og flytter hyppig innen kommunen. Det vil da kunne være besværlig å finne fram til registersoknet, særlig når man skal ha attest for en fødsel, vigsel eller død som ligger en tid tilbake. Man vet f. eks. at en person er født, gift eller død i Oslo, men ikke i hvilken eller hvilke menigheter, statskirkelige eller frikirkelige. Da vil det kunne være vanskelig å finne fram. Før nyere tid må man gå gjennom folkeregisteret for å finne bosted. Løser man tilknytningen til sognet, løses imidlertid åpenbart tilknytning

gen til prestekontorene, og da melder spørsmålet seg sterkere om ikke registreringen burde legges til folkeregisteret, eller et særskilt registreringskontor. Da ville man også slippe innvendinger fra frikirkelig og konfessjonsløst hold.

På den annen side vil man kunne si at så lenge forholdet er som i dag, at over 90 pst. av befolkningen blir døpt i statskirken, kanskje enda flere begravet kirkelig, og statskirken også har mer enn $\frac{3}{4}$ av alle vigslar, er det ikke så unaturlig at statskirkens prester forestår registreringen. De vil til sine egne kirkebøker i stor utstrekning måtte skaffe seg de samme opplysninger som de sivile registre skal ha. De vil stadig få opplysningene i første hånd ved vigsel og begravelse. Å legge registrene til andre, vil medføre atskillig flere meldinger fra prestene, og mer skjemaer og arbeid.

Komiteén finner for sin del ikke grunn til her å fremme noe bestemt forslag, da det vil ligge på siden av dens mandat. Den nøyer seg med å peke på spørsmålene og viser til utredningene fra registreringsutvalget av 1931 og den sakkyndige innstilling av 1950. Komiteén ser for sin del det hele som et administrativt hensiktsmessighets spørsmål. I den forbindelse kan også nevnes at det i og for seg ikke skulle være noe til hinder for at man traff forskjellig ordning for by og land. Man kunne godt tenke seg at man i byene, særlig i de større som omfatter flere sogn, la sivilregisterføringen til folkeregistrene eller et felles registreringskontor, mens man på landet, eventuelt også i de mindre byer, lot presten være registerfører.

Komiteén vil i det følgende bygge på den bestående ordning, og bare foreslå endringer hvor det ut fra de dissenter- og kirkeforhold den skal behandle, fremstiller seg for den som naturlig.

4. Fødselsregistrering.

De nåværende sivile fødselsregistre ble opprettet i medhold av barnelovene av 1915 fra 1. april 1916. Ved kgl. res. av 25. november 1915 og rundskriv. av 16. 20. og 21. desember 1915 er plikten til å føre fødselsregister lagt på de prester som fører kirkebøker. Hvert sogn skal ha sitt register.

Plikten til å melde fødsel til registerføreren ble ved ektebarnlovens § 8 pålagt foreldrene når de sto i statskirken. Den hos hvem fødselen foregikk, hadde plikt til å sørge for at melding ble gitt. Meldingen skulle gis innen 1 måned.

For barn utenfor ekteskap var ordningen at melding om fødsel skulle sendes av lege eller

jordmor snarest mulig til bidragsfogden. Hvis ikke lege eller jordmor hadde bistått barnemoren, skulle hun selv innen 4 uker melde fra til bidragsfogden. Denne skulle så sende melding til fødselsregisterføreren direkte hvis moren sto i statskirken, ellers til dissenterpresten som så skulle sende meldingen til øvrigheten som så igjen skulle sende den til registerføreren. Etersom øvrigheten på landet var lensmannen, måtte dette vel fortone seg som en så vidt underlig rundgang, at det vel kan være tvilsomt om den er blitt fulgt.

For barn av gifte foreldre utenfor statskirken, viste ektebarnlovens § 8 til de regler om meldingsplikt som var gitt. Disse finnes i dissenterlovens § 7, som pålegger medlemmer av ordnede dissentermenigheter å melde fødsler og dødsfall til sin prest eller forstander innen 1 måned. Denne skulle innen 1 måned sende melding til øvrigheten, som så skulle sende den til registerføreren, jfr. dissenterlovens § 7, og resolusjon 30. oktober 1919 og rundskriv 15. desember 1919. Dissentere og andre som ikke tilhører ordnet menighet pålegges i dissenterlovens § 7. jfr. § 24 å sende melding til øvrigheten. Dette har på landet vært lensmannen, i byene politimesteren eller byfogden. Det har vært noe uklart om det f. eks. i Oslo skulle være politimesteren eller byfogden som skulle ta imot disse meldinger. Det siste må antas å være det riktige. I praksis er meldinger gått til begge, dog visstnok slik at meldinger fra enkeltpersoner fortrinnsvis er gått til byfogden. Der har i Oslo visstnok ikke vært noe samarbeid mellom politimester og byfogd, så noen effektiv kontroll med at disse meldinger er blitt gitt, har det neppe vært.

I utkastet til ny ektebarnlov bygget barnevernkomitéen på registreringsutvalgets forslag, og foreslo 3 vesentlige endringer i de gjeldende bestemmelser: 1) Melding skulle for fremtiden skje til registeret på fødestedet, ikke foreldrenes hjemsted. 2) Fødsel på klinikk, sykehus e. l. skulle av anstalten meldes før moren forlot den. 3) Alle fødsler skulle meldes til registerføreren, uansett om foreldrene tilhørte statskirken, en ordnet dissentermenighet eller ikke.

Justisdepartementet fant i sin proposisjon ikke å burde gå inn for den siste endring i sin helhet. For så vidt angikk medlemmer av ordnede dissentersamfunn fant departementet at spørsmålet om en endring burde bli gjenstand for overveielser på bredere grunnlag i forbindelse med forestående revisjon av dissenterloven.

I samsvar med det bestemmer da ektebarnloven av 1956 § 15 at «Foreldra åt eit barn skal seinast ein månad etter barnet

kom til verda senda fødselsregisterføreren på fødestaden melding om barnet så sant dei ikkje står i lovskipa dissentarlyd. Er mora på sjukehus, klinikk, o. l. når ho får barnet, skal meldinga sendast før ho fer derifrå. Den som mora er hjå når ho føder, skal syta for at melding vert send. Foreldre som står i lovskipa dissentarlyd, går fram etter dissentarlova.»

Det er bare når begge foreldre tilhører en ordnet dissentermenighet at melding ikke skal sendes til registerføreren.

De aller fleste barn fødes i dag på fødselsanstalt, og de aller fleste fødselsmeldinger blir bragt i stand av anstalten. Det er blitt temmelig sjelden at foreldrene selv sender fødselsmelding.

Enkelte større fødselsanstalter, som Rikshospitalet med Kvinneklubben har egen prest som fører eget fødselsregister. Derfra sendes ikke melding til dissentermenigheter om fødsel, derimot til statskirkeforeldrenes hjemstedsregister.

Da det ved ektebarnlovens ikrafttreden ikke ble foretatt noen endring i dissenterloven, har man det eiendommelige forhold for dem som ikke står i statskirken eller ordnet dissentermenighet, at dissenterloven pålegger dem å sende melding om fødsel til øvrigheten, mens ektebarnloven pålegger dem å sende melding til fødselsregisterføreren. Da det ikke kan ha noen fornuftig mening å gi melding til begge, idet øvrigheten ikke fører noe egentlig register, bare ekspederer meldingene til registerføreren, må det være naturlig at det er ektebarnlovens meldingsplikt som anses å bestå, mens den annen, tross straffetruuslene i dissenterlovens § 22 må kunne anses for bortfalt, slik at en som har sendt melding etter ektebarnloven til registerføreren i et hvert fall ikke kan straffes for å ha unnlatt å sende det til øvrigheten.

For barn født utenfor ekteskap er det som før lege eller jordmor som skal sørge for at melding om fødsel blir sendt bidragsfogden, og moren selv som innen 4 uker skal sørge for det dersom lege eller jordmor ikke har vært til stede. Bidragsfogden skal sørge for å sende gjenpart av fødselsmelding til registerføreren dersom moren står i statskirken. Står hun i ordnet dissentermenighet, skal gjenparten av fødselsmeldingen sendes presten eller forstanderen i menigheten. Står hun hverken i statskirken eller ordnet dissentermenighet, skal melding sendes øvrigheten, d.v.s. lensmann eller politimester (i enkelte byer byfogden). Fra øvrigheten skal så meldingen sendes til registerføreren.

Denne ordning for dem som ikke står i statskirken eller ordnet dissentermenighet er

unekkelig nokså eiendommelig, når man for barn født i ekteskap av slike foreldre har den ordning at meldingen skal gå direkte til registerføreren.

Komiteén antar, i tilslutning til registreringsutvalget og barnevernkomiteén, at særordningene for barn av foreldre utenfor statskirken, både i og utenfor ekteskap, nå bør falle bort. Det må være klart at fødselsregisteret er et sivilt register, ikke et kirkeleg, selv om det for tiden føres av statskirkeprester. Disse utsteder også i dag fødselsattester for alle, også personer som ikke står i statskirken. For disses vedkommende nyttes blanketter uten ordene «Den norske kirke» som vanlig ellers står i blankettens venstre hjørne.

Faktisk er forholdet i dag at den ordning for melding av fødsler som dissenterloven foreskriver, ikke blir fulgt i praksis, og at det er liten orden på dette område. Byfogden i Oslo opplyser i en henvendelse av 14. juni 1960 til Justisdepartementet angående disse forhold, at han aldri får fødselsmeldinger fra ordnede dissentermenigheter. Melding om til- og avgang av medlemmer i samsvar med dissenterlovens § 3 mottar han heller ikke. Bare unntaksvis mottar byfogden noen melding om fødsel av barn hvis foreldre ikke står i ordnet trossamfunn.

Politimesteren i Oslo har i 1960 bare mottatt melding om fødsler fra et enkelt trossamfunn, adventistene.

På forespørsel har en fått opplyst at enkelte menigheter sender fødselsmelding direkte til fødselsregisterføreren. På den annen side kan menighetene anføre at de ikke selv får noen melding fra fødselsklinikker. Tilhører foreldrene menighetens aktive medlemmer, vil de gjerne selv melde fødselen til menigheten, eller menighetens prest vil være oppmerksom på den og sørge for at melding kommer inn. Men de som nærmest bare er fødte medlemmer, eller som har trukket seg tilbake, uten å melde seg ut, vil menigheten vanskelig kunne ha greie på.

For menighetene må det å sende melding til øvrigheten, eventuelt direkte til fødselsregisterføreren, lett fortone seg som nokså overflødig. Ektebarnloven er vel ikke helt klar når det gjelder den melding som fødselsanstalt skal sende for barn av foreldre i ordnet dissentermenighet. Men faktisk er visstnok praksis at anstaltene i alle tilfeller sender fødselsmelding til fødselsregisterføreren. I Oslo fører presten ved Rikshospitalet og Ullevål sykehus som nevnt eget register hvor alle barn føres inn, uansett trossamfunn. Han sender ingen melding til dissentermenighetene. I det hele fødes over 90 pst.

av alle barn på fødselsanstalt, og i byene praktisk talt 100 pst. Langt de fleste foreldre har ikke selv noen direkte befattning med innsending av fødselsmelding, det gjør anstalten for dem. Det er da nokså forståelig at det blir mindre god orden på meldingene til og fra dissentermenighetene. Unntaksbestemmelsen i ektebarnloven § 15 for dissenterbarn får i praksis liten betydning. Men den er til hinder for en ensartet fast regel for alle borgere.

Komiteén mener at melding om fødsel for fremtiden i alle tilfeller bør skje direkte til fødselsregisterføreren, også når foreldrene tilhører ordnet dissentermenighet. Det kan skje ved at ektebarnlovens § 15 får den ordlyd den hadde i barnevernkomiteéns forslag, idet særbestemmelsene for dissenterer går ut. For barn født utenfor ekteskap vil dette kunne ordnes ved instruks til bidragsfogdene om at før fremtiden skal fødselsmelding i alle tilfeller sendes direkte til fødselsregisterføreren. På denne måte vil fødselsregisterføreren i alle tilfeller få direkte melding om alle fødsler, uten forskjell enten foreldrene står i statskirken, i en frikirke, et uregistrert samfunn, eller er konfesjonsløse.

Det er også det eneste praktiske og naturlige når man har et sivilt fødselsregister, felles for alle borgere. Omveien om dissenterprest og øvrighet er teknisk uheldig, egnet til å skape forsinkelse og feil, og har som nevnt ført til at den i stor utstrekning ikke er blitt fulgt. Faktisk går allerede nå meldingene i stor utstrekning direkte til registerføreren, og overhodet ikke til dissenterpresten.

Av fødselsmeldingen går i dag regelmessig fram hvilket trossamfunn barnet tilhører. Der oppgis nemlig trosbekjennning (kirkesamfunn) for foreldrene når de begge, eller en av dem ikke tilhører statskirken. Meldingen vil imidlertid være misvisende, eller i et hvert fall ubestemt hvis en av foreldrene står i statskirken, den annen ikke, idet foreldrene da vil kunne ha avgitt en uttrykkelig erklæring om at barnet ikke skal tilhøre statskirken. Ubestemt vil meldingen også være hvor foreldrene står utenfor statskirken, og ikke tilhører samme trossamfunn.

Komiteén antar at det ville være praktisk om man på skjemaet innførte et spørsmål for de tilfelle hvor foreldrene ikke tilhører samme trossamfunn om hvilket trossamfunn barnet skal tilhøre. Derved hadde man det på det rene. I disse tilfeller burde helst begge foreldre undertegne meldingen, da de må være enige for å kunne bestemme barnets medlemskap. Men det ville åpenbart kunne medføre vansker i tilfeller hvor faren ikke

er til stede. For fødselsklinikkene som i de aller fleste tilfeller sørger for å få fødselsmeldingene utfylt og sendt, ville det også være besværlig i disse tilfeller å skulle få begge underskrift. En måtte derfor formentlig kunne la det være nok at den ene ektefelle undertegnet. Skulle den annen være uenig, fikk han i tilfelle anefekte det etterpå. Synderlig aktuelt vil det neppe bli. Risikoen ved å la bare den ene undertegne vil ikke være større enn ved oppgave over barnets navn. Navnet skal jo også begge bestemme, men også der lar man det være nok med oppgave og underskrift fra den ene. Og valget av navn faller utvilsomt langt oftere vanskelig, enn valget av trossamfunn gjør.

Selv om man lar alle fødselsmeldinger gå direkte til fødselsregisterføreren, og sløyfer særordningen for medlemmer av ordnede trossamfunn, antar komitéen at det kan være grunn til å opprettholde den plikt som dissenterlovens § 7 pålegger medlemmer av ordnede menigheter til å melde fødsler og dødsfall til sin egen prest. Trossamfunnene vil selv ha interesse av å ha slike registre, og det offentlige vil ha nytte av gjennom dem å kunne få kontrollopplysninger om folks konfessionelle tilhørighet.

Derimot antar komitéen at det ikke er grunn til å opprettholde regelen i dissenterlovens § 24 om melding til øvrigheten for personer som ikke tilhører ordnet trossamfunn. Som nevnt blir det bare i liten utstrekning gitt meldinger etter dissenterloven til øvrigheten om fødsler og dødsfall, og det kan formentlig uten skade falle bort. En registrering som ikke er noenlunde uttømmende og pålitelig, kan ikke ha noen interesse.

Meldingene til ordnede menigheter, skulle for dissenterne i dag være den regulære fødselsmelding. Når alle meldinger etter komitéens forslag skal gå direkte til fødselsregisterføreren i alle tilfeller, får for så vidt meldingen til dissentermenigheten en annen karakter. Det blir en kirkelig meldingsplikt, likesom registeret blir kirkelig.

Såvel meldeplikten som plikten til å føre register bør naturlig lovfestes i den nye religionslovs kapitel om trossamfunn utenfor statskirken (frikirker og frimenigheter).

For å bidra til at registrene blir pålitelige, antar komitéen at det vil være praktisk at fødselsregisterføreren, i disse tilfeller sender meldingen videre til vedkommende trossamfunn. En slik plikt må kunne pålegges ved instruks. I dag skal fødselsregisterføreren der et barn er født, alltid sende melding til fødselsregisterføreren i den menighet barnet bor i. Ved de anstalter hvor sykehus-

presten fører fødselsregister, sendes det for alle statskirkebarn melding til bodstedssoknet. Det vil således ikke bety noen stor utvidelse av arbeidet om man pålegger registerføreren alltid å sende melding videre til vedkommende dissenterprest, når det av fødselsmeldingen går fram at barnet skal være medlem av et trossamfunn utenfor statskirken.

Plikt til å melde fødsel til sitt trossamfunn vil foreldrene bare ha når de begge tilhører det. Hvis en tilhører statskirken, vil barnet tilhøre den når annet ikke blir bestemt. Særskilt melding trengs da ikke. Hvis de tilhører forskjellige frimenigheter, eller bare en tilhører en frimenighet, vil barnet ikke tilhøre noe trossamfunn før foreldrene melder det inn.

For fødselsregisteret antar komitéen som foran nevnt at det ville kunne være praktisk om det var et spørsmål på meldingsskjemaet i disse tilfeller om hvilket trossamfunn barnet skulle tilhøre. For fødselsregisteret måtte en slik opplysning kunne være tilstrekkelig pålitelig. Den vil vanskelig kunne bli absolutt pålitelig. Registeret holdes heller ikke å jour med endringer senere. Men i forholdet til trossamfunnene, antar komitéen at det vil være riktig i disse tilfeller hvor barnets medlemskap ikke er bestemt av loven, å kreve at foreldrene melder barnet inn i det trossamfunn de ønsker at det skal tilhøre. Ellers vil det kunne bli altfor stor uklarhet. En viser her til hva som foran er uttalt under kapitlet om medlemskap i trossamfunn og avsnittene om medlemskap ved fødsel, og formkrav ved inn- og utmelding.

Ved at meldinger for alle går direkte til registerføreren, vil dissenterprestenes plikt til å gi melding til fødselsregisteret gjennom øvrigheten falle bort. Som nevnt er den blitt lite overholdt.

Plikten til å gi kvartalsmelding til Statistisk sentralbyrå i samsvar med res. av 19. februar 1892, bør formentlig derimot fortsatt bestå. Den vil ha interesse til kontroll av den alminnelige befolkningsstatistikk og som grunnlag for kirkelig statistikk. Skulle folkeregistrene i fremtiden ha interesse av å få opplysninger fra dissenterprestenes registre, noe de i dag visstnok ikke får, vil de ha hjemmel for å kunne kreve det i folke-registerlovens § 12.

At frimenighetens registre opphører å være en del av de offisielle fødselsregistre, kan selvsagt ikke være til hinder for at presten kan gi attest om fødsel i samsvar med sitt register. Fremdeles vil det register frikirkepresten fører være et offentlig register, påbudt i henhold til lov. Føring av det og

attestutstedelse er en del av prestens offentligrettslige tjenesteplikter.

5. Lysing, vigsel, registrering og megling.

Ekteskapsloven av 1918 inneholder bestemmelsene om vilkårene og formene for inngåelse av ekteskap, og regler om ugyldighet og oppløsning av ekteskap. Statskirkenes prester er etter loven vigselmenn. Men loven gir også på visse vilkår prest eller forstander i ordnet menighet adgang til å foreta lysing, vigsel og megling.

a.

Lysing er en offentlig kunngjøring om et forestående ekteskap. Formålet med den er ved siden av publisitet å skapeollenitet og å gi høve til at mulige ekteskapshindringer kan bli brakt på det rene, slektskap, alder, tidligere ekteskap, sykdom m. v. Lysingen skal kunngjøres minst 14 dager før vigsel. Før lysing kan skje, skal brudefolkene ha skaffet til veie de nødvendige bevis for at de kan inngå ekteskap, fødselsattest, egen- og forlovererklæring, og eventuelle andre legitimasjoner som viser at det ikke foreligger noenslags ekteskapshindring.

Lysing må begge brudefolk begjære hos vigselmannen på det sted hvor en av dem bor, eller, hvis ingen har bopel her i landet, der hvor en av dem oppholder seg. Vigselmann er prest i statskirken, prest eller forstander i ordnet dissentermenighet hvor Kongen har godkjent formen for ekteskaps-skiftelse, og notarius publicus eller særskilt beskikket vigselmann. Hindring for ekteskapet skal i tilfelle meddeles den vigselmann som har utferdiget lysingen.

Når lysingsfristen er utløpet, skal vigselmannen på begjæring gi brudefolkene attest om at lysing har funnet sted, og at det ikke er noen hindring for ekteskap. Dette er særlig aktuelt når vigselen skal foretas av en annen enn den som har foretatt lysingen, noe det er full adgang til. Den som foretar vigselen, skal forlange lysingsattest fremlagt. Selv om det foreligger, skal han ikke vie, hvis han selv kjenner til noen ekteskapshindring.

Lysing kan bare unnlates når en av partene ligger for døden eller når fylkesmannen av særlige grunner samtykker, ekteskapsl. § 18.

Når vilkårene er til stede, plikter en vigselmann å foreta lysing. Det eneste unntak loven her nevner, er at prest i statskirken eller ordnet dissentermenighet ikke mot sin samvittighet plikter å foreta lysing såfremt noen av brudefolkene er skilt fra tidligere ektefelle som er i live. Andre samvittighetsgrunner nevner loven ikke. Heller ikke nev-

ner den noen slags konfesjonsbånd: det er således ikke noe til hinder for at dissenterne begjærer lysing hos en statskirkeprest eller statskirkelemmer hos frikirkeprest. Hansson: Norsk Kirkerett s. 116 lærer at en statskirkeprest og en prest i en dissentermenighet ikke plikter å lyse for andre enn dem som har rett til å vies henholdsvis i statskirken eller dissentermenigheten. Loven inneholder ikke hjemmel for en slik begrensning. Robberstad: Lærebok i norsk kyrkjerett, nevner heller ikke noe om det. Men i og for seg er en slik regel ikke urimelig. Det har vel imidlertid ikke ofte forekommet at spørsmålet har vært aktuelt, og presten vil vel i de færreste tilfelle ha hatt noen interesse av å vegre seg dersom brudefolkene av en eller annen grunn ønsket at han skulle foreta lysingen.

De gjeldende bestemmelser om lysing antar komitéen at det fra dissenterlovssynspunkt ikke er noe å innvende imot, og den har for sitt vedkommende intet forslag til endring. Komitéen vil imidlertid i det følgende foreslå at de konfesjonsbestemte begrensninger i adgangen til å foreta vigsel skal falle bort. Det må da være klart at adgangen til å lyse ikke er mindre vid. Hvorvidt en prest skal kunne avslå å lyse i tilfeller hvor han ikke plikter å vie, utenom det løvbestemte hvor en av brudefolkene er fraskilt, vil stå i samme stilling som i dag. Komitéen finner det ikke nødvendig å ta bestemt standpunkt.

b.

Vigsel er selve ekteskapsstiftelsen. Den kan skje kirkelig, enten i statskirken, eller i ordnet dissentermenighet når Kongen har godkjent formen for ekteskapsstiftelse i vedkommende trossamfunn. Vigselen kan også skje borgerlig, ved notarius publicus. Det er sorenskriveren på landet og i de mindre byer, byfogden i de større byer, og enkelte steder politimesteren. På noen steder hvor avstandene eller andre forhold gjør det ønskelig, er det særlig beskikket borgerlig vigselmann.

Kirkens stilling til ekteskapsstiftelsen har skiftet. Opprinnelig betraktet den det som et borgerlig forhold, selv om den hevdet sitt syn på ekteskapsmoralen. Senere velsignet den ekteskapet, og krevde så at denne velsignelse skulle være den rettsstiftende akt. Kirken bestemte ekteskapsvilkårene. Ved konsilet i Firenze i 1439 ble ekteskapet stadfestet som sakrament. Ekteskapsaker ble lagt under de kirkelige domstoler.

Ved refomasjonen ble ekteskapet erklært for en ren borgerlig institusjon. Men også den protestantiske kirke forlangte å få være med på å bestemme ekteskapsretten, og at geist-

lige skulle være med på å dømme i ekteskapsaker. Og vigselen var utelukkende kirkelig.

Først i 1797 hørte hos oss ekteskapsakene opp å ligge under de blandede domstoler hvor geistlige var med som dommere. Borgerlig vigsel fikk man først ved dissenterloven i 1845. Den åpnet adgang til borgerlig vigsel for kristne dissenter. Var den ene statskirkemedlem, var kirkelig vigsel obligatorisk. I 1851 ble jøder likestilt med kristne dissenter. I 1863 ble borgerlig vigsel gjort obligatorisk for brudefolk når en ikke var kristen.

Først dissenterloven av 1891 ga dissentermenigheter adgang til å få rett til å foreta vigsel. Den ga også partene adgang til å velge mellom kirkelig og borgerlig vigsel når den ene stod i statskirken, den annen ikke.

Kirkekomisjonen av 1908 foreslo tvungen borgerlig vigsel for alle, med adgang til kirkelig velsignelse etterpå. Forslaget hadde særlig tilslutning på kristelig hold. Mange fant det lite rimelig med religiøse former uansett brudefolkens religiøse innstilling. Dertil førte kirkelig vigsel som den eneste tillatte form til at enten måtte prester foreta vigsel i alle tilfelle, også hvor det stred mot deres samvittighet, eller også ville de tvinge brudefolkene, eller en av dem til å melde seg ut av statskirken for å kunne få borgerlig vigsel. Komitéforslaget ble tatt opp i Ot. prp nr. 32/1911 men kom ikke til realitetsbehandling.

Istedet har ekteskapsloven av 1918 gitt fri adgang til borgerlig vigsel for alle, samtidig som den har gitt prester rett til i visse tilfelle å nekte å foreta lysing og vigsel.

Kirkelig vigsel er fremdeles det vanlige. I Oslo bispedømme er henvend $\frac{1}{3}$ av vigslene borgerlige, men i landet som helhet utgjør de under $\frac{1}{5}$.

Kirkelig vigsel vil si vigsel ved prest. Den behøver ikke foregå i kirken. Ofte foregår den i sakristiet eller i prestens kontor. Men den kan skje hvor som helst presten finner det passende.

Tallet på borgerlige vigsler, som før krigen lå omkring 10 pst., steg sterkt under okkupasjonen da de fleste statskirkeprester hadde nedlagt sine embeter. Da ble imidlertid meget hyppig anledningen til å få kirkelig velsignelse av ekteskapet nyttet. Etter krigen er tallet på de borgerlige vigsler sunket, og kirkelig velsignelse av borgerlig inngått ekteskap blitt temmelig sjelden.

Mens lysing er bundet til bo- eller oppholdssted, gjelder ikke tilsvarende bånd for vigselen.

Den borgerlige vigslemann kan vie alle

brudefolk. Kirkelig vigsel forutsetter derimot tilknytning til vedkommende trossamfunn. Etter ekteskapslovens § 21 kan vigsel i statskirken skje når enten begge brudefolk tilhører den, eller den ene hvis den annen er dissenter. Tilsvarende forutsetter vigsel i dissentermenighet at enten begge tilhører den, eller at den ene tilhører den og den annen er medlem av statskirken eller dissenter. Med dissenter menes her de som går inn under dissenterlovens § 1 eller § 24 første ledd, d.v.s. personer som bekjenner seg til den kristne religion uten å være medlemmer av statskirken, og unitarer eller mosaister. Hvis den ene er konfesjonsløs, eller tilhører en ikke kristen religion, kan brudefolkene ikke bli kirkelig viet. I praksis blir dette dog neppe tatt så strengt. Det hender utvilsomt at det blir viet brudefolk kirkelig når den ene står utenfor ethvert trossamfunn.

At kirkelig vigsel etter reglene i ekteskapslovens § 21 kan skje, betyr ikke at den kirkelige vigslemann er forpliktet til å vie. Etter § 22 i ekteskapsloven kan prest i statskirken nekte å vie hvis en av brudefolkene ikke tilhører statskirken, eller hvis ingen av dem tilhører hans menighet. Tilsvarende kan en dissenterprest nekte å vie hvis en av brudefolkene ikke tilhører hans trossamfunn.

Videre kan en prest nekte å vie dersom noen av brudefolkene er skilt fra en ektefelle som ennå er i live.

Med den rett til å vegre seg for å vie som § 22 gir den kirkelige vigslemann, antar komitéen at det ikke er grunn til å sette de konfesjonelle grenser for adgangen til kirkelig vigsel som § 21 gjør. Dersom et brudepar ønsker å bli kirkelig viet, enten i statskirken eller i en dissentermenighet, kan det ikke være grunn til at loven skal sette hindringer i veien for det. Vigslemannen selv vil etter § 22 stå fritt, hvis han finner det lite rimelig, etter sin og kirkens tro å vie et par. Fra statens side er det ingen grunn til at kirkelige vigslemenns lovlige adgang til å vie skal være mer begrenset enn borgerlige vigslemenns.

At det ikke så svært ofte vil bli spørsmål om kirkelig vigsel hvis en av brudefolkene ikke tilhører vedkommende trossamfunn, enten det er statskirken eller et dissenter-samfunn, og den annen er dissenter i lovens forstand, kan etter komitéens syn ikke være noen grunn til å stille opp en slik begrensning som § 21 gjør. Komitéen antar at det i virkeligheten slett ikke er så sjelden at slike spørsmål kan oppstå, og at de med det stadig stigende mellomfolkelige samkvem vil kunne bli hyppigere etter hvert.

I medhold av ekteskapslovens § 21 nest

siste ledd er ved kgl. res. av 11. mai 1951 og 8. mai 1952 medlemmer av den danske, finske, islandske, svenske og den norske lutherske kirke i U.S.A. likestillet med den norske kirkes medlemmer med hensyn til adgang til kirkelig vigsel. Andre er det derimot ikke.

Om man tenker seg at utenlandske medlemmer av en norsk misjonskirke skulle ønske å bli viet her i landet, ville det åpenbart vært nok så eiendommelig at de ikke skulle kunne bli det i kirken, men måtte henvises til borgerlig vigselmann. Også ellers ville det kunne tenkes at utlendinger ønsket å bli kirkelig viet her i landet, i statskirken eller et dissentersamfunn, hvor det fra vedkommende trossamfunns side ikke var noe til hinder, og hvor det da ville være lite rimelig at loven skulle henvide til borgerlig vigsel.

Det vil også godt kunne tenkes at norske borgere ønsker kirkelig vigsel uten å tilhøre det trossamfunn de ønsker å bli viet i. Det norske Misjonsforbund har dels medlemmer som står i statskirken, dels medlemmer som ikke står i den, men tilhører Misjonsforbundet som ordnet dissentermenighet. Det er ikke noe merkelig om et par som religiøst hører hjemme i Misjonsforbundet, men formelt står i statskirken, kunne ønske å bli viet der de føler seg åndelig hjemme. I dag har de ikke adgang til det, og for Misjonsforbundet føles det som en betydelig ulempe. Personer som ikke hører til en ordnet menighet, kan stå nær en ordnet menighet, og ønske å bli viet der. For alvorlige kristne føles den borgerlige vigsel lett som utilfredsstillende. Personer som ikke tilhører noe trossamfunn, kan også godt være religiøse og av den eller andre grunner ønske kirkelig vigsel med dens større høytid, istedenfor den borgerlige vigsel som virker tørr. Det bør i alle tilfelle stå dem åpent, såfremt vedkommende trossamfunn og prest er villig. Det kan ikke være noen oppgave for staten å innskrenke friheten her.

Komitéen vil derfor foreslå at ekteskapslovens § 21 endres til å lyde:

Vigsel på kirkelig måte kan skje:

1. i statskirken.
2. i et registrert trossamfunn når Kongen har godkjent den form for ekteskapsstiftelse som det nytter.

c.

Noe egentlig vigselregister er ikke opprettet her i landet. Faktisk fører imidlertid soknepresten et slags register over vigslere.

Etter § 29 i ekteskapsloven skal vigslere i statskirken føres inn i kirkeboken.

Vigsel i dissentermenighet skal føres inn i

den anordnede protokoll, jfr. dissenterlovens § 3 og kgl. res. av 19. februar 1892. Innen 1 måned etter hvert års utgang skal dissenterpresten sende øvrigheten en oppgave bl. a. over vigslere. Øvrigheten skal gi vedkommende sokneprest de fornødne utdrag til innføring i kirkeboken, og ifølge forskrifter om kirkebokføring ved kgl. res. av 3. juli 1877. I følge § 2 skal slik melding om vigsel innføres i kirkebokens avdeling B med anmerkning om dissentersamfunn og hvem som har gitt melding. Er det mange dissenterekteskap, kan soknepresten føre egen protokoll over dem.

Borgerlige vigslere skal også føres i protokoll av vigselmann, jfr. ekteskapslovens § 29. Han skal innen 14 dager sende melding til soknepresten hvor ektefolkenes tar bopel, eller hvis det ikke kan oppgis, til soknepresten der ekteskapet blir inngått. Presten skal så ifølge rundskriv av 26. november 1920 føre de borgerlige vigslere inn i kirkeboken med nummer fortløpende med de kirkelige vigslere.

Soknepresten får på den måte fortegnelse over alle ekteskap. Det er imidlertid åpenbart at denne form for registrering er mindre tilfredsstillende. Den er blitt foreslått endret både av registreringsutvalget av 1931, og i den sakkyndige innstilling av 1950.

I innstillingen av 1950 er foreslått opprettet sivile vigselregistre som skal føres av den sivile registerfører, den samme som fører fødselsregisteret, d. v. s. i alminnelighet soknepresten. Vigselen skal registreres i det sogn hvor den er foretatt, på grunnlag av lysingsattest, eller de opplysninger som er gitt i forbindelse med lysningen. Er vigslen foretatt av borgerlig vigselmann eller dissenterprest, skjer registreringen på grunnlag av melding fra ham.

Etter forslaget skal dissenterprest og borgerlig vigselmann også føre protokoll over vigslere. Han skal innen 8 dager sende melding til føreren av vigselsregisteret der ekteskapet er inngått.

Komitéen går ut fra at det i tilfelle vil være praktisk at den borgerlige vigselmann hvor han har mange vigslere selv fører vigselsregister. Dette vil åpenbart gjelde byfogden i de større byer.

Komitéen antar at det ville være heldig om man kunne gjennomføre det sakkyndige utvalgs forslag. Det forutsetter at ekteskapslovens § 29 blir endret. Komitéen slutter seg til utvalgets forslag, som imidlertid må få en annen ordlyd når ny dissenterlov blir gitt. Utvalgsforslaget lyder:

«Vigsel innføres i vigselsregisteret.

Vigsel av prest eller forstander for dissentermenighet innføres dessuten i den anordnede protokoll og innberettes til øvrigheten overensstemmende med lov av 27. juni

1891 nr. 1 § 3. Vigselsmann skal innføres i protokoll.

Vedkommende vigselsmann skal innen åtte dager sende melding til føreren av vigselsregisteret i det sokn hvor ekteskapet er inngått.»

Komitéen antar at det vil være rimelig å forme bestemmelsen slik at plikten til å gi melding om vigsel gjelder i alle tilfelle hvor en annen enn registerføreren har foretatt den, og antar at ordlyden kunne være:

«Vigsel føres inn i vigselsregisteret.

Dersom vigsel er foretatt av en annen enn registerføreren, skal melding sendes innen åtte dager, til registerføreren i det distrikt hvor vigselen har funnet sted.

Har brudfolkene bosted i utlandet, skal melding sendes på den måte som Kongen bestemmer.»

Det ligger utenfor komitéens mandat å avgjøre om tiden er inne til å opprette et sivilt vigselsregister slik som foreslått av registreringskomitéen og det sakkyndige utvalg. Men komitéen antar at det i alle fall vil være grunn til å imøtekomme ønsket om en forbedring og forenkling av de gjeldende regler. Det vil være rimelig at melding om vigsler i alle fall blir gitt av dissenterprest på liknende måte som av borgerlig vigselsmann, direkte til soknepresten og innen 14 dager. I tilfelle borgekteskapslovens § 29 endres til å lyde «Vigsel av prest i registrert trossamfunn føres i den protokoll som er forskrevet og meldes innen 14 dager til soknepresten på det sted hvor ektefolkene tar bopel, eller hvis dette ikke kan oppgis, til soknepresten på det sted hvor ekteskapet blir inngått.»

Den nåværende ordning, at soknepresten først får melding om vigsler i dissentermenigheter ved utskrift av den årsmelding som blir sendt øvrigheten, er åpenbart altfor langsom. Det kan ikke være nødvendig å gå omveien om øvrigheten når disse meldinger skal sendes fortløpende.

Vigsler skal meldes også av dissenterprest til Statistisk sentralbyrå sammen med kvartalsmelding om fødsler og dødsfall, og til folkeregisteret som får avskrift av kvartalsmeldingen, jfr. kongelig resolusjon av 19. februar 1892, 1. 2. og folkeregisterloven § 12. Noen endring i disse regler har komitéen ingen foranledning til å foreslå.

d.

Etter ekteskapslovens § 44 skal det i vanlige separasjons- og skilsmisssaker være forsøkt forliksmegling. Den foretas på begjæring fra en ektefelle av vedkommende menighetsprest eller forstander eller et medlem av vedkommende forliksråd. Meglingsmannen skal kalle partene inn til personlig møte. Bor

de i forskjellige kommuner, kan meglingsmannen foregå særskilt. Meglingsmannen skal gi bevitnelse om at meglingsmannen har vært forsøkt.

Når bestemmelsen taler om vedkommende prest eller forstander, må det sikte til presten i den statskirkeemenighet en eller begge ektefeller tilhører eller forstanderen eller presten i den ordnede dissentermenighet en av partene tilhører. Her må en anta at det gjelder både geografisk og konfesjonell begrensnings: en prest eller en forstander kan ikke megle for ektefeller som begge står utenfor hans menighet. D. v. s. det er selvsagt intet i veien for at han meglingsmannen for hvem som helst som måtte ønske hans bistand. Fører meglingsmannen til positivt resultat er intet bedre. Men om meglingsmannen fører til negativt resultat, kan han ikke gi attest i samsvar med ekteskapslovens § 44 i. f. om at meglingsmannen er forsøkt, idet han da ikke er vedkommende prest.

Noe behov for endring i disse regler, slik at den konfesjonelle begrensnings blir sløyfet, antar komitéen at det ikke vil være. Det er den ektefelle som vil ha ekteskapet oppløst, som velger meglingsmann, og valget vil vel sjelden falle på en dissenterprest, særlig ikke hvor han heller ikke er vedkommendes menighetsprest. Det kan imidlertid tenkes at ektefeller har ønsket en alvorlig meglingsmann hos en dissenterprest som de regner for en god sjelesørger, og at den dog ikke har ført fram. Det kunne da være rimelig om han også kunne gi meglingsattest, selv om partene ikke tilhørte hans menighet. Slik meglingsmannen vil imidlertid ofte forsøkes også av andre enn prester. For den som ønsker en attest om negativ meglingsmannen, er det så lett å oppnå, ikke minst ved henvendelse til forliksrådet, at det ikke er påkrevet å gjøre det lettere. Det er neppe grunn til å tro at dissenterprester vil ønske noen utvidet adgang og dermed plikt til å utstede slike attester.

Derimot kunne det være et spørsmål om en prest burde kunne ha adgang til å nekte å gi meglingsattest dersom det stred mot hans samvittighet, på liknende måte som han kan nekte å lyse for og vie en fraskilt. Loven pålegger i dag meglingsmannen som ubetinget plikt å gi bevitnelse om at meglingsmannen har vært forsøkt.

Det må utvilsomt antas at det er enkelttilfelle hvor det for vedkommende prest står som uriktig at den ene eller begge ektefeller vil skilles, og det er trossamfunn som prinsipielt er imot skilsmisse, og hvor formodentlig en prest ville avslå å medvirke ved å gi attest om forsøkt meglingsmannen. Noe behov for en særskilt lovbestemmelse om rett til å nekte å gi meglingsattest, antar komitéen at det likevel ikke vil være, idet det som nevnt aldri

vil være vanskelig å oppnå meglingsattest for den som ønsker det hos en borgerlig megler, slik at spørsmålet om plikt ikke lett vil kunne tenkes satt på spissen.

6. Dødsfall, dødsmelding, begravelse, kirkegård.

De gjeldende regler om dødsfall, behandling av lik, begravelse og kremasjon, melding og registrering, er spredte og lite oversiktlige. Fra gammelt har det vært kirken og skifteretten som har tatt seg av disse ting fra det offentliges side. Andre myndigheter er senere kommet med i bildet. Etter dissenterlovene av 1845 og 1891 er også dissentermenigheter tillagt visse funksjoner, og det er gitt enkelte særregler for personer utenfor statskirken. De fleste regler gjelder således felles for alle, mens det er enkelte som er forskjellige for statskirkemedlemmer og dissenterne.

For å få en oversikt, skal en søke å gi en kort fremstilling av hovedtrekkene i de gjeldende regler, og drøfte spørsmål om endring.

A. Dødsmelding og registrering.

Etter lov om arveavgift av 8. april 1905 § 30, jfr. rundskriv av 8. januar 1955 skal ethvert dødsfall straks av avdødes nærmeste slektninger eller andre vedkommende som måtte være til stede, meldes til skifteretten i byene, på landet til lensmannen som minst en gang månedlig skal gi melding til sorenskriveren. Skifteretten skal føre protokoll over dødsmeldingene, og det skal også lensmannen.

I byenes helseforskrifter er det regelmessig bestemt at det skal foreligge legeerklæring ved melding om dødsfall. Etter legelovens § 11 skal enhver lege på den måte Kongen bestemmer gi melding om dødsfall han har hatt med å gjøre. Han skal også gi melding til den offentlige lege om dødsårsak m. v. til bruk for dødsfallsstatistikken. Den offentlige lege skal sende dødsmeldingene til Statistisk sentralbyrå den første hver måned i byene, kvartalsvis på landet.

På grunnlag av legeerklæringen skal skifteretten fylle ut dødsmelding til vedkommende begravelsesmyndighet. På landet hvor legeerklæring ikke er nødvendig, kan lensmannen måtte fylle ut dødsmeldingen selv dersom lege ikke skulle ha sett til avdøde, noe som vel i dag sjelden forekommer.

Meldingen skal sendes til soknepresten der avdøde skal begraves eller kremeres hvis han var medlem av statskirken. Var han medlem av ordnet dissentermenighet, sendes

den til dennes forstander eller prest. Ellers sendes den til øvrigheten, d.v.s. på landet lensmannen, i byene oftest politiet, i noen tilfelle byfogden. Av soknepresten, dissenterpresten eller øvrigheten føres meldingen inn i kirkeboken eller protokoll, deretter gis meldingen påtegning som skal tjene som legitimasjon overfor kirkegårdsgraveren for at grav skal kunne åpnes for avdøde. Deretter skal dødsmeldingen sendes det kommunale folkeregister på stedet. Hvis liket skal brennes, skal melding gå videre til politiet som skal gi tillatelse. Dette er for å sikre at ikke mulig forbrytelse skjules ved likbrenning.

Skifteretten, eventuelt lensmannen, skal også sende melding til den offentlige lege på stedet, jfr. rundskriv av 1. februar 1938.

De dødsmeldinger som øvrigheten tar imot, sender den innen 1 måned til soknepresten som fører dem inn i kirkeboken.

Dissenterpresten fører de dødsfall som meldes ham i protokoll han skal føre, jfr. kongelig resolusjon av 19. februar 1892, og sender i sin årsoppgave også melding om dødsfall til øvrigheten. Av denne årsoppgave skal øvrigheten gi soknepresten de nødvendige utdrag til innføring av døde i kirkeboken.

På den måten fører soknepresten dødsfallsregister. Han skal også føre inn dem som vites å være omkommet, selv om deres lik ikke har vært funnet, slik at begravelse ikke har kunnet finne sted.

Det meldingssystem man på denne måte har, antas å få med temmelig nær alle dødsfall. Men det har vist seg at det er vanskelig å få dødsfallsstatistikken fra legene til å stemme med oppgavene over begravede og kremerte. Systemet er også noe tungvint og langsomt. Det er da også blitt foreslått endret noe av registreringsutvalget av 1931 og av de sakkyndige i 1950. Det siste forslag går ut på at alle dødsfall skal meldes skifteretten, (lensmannen) og av denne så meldes til kirkebokføreren, idet kirkeboken tjener som dødsfallsregister. Dette skal gjelde for alle dødsfall, uansett avdødes religiøse stilling. Man vil derved unngå den nåværende omvei om dissenterprest og øvrighet.

En slik endring synes rasjonell. Den krever ikke noen lovendring idet det bare vil være spørsmål om instruks til offentlige tjenestemenn, skifteforvaltere, lensmenn og statskirkeprester. Det kan ikke være av betydning for dissenter spørsmålet, idet det her er skifteretten eller lensmannen som sender meldingen til soknepresten som registerfører. Dissentersamfunnene vil få melding om sine dødsfall ved at avdødes nærmeste vender seg dit med dødsmelding for å få avdøde begravet. Da det her vil dreie seg om først

og fremst et registreringsspørsmål, som kan ordnes administrativt, setter komitéen ikke fram forslag til nye lovbestemmelser, men viser til de sakkyndiges forslag av 1950.

B. Begravelse.

Etter forordning av 1682 om begravelser — den eldste lovbestemmelse i vår lovsamling — skal lik begraves snarest og senest innen 8 dager. Videre har forordningen bestemmelser om når på dagen begravelse kan skjé m. v.

På den annen side har lov av 4. juni 1898 «indeholdene visse Bestemmelser om Behandlingen af Lig» forskrifter som skal sikre mot at noen blir behandlet som lik og begravet før tidlig, og regler for tilfelle av at lik føres ut av landet.

Kirkeritualet av 1685 har bestemmelse om hvem som skal sørge for begravelse og når den kan foregå, og påbyr presten å føre bok over de døde, med navn, alder og dødsdag. I den utstrekning bestemmelsen fremdeles er gjeldende rett, må den formodentlig i det vesentlige også gjelde for den som står utenfor statskirken.

Christian V. Norske Lov 2—10 «Om Præsters Embede med Lig» gjelder bare for statskirkemedlemmer. Art. 1 bestemmer at presten skal foreta jordpåkastelse på alle døde. Videre kan han på anmodning holde en preken. Dette er oppfattet å innebære at en statskirkeprest må medvirke med jordpåkastelse ved enhver begravelse av et statskirkemedlem, og således utelukke at noen dissenterprest kan forestå begravelse, eller at den kan foretas uten geistlig medvirkning. Selve ordlyden av bestemmelsen synes neppe å kunne oppfattes så absolutt; pålegget synes rettet mot presten, men slik at det ville være rimelig om han var fri dersom avdøde og hans nærmeste ikke ønsket noen jordpåkastelse. Kirkeritualet kap. IX pålegger de nærmeste, eventuelt øvrigheten å sørge for en kristelig begravelse, dette kan åpenbart ikke gjelde for dem som ikke er kristne. Men det burde på den annen side neppe i dag oppfattes slik at det innebærer at en statskirkeprest må medvirke, idet også en dissenterprest må kunne forestå en kristelig begravelse.

Ved skrivelse av 12. desember 1904 til biskopen i Bergen har Kirkedepartementet uttalt at presten bør foreta jordpåkastelse på første søndag etter begravelsen, selv om ingen pårørende møter, og selv om disse har erklært at de ingen jordpåkastelse ønsker, idet de ikke lovlig kan hindre jordfestelsen når avdøde har tilhørt statskirken, da presten der-

ved bare etterkommer en ham ved lov pålagt embedsplikt.

Etter gjeldende kirkerett i dag er forholdet således at statskirkemedlemmer rettelig skal begraves statskirkelig, ifølge den tolkning av de gamle begravelsesbud som er hevdet av Kirkedepartementet og våre kirkerettslærere. Dette innebærer at presten i alle tilfeller skal foreta jordpåkastelse. Denne kan foregå ved selve begravelsen eller senere. Jordpåkastelse hevdes det skal foretas, selv om avdøde og de pårørende ikke vil ha noen prest til stede ved begravelsen, og selv om de ikke ønsker noen kristelig form. En dissenterprest kan ikke foreta jordfesting av et statskirkemedlem, jfr. Hansson Norsk Kirkerett s. 144 og 233, Robberstad Norsk Kyrkjerett s. 199.

Alterboken inneholder de nærmere bestemmelser om jordpåkastelse, og om den vænlige form for statskirkelig begravelse. Presten har plikt til å forrette ved begravelse i sin menighet. Men han kan visstnok avslå å holde likpreken. Han kan tillate en annen å tale ved begravelsen. Men er det en dissenter som skal tale, må det bare skjé etter at de kirkelige handlinger er avsluttet.

Det er uklart om en statskirkeprest kan forrette ved begravelse av en person som ikke har tilhørt statskirken. Etter sin ordlyd gjelder Christian V. Norske lov 2—10 alle døde. Men bestemmelsen har visstnok alltid vært oppfattet slik at den ikke omfatter personer som tilhørte tillatte trossamfunn utenfor statskirken. Etter dissenterloven av 1845 og 1891 har det vært helt på det rene at statskirken intet hadde å gjøre med begravelse av personer som sto utenfor den.

I departementets skriv av 16. mai 1865 og 19. mars 1872 ga Kirkedepartementet uttrykk for at en statskirkeprest kunne jordfeste lik av en person som ikke hadde stått i statskirken, men at han ikke hadde plikt til å gjøre det. Senere endret departementet syn, og i 1924 ga det en prest irettesettelse fordi han etter anmodning fra de pårørende hadde jordfestet en metodist.

Professor Robberstad kritiserer begge disse standpunkter i sin Lærebok i kyrkjerett s. 119. Han mener at presten må kunne jordfeste en som står utenfor statskirken når de pårørende ønsker det, og han ikke har grunn til å tro at avdøde ville være imot det. Hørte avdøde til en ordnet dissentermenighet, må det også være et vilkår at dissenterpresten er forhindret fra å forrette.

Hvorvidt Kirkedepartementet vil opprettholde standpunktet fra 1924, er tvillsomt. I et hvert fall lærer ekspedisjonssjef Hansson i Norsk Kirkerett s. 144 at en statskirke-

prest har adgang til å medvirke på vanlig måte ved begravelse av personer som står utenfor statskirken, men at han ikke har plikt til det. At det forekommer, er sikkert nok.

Når det gjelder personer som ikke står i statskirken, har vi ingen lovforskrifter om form. Enhver dissentermenighet, ordnet eller ikke ordnet, kan forrette en begravelse etter det ritual den vil på de offentlige kirkegårder og i de vanlige likkapeller og krematorier. En begravelse kan også foregå borgerlig, med eller uten seremoni. Vår lovgivning har ingen bestemmelser om borgerlig begravelse, og bruker i det hele ikke ordet.

Hvorvidt praksis helt ut følger det som hevdes å være gjeldende kirkerett, kan vel være tvilsomt. Formentlig forekommer det i blant at statskirkemedlemmer blir begravet frikirkelig, når de faktisk har sluttet seg til et frikirkesamfunn, men forsømt å melde seg ut av statskirken. For en statskirkeprest vil det jo ofte være praktisk umulig å kontrollere om en person har meldt seg ut eller ikke når vedkommende har flyttet noe omkring. Det forekommer antagelig også at statskirkemedlem blir begravet borgerlig, i tilfeller hvor han og hans pårørende har stått fiendtlig overfor kirken uten formelt å være trått ut. Det er åpenbart slike tilfeller som i sin tid fikk Den norske kirkes presteforening til å anmode om frihet for enhver til å velge borgerlig begravelse, noe en skal behandle i det følgende. På den annen side hender det også at en statskirkeprest medvirker både ved begravelse av frikirke-medlemmer og personer utenfor ethvert trossamfunn.

Komiteén antar også at det bør være slik. Ganske som ingen tvinges til dåp eller konfirmasjon eller kirkelig vigsel selv om han tilhører statskirken, bør det være en frivillig sak om man vil ha statskirkelig begravelse, frikirkelig eller borgerlig. Tilsvarende bør en prest uten hinder av lov kunne forrette ved enhver begravelse, uansett om avdøde tilhørte hans trossamfunn eller ikke. På samme måte som vigsel, bør begravelse bli ubundet av konfesjonelle grenser fra lovens side. Det får være de enkelte trossamfunns sak i hvilken utstrekning de vil forplikte sine medlemmer til å la seg begrave etter trossamfunnets ritual og av dets prest, og hvorvidt de vil tillate sine prester å forrette ved begravelse av andre enn menighetsmedlemmer eller ikke. Loven bør på den ene side ikke sette forbud, på den annen side heller ikke skape plikt.

Når det gjelder statskirken, har den for lengst opphørt å øve kirketukt ved begravelse. De tidligere særregler som bl. a.

gjaldt for selvmordere, falt bort ved kirke-loven av 1897. En statskirkeprest kan forrette, og må i dag visstnok også gjøre det, ved begravelse av alle statskirkemedlemmer, uansett deres holdning til kirke og kristendom. Det kan da ikke være noen kristelig grunn til at en statskirkeprest skal være avskåret fra å forrette ved begravelse av enhver som står utenfor statskirken.

På den annen side er det ikke grunn til å gjøre det til plikt for en prest å jordfeste personer som ikke tilhører hans trossamfunn. Når det gjelder frikirkeprester har de i dag i det hele ikke lovbestemt plikt til å forrette ved begravelse av noen. De plikter å ta imot døds melding og gi påtegning slik at grav kan åpnes, eventuelt kremasjon søkes, for sine menighetsmedlemmer. Dette er en offentlig-rettslig funksjon, men hvem de har plikt og rett til å jordfeste, kan deres trossamfunn bestemme over. Det kan stille presten fritt, det kan gjøre det til plikt å jordfeste enhver som ønsker prestens medvirking, det kan begrense retten og plikten til menighetsmedlemmer, eller det kan begrense den til bare å omfatte dem som er godtatt som troende. Forrettelse ved begravelse er en kirkelig funksjon som fra det offentliges side ikke er nødvendig.

Komiteén antar at også statskirkeprester bør stå fritt med hensyn til om de vil jordfeste personer som står utenfor statskirken. På den ene side bør de ikke ha plikt til å forrette ved begravelse av en som ikke tilhører statskirken. På den annen side bør det heller ikke var dem forbudt.

Hvor det dreier seg om personlig kristne, vil neppe en prest i statskirken ha noe imot å forrette når det ønskes. Men selv om det gjelder en person som har stått fremmed for kirke og kristendom, ja selv om det gjelder en person som tilhører en annen religion, bør det ikke ved lov være utelukket at presten kan forrette, hvis han er villig til det. Har presten talt med en ateist, en muhammedaner eller buddhist på dennes dødsleie, og denne har ønsket at presten skulle jordfeste ham, bør han kunne få gjøre det hvis han finner det riktig, selv om det kanskje kan virke eiendommelig.

Det kan visstnok reises tvil om den liberale holdning som komiteén mener man bør innnta ved jordfestelse lar seg forene med de gamle lovbestemmelser vi har om begravelse. I praksis forekommer det ikke så helt sjelden vanskeligheter, særlig i forbindelse med begravelse av statskirkemedlemmer som faktisk har sluttet seg til en frikirke, når de pårørende ønsker at frikirkepresten skal forrette, mens statskirkepresten mener at han

har plikt til å gjøre det. Også ved begravelse av et statskirkemedlem hvor de pårørende ikke ønsker prest, kan pliktskyldig medvirkning av en prest med jordpåkastelse virke påtrengende og uheldig. Og utveien med en etterfølgende jordpåkastelse som er anvist der hvor de etterlatte ikke ønsker å se presten, virker lite smakelig. Ved kremasjon vil det også være forbundet med vansker å passe på å få den foretatt før kremeringen. Og om en prest her skulle gå alene i likkjelleren og i stillhet foreta en jordpåkastelse, ville det unektelig virke eiendommelig.

Komitéen antar derfor at det kan være grunn til å foreslå en lovbestemmelse som stadfester prinsippet om frihet for enhver til å velge mellom statskirkeleg, frikirkeleg og borgerlig begravelse, som man har det i Danmark og Sverige. Bestemmelsen bør da samtidig fastslå at friheten for borgerne til å velge, ikke uten videre medfører en plikt for en prest til å forrette, når det gjelder en person som står utenfor hans trossamfunn.

Helst burde man hatt en fullstendig lov om begravelse eller jordfesting, som man har det i Danmark og Sverige. En slik lov burde inneholde regler om melding av dødsfall, formene for begravelse, hvem som har plikt og rett til å sørge for melding og jordeferd, hvem som kan forrette, frister, eventuelle tvangsmidler og sanksjoner m. v. Å utarbeide utkast til en slik lov faller utenfor nærværende komitées mandat. Den innskrenker seg derfor til å foreslå en bestemmelse som løser spørsmål som berører dens område, nemlig forholdet mellom statskirke og dissenter. I mangel av noen annen lov hvor den nye bestemmelse mer hensiktsmessig kan innpasses, foreslår man den tatt med i den nye lov om trossamfunn som komitéen gir utkast til, uten at man rører ved gamle begravelsesforsrifter.

Tanken om frihet til å velge mellom kirkeleg og borgerlig begravelse, er ikke ny. I mai 1910 sendte Den norske kirkes presteforening slik henvendelse til Kirke departementet: «Nylig inntrufne begivenheter viser mer og mer hvor påkrevet det er at det blir adgang til borgerlig begravelse for statskirkemedlemmer. Den nåværende mangelfulle tilstand kan ikke vedbli, uten at kirkens værdighet lider derunder.» I november 1910 sendte biskop Brun departementet utkast til kgl. resolusjon om borgerlig begravelse. Etter det skulle statskirkemedlem kunne begraves borgerlig når han selv hadde ønsket det, eller hans etterlatte ønsket det, og de uttalte sin forvissning om at det stemte med avdødes ønske.

I begrunnelsen anførte Brun at begravelse

i seg selv er en rent borgerlig sak. Kirkelig medvirkning burde prinsipielt bare skje hvor det var direkte ønsket.

For de mange som hadde brutt med kirkens tro uten å melde seg ut, måtte det fremstille seg som utålelig tvang at kirkelige seremonier skulle nyttes ved deres død, når de i levende live hadde holdt seg fjernt fra kirken.

Biskop Bruns forslag fikk tilslutning fra de øvrige biskoper og det teologiske fakultet. Biskopen i Trondheim ønsket imidlertid tilføyet bestemmelse om at ingen kirkens tjener skulle plikte å medvirke til en begravelse når det stred mot hans samvittighet. For ved begravelsen vedkjente kirken seg avdøde som sitt sande medlem. En slik tilføyelse, som ville innebære gjenopplivelse av kirketukt overfor avdøde, som var avskaffet ved at kirkeloven av 1897 hadde opphevet de eldre særbestemmelser for selvmord, tok biskop Brun bestemt avstand fra.

Kirkedepartementet sluttet seg til den oppfatning at tvungen kirkelig begravelse for statskirkens medlemmer ikke kunne ansees å stemme med tidens krav om religiøs frihet, og at enhver tvang burde oppheves. «De kirkelige goder bør ikke påtvinges noen, men alene ytes til dem som av fri vilje ønsker å delaktiggjøres deri.»

Derimot mente departementet at en prest ikke burde ha adgang til å nekte å forrette ved begravelse av statskirkemedlemmer. I tilslutning til Justisdepartementet antok Kirke departementet at lovs form var nødvendig for en endring av de regler som gikk fram av de gamle bestemmelser om begravelse og satte i Ot. prp. nr. 27, 1914 fram slikt utkast til lov angående begravelse uten prestelig medvirken:

§ 1.

Medlemmer av statskirken skal begraves uten medvirken av prest inden denne, naar begjæring derom er fremsatt enten av den avdøde selv eller av dem, som har at sørge for begravelsen, og disse uttaler som sin forvissning, at det var avdødes ønske at bli begravet uten saadan medvirken av prest; var den avdøde under 15 aar, kan saadan begravelse ske efter begjæring av foreldre eller værge.

Disse bestemmelser gjelder ogsaa for likfærd, hvor likbrænding finder sted.

§ 2.

Ved saadan begravelse eller likfærd maa der ikke foretages jordpaakastelse, likesom kirke ikke maa benyttes, derimot kan ringning med kirkens eller kirkegaardens klok-

ker finde sted etter gjældende regler, naar begjæring derom fremsættes.

§ 3.

For benyttelse av gravkapel og kirkegaard er vedkommende underkastet de herom ved lov eller av myndighetene givne forskrifter.

I Stortingets kirkekomité fant et mindretall, Gjøstein, Pedersen og Ribsskog, at man burde ta konsekvensen av biskop Bruns prinsipielle syn og gjøre borgerlig begravelse til det prinsipielle, og prestens medvirkning til noe som krevet særskilt ønske. De foreslo i Innst. O. nr. 1 1915 slik lov om begravelse:

§ 1.

Medlemmer av statskirken kan ved henvendelse til menighetens prest erholde dennes medvirken ved begravelse. Denne bestemmelse gjælder ogsaa for likfærd, hvor likbrænding finder sted.

§ 2.

Ved begravelse eller likfærd, hvor geistlig betjening ikke anvendes, må jordpåkastelse ikke foretages.

§ 3.

Ønskes kirke benyttet ved begravelse eller likfærd hvor prestelig medvirken ikke er begjært, må kirketilsynets tillatelse hertil indhentes og dets bestemmelser om kirkens anvendelse efterkommes. Det samme gjælder inngang med kirkens eller kirkegaardens lokker.

§ 4.

For benyttelse av kirke, gravkapel og kirkegaard er vedkommende underkastet de herom ved lov eller av myndighetene givne forskrifter.

§ 5.

Alle tidligere bestemmelser om jordpåkastelse m. v. ved begravelse ophæves.

§ 6.

Denne lov træder i kraft straks.

Komiteens flertall fant imidlertid at saken burde forelegges herredsstyrene og menighetene til uttalelse før den ble tatt under behandling. Dette forslag fikk avslutning av flertaget i Odelstinget. Dett førte til at saken ble henlagt uten at noe mer senere er skjedd.

I Danmark hadde man allerede ved lov av 1. april 1907 åpnet adgang til borgerlig begravelse ogsaa for medlemmer av folkekirken. Loven bærer terkt preg av at de vanlige kirkegårder regnes å tilhøre folke-

kirken på en slik måte at det fremtrær som unntak når andre får begraves der, og annet ritual brukes.

Lovens § 1 fastslår at ved begravelse på en av folkekirken kirkegårder, hvor prest i folkekirken medvirker, skal jordpåkastelse foretas etter kirkens ritual. Presten plikter ikke å holde liktale, og kan det heller ikke mot de pårørendes ønske. Etter disses ønske kan presten tillate en legmann å tale.

Etter § 2 kan et folkekirkemedlem begraves borgerlig uten medvirkning av prest, når avdøde har truffet bestemmelse om det i testaments form. Avdøde må ha vært over 15 år og ved full sans og samling da han avga sin erklæring. Var han under 18 år, må foreldre eller verge samtykke. For personer under 15 år bestemmer foreldre eller verge.

For vanlig borgerlig begravelse er ikke foreskrevet noen bestemt form. § 3 foreskriver bare at det ikke må gjøres noe som strider mot den sømmelighet og orden og det hensyn man skylder folkekirken. Hvor det ikke er kommunalt begravelsesvesen, er det soknepresten som påser at bevisligheter foreligger som kreves ved en begravelse og fastsetter tid m. v.

Tilsvarende gjelder ogsaa etter § 5 når avdøde tilhørte et anerkjent trossamfunn. Kongen kan fastsette nærmere regler for godkjenning av trossamfunns begravelsesritualer.

Sverige har i Lag om jordfästning m. m. av 25. oktober 1957 mer generelt formede bestemmelser som sterkere fremhever friheten til å velge begravelsesform. Det heter her i § 1: «När någon avlidit, bör, såvidt det är möjligt, hans önskan anrörande jordfästning och grävsättning iakttagas av den som i egenkap av anhörig eller närstående eller eljest ombesörjer begravningen. Härvid skall särskilt beaktas, om den avlidne givit uttryck åt sin önskan i skriftlig förordnande eller om den framgår av hans anslutning till et visst trossamfund.»

For barn under 15 år bestemmer foreldrene.

I § 8 heter det: «Ändå att den avlidne icke tillhörde svenska kyrkan, må på framställning av den som ombesörjer begravningen jordfästning förrättas i svenska kyrkans ordning, därest den avlidne önskat sådan jordfästning eller det eljest föreligger skäl därtill.»

Om ikke-statskirkelig begravelse heter det videre i lovens § 10: «För jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans må kyrkorum som invigts för svenska kyrkans gudstjänst upplatas, om särskilda skäl därtill äro.»

§ 11. «Klockringning vid jordfästning eller

gravsättning skall, då det begäras av den som ombesörjer begravningen, äga rum på vanligt sätt, även om jordfästning icke förrättas i svenska kyrkans ordning.»

Når komitéen nå vil foreslå at det også hos oss gis lovbestemmelse om frihet til å velge begravelsesform, antar den at det ikke vil være praktisk å ta opp igjen lovforslaget fra 1914. Det begrenser seg til statskirkemedlemmer. Regelen bør imidlertid gjelde alle. Når lovutkastet fra 1914 forbyr jordpåkastelse, og at kirke brukes, er det forskrifter som det heller ikke er grunn til å beholde. Frikirkeprest må også kunne foreta jordpåkastelse på statskirkemedlem. Og statskirkerom må kunne brukes i det minste i samme utstrekning som det kan skje for andre enn medlemmer av statskirken, jfr. kap. XVI.

Som etter svensk rett antar komitéen at man bør la avdødes ønske være avgjørende, og uten at man krever testamentsform eller skriftlighet. Greiest vil det selv sagt være om avdøde etterlater seg et klart skriftlig utsagn, eller har uttalt seg overfor pålitelige og uhildede vitner. Men det kan ikke være grunn til å forlange det slik som det er gjort i lov om likbrenning av 3. mai 1913.

Ofte vil en avdød ha gitt uttrykk for sitt ønske ved faktisk tilslutning til et trossamfunn, eller i valget av prest og sjelesørger på dødsleiet. Som regel vil man kunne regne med at de etterlatte som tar seg av begravelsen, vil søke å etterkomme avdødes ønske. Hvor en prest er i tvil om det, må han likevel godta de pårørendes forsikring om at den form for begravelse de velger, er etter avdødes ønske, eller i det minste ikke imot hans vilje. En bør her følge analogien fra § 2 i lov om likbrenning av 3. mai 1913 som lar de etterlatte bestemme om likbrenning skal skje der hvor avdøde ikke har truffet bestemmelse selv. Den prioritetsorden mellom de pårørende som denne loven bestemmer kan det også være rimelig å følge. Å pålegge prestene noe egentlig ansvar for og kontroll med at avdødes vilje blir oppfylt, kan ikke være rimelig når man ikke forlanger bestemt form for hans viljeserklæring.

Hvis de pårørende gir uttrykk for at de setter seg ut over avdødes vilje, eller det er åpenbart at de velger en annen begravelsesform enn han ønsket, bør imidlertid en prest ikke imøtekomme deres ønske. Vil en dissenters etterlatte uten rimelig grunn og mot avdødes ønske ha statskirkebegravelse, eller omvendt, bør presten avslå og vise til avdødes ønske og hans trossamfunn når han er kjent med forholdet. Men det synes tvilsomt om

man i analogi med kremasjonslovens § 4 bør gi bestemmelse om at skifteretten eller lensmannen skal ha plikt til å sørge for at begravelsen utføres på den måte avdøde ønsket. I tilfelle måtte det vel da kreves skriftlig opptegnelse eller en vitnefast erklæring fra avdøde. Selv om det ville være lite sømmelig om en from kristens etterlatte ville la ham begrave borgerlig, er det tvilsomt om det ville være noe vunnet om vedkommende trossamfunn skulle gis adgang til å gripe inn direkte, eller ved trusel om straff oppnådde en kristelig begravelse. I et hvert fall antar komitéen at det ville gå lenger enn dens mandat tillsier å utarbeide detaljerte regler om dette. For øvrig antar komitéen også at slike tilfeller knapt vil forekomme og skape vansker i praksis.

Alldersgrensen for myndighet til å kunne bestemme om en skal begraves statskirkeleg, frikirkeleg eller borgerlig, antar komitéen kan rettes til den foreslåtte religiøse lavalder 14 år.

Når avdøde er barn under 14 år, må foreldrene eller vergen bestemme begravelsesform. Likedan må vergen kunne bestemme for sinnssyk eller åndssvak.

I likhet med Kirkedepartementet i 1914 finner komitéen at det ikke er tilstrekkelig grunn til å foreslå noen endring i statskirkepresters plikt til å begrave statskirkemedlemmer når det er ønsket av de pårørende. Prinsipielt kan nok det syn biskop Bøckmø i Trondheim i sin tid hevdet, ha atskillig for seg. Ved jordfestingen behandler kirken avdøde som sitt lem, og uttaler det kristne oppstandeshåp over ham. Har avdøde sitt kirke og kristendom imot, kan det virke endommelig at han skal ha en kristen jordfesting. Direkte støtende vil det kunne være hvis avdøde og de pårørende ønsker at hans syn skal komme til uttrykk, f. eks. under tale ved kransepålegging e. l. Når man nå foreslår lovfestet frihet for enhver til å elge mellom kirkeleg og borgerlig begravelse, kunne det synes rimelig at man også innførte frihet for en statskirkeprest til avslå å forrette hvor det ville stride mot hans samvittighet eller støte hans sømmelighetsans. Slik frihet har i dag alle dissenterpriester etter gjeldende rett, og regelmessig visstnok også etter sitt trossamfunns regler.

Støtende tilfeller forekommer imidlertid i praksis sikert ytterst sjelden. Når det nå blir fastslått full frihet til å velge borgerlig begravelse, og en prest i tilfelle nå kunne gjøre oppmerksom på, skulle de neppe behøve å forekomme.

Prinsipielt vil man kunne anføre at når statskirken ikke over alminnelig irketukt

overfor sine medlemmer i levende live, er det betenkelig å gjøre det overfor avdøde. Det ville kunne virke uhyre pinlig hvis de pårørende ærlig og redelig ønsket prestens medvirkning, mens denne på grunn av sitt syn på avdøde mente å burde avslå.

Komitéen er ikke kjent med at det i de senere år fra prestehold er ytret noe ønske om adgang til av samvittighetsgrunner å nekte jordfesting. Ved å innføre en slik adgang ville man derfor kanskje komme til å skape samvittighetskonflikter der hvor det nå ikke er noen, idet enkelte prester da kunne oppfatte det som en plikt å vurdere hvem som var verdig eller uverdig til kirkelig jordferd. Det er derfor formentlig best å beholde den nåværende faste regel at et statskirkemedlem alltid har krav på statskirkelig jordfesting, uten at presten har rett eller plikt til å vurdere om avdøde er verdig til det.

C. Kirkegård

Begravelse må alltid skje på kirkegård, offentlig eller privat. Den som forretter ved begravelse, statskirkeprest eller dissenterprest, skal påse at dødsfall er meldt skifte retten eller lensmannen, jfr. diss. 1. § 7. Også asken av kremert lik må begraves på kirkegård, eller settes i kapell eller urnehall godkjent av Kongen, jfr. lov av 3. mai 1913 § 6. Kongen kan dog tillate at asken oppbevares på annen måte.

Bestemmelser om kirkegårder har man i lov av 3. august 1897 om kirker og kirkegårder. Kirkegård kan etter § 33 bare anlegges, utvides eller nedlegges med tillatelse av Kongen eller den han bemyndiger, d.v.s. Kirkedepartementet. Etter § 34 skal i alminnelighet hvert sokn ha en kirkegård ved, eller i nærheten av kirken. I byene kan flere sokn ha en kirkegård, og på landet har et sokn iblant flere kirkegårder og gjerne da noen langt fra kirke.

Lovens bestemmelser tar åpenbart sikte på statskirkeforhold. Det er bare statskirkesokn som pålegges å ha kirkegård. Men loven regner også med private kirkegårder, jfr. § 40.

Soknekirkegårdene står åpne også for folk som ikke tilhører statskirken, og dissenterprest og øvrighet kan på samme måte som statskirkeprest ved påtegning på dødsmelding eller ved gravseddel gi beskjed til graveren om at grav kan åpnes. Uten slik beskjed må graveren ikke la noen begrave, jfr. § 38.

Når dissenter foretar begravelse, følger de sitt eget ritual, som de selv fritt bestemmer over.

For personer som ikke står i statskirken, er det i det hele ikke foreskrevet noen form

for begravelsen. Det er således intet i veien for at den kan foregå fullstendig formløst, når bare påtegnet dødsmelding foreligger.

Komitéen antar at det nok kunne være et visst behov for visse formskrifter når det ikke finner sted noen kristelig begravelse. Det vil ikke være så lett for de pårørende å lage former, samtidig som de regelmessig vil føle det noe utilfredsstillende at begravelsen skal foregå helt formløst. Komitéen antar imidlertid at det neppe er grunn for det offentlige her til å ta noe initiativ og påby bestemte former. De som står utenfor statskirken, og utenfor trossamfunnene danner ingen homogen masse som man kan vente vil ønske den samme form. Det vil formentlig være rimeligere å overlate dette felt til initiativ av interesserte som kan skape former som de kan følge som ønsker det. Så kan det fortsatt stå åpent for dem som ønsker det å la begravelse eller kremasjon foregå uten noen slags seremoni.

Etter dissenterlovens § 16, kan dissenterne med øvrighetens samtykke, d.v.s. fylkesmannens, anlegge egen kirkegård. Slik tillatelse blir visstnok bare gitt ordnede menigheter. Kirkegården er da underlagt vanlige helseforskrifter. Fylkesmannen må også kunne fastsette nærmere bestemmelser som vilkår.

Det er de færreste dissentersamfunn som holder egen kirkegård. De aller fleste nytter den vanlige soknekirkegård. Da det er kommunen som bærer utgiftene og vedtar vedtekter for dem, oppfattes de vel like meget som kommunale som kirkelige, selv om de vel rettelig er det siste.

Blant dem som holder egen kirkegård er mosaistene i Oslo og Trondheim. Også de tre små dissentersamfunn på Sørlandet «Samfunnet», «Det alminnelige Samfunn» og «Det alminnelige Lutherske Samfunn» har egen kirkegård. Den katolske kirke har til dels egen kirkegård eller del av den alminnelige kirkegård.

Så sjeldne som dissenterkirkegårdene er, og etter komitéen syn helst bør være, vil det være mest praktisk at man sentraliserer myndigheten til å tillate opprettet dissenterkirkegårder til Kongen, eller det departement han bemyndiger, jfr. kirkegårdsloven av 1897 § 33 og dissenterloven § 16. Man får da en ensartet praksis, og sikrer bedre kynlig bistand med planlegging og formskrifter enn når myndigheten tilligger fylkesmenn som ytterst sjelden får en slik sak til behandling. De vanlige kirkegårder vil det være Kirkedepartementet som faktisk fører kontroll med.

Det vil være hensiktsmessig å få en egen bestemmelse om dissenterkirkegårder til av-

løsning av dissenterl. § 16. Kirkegårdsloven kap. 4 gjelder etter sin ordlyd alle kirkegårder; men flere av bestemmelsene viser at de ikke er gitt med dissenterkirkegårder for øye, således reglene om dekning av utgifter, fastsettelse av vedtekter m. v. Andre regler vil passe like godt for alle kirkegårder.

Forutsetningen for at et trossamfunn skal få adgang til å opprette egen kirkegård, bør være at det er registrert, og er så vidt stort at man kan regne med at kirkegården blir brukt i rimelig utstrekning og holdt vedlike

på sømmelig måte for en lengere fremtid. Regler om fredning, om pass og orden, helseforskrifter m. v. bør være de samme som for vanlige kirkegårder. Vedtekter bør fastsettes eller godkjennes av Kongen eller den han har bemyndiget i forbindelse med at tillatelse til anlegg av kirkegård blir gitt.

Hvor to eller flere trossamfunn måtte ønske å opprette kirkegård sammen, kan det ikke være noe i veien for at de får tillatelse til det.

X. Kirkeskatt.

1. Fritak for kirkeskatt etter gjeldende rett.

Utgiftene til den norske statskirke betales i alt vesentlig av stat og kommune. Noe dekkes ved inntekter av offentlige fonds, det aller meste dekkes av midler som kommer inn ved direkte eller indirekte skatter og avgifter til stat og kommune. Det som kommer inn på annen måte, ved frivillige gaver og bidrag, legater, stiftelser og donasjoner, spiller en helt underordnet rolle.

Utgiftene til statskirken, herunder lønninger til prester og klokkere, organister, kirketjenere og gravere, til boliger og nybygg, skyss, til kirker og kirkegårder, til drift og vedlikehold, utvidelser og annet arbeid, kan en for tiden anslå til mellom 60 og 70 mill. kroner. Statens utgifter til kirken dreier seg om ca. 33 mill. kroner. Resten faller på kommunene. Noen helt nøyaktig oversikt er det ikke lett å få; dels varierer utgiftene fra år til annet, dels vil enkelte ytelser til kirken komme inn under andre poster enn de ordinære, som f. eks. utgifter til det teologiske fakultet, til sentraladministrasjon, kommunal forvaltning, organistutdannelse m. m.. Kommunenes utgifter er enda mindre oversiktlige, men antas å dreie seg om noenlunde tilsvarende beløp.

Grovt vil man kunne si at utgiftene til statskirken dreier seg omkring kr. 20,— pr. individ her i landet.

Det spørsmål melder seg da hos oss som i andre land med statskirke eller statsstøttet religion, hvorvidt de offentlige utgifter til statskirken bør bæres av alle borgere, eller om de omkring 130 000 mennesker som ikke tilhører statskirken, bør være fritatt på en eller annen måte.

Dette spørsmål hadde i vår lutherske statskirkes første tid liten aktualitet. Alle borgere pliktet å bekjenne seg til statens religion, Kirkeskatten ble i det vesentlige dekket ved

sportler, ved avgifter på faste eiendommer og ved avkastning av kirkegods. Spørsmålet om kirkeutgifter hadde derfor neppe noen praktisk betydning for de dissenterne som etter hvert ved forskjellige kongelige forordninger fikk lov til å oppholde seg i riket. Det fikk først betydning da kirken i større utstrekning fikk direkte tilskudd av stat og kommune. Spørsmålet ble først tatt opp da vi fikk vår første dissenterlov av 1845. Den fritok dissenterne for å betale skatt til statskirken. I dens § 3 heter det: «De til saadanne Menigheder hørende Dissenterne ere fritagne for andre ydelser til Statskirken og dens Betjente end Tiender, samt de paa Eiendomme, hvoraf de maatte være i Besiddelse, hæftende Afgifter eller Byrder». I lovens § 12 het det: «De Fattigvæsenet, Skoler eller andre offentlige Indretninger i Anledning av visse kirkelige Handlingers Foretagelse tillagte Afgifter, blive af Dissenterne at erlægge i de Tilfælde, hvori hine kirkelige Handlinger for dem havde været at udføre, hvis de havde været Medlemmer af Statskirken. Er der tillagt Kirken eller dens Betjente nogen Andel i deslige Afgifter, fritages Dissenterne for at erlægge denne Andel».

Den gjeldende ordning er fastslått i dissenterloven av 1891 § 4 og § 23, 2. ledd, samt i landsskattelovens § 30 og byskattelovens § 25.

Dissenterlovens § 4, 1. pkt. slår i noe snirklet form fast hovedprinsippet, at dissenterne er fritatt for personlige ytelser til statskirken. Kommunen skal beregne sine ytelser til statskirken og trekke dette fra når den beregner skattøren for medlemmer av ordnede dissentersamfunn. For å kunne få denne skattelettelse, må dissenteren ifølge skattelovene §30, h. h. v. § 25, innen 31. januar sende inn til likningsnemnda melding om at han med hele sin husstand har tilhørt en ordnet dissentermenighet i hele foregående kalenderår.

Bare disse har krav på skattelettelse. Men

etter dissenterlovens § 4 kan kommunestyret treffe vedtak om slikt skattefritak også for dissenterer som ikke tilhører ordnede menigheter, og for dissenterer som har husstandsmedlemmer som står i statskirken. Og etter dissenterlovens § 24 kan kommunestyret også treffe vedtak om liknende fritak for personer som ikke tilhører noe kristent samfunn.

Økonomisk betyr de særregler som gjelder for dissenteres skatt lite. Det er en påfallende eiendommelighet at reglene ikke gjelder for skatt til staten. Formodentlig henger det sammen med at man i 1891 da dissenterloven ble gitt, ikke hadde direkte statsskatt. Statens utgifter til kirken var nokså små. Geistlighetens lønn ble i stor utstrekning utredet i form av sportler og preste- og klokkergårder som innehaerne hadde inntektene av.

Kommunens utgifter til kirken spilte formentlig i eldre tid en forholdsvis betydelig rolle i budsjettet, slik at fritak her betød noe. I dag er kommunenes utgifter til kirken en meget liten post, slik at fritak for kirkeskatt betyr svært lite. I Oslo var i 1958 skatteprosenten 16,5 og for dissenterer 16,26. Det vil si at med en skattbar inntekt på kr. 10 000,— fikk dissenteren en skattelettelse på kr. 24,—. Det er da ikke merkelig at mange dissenterer ikke tar den umak å skaffe den nødvendige årlige legitimasjon for å få denne lettelse. I andre kommuner kan nok kirkeutgiftene bety noe mer, men det blir under enhver omstendighet små fradrag det blir tale om.

I de fleste kommuner i landet blir det ikke beregnet særskilt dissenterskatt. For de flestes vedkommende er det vel fordi det ikke blir forlangt, idet en vel må anta at de aller fleste dissenterer har rede på at der er muligheter for skattelettelse.

Etter en oppgave innhentet av Statistisk sentralbyrå og trykt som bilag til innstillingen, hadde ved ligningen 1956—57 37 byer dissenterskattøre, og 140 landkommuner. Av byene hadde 11 også egen formuesskatt for dissenterer, av herredene 33. Differansen i skattøre varierer mellom 1 og 0,02 pst. på formue, og tilsvarende på inntekt. I 8 kommuner er ved siden av fradrag for kirkeskatt, ført opp fradrag for skoleskatt. Både kirke- og skoleskatt er formentlig trukket fra også enkelte andre steder hvor reduksjonen er særlig stor.

Somme steder har man innrettet seg slik at dissentermenigheter hvis medlemmer har krav på fritak for skatt til kirken, får tilskott av kommunen som noenlunde antas å svare til den skattelettelse medlemmene skulle hatt. Slik ordning er truffet i Sarpsborg; Porsgrunn, Kragerø og Stavanger. I Sarpsborg ytes et omforenet beløp beregnet for en 5-års periode ad gangen. I Kragerø fastsettes et tilskott

forholdsmessig svarende til bevilgningene til statskirken. Kirkegårdsutgiftene holdes utenfor. Totalbeløpet utgjør kr. 40 000,—, svarende til ca. 1/2 skattøre.

Grunnen til disse ordninger er åpenbart den at beregningen av den reduserte skatt skaffer likningskontorene et merarbeid som ikke står i noe rimelig forhold til de beløp det dreier seg om. For dissentermenighetene er det et kjærkommet tilskudd selv om det ikke blir store beløp.

Ordningen forutsetter frivillig avtale fra begge sider. Den har ingen hjemmel i loven, og den enkelte dissenter som er uenig, vil neppe behøve å finne seg i den. Men det er lite trolig noen vil reise noen innvending, dels av lojalitet overfor sin menighet, dels fordi det spiller så liten økonomisk rolle.

I Fredrikstad får dissenterne refundert kirkeskatten etter først å ha betalt skatt som andre. Denne ordning er heller ikke helt i samsvar med lovens bestemmelser.

I Oslo blir det ikke gitt fradrag i skatten for andre dissenterer enn de som har rettslig krav på det, d. v. s. medlemmer av ordnede dissentersamfunn. Andre dissenterer og de som står utenfor ethvert religiøst samfunn må altså betale skatt til statskirken. Slik er ordningen visstnok også i andre kommuner som har særskilt dissenterskattøre. Det skyldes antagelig mer de praktiske vansker som er forbundet med særskatten, og det at det er så ubetydelige forskjeller det dreier seg om, enn prinsipielle overveielser.

2. Fritak for kirkeskatt i de andre nordiske land.

Den ordning vi har her i Norge med dissenterskatt har paralleller i våre nordiske naboland.

I Danmark heter det i § 68 i Grunnloven av 1953: «Ingen er pliktig til at yde personlige bidrag til nogen anden gudsdyrkelse enn den som er hans egen». Dette prinsipp var allerede fastslått i § 75 i Grunnloven av 1849. Men etter § 77 skulle den som ikke tilhørte noe trossamfunn betale et tillegg til skolene svarende til de kirkelige avgifter han ble fritatt for. Dette for at folk ikke skulle fristes til å melde seg ut av folkekirken av økonomiske grunner. Denne ordning ble opphevet i 1915.

Etter den danske skattelov av 10. april 1922 § 6, kan det ved beregningen av skattepliktig inntekt gjøres fradrag for skatter og avgifter til stat, kommune og kirke. I praksis blir godtatt fradrag for hva som blir utlignet til anerkjente trossamfunn, derimot ikke til andre samfunn. Dissentersamfunn som krever tiende

av sine medlemmer, får visstnok det godkjent til fradrag i inntekten. Bidrag utover det utlignede, gis det ikke fradrag for. Hvor trossamfunnet ikke ligner ut bidrag, godtas fradrag med inntil det beløp som skattyteren ville blitt lignet i hvis han hadde tilhørt folkekirken.

Etter lov om utpanting av 29. mars 1873 § 1, jfr. rettspleielovens § 596, kan anerkjente trossamfunn få adgang til å pante for avgifter som etter lov tilkommer dem. I praksis er det visstnok bare det mosaiske trossamfunn som har en slik adgang.

I Finland er etter religionsfrihetsloven av 10. november 1922, § 12, alle som ikke er medlemmer av den evangelisk-lutherske eller gresk-katolske kirke fritatt for eiendoms- og annen skatt til disse kirker, til bygninger, lønninger, kirkegårder m. v.. Andre trossamfunn er også fritatt for enhver avgift til fordel for statskirkene.

På Island skal etter Grunnlovens § 64 ingen tvinges til mot sin overbevisning å støtte økonomisk noen form for gudsyndyrkelse. Den som ikke er medlem av statskirken eller annet anerkjent trossamfunn, skal betale til Universitetet eller et vitenskapelig fond ved det tilsvarende beløp som han ellers skulle betalt til statskirken.

Sverige vedtok sammen med religionsfrihetsloven av 26. oktober 1951 også en «lag om viss lindring i skattskyldigheten för den som icke tillhör svenska kyrkan». Det ble ansett som en konsekvens av religionsfrihetens prinsipp at den som ikke sto i kirken, ikke skulle behøve å betale til den.

Dette prinsipp var fra tidligere fastslått i religionsfrihetsforordningen av 1860 og forordning av 31. oktober 1873 § 13, som fritok «fremmed trosbekjennere» fra å betale avgift til den svenske kirken. Etter en lov av 1908 ble dissenterne fritatt for å betale 50 pst. av kirkeskatten. Menigheten fikk erstatning fra staten for dette hvor det beløp som ble frafalt overskred kr. 50,—. Denne ordning ble opphevet i 1942. Den samlede erstatning til menighetene utgjorde da ca. kr. 86 000,—, og gikk i alt vesentlig til de tre største byene.

Tidligere gjaldt fritagelsen bare «fremmede trosbekjennere», d. v. s. medlemmer av trossamfunn utenfor statskirken. Det var neppe aktuelt for mange andre heller, idet man ikke hadde adgang til å melde seg ut av kirken uten i forbindelse med overgang til et annet trossamfunn.

Med religionsfrihetsloven av 1951 er adgangen til å melde seg ut fri, og enhver som ikke står i kirken kan kreve seg fritatt for kirkeskatt. Midler til dekning av kirkeutgiftene utlignes i Sverige særskilt i forbindelse med kommuneskatten. Kirkeskatten går også til

dekning av formål som ikke er rent kirkelige, men felles, bl. a. til kirkegårder og til folke-registret som i Sverige forestås av sokneprestene. Da 60 pst. av kirkeskatten går til slike ikke-kirkelige formål, er det 40 pst. av kirkeskatten de som står utenfor slipper.

Det er i Sverige ikke blitt noen utstrakt utmeldelse av statskirken, hverken av dissentermenigheter hvis medlemmer fra før har stått innenfor statskirken, eller av «kirkefremmede». Det økonomiske har ikke spilt noen rolle. Skattelettelsene er også ubetydelige. Med skattebare inntekter mellom kr. 8 000 og kr. 10 000 blir lettelsen ca. kr. 20, mellom 20 og 30 000 ca. kr. 50, mellom 40 og 50 000 ca. kr. 100. Den som ikke betaler full kirkeskatt, får imidlertid mindre fradrag for kommuneskatt m. m. ved beregningen av statskatt, slik at den effektive skattelettelse i de nevnte eksempler blir henholdsvis kr. 4, kr. 30 og kr. 50.

Som det går fram av oversikten over andre lands forfatningsbestemmelser om religion, er det flere som har regler i grunnloven om at ingen plikter å betale skatt til en religion han ikke tilhører. Da de ikke har statskirke som vi, er det vanskelig å vite hva det i praksis innebærer.

3. Prinsipiell vurdering av «dissenterskatten».

Spørsmålet om man bør beholde en særordning for frikirkelige, og eventuelt for alle som står utenfor statskirken, slik at de kan fritas for skatt til statskirkelige formål de ikke nyter godt av, fremstiller seg som nokså vanskelig fordi prinsipielle og praktiske hensyn krysser hverandre.

En rekke argumenter kan anføres for at alle dissenterne bør være fritatt for kirkeskatt.

Det kan sies å være en konsekvens av religionsfrihetens prinsipp at ingen skal behøve å understøtte økonomisk et trossamfunn han ikke tilhører. Dette synspunkt er kommet til uttrykk både i dansk og svensk lov. Det fører naturlig til at alle utenfor statskirken må fritas for kirkeskatt, enten de tilhører noe trossamfunn eller ikke. For en rekke frikirkelige står saken slik at de har gått ut av statskirken fordi de tar avstand fra den. Det er i strid med deres samvittighet å stå i den, og også å støtte den økonomisk.

For folk som tar avstand fra kristendommen, og for folk som er imot religion i det hele, vil det til dels kanskje kunne føles like støtende å skulle betale til statskirken.

Ut fra likhetssynspunkt fremholder mange frikirkelige at de betaler dobbelt hvis de ikke får fritak; de betaler til sin egen kirke, regelmessig langt mer enn vanlig kirkeskatt. Det er da urimelig at de i tillegg skal betale til statskirken. Dette synspunkt har åpenbart vært

bestemmende for den praktiske utforming av dissentereskatten i eldre tid, både i vår dissenterlov, og i Danmark og Sverige, idet det er de ordnede dissentermenigheters medlemmer som først er blitt tilgodesett. Synspunktet er også blitt fremholdt i et forslag til Nordisk råd, fremsatt i mai 1959 av representanter fra de forskjellige land, om at dansk, finsk og svensk kirkes medlemmer i Norge skal være fritatt for kirkeskatt her, og tilsvarende i de andre nordiske land. Komitéen er enig i dette syn og går ut fra at det eventuelt blir fremmet lovforslag i forbindelse med konvensjoner om dette spørsmål. Man mener at liknende spørsmål vil kunne melde seg i forbindelse med andre lands kirker her i riket, som f. eks. engelsk, tysk og amerikansk kirke.

Fritak for kirkeskatt kan også sies å være en naturlig følge av et gjensidighetsprinsipp: Den som ikke er medlem av statskirken, har heller ikke kirkelige rettigheter, stemmerett, rett til embete eller ombud, eller til de kirkelige goder, dåp, konfirmasjon, nattverd, vielse og begravelse. Etter gjeldende kommunelov er han også som medlem av kommunestyret inhabil ved behandling av kirkesaker. Og etter Grunnlovens § 27, 2. ledd kan en statsråd som ikke bekjenner seg til statens offentlige religion ikke delta i behandlingen av saker som angår statskirken. Det antas å gjelde enhver som ikke er medlem av statskirken.

Historie og rettssammenligning kan også anføres: Vi har i vårt land hatt skattefritak for kristne dissenter helt fra 1845 av. Andre land har også hatt det fra gammelt. Alle land med statskirke har visstnok også ordningen. I våre dager legges det vekt på å unngå diskriminering, også på religiøst grunnlag. En statskirke bør ikke privilegeres lenger enn nødvendig, og på annerledes troendes bekostning.

Hovedargumentet mot skattefrihet for dissenter er først og fremst det rent praktiske at det skaper et merarbeid for myndighetene som står i dårlig forhold til de beløp det dreier seg om. I Oslo er som nevnt lettelsen 0,24 skattøre, d. v. s. 24 kroner på en skattbar inntekt kr. 10 000. Dette er enda etter gjeldende rett for høyt, fordi man ifølge opplysning fra Oslo kommune ikke trekker fra utgifter til kirkegårder m. v. som visstnok alle dissenter, unntatt mosaister, egentlig skulle delta i. På den annen side gis etter gjeldende rett ikke fradrag for statens utgifter. Men selv med disse, vil fradraget være temmelig bagatellmessig.

Å gi dette ubetydelige fradrag til de berettigede, krever meget arbeid. Først skal man trekke ut av budsjettet de poster disse ikke

skal være med på. Så beregnes den særlige skatteprosent. De dissenterne det gjelder må hvert år skaffe fram attest for sitt medlemskap og kreve skattefritak. Skatten beregnes da for dem med en særlig prosent. I en tid da arbeidet søkes rasjonalisert og automatisert så man kan føre likningen på hullkort, virker det forstyrrende med en avvikende skatteprosent for tilfeldige skattytere nå og da.

Dette har ført til at flere byer som foran nevnt i stedet for å gi fradrag, yter et tilskudd til dissentermenighetene noenlunde svarende til den kirkeskatt disse medlemmer skulle vært fritatt for. Ordningen er praktisk, men mangler hjemmel i loven, og ville neppe binde en skattyter som motsatte seg den.

De praktiske hensyn er det utvilsomt også som har ført til at skattefritaket er blitt begrenset til dem kommunene er nødt til å gi det når det kreves, medlemmene av ordnede dissentermenigheter, mens andre som etter loven skulle kunne innrømmes det, ikke får det.

Til støtte for å oppheve skattelettelsen for dissenter kan også anføres argumenter av mer prinsipiell art.

Da særordningen ble innført, var kirkeutgiftene en relativt stor post på de offentlige budsjetter. I dag er den blitt meget liten. Tidligere var det få formål det offentlige støttet økonomisk, og de fleste var det vel nok så stor enighet om, I dag er det utallige formål det offentlige tar seg av. En rekke av dem er høyst omtvistet. Man er blitt vant med det. Det oppfattes vanlig ikke som noe samvittighetsspørsmål om folk gjennom skattene er med på å bidra til ordninger og innretninger de ikke setter pris på, eller som ikke kommer dem til gode. Alle skattytere må betale til idretten, til film, teater og annen kunst, uansett hva de mener om slikt, om de overhodet er avskåret fra slikt p. g. a. vanhelse, invaliditet, blindhet, om de anser det for synd og umoral o. l. Staten holder et militært forsvar alle må betale til, også erklærte pasifister. Det ville ikke være noe særlig merkelig om staten, ut fra en positiv vurdering av kristendom og kirke, som deles av det overveiende flertall, lot alle være med på å betale. Dette så meget lettere fordi det dreier seg om bagatellbeløp, sammenlignet f. eks. med forsvarets innvirkning på skattseddelen. Man vil her også kunne vise til at faktisk legger svært mange dissenter i dag så liten vekt på det prinsipielle eller symbolske ved kirkeskatten, at de ikke bryr seg om å ta den umak som er forbundet med å sikre seg skattefritaket.

I virkeligheten står vel også forholdet slik at en stor del av de frikirkelige vurderer statskirken positivt, og er mer interessert i dens

arbeid og velferd enn mange lunkne statskirke-medlemmer. De ser den som en forbundsfelle i kampen for å bevare kristendommen i folket. For mange av dem kan det for så vidt ikke føles som noe krenkende for samvittigheten om de yter et beskjedent bidrag; det er andre bevilgninger de kan være langt mer imot.

Når det gjelder argumentet med dobbeltbeskatning, vil en også kunne si at så bagatellmessig som kirkeskatten er, får dette moment liten vekt. De aktivt interesserte kristne i og utenfor statskirken yter utvilsomt så langt mer til kristelige formål at kirkeskatten blir en ubetydelighet. Frivillig kristelig virksomhet har flere arbeidere enn kirken. Indre og ytre misjon bæres av gaver, og trekker årlig millioner.

Komitéens medlemmer Horn og Ski finner at det er et rettferdskrav at de frikirkelige fritas for kirkeskatt. Grunnloven gir uttrykk for at det er et statsformål å opprettholde kristendommen i folket. De frikirkelige bidrar til det, og med langt større ofre enn kirkeskatten. De fleste har forlatt statskirken av samvittighetsgrunner. Det ville være urimelig å pålegge dem å betale til en kirke de har tatt avstand fra. Oppheve den nåværende ordning ville være å ta et langt skritt tilbake i religiøs toleranse og frihet, og det ville stille Norge i et uheldig lys sammenlignet med andre nasjoner i dag. En annen ting er at man bør søke å finne en mer praktisk form enn den man har i dag, og at ordningen må omfatte også statens kirkeutgifter.

Det er neppe grunn til at skattefritaket skal omfatte andre grupper enn de som i dag nyter godt av det; etter komitéens forslag vil det si de registrerte trossamfunn og menigheter. Disse er det som har offentlig-rettslige funksjoner i likhet med statskirken; deres prester tar imot melding om fødsel og dødsfall, forretter som vigselmenn og forestår begravelse. Som statskirken fremmer de religionen i folket og utøver slik en funksjon som kan side-stilles med statskirkens.

Komitéens medlemmer Leivestad, Moland, Smidt og Aabrek er om enn under noen tvil, og delvis på andre premisser, kommet til samme resultat.

Ut fra praktiske hensyn ville det vært ønskelig uten videre helt å sløyfe den skattelettelse de frikirkelige nå har. De prinsipielle innvendinger veier ikke så sterkt når det dreier seg om så beskjedne beløp som her. Hverken Forente Nasjoners menneskerettserklæring eller Europakonvensjonen om menneskerettighetene inneholder noe som kan stille seg hindrende i veien for at man lar alle borgere være med på gjennom beskatningen å dekke utgif-

tene til statskirken, særlig ikke når det blir en ubetydelighet på hver.

Imidlertid har skattefritak gammel hevd hos oss. Det har paralleller i våre naboland, og fremtrer som uttrykk for religiøs toleranse og frihet som vårt land hyller og har forpliktet seg til. Når da de frikirkelige i Norge legger stor vekt på å være fritatt for å betale skatt til statskirken, og vil føle det som en urett om dette fritak blir opphevet, finner de at man bør ta hensyn til det. Det er av betydning ikke unødig å støte i disse forhold, og det er viktig så vidt mulig å unngå å skape friksjon og misstemning mellom statskirken og frikirkene.

Skal man først innrømme fritak for å betale skatt til statskirken, ville utvilsomt det prinsipielt riktige være at det ble gjort for alle som ikke tilhører den, ikke som nå bare for de ordnede dissenter-samfunn. Slik er også ordningen i våre nordiske naboland. I den uensartede grupper av dem som verken tilhører statskirken eller ordnet dissentermenighet finner man både irreligiøse, agnostikere og ateister, og man finner tilhengere av andre religioner enn den kristne, og man finner medlemmer av ikke-ordnede kristne trossamfunn. Mange står på liknende måte som de ordnede dissenter-samfunns tilhengere i opposisjon til statskirken, og yter bidrag til sine trossamfunn langt større enn kirkeskatten.

Praktiske hensyn gjør det imidlertid hos oss vanskelig å utvide skattefritaket til andre enn medlemmer av registrerte trossamfunn. Statskirken har intet register over sine medlemmer, og man har ingen praktisk måte å legitimere medlemskap på. At man har meldt seg ut, vil man nok kunne legitimere ved attest. Men er man født utenfor, ville det negative ikke-medlemskap i tilfelle måtte søkes legitimert ved at ens foreldre ikke stod i statskirken. Om man hadde meldt seg ut, ville man kunne melde seg inn igjen, uten at det ved rimelig kontroll kunne påses at man ikke når det gjaldt skatten fremdeles opptrådte som ikke-medlem. Den praktiske måte å legitimere at man ikke er medlem av statskirken på, er i dag å vise at man er medlem av en ordnet dissentermenighet.

I og for seg kunne det vel heller ikke være så vanskelig å påvise at man var medlem av et ikke-ordnet trossamfunn, eller av en organisasjon som forutsatte at man ikke tilhørte statskirken. Synderlig stor fare for svindel med slike medlemskap ville det neppe være. Det er likevel bare de ordnede trossamfunn det offentlige registrerer og fører kontroll med, og tillegger offentligrettslige funksjoner og utstyret med offentlig troverdighet. De andre kan ikke så lett få samme stilling, og det er

ikke tilstrekkelig sterke praktiske hensyn og behov i dag som gjør det naturlig å gi dem det. De registrerte trossamfunn og menigheter står i en annen stilling reelt og formelt enn andre.

Man kunne selvsagt gjøre som tidligere Danmark, og nå Island, la dem som stod utenfor statskirken og de registrerte trossamfunn slippe kirkeskatt, men betale tilsvarende mer til andre formål, som f. eks. universiteter og folkeskoler. Praktisk måtte det skje ved at stat og kommune førte opp til disse formål et ekstrabeløp som svarte til kirkeskatten for disse dissenterne. Men ettersom skattepengene ikke er øremerket, ville dette være en fullstendig tom form.

Ut fra disse betraktninger mener de fire nevnte komitémedlemmer at det slik situasjonen er i vårt land i dag må være forsvarlig å la de registrerte trossamfunn og menigheter beholde sin rett til fritak for kirkeskatt uten at man utvider retten til også å omfatte alle andre som står utenfor statskirken.

4. Komitéens forslag om tilskudd.

Den nåværende ordning at det beregnes en særlig skatteprosent for dem som ikke skal betale kirkeskatt, er i og for seg logisk. Det gjelder særlig for kommunale kirkeutgifter. Også om fritaket utvides til å omfatte statens kirkeutgifter som komitéen foreslår, er det den personlige inntekts- og formuesskatt det er mest nærliggende å holde seg til, selv om jo staten tar inn penger til sine utgifter fra borgerne også på andre måter.

Praktiske hensyn gjør det imidlertid som foran nevnt ønskelig å finne en form som ikke volder et så uforholdsmessig merarbeid for likningen.

Forskjellige ordninger har vært framme. Således har komitéen overveiet den tanke at man istedenfor fritak i form av en lavere prosent, kunne gi adgang til å trekke fra i inntekten beløp ytt til registrert menighet. En slik ordning blir som nevnt praktisert i Danmark. I De forente stater har man visstnok også den ordning at skattyterne kan trekke fra inntil 10 pst. av sin inntekt for bidrag til sin kirke eller visse humanitære formål.

Skulle en slik ordning innføres hos oss for frikirkelige, ville det imidlertid bli et meget beskjedent fradrag som kunne gis, hvis det ikke skulle overstige kirkeskatten. Det kunne det ikke gjøre, idet det ville være urimelig å gi f. eks. inntil 10 pst. fradrag for bidrag til sin menighet, mens det ikke skulle gjelde tilsvarende for medlemmer av misjonsforeninger, Frelsesarmeen m. v. Fradragsordningen ville også innebære at en skattyter med stor inntekt

ville få større skattefritak enn en mann med liten inntekt for samme gavebeløp. Dertil ville en slik ordning kreve kontroll og slik skaffe likningsmyndighetene og de som skulle ha skattefritak atskillig arbeid.

En ordning som vil spare likningskontorene for bry og skape forholdsvis lite arbeid for myndighetene, vil være at man lar alle betale skatt etter samme regler, men refunderer de registrerte menigheter et beløp svarende til den kirkeskatt som medlemmene har betalt. En slik ordning er det som praktiseres i en del kommuner i dag, etter frivillig overenskomst som foran nevnt.

Komitéen antar at dette er den mest praktiske form for fritak for kirkeskatt, og vil foreslå den innført istedenfor den nåværende ordning.

Det kan nok reises innvendinger også mot den, både fra frikirke- og fra statskirkesynspunkt. Somme vil kanskje finne det støtende at stat og kommune på den måte skal yte bidrag til dissentersamfunn. Det offentlige kan komme til å gi bidrag til trossamfunn som de mener man vel bør tolerere, men ikke støtte. Noen vil muligens endog mene at det er lite forenlig med Grunnlovens § 2 og statskirkeordningen.

Blant dissenterne vil det også kunne være dem som misliker bidrag fra det offentlige. En del har som sin vesentlige innvending mot statskirken nettopp dette at verdslige myndigheter og kirke her er blandet sammen. Somme vil kanskje frykte for innblanding eller avhengighet hvis de skal få penger fra det offentlige.

Ser man imidlertid på det reelle forhold, at det bare er tale om en mer praktisk form for det som man har hatt i over hundre år, nemlig fritak for kirkeskatt, burde den innvendingen ikke ha synderlig vekt. Istedenfor å gi fritak på forhånd, med de vansker det er forbundet med, eller refundere kirkeskatt til hver enkelt dissenter, noe som også ville medføre besvær, refunderes den kirkeskatt de frikirkelige skal være fritatt for å betale samlet til deres menighet. Det innebærer ikke fra det offentliges side noen positiv støtte som kan stå i strid med den grunnlovfestede statskirkeordning, og det betyr på den annen side heller ikke noe bidrag fra det offentliges side som kan gi grunnlag for innblanding i frikirkenes indre forhold.

En annen innvending er at ordningen kan friste til kapring av medlemmer, til dels papir-medlemmer, og slik skape usunne forhold. Det vil også gjøre frikirkene mer interessert i å skille seg klart ut fra statskirken. I dag er det ordnede trossamfunn som ikke legger vekt på

at deres tilhengere skal melde seg ut av statskirken. Man har også organisasjoner som har lite med statskirken å gjøre, og faktisk dissenterer atskillig, selv om de ikke har brutt med statskirken og medlemmene formelt tilhører den. Disse ville i en slik ordning kunne få en spore til å bryte helt med statskirken og organisere seg som eget trossamfunn.

Så vidt beskjedne beløp som det dreier seg om, antar komitéen at det reelt er liten fare for at ordningen virkelig skal kunne tenkes å føre til utidig kapring av medlemmer eller utmelding av statskirken. Erfaringene fra Danmark og Sverige viser ingen slik tendens av betydning. Verving av nye medlemmer vil sikkert skje på annet grunnlag, og ut fra andre motiver enn tanke på kirkeskatt. Og det er lite trolig at alvorlige, ansvarsbevisste religiøse sammenslutninger for alvor skulle la sitt forhold til statskirken bestemmes av muligheten for å få tilført noe kirkeskatt.

I det store og hele antar komitéen at ordningen med sitt preg av likestilling mellom statskirken og de frikirkelige trossamfunn og menigheter, vil være egnet til å fremme et godt forhold mellom disse innbyrdes, og mellom frikirkene og det offentlige. Det ønske om mest mulig borgerlig likhet som dissenterne alltid har gitt uttrykk for, skulle på den måte være ytterligere imøtekommet.

Ved gjennomføringen av en slik ordning som her foreslått, vil det melde seg forskjellige praktiske spørsmål. Her bør en strebe etter så stor enkelhet som mulig. Det dreier seg ikke om beløp av noen slik størrelsesorden at det er grunn til å legge vekt på en absolutt nøyaktighet.

Utgangspunktet er at hver registrert menighet av stat og kommune skal få refundert en forholdsmessig del av den kirkeskatt som er betalt.

Etter gjeldende lov fritas hver enkelt skattyter for en viss prosentdel av skatten. En helt korrekt utregning på et slikt grunnlag av hva hver dissentermenighets medlemmer betaler i kirkeskatt, krever atskillig arbeid hvis den skal bli nøyaktig. Når menighetene skal få refusjonsbeløpet, kan noen absolutt nøyaktighet ikke være påkravet. Man må kunne holde seg til den samlede utgift i kommunen til statskirkeformål i forhold til statskirke-medlemmer, og gi hver dissentermenighet et tilsvarende beløp på grunnlag av medlemstall. Man ser da bort fra muligheten av at skatteinntektene fra den ene eller andre dissentermenighets medlemmer ligger over eller under det gjennomsnittlige i kommunen. Likedan holder man seg til antall medlemmer, ikke som nå til skattytere. Kravet om at alle husstandsmedlemmer

må være medlem av samme dissentermenighet for å gi grunnlag for krav om skattefritak, faller også bort.

Av praktiske grunner antar komitéen at man bør holde seg til personer over 18 år. Man vil da få noe lavere tall å regne med, og sikrere. 18 år er etter komitéens forslag den religiøse myndighetsalder. Ved den alder vil de fleste ha tatt standpunkt til hvor de religiøst vil høre til, i statskirken eller i en frikirke. For barn, særlig i konfesjonelt blandede ekteskaper, vil det ofte være uklart hvor de vil komme til å høre hjemme. Det er ingen grunn til å gjøre problemene mer akutte eller komplisere beregningen av tilskudd ved å trekke inn barnas religiøse tilhørighet.

De bevilgninger som kommer alle til gode, uansett trossamfunn, må selvsagt holdes utenfor ved beregningen av tilskudd til dissentermenighetene, selv om de er ført opp på kirkebudsjetten. Det vil regelmessig være tilfelle med utgifter til kirkegårder og krematorier.

Beregningen skulle da kunne skje etter følgende mønster: Folketallet i kommunen 100 000. Personer over 18 år er 60 000. Kirkeutgiftene kr. 1 million. Herav kommer kr. 100 000 til kirkegårder alle til gode. Antallet frikirkelige over 18 år 6 000. Dissenterne utgjør 1/10 av antallet borgere, og 1/9 i forhold til tallet statskirke-medlemmer. Da skal de ha 1/9 av bevilgningen til statskirkeformål som ikke kommer dem til gode, i dette tilfelle kr. 100 000.

Formentlig vil betydningen falle så vidt enkel at det ikke vil være noen vanskelighet å foreta den i forbindelse med hvert års budsjett. Det kan imidlertid ikke være noe i veien for at en kommune og en dissentermenighet kan treffe avtale om at en beregning skal gjelde for flere år, f. eks. for en valgperiode. Man kan på den måte spare noe arbeid for begge parter, og dissentermenighetene vil kunne unngå de svingninger kirkebudsjetten er utsatt for fra år til år.

Tallet på medlemmer må hver enkelt menighet gi opp når den melder sitt krav om refusjon. Den må gi nøyaktige lister som kan kontrolleres. Menighetens forstander og styre må kunne stå inne for riktigheten.

Krav om refusjon fra staten, vil formentlig frimenigheter burde fremme gjennom fylkesmannen. Landsomfattende trossamfunn, frikirker, vil mest praktisk fremme sitt krav samlet, og tilsvarende få sitt refusjonsbeløp fra staten utbetalt under ett. Også her må det kunne treffes den ordning at man fastsetter et beløp for en periode av noen år for å forenkle arbeidet med utregningen av refusjonsbeløp.

Beregningen av tilskuddet må skje etter tilsvarende enkle regler som i kommunene. Også her er det bare de kirkelige bevilgninger som ikke kommer vedkommende trossamfunn til nytte det skal regnes med. På den annen side må statens uttelling til statskirkeformål tas med, uansett om de skjer av skattemidler, av fonds eller fra andre kilder.

De beløp dissentersamfunnene etter dette får utbetalt av stat og kommune, vil ikke være gaver eller støtte, men refusjon av beløp deres medlemmer har betalt til kirkelige utgifter. Selv om de forsåvidt ikke representerer annet enn dissenternes egne bidrag til sine kirker, innfordret med skattene, er det dog rimelig at de som får slik refusjon, avgir regnskap for de beløp de mottar. Dette skal selvsagt ikke gi anledning til noen innblanding i disse samfunns indre anliggender i sin alminnelighet, heller ikke de økonomiske. Men det offentlige må være berettiget og forpliktet til å påse at skattemidler som blir utbetalt blir nyttet i samsvar med forutsetningene til kirkelige formål og ikke til uvedkommende ting, og at det ikke begås misligheter av de personer som mottar beløpene. Så langt, men heller ikke len-

ger er kontroll på sin plass. Hvilke formål trossamfunnene vil nytte beløpene til innenfor sin virksomhet, må de for øvrig selv være herre over. De vil utvilsomt i alle tilfelle bare dekke en meget liten del av trossamfunnenes samlede utgifter til lokale, lønn til prest, til administrasjon m. v..

De nærmere bestemmelser om utregningen av refusjonen til frikirke, om fremsettelse av krav, og hvilke opplysninger de skal gi, om kontroll og om revisjon, er det naturlig at Kongen gir. De hører ikke hjemme i en lovtekst, og de bør kunne formes og endres ut fra praktiske behov og erfaring til enhver tid.

Som nevnt vil det ikke være store beløp frikirkene etter forslaget vil få refundert. Samlet vil det visstnok dreie seg om noe under 2 millioner kroner, med noe omkring halvdel fra staten og fra kommunene. For staten vil det være en ny utgift. For kommunenes vedkommende vil det bare være en ny nettoutgift der hvor de hverken har gitt dissenterne det fradrag i kommuneskatten som disse kan kreve, eller ytt tilskudd i stedet som en del kommuner gjør.

XI. Folkeskolen og frikirkeskolene.

1. Forholdet mellom frikirkene og folkeskolen.

Etter folkeskolelovens § 10 skal alle barn gå på den kommunale folkeskole, hvis de ikke på annen måte får tilsvarende undervisning. Skoletiden er minst 7 år, og varer til eleven har gått ut øverste klasse med godkjent resultat. Skolestyret kan vedta 9-årig skoleplikt. Flere kommuner har vedtatt obligatorisk framhaldsskole 1 år for dem som ikke fortsetter på realskole.

Elever som tilhører et religionssamfunn utenfor statskirken, har rett til å være borte fra skolen de dagene da samfunnet deres holder helg, når foreldrene deres sørger for at de likevel kan følge med i opplæringa, folkeskolelovens § 10. 4. Her er ikke stilt krav om at elevene skal tilhøre ordnet dissentermenighet.

Barn av foreldre som ikke tilhører statskirken, skal helt eller delvis være fritatt for undervisning i kristendomskunnskap når foreldrene krever det, § 6, 3. Noe krav om tilsvarende undervisning er ikke stilt.

Undervisningen av skolepliktige barn som ikke går i den kommunale skolen, skal skolestyret føre tilsyn med. Hvis det er grunn til det, skal skolestyret kalle slike barn inn til særskilt prøve, § 30, 3.

De aller fleste dissenterne sender sine barn

til den kommunale folkeskole. Det gjør således alle trossamfunn som er tilsluttet Dissentertinget. De trossamfunn som holder egen folkeskole for sine barn er så vidt en kjenner til:

1. Den katolske kirke (ca. 5 000 medlemmer).
2. Syvendedags Adventistenes Vestnordiske Unionskonferens (ca. 6 000).
3. Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn (ca. 3 600).
4. Samfundet (ca. 930).
5. Det Almindelige Samfund (ca. 200).
6. Det Almindelige Lutherske Samfund (ca. 80).

En skal i det følgende komme tilbake til disse skoler.

Antallet av dem som av religiøse grunner ikke sender sine barn til kommunal folkeskole, og heller ikke på noen av de ovenfor nevnte trossamfunns skoler, kjenner en ikke helt nøyaktig. Det er imidlertid meget lite. Utenfor disse skoler er det så vidt en vet ytterst få private folkeskoler. De viktigste er Rudolf Steinerskolene i Oslo og Bergen og Haugevennens skole i Sund i Hordaland. Ellers driver Norsk misjon for hjemløse en skole for barn av tidligere omstreifere i sin koloni i Svanviken,

halvoffentlig, idet den støttes av det offentlige. Det finnes også andre; de sogner imidlertid mer til spesialskolene for barn med handicap.

De frikirkebarn som går i den kommunale folkeskole pleier å ta del i kristendomsundervisningen. Det gjelder først og fremst de som tilhører protestantiske eller evangeliske samfunn. Men også andre er visstnok oftest med. Katolske barn pleier å gjøre det når de ikke går på katolsk skole. Frikirkebarn vil regelmessig også få kristendomsundervisning i sin menighet.

Syvendedagsadventistenes barn pleier når de går på kommunal folkeskole, ikke å være med i kristendomsundervisningen. De går heller ikke på skolen lørdager.

Det pleier derimot mosaiske barn gjøre, selv om det neppe er helt stemmende med ortodoks jødedom. Men de pleier å være fri skolen på de store jødiske høytidsdager. Disse barn pleier å gå på sitt samfunns ettermiddagsskole hvor de får undervisning i hebraisk og religion.

Enkelte ikke-ordnede dissentermenigheters barn blir også fritatt for kristendomsundervisning. Bl. a. blir barn av Jehovas vitner gjerne det.

Også somme ateister og agnostikere søker sine barn fritatt for kristendomsundervisningen. De får vel da regelmessig ikke noen annen tilsvarende undervisning. Det kan være noe uheldig for så vidt som de da heller ikke får den alminnelige religionsundervisning og morallære som er med i den vanlige kristendomsopplæring. De er imidlertid så ytterst få at det ville være praktisk svært vanskelig å organisere noen undervisning for dem.

Etter dissenterlovens § 4, 2. ledd kan kommunestyret frita dissenterne helt eller delvis for kommunale ytelser til folkeskolen. For fullt fritak er det en forutsetning at de har en til folkeskolen svarende fullstendig skole, og ikke nytter folkeskolen for sine barn. Mens kravet på fritak for kirkeskatt er ubetinget, avhenger fritaket her helt av kommunens vilje.

Fritaket er som ved kirkeskatt begrenset til dissenterne i lovens forstand, d. v. s. kristne og unitarer og mosaister. Det omfatter også her bare de kommunale skoleutgifter.

Mens det etter oppgave innhentet av Statistisk sentralbyrå ved likningen for 1956—57 var 140 kommuner som hadde særskilt dissenterkattøre, var det bare 8 som har oppgitt at de hadde fradrag i kommuneskatt for skoleutgifter. Det er imidlertid noen fler som har gitt det, og det er også noen som gir tilskudd til dissenter-skoler. Dette skal en komme nærmere inn på ved behandlingen av de forskjellige skoler.

Mens fritaket for kirkeskatt spiller mer en symbolsk enn økonomisk rolle, betyr spørsmålet om fritak for skoleskatt økonomisk meget for dem det gjelder.

I budsjettåret 1957—58 var de direkte utgifter pr. elev i folkeskolen i landet gjennomsnittlig kr. 910. Tar man med utgiftene til lærerskoler og lærerhøyskole, til administrasjon m. v. vil utgiftene stige over kr. 1 000 pr. elev. Samlet var de direkte utgifter til folkeskolen praktisk talt kr. 400 mill. De samlede utgifter til folkeskolevesenet vil man grovt kunne regne beløper seg til noe omkring kr. 120 pr. individ i landet.

I de kommuner hvor det beregnes fritak for skoleutgifter for dissenterne, er det vanlig kombinert med kirkeskatt og beløper seg samlet til fra 1,5 til 4,5 skattøre. Fritaket omfatter visstnok i alle tilfelle samtlige medlemmer av vedkommende dissentermenighet, ikke bare dem som har barn i skolen. Det er også best i samsvar med lovens ordning, som synes å ta sikte på dissentersamfunn, ikke enkelte dissenterne. Fritaket kompenserer imidlertid ikke disse samfunns skoleutgifter. Dels omfatter det jo ikke statens utgifter, dels vil de små skoler det dreier seg om falle forholdsvis dyre, selv om de nok regelmessig blir drevet meget billig og gjerne er temmelig enkle. For de samfunn som har egen skole, betyr det ganske store ofre som regelmessig utlignes på menigheten, og ikke bæres av foreldrene alene.

2. Oversikt over frikirkeskoler.

Som nevnt er det så vidt en kjenner til 5 dissentersamfunn som har egne folkeskoler.

a.

Den katolske kirke har idag skole 4 steder, nemlig i Oslo, Arendal, Bergen og Tromsø. Tidligere hadde den skole flere steder, bl. a. i Trondheim og Kristiansand S.. Skolen i Oslo førte fra 1928 til 1939 elever fram til middelskoleeksamen. Vansker med økonomi og lærerkrefter har imidlertid ført til at flere skoler har måttet nedlegges, deriblant også middelskolen i Oslo. Ingen av de katolske skoler har tidligere fått kommunalt tilskudd. Foreldrene eller menighetens medlemmer får ikke noe fritak for skoleskatt. Lærerkreftene består vesentlig av prester og søstre som arbeider uten lønn. Renhold og annet arbeid utføres også i stor utstrekning gratis. De katolske skoler er de eneste dissenterskoler som har elever som ikke tilhører trossamfunnet, i hvert fall i noe antall av betydning. I alt hadde de i 1960 416 elever, derav 210 katolikker og 206 ikke-katolikker. En del av elevene er barn av utlendinger. St. Sunniva skole i Oslo hadde i

skoleåret 1959—60 270 elever. Av dem var 116 katolikker. Skolen drives av St. Josephsøstrenes kongregasjon som står for alle utgifter til personale, lokale, vedlikehold, rengjøring, oppvarming m. v.. Elevene betaler kr. 300 de første 3 år, kr. 350 de to neste, og kr. 400 de to siste. 68 av dem har hel friplass, og 14 har stor moderasjon. For å hjelpe mindre bemidlede katolske elever holdes hvert år en tilstelning.

Elevene får fri tannbehandling av kommunen, de skal nå få offentlig legetilsyn, men det er ikke avgjort om skolen eller kommunen skal bære utgiftene.

I 1959 foreslo Oslo skolestyre i tilslutning til skoleinspektør og rådmann at St. Sunniva-skolen skulle få tilskudd på liknende måte som de to andre dissenter-skoler i Oslo, på grunnlag av katolikkens skoleskatt. Likningsdirektøren gjorde oppmerksom på at saken her lå annerledes an. St. Sunnivaskolen drives ikke av de to katolske menigheter i Oslo, men av St. Joseph-søstrenes kongregasjon. Skolen har mange barn som ikke er katolikker.

Skolerådmannen foreslo deretter i februar 1961 at skolen skulle få støtte på liknende måte som Kristelig gymnasium til dekning av det årlige driftsunderskudd. Han foreslo i samsvar med det bevilget kr. 266 170 for de tre årene 1957/58—59/60. Samtidig bemerket han at om de ca. 250 Oslo-elever det her gjaldt hadde gått i den kommunale folkeskole, ville kommunen ha måttet øke skolebudsjettet med minst det dobbelte beløp.

Oslo formannskap har så vedtatt at skolen skal få kr. 50 000 for hvert av de 3 siste år. Meningen er at den skal få et fast årlig bidrag.

Bærum kommune har i 1961 betalt skolepenger og materiell for barn av katolske foreldre med kr. 420, og for andre barn skolemateriell med kr. 70 når de går på St. Sunniva-skolen.

St. Franciskus skole i Arendal drives av St. Franciskus-Xaverius-søstrenes kongregasjon. Den har 34 elever, hvorav 21 katolikker, 13 protestanter. Skolepengene betales etter evne, med fra kr. 5 til kr. 25 pr. mnd.. Ellers dekkes utgiftene ved frivillige gaver. Arendal kommune yter i 1960 for første gang tilskudd til bøker for elever fra kommunen. De får også offentlig legetilsyn og tannpleie.

St. Paul skole i Bergen drives også av Franciskus-Xaverius-søstrene. Den har 77 elever, hvorav 57 er katolikker. Bergen kommune gir fritt skolemateriell etter samme satser som for den kommunale skole med fradrag for stats-tilskudd. Åsane yter kr. 40 årlig for hver elev og Fana ca. kr. 30 til skolemateriell, Laksevåg intet. Skolepengene er for de fleste kr. 10 pr.

mnd.. Noen betaler kr 20—30, andre intet. Elevene får offentlig legetilsyn og tannpleie.

Vår Frue skole i Tromsø drives av St. Elisabethsøstrene og Det Apostoliske Vikariat, Nord-Norge. Den har 35 elever, hvorav 17 katolikker. De katolske elever får gratis undervisning, de andre betaler kr. 10 pr. mnd.. Skolebøker må elevene holde selv. De får offentlig legetilsyn og tannpleie. Skolen er 4-delt.

b.

Adventistene hadde skoler med følgende elevtall i 1960 på disse steder: Oslo 49, Hole 12, Sandar og Sandefjord 15, Sauherad 5, Bergen 30, Trondheim 22, Namsos 12, Tromsø 23, Tromsøysund 16. I Oslo er skolen 3-delt, i Hole og Sauherad udelt, de andre steder 2-delt. I Oslo får skolen etter bystyrevedtak fra 1956 tilskudd kr. 40 000 årlig, inntil videre i 5 år. Beløpet er beregnet på grunnlag av den skoleskatt medlemmene av menigheten betaler. Samtlige medlemmer har skriftlig samtykket i at de ikke får skattelettelse, men at beløpet utbetales til menigheten. Tilskuddet dekker omtrent $\frac{2}{3}$ av de samlede skoleutgifter.

Sandar yter tilskudd kr. 600 for hver elev fra kommunen. Skolen koster her kr. 1 600 pr. elev.

Sauherad ga fritak for kirkeskatt og skoleskatt med 4,5 skattøre. Tilsammen er det oppgitt å dreie seg om ca. kr. 3 000, mens skolen for de 5 elever kostet kr. 17 859,59. Skolen er i 1961 nedlagt fordi den ble for kostbar.

Bergen yter tilskudd til skolemateriell med kr. 1 000.

Ellers yter kommunene intet.

I alt hadde adventistiskolene i 1960 175 elever. De samlede utgifter til skolene er etter Adventistsamfunnets oppgave ca. kr. 241 000 årlig. Herav får det igjen i form av tilskudd i Oslo, Sandar og Bergen, og skattefritak i Sauherad ca. kr. 50 000.

Utgiftene pr. elev i folkeskolen blir høye, ca. kr. 1 377 pr. elev, mot ellers for hele landet i den kommunale skole kr. 910. Høyest er de i Sauherad med kr. 3 572 pr. elev, lavest i Bergen og Tromsøysund med vel kr. 1 000 pr. elev. I Oslo er de ca. kr. 1 340. Utgiftene bæres av foreldrene, den lokale menighet og Adventistsamfunnet.

Adventistene har også realskole og gymnas, Tyrifjord høyere skole, Røyse. Skolen er nybygget, ferdig 1958. Den har 4 500 m² grunnflate, og 4 lærerboliger med 5 leiligheter. Den er bygget uten noen form for offentlig bidrag, og kostet 3,8 mill. kroner. Den har f. t. 116 elever, hvorav 103 bor på internat. Den har ikke eksamensrett, og den har ikke fått offentlige tilskudd før til skoleåret 1960—61 da den fikk kr. 10 000.

Skolepengene er kr. 260 pr. mnd. for undervisning, kost og losji. Årsbudsjettet er på kr. 387 000. Det som ikke dekkes av skolepenger og litt bortleie om sommeren, kr. 131 000, dekkes av Adventistsamfunnet. Medlemmene betaler fast tiende av sin inntekt, men gir også gaver og offer ved siden av til samfunnets virksomhet i inn- og utland. Elevene får offentlig legetilsyn og tannpleie.

c.

Det evangelisk-lutherske Kirkesamfunn (tidligere gjerne kalt Den Jarlsbergske frimenighet) ble stiftet i 1870 for «å beholde religionsundervisningen uavkortet og overensstemmende med Guds ord og Luthers lære». Medlemmene opponerte mot verdsliggjøringen av skolen.

Samfunnet hadde i 1960 skole i følgende kommuner: Oslo med 56 elever, Horten 45, Sem 42, Våle 43, Botne 17, Ramnes 10, Andebu 10, Skien 33, Porsgrunn 29, Holla 16, Sauherad 11, Nore 15 og Sund 3. Skolen er 3-delt i de 5 første kommuner og 2-delt i de andre unntatt i Ramnes, Andebu og Sund hvor den er udelt.

I Oslo får Samfunnet refundert kr. 20 000 pr. år fra kommunen på liknende måte som Adventistsamfunnet for kirke- og skoleskatt. Fritak for skoleskatt har det ellers i Bærum, Horten, Borre, Sem, Sandar, Våle, Botne, Ramnes, Andebu, Skien, Gjerpen, Porsgrunn, Holla, Lunde, Sauherad og Nore. Samfunnet opplyser at de fleste steder blir på samme måte som i Oslo fritakingsbeløpet for kirke- og skoleskatt refundert samfunnet, mens medlemmene betaler full vanlig skatt. Tønsberg, Nøtterøy, Sandefjord og Sund gir ikke fritak for skoleskatt eller tilskudd for de elever fra kommunen som går på samfunnets skole.

De utgifter som ikke dekkes av skattelettelse, blir utlignet på alle medlemmer i kretsen, ikke bare de foreldre som har barn i skolen. I Oslo blir således omtrent kr. 30 000 utlignet på skattepliktige medlemmer, omtrent etter kommuneskatten.

d.

Tre små trossamfunn på Sør- og Vestlandet har også egne skoler. De har visstnok alle sitt felles utspring i en bevegelse begynt av Knut Kittelsen Spødervold (1791—1848). Hans tilhengere ble kalt sterkttroende. Da Jensens lesebok ble innført i almueskolen omkring 1860, opprettet de i Helleland egen skole for å unngå den verdsliggjorte skole. Da skriftemålsordningen ble endret i 1887, og det kom ny alterbok i 1889, gikk de sterkttroende ut av statskirken og dannet «Samfundet på Sør- og Vestlandet». Deres leder var Bernt

Lomeland, og tilhengerne kaltes gjerne lome-lendinger. Retningen er senere blitt splittet i 3, Samfundet, Det Almindelige Samfund og Det Almindelige Lutherske Samfund. En fjerde gren som skilte seg ut omkring 1925, Det gammel-Lutherske Samfund, ble oppløst i 1958 og medlemmene gikk tilbake til statskirken.

Samfundet har (1960) 594 medlemmer i Kristiansand S., Søgne og Randesund, og 332 medlemmer i Egersund og omegn. Det har folkeskole i Kristiansand S. med 97 elever, i Randesund har det udelt skole for de 4 første skoleår, og tilsvarende i Søgne med 12 elever. Fra 5. skoleår går disse elever på skolen i Kristiansand S.. I Egersund har Samfundet 5-delt skole med 44 elever, og i Helleland 2-delt skole med 17 elever.

Samfundet har også sin egen 2-årige real-skole i Kristiansand S.. For tiden har den 12 elever. Den har ikke eksamensrett. Samfundet utdanner sine egne lærere. De tar artium som privatister, og gjennomgår så et to-årig kurs ved hva Samfundet kaller sin egen lærerskole. Lærerne kan senere søke spesialutdanning i sløyd, tegning, gymnastikk og språk ved offentlige skoler.

Også i Eigersund har Samfundet holdt 1- eller 2-årige realskolekurs.

Samfundets skoler finansieres av menighetens kasse som alle betaler skatt til etter inntekt og formue.

Samfundets skoler får ikke offentlig tilskudd, men medlemmene er fritatt for kirke- og skoleskatt. I Kristiansand S. er reduksjonen i inntektsskatten 2,29 skattøre, i Randesund 0,78 på formue og 3,3 på inntekt, i Egersund 1,0 og 3,0, i Helleland 2,2 på inntekt og i Eigersund 2,5.

I Eigersund har Det Almindelige Samfund og Det Almindelige Lutherske Samfund hver sin folkeskole med 1 lærer, uten lærerskoleeksamen. Den første skole har 4 klasser med i alt 34 elever, den andre 2 klasser med i alt 12 elever.

Skolene finansieres visstnok på samme måte som Samfundets, og medlemmene får skattelettelse på tilsvarende måte.

*

Foruten de dissenterbarn som går på dissenterskoler, må en vel også regne med at det er noen som ikke går på skole, fordi de ikke har noen dissenterskole i nærheten som de søker til. Noen oversikt over dem har man imidlertid ikke. Det dreier seg sikkert om svært små tall. Av de barn som ikke går på skole, er de fleste sikkert slike som av fysiske eller psykiske grunner er forhindret. Noen oppgave

over de barn som av religiøse grunner ikke går på skole, har man ikke.

Nærmest for fullstendighets skyld skal her tas med en omtale av Rudolf Steiner-skolene i Oslo og Bergen, samt Haugeheim skole i Hordaland idet det så vidt en kjenner til ikke er flere alminnelige private folkeskoler enn disse og de rene dissenterskoler.

Rudolf Steiner-skolene drives ikke av noe dissentersamfunn og hevder selv ikke å forfølge konfesjonelle, dogmatiske eller religiøse særformål. Elevene tilhører i alminnelighet statskirken. Skolene har ikke direkte tilknytning til Antroposofisk selskap eller Kristen-samfunnet. De fleste av lærerne tilhører Antroposofisk selskap, men det er ikke noen forutsetning. Selskapet regner seg ikke for noe trossamfunn, det omfatter folk som er tilhengerne av Rudolf Steiners åndsvitenskap. De fleste av medlemmene tilhører også statskirken. Skolene bygger på Rudolf Steiners pedagogiske prinsipper, som igjen står i sammenheng med antroposofiens menneskeoppfatning, dens livssyn og verdensanskuelse.

Skolen i Oslo har ca. 230 elever, i Bergen ca. 130. I Oslo eies og drives skolen av foreningen «Rudolf Steinerskolens venner». Foreldrene betaler skolepenger som avtales individuelt, og som til sammen dekker ca. 70 % av budsjettet. Resten dekkes av tilstelninger, gaver og inntekt av en liten korrespondanse-skole noen av lærerne driver. Økonomien er vanskelig. De fleste av lærerne har universitetsutdannelse.

I 1961 fikk skolen kr. 40 000 av Oslo kommune som engangsbevilgning til undervisningsmidler.

Ved skolen i Bergen er forholdene så vidt en kjenner til noenlunde tilsvarende.

I Sund i Hordaland har en gruppe som kaller seg Haugevenner bygget en privat folke- og realskole. Bygningen kommer fullt ferdig på ca. kr. 375 000. Midler til bygging er frivillige gaver. Det offentlige har ikke ytt noen tilskudd. Søknader til kommune og fylke skal være avslått.

Haugeheim skole hadde 1960—61 i alt 21 elever i todelt folkeskole og 30 i todelt realskole. Da dette er skolens første år, vil elevtallet i realskolen bli fordoblet. Tallet i folkeskolen må en også anta vil stige.

Folkeskoleelevene er alle fra de nærmeste strøk og bor hjemme. De betaler ikke skolepenger.

Realskoleelevene er til dels lenger borte fra, og er da privat innkvartert. De bealer kr. 100 pr. mnd. i skolepenger.

Haugevennene tilhører statskirken, men er ikke tilfredse med den offentlige skoles religionsundervisning. Folkeskolen har 1 time

kristendomsundervisning hver dag, realskolen 1 time mer ukentlig enn andre skoler. Pontoppidans forklaring brukes i realskolen og de øverste trinn i folkeskolen. Salmepensum er «Lutherske kjernesalmer», et utdrag fra Johnsens og Landstads salmebøker. I folkeskolen brukes en lesebok hvor alt av eventyr og fabler er utelatt. Engelskundervisning begynner 4. skoleår. Realskolen bruker Svarstads lesebok for kristelige ungdomsskoler.

Ellers brukes de vanlige lærebøker. Det er opplyst at skolen har vansker med lærebøkene i naturfag, særlig zoologi.

Skolen legger sterk vekt på oppdragelse i et avgjort kristent livssyn, Haugevennene mener den offentlige skole har sviktet på det punkt. De danner ellers ikke noen egentlig organisasjon, men har eldste forskjellige steder i landet som er ansvarlige for skolens drift. I syn står de nær Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn.

Lærerne er utdannet ved lærerskole og universitet.

I alt har vi (i 1960) i det hele visstnok 34 dissenterfolkeskoler, og 2 dissenterrealskoler med gymnaskurs. De har ca. 1 130 elever, derav ca. 200 som ikke tilhører vedkommende trossamfunn (på de katolske skoler). Katolikene har noe over 400 elever, fordelt på 4 skoler. Adventistene har 9 skoler og ca. 175 elever. Det evangelisk-lutherske samfunn har 14 skoler, og ca. 360 elever. Samfundet på Sør- og Vestlandet har 5 skoler og ca. 170 elever. Det Almindelige Samfund har 1 skole med 34 elever og Det Almindelige Lutherske Samfund har en skole med 12 elever.

Vi har to dissenterrealskoler, med gymnas, Adventistenes med 116 elever og Samfundets med 12.

Som det går fram av oversikten, er behandlingen av skolene økonomisk temmelig ulik, idet somme skoler får tilskudd, somme steder får foreldrene skattefritak, somme steder får elevene noe tilskudd til skolebøker, og oftest får barna kommunal tannpleie og legetilsyn. En rekke steder får hverken skolen tilskudd, eller foreldrene skattelettelse. I Oslo behandles dissenterskolene ulikt.

Samlet må en si at det bilde en får ikke er tilfredsstillende; en får inntrykk av nokså stor tilfeldighet og vilkårlighet i behandlingen.

Sammenliknet med de 3 andre private folkeskoler av noen betydning vi har, er dog en rekke dissenterskoler noe gunstigere stillet.

3. Ordningen i andre land.

En sammenligning med andre land blir lett misvisende fordi de historiske og religiøse forutsetninger gjerne er temmelig forskjellige.

Bare de andre nordiske land har en statskirke som kan sammenliknes med den norske. De fleste land det ellers kan være nærliggende å trekke sammenlikninger med, er gjerne konfesjonelt langt mer splittet. Det har imidlertid etter komitéens syn betydelig interesse å ha noen oversikt over ordningen i andre land som bakgrunn både for spørsmålet om hvordan man bør stille seg til private skoler og særlig til dissenterskoler, og for det spørsmål komitéen behandler annetsteds, bekjennelsesplikt for lærere og andre tjenestemenn tilknyttet skolen.

Det har i en rekke land vært skarpe politiske motsetninger og langvarig strid om skolen, særlig i de katolske land hvor spørsmålet om den katolske kirkes innflytelse i skolen har vært og fremdeles er et stridsspørsmål. I denne oversikt er imidlertid ikke tatt med de ulike oppfatninger som kan gjøre seg gjeldende i hvert enkelt land, selv om dette ville ha gitt et fyldigere bilde av forholdene.

I land som har konfesjonelle skoler, eller hvor de offentlige skoler inntar et bestemt standpunkt i konfesjonell henseende, er det visstnok ikke alminnelig at man formelt har noen særordning for dissenterskoler, men eventuelt for private skoler ved siden av de offentlige. Men de private skoler representerer gjerne bestemte konfesjoner, og bak dem står ofte religiøse sammenslutninger. Typisk i den retning tør De forente stater være, hvor selve forfatningen forbyr enhver offentlig støtte til noe religionssamfunn, og hvor de offentlige skoler ikke kan undervise i noen form for kristendoms-kunnskap. Til gjengjeld blomstrer på alle trinn private skoler som de forskjellige trossamfunn hyppig står bak.

Teoretisk kan man kanskje antyde en son- dring mellom fire forskjellige hovedprinsipper for de offentlige skolers stilling til religions- undervisning:

1. Undervisningen kan være positivt kristelig og konfesjonell, som bl. a. i de nordiske land.
2. Undervisningen kan være positivt almen kristelig, men ikke bestemt konfesjonell, som i England.
3. Skolen kan være konfesjonelt nøytral, men overlate kristendomsundervisningen til de viktigste trossamfunn, som i Vest-Tyskland.
4. Skolen stiller seg religiøst nøytral, eller er areligiøs, og behandler bare religion i forbindelse med undervisning i fag som historie, geografi, samfunnslære o. l. Slik er forholdet i Frankrike, De forente stater, Sovjet-Samveldet. På liknende måte er det visstnok også i India, Japan, Korea, Mexico.

At skolen slik er religiøst nøytral behøver åpenbart ikke bety at den offentlige innstilling til religionen er den samme i disse land. I

U. S. A. er det klart at statens innstilling til religion er positiv, og der er full adgang til å opprette private konfesjonelle skoler. I andre land er innstillingen indifferent eller negativ, og det kan være forbudt å opprette private konfesjonelle skoler ved siden av de offentlige. Det er visstnok tilfelle i de fleste kommunistiske stater. Blant land hvor det ikke er noen religionsundervisning i skolen, vil man derfor kunne sondre mellom dem hvor dette beror på en prinsipiell religiøs toleranse og nøytralitet som i U.S.A. og India, og land hvor det er en offisielt negativ innstilling til religion som er grunnlaget. At dette medfører en vesentlig forskjell i den undervisning om religion som blir gitt bl. a. i forbindelse med historie og geografi, kan det neppe være grunn til å tvile på.

At de offentlige skolene er konfesjonelle, slik som forholdet er i de nordiske land, er i dag visstnok nærmest et unntak. Det forekommer imidlertid ikke bare hvor det er en statskirke, men også hvor en konfesjon er dominerende og privilegert, som så vidt en har forstått bl. a. i land som Hellas, Colombia, Costa Rica, Panama, Paraguay m. fl.

Når man kaller de offentlige skoler i de nordiske land for konfesjonelle, må det tas med atskillig forbehold. Opprinnelig var almueskolen en ren kristendomsskole med evangelisk-luthersk kristendomsundervisning som den vesentlige oppgave. I løpet av forrige århundre gikk folkeskolen over til å bli en kunnskaps-skole. Kristendoms-kunnskap ble et fag ved siden av de andre. Men fremdeles tar skolen også sikte på å gi barna en kristelig moralsk oppdragelse. Hos oss uttales det direkte i folkeskolelovens § 1 at skolens mål er å gi en kristelig og moralsk oppdragelse. Det er ikke direkte sagt at den skal være evangelisk-luthersk. Men det følger av Grunnlovens § 2 og av folkeskolelovens § 15, 3. Med det stemmer også normalplanens forskrifter.

Det evangelisk-luthersk konfesjonelle preg betones imidlertid normalt ikke sterkt; det polemiseres ikke mot andre kristendomssyn. Man kan si at skolen er konfesjonell, uten å være konfesjonalistisk.

Det positivt kristelige preg er heller ikke så sterkt fremtredende, selv om dette vil variere atskillig med de enkelte lærere. Skolen gir først og fremst positiv kunnskap i bibelhistorie, tros lære, kirkehistorie og kristen moral, ut fra evangelisk luthersk syn. Noen sterkere påvirkning til personlig religiøsitet kan man neppe si at skolen i alminnelighet tar sikte på. Det er først og fremst en kristelig preget moral barna oppdras i, og en alminnelig positiv holdning til kirke og kristendom.

I Danmark som står Norge nærmest i

kirkelig og administrativ henseende, uttaler § 1 i folkeskoleloven av 18. juni 1956: «Folkeskolens formål er at fremme og utvikle børnenes anlegg og evner, at styrke deres karakter og give dem nyttige kundskaber.»

Kristendomsundervisningen i folkeskolen skal være i overensstemmelse med folkekirkenes evangelisk-lutherske lære. En sokneprest har tilsyn med kristendomsundervisningen, og skal ha adgang til å uttale seg om undervisningsplanen, jfr. § 8 stk. 2.

Kristendomsundervisningen er ikke obligatorisk. § 52 bestemmer: «Når et barn tilhører folkekirken, kan dets foreldre ved et skoleårs begyndelse skriftlig til skolekommissjonen... erklære, at de ønsker selv at sørge for barnets undervisning i kristendoms-kundskab, og barnet fritages da for skolens kristendomsundervisning, når en av folkekirkenes prester erklærer at han overtager tilsynet med barnets undervisning i kristendoms-kundskab. Samlever foreldrene i ægteskab, skal erklæringen om barnets fritagelse for kristendomsundervisning i skolen være underskrevet af dem begge i forening.

Stk. 2. Børn, der ikke tilhører folkekirken, skal, når foreldrene forlanger det, fritages for deltagelse i skolens kristendomsundervisning, og tilsynet med deres religiøse oppdragelse påhviler derefter, når barnene tilhører et trossamfund utenfor folkekirken, dette trossamfund. Det påhviler dog foreldrene eller værge at drage omsorg for, at barnet, hvad enten det tilhører et trossamfund eller ikke, ikke savner opplysning om de almindelige regler for livet i et ordnet samfund. Forsømmes barnet i så henseende, må skolen give det den fornødne undervisning.

Stk. 3. Elever i realafdelingen, der ikke tilhører folkekirken, skal helt eller delvis fritages for undervisning i religion, når deres foreldre eller værger fremsætter forlangende derom.»

For barn fra trossamfunn som vanskelig kan følge den vanlige skoleplan, kan gjøres særlig avvik. § 54 bestemmer: «Med hensyn til barn af medlemmer af trossamfund udenfor folkekirken, hvis lære gør afvigelser fra de i denne lov indeholdte bestemmelser til en samvittighedssag for foreldrene, kan undervisningsministeren efter indhentet erklæring fra de stedlige skolemyndigheder tillade afvigelser fra lovens bestemmelser om undervisningens ordning på nærmere fastsatte betingelser...» Bestemmelsen har særlig betydning for adventister.

Også de høyere almenskoler har kristendomsundervisning, og adgang til å frita elever som ikke tilhører folkekirken, jfr. lov av 24. april 1903 og lov av 7. juni 1958.

Mens stillingen når det gjelder kristendomsundervisningen i de offentlige skoler og forholdet til dissenterne synes å være nokså lik ordningen i Norge, har man i Danmark inntatt et helt annet standpunkt når det gjelder private skoler eller friskoler som de der kalles. Det står visstnok i sammenheng med innflytelsen fra Grundtvigs og Kolds skoleidéer.

Den danske grunnlov § 83 gir foreldrene

rett til å sørge for sine barns undervisning. Private skoler har man i stort antall, og de har tidlig fått offentlig støtte, og slik kunnet bestå ved siden av de offentlige, mens forholdet hos oss har vært at de økonomisk ikke har kunnet holde seg oppe etter hvert som de offentlige skolars standard steg. En skolelov av 1919 sikret friskolene et liknende bidrag fra staten som de kommunale. Etter den någjeldende friskolelov av 21. mai 1959 kan en friskole få tilskudd opp til 80 pst. av sine utgifter.

En friskole må ha minst 15 elever. Synker elevtallet under 10, faller tilskuddene bort.

Til oppføring eller kjøp av bygning til friskole, kan det ytes lån av statskassen på opp til 50 pst. Lånet er avdragsfritt, men forrentes med 4 pst.

Friskolene skal gi en undervisning som holder mål med folkeskolens. De står under tilsyn av skolekommissjonen i hver kommune.

Noe liknende regler om tilskudd m. v. gjelder også for private mellom- og realskoler og gymnas, jfr. lov nr. 192 av 15. mars 1947 og lov nr. 273 av 24. mai 1948.

En god del av friskolene i Danmark er dissenter-skoler. Katolikker driver således mer enn 40 friskoler. Men det er også friskoler som er grunnet på bestemte pedagogiske prinsipper, på særlig tilknytning mellom en foreldre-krets og en skole o.l. Man har i Danmark også kommunale friskoler, skoler som følger andre pedagogiske prinsipper enn de vanlige. Begrepet friskole faller således ikke i alle tilfelle sammen med private skoler.

Finland har formelt ikke statskirke på samme måte som de andre nordiske land, for så vidt som man der har to offisielle kirker, den evangelisk-lutherske og den gresk-katolske. De har adskillig lovgivningsmyndighet og også beskatningsrett under Riksdagens kontroll.

Religionsundervisningen i offentlig skole gis etter det samfunns trosbekjennelse som flertallet i skolekretsen tilhører. Hvor minst 20 elever tilhører en annen trosbekjennelse enn flertallet kan de forlange undervisning etter sin egen av en lærer som tilhører samme tro.

Elever som tilhører trossamfunn hvis tros-lære det ikke undervises i, kan bli fritatt for å delta i vanlig kristendomsundervisning, men skal da ha særskilt undervisning i morallære og religionshistorie.

Da den overveiende del av befolkningen tilhører den evangelisk-lutherske kirke, over 92 pst., blir det ikke så ofte spørsmål om undervisning i annen lære eller om konfesjonsløs moralundervisning.

Man har i Finland ved siden av de offentlige skoler også en del private, vesentlig på de

høyere trinn, såkalte lærdomsskoler. En stor del av de høyere private skoler er dannet fordi det ikke er tilstrekkelig av offentlige skoler, og skyldes ikke noe bestemt konfesjonelt eller pedagogisk syn. Men det finnes også konfesjonelle private skoler, jødiske, russiske, og katolske. De siste går tildels under betegnelsen utenlandsk, fransk eller engelsk. De private skoler får i adskillig utstrekning støtte av stat og eller kommune, men forholdene skal være sterkt varierende.

I s l a n d har også statskirke, og konfesjonell kristendomsundervisning i skolen. Bibelhistorie er obligatorisk fag for alle elever. Troslære er derimot ikke obligatorisk, og undervisningen i faget forestås ikke av de vanlige lærere, men av en prest. Læreren har ingen bekjennelsesplikt, og behøver ikke stå i statskirken.

Man har i Island visstnok bare en privat skole, en katolsk, som ikke får tilskudd fra det offentlige.

S v e r i g e. Religionsundervisningen i de svenske folkeskoler og høyere skoler er også evangelisk-luthersk. Lærerne plikter ikke tilhøre den svenske kirke. Det gjelder heller ikke religionslærerne. Men undervisningen skal være lojal overfor skolens plan og overfor det evangelisk-lutherske syn.

Noen særordning for dissenteriskoler har man ikke. Det finnes i Sverige en del private skoler, særlig høyere «läroverk». De private läroverkene er imidlertid oftest private av historiske grunner, uten at det skyldes noen prinsipiell forskjell. De får støtte av det offentlige, og tendensen går i retning av at de blir overtatt av stat og kommune. Det fins imidlertid også private konfesjonelle skoler. Bl. a. har katolikkene folkeskoler og høyere skoler og Adventistsamfunnet har folkeskoler og en høyere skole på Vigbyholm. Videre er det en Rudolf Steinerskole, Birgittaskolen i Stockholm.

De private skoler kan i Sverige få tilskudd av det offentlige når de underviser i samsvar med de offentlige skolers krav.

Samlet har de private konfesjonelle skoler bare en uvesentlig del av skolelevnene.

S t o r b r i t a n n i a. Engelsk skolevesen har fått sin utforming ved The Education Act av 1944, som er gjort gjeldende for England og Wales, men som i store trekk følges også i Skottland og Nord-Irland. Den skolepliktige alder er fra 5 til 15 år.

Over 90 pst. av skolene i England og Wales nyter offentlig understøttelse. En kan skjelve mellom tre typer av disse: 1. County schools (i Skottland i alminnelighet benevnt public schools), som får full offentlig understøttelse,

2. Voluntary schools, som står noe friere og ofte bare delvis er understøttet, og 3. Direct grant schools som er helt uavhengige og i alminnelighet ikke får noen økonomisk støtte gjennom lokale myndigheter, men som oftest gjennom the Ministry of education. De siste, som gjerne benevnes independent schools, har i England og Wales ca. $\frac{1}{2}$ million elever av et samlet elevtall på ca. 9 millioner. (I Skottland har de ca. 21 000 elever og i Nord-Irland meget få). De største og viktigste av disse skoler er de såkalte public schools, som gjerne er internatskoler med meget gamle tradisjoner. Skolealderen er her fra 13 til 18 år, og elevene går som oftest gjennom en forskole (preparatory school) før de blir opptatt.

The voluntary schools utgjør ca. $\frac{1}{3}$ av skolene i England og Wales. Flertallet av disse er church schools under ledelse av Church of England. Men det er bl. a. også ca. 2 000 romersk-katolske skoler.

Engelske skoler er inndelt i 2 trinn: Primary schools for barn inntil 11 år (i Skottland 12 år) og secondary schools. De siste har i alminnelighet tre linjer, og mulighetene for en nyanisert undervisning er ganske store. Det arbeides også med et tredje trinn for videre utdanning.

Lærerne ansettes av de lokale skolemyndigheter (the local education authorities, L.E.A.) som består i et antall av ca. 200, og ved de mer selvstendige skoler av disses styrer. Det er i England og Wales 155 lærerskoler (training colleges), hvorav 27 står under ledelse av Church of England. I Skottland er det 4 offentlige lærerskoler og 2 som er konfesjonelle.

I alle county- og voluntary schools blir det gitt religionsundervisning, og elevene deltar daglig i andakt eller gudstjeneste ved skolen, forutsatt at ikke foreldrene ønsker dem fritatt. Men all undervisning og religionsøvelse er ukonfesjonell. For the voluntary schools gjelder imidlertid særlige bestemmelser. Hvis disse er helt økonomisk understøttet (controlled schools) har de adgang til to ganger i uken (two periods a week) å gi konfesjonell kristendomsundervisning. Er de bare delvis understøttet (aided schools), står de fritt med hensyn til religionsopplæringen. Dette gjelder særlig kirkeskolene. The public schools er gjennomgående konfesjonelle og sterkt religiøst preget.

I Skottland har de enkelte skoler i regelen hånd over kristendomsundervisningen. En har her også en del konfesjonelle skoler, drevet av det offentlige.

I Nord-Irland har prester rett til å undervise i konfesjonell kristendomskunnskap i skolene hver uke for barn av deres bekjennelse.

I V e s t - T y s k l a n d er kirkenes rett til å gi religionsundervisning i de offentlige skoler

fastslått i forfatningen. Der er offentlige konfesjonelle skoler, katolske eller evangeliske, hvor et tilstrekkelig antall foreldre fremsetter ønske om det. I de katolske skoler besørger da religionsundervisningen av en prest, i de evangeliske av en lærer utpekt av kirken. Mange steder er den offentlige skole såkalt simultanskole for både katolske og evangeliske barn, som har felles undervisning i alle fag unntatt kristendomskunnskap. I dette fag blir undervisning gitt særskilt, henholdsvis av en katolsk prest og en protestantisk lærer godkjent av kirken.

I den vesttyske grunnlov er adgangen til å opprette private skoler direkte fastslått. De nærmere bestemmelser treffer hvert land. Regelmessig har skolen krav på tilskudd fra det offentlige. Det fins private skoler på folkeskoletrinnet, men vesentlig er det realskoler og gymnas. De private skoler er for det meste konfesjonelle, katolske eller evangeliske. Prosentvis er det en mindre del av elevene som går på privat skole. Det legges imidlertid vekt på prinsippet om fri adgang til å opprette private skoler, både ue fra åndsfrihetshensyn, og fordi det antas å ha pedagogisk betydning for forsøk med forskjellige undervisningsmetoder og fag.

I Sveits er undervisningen ordnet kantonalt. Religionsundervisningen gis regelmessig adskilt for katolikker og protestanter. Der er også konfesjonelle skoler, private og offentlige. Lærerne velges av kommunen, og den vil da gjerne også ta hensyn til vedkommende lærers konfesjon.

I Østerrike har skolens stilling til religionsundervisningen skiftet atskillig i tidens løp. Opprinnelig hadde den katolske kirke en privilegert stilling; i forrige århundre ble det vedtatt konfesjonell likestilling. Før siste krig ble den katolske kirkes stilling igjen styrket. Nå er det atter prinsipiell likestilling. Men ettersom ca. 91 pst. av befolkningen er katolsk, bare ca. 6 pst. protestantisk, er den katolske kirke sterkt dominerende. Det er kirken selv som forestår religionsundervisningen i de offentlige skoler. Også protestanter og jøder kan forlange å få adgang til å undervise sine barn i religion ved egen lærer, hvor det er et visst antall elever. Det offentlige skaffer da ikke religionslærerne, men lønner dem. Religionsundervisningen er frivillig.

Ved siden av de offentlige skoler har man også private, og vesentlig konfesjonelle katolske. Det finnes private folkeskoler, men det er mer av private høyere skoler. Spørsmålet om hvorvidt disse skal få støtte av det offentlige, har vært et politisk stridsspørsmål. I dag har de private skoler ikke lovfestet krav på bidrag, men i større eller mindre utstrekning

har de gjerne forskjellige former for støtte fra stat, fylke eller kommune. Regelmessig må elevene betale skolepenger, men det må de på en del offentlige skoler også. Til dels har de katolske skoler ry som særlig gode, slik at de blir meget søkt selv om de faller dyrere.

I Belgia er de offentlige skoler ukonfesjonelle, men gir plass for religionsundervisning ved lærere, gjerne prester, utpekt av den katolske kirke, den evangeliske eller av det mosaiske trossamfunn. Religionslærerne blir betalt av det offentlige. Det er for øvrig staten som utreder lønn til prester i alle de offisielle og formelt likestilte trossamfunn.

De elever som ikke får religionsundervisning, noe som er valgfritt, skal ha undervisning i morallære, såkalt «morale laïque».

Ved siden av de offentlige skoler er det også private på de forskjellige trinn, mest katolske. De får også i det vesentlige sine utgifter dekket av det offentlige.

I Nederland er de offentlige skoler (openbare) ukonfesjonelle, men gir adgang til frivillig religionsundervisning ved en lærer fra den katolske eller reformerte kirke.

Ved siden av de offentlige ukonfesjonelle skoler er det imidlertid svært mange private konfesjonelle skoler, vesentlig katolske eller reformerte. Ca. $\frac{2}{3}$ av barna går på konfesjonell (bijzondere) privat skole. Undervisningen er gratis. Staten betaler lærerlønningene og kommunen må sørge for skolebygninger. Foreninger og foreldre kan forlange opprettet privat skole, såfremt de har et tilstrekkelig stort elevantal.

I de høyere skoler er den offentlige støtte noe mindre, og dekker visstnok ca. 80 pst. av skolens utgifter. Henvend halyparten av elevene i de høyere skoler går på privat skole.

Med den store støtte fra det offentliges side som selvsagt vil være sterkt betinget, kan man antagelig si at disse skoler er mer konfesjonelle enn egentlig private.

I Italia er den offentlige folkeskole ikke konfesjonell. Religionsundervisningen gis av de vanlige lærere, som ikke har bekjennelsesplikt. Undervisningen tilsikter å være objektiv kunnskapsmeddelelse. Faktisk er imidlertid de aller fleste lærere katolikker. De katolske (observante) foreldre sender regelmessig sine barn til frivillig kristendomsundervisning i kirken.

I de høyere skoler blir det gitt noen religionsundervisning ved en katolsk prest. Undervisningen vil da ha et konfesjonelt preg. Faget er imidlertid gitt en underordnet plass.

Ved siden av de offentlige skoler, spiller de private konfesjonelle katolske skoler en meget betydelig rolle, fra elementærskole til universitet. De er faglig likestilt med de offentlige. Det

er imidlertid politisk strid om deres stilling og om tilskudd fra det offentlige. De kan nå få bidrag, men faller ofte dyre for foreldrene.

I Frankrike har religionsundervisningen i skolene spilt en meget betydelig rolle i den politiske strid, særlig i forrige århundre.

Folkeskolen er sekularisert, og enhver konfesjonell undervisning på skolens område er forbudt. Barna får her en undervisning i moral og samfunnslære, og har ikke kristendoms-kunnskap som eget fag. Torsdag er det skolefri, for at de foreldre som ønsker det, kan sende sine barn til kirkens kristendomsundervisning. Søkningen til den varierer meget sterkt.

I de høyere skoler undervises det i etikk og filosofi. Den katolske kirke har der adgang til å holde en lærer som gir undervisning i kristendoms-kunnskap.

Det fins også mange private og konfesjonelle skoler. Særlig de høyere skoler, lyceene, er ofte katolske. Omkring halvdel av elevene i de høyere skoler går på katolsk lycee. Disse får bidrag av det offentlige.

4. Komitéens forslag om tilskudd.

a. Tilskudd til dissenterskole.

Som det går fram av oversikten foran, har de fleste land bestemmelser om private skoler som også kommer til anvendelse på dissenter-skolene. I somme land spiller de konfesjonelle skoler stor rolle. Det er imidlertid ikke naturlig å tale om dissenterskoler i land hvor man ikke har statskirke med en liknende dominerende stilling som i vårt land.

I vårt land er i dag dissenterskole praktisk talt det samme som privat folkeskole, idet vi i dag visstnok bare har en åpen privat skole utenom dissenterskolene, nemlig Rudolf Steinerskolen i Oslo og Bergen.

Tidligere var dette forhold helt annerledes. I forrige århundre var det en rekke private betalingsskoler. Almueskolen var dengang dårlig, og ga ikke tilstrekkelig forberedelse til de høyere skoler. Mange sørget også for privat undervisning av sine barn ved guvernanter og privatlærere.

Etter hvert som folkeskolen ble utbygd og forbedret, svant behovet for de private skoler. De fikk også stadig vanskeligere for økonomisk å holde seg oppe. Folkeskolen ga fri undervisning til alle, den forberedte til de høyere skoler som også ble sterkt utvidet ved statlige og kommunale tiltak. Færre ble villige til å betale for privatskoleundervisning som kvalitativt neppe skilte seg vesentlig fra folkeskolens. Dennes lærere hadde fast lønn og ordnede pensjonsforhold, som de private skoler hadde vanskelig for å konkurrere med. De fikk

også vanskelig for å følge med når det gjaldt skolebygninger og undervisningsmidler, særlig til fag som gymnastikk, sløyd og skolekjøkken. Noen interesse for å bevare de private skoler var det ikke på politisk hold, tvert om har det stort sett vært betraktet som et ønskemål å få en felles folkeskole for alle, uten sosiale og økonomiske skiller.

På den måten er etter hvert de private skoler forsvunnet. Mens det i 1920 var 17 200 barn i våre byer som gikk på privat folkeskole, var tallet i 1939 sunket til 750. Tilbake er bare blitt de dissenterskoler som det har stått en menighet bak som av religiøse grunner har sett det som maktpåliggende å opprettholde den, og ta de økonomiske ofre som er forbundet med det. Dertil kommer da Rudolf Steinerskolen som er forholdsvis ny, og den helt nye Haugeheim i Sund. Men også disse kan vel sies å være religiøst-ideologisk betinget.

I den senere tid er spørsmålet om private eller frie skoler blitt aktuelt på politisk hold. Det er ikke dissenterinteresser som her trer fram, men dels politiske, dels pedagogiske synspunkter som gjøres gjeldende.

Komitéen finner for sitt vedkommende ikke grunn til å ta standpunkt til spørsmålet om private skoler i sin alminnelighet. Dens mandat gjelder dissenternes stilling, og den vil innskrenke seg til det, idet dette spørsmål kan løses uavhengig av hvordan man ser på private skoler i sin alminnelighet.

Noen direkte forfatningsmessige bestemmelser om skolen har vårt land ikke. Folkeskoleloven forutsetter at det er adgang til private skoler, for så vidt som den gir adgang til å la barn i skolepliktig alder undervise utenfor folkeskolen. Og dissenterloven regner med at det er dissenterer som av religiøse grunner ikke vil sende sine barn til folkeskolen.

Som det går fram av oversikten foran, gjelder det i dag bare en liten minoritet av dissenterne. De fleste dissenterer har ikke hatt, og ønsker ikke å ha egne konfesjonelle skoler. Det gjelder til og med en gruppe som mosaistene, som i religiøs henseende skiller seg mer fra statskirken enn noen av de samfunn som har egen skole. Spørsmålet om behandlingen av dissenterskolene er slik i høyeste grad et beskjedent minoritetsspørsmål hos oss. Og med den prinsipielle stilling som de fleste trossamfunn utenom statskirken har til spørsmålet om egne skoler, er det neppe grunn til å regne med at det vil bli av noe større omfang i noen nær fremtid, uansett hvordan synet på private skoler ellers måtte komme til å arte seg. Det er intet om tyder på at det vil bli noen interesse for å få egne dissenterskoler i flere samfunn. Dette antar en bør kunne ha betydning

for synet på hvordan man kan og bør behandle de dissenterskoler vi har. De representerer ikke noen aktuell eller potensiell trusel mot den ordning vi har, med en alminnelig kommunal folkeskole felles for praktisk talt alle barn i landet, eller noen brekkstang for en ordning med private skoler om noen skulle se det som noe i og for seg ønskelig. De er ikke, og ønsker ikke å være mer enn skole for sitt trossamfunns barn, med et visst unntak for katolikene som har åpne skoler.

Det har ikke vært tale om å forby dissenterskoler. Det ville være i strid med alminnelige prinsipper for ånds- og trosfrihet som vårt land hyller. Det ville også være i dårlig samsvar med Forente Nasjoners erklæring om menneskerettene, og det ville være i direkte strid med protokollen til Europarådets konvensjon, art. 2, hvor det heter: «Ingen skal nektes retten til utdanning. Når staten utøver funksjoner som den påtar seg på oppdragelsens og undervisningens område, skal den respektere foreldrenes rett til å sørge for slik oppdragelse og undervisning i samsvar med deres egen religiøse oppfatning og livsanskuelse.»

At dissenterskoler må være tillatt er en uavviselig konsekvens av at vår folkeskole er en konfesjonsskole. Det følger naturlig av Grunnlovens § 2 at den bør være det, og det er klart fastslått i skolelovens § 1, formålsparagrafen. Det følger også av § 6 som gjør kristendoms-kunnskap til fag, av § 15 som bestemmer at religionslærere skal tilhøre statskirken eller et religionssamfunn som har samme lære, og av at prest og biskop skal føre tilsyn med kristendomsundervisningen.

Det konfesjonelle preg er i dag ikke særlig sterkt fremtredende. Det er en av grunnene til at så få dissentersamfunn ønsker sin egen skole. Men det er klart at for en fremmed religion og for enkelte kristne trossamfunn vil vår skole kunne stille seg som helt uantagelig. Den regel at barn som har foreldre som ikke står i statskirken, kan fritas for kristendomsfaget, § 6, pkt. 3 i skoleloven, og at elever som tilhører et trossamfunn utenfor statskirken har rett til å være borte fra skolen de dagene samfunnet deres holder helg, kan nok gjøre det lettere for barn fra andre trossamfunn å gå på den alminnelige folkeskole. Men reglene er i seg selv utslag av at skolen er konfesjonell. Og de forhindrer ikke at de barn som er fritatt for et skolefag og er borte bestemte dager kommer i en særstilling blant kameratene. Til dels vil barn også få en undervisning i andre fag som vil kunne stå i strid med hva de lærer av sine foreldre og i sitt trossamfunn. Barn av aktive og troende katolske foreldre vil neppe unngå å føle skolen som protestantisk og anti-katolsk. Bl. a. vil vel det føles slik i historie-

undervisningen, kanskje også noe når det gjelder geografi og samfunnslære. Somme retninger vil ha vanskelig for å godta naturfagundervisningen, som til dels kan støte an mot deres religiøse syn på jorden og mennesket.

Når det i vårt land er tillatt å drive dissenterskoler, finner komitéen unntatt M o l l a n d og A a b r e k, at det må være en nødvendig konsekvens at man erkjenner en plikt til å sørge for at ikke økonomi gjør det umulig å søke dissenterskole for dem som av alvorlige religiøse grunner ønsker det. En formell frihet som av økonomiske grunner er uten reelt innhold, er ikke en virkelig frihet for foreldre til å sørge for sine barns undervisning i samsvar med sin religiøse oppfatning. Det blir i høyden en frihet for de få rike, økonomisk uavhengige, men ikke for den jevne mann. En slik ordning vil ikke være demokratisk tilfredsstillende.

I noen grad kan man bebreide den ordning vi har hatt at den har virket slik. Katolikene har måttet nedlegge flere av sine skoler, fordi de uten støtte eller skattefritak ikke har maktet å tilfredsstillende tidens stigende krav til lokaler og undervisningsmidler.

Den nåværende ordning er på flere måter utilfredsstillende. Foreldre med barn på dissenterskole har ikke krav på skattelettelse. Det er helt ut overlatt til kommunestyrenes forgodtbefinnende. En rekke steder får dissenterskolene ikke bidrag og dissenterforeldrene ikke skattelettelse, til tross for at det åpenbart er urimelig at de skal bekoste sine barns undervisning selv, og samtidig på like linje med andre, betale skatt til skolene.

Det er utelukkende den kommunale skole-skatt det kan gis fradrag for, ikke statens. Og når det er ordnet med kommunale bidrag, er det utelukkende for den del som faller på kommunen. Staten yter ikke bidrag i noen form til dissenterskolene, til tross for at foreldrene betaler til staten helt på linje med andre borgere.

Formen skattelettelse er ikke heldig. Nå gis den i tilfelle til alle et dissentersamfunns medlemmer uansett om de har barn eller ikke, om de betaler til sitt samfunns skole eller ikke. På den annen side er skattelettelsen gjennomgående liten i forhold til de utgifter som er forbundet med å holde dissenterskole. Og fremfor alt virker den ujevnt. Den som har stor inntekt får et større fradrag enn den som har liten, uansett om han har større utgifter eller ikke. Dertil er formen med en særlig skatteprosent meget tungvint for ligningskontorene, noe som vel har bidratt til at kommunene ikke alltid er så imøtekommende som en vel kunne ventet.

På tilsvarende måte som når det gjelder kirkeskatten, men med større styrke, taler

både praktiske og prinsipielle hensyn for at muligheten for fritak for skoleskatt avløses av rett til bidrag. Det bør omfatte både statens og kommunens ytelser.

Forskjellige grunnlag kan tenkes for fastsettelsen av bidragets størrelse. Man kan legge til grunn en beregning av hva vedkommende dissenterenssamfunns medlemmer betaler i skoleskatt. Det er den ordning som nå praktiseres bl. a. i Oslo overfor adventistenes og det evangelisk-lutherske kirkesamfunns skole.

Man kan også legge til grunn det kommune og stat sparer ved at dissenterne selv sørger for sine barns undervisning.

Eller man kan legge til grunn hva skolebarn i vedkommende kommune koster folkeskolen, og yte tilsvarende bidrag på grunnlag av antall elever til dissenterenskolene.

Den første og den siste ordning skulle formentlig stort sett tendere mot det samme. Komitéen antar imidlertid at det siste grunnlag vil være å foretrekke. Det er utvilsomt det enkleste. Antallet elever i folkeskolen, og utgiftene pr. elev vil hver kommune ha oversikt over. Å beregne særskilt skattene for et dissenterenssamfunns medlemmer, og hvor meget de betaler til skolevesenet, vil derimot være ganske annerledes komplisert, især når også statens utgifter og statsskatten trekkes inn. Dertil kommer at det i seg selv ikke er rimelig at det skal gi seg utslag i forskjellig støtte til skolebarns undervisning om den gruppe de tilhører skulle ligge over eller under den vanlige inntekt i landet eller kommunen.

Det er også den innvending man kan reise mot å legge besparelsen for det offentlige til grunn. Riktignok kan man si at det vil kunne falle uøkonomisk med dissenterensskoler, og at de samlede utgifter til skole i en kommune vil kunne bli større ved at man ikke får ha alle barn innen det samme skoleverk. Så små og få som dissenterenskolene er, kan det ikke telle syndelig. Dertil kommer at det vil kunne bli et nokså uløselig spørsmål om og i tilfelle hvor meget en dissenterensskole betyr i besparelse. Og endelig er det lite rimelig ikke minst overfor barna at man skal få sterke variasjoner både fra år til år, og fra kommune til kommune.

Komitéens flertall Horn, Leivestad, Ski og Smidt antar derfor at man bør ha den regel at en dissenterensskole får tilskudd fra kommunen etter elevtall med samme beløp pr. elev som gjennomsnittsutgiftene er pr. skoleelev i kommunen. For sitt tilskudd får så kommunen refusjon fra staten og fra fylkeskommunen i samme forhold som for sine egne skoleelever. Dermed får dissenterenskolene et bidrag som omfatter både løpende utgifter og kapitalutlegg til skolebygg. Det blir deres sak

å nytte midlene best mulig til begge deler.

Når elevene fra dissenterensskolen får legetilsyn og tannpleie sammen med de andre skolebarn, er det selvsagt utgifter som må holdes unna ved beregningen av tilskudd. Likedan om kommunen på annen måte yter støtte, f. eks. ved å skaffe lokale til dissenterensskolen i sin skolebygning, noe som nå neppe praktiseres, men burde være mulig, ikke minst når det gjelder spesialrom.

De elever en dissenterensskole kan kreve tilskudd for, kan bare være de som tilhører vedkommende samfunn. Tar en dissenterensskole også andre elever, blir den i forhold til dem en ren privatskole, ikke dissenterensskole. Her kan den ikke ha krav på bidrag, her får det i tilfelle være myndighetenes sak om de skulle finne grunn til å betale skolen også for denne undervisning.

Vilkåret for at en dissenterensskole skal kunne kreve tilskudd, bør være at den har et rimelig antall elever. Det er også regelen i andre land at privatskoler må ha en viss størrelse for å få støtte. En antar her at en bør følge de normer som er satt for kretsinnstilling i skoleloven §2, punkt 3. Strengere krav når det gjelder de religiøse hensyn enn når det gjelder de geografiske som regelmessig teller sterkt for ønsket om små kretser, kan det neppe være rimelig å stille. Ordningen skulle da bli at for å opprette en dissenterensskole med krav om støtte, må et samfunn ha minst 10 elever på samme skole. Er det en skole som er i gang, kan den få støtte så lenge den har 6 elever.

Videre bør det kreves at dissenterensskolen følger reglene for klasseinnstilling i skolelovens § 3, slik at det holdes en rimelig oppdeling, og ikke for store klasser.

Det kan ikke være nødvendig at elevene er fra samme kommune. Ligger en skole i en kommune og har elever fra andre, bør disse kommuner betale tilskudd til skolen etter antallet elever. Slik praktiseres det til dels i dag. At tilskuddene pr. elev kan bli noe forskjellige ved samme skole, kan ikke tillegges vekt. Holder et dissenterenssamfunn bare småskole, må tilskuddet kunne settes til hva småskoleelevene koster kommunen.

Det må være en forutsetning at dissenterenskolene holder tilfredsstillende mål, både pedagogisk, hygienisk og etisk. De må gi en undervisning som i et hvert fall svarer til normalplanens minstemål, jfr. skolelovens § 7. Også som det nå er, skal skolestyret føre tilsyn med undervisningen, jfr. skolelovens § 30, pkt. 3. Går man over til å gi disse skoler en så vidt nær økonomisk likestilling med de offentlige, vil også det moralske grunnlag for et tilsyn være i sterkere grad til stede.

En skole som ikke gir barna en kunnskapsmessig og pedagogisk forsvarlig undervisning, eller som oppdrar til en moral som ikke kan godtas, skal selvsagt ikke ha støtte. Den skal heller ikke ha lov til å eksistere uten støtte. Prinsipielt bør ikke tilsynet bli et annet av den grunn at man går over til å likestille dissenterskolene økonomisk. Man skal ikke oppheve den frihet som er grunnlaget for at de tillates å eksistere. Skolene bør betraktes som en del av det norske skoleverk, ganske som vedkommende dissentersamfunn med voksne og barn er en del av det norske samfunn, og intet fremmedlegeme i det. Det er derfor i statens interesse at også disse skolebarn får en fullverdig undervisning og oppdragelse på skolen. Faktisk er det neppe tvil om at de dissentersamfunn som i dag driver skoler, har de samme mål for øye. Det at de gjerne vil gi sine elever grunnlag for å kunne fortsette i høyere skoler, gjør at de pleier å bruke samme avgangsprøver som den kommunale folkeskole.

Det må være en selvsagt ting at for det tilskudd som ytes av det offentlige, skal det avlegges regnskap som viser hvordan midlene blir brukt til skolen i samsvar med forutsetningene. Skolestyret bør hvert år få en beretning om virksomheten. Det er neppe grunn til å gripe så sterkt inn i dissenterskolenes forvaltning som man gjør i Danmark overfor de private skoler, hvor det forlanges bl. a. at lærerlønningene skal stå i forhold til de kommunale. Men selvsagt må det kunne gripes inn hvis det disponeres urimelig, slik at f. eks. lærerlønn settes høyt på bekostning av lokaler og undervisningsmidler. Noen fare i den retning har det visstnok hittil ikke vært grunn til å frykte.

De samlede tilskudd til dissenter- eller frikirkeskoler etter komitéens forslag, vil med det antall barn det dreier seg om, ca. 1 000, komme til å ligge omkring 1 million kroner årlig. Noe stort beløp for stat, fylker og kommuner som skal dele det, blir det således ikke. For de kommuner som i dag yter tilskudd, eller gir fradrag for skoleskatt, blir det knapt noen økt nettoutgift i det hele. Men for de elever, de foreldre og skoler det gjelder, vil det bety meget, selv om tilskuddet neppe vil dekke skolegiftene fullt ut for noen.

b. Tilskudd til privatundervisning.

Hvor dissenterne av religiøse grunner ikke sender sine barn til folkeskolen og ikke har noen dissenterskole, eller denne ikke har tilstrekkelig antall elever til å ha krav på tilskudd, vil det også kunne bli spørsmål om tilskudd til undervisningen, eller eventuelt skattefritak. Det vil også her fremstille seg som urimelig om man lar foreldrene betale vanlig

skatt og samtidig betale sine barns undervisning selv.

Det må som nevnt foran antas å være meget få barn i landet dette er aktuelt for. Det ville antagelig være forholdsvis enkelt om man i disse tilfelle innrømmet foreldrene fritak for skatt til skolen. Imidlertid er slikt skattefritak lite sosialt. En mann med flere barn og beskjeden inntekt ville få en ubetydelig skattelettelse i forhold til utgiftene, en mann med meget stor inntekt og ett barn ville direkte tjene på det.

På den annen side synes det betenkelig å gi enkelte foreldre noe ubetinget krav på tilskudd til barns undervisning. Det er i seg selv lite ønskelig at barn ikke skal gå på en vanlig folkeskole med andre barn når de har forutsetninger for å kunne det. Hvis det skulle bli noe større antall tilfelle, ville man også kunne innvende at det samfunnsmessig ville falle dyrt i utlegg og arbeidskraft. Et krav på tilskudd ville kunne stimulere kverulanter og særinger unødige til å holde sine barn borte fra skolen. I verste fall ville man kunne risikere at noen søkte å gjøre seg en inntekt av å undervise sine egne barn og kanskje noen til, uten å ha kvalifikasjoner.

Komitéen antar en neppe bør gå lenger enn til å si at i slike tilfelle kan kommunestyret etter skolestyrets tilråding yte tilskudd til undervisningen. Det bør også gjøre det, hvor det er på det rene at det er av aktverdige grunner foreldrene ikke sender barna til folkeskolen, og undervisningen er betryggende ordnet, og det etter forholdene i det hele fremstiller seg som rimelig. Det bør da ses hen til hvordan forholdene ligger an i det enkelte tilfelle. Er det en velsituert familie hvor fruene har tid og anledning til selv å gi sitt barn undervisning, vil det være liten grunn til noe tilskudd. Likedan om en velstående dissenter sender sine barn til en dissenterskole i utlandet. Annerledes vil det stille seg hvis f. eks. foreldrene til 6—8 barn av alvorlige religiøse grunner ser seg nødt til å sørge for undervisning ved å anta en lærer for barna. Da bør utgangspunktet være at det ytes tilskudd til undervisningen med mindre det er ting som gjør det utilrådelig. Det må i tilfelle være at undervisningen faglig eller etisk ikke holder mål e. l. Av uvilje mot vedkommende religiøse syn å nekte tilskudd ville være usaklig.

For at det ikke skal kunne bli en forskjellig praksis i saker om tilskudd til dissenterskoler og til dissenterbarns undervisning utenfor skole, antar komitéen at det bør være adgang til å innanke nektelse av tilskudd for departementet. Skoledirektøren i det distrikt det gjelder bør alltid uttale seg.

Spørsmålet om det er vist et saklig skjønn

og ellers om et vedtak er lovlig, vil selvsagt kunne innbringes for domstolene. Det vil imidlertid neppe bli synderlig praktisk hvor det som her vil bli tale om utpreget skjønnsmessige vurderinger.

Der hvor det ikke blir ytt tilskudd til en skole, eller til enkelte barns undervisning, ville det kunne være spørsmål om som en delvis kompensasjon å tillate foreldrene å trekke fra i sin skattbare inntekt de utgifter de har til sine barns undervisning. Komitéen finner imidlertid ikke grunn til å oppta noe forslag om det. Lkningsteknisk er det lite ønskelig å ha slike unntaksbestemmelser. De ville stå i strid med det alminnelige prinsipp om at det bare gis fradrag for utgifter til inntekts ervervelse.

Blir tilskuddsordningen praktisert med rimelighet, burde det ikke bli behov for noen ytterligere særordning. En ordning som antydnet ville også på samme måte som skattefritak gi størst utslag for den som trengte det minst, og omvendt.

c. Tilskudd til høyere skole.

Som nevnt foran er det to høyere skoler som drives av dissenterne, nemlig Adventistsamfunnets Tyrifjord høyere skole, og «Samfundets» realskole i Kristiansand S. Samfundet har tidligere også hatt realskolekurs i Egersund, og St. Sunnivaskolen i Oslo har tidligere også omfattet middelskole.

Spørsmålet blir om det bør være noen form for tilskudd til slike skoler.

Argumentene for vil i noen grad være de samme som når det gjelder folkeskolen. Også den offentlige høyere skole er hos oss i prinsippet konfesjonell, enten den er kommunal eller statlig. Det går fram av lov om høyere almenskoler av 10. mai 1935 §§ 2, 5 og 41 og lov om embetsmenns trosbekjennelse.

Også den høyere skole bæres i alt vesentlig av skattemidler, som dissenterne er med på å betale. Er det dissenterne som av religiøse grunner ikke kan bruke den offentlige høyere skole for sine barn, kan det sies å være mindre rimelig at de må betale til den, samtidig med at de må betale for sine barns utdannelse på annen måte, eller er avskåret fra å la sine barn få høyere utdannelse. Hvis et dissentersamfunn står i den stilling at ingen av dets medlemmer av religiøse og praktiske grunner kan søke den offentlige skole, skulle det fra likhets-synspunkt rettferdige være at samfunnet fikk et tilskudd til høyere skolegang for sine barn i et forholdsmessig tilsvarende tall som barn ellers i kommunen eller i landet får høyere skoleutdannelse.

Komitéen antar imidlertid at det ikke vil være tilstrekkelig grunn til å gi noen lovbestemmelse i den retning. Den høyere skole står

i en annen stilling enn folkeskolen. Den er ikke obligatorisk. Det er mange i vårt land som har vanskelig for å få høyere skolegang også av andre grunner enn religiøse. Det konfesjonelle preg trer enda mindre fram ved den høyere skole enn i folkeskolen. Kristendomsfaget inntar en mer tilbaketrukket plass. Det er flere private høyere skoler ved siden av de offentlige, ikke bare dissenterskolene, som ikke har krav på offentlig bidrag.

De dissenterskoler vi på dette undervisnings-trinn har, er også så få, for øyeblikket bare to, og uten at det er utsikt til at det vil bli noe større antall av dem, at det ikke burde være nødvendig å vedta noen særskilt lovbestemmelse for dem. Det er full adgang for kommune og stat til uten noen ny lov å yte bidrag til de skoler vi har. De fleste private høyere skoler får i dag større eller mindre bidrag fra stat og/eller kommune. Også dissenterskolene vil kunne søke bidrag på samme måte som andre private skoler. Det at de er dissenterskoler bør da ikke i seg selv være avgjørende. Men det bør telle med som en faktor ved siden av andre. På liknende måte som man søker å bidra til at skolefattige strøk får skoler, bør det offentlige bidra til at grupper av befolkningen som av religiøse grunner ikke eller vanskelig kan nytte de offentlige skoler, kan få en høyere skole når de selv går effektivt inn for det. Uten at det kan oppstilles som et rettslig krav etter Forente Nasjoners menneskeretts erklæring eller Europarådets menneskerettskonvensjon, må det i et hvert fall være en sterk moralsk forpliktelse å sørge for en velvillig behandling av dissenterskoler. Både hensynet til toleranse og åndsfrihet og til likhet mellom borgerne taler for det. En nevner her at når det gjelder ungdomsskoler, er det full likestilling mellom dissenterskoler og andre, jfr. lov om folkehøgskoler av 28. juli 1949. Disse skoler er oftest private. På tilsvarende måte bør dissenteres høyere skoler være likestilt med andre private skoler. Når det gjelder bidrag bør de behandles ut fra det særlige hensyn at det gjelder skole for en gruppe av befolkningen som så vidt mulig bør stilles likt med andre.

d. Tilskudd til religionsundervisning.

Som nevnt er ordningen i vår folkeskole og i de høyere skoler at de elever som av konfesjonelle grunner ikke deltar i skolens kristendomsundervisning, ikke får noen annen religionsundervisning eller egne timer i morallære. Dette er åpenbart en mangel ved vår skole. Uansett personlig religiøst standpunkt hører kunnskap i religion og etikk med til almen-dannelse og kultur. En kan peke på at andre land, som det går fram av oversikten foran, til

dels har en nøytral og ukonfesjonell religionsundervisning for alle elever, til dels skaffer konfesjonell undervisning for alle barn som tilhører de større trossamfunn og moralundervisning for dem som ikke får religionsundervisning.

Hos oss ville en slik undervisning være meget vanskelig å organisere for de barn som ikke deltar i skolens kristendomsundervisning. De er så ytterst få at det ikke ville være mulig å innpasse noen samlet undervisning for dem i skoleplanen, selv ikke ved de største skoler. Og en ren privatundervisning til de enkelte elever ville falle helt uforholdsmessig tidkrevende og dyr. Komitéen vil derfor ikke oppta noe forslag om noen slags erstatning for undervisningen i kristendomskunnskap for de elever som ikke deltar i den, selv om det kunne vært ønskelig.

Flere trossamfunn hos oss driver imidlertid religionsundervisning for sine barn. Det gjelder både samfunn hvis barn deltar i skolens kristendomsundervisning, og samfunn hvis barn ikke gjør det.

Når trossamfunn driver religionsundervisning utover folkeskolens mål, må det være deres egen sak. Noe krav på godtgjørelse fra det offentlige side for det, vil de ikke kunne ha, uansett hvordan man vurderer den samfunnsmessige betydning av denne undervisning. Noe slikt krav har heller ikke vært stillet så vidt en kjenner til.

Annerledes står det når det gjelder trossamfunn hvis barn ikke deltar i skolens religionsundervisning. Her kan man si at trossamfunnet gir en undervisning som skolen skulle ha gitt om det hadde vært mulig, og at det kan være grunn til at det fra det offentlige side bør ytes tilskudd til undervisningen. Til støtte for dette kan anføres at medlemmene av disse trossamfunn betaler skatt som også omfatter utgiftene til kristendomsundervisning i de offentlige skoler, uten at de kan få noe igjen for det. Og grunnen er at undervisningen er konfesjonell. Toleranse- og likhetshensyn skulle tilsi at det offentlige bidrog på samme måte til undervisning i alle anerkjente konfesjoner i landet.

Imot det vil man kunne innvende at det ikke her som ved dissenterskoler kan bli tale om noen innsparing av utgifter ved de offentlige skoler. Om en elev eller to i klassen ikke deltar i kristendomsundervisningen, koster den det samme. Det ville bety en ren nettoutgift om det offentlige skulle støtte undervisning for disse få barn. Det må være tvilsomt om hensynet til en så liten minoritet som det her er tale om, kan kreve mer enn man har gjort, at man lar elevene få fri fra kristendomsundervisningen, men overlater det til deres

foreldre om de vil skaffe dem annen religionsundervisning.

Praktisk sett vil man også kunne anføre at de trossamfunn det her gjelder, faktisk skaffer sine barn religionsundervisning, og gjør det uten å ha bedt om noen støtte. Det er altså ikke nødvendig å yte tilskudd for at barna skal få religionsundervisning. Og hvis ikke støtten skulle gå langt ut over hva kristendomsundervisningen i skolen koster pr. elev, ville det bare bli en liten del av omkostningene som ville bli dekket, hvis man regnet vanlig betaling for lokale og lærer.

Tross de prinsipielle og praktiske betenkeligheter som melder seg, er komitéen tilbøyelig til å mene at det ut fra religionsfrihets- og likhetssynspunkter vil være riktigst om man åpner adgang til tilskudd for barn som ikke deltar i folkeskolens kristendomsundervisning.

Forutsetningen for tilskudd må være at det dreier seg om en organisert undervisning i et registrert trossamfunn. Bare registrerte trossamfunn står i en slik stilling at det kan være rimelig å sidestille dem med statskirken. Undervisningen må foregå i tilfredsstillende lokaler, og etisk og pedagogisk holde mål. Den må for så vidt foregå under skolemyndighetenes tilsyn.

Som norm for størrelsen av tilskudd, antar komitéen at man kunne bruke en rimelig timebetaling for læreren. Forutsetningen måtte da være at han hadde så mange elever som praktisk mulig, og at han var kvalifisert som lærer. Bare et antall timer som svarte til kristendomsfaget i folkeskolen, kunne det bli tale om å betale for.

Utgifter til lokaler m. v. ville det neppe være grunn til å dekke. De ville neppe representere tilsvarende nettoutgifter for trossamfunnet.

Så utpreget skjønsmessig som spørsmålet vil være både om det bør gis utbetaling for religionsundervisning og hvor meget, antar komitéen at det ikke vil være naturlig å gi et direkte rettskrav på tilskudd. Det bør være overlatt kommunestyret, etter innstilling fra skolestyret. Men for at det ikke skal bli vilkårlighet, og for å få en noenlunde ensartet praksis, bør avslag kunne innankes for departementet, som bør kunne avgjøre med bindende virkning om, og i tilfelle hvor meget det bør betales.

Særlig meget mer enn en markering av religionsfriheten og toleransens prinsipp antar komitéen at ordningen ikke i praksis vil komme til å bety. I og for seg er neppe noe annet ønskelig heller. Det må sees som en fordel at som nå de aller fleste frikirkesamfunn i landet lar sine barn delta i den offentlige skoles kristendomsundervisning.

Etter det komitéen kjenner til, er det neppe

andre enn mosaister og kanskje adventister spørsmålet vil bli aktuelt for. Noen utgifter som samlet vil bety noe for stat og kommune vil det derfor ikke bli tale om.

e. Dissensere.

Komitéens medlemmer M o l l a n d og A a - b r e k har et divergerende syn på enkelte punkter og i sin konklusjon, og vil anføre:

Spørsmålet om økonomisk støtte til dissenterskolene må ikke bare sees i relasjon til prinsippet om religionsfrihet, men også i relasjon til det syn som ligger til grunn for den norske skoles utvikling og struktur.

Det har vært en ledende tanke i de siste 50—60 år i vår skolepolitikk at folkeskolen skal være en skole som samler alle samfunnets barn. Den sosiale og demokratiske synsmåte som ligger til grunn for denne politikk, er at folkeskolen skulle ha som et mål å redusere eller eliminere de motsetninger i vårt folk som har sin årsak i at barna vokser opp i ulike sosiale, økonomiske, politiske og religiøse miljø. Den felles skolegang skulle bidra til å binde den oppvoksende generasjon sammen, og gjennom skolens samlende evne skulle barna oppdras til og venne seg til å forstå og ha respekt for andres synsmåter og andres oppfatninger. Både samlivet i skolen og det felles grunnlag barna får i folkeskolen, skulle bidra sitt til at de i voksen alder på en fordragelig måte skulle kunne omgås og arbeide sammen med dem som hadde andre meninger og anskuelser. Det er en toleranse i praksis som man på denne måten ville legge grunnlaget til. Forat denne store tanke skulle kunne vinne fram, var det en forutsetning at vår folkeskole i sin undervisning holder kvalitetsmessig mål og respekterer elevenes forskjellige oppfatninger og innstillinger og gjør det mulig for alle å kunne trives og utvikle seg i et slikt sammensatt skolemiljø. Gjennom foreldrevalte tilsynsutvalg og gjennom folkevalte skolestyrer, kommunestyrer og Stortinget ville man ha den kontroll og myndighet som forhindret ensidighet i undervisningen og diskriminering av elever p. g. a. oppfatning eller mening.

Selv om vår folkeskole er konfesjonell, så kan man for en rekke fags vedkommende ikke tale om en spesiell konfesjonell undervisning. Det gjelder ferdighetsfagene, regning, norsk med rettskrivning og grammatikk, naturfagene (botanikk, zoologi, kjemi og fysikk), og geografi. For historiens vedkommende kan det vel sies at enkelte avsnitt er preget av protestantisk oppfatning. Men det går ikke an å si at undervisningen i disse fag krenker fundamentale rettigheter sett ut fra religionsfrihetens prinsipp. Når enkelte dissentersamfunn

ønsker sine egne skoler, er det fordi de ønsker en eksklusiv oppdragelse og opplæring av sine barn, og dette må være stat og kommune uvedkommende.

Det er ett fag som kommer i en særstilling, og det er religionsundervisningen. Mange av dem som ikke står i statskirken, anser den vanlige folkeskoles religionsundervisning som stridende med deres egen tro. Derfor har skoleloven gitt barn som ikke står i statskirken, adgang til å kunne bli fritatt for denne religionsundervisning på skolen. I og for seg skulle med dette religionsfrihetens prinsipp være tilgodesett, men for ytterligere å markere den religiøse toleranse, bør det komme på tale at det offentlige yter støtte til en religionsundervisning som atskiller seg fra statskirkens lære, — en undervisning som den vanlige folkeskole vanskelig kan påta seg.

Dissenterskoler bør derfor få et tilskudd av stat og kommune til sin religionsundervisning, beregnet etter tallet på de elever som er dissenterer og beregnet etter det timetall folkeskolen i samme kommune har i dette faget.

Elever som går på de vanlige folkeskoler, men som ikke står i statskirken og av den grunn krever seg fritatt for skolens religionsundervisning, bør prinsipielt være likestillet med dissenterskolenes elever d. v. s. få støtte til en religionsundervisning som gis utenfor skolen og som kommer istedenfor den religionsundervisning de blir fritatt for. Forutsetningen må være at barna virkelig får en slik religionsundervisning og at den undervisningsmessig blir godkjent av skolestyret. Da det imidlertid i praksis vil bli mange varianter av denne undervisning — fra privatundervisning i hjemmet, til gruppeundervisning og søndagsskoleundervisning — vil det være vanskelig med presise regler for tilskudd. Skolestyrene og kommunestyrene må stå friere i vurderingen av om denne undervisning bør få tilskudd, men dersom kommunene bevilger tilskudd, bør staten yte sin del.

Ut fra ovenstående vil det være rimelig å foreslå følgende lovformulering:

«Registrert trossamfunn som av alvorlige religiøse grunner holder egen folkeskole, kan kreve årlig tilskudd til sin religionsundervisning av den kommune hvor elevene bor.

Tilskuddet beregnes etter kommunens utgifter til kristendomsundervisningen gjennomsnittlig for hvert skolebarn. Tilskudd ytes kun for elever som tilhører vedkommende trossamfunn.»

Tilskudd til alminnelig undervisning til elever som hverken går på folkeskole eller på dissenterskole, kan det ut fra dette syn enda mindre bli tale om.

Komitéens medlem *Smidt*, som er enig i at det bør gis tilskudd til dissenterskoler, deler mindretallets syn når det gjelder tilskudd til privat undervisning av religiøse grunner. En slik ordning ville bety noe nytt i norsk skolevesen. Vel har det vært tilfelle hvor en av tvingende grunner har måttet godta at barn ble undervist hjemme under foreldrenes ansvar; men derfra er det et langt skritt til å lovfeste at foreldre av religiøse grunner kan holde sine barn borte fra enhver ordinær skolegang og endog få offentlig bidrag til dette. Det er så meget mer påfallende som disse foreldre jo

har full anledning til å kreve sine barn fritatt for skolens kristendomsundervisning.

For de barn det her gjelder, må det nærmest betraktes som en ulykke om de skal bli skilt fra alle andre skolebarn og overlatt til mer eller mindre tilfeldig privatundervisning, sannsynligvis uten ethvert pedagogisk sikte.

Vel har man en viss garanti i skolestyrets innstilling og kommunestyrets vedtak, men det er dessverre tenkelig at disse instanser i enkelte tilfelle — av velvilje mot vedkommende foreldre — kan fatte vedtak som etter min mening vil være til stor skade for barna.

XII. Helligdags- og arbeidshvilelovgivningen.

1. Oversikt over gjeldende rett.

Vi har i vår lovgivning en rekke bestemmelser om lovfestede helligdager og om arbeidshvile. De bygger vesentlig på «statens offentlige religion», og dens system av kirkelige hvile- og høytidsdager. I stor utstrekning er disse dager felles for de forskjellige kristne trossamfunn, og stort sett volder vår lovgivning på disse områder ingen særlige vansker for dissenterne.

To trossamfunn skiller seg her ut, nemlig det mosaiske og Syvendedagsadventistene. Begge disse samfunn holder sabbat på lørdag. Når det gjelder overholdelse, er det imidlertid betydelig forskjell. Mosaistene er i alminnelighet ikke strenge i kravet om arbeidshvile på sabbaten, mens derimot enhver adventist må overholde sabbaten, som begynner ved solnedgang fredag, og slutter på tilsvarende tid lørdag. Det mosaiske trossamfunn har ikke tilsvarende store høytider som statskirken, idet det har sine til andre tider. Da arbeider de ortodokse ikke. Formodentlig finnes det også her i landet enkelte representanter for religioner og retninger som har andre regler om høytid og hviledager, men visstnok ikke noen ordnet menighet i dissenterlovens forstand. Derimot finnes det en del som står utenfor ethvert trossamfunn, og som ikke har noen religiøse høytidsdager. Det spørsmål melder seg derfor om i hvilke grad vår helligdags- og religiøst bestemte arbeidshvilelovgivning bør være bindende for alle, også for annerledes troende og ikke-troende.

Dissenterlovens § 15 fastsetter:

«De Bestemmelser, der gjælder med hensyn til Rolighed og Standsning af Næringsdrift under Statskirkens Søn- og Helligdager, er ogsaa bindende for Dissenterne.»

Bestemmelsen har neppe noen selvstendig betydning i positiv retning, idet regelen må

antas å gjelde ikke bare dissenterne i lovens forstand, men alle. Betydningen ligger nærmest i at den understreker at det i den religionsfrihet som er innrømmet dissenterne, ikke er gitt dem full frihet i forhold til den statskirkeleg bestemte helligdagslovgivning, eller til arbeidshvilebestemmelsene. Dette krever egentlig ingen særskilt lovbestemmelse. Slik var det før dissenterloven, og slik ville det også være uten den.

Straffelovens § 348 er generelt formet:

«Den, som overtræder de angaaende Helligdagsfreden gjældende Bestemmelser, straffes med Bøder.» I lovsamlingens note til paragrafen, er oppgitt de viktigste bestemmelser om helligdagsfreden:

1) Norske Lov 2-4-5 regner opp alle de dager prestene skal holde gudstjeneste i kirken. Endringer i det er senere gjort ved forordning 26. oktober 1770 som avskaffet en del helligdager, bl. a. 3. dag ved de store høytider. Kongelige forordninger av 1686 og 1702 og patent av 1731 om bededag ble ved lov av 22. desember 1950 endret slik at bededag ble lagt til søndag før Alle helgens søndag.

2) Norske Lov 3-9-1 bestemmer at «Intet Market maa paa nogen Søndag eller Helligdag holdis. Indfalde de paa saadan dag, da skulle de oppsættis til anden Søndag derefter.»

3) En hovedbestemmelse er «Forordning om Sabbatens og andre Helligdages tilbørlige Helligholdelse og den hidindtil derved forløbne Misbrugs Afskaffelse» av 1735. Denne tok som tittelen sier ikke sikte på å innføre noe nytt, men på å innskjerpe de kirkelige bud om overholdelse av helligdagene, og gjøre dem mer effektive ved å gi klarere forskrifter og sette statens straffetrusel bak. Straffebudet er avløst av straffelovens § 348. De materiellrettlige regler i forordningen er delvis opphevet, og delvis endret ved motstridende sedvane. På

grunnlag av forordningen ansees i h. h. til praksis, særlig Singerdommen Rt. 1915 s. 81 i det vesentlige følgende å gjelde:

Offentlige forestillinger og tilstelninger er forbudt på første jule- påske- og pinsedag og forutgående høytidsaften fra kl. 21. Det er også forbudt på langfredag, Søndag og andre helligdager er det også helligdagsfred fra morgenen til høymessen er slutt. Vanlig settes tiden til kl. 13.

Helgefreden er ikke til hinder for at museer, samlinger, utstillinger av vitenskapelig, kunstnerisk eller belærende karakter kan holdes åpne. Derimot er idrettsstevner tilgjengelige for publikum undergitt bestemmelsene om helgefred. Dette praktiseres imidlertid ikke så helt strengt. På pinsedag kan idrettsstevner holdes etter kl. 13. På søndager tillater man holdt idrettsarrangementer som krever lengre tid, f. eks. orienteringsløp, sykkel- billøp, langrenn m. v. også i kirketiden. Oftest er det stevner uten entré.

Forordningen av 1735 forbød også arbeid på helligdager ute og inne, i by og på land til aftensang var slutt. Unntak gjaldt apotek, vanlige spisekvarter utenfor gudstjenesten m. v. I hvilken grad det står noe igjen av dette forbud er nokså uklart. Når det gjelder en rekke næringer og virksomheter har man andre bestemmelser som griper inn, lukningsvedtekter, arbeidervernlov m. v.. Det blir derfor vesentlig for privat virksomhet som ikke er underlagt forskrifter om arbeidshvile, lukning o. l. bestemmelsen kan få selvstendig betydning. Muligens vil man kunne si at fremdeles gjelder budet om helgefreden slik at man ikke kan arbeide søndag, særlig i kirketiden, på en måte som forstyrrer helgefreden for andre. Det er imidlertid temmelig tvilsomt, og noen rettsavgjørelse på området fra nyere tid finnes ikke. Det er vel mulig at man ikke ville reagere mot et brudd på helgefreden med mindre det var av en slik art at det også gikk inn under andre bestemmelser, som f. eks. forstyrrelse av den alminnelige fred og orden ved skrik, fornærmelig oppførsel eller annen utilbørlig adferd, straffelovens § 350. Herunder vil det åpenbart spille rolle hvor et arbeid foregår, og av hva art det er: kjøring av traktor, jordfreser, gressklipper e. l. ved siden av en kirke under gudstjenesten vil antagelig kunne betraktes som en utilbørlig forstyrrelse av helgefreden, mens en fredelig graving med spade i en villahage neppe ville rammes, og neppe heller pårørendes vanning og luking på en kirkegård. En slik opptreden ville vel av mange ansees for mindre passende, men neppe være rettsstridig og straffbar. Ellers har selvbygges arbeid på eget hus, og jordarbeid på søndag vært under kritikk og diskusjon, men visstnok

uten at det har ført til noen rettssak.

4) Straffeprosesloven av 1. juli 1887 § 226 bestemmer at ransaking utenfor påtrengende tilfelle ikke må foretas på helligdag, og § 325 at hovedforhandling i påtrengende tilfelle kan fortsettes på en helligdag.

5) Lov av 14. juli 1897 om helligdagsordningens utvidelse til juleaften bestemmer at forbud mot arbeid og handel og næring unntatt tillatt bevertning- og restaurasjonsvirksomhet også skal gjelde juleaften fra kl. 18. Denne bestemmelse har i dag liten betydning ved siden av arbeidstids- og lukningsbestemmelser.

6) Lov om innskrenkning av arbeidstiden i bakerier av 24. april 1906 bestemmer at brødbaking skal være forbudt på 17. mai og søn- og helligdager, disse regnet fra kl. 18 foregående dag til kl. 24 om helligdagen.

7) Lov nr. 5 av 25. juli 1913 om lukningstid for utsalgssteder bestemmer at alle kjøpsteder og ladesteder skal, og landdistrikter kan ha vedtekt om lukningstid for utsalgssteder både innen- og utendørs. Vedtektene stadfæstes av Kongen. Åpnings- og lukningstid kan fastsettes forskjellig for de forskjellige dager, og for de forskjellige slags forretninger. Men innen samme forretningsgren skal åpnings- og lukningstid være ens for alle. Loven utelukker den ordning som fins i somme land, at folk som holder sabbat, kan holde lukket da og åpent på søndag.

8) Domstolsloven av 13. august 1915 § 139 bestemmer at rettsmøter ikke må holdes på helligdag uten i påtrengende tilfelle. Det samme gjelder etter § 167 forkynnelser.

9) Tvangsfullbyrdelsesloven av 13. august 1915 § 33 bestemmer at tvangsforretning ikke må foretas på helligdag uten i påtrengende tilfelle.

10) Stortingsvalgloven av 17. desember 1920 § 27 bestemmer at valgting ikke skal begynne på en helligdag; det kan fortsette på en helligdag hvis det ikke er blitt ferdig, dog ikke de timer da det holdes gudstjeneste.

11) Kommunevalgloven av 10. juli 1925 § 23 har tilsvarende bestemmelser.

12) Lov av 29. mai 1925 om lukningstid for barber- og frisørforretninger bestemmer at de skal holde lukket fra kl. 24 natt før søn- og helligdager til neste hverdags morgen kl. 7. Når to eller tre helligdager følger på hverandre, kan forretningene holde åpent den annen av disse inntil kl. 10 formiddag, dog slik at det kan holdes åpent skjærtorsdag morgen, og ikke langfredag. Disse bestemmelser har neppe noen praktisk betydning. Etter § 3 kan nemlig kommunestyrene fastsette strengere lukningsbestemmelser, og det er visstnok alltid gjort.

13) Alkoholloven av 5. april 1927 § 10 bestemmer at salg av brennevin er forbudt etter kl. 13 dagen før søn- og helligdager og 17. mai, og på disse dager, jul-, nyttår-, påske-, pinse-aften og på stemmedagen for stortings- og kommunevalg.

Skjenking av brennevin er forbudt på søn- og helligdager, 1. og 17. mai og på stemmedagen for stortings-, og kommunevalg. Forbudet gjelder også dagen før disse dager.

14) Tolloven av 22. juni 1928 § 10 bestemmer at ekspedisjons-, oppsyns- og klareringsforretninger på søn- og helligdager bare må tillates når det er nødvendig, eller det er særlig grunn til det.

15) Vekselloven av 27. mai 1932 § 72 bestemmer at om en veksel forfaller på søn- eller helligdag, kan betaling først kreves etterfølgende virkedag. Alle handlinger vedkommende vekselen, som forevisning til aksept og protest kan bare foretas på virkedag.

16) Sjøkkloven av 25. mai 1932 § 55 har tilsvarende bestemmelser.

17) Lov av 10. juni 1949 om arbeidstiden til sjøs har bestemmelser om arbeid som vanlig ikke kan pålegges på helgedager. Etter § 2, pkt. 12 betyr helgedag søn- og hellig- og høytidsdag fastsatt her i riket. Lik med helgedag regnes tiden fra kl. 15 til kl. 24 påske-, pinse-, jul- og nyttårsaften. Arbeid som er nødvendig for skipets framdrift, sikkerhet, navigering og radiovakthold, ekspedisjon og klarering ved ankomst og avgang, forpleining av mannskap m. v. utføres også på søndag. Arbeidshvilen blir derfor lite fremtredende.

18) Sjømannsloven av 17. juli 1953 § 57 bestemmer at på søn- og helligdager skal den som ønsker det, gis anledning til å holde gudstjeneste ombord.

19) Lov nr. 20 av 25. juni 1937 om sild- og brislingfiskeriene § 60 med kapiteloverskrift «Om helligdagsfredning» forbyr fiske dagen før søn- og helligdager dels fra kl. 22 dels fra kl. 24 til kl. 24 neste dag. Unntak er tillatt i visse tilfelle for å berge not og fangst.

20) Lov av 17. juni 1955 om saltvannsfiskeriene har i kap. 2 om fredningsbestemmelser i § 6 forbud mot fiske innenfor fiskerigrensen og ved Vest-Grønland fra midnatt til midnatt på søn- og helligdager, annen påskedag unntatt. Unntak gjelder fiske av lodde til agn søndag etter kl. 14, og opptak av fisk fra not etter denne tid når det er nødvendig for markedsføringen. Kongen kan innskrenke eller utvide adgangen til fiske på søn- og helligdager for enkelte distrikter eller fiskerier.

For sportsfiske gjelder disse begrensninger ikke.

21) Lov av 7. desember 1956 om arbeidervern § 21 om søn- og helgedagsarbeid bestem-

mer at det skal være arbeidshvile fra kl. 18 dagen før søn- eller helgedag og til kl. 22 dagen før neste virkedag. Jul-, påske- og pinse-aften skal det være arbeidshvile fra kl. 15 til kl. 22 dagen før neste virkedag. Paragrafen har videre bestemmelser om tillatt søn- og helgedagsarbeid til maskinpass og fyring, vakt-hold og dyrestell, transport, post- og telegraf, sykepleie, herberg- og bevertningsvirksomhet og arbeid som etter sin art ikke kan avbrytes. Den har også regler om rett til fritid for den som har slikt arbeid. § 22 gir ytterligere Kommunaldepartementet adgang til å tillate søn- og helgedagsarbeid hvor offentlige eller almene interesser tilsier det eller andre viktige omsyn.

Praksis med hensyn til tillatt søndagsarbeid beror også på sedvane. Når det man iblant kaller forlystelsesindustrien, teater, kino, varieté, revy, sirkus m. v. får drive på vanlige helgedager, på tross av helligdagsfredning og arbeidervernlov, skyldes det også gammel sedvane.

Uttømmende er denne oppregning ikke. Man har en rekke andre bestemmelser som bygger på den ukerytme søndagene betinger. En kan nevne lakselovens bestemmelser om fredning fra fredag aften til mandag morgen, lov om arbeidsvilkår for arbeidarar i jordbruket som gir bestemmelse om fridager som i rimelig utstrekning skal legges på søn- og helligdager. Også hvor det ikke er uttrykkelig lovbestemmelse vil det følge av sedvane og praksis at det gjøres forskjell på helg og ørk. Det gjelder så å si overalt i samfunnslivet, i skole, i militærvesen, i sykehus og gamlehjem o. s. v.

Som det går fram av oversikten, gjelder bestemmelsene om helg og arbeidshvile m. v. likt for alle uansett trosbekjennelse. De påbyr alle å respektere den offisielle helg og arbeidshvile. De forbyr på den annen side ikke dem som måtte ha andre helligdager å overholde dem med arbeidshvile. Men de pålegger ikke andre noen plikt til å respektere disse dager. Og gjennomgående kan man vel si at de faktisk øver et sterkt press på alle til å innrette seg etter de offentlige helligdager. I stor utstrekning er arbeid på de offentlige helge- og hviledager forbudt. Og økonomisk vil den som da vil overholde andre hviledager, kunne bli hårdt rammet. En arbeidstager eller forretningsmann som holder sabbat, blir økonomisk ganske sterkt presset. I stor utstrekning må en person som ikke er villig til å arbeide de vanlige virkedager, måtte regne med ikke å kunne få arbeid i konkurranse med andre. I offentlig tjeneste vil det regelmessig være forutsetningen at man følger den vanlige arbeidstid. I en rekke tjenestegrener vil det være absolutt utelukket at man vil kunne ha per-

soner som holder sabbat eller andre avvikende helligdager. Det vil gjelde i administrative stillinger, i lærerstillinger, i det militære m. v.

Et nokså enestående unntak til fordel for dissenterer gjør folkeskolelovens § 10, pkt. 4 som gir elever som hører til et religionssamfunn utenfor statskirken, rett til å være borte fra skolen de dagene samfunnet holder helg, når foreldrene sørger for at barna likevel kan følge med i opplæringen. Bestemmelsen gjelder etter sin ordlyd bare medlemmer av religionssamfunn, ordnede eller uordnede. Formentlig vil den bli gitt anvendelse på alle som har en slik religiøs oppfatning at det ville stride mot den å la barna gå på skole på bestemte dager, selv om de ikke skulle tilhøre noe trossamfunn her i landet. Lov om høyere almen-skoler har ikke tilsvarende bestemmelser, men i praksis blir elever som etter sin religiøse tro ikke kan gå på skole bestemte dager gitt fri.

Tilsvarende er formodentlig praksis også ved andre skoler, selv om det ikke foreligger noen lovbestemmelser. Men kanskje må en regne med at det vil kunne være noen forskjell, alt etter de forskjellige styre- og skolemyn-digheters syn. Dersom 5 dagers uke blir almin-nelig også i skolen, vil dette spørsmål falle bort for dem det nå er aktuelt for, adventister og mosaister, bortsett fra de store høytider.

På andre felter er det åpenbart at det ikke kan vises tilsvarende hensyn. Lærerne selv får følge den vanlige skoletid. I militærtjeneste, til sjøs, på offentlige kontorer, ved statsbanene o. s. v. må nok normalt mosaister og adventister gjøre tjeneste som de andre. Der vil ikke være muligheter for særordninger.

Ellers vil spørsmålet om en lønsmottaker har rett til å ha fri på andre helligdager enn de vanlige, være et spørsmål om hva hans arbeidsavtale sier. Det er ikke noe i veien for at han kan ha avtale om særlige fridager. Har han ikke det, vil han ikke kunne forlange det, og fravær vil kunne være oppsigelsesgrunn.

Det forekommer nok iblant at det treffes avtale om slike særlige fridager. Undertiden kombineres det med avtale om at tiden skal tas igjen på andre ukedager, eller med søndagsarbeid.

De nye bestemmelser man har i arbeidervernloven § 23 om 45 timers uke, vil nå gjøre det lettere for dem som holder sabbat å kunne finne arbeid hvor det ikke fører til vansker. Etter § 23 skal den alminnelige arbeidstid ikke være over 45 timer i uken, fordelt på 6 dager. Men det skal være adgang til å treffe avtale om fordeling av tiden på færre dager. Men mulighetene her begrenses ved at arbeidstiden vanlig ikke skal være over 9 timer pr. dag.

Å avtale søndagsarbeid i stedet for lørdags-

arbeid, er det vanlig ikke fri adgang til. Men Kommunal- og arbeidsdepartementet har i årenes løp i en del tilfelle gitt dispensasjon for enkelte arbeidere, visstnok i alle tilfelle adventister, slik at de har fått arbeide på søndag. Fra praksis kan en nevne en del tilfelle:

I 1924 fikk Skandinavisk Bokforlag tillatelse til å holde en adventist i ellers forbudt søndagsarbeid etter arbeidervernlovens § 15, 1. Tilsvarende tillatelse ble nektet A/S Nationaltrykkeriet og Forlagsbokbinderiet i 1937.

En komfyrfabrikk fikk i 1937 avslag på søknad om 5 dagers uke med 9½ timers arbeidstid for en adventist.

I 1938 søkte en båtbygger som var adventist, om å få holde 5 dagers uke med 9½ times arbeidstid. Til tross for at hans 6 arbeidere var enige i forslaget, fikk han avslag idet departementet ikke kunne dispensere fra arbeidstiden. — Dette ville nå med 45 timers uke formentlig kunnet gå i orden.

I 1939 fikk et Oslotrykkeri avslag på søknad om søndagsarbeid for 2 adventister.

I 1942 fikk Kurbadet i Oslo, og i 1943 Kurbadet i Stavanger adgang til å holde åpent på søndager, på vilkår av at personalet fikk den fritid det etter loven skulle ha. Kurbadene er drevet av adventister, og holder stengt på lørdager.

I 1946 uttalte departementet at det ikke hadde adgang til å la et bakeri drive på søndag, selv om det lå religiøse grunner bak.

I 1949 fikk en hårpleier avslag på søknad om å få holde åpent på søndag. Han var adventist og holdt lukket lørdager, og kunne vise til at på hans hjemsted gikk Orkla Smelteverk natt og dag, søndag og hverdag, og at arbeidere derfra gjerne ville ha anledning til å få stelt sitt hår hos ham etter endt arbeid på søndag. Departementet viste til at det etter den foran nevnte lov av 29. mai 1925 om lukningsvedtekter for barber- og frisørforretninger ikke kunne dispenseres.

I 1955 fikk Telegrafstyret tillatelse til å beskjefte en instrumentmaker 5½ time hver søndag mot at han fikk fri lørdager. Tilsvarende tillatelse fikk i 1956 en papirfabrikk og i 1957 et sagbruk.

Som det vil gå fram av denne oversikt, som ikke er uttømmende, har det vært vanskeligere med avvik fra arbeidstiden enn fra søndagsfri for sabbatholdere. Situasjonen vil imidlertid her være en del endret ved 45 timers uken. Det vil da være lettere å få fullt time-tall på 5 dager. Loven gir nå også en del frihet for endret arbeidstid for perioder eller sesonger. På den annen side synes det også å være klart at en del av vår arbeidshvilelovgivning ikke tillater dispensasjon som f. eks. lukningsbestemmelser og bakeriregler. Her blander også konkurransehensyn seg inn.

2. Ordningen i andre land.

I våre nordiske naboland er reglene om helligdager og arbeidshvile temmelig lik de norske. Særlig er likheten stor med

Danmark.

Lov nr. 85 av 7. april 1936 om den offentlige fred på folkekirkens helligdager samt grunnlovsdagen forbyr alle beskjeftigelser i eller utenfor hus som ved larm eller på annen måte forstyrrer helligdagens fred. Likedan er arbeidskjørsel og ombæring av varer forbudt på folkekirkens helligdager fra kl. 10 formiddag i kjøpsteder og flekker. Politiet kan tillate unntak fra disse forbud hvor forholdene i det enkelte tilfelle taler for det.

Markarbeid og en rekke annet nødvendig arbeid er dog tillatt.

Kommunale møter, offentlige forretninger m. v. skal ikke uten tvingende grunn holdes på helligdager. Forlystelser er forbudt fra kl. 6 til kl. 16. Idrettsstevner er tillatt når gudstjenesten ikke forstyrres. Justisministeren kan tillate veddeløp, ettermiddagsforestillinger på teater og konserter av høyere art etter kl. 14.

Juledag, skjærtorsdag, langfredag, påskedag, pinsedag og på julaften etter kl. 16 må forlystelser m. v. overhodet ikke finne sted.

Denne lov gjelder også generelt, og har ikke noe unntak for dem som ikke tilhører folkekirken.

I Sverige

har man ikke noen bestemmelse svarende til den danske helligdagslov, eller vår helligdagsforordning. Men «allmän ordningsstadga» av 14. desember 1956 § 10 bestemmer at offentlig tilstelning ikke er tillatt på juledag, langfredag og påskedag. Lensstyrelsen kan gjøre unntak for tilstelning som etter innhold og formål ansees forenlig med høytiden.

Arbetarskyddslagen av 3. januar 1949 fastslår at arbeidere skal ha fri hver sjuende dag, så vidt mulig på søndag. Og lov av 16. mai 1930 om arbeidstidens begrensning har blant annet regler om forretningstid, og at det i allminnelighet skal holdes stengt på søndag.

Mer eller mindre tilsvarende regler har man visstnok overalt innen kristenheten. Søndag skal stort sett være arbeidsfri. Når det gjelder åpnings- og lukningstid for forretninger, markeder, forlystelser m. v. er det betydelige variasjoner, til dels med strengere, men ofte vel med mildere regler enn de norske.

Den belgiske grunnlov art. 15 bestemmer at ingen skal bli tvunget til å delta i noen form for religionsdyrkelse eller til å overholde reli-

giøse helligdager. Dette forhindrer likevel ikke at man også i Belgia gjennom arbeidstidsregler gjør forskjell på dagene, og setter søndagen i særstilling.

3. Komitéens forslag.

Det er tvilsomt hvorvidt det er grunn til å gi noen særlige lovbestemmelser for dem som har andre religiøse helligdager enn statskirkens.

De rene helligdagsbestemmelser kan nok på en måte sies å være et bånd overfor ikke-troende og annerledes troende. På den annen side faller de fleste sammen med en sunn arbeidsrytme, og tilpasning til omgivelsene. Orden og regelmessighet er en verdi i seg selv både for den enkelte og samfunnet. En oppløsning ville skape vansker og friksjoner. For dem som har andre helligdager, er det sikkert følbart nok. På den annen side har de religiøse bånd og forpliktelser som gjør dem villige til å ofre atskillig personlig for å være i samsvar med sin tro. Og her vil det da være rimelig ikke å legge unødige hindringer i veien.

Samtidig må det også være klart at man ikke bare må ta hensyn til minoritetens religiøse følelser. Også majoritetens må ha krav på beskyttelse. Og hvor konflikten er uløselig, får minoriteten stå tilbake. Det er klart at man her ikke kan komme fram ved noen holdsmessighet. Man kan ikke f. eks. holde 50 søndager og 2 sabbater e. l. Man kan ikke la sabbathholdere være helt fri i sin bruk av søndagen, slik at de forstyrrer helgen for andre, selv om flertallet forstyrrer sabbaten.

I og for seg kunne det vel være rimelig om man hadde bestemmelser som gikk ut på at de som ikke tilhørte et trossamfunn som holdt de vanlige helligdager, ikke skulle være bundet av helligdagslovgivningen, når de ikke forstyrrer helgefreden for andre. Så vidt uklart, spredt og foreldet som vår helligdagslovgivning er, er det imidlertid ikke lett å foreta noen endring i den, uten en fullstendig revisjon. Det en i tilfelle ville kunne foreslå, måtte bli en generelt formet bestemmelse. Den ville måtte bli av en nokså vag karakter, og ville neppe egentlig bety noen endring av den faktiske bestående rettstilstand. Men den ville kanskje gi en noe sikrere hjemmel for det som i dag gjelder.

En kunne kanskje tenke seg en bestemmelse omtrent slik som et annet ledd i straffelovens § 348:

«Straff kommer dog ikke til anvendelse overfor den som ikke tilhører noe trossamfunn, eller som tilhører et trossamfunn som har andre helligdager enn Den norske kirke, når han ikke forstyrrer helligdagsfreden for andre.» Eller: «Den som ikke tilhører tros-

samfunn som har helligdag på samme tid som Den norske kirke, må ikke forstyrre helgefreden for andre.»

Som foran nevnt er det vel faktisk slik man i dag praktiserer helligdagsbestemmelsene. Det gjelder alle, også dem som tilhører statskirken. Det er bare temmelig grove forstyrrelser av helgefreden som påtales; ellers får man innrette seg som man vil. Arbeidshvilebestemmelsene derimot blir ganske strengt overvåket. I atskillig grad kommer det helgefreden til gode.

En bestemmelse som nevnt ville være mindre eksakt. Utenfor hensikten med bestemmelsen ville falle frihet til å holde offentlige forestillinger og tilstelninger på de store høytidsdager.

Det synes også rimelig at f. eks. adventister må kunne arbeide i sin private bedrift på søndager, når den ikke er åpen for publikum, og ikke beskjeftiger andre, som dermed tvinges eller oppfordres til søndagsarbeid.

En adventistskole bør kunne ha vanlig skoledag på søndag når alle elever og lærere og vaktmester er adventister. Nå er det visstnok alminnelig at adventistskolene holder lukket både lørdag og søndag, det siste av hensyn til omgivelsene.

Fra de vanlige arbeidstidsbestemmelser vil det neppe være grunn til å foreslå noe generelt unntak. Man bør formodentlig kunne klare seg med den nåværende dispensasjonsadgang i arbeidervernlovens § 22, og med hjemmel i den vise liberalitet overfor adventister og mulige andre som har vanskelig for å komme til rette med de vanlige arbeidstidsbestemmelser. Forutsetningen må da være at det ikke vil gå ut over arbeidshvile og helgefred for andre på en utilbørlig måte.

Lov av 27. juli 1913 om lukningstid for utsalgssteder har som nevnt positiv bestemmelse om at for samme forretningsgren skal åpnings- og lukketid være ens for alle. Fra denne bestemmelse vil det neppe være grunn til å foreslå noe unntak. I og for seg kunne det kan-

skje ikke være så urimelig om de som holdt stengt i sabbaten, fikk holde åpent på søndager. Men forutsetningen måtte da være at forretningen bare hadde sabbatsholdere beskjeftiget søndag. Likevel ville det vel føles som et brudd på helgefreden for andre. Dertil ville komme inn et konkurransemoment i forholdet til andre innen samme forretningsgren som ville kunne gjøre en slik ordning urimelig. I en større by ville det muligens kunne bety en stor begunstiging å kunne holde åpent på søndag for visse slags forretninger. En begrensning til at man bare kunne selge til sabbatholdere, for at disse skulle slippe ulempen ved å være avskåret fra å kjøpe to dager i uken, ville nok teoretisk være rimelig, men praktisk sikkert ikke gjennomførbar.

Noe tilsvarende gjelder lov av 29. mai 1925 om lukningstid for barber- og frisørforretninger. Det ville være lite å utsette på at en sabbatsholder kunne stelle hår og skjegg på sine trosfeller på søndag. Men det ville støte an mot helgefreden og virke uheldig i konkurransen om han skulle kunne holde åpent for alle. En særordning for kunder som selv holdt sabbat, ville neppe være praktisk.

Mer grunn kunne det kanskje være til å åpne mulighet for dispensasjon fra bestemmelsene om arbeidstiden i bakerier der hvor bakeren og hans folk holdt sabbat. Her vil man ikke forstyrre helgefreden for andre. Derimot ville man kanskje kunne gripe noe forstyrrende inn i konkurransen mellom bakerier, ved å gi de enkelte muligheter for å levere ferskere brød.

Komitéen er for sin del kommet til at den ikke finner tilstrekkelig grunn til å fremme noe særskilt lovforslag. I tilfelle vil det være mer praktisk å ta spørsmålet opp i forbindelse med den forestående revisjon av vår helligdagslovgivning. Inntil nye bestemmelser er kommet, må det tilrås at det vises tilbørlig imøtekommenhet overfor dissenterne innenfor gjeldende retts ramme.

XIII. Offentlige tjenestemenns trosbekjennelse.

1. Historikk.

Grunnlovens § 92 som den lød i 1814 bestemte: «Til Embeder i Staten maa alene udnævnes de norske Borgere, som bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion, have svoret Constitutionen og Kongen Troskab, og tale Landets Sprog . . .» Videre krevet § 92 innfødsrett eller naturalisasjon, men åpnet en viss adgang til unntak: «Dog kunne fremmede beskikkes til Lærere ved Universitetet og de

lærde Skoler, til Læger og til Consuler på fremmede steder.»

Liknende bestemmelser hadde for øvrig den svenske regjeringsform av 1809 § 28.

I medhold av unntaksbestemmelsen i § 92 ble i 1815 en katolikk utnevnt til lektor ved universitetet. Han ble senere professor, jfr. Aschehoug Statsforfatning II s. 449. Men slike unntak var ytterst sjeldne før § 92 ble endret.

Om arbeidet for å få lempet på embetsmen-

nenes bekjennelsesplikt viser en til kap. II s. 10 foran.

Ved grunnlovsendring i 1878 ble bekjennelsesplikten etter § 92 endret til bare å gjelde dommere og statsråder. For andre skulle den bestemmes ved alminnelig lov. Når prester ikke ble med blant dem som hadde grunnlovsbestemt bekjennelsesplikt, skyldtes det formodentlig at det var så selvfølgelig at de hadde det at det var overflødig å nevne.

Ved grunnlovsendringen ble uttrykket «den evangelisk-lutherske Religion» erstattet med «Statens offentlige Religion». Hensikten var å gjøre det klart at Grunnloven fordret medlemskap i statskirken, og at f. eks. medlemmer av Den lutherske frikirke ikke tilfredsstilte bekjennelseskravet.

I 1892 ble den grunnlovsbestemte bekjennelsesplikt opphevet for dommerne. I 1919 ble bekjennelsesplikten for statsråder flyttet til Grunnlovens § 12, og innskrenket til å gjelde halve statsrådet.

I 1880 kom den første lov om embetsmenns trosbekjennelse. Proposisjonen ble innledet med en prinsipputtalelse om at «Forandringen i Grundlovens § 92 er fremgaaet af den Hovedbetragtning, at det hverken af Hensyn til Staten eller Kirken er nødvendig at kræve Bekjendelse til Statens offentlige Religion af enhver Embedsmand, men at det tvertom stemmer med Kirkens og Statens Interesse ogsaa i denne Henseende at gennemføre Troesfrihedens Principer i den Udstrækning som er forenligt med det enkelte Embedes Natur og det hele Embedsværks Organisation.»

Lovens 2 første paragrafer kom til å lyde: § 1. «Foruden Medlemmer af Kongens Raad og Dommere (Grundlovens § 92) samt geistlige Embedsmænd, de under et theologisk Fakultet hørende Universitetslærere og overhovedet Embedsmænd, hvem det paaligger at give Undervisning i Kristendom, skulle alle ved Almueskolevæsenet eller til dets Fremme ansatte Embedsmænd, Bestyrere af Skoler for den høiere Almendannelse og civile Overøvrigheder bekjende sig til Statens offentlige Religion.

§ 2. Andre Embeder kunne ogsaa beklædes af Mænd, som bekjende sig til den kristelige Religion uden at være Medlemmer av Statskirken, eller som i Henseende til fri offentlig Religionsudøvelse er stillede lige med den.» Den siste bestemmelse gjaldt bare mosaister.

§ 3 hadde samme ordlyd som nå.

Under behandlingen i Odelstinget mente flere representanter at § 2 burde gått lenger, og Søren Jaabæk foreslo at bestemmelsen skulle lyde: «Andre Embeder kunne ogsaa beklædes af Mænd, der ikke tilhøre Statskirken.»

Jak. Sverdrup satte fram et liknende forslag med tilføyelse: «dog Lærerembeder kun af saadanne, der bekjende sig til den kristelige Religion.»

Men det var også dem som syntes loven

gikk for langt, og representanten Saxe foreslo at siste setning, «eller som ...» i § 2 skulle gå ut, for på det vis å hindre at jøder skulle få adgang til embeter.

Da dommeres bekjennelsesplikt ble tatt ut av Grunnloven 4. juni 1892 ble det ved lovendring 6. juli 1892 vedtatt at de ikke behøvde stå i statskirken, men falt inn under bestemmelsen i § 2 i loven av 1880.

I 1892 tok Studentersamfundet i Oslo opp forslag om endring av loven om embetsmenns trosbekjennelse, og forslaget ble vedtatt til fremsetting for Odelstinget av Paul Koth og J. Utheim. § 2 i forslaget hadde den nåværende ordlyd: «Andre Embeder kan ogsaa beklædes av Mænd, som ikke bekjender sig til Statens offentlige Religion.» Mens før enhver embetsmann måtte være kristen eller mosaist, ga den nye bestemmelse de embetsmenn som ikke gikk inn under § 1 full trosfrihet.

Til § 1 var det to alternativer. Det første som ble vedtatt, lød: «Foruden Medlemmer af Kongens Raad (Grundlovens § 92) samt geistlige Embedsmænd, de under det theologiske Fakultet hørende Universitets Lærere og overhovedet Embedsmænd, hvem det paaligger at give Undervisning i Kristendom, skal alle ved Folkeskolen eller til dens Fremme ansatte Embedsmænd og Bestyrere af Skoler for den høiere Almendannelse bekjende sig til Statens offentlige Religion.»

Det annet forslag stoppet oppregningen ved «Embedsmænd hvem det paaligger at give Undervisning i Religion», slik at embetsmenn ved folkeskolen og skolebestyrere falt utenfor kravet om bekjennelsesplikt.

Det vesentlige nye i det alternativ som ble vedtatt, var at «den sivile overøvrighet» gikk ut, slik at også fylkesmenn kunne stå utenfor statskirken.

1955 fremsatte regjeringen forslag til endring i § 1, slik at Kongen i særtilfelle kunne dispensere fra kravet om at embetsmenn ansatt ved folkeskolen eller til dens fremme, og rektorer ved høyere almen skoler måtte bekjenne seg til statens religion. Lovforslaget gikk ut på tilføyelse av et nytt annet ledd til § 1 sålydende: «For de forannevnte embetsmenn under skolevesenet kan Kongen i særlige tilfelle fravike denne bestemmelse når vedkommende embetsmann ikke skal gi undervisning i kristendomskunnskap.»

Forslaget ble forelagt bispene. Tre av dem frarådet endring av § 1. Fem kunne med noe større eller mindre forbehold tilrå dispensasjonsadgang i visse tilfelle for styrere av høyere almen skoler, mens én var enig i forslaget.

Kirkedepartementet uttalte i proposisjonen at lovforslaget tok sikte på å fjerne samvit-

tighetstvang. «Ingen offentlige eller kirkelige interesser er tjent med at embetsmenn som bare leilighetsvis i sin tjeneste får med kirkelige eller religiøse spørsmål å gjøre opprettholder sitt medlemskap i statskirken bare for å beholde sin stilling.» «Etter departementets mening ville en adgang til dispensasjon begrenset bare til høgre almenkoler neppe være i samsvar med den alminnelige oppfatning av trosfrihet i vårt land i dag — og heller ikke i fullt samsvar med prinsippene i „Den internasjonale erklæring om menneskerettighetene”, som ble vedtatt av De forente Nasjoners generalforsamling den 10. desember 1948.»

Departementet fastslo at det hadde skjedd en påtakelig utvikling siden vi fikk lovreglene om embetsmenns trosbekjennelse. Med en dispensasjonsadgang som foreslått, ville man lettere unngå de tolkingsvansker som oppstår om hvorvidt et embete eller en stilling går inn under lovens § 1. For øvrig pekte departementet på at lovens § 3 gir Kongen adgang til å bestemme hvordan det skal ordnes når en embetsmann som ikke står i statskirken, skal ha med statskirkelige spørsmål å gjøre. I enkelte saker kunne det bli tale om å oppnevne sette- rektor.

Fordi vi nå har mer enn ett universitet, foreslo departementet også endret ordene «det teologiske fakultet» til «et teologisk fakultet».

I kyrkje- og undervisningsnemnda sluttet en fraksjon på 5 medlemmer seg til proposisjonen, med en mindre redaksjonell endring i lovforslaget, idet en i annet ledd tok med «embetsmenn og bestyrere (rektorer) under skolevesenet». Fraksjonen pekte på den utvikling som hadde foregått i religionsfrihet, på Forente Nasjoners menneskerettserklæring og også på den europeiske konvensjon om beskyttelse av menneskerettene og de grunnleggende friheter, §§ 9 og 14. Den viste til den svenske religionsfrihetslov §§ 1 og 4. Videre uttalte den at når stillinger og embeter er forbundet med bekjennelsesplikt selv om de bare har mindre fremtredende eller halvt tilfeldige forretninger som berører kirkens interesser, synes det å stemme dårlig med dissenterlovens § 21, som sier: «Ingen må ved anvendelse av beveggrunner der står i strid med den alminnelige sedelighet, ved løfte om timelige fordele... søke å bringe noen over fra en trosbekjennelse til en annen.»

En fraksjon på 6 medlemmer næret betenkeligheter ved lovforslaget fordi det åpnet adgang til utnevnelser i strid med formålsparagrafene både i folkeskolelovene og loven om høyere almenkoler. Disse setter som oppgave for skolene å bidra til barnas kristelige og moralske oppdragelse. Dette gjelder ikke bare religionstimene, men hele skolens undervisning.

Fraksjonen mente at det nok kunne være personer utenfor statskirken som kunne være vel skikket til å fremme disse formål. Men da måtte de ikke stå utenfor ethvert kristent trossamfunn, og slik ha gitt til kjenne at de ikke var i overensstemmelse med skolens grunnlag og formål. En rektor hadde ansvar for all undervisning, og man kunne da ikke tale om «mindre fremtredende eller halvt tilfeldige forretninger der berører kirkens interesser.» Skulle en bestyrer eller rektor stå utenfor statskirken, måtte han ikke gi undervisning i kristendom eller ha tilsyn med slik undervisning. Fraksjonen foreslo at lovendringen skulle lyde: «For de nevnte embetsmenn og bestyrere (rektorer) under skolevesenet, kan Kongen i særlige tilfelle fravike denne bestemmelse når vedkommende embetsmenn eller bestyrer (rektor) ikke skal gi undervisning i kristendomskunnskap eller ha tilsyn med slik undervisning, og det ellers må ansees ubetenkelig for den kristne oppdragelse skolen skal medvirke til.»

Et mindretall på 3 medlemmer hadde ønsket at hele loven var tatt opp til revisjon i samband med et forslag til lov om religionsfrihet. De fant det mindre heldig at hensynet til religionsfriheten skulle ordnes ved en dispensasjonsadgang for Kongen. De mente at det var mer i overensstemmelse med religionsfriheten og statskirkeordningen at loven klart sa fra at de embetsmenn som skulle undervise i religion, skulle være medlemmer av statskirken. I samsvar med det foreslo fraksjonen at § 1 skulle lyde: «Geistlige embetsmenn, de under et teologisk fakultet hørende universitetslærere og overhodet embetsmenn hvem det påligger å gi undervisning i kristendomskunnskap, skal bekjenne seg til statens offentlige religion.»

De embetsmenn som ville gå under loven ble da: lærere og lektorer som underviste i kristendom ved lærerskolene og de høyere almenkoler, og professorer og dosenter som underviste i kristendom ved lærerhøyskolen. Frittatt fra den nåværende bekjennelsesplikt ville bli: skoledirektører, embetsmenn i departementet, ekspedisjonssjefer og byråsjefer, rektorer ved lærerskolene og ved de høyere almenkoler, professorer og dosenter ved lærerhøyskolen.

Subsidiært sluttet denne fraksjon seg til proposisjonen som ble vedtatt med den nevnte endring etter atskillig debatt.

For andre offentlige tjenestemenn enn embetsmenn har vi ikke hatt noen generell bestemmelse om bekjennelsesplikt. På Grunnlovens tid var det både få tjenestemenn, og det var ytterst få dissenter. Det var ikke alminnelig trosfrihet, bare medlemmer av noen få

trossamfunn hadde ved kongelig dispensasjon fått rett til å oppholde seg i landet. Tallmessig spilte de ingen rolle, og de våget seg neppe til å søke noen offentlig stilling. De var bare tålt. Først da dissenterloven i 1845 innførte alminnelig trosfrihet, om enn begrenset til kristne og fra 1851 også mosaister, kunne det bli aktuelt å få noen regler om dissenternes adgang til offentlige stillinger. Den regel man fikk var langt mindre omfattende enn den tilsvarende regel for embetsmenn. § 11 i dissenterloven av 1845 uttalte: «Ombud eller Bestillinger i Statskirken kunne ikke overdrages Dissentere.» Denne bestemmelse ble gjentatt i dissenterloven av 1891 § 17: «Dissentere kan ikke beklæde Ombud og Bestillinger i Statskirken (og ikke stedes til Deltagelse i kommunale Forhandlinger og Beslutninger Statskirken vedkommende).» Det innklamrede ble opphevet ved lov av 30. september 1921 nr. 2 § 78. Det kom i stedet inn i kommuneloven, jfr. den gjeldende lov av 12. november 1954 § 15, 4. ledd som har tilsvarende bestemmelse.

Disse bestemmelser i dissenterloven fastslo bare det nærmest selvfølgelige at en dissenter ikke kunne ha kirkelig ombud og bestilling, ikke være prest, kirkeverge, medhjelper, klokker, organist, kirketjener o. l. De har da heller ikke vakt motstand hos dissenterne.

Særlige bestemmelser om kirkelige ombud fikk man senere ved menighetsrådsloven av 1920, nå lov om Den norske kirkes ordning av 1953, som gjør valgarhet til menighetsråd og bispedømmeråd avhengig av stemmerett, som igjen er avhengig av medlemskap.

For øvrig er det visstnok bare folkeskolelærernes bekjennelse det har vært gitt lovbestemmelser om. De har imidlertid vært meget omstridt, og er blitt endret mange ganger. Om disse forhold viser en til særskilt fremstilling nedenfor.

2. Ordningen i andre land.

Tidligere var det meget alminnelig at statene hadde lovbestemmelser som gikk ut på å forby annen religion enn den alminnelige og offisielle, eller i hvert fall gjorde forskjell i folks rettsstilling på religiøst grunnlag. Den rettsstilstand vi hadde i vårt land både før og etter reformasjonen, var for så vidt ikke ualminnelig, selv om det vel var få stater som oppnådde så stor religiøs ensartethet som de nordiske. Fra opplysningstiden slo kravene om religionsfrihet og toleranse etter hvert igjennom. I den utvikling som her har skjedd, har de nordiske land i det minste lovgivningsmessig ikke vært av de førende, snarere tvert om.

Som det vil ses av oversikten i vedlegg 3, forfatningsbestemmelser om religion, har

svært mange land i dag uttrykkelige grunnlovsbestemmelser om at det skal være full religionsfrihet, og at forskjellig tro ikke skal gjøre noen forskjell i rettsstilling, herunder adgang til offentlige stillinger. Men fremdeles er det mange, særlig kanskje ikke-kristne land, som har en statsreligion, eller en privilegert religion. I disse land vil de politisk, sosialt og kulturelt betydningsfullere stillinger regelmessig innehas av tilhengere av statsreligionen.

At en stat har lovbestemmelser som går ut på full religiøs likestilling og frihet, behøver ikke å bety at religionen faktisk spiller en ubetydelig rolle i politikken og det sosiale liv. Om Sovjet-Samveldet og dets allierte garanterer borgernes tros- og samvittighetsfrihet, og at stat og kirke skal være helt atskilt, er det vel neppe tvilsomt at religiøs holdning er av politisk og sosial betydning. Det samme gjelder i atskillig utstrekning i De forente stater, om enn den betydning som blir tillagt religiøs holdning går i motsatt retning. Forfatningen fastslår at det ikke skal kunne stilles noe krav om bestemt religiøst standpunkt som vilkår for noe embete eller tillitsverv. Men faktisk er det vel ingen tvil om at religiøst medlemskap og standpunkt politisk er viktig. Mens negativ innstilling til religion er nødvendig for en politiker i Sovjet-Samveldet, er en positiv religiøs holdning det man venter av en politiker i De forente stater.

Flere land som har grunnlovfestet full religionsfrihet, har kristelige politiske partier, som uttrykk for at religiøst standpunkt tillegges avgjørende vekt.

Sammenlikner man de nordiske land med andre, må den forskjell som følger av at man har en statskirke tas i betraktning. De kirkelige stillinger vil da selv om de er offentlige, naturlig være forbeholdt statskirkens medlemmer. Dette betegner reelt ikke noen egentlig forskjell fra andre land uten statskirke, hvor selvsagt også kirkelige stillinger vil være forbeholdt medlemmer.

Også blant statskirkeland skiller imidlertid Norge seg i dag noe ut fra det vanlige blant de vestlige land vi pleier sammenligne oss med.

Kravet om at et visst antall statsråder skal tilhøre statskirken er således i dag temmelig enestående. Noe slikt har ikke Storbritannia, Danmark, Finland, Island eller Sverige.

I Danmark skal Kongen tilhøre folkekirken. Ellers har man ikke lovbestemmelser svarende til den norske lov om embetsmenns trosbekjennelse. Prester i folkekirken må selvsagt tilhøre den. Med modifikasjoner kreves det også av religionslærere i de offentlige skoler.

I Finland fastslår grunnlovens § 9 at

hvorvidt man tilhører noe religiøst samfunn eller ikke, skal være uten innflytelse på borgerlige rettigheter og plikter.

Lag om finsk medborgares rätt, utan avseende å sin trosbekännelse, att nyttjas i landets tjänst av 10. juni 1921 uttaler: «Finsk medborgares rätt att bekläda ämbeten och tjänster i landet vare icke beroande därav, vilket religionssamfund han tillhör eller huruvida han tillhör något sådant samfund.

Dock må den, vilken icke tillhör evangelisk-lutherska kyrkan, icke innehava ämbete inom denne kyrka, ej heller den, som icke tillhör evangelisk-lutherska kyrkan eller fristående evangelisk-luthersk samfund, i landets läroverk meddela undervisning i evangelisk-lutherska läran.»

Ingen statsråd behøver å tilhøre noe bestemt kirkesamfunn, heller ikke kirkeministeren. Statsrådene er med på å behandle kirkesaker uansett om de er medlemmer av statskirken. Det er imidlertid langt mindre av kirkelige saker i statsråd i Finland enn i Norge. Geistlige embetsutnevnelser foretas av presidenten etter kirkelig innstilling. Kirken har betydelig mer selvstyre enn hos oss.

I Riksdagen anses derimot medlemmer som ikke tilhører den finska kirke, for inhabile i kirkesaker.

På Island fastslår også grunnlovens § 64 full rettslikhet uavhengig av religion. Utenom stillinger i statskirken, er det visstnok ingen forskjell i adgangen til offentlige stillinger.

I Sverige har man til ganske nylig hatt grunnlovsbestemmelse om at bare kristne kunne bli embetsmenn.

Kirkeoven av 1686 fastslo den rene lære, og truet ethvert frafall med landsforvisning og tap av arverett. Straff for frafall og villfarende lære kom med i lovboen av 1734. Man hadde også en konventikkelplakat av 1726. I 1781 kom et toleranseedikt som ga en begrenset adgang for fremmede trosbekjennere til å holde gudstjenester og danne trossamfunn. Regjeringsformen av 1809 fastslo i § 16 at «Konungen bör . . . ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion, så vidt han icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer.» Det førte ikke til noen synderlig endring i rettstilstanden. Konventikkelplakaten ble først opphevet i 1858, og først i 1860 ble straffen for frafall fra den rene lære opphevet. Da ble det mulig å gå over fra den svenske kirke til annet kristent trossamfunn, som kunne dannes med Kongens tillatelse. I 1873 kom den lov som i det vesentlige gjaldt til den nye religionslov av 1951. Den ga større frihet til å danne trossamfunn.

Etter § 4 i regjeringsformen av 1809 kunne Kongen til statsråder kalle «kunnige, erfarne,

redlige och allmänt aktade, infödde svenska medborgare av den rene evangeliska läran.» Kravet om at de skulle tilhøre den «rena evangeliska läran» ble først opphevet i 1953.

Etter regjeringsformens opprinnelige ordlyd skulle alle sivile embetsmenn også tilhøre den rene evangeliske lære.

Disse bestemmelser ble endret i 1870. Etter § 28 kunne utlending utnevnes til lærer ved universitetet, dog ikke ved teologisk fakultet. Til andre lærerstillinger ved institusjoner for vitenskap, kunst og sløyd, og til legestillinger kunne utlendinger utnevnes når de bekjente den rene evangeliske lære. Dette bekjennelseskrav ble opphevet i 1953. Ellers bestemte § 28:

«Till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnämnas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla övriga ämbeten eller tjänster med det undantag i avseende å statsrådets ledamöter, som i § 4 stadgas, må bekännare av annan kristen troslära, även som den mosaiska utnämnas, dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.» Dette ble i 1953 endret til:

«Konungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Till prästerlig befattning inom svenska kyrkan må ej annan utnämnas än den som bekänner kyrkans lära. Medför annan befattning skyldighet att undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap, skall Konungen taga den hänsyn till de sökandes trosåskådning, som derav må påkallas. Befattningshavare, som ej tillhör svenska kyrkan, må icke deltaga i avgörande av mål eller ärende, som angår kyrkans religions-troslära, även som den mosaiska, utnämnas, prästämbete, befordring eller ämbetsansvar inom kyrkan. I fråga om statsrådets ledamöter skall dock sådant hinder icke gälla för annan än föredraganden.»

Dermed er det absolutte bekjennelseskrav innskrenket til bare å gjelde prester. Når det gjelder professorer i teologi og andre embetsmenn som skal undervise i kristendom, kan Kongen ta tilbørlig hensyn til deres tro. For øvrig må det være meningen at den ikke skal komme i betraktning for embetsmenn.

Når det gjelder statsråder, må i det minste én tilhøre svenska kyrkan, for å kunne foredra kirkelige saker. I praksis må alltid kirkeministeren være medlem av statskirken.

3. Oversikt over gjeldende norsk rett.

Etter gjeldende rett kan man sondre mellom noen få hovedgrupper av personer i offentlig stilling som det stilles konfesjonelle krav til. Hovedregelen er trosfrihet, bekjennelseskrav unntak.

Absolutte brudd på trosfriheten betegner ikke kravet om bekjennelsesplikt i dag på noe område. Kravet er overalt bare en forutsetning for å kunne inneha en bestemt stilling. Gir man avkall på den, kan man fri seg fra den juridiske bekjennelsesplikt. Dette gjelder de offentlige stillinger plikten er knyttet til, og det gjelder også de mange private avtaler og forhold hvor det ofte er bekjennelsesplikt, f. eks. for misjonærer, predikanter, dissenterprester m. v.. Det gjelder også for ombud, verv som noen blir valgt til f. eks. menighetsråd, som kirkeverge e. l.. Den som trer ut av statskirken, opphører da å være tillitsmann, også om han ellers ikke kunne frasi seg vervet.

Grunnloven stiller i dag bekjennelseskrav bare til kongen personlig, og til halvdelen av statsrådet. Andre medlemmer av kongehuset har ikke bekjennelsesplikt. Men selvsagt vil det være naturlig at de tilhører statskirken. Særlig vil det gjelde kronprinsen. Hvis kongen forlot statskirken, måtte han abdisere, og kronprinsen ville ved ikke å være medlem av den avskjære seg fra å kunne arve tronen.

Grunnloven krever ikke medlemskap i statskirken for noen bestemt statsråd, hverken statsminister eller kirkestatsråd. At den siste ikke skulle tilhøre statskirken, ville imidlertid være nokså utenkelig og upraktisk, da Grunnlovens § 27 bestemmer at de statsråder som ikke bekjenner seg til statens offentlige religion, ikke skal ta del i saker som angår statskirken. — I våre nordiske naboland stilles det som nevnt ikke noe bekjennelseskrav til statsrådene, unntatt som nevnt i Sverige hvor kirkelige saker bare kan foredras av en statsråd som tilhører svenska kyrkan.

I Finland har det forekommet at kirke- og undervisningsministeren ikke har vært medlem av den evangelisk-lutherske kirke.

I Norge hadde inntil 1919 samtlige statsråder bekjennelsesplikt; men spørsmålet var tidligere behandlet på flere Storting. En oversikt over forslag til grunnlovsendringer finnes i Stortingets forhandlinger, i Indst. S.LI for 1919. Forslagene tok sikte på å begrense eller oppheve bekjennelsesplikten for statsrådene, dels ved å ta bestemmelsen om bekjennelsesplikt ut av Grunnloven og overføre den til alminnelig lov, dels ved å foreslå at bare statsråden for Kirke- og undervisningsdepartementet skulle ha bekjennelsesplikt, dels ved forslag om at det halve statsråd skulle ha bekjennelsesplikt, samt at kun statsråder som er medlemmer av statskirken, skulle behandle kirkelige saker i statsråd.

Det første forslag i denne retning ble fremsatt i 1901 av Carl Stousland, Gunnar Knudsen og Lars Abrahamsen og lød slik:

«Grunnlovens § 92, siste led skal herefter

lyde saaledes: Kun den, der bekjender sig til statens offentlige religion, kan som medlem av Kongens raad forestaa kirke- og undervisningsdepartementet. Med hensyn til statens øvrige embeder bestemmes det fornødne ved lov.»

Forslag om endringer i Grunnloven i dette spørsmål ble behandlet og forkastet av Stortinget i 1904, 1908, 1911 og 1917. I 1919 fikk Grunnlovens §§ 12 og 27 den formulering som de nå har.

Konstitusjonskomitéen av 1919 delte seg når det gjaldt innstilling til de foreliggende grunnlovsforslag, men komitéen hadde fellesmerknader om spørsmålet som gir et bilde av oppfatningene den gang. Det heter i Indst. S.LI; (side 12):

«Konstitusjonskomitéen er iaar samstemmig om, at der nu bør ske en forandring i grundloven i den retning, som de heromhandlede forslag peker, og at den almindelige troes- og bekjendelsesfrihet, som forfatningsmæssig er hjemlet statens øvrige embedsmænd og overhodet alle andre borgere i landet, ogsaa maa tilstaaes regjeringens medlemmer, ialfald med en viss begrænsning. Man finder, at bekjendelsesvilkaar, som selve grundloven hittil har oppstillet og opretholdt for utnævnelse til statsminister eller statsraad, ikke længer svarer til hvad aands- og religionsfrihetens princip kræver, eller hvad der harmonerer med vor tids mere fordomsfri og liberale bevissthet. Bestemmelsen har sin grund i en statsreligions- og statskirkeopfatning, som tilhører fortiden, men falder ikke naturlig i nutiden. Efterhaanden er det blit mer og mer almindelig erkjendt, at tros- og religionsanliggender er personlige og private og bør være overlatt til privatlivet; og vor statskirkeordning maa ikke i utrengsmaal hvile som tvangsbaand over disse forhold. De enkeltmænd, som maatte bli kaldt til at indtræde i regjeringen, har ogsaa krav paa at nyte den personlige religionsfrihet, og desuten har de det sterkeste krav paa, at det maa være overlatt til dem selv at prøve sig og avgjøre, om de av hensyn til sin religiøse og kirkelige stilling kan og tør motta embeder eller ikke, — de vet hvad pligter der ifølge vor stats- og kirkeforfatning og vor lovgivning og hele retsorden paahviler en statsraad. — Hertil kommer, at bekjendelsesvilkaaret let kommer til at staa hindrende iveien for varetagelsen av offentlige interesser og statens tarv; disse tilgodesees nemlig best derved, at der er friest mulig adgang til at benytte i administrationen hvem det skal være av de til raadighet staaende kræfter og kvalifikationer. Man vil ikke bestride, at de indvendinger, som væsentlig av juridiske og teoretiske hensyn og med sterk markering av regjeringens kirkeretslige stilling har vært reist mot denne grundlovforandring, har sin vegt. Men man kan ikke finde dem avgjørende. Man ser i den foreslaede grundlovsforandring en reform eller del av en reform, som har sin berettigelse i sig selv, staar i pagt med utviklingen og vil imøtekomme et livets behov, og dette er forhold som tilsidst ikke er avhængig av eller beroende paa lovforklaringer. Indvendingene har vært de samme helt fra 1860-aarene, og frygten for at statskirkens forfat-

ningsmessige stilling skulde bli svækket eller rokket ved løsningen av bekjendelsesbaandet for embedsmændene, har ved alle leiligheter gjort sig gjeldende, men de har likesaa stadig trukket sik agterover og oppgitt skanse efter skanse. Naar livets rett og krav har arbeidet sig tilstrækkelig op, har ogsaa den juridiske betragtning av saken lempet sig derefter, og naar fremskridtet er gjort, har det snart været almindelig godkjendt og fundet i sin orden. Man tror derfor, at betænelighetene overfor heromhandlede grundlovsforslag nu maa kunne overvinnes.»

I komitéinnstillingen er det ogsaa gitt en oversikt over hvordan stillingen er i en rekke andre land, og komitéen konkluderer denne oversikt med følgende:

«Forholdet mellom stat og kirke er i flere av disse land forskjellig, tildels vidt forskjellig fra, hvad der gjælder hos os. Men det er dog egnet til at paakalde opmerksomhet, at Norge og Sverige nu vistnok er de eneste lande i Europa og Amerika, hvor der i selve statsforfatningen opstilles som ubetinget vilkaar for indtrædelse i regjeringen, at vedkommende tilhører statskirken.»

Resultatet av behandlingen i Stortinget i 1919 ble, som foran nevnt, at Grunnlovens § 12 fikk bestemmelsen om at over halvdel av statsrådets medlemmer skal bekjenne seg til Statens offentlige religion, og Grunnlovens § 27 om at medlemmer av statsrådet som ikke bekjenner seg til Statens offentlige religion, ikke skal delta i behandlingen av saker som angår statskirken.

Det kan i denne sammenheng nevnes at stortingsrepresentanter ikke har bekjennelsesplikt. Det er således i det minste formelt intet til hinder for at man kan være f. eks. formann i Stortingets Kirke- og undervisningskomité uten å behøve å stå i statskirken.

Det ligger i sakens natur at bestemmelsene om statsrådenes bekjennelsesplikt ligger i et grenseområde hvor hensynet til statskirkeprinsippet og religionsfrihetens prinsipp skjærer hverandre. Et forslag om endring i de gjeldende bestemmelser ville naturlig reise spørsmålet om selve forholdet mellom stat og kirke, og dette spørsmål ligger utenfor denne komité's mandat.

Innholdet i bekjennelseskravet til Kongen og statsrådene går neppe så meget ut på en personlig tilslutning til statens offentlige religion, som på det pliktmessige i embetsgjerning å beskytte og fremme statskirken. På Grunnlovens tid var det vel naturlig å se det slik at det var en oppgave å støtte opp om statskirkens monopolstilling, og hindre villfarende lære og annen religionsutøvelse. I dag vil man se dette annerledes. Kongen og kirkestatsrådet skal fremme statskirkens interesser, men ikke slik at de behøver frakjenne andre trossamfunn livsrett i folket, motarbeide dem ved politiske midler og eventuelt nekte

dem en rimelig støtte. De må her kunne ta tilbørlig hensyn til de trosoppfatninger som er representert i folket. Det kan derfor av denne grunn ikke være noe til hinder for at det f. eks. blir ytt støtte til en dissenter-skole, eller en ungdomsskole ledet av en dissenter. (En annen oppfatning er hevdet av Kristian Hansson i Stat og Kirke s. 36 flg. i forbindelse med omtale av den såkalte Lars Eskeland-sak fra 1927.)

Hvorvidt bekjennelseskrav til konge og statsråder bør stilles, kan det vel være delte meninger om. I monarkier er det en fast regel at kongen personlig må tilhøre statskirken, eller den religion som er den dominerende. Og at halvdel av statsrådene skal tilhøre statskirken, må med den befolkningsmessige fordeling vi har i vårt land på det kirkelige område antas vanskelig å kunne lede til noen alvorlig ulempe. Så vidt nær som forbindelsen er mellom stat og kirke i vår forfatning, taler meget for at statskirken bør være sterkt representert i regjeringen, og at man har den inhabilitetsregel Grunnlovens § 27, 2. ledd stiller opp.

Utenfor det konstitusjonelle område har vi i dag bekjennelsesplikt for to grupper embetsmenn, nemlig for geistlige og for visse embetsmenn knyttet til offentlig undervisning. For de aller fleste embetsmenn er det ingen bekjennelsesplikt. Også blant embetsmenn knyttet til undervisning er bekjennelsesplikt et unntak. Det er her 4 grupper embetsmenn som har det, nemlig: 1) universitetslærere knyttet til et teologisk fakultet, 2) embetsmenn, hvem det påligger å gi undervisning i kristendoms-kunnskap, 3) embetsmenn knyttet til folkeskolen, og 4) bestyrer av statens høyere almen-skoler. For de to siste grupper er det siden i 1955 i loven om embetsmenns bekjennelsesplikt åpnet adgang til å fravike bekjennelseskravet.

Det som er igjen av bestemmelser om embetsmenns bekjennelsesplikt i dag, er således knyttet til tjeneste i statskirken og i enkelte stillinger i vår konfesjonelle offentlige undervisning.

Også utenfor embetsmannskretsen, blant offentlige tjenestemenn, er det på disse to felter vi har bekjennelsesplikt.

Den generelle bestemmelse på området er dissenterlovens § 17 som fastslår at dissenter ikke kan ha stilling eller ombud i statskirken. Den får betydning for prester som ikke er embetsmenn, for klokkere, organister, kirketjenere, gravere m. v. som er kirkelige tjenestemenn. Blant ombudsmenn som omfattes av bestemmelsen er kirkeverger og medhjelper.

Den spesielle bestemmelse som har fanget

den vesentlige interesse er den som gjelder lærere i folkeskolen, nå folkeskolelovens § 15, 3.

Teknisk kan det reises atskillige innvendinger mot de gjeldende bestemmelser.

Når vi har en særskilt lov om embetsmenns trosbekjennelse, har det sin historiske forklaring i Grunnlovens § 92 som den opprinnelig lød, og den rettsstilstand man da hadde. I dag er en slik grense mindre praktisk. De samme reelle hensyn som taler for bekjennelsesplikt for embetsmenn, vil kunne gjøre seg gjeldende for andre offentlige tjenestemenn. Det er særlig klart når det gjelder geistligheten. En hjelpeprest og en klokker bør like selvsagt tilhøre statskirken som en sokneprest. I dag sier dissenterlovens § 17 strengt tatt bare at de ikke må være dissenter i lovens forstand. — Bare rektorer, lektorer og adjunker ved statens høyere almenskoler er embetsmenn, og går inn under loven. Men det er klart at de samme reelle hensyn gjør seg gjeldende når det gjelder tilsvarende stillinger ved kommunale real-skoler og gymnas.

Selve tittelen «Lov om Embedsmænds Troesbekjendelse» og systematikken i loven er i dag noe misvisende etter som de syntes å tyde på at konfesjonsplikt skulle være hovedregelen, trosfrihet et unntak. Da vi fikk den første lov med dette navn i 1880, var det treffende, for da måtte embetsmennene enda enten tilhøre statskirken eller være kristne eller mosaister. Etter den nye loven av 1894 var det ikke lenger tilfelle; fra da av burde trosfrihet settes opp som hovedregel, bekjennelsesplikt som unntak. Lovens § 1 og 2 burde for så vidt byttet plass.

§ 3 om hvordan det skal ordnes når en embetsmann ikke tilhører statskirken og det til embetet hører forretninger som vedkommer den eller skolen, og om at en ordning ikke skal påføre det offentlige økt utgift, har visstnok aldri hatt noen praktisk betydning. Generelle regler i henhold til denne bestemmelse har Kongen ikke gitt, og neppe noen embetsmann er pålagt utgifter i forbindelse med at han ikke har deltatt i forretninger som krevet medlemskap i statskirken. Det er neppe rimelig å ha noen slik bestemmelse. I de vanlige tilfelle klarer man seg med å følge alminnelig praksis hvor det foreligger inhabilitet. Og stillinger hvor en så vesentlig del av arbeidet forutsatte medlemskap i statskirken at det ikke var rimelig at embetsmenn oppebar sin fulle lønn, ville det åpenbart være lite praktisk å ha en dissenter i. Denne bestemmelse kan derfor uten skade sløyfes.

En eiendommelighet i loven som er tatt i arv fra loven av 1880, er at mens den pålegger embetsmenn i Kirkedepartementets skole-

avdeling bekjennelsesplikt, gjelder kravet ikke kirkeavdelingens embetsmenn. Noen grunn til det er ikke lett å se, det kan ikke være mer selvsagt at de tilhører statskirken enn at geistligheten gjør det. På den annen side burde det være enda større grunn til å pålegge disse bekjennelsesplikt enn embetsmenn i skoleavdelingen.

Hvilke embetsmenn som går inn under § 1 i loven om embetsmenns bekjennelsesplikt er ikke klart. Dette ble i 1955 også anført som en grunn til å åpne adgang til dispensasjon, idet man da kunne unngå at tvilstilfelle ble satt på spissen. Det ville være ønskelig å få bestemmelsene klarere, slik at det er på det rene hvem loven pålegger bekjennelsesplikt.

En annen innvending mot loven er at den ikke nærmere presiserer hva som ligger i dens krav om å bekjenne seg til statens offentlige religion. I og for seg skulle det vel ikke være utelukket at man kunne bekjenne seg til statens offentlige religion, uten å være medlem av statskirken. Men da Grunnlovens opprinnelige uttrykk «den evangelisk-lutherske religion» i 1878 ble byttet med ordene «statens offentlige religion» var meningen nettopp å hindre at medlemmer av Den lutherske frikirke eller andre lutheranere som stod utenfor statskirken, skulle ansees å oppfylle bekjennelseskravet.

Bekjennelsesplikt synes å innebære et krav om personlig tilslutning og tro. Det er imidlertid på det rene at det i flere tilfelle ikke går ut på mer enn det formelle å være medlem av statskirken, og formentlig det negative ikke å ha tatt offentlig avstand fra sentrale deler av den evangelisk-lutherske lære.

At det ikke kan kreves personlig kristen tro, vil kanskje være mest klart når det gjelder statsråder. Men det samme gjelder utvilsomt andre embetsmenn, som f. eks. rektorer, skoleledere og embetsmenn i Kirkedepartementets skoleavdeling. Av andre er det imidlertid klart at det vil forlanges mer. En prest må personlig tro på den lære han skal forkynne. En professor i teologi må i alt vesentlig være enig i den lutherske tros lære.

De innholdsmessig utvilsomt forskjellige krav som ligger i bekjennelsesplikten, beror i dag på stillingens art. Det er kanskje riktigere å se de fordringer som må stilles som utslag av tjenestens krav og som tjenesteplikter, enn som utslag av en plikt med skiftende innhold etter loven om embetsmenns trosbekjennelse.

Det generelle krav som man etter den kan stille, går bare ut på et formelt medlemskap og for øvrig den lojalitet mot statskirken i embetsutøvelse og ferd og vandel som følger av stillingens art. Det ville derfor også for-

mentlig være riktigere å uttrykke kravet som en fordring om medlemskap i statskirken, istedenfor som en fordring om religiøs bekjennelse. De krav som i så måte kan stilles, er ikke på noen måte felles for alle som i dag er pålagt bekjennelsesplikt. De må avgjøres konkret for de forskjellige stillinger det er tale om, ut fra den tjeneste det gjelder, og de krav den stiller til religiøs holdning og tro.

Hverken bekjennelseskravet som en plikt til å stå i statskirken, eller som en plikt som følger av vedkommende stillings art, kan oppfattes som en rettsplikt noen kan pålegges å oppfylle, eller straffes for å overtre. Det som ligger i det, er i alle tilfelle ikke annet enn at den som ikke oppfyller bekjennelseskravet, mangler en forutsetning for å kunne inneha den stilling det er spørsmål om. En viser her til Castberg: Statsreligion og kirkestyre, kap. IV. Bekjennelsesplikten.

Dissenterlovens § 17 har, sett som uttrykk for krav om bekjennelse til statens offentlige religion, den eiendommelighet at den er negativt formet, som et forbud mot at dissenterne har stilling eller ombud i statskirken. Det naturlige må åpenbart være at man i den utstrekning man finner det begrunnet, stiller opp det positive krav om medlemskap. Slik som bestemmelsen er formet, utelukker den etter sin ordlyd ikke at personer som står utenfor statskirken, men ikke er dissenterne i lovens forstand, innehar stilling eller ombud i statskirken.

4. Komitéens forslag.

Komitéen antar at man ved en revisjon nå bør oppheve loven om embetsmenns trosbekjennelse. I stedet bør man få en bestemmelse som gjelder for tjenestemenn og ombudsmenn knyttet til statskirken. En slik bestemmelse kan man antagelig best ta inn i lovbestemmelsene om medlemskap i Den norske kirke.

For de andre tjenestemenn som det blir aktuelt å beholde bekjennelseskravet for, antar komitéen at meget kunne tale for å ta bestemmelser inn i de særlover som gjelder for dem, slik som det nå er gjort i folkeskolelovens § 15 når det gjelder lærere. Antydninger til lovforslag vil bli gitt.

Meget taler imidlertid også for å samle bestemmelsene om bekjennelsesplikt på et sted, ikke minst praktiske hensyn. Komitéen vil drøfte disse mer tekniske spørsmål i et siste avsnitt i kapitlet.

For lærere er det 16. juni 1961 vedtatt en felles lov om utdanningskrav, Ot. pr. nr. 20 for 1960—61 og Innst. O XXIII. Det vil imidlertid neppe være praktisk å ta inn bestemmelser om bekjennelsesplikt i den. Dels er det her ikke bare tale om et utdanningsspørsmål, dels

er det ikke gitt at kravet bør være det samme til alle de lærere det blir tale om.

Komitéen vil i det følgende drøfte bekjennelseskravet, om det bør opprettholdes, endres eller oppheves for de enkelte arter tjenestemenn det er tale om. Man vil først drøfte forholdet for de kirkelige tjeneste- og ombudsmenn. Deretter skal man behandle tjenestemenn i undervisningssektoren. Her vil bekjennelseskravet til folkeskolelærerne bli drøftet først og temmelig utførlig, fordi det her har vært og formodentlig vil bli størst meningsforskjell, og spørsmålet har betydelig praktisk interesse. I sammenheng med dette avsnitt vil en kort behandle konfesjonsbestemmelsene for lærerskoleelever. Deretter behandles konfesjonskravet for religionslærere i den høyere almen-skole, for rektorer ved disse, for lærerpersonale ved lærerskoler og ved lærerhøgskoler og for universitetslærere ved et teologisk fakultet.

5. Kirkelige tjenestemenn.

a. Prest.

At prester i Den norske kirke må tilhøre den, er i den grad en selvfølge at det egentlig ikke trenger noen uttrykkelig lovbestemmelse. Det var vel grunnen til at de ble utelatt ved endringen av Grunnlovens § 92 i 1878, som foran nevnt. Ingen har vært i tvil om det f. eks. for hjelpeprestens vedkommende, selv om de ikke går inn under loven om embetsmenns trosbekjennelse. For prester er det også uten videre klart at bekjennelseskravet går langt ut over det formelle medlemskap, og omfatter en personlig tilslutning til og tro på kirkens lære. At prester og i det hele kirkelige tjenestemenn og ombudsmenn må tilhøre statskirken, kan åpenbart ikke ses som noen innskrenkning i trosfriheten. At de er offentlige tjenestemenn er en følge av at Den norske kirke er organisert som statskirke. Bekjennelseskravet skiller seg ikke fra det krav om tilslutning som ethvert trossamfunn naturlig må stille til sine predikanter og tillitsmenn.

Lovteknisk kunne det vært en fordel om man hadde en særlig bestemmelse om presters bekjennelsesplikt. Vi har imidlertid ingen alminnelig lov om prestestillinger. Det er en lang rekke lover og bestemmelser om prester, fra kirkeritualet av 1685, annen bok i Christian den femtes Norske Lov av 1687 om «Religionen og Geistligheden», Helligdagsforordningen av 1735 til lov om kirker og kirkegårder av 1897, Alterboken av 1920, lov om Den norske kirkes ordning av 1953 og den nye geistlige lønningslov av 1957. Dessuten er prester omhandlet i mange andre lover som straffelov, ekteskapslov, prosesslovene m. v.. Noen samlet fremstilling av kravene til og plikten for en

prest har vi ikke, og neppe noen lov hvor de systematisk ville passe godt inn. Komitéen antar at det ikke er grunn til å foreslå noen ny bestemmelse tatt inn i noen av de eldre lover, men at man bør nøye seg med å ta prester med blant de tjenestemenn man pålegger bekjennelsesplikt i de nye bestemmelser om medlemskap i Den norske kirke. Riktignok er en slik bestemmelse så selvsagt at den vel kan sies å være overflødig. Men for andre kirkelige tjenestemenn er det ikke i samme grad selvfølgelig; der vil trenes en lovbestemmelse, og da er det ikke naturlig å sløyfe prester, når man fra før har hatt en lovbestemmelse for dem.

b. Klokker.

Lov nr. 6 av 16. juli 1935 om klokkeres ansettelse og plikter nevner intet om at klokkeren skal tilhøre statskirken. Lovhjemmelen for dette er nærmest dissenterlovens § 17 som forbyr at han kan være dissenter. At klokkeren har en positiv bekjennelsesplikt ligger klart i hans stilling: han deltar i gudstjenesten, i kirkelige handlinger, og i konfirmantundervisningen. Klokkeren ansettes av menighetsrådet, og får tilsettingsbrev av bispedømmerådet.

Kravet om at klokkeren skal være medlem av statskirken kunne tas inn i klokkerloven, f. eks. dens § 1. Komitéen antar imidlertid at det ikke er grunn til å treffe særskilt bestemmelse for ham, men tar ham med i den generelle bestemmelse for kirkelige tjeneste- og ombudsmenn.

c. Organist.

Kirkeloven av 1897 §§ 49 og 52 forutsetter at det skal være organist ved hver kirke. Etter kirkeordningsloven av 1953 § 29 skal menighetsrådet gi innstilling til kommunestyret om tilsetting av organist. Tilsettingen skjer ved kommunestyret, og tilsettingsbrev gis av bispedømmerådet. Instruks fastsettes av kommunestyret etter forslag fra menighetsrådet.

Dissenterlovens § 17 forbyr at organisten kan være dissenter. Likevel forekommer det; praksis er mer tolerant enn loven.

I og for seg synes det naturlig at organisten er medlem av den kirke han arbeider for. Stillingen forutsetter interesse og sans for kirke og kirkemusikk og en viss kongenialitet med det som skjer under gudstjenesten og kirkelige handlinger. På den annen side har ikke organisten noen forkynneroppgave og gir ikke uttrykk for noe teologisk syn. Man kan derfor ikke si at medlemskap i statskirken er strengt nødvendig.

Hvis det blir tatt lojalt hensyn til menig-

hetsrådets innstilling, antar komitéen at det ikke vil være noen fare om man gir adgang til å fravike kravet om medlemskap i statskirken, slik at det blir adgang til å ansette en organist som står utenfor statskirken hvor det skulle være den søker man helst vil ha. Tilsvarende antar komitéen at den omstendighet at en organist trer ut av kirken, ikke ubetinget bør føre til at han må slutte i sin stilling, dersom menighetsrådet gir uttrykk for at det ønsker å beholde ham.

d. Kirkeverge.

Etter kirkelovens § 46 skal det for hvert sokn beskikkes en kirkeverge. Han skal etter kommunestyrets bestemmelse enten ansettes som lønnet bestillingsmann, eller velges for 4 år som ombudsmann. I byer med flere kirker kan det ansettes en felles kirkeverge.

Er kirkevergen ulønnet, velges han av menighetsrådet som også fastsetter instruks, jfr. kirkeordningslovens § 29 e. Er han lønnet, gir menighetsrådet innstilling, og kommunestyret foretar ansettelse, mens bispedømmerådet gir tilsettingsbrev, jfr. § 29 f.

Kirkevergens oppgaver er vesentlig av praktisk art, idet han skal ta seg av kirkehuset med utstyr, og eventuelt også kirkegården. Gudstjenesten og kirkelige handlinger har han ikke direkte noe å gjøre med. Det er naturlig at kirkevergen er en kirkelig interessert mann. Hvor vervet er ulønnet, vil det sikkert unntaksfritt være tilfelle. Det ville være lite smakelig om det skulle være annerledes hvor vervet er lønnet, selv om det da får noe mer preg av å være en kommunal stilling.

Etter dissenterlovens § 17 kan en kirkeverge ikke være dissenter. Kravet må naturlig oppfattes positivt, slik at kirkevergen må være statskirkelem. Slik ble det visstnok oppfattet i en sak som vakte en del oppsikt og kritikk. En kommunepolitiker søkte stillingen som kirkeverge. Da det ble pekt på at han stod utenfor statskirken, og at medlemskap i den måtte antas å være en forutsetning, meldte han seg inn i statskirken, og fikk stillingen. Forholdet viser svakheten hvor man reduserer bekjennelseskravet til det rent formelle å stå som medlem av statskirken.

Komitéen antar at det naturlige må være at man av en kirkeverge venter mer enn blott formelt medlemskap i statskirken. Han bør ha en positiv interesse for kirken og dens virke. Særlig i større byer vil arbeidet bli av omfattende praktisk administrativ og bygningsteknisk art. I og for seg er det ikke noe i veien for at en som står utenfor kirken, både kan ha en slik innstilling til den og for øvrig være slik kvalifisert at han ville egne seg til oppgaven. Komitéen antar imidlertid ikke at

det vil være rimelig helt å sløyfe kravet om bekjennelse i form av medlemskap; det bør være en normal minimumsfordring. Men hvor den kirkelige instans ikke har imot det, bør unntaksvis også en som står utenfor statskirken, kunne ha stillingen.

e. Kirketjener

hører etter kirkelovens § 49 til ved enhver kirke. Også for ham gjelder at det er naturlig at han er kirkelig interessert og medlem av den kirke han betjener. Noen direkte gudstjenestlige funksjoner har han imidlertid ikke, så strengt nødvendig for hans arbeid kan man ikke si at det er at han deler kirkens bekjennelse. Etter gjeldende rett utelukker dissenterlovens § 17 at han kan være dissenter.

Det er menighetsrådet som ansetter kirketjener og utferdiger instruks for stillingen, jfr. kirkeordningslovens § 29 d. I og for seg ville det derfor neppe være betenkelig å sløyfe enhver bekjennelseskrav for kirketjeneren, idet en må anta at menighetsrådet vil vareta de kirkelige interesser. Imidlertid antar komitéen at det kan være rimelig å la kirketjeneren gå inn under en felles bestemmelse for kirkelige tjenestemenn som bør være medlemmer av statskirken, med mindre de kirkelige myndigheter finner grunn til å fravike kravet i det enkelte tilfelle.

I praksis blir ofte stillingen som kirketjerner og klokker forent; da er det klart at vedkommende unntaksfritt må tilhøre statskirken.

f. Graver

skal det være ved hver kirkegård. Grav skal ikke åpnes uten hans medvirkning, jfr. kirkelovens § 38. Også han ansettes av menighetsrådet, og lønnes av kommunen. Han kan etter dissenterlovens § 17 heller ikke være dissenter. Overfor graveren er dette krav noe mindre nærliggende enn for de andre tjenestemenn. Han medvirker ikke ved noen kirkelig handling, og kirkegården er i motsetning til kirkehuset til for alle, medlemmer av statskirken som for utenforstående. Som tidligere nevnt er det bare få dissenter samfunn som har egne kirkegårder. Noen synderlig grunn til å holde på noe bekjennelseskrav for graveren er det derfor knapt. Men på den annen side er det neppe tilstrekkelig grunn til å ha noen særregel for ham, så han bør vel settes i samme stilling som de øvrige som menighetsrådet bør kunne velge selv om de står utenfor statskirken.

I samme stilling som graver står en rekke andre kirkelige tjenestemenn, ringer, korsanger, dørvakt o.l. som ansettes av menighetsrådet og lønnes av kommunen. Komitéen antar

at samme regel bør gjelde for disse som for graveren.

6. Tjenestemenn ved Kirkedepartementets kirkeavdeling.

Som nevnt er ikke embetsmenn ved Kirkedepartementets kirkeavdeling tatt med blant dem som har bekjennelsesplikt. Et slikt krav gjelder heller ikke de øvrige tjenestemenn ved kirkeavdelingen, konsulenter, sekretærer og assistenter.

Formodentlig har det aldri vært noen byråsjef eller ekspedisjonssjef ved kirkeavdelingen og neppe noen sekretær heller som ikke har vært medlem av statskirken. Det er ikke særlig trolig at det skulle bli utnevnt noen dissenter heller. Det ville vanskelig være forenlig med Grunnlovens § 4 at det ble gjort. Den pålegger Kongen å bekjenne seg til, håndheve og beskytte den evangelisk-lutherske religion.

Den som skal arbeide i kirkeavdelingen, bør naturlig være medlem av statskirken. Det hører med til det krav til positiv interesse for sitt arbeidsområde og samhörighet som bør kunne stilles til enhver tjenestemann. Selvsagt vil det kunne hevdes at det i de underordnede stillinger ikke kan være noen nødvendig forutsetning for å kunne gjøre et godt arbeid. Under kirkeavdelingen hører også saker om opplysningsvesenets og andre fond, forvaltning av prestegårder og revisjon av offentlige stiftelser, saker som ikke har noen nær tilknytning til det som berører kirkens bekjennelse. Men kirkeavdelingens hovedoppgave er likevel å være det sentrale forvaltningsorgan for statskirken. Det synes da å være en rimelig forutsetning at dens tjenestemenn i det minste er så vidt positivt interessert i kirken at de er medlemmer av den.

Etter komitéens syn kan et slikt krav ikke representere noen virkelig innskrenkning i trosfriheten. I ethvert trossamfunn som ikke er organisert som statskirke, er det en selvfølge at tjenestemenn i administrasjonen er medlemmer av det. Den ting at Den norske kirke er organisert som statskirke, gir ikke i seg selv noen grunn til at det bør være annerledes for dens vedkommende. I forhold til spørsmålet om trosbekjennelse er det rimelig å anse kirkeavdelingens personale som kirkelige, administrative tjenestemenn. De bør ikke stå utenfor den kirke hvis forvaltningsorgan de er; det ville jo også lett medføre at de stod i en viss opposisjon til den.

Noen urimelighet overfor personer utenfor statskirken vil et slikt krav ikke bety. Imidlertid kan det vel kanskje være rimelig å

åpne en viss adgang til dispensasjon for særlige tilfelle. Om en veltjent underordnet tjenestemann i kirkeavdelingen, f. eks. en assistent, skulle gå ut av statskirken og inn i en dissentermenighet, burde det ikke uten videre føre til at vedkommende måtte forlate sin stilling. Her burde ansettelsesmyndigheten kunne beslutte at vedkommende kunne fortsette, såfremt det ikke var grunn til å regne med at det ville være forbundet med ulemper. Det samme bør også gjelde noe betydningsfullere stillinger, når de ikke har noe direkte med sentrale kirkelige saker å gjøre.

7. Lærer i kristendoms-kunnskap i folkeskolen.

a. Bekjennelseskravets utvikling og stilling.

Dissenteres adgang til å være lærer i folkeskolen, og til å undervise i kristendoms-kunnskap har opptatt frikirkenes sterkt. Spørsmålet har hyppig vært oppe i den offentlige debatt fra slutten av forrige århundre til i dag. Spørsmålet står i nøye sammenheng med arten av den norske folkeskole og religions-fagets stilling. Fra statskirkelig hold blir gjerne folkeskolens kristendomsundervisning betegnet som kirkens dåpsundervisning. Historisk henger det sammen med at folkeskolen hos oss begynte som en opplæring i kristendoms-kunnskap som førte fram konfirmasjonen, bekræftelsen av dåpspakten. Det fremheves vanlig at når kirken døper alle barn som bringes til dåp, uten garanti for at foreldre og faddere vil ta alvorlig sine plikter til å oppdra barnet i «den kristne forsakelse og tro», er det i tillit til at alle barn i det minste gjennom folkeskolen vil få et minstemål av kristendoms-kunnskap og kristen moral og livsholdning.

Det historiske grunnlag for utviklingen av folkeskolen er reformasjonen med dens krav om kristendomsundervisning for alle barn. Hos oss regner man at det første viktige skritt ble tatt med innføringen av konfirmasjonen i 1736. I 1739 kom den første forordning om skoler på landet. Den innførte formelt skoletvang selv om det ikke ble effektivt gjennomført i praksis. Den forutsatte at prestene sørget for å finne ungdommer som kunne egne seg til lærere, og som de selv ga litt undervisning. For det meste hadde man bare omgangsskole. Opprettelse av opplysningsvesenets fond i 1821 ved salg av overflødig kirkegods skaffet midler til å forbedre skolene.

Samme år ble det første lærerseminar opprettet på Trondenes.

I 1827 kom lov om almueskoler på landet,

og i 1848 en tilsvarende for kjøpstedene. I 1860 kom en ny lov om almueskolen på landet som innførte utvidet skoleplikt, og nye fag som historie, geografi og naturfag. Først den brøt for alvor med prinsippet om almueskolen som vesentlig er kristendomsskole. Lærebøkene i religion skulle ikke lenger være de ordinære lesebøker. Mens tilsynet med undervisningen før i alt vesentlig hadde ligget direkte under geistligheten, ble det opprettet kommunale skolekommisjoner med soknepresten som ordfører og den residerende kapellan, hvis der var en, som vara-ordfører. For øvrig skulle formannskapetets ordfører være medlem, en lærer og så mange som kommunestyret valgte. Stiftsdireksjonen skulle være amtets skolestyre. I hvert stift skulle det være en skoledirektør.

Denne utvidelse av skolen fra kristendoms-skole til en almen opplysningsskole fremkalte somme steder reaksjoner i kretser som så med mistillit på en undervisning som gikk ut over det ene fornødne for salighets sak, og at ungdommen skulle lese eventyr og diktning. Det bidrog som foran nevnt bl. a. til dannelsen av den Jarlsbergske frimenighet som fikk egne skoler.

I 1889 kom de nye lover om folkeskolen på landet og i kjøpstedene og gjennomførte i det vesentlige den moderne folkeskole, med kommunevalgt skolestyre som ansetter lærere og innen lovens ramme sørger for undervisning. De ble avløst av skolelovene av 1936, som igjen ble avløst av skoleloven av 1959. I de mellomliggende år var det stadig endringer i skolelovene.

Det følger av folkeskolens opprinnelse at den fra sin begynnelse har vært strengt konfesjonell og positivt kristelig. Dens preg er etter hvert blitt sterkt endret, etter som fagkretsen stadig er blitt utvidet. Det vil ikke være riktig å se dette bare som en utvidelse på kristendomsundervisningens bekostning. Skoletiden er sterkt økt, og undervisningen i andre fag, særlig norsk, vil også komme kristendomsundervisningen til gode, idet timene i faget selvsagt blir mer effektive når de ikke belastes med undervisning i lesning og skrivning, m. v. som i gamle dager. Den kristendoms-kunnskap barn i dag lærer i sin skoletid, skulle neppe kvantitativt være mindre enn i omgangsskolens. Men også arten av kristendoms-kunnskap er endret; istedenfor lesning i Bibel og utenatlæring av katekisme er kommet mer bibelhistorie og kirkehistorie, slik at en sammenlikning ikke er lett. Dertil kommer den relative betydning av faget som er totalt endret, noe som i seg selv er en vesentlig forskjell.

Tilsvarende er ledelsen av og tilsynet med

folkeskoleundervisningen blitt endret, idet den har gått over fra geistligheten til folkevalgte organer og særlige tjenestemenn.

Det har fra mange hold opp gjennom årene vært slått til lyd for eller foreslått endringer i kristendomsundervisningen i retning av å gjøre den mindre dogmatisk eller å legge den om til konfesjonsløs undervisning; blant annet ble spørsmålet drøftet i Odelstinget i 1915 og i 1917.

Stortingsmann Carl Bonnevie foreslo i 1915 at paragrafen om religionsundervisningen skulle få sådan ordlyd: «Som mål for undervisningen i kristendoms-kunnskap fastsettes sikkert kjennskap til hovedtrekkene i Jesu liv og lære og til de viktigste begivenheter i kristendommens historie.» Stortingets kirke- og undervisningskomité, som behandlet forslaget, kunne ikke gi sin tilslutning til forslaget, heller ikke Arbeiderpartiets to representanter i komitéen (Gjøsstein og Ribs-skog), skjønt de var enige i at det burde foretas en forandring i undervisningen. De henstillet derfor til departementet å ta spørsmålet opp til overveielse og også utrede spørsmålet om konfesjonsløs skole, en henstilling som ble gjentatt i 1917. Det ble en lang debatt under sakens behandling i Odelstinget. Bonnevies forslag kom ikke opp til votering, men Johan Castberg uttalte fra presidentplassen at han ville ha stemt for det. (Kfr. Forhandlinger i Odelstinget 1915, side 1103—1123, og for 1917, side 933—1002 og stortingsdokument nr. 35/1915, side 24.) — Noen utredning av disse spørsmål kom departementet ikke til å foreta. I 1954 sendte Carl Bonnevie en henstilling til Regjeringen om forandring i kristendomsundervisningen. I sin bok «Kirkens reformering» (1958) opplyser Bonnevie at henstillingen har vært forelagt rikets biskoper og skoledirektører til uttalelse: av biskopene var det bare biskop Schjelderup og av skoledirektørene halvparten som i hovedsaken støttet hans forslag. I skrivende stund (februar 1961) er Forsøksrådets undervisningsplan for kristendomsfaget for den 9-årige skolen til uttalelse hos bl. a. skolestyrene og menighetsrådene.

Spørsmålet om konfesjonsløs religionsundervisning har ikke vært programfestet av andre politiske partier enn Det norske Arbeiderparti i tidsrommet 1918 til 1927. Det norske Arbeiderparti vedtok med stort flertall på sitt landsmøte i 1918 følgende passus i stortingsprogrammets skolepost: «Kristendoms-kunnskap utgår av skolens fagkrets. Den nødvendige kirke- og religionshistoriske kunnskap meddeles som ledd i historieundervisningen.» I overensstemmelse med dette syn foreslo de tre medlemmer av Det norske

Arbeiderparti i Den parlamentariske skolekommissjon i sin innstilling av 1927 prinsipalt at kristendomsundervisningen utgår av folkeskolens og den høgere skoles fagkrets, subsidiært at undervisningen i folkeskolen omlegges så den mister enhver dogmatisk karakter. (Den parlamentariske skolekommissjons Innstilling II, side 14, og Innstilling V, side 225.) — Imidlertid ble Arbeiderpartiets skolepost i programmet endret på dette punkt, og ved behandlingen i Odelsting og Lagting i 1936 av folkeskoleloven for landet og kjøpstedene, ble både formålsparagrafen (§ 1) om «kristelig og moralsk oppdragelse» og § 9 om målet for kristendomsundervisningen enstemmig vedtatt. — Ved behandlingen av skoleloven av 1959 ble det heller ikke tatt opp noe forslag om at religionsundervisningen skulle gjøres konfesjonsløs.

Spørsmålet om religionsundervisning i fortsettelsesskolen — framhaldsskolen — har vært drøftet ved flere leiligheter. Den departementale komité for fortsettelsesskoler og fagskoler av 1919 som to år senere avga sin innstilling, kom enstemmig til at religion ikke burde tas opp i fagkretsen, men at det religiøst-etiske moment sterkt måtte fremholdes i alle fag og under hele skolens virksomhet. I morsmålsundervisningen kunne nå og da en time anvendes til bibellesning med etterfølgende samtale, og under samfunns-læren ville det jevnlig bli anledning til å dvele ved kristelige og moralske grunnsetninger som uomgjengelig nødvendige for samfunnets beståen. (Kfr. Innstilling om fortsettelsesskoler og fagskoler, 1921, side 23.) — Denne innstilling kom ikke til videre behandling, vel vesentlig fordi de økonomiske forhold i vårt land på den tid ikke tillot videre utbygging av disse skolearter.

Den neste komité, «Framhaldsskole-komitéen av 1936», som året etter leverte sin innstilling, foreslo 1 time religion i uken, men det skulle ikke brukes lærebok og ikke gis lekser. Timen skulle nyttes til friere samtaler som tok sikte på moralsk påvirkning og oppbygging av gode grunnsetninger for livet hos elevene. (Kfr. Innstilling til lov om framhaldsskoler, 1937, side 46.) — På grunnlag av denne innstilling ble det fremsatt lovproposisjon i 1939. Et flertall i kirke- og undervisningskomitéen ville ha kristendoms-kunnskap som pliktig fag i framhaldsskolen. Saken skulle behandles i Odelstinget 8. april 1940 om ettermiddagen, men man fikk da annet å tenke på.

Den nye lovproposisjon om framhaldsskoler i 1946 hadde heller ikke kristendoms-kunnskap med som pliktig fag, men det var en bestemmelse om at hvert enkelt skolestyre

kunne fastsette fagplan og dermed avgjøre om faget skulle være med eller ikke. Det var atskillig strid om spørsmålet, men proposisjonens formulering ble i Odelstinget vedtatt med 57 mot 52 stemmer. I praksis er stillingen den at det bare er 1 av ca. 200 kommuner som ikke har tatt med kristendoms-kunnskap i fagkretsen for framholdsskolen, men time-tallet i faget varierer.

Spørsmålet om foreldrenes adgang til å kunne fritta sine barn for kristendoms-undervisningen ble drøftet av Den parlamentariske skolekommissjon av 1922. Den direkte foranledning var at Landsmøtet for Det norske lutherske indremisjonsselskap gjennom sin sekretær Joh. M. Wisløff i 1920 hadde frem-satt følgende lovforslag for Odelstinget: «Også foreldre i statskirken kan forlange sine barn fritatt for å delta i skolens kristendoms-undervisning, når de godtgjør for skolestyret, at de på annen måte vil skaffe dem den lovbestalte undervisning i dette fag.»

I den ledsagende adresse heter det bl. a.: «Det grunnleggende synspunkt for den kirkelige administrasjons behandling av disse spørsmål må etter vårt syn være dette at bibel- og bekjennelsestro kristne i vårt land aldri lovformelig kan tvinges til å la seg kirkelig betjene eller sine barn kristelig undervise av prester og religionslærere som fornekte den kristelige tro slik den er uttrykt i vårt eget kirkesamfunns bekjennelses-skrifter. Vi mener å ha rett til å kreve dette både i rettferdighetens og i åndsfrihetens navn.»

Den parlamentariske skolekommissjon delte seg i dette spørsmål i et flertall og et mindretall. Flertallet ga sin tilslutning til forslaget om at også statskirkelige foreldre kunne forlange sine barn fritatt for å delta i kristendomsundervisningen. Begrunnelsen var den foreliggende situasjon med strid mellom statskirkemedlemmer om fortolkningen av vår kirkes eller den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter. En juridisk formulering i skoleloven om kristendomsundervisningen ville ikke kunne løse denne strid, men flertallet fant at man burde utvide adgangen for foreldre til å holde sine barn borte fra religionsundervisningen. — Mindretallet var imot at foreldre som sto i statskirken, skulle få rett til å kreve sine barn fritatt for undervisning i skolens religionsundervisning. Begrunnelsen var at skolens kristendomsundervisning var betryggende ordnet og at undervisningen ikke ga berettiget grunn til klage i en utstrekning som skulle gjøre en lovendring nødvendig. En lovendring ville føre «kirkestriden» inn i skolen og ut

blant barna hva som neppe ville være til gagn for deres rolige utvikling. En lovendring kunne komme til å legge hindringer i veien for skolens samlede virksomhet. (Den parlamentariske skolekommissjon. Innstilling II 1926, side 12—16.)

Noen slik lovendring er ikke blitt vedtatt hos oss, og kravet om endring er visstnok ikke senere blitt gjort.

I Danmark har derimot også medlemmer av folkekirken adgang til å få sine barn fritatt for kristendomsundervisningen i skolen, mot på annen måte å sørge for opplæring, jfr. foran kap. XI. 3. I praksis er visstnok adgangen lite nyttet.

Fremdeles har vår folkeskole et klart kristelig og konfesjonelt preg. Dette kommer til uttrykk i en rekke bestemmelser i skoleloven.

§ 1, formålsparagrafen sier at skolen «skal hjelpe til å gjeva elevane ei kristeleg og moralsk oppseding.»

§ 6 nevner kristendoms-kunnskap som et av de obligatoriske fag.

§ 6. 3. «Born av foreldre som ikkje høyrer til statskyrkja, skal heilt eller delvis vera fritekne for undervisning i kristendoms-kunnskap når foreldra krev det.»

§ 7 om skoleplan sier at «Målet for opplæringa i kristendoms-kunnskap vert fastsett so at borna skal vera stode i kjennskap til hovudinnhaldet i bibelsoga, til dei viktigaste hende i kyrkjesoga og til den kristne barne-lærdomen etter den evangelisk-lutherske truvekjenninga.» Det heter for øvrig videre: «I samband med undervisninga i historie, samfunnslære og samtidskunnskap, skal det i 9-årig skole gjevast eit oversyn over andre religionar og arbeidet for fred og skjønnssem-d mellom folkeslaga og nasjonane.»

§ 10. 4. «Elevar som høyrer til eit religions-samfunn utanfor statskyrkja, har rett til å vera borte frå skulen dei dagane samfunnet deira held helg, når foreldra syter for at borna deira likevel kan fylgja med i opplæringa.»

§ 15. 3. «Dersom ein lærar skal undervisa i kristendoms-kunnskap, må han høyra til statskyrkja eller eit religions-samfunn som har den same læra som statskyrkja.»

§ 29. 6. «Rett til å vera til stades på møte i skolestyret, til å uttale seg og få si mening førd i møteboka har: d) Soknepresten eller ein prest oppnemnd av bispen, i saker om opplæringa i kristendoms-kunnskap.»

§ 38. «Opplæringa i kristendom. Bispen, soknepresten eller ein prest bispen peikar ut, har rett til å høyra på undervisninga i kristendoms-kunnskap og gje råd i saker som gjeld denne undervisninga.»

I samme forbindelse kan nevnes lov om embetsmenns trosbekjennelse § 1: «Foruten geistlige embetsmenn, de under det teologiske fakultet hørende universitetslærere og overhøde embetsmenn, hvem det påligger å gi undervisning i kristendom, skal alle ved folkeskolen eller til dens fremme ansatte embetsmenn og bestyrere av skoler for den høyere almindelse bekjenne seg til statens offentlige religion.»

For de foran nevnte embetsmenn og be-

styrere (rektorer under skolevesenet) kan Kongen i særlige tilfelle fravike denne bestemmelse når vedkommende embetsmann ikke skal gi undervisning i kristendomskunnskap.»

At folkeskolen både må gi undervisning i evangelisk-luthersk kristendom og oppdra elevene i denne er antatt å følge av Grunnlovens § 2 og av at den alt overveiende del av folket hører til statskirken. Også bestemmelsen i Grunnlovens § 6 om at Kongen skal bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion og håndheve og beskytte den, kan sies å tale for det. Det samme gjelder § 16 om at Kongen bl. a. påser at religionens offentlige lærere følger de dem foreskrevne normer.

Den bestemmelse som her er aktuell, § 15.3. i folkeskoleloven, har sin særlige historie.

At lærere skulle tilhøre statskirken, var i folkeskolens første tid en så selvsagt ting at det ikke behøvde å sies i lov. Almueskolelovene, for kjøpstedene av 1848, eller for landet av 1860, hadde ingen bestemmelser om det. Med de få dissenterne som fantes, og med skolens sterkt kristelige og konfesjonelle preg, og med ansettelses- og avskjedigelsesmyndigheten hos biskop, skolekommisjon med prest som formann eller hos stiftsdireksjonen, var det neppe behov for noe lovbud. I forbindelse med endringen av Grunnlovens § 92 i 1878, ble det også uttalt at det var en selvfølge at læreren, i egenskap av religionslærere, hadde bekjennelsesplikt.

Folkeskoleloven for landet av 1889 bestemte i § 26 foruten at lærerne skulle tale landets språk og ha innfødsrett etter Grunnloven § 92 e—d: «Ingen kan erholde ansettelse i fullstendig lærerpost eller som hjelpelærer med mindre han tilhører Statskirken.» Den tilsvarende § 28 i byskoleloven hadde ikke med ordene «som Hjælpelærer». I byene var det således adgang for dissenterne til å være hjelpelærer, mens det på landet var helt utelukket. Denne bestemmelse ble for øvrig som en innskrenkning i trosfriheten, bekjempet ved lovens behandling i Stortinget bl. a. av senere statsråd og biskop Wexelsen.

Norges dissenterting, som ble dannet i 1902, vedtok i 1906 følgende uttalelse: «Dissentertinget, som beklager at velskikkede lærerkrefter blant dissenterne av konfesjonelle grunner er utelukket fra ansettelse i folkeskolen, anser det høyst påkrevet at religionsundervisningen i folkeskolen anlegges med objektiv undervisning etter bibelen som lærebok, således at adgang åpnes også for dissenterne til ansettelse som lærere i folkeskolen.»

Som svar på en henvendelse fra kirkekommissjonen av 1908 foreslo Den evangelisk lutherske frikirke i 1910 at dissenterl. § 17 skulle få følgende ordlyd: «Dissenterne kan

ikke beklæde ombud eller bestilling i statskirken, hvorimod kristne dissenterne gives adgang til ansettelse som lærere i folkeskolen.» Forslaget førte ikke til noe.

Visstnok i forbindelse med at en lærer og en lærerinne i Ås ble avskjediget fordi de var trådt ut av statskirken, ble spørsmålet om lovendring tatt opp. I 1915 ble landsfolkeskolelovens § 26. 2. ledd gitt følgende ordlyd: «Skal den som ansettes, overdrages undervisning i kristendomskunnskap eller føre tilsyn med undervisning i kristendomskunnskap, f. eks. i egenskap av bestyrer eller inspektør, må han tillike tilhøre statskirken.» Derved var det også på landet åpnet mulighet for at en person utenfor statskirken kunne være lærer. Dette forutsatte imidlertid i praksis at det ved samme skole var i det minste en annen lærer som kunne overta undervisningen i kristendomskunnskap.

Bestemmelsen i byskoleloven ble endret tilsvarende i 1917. I 1935 fremsatte regjeringen proposisjon til endring av landsskolelovens § 26, byskolelovens § 28 på grunnlag av et lovforslag fra Den Evangelisk Lutherske Frikirke, fremmet av stortingsmennene Sven Svensen og Rudolf Peersen. Ved den lovendring som ble vedtatt i juni 1935 fikk paragrafene 26 og 28 følgende ordlyd: «Skal den som ansettes, overdras undervisning i kristendomskunnskap eller føre tilsyn med undervisning i kristendomskunnskap, for eks. i egenskap av bestyrer eller inspektør, må vedkommende høre til statskirken eller et annet trossamfunn, hvis lærer faller sammen med statskirkens.» Denne bestemmelse ble gjentatt i de nye folkeskolelover av 1936 og går igjen i skoleloven av 1959 § 15. 3.

Etter frigjøringen i 1945 foreslo Norges dissenterting at landsskolelovens § 25. 2. byskolelovens § 26 2 skulle få et tillegg om at en lærer som tilhørte et trossamfunn hvis lære avvek fra statskirkens, skulle kunne undervise i kristendomskunnskap dersom han ga skriftlig erklæring om at han ville undervise overensstemmende med lærebøkene og den evangelisk-lutherske lære. Bispemøtet tok i 1950 enstemmig avstand fra forslaget. Det er ikke blitt fremmet videre.

I forslaget til ny skolelov, Ot. prp. nr. 30 1958 hadde regjeringen ikke noe forslag om endring av reglene om dissenteres adgang til å bli lærere. I kirke- og undervisningskomitéens innstilling ble spørsmålet berørt i en særuttalelse av stortingsmann Jørgensen: «Komitéens medlem Jørgensen vil uttale at han er av den mening at det bør lempes noe på bestemmelsene om hvem som kan undervise i kristendomskunnskap. Det bør åpnes adgang for medlemmer av visse dissenter-samfunn til å undervise i dette fag. Forutsetningen må være at disse dissentersamfunn ikke skiller seg avgjørende fra statskirkens lære. Da imidlertid Dissenterlovkomitéen av 1957 arbeider med dette spørsmål, finner ikke dette medlem grunn til å fremsette forslag

til lovendring på det nåværende tidspunkt, men forutsetter at departementet i samråd med lærerutdanningsrådet tar opp spørsmålet når Dissenterlovkomitéens innstilling foreligger.»

Under sakens behandling i Odelstinget uttalte han: «Min hensikt med å fremme denne særuttalelse er å forsøke å lempe litt på denne bestemmelse i paragraf 15, punkt 3. Det er ikke noe forslag fra min side i dag, men det er en særuttalelse. Det er ikke min hensikt å sidestille kristendomsundervisningen med ethvert annet fag og gi tillatelse til at alle lærere som ikke tilhører statskirken skal ha adgang til å gi denne undervisning. Det er heller ikke min hensikt å åpne adgang for katolikker til å gi denne undervisning, heller ikke ateister, men derimot for visse dissenter. Det er fra min side bare tale om å lempe på bestemmelsene ved å gi en del dissenter hvis lære ligger nær opp til statskirken, adgang til å undervise i dette fag.

Det vil naturligvis være et skjønnsspørsmål hvor langt en skal gå, og hvordan en skal fastsette hvilke dissentersamfunn som skal få denne rett. Jeg kunne tenke meg at det ble fastsatt bestemte regler for det av Kongen, etter rådføring med tilråding av biskopene. Kristendomsundervisningen er en bekjennelsesundervisning, og det er ikke min hensikt å rokke dette forhold eller å endre undervisningens innhold, men jeg tror at denne undervisning vil kunne bli gitt like godt og uangripelig av lærere som nå er avskåret fra dette. Om dissenterne selv av samvittighetsgrunner vil påta seg denne undervisning, er en sak for seg. Det blir opp til den enkelte lærer å ta bestemmelse her.

En må selvsagt ha trygghet for at undervisningen skjer etter de planer og med det innhold som undervisningsplanene foreskriver. Foreldrene må også være sikker på at deres barn får en opplæring i kristendom som ikke strider mot den lære som er den offisielle, og jeg mener at en slik undervisning sikkert naturlig kan gis av lærere fra en rekke dissentersamfunn. Etter loven kan dissenterne kreve at deres barn blir fritatt for å delta i kristendomsundervisning. På mine kanter av landet har jeg inntrykk av at kristendomsundervisningen gis i en så grei form av lærerne — når det gjelder de spørsmål det er uenighet om mellom de forskjellige kirkesamfunn — at dissenterne svært ofte lar sine barn delta i kristendomsundervisningen, fordi foreldrene selvsagt ser det verdifulle i denne undervisning. Slik er det sikkert mange steder i landet ellers.

En av de ting som taler for en lemping her, er det forhold at det ikke lenger er det kampforhold til stede mellom statskirken og de forskjellige kirkesamfunn som det var før, tvert imot. Mange steder i landet vårt foregår det et godt samarbeid nettopp på disse felter. Det er f. eks. alminnelig mange steder at der arrangeres fellesmøter, felles bønneuker osv. Hvert år på nyåret blir det gjerne innledet med slike møter. Der deltar presten, frikirkeforstanderen, medlemmer av Indremisjonen, emissærer, pinsevenner osv. sammen og taler i hverandres lokaler. Dette er en utvikling som hilses med glede av alle interesserte. Man kan ikke hevde det kristne fellesskap og samtidig sette utenfor fellesskapet endel av dem som hører til der. Mange

er interessert i å finne en ordning, slik at kløften mellom de forskjellige samfunn blir minst mulig.

Hvorom allting er — mange lærere er i dag utestengt fra å gjøre fullgod tjeneste som lærer på grunn av denne lovbestemmelsen i paragraf 15, punkt 3. Og denne bestemmelse fører mange steder til urimeligheter. Det hender at myndighetene rett og slett ser gjennom fingrene med bestemmelsen. Situasjonen er vanskelig, særlig i de små skolekretser med en lærer.»

I anledning av denne uttalelse sa derpå stortingsmann sokneprest Christie: «Jeg skal først få si noen ord om den siste sak som den foregående taler hadde fremme, nemlig adgangen for dissenterne til å være lærere i folkeskolen. Den uttalelse som herr Jørgensen har gitt i komitéen, møtte der sympati fra alle medlemmers side, så vidt jeg skjønner, iallfall fra min side. Jeg vet at der, som det står i hans uttalelse, at det arbeides med dette spørsmål i forbindelse med dissenterloven og revisjonen av den, og jeg tror man kan regne med at der ikke på noe hold finnes noe uvilje mot at man her kommer fram til en løsning. Men det har vist seg å være vanskelig, har jeg hørt fra dem som arbeider med det i kommisjonen. Det er vanskelig i en sak som denne å finne fram til regler som ikke bryter med prinsippet om toleranse både overfor flertallet og mindretallet, men som heller ikke bryter med den enkeltes samvittighet. Jeg vet ikke riktig hvor langt man er kommet, men at man arbeider med det, er sikkert, og jeg vil bare uttale som mitt ønske og mitt håp at man der kunne finne fram til et brukbart resultat, for det føles av mange — ikke bare innenfor dissenterens krets, men også utenfor — som litt av et problem at man ikke har kunnet finne en skikkelig og brukbar løsning på dette område.»

I pressediskusjonen omkring den nye skolelov ble også spørsmålet om dissenterens adgang til å undervise i kristendoms-kunnskap atskillig drøftet med innlegg for og imot.

b. Ordningen i de andre nordiske land.

En sammenligning med de andre nordiske land er av særlig interesse, fordi også de har statskirke med tilslutning av den overveiende del av befolkningen.

Danmark.

Etter § 1 i den danske folkeskoleloven av 18. juni 1958 skal kristendomsundervisningen i folkeskolen være i overensstemmelse med den evangelisk-lutherske lære. Uten at loven har noen særlig bestemmelse om det, har det på grunnlag av § 1 vært antatt at det er en normalforutsetning for ansettelse som lærer i folkeskolen at man tilhører folkekirken. Det må særskilt tillatelse til for at en som står utenfor folkekirken, kan bli lærer. Forutsetningen er da at han ikke underviser i reli-

gion, og at han ikke gjør propaganda for avvikende religiøse meninger.

§ 53 i folkeskoleloven gir en lærer som har plikt til å undervise i kristendomskunnskap adgang til å søke skolestyret om å bli fritatt for det. Hvis det ikke kan ordnes ved bytte av timer med andre lærere, kan skolestyret anta en utenforstående kvalifisert person til lærer i kristendomskunnskap på vedkommende lærers bekostning.

Dersom en lærer ikke kan undervise i kristendomskunnskap, plikter han å gjøre oppmerksom på det i sin søknad. En lærerskolekandidat i den stilling vil alltid få påtegning om det på sitt eksamensvitnesbyrd. En lærerskoleelev som ikke tar prøve i kristendomskunnskap, har ikke full fagkrets, og får ikke fullt eksamensbevis med hovedkarakter.

Det er det formelle medlemskap i folkekirken som ansees for avgjørende. Hvilken personlig holdning læreren inntar til kristendommen er ikke gjenstand for prøve når han er villig til å undervise i religion. For å være medlem av folkekirken, må man være døpt, og ikke senere trått ut. Om man er borgerlig konfirmert, spiller ingen rolle.

Medlemskap i frimenighet medfører at man går ut av folkekirken. Det behøver ikke lede til at en lærer som underviser i kristendomskunnskap, blir fratatt faget, hvis frimenigheten er evangelisk-luthersk og de lokale skolemyndigheter ikke reiser noen innvending.

Spørsmålet om dissenteres adgang til lærerstilling i folkeskolen står således i Danmark i liknende stilling som i Norge. Formelt er adgangen for dissenter til lærerstilling noe snevrere. Men en må formodentlig regne med at spørsmålet er adskillig mindre akutt enn hos oss, fordi man i Danmark har så mange friskoler, både innen- og utenfor folkekirken.

Finland.

Religionsundervisning skal i offentlig skole gis etter det religionssamfunns trosbekjennelse som flertallet i skolekretsen tilhører. Hvor minst 20 elever tilhører en annen bekjennelse, kan det forlanges undervisning i disses egen bekjennelse av en lærer som tilhører samme tro.

Disse regler er visstnok særlig formet med sikte på de to statskirker, den evangelisk-lutherske og den gresk-katolske, men gjelder for alle.

Elever som tilhører trossamfunn hvis lære det ikke undervises i, kan bli fritatt for å delta i den vanlige kristendomsundervisning,

men skal da ha særskilt undervisning i religionshistorie og etikk.

Da 95 pst. av befolkningen tilhører den evangelisk-lutherske statskirke, er det visstnok sjelden det er spørsmål om undervisning i annen lære, eller i konfesjonsløs religion og etikk. Lærerne behøver ikke tilhøre noen bestemt trossamfunn medmindre de skal undervise i kristendomskunnskap. Men ofte, og særlig på landsbygden vil evangelisk-lutherske lærere bli foretrukket fordi de kan undervise i kristendomskunnskap ved siden av de andre fag.

Island.

Etter opplysning komitéen har fått fra den islandske skoledirektør, gjennom Islands ambassade, er bibelhistorie obligatorisk fag for alle folkeskoleelever. Troselære er derimot ikke obligatorisk, og undervisningen i dette fag foreståes av prestene. Lærerne behøver ikke stå i statskirken, og har ingen som helst bekjennelsesplikt, men står helt fritt. Den konfesjonelle kristendomsundervisning er det således prester som forestår.

Sverige.

Den svenske lovgivning på dette område har særlig interesse. Lærernes bekjennelsesplikt ble utførlig drøftet i forarbeidene til religionsfrihetsloven av 26. oktober 1951.

Etter § 4 i regjeringsformen av 1809 som den lød før 1953, skulle statsrådets medlemmer være av «den rena evangeliska läran.» Etter § 28 gjaldt samme krav alle innehavere av presteembete eller annen stilling med plikt til å undervise i kristendom eller teologisk vitenskap. Alle andre kunne bekjenne seg til kristen troselære, eller den mosaiske tro. Bestemmelsen gjaldt imidlertid bare stillinger som Kongen utnevnte til.

En rekke bestemmelser for forskjellige slags skoler inneholdt krav om at de som skulle undervise i kristendom, måtte tilhøre den svenske kirke.

Et forslag i 1918 om at konfesjonskravet i regjeringsformen skulle vesentlig innskrenkes eller oppheves, ble ikke bifalt, og konfesjonskravene besto til 1952.

I en utredning i 1927 (SOU 1927: 13. 163) kom et nedsatt utvalg til at bekjennelseskravet for lærere i kristendomskunnskap kunne betegnes som på den ene side uberettiget eller overflødig,

- 1) fordi det stengte ute personer som ellers ville være skikket som religionslærere, men av samvittighetsgrunner ikke ville tilhøre statskirken,
- 2) fordi skoleplanene ikke forutsatte den

samme konfesjonsbundne undervisning som tidligere

- 3) fordi konfesjonskravet ikke kunne gi garanti hverken for at læreren personlig var skikket, eller hadde en indre tilslutning til kirkens tro
- 4) fordi staten i kravet til lærernes utdanning, i formen for deres ansettelse og kontrollen med deres tjeneste, og valget av lærebøker hadde andre og sterkere garantier for en riktig religionsundervisning i skolene.

Konfesjonskravet kunne på den annen side betegnes som berettiget og hensiktsmessig,

- 1) fordi det klart angir at det gjelder visse grenselinjer for hvem den svenske ungdoms religiøst-etiske undervisning skal være betrodd, med sikte på å stenge ute personer som ikke føler samhørighet med vårt folks alminnelige religiøse oppfatning,
- 2) fordi det temmelig effektivt utelukker personer med en virkelig fremmed religionsoppfatning fra å være lærere i kristendoms-kunnskap.

Dissenterlovkomitéen (SOU 1949: 20) sluttet seg i prinsippet til disse synspunkter og foreslo at lærere som skulle undervise i kristendoms-kunnskap i offentlig skoler måtte være medlem av «Svenska kyrkan eller annat trossamfund med en från grunderne för denna undervisning ej vesentlig avvikande trosåskådning.»

De fleste instanser som fikk lovforslaget til uttalelse var enige i prinsippet. Det gjaldt bl. a. en rekke domkapitler, kristendoms-lærernes forening, og lærerverkslærernes riksforbund. Flere kritiserte imidlertid forslaget som uklart.

I Kungl. Maj:s prop. nr. 100/1951 ble foreslått følgende «Kungörelse med föreskrifter hur sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendoms-kunnskap, åger styrka sin behörighet: Sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att i allmän skola undervisa i kristendoms-kunnskap, skall ansees hava en sådan åskådning som fordras för att erhålla tjänsten, om han är medlem av svenska kyrkan eller av församling eller sammanslutning, som tillhör evangeliska fosterlandsstiftelsen, frälsningsarmén, metodistkyrkan, missionssällskapet bibeltrogna vänner, missionssällskapet helgelsesförbundet, svenska baptistsamfundet, svenska missionsförbundet eller Örebro missionsförening, eller annan, därmed jämförlig evangelisk församling eller sammanslutning, eller om han avgiver skriftlig förklaring att han icke omfattar en mot evangelisk kristendoms-uppfatning stridande åskådning.»

Ved behandlingen i Riksdagen ble dette forslag ikke vedtatt. Riksdagen sløyfet alle konfesjonskrav for kristendoms-lærere. Man mente at man hadde tilstrekkelig garantier i skoleplaner, og i enhver lærers plikt til å

undervise i samsvar med dem. Det ble fremholdt at ved lærerskolene måtte det betones at undervisningen i kristendoms-kunnskap måtte skje i samsvar med evangelisk kristendomsoppfatning.

Det er således de synspunkter som er fremholdt i punkt 4 i konklusjonen fra 1927 som er blitt bestemmende for det svenske standpunkt. Det vil neppe være riktig å si at det betyr full trosfrihet for lærere i kristendoms-kunnskap. Det er forutsetningen at undervisningen skal være evangelisk-luthersk, og den som vil påta seg slik undervisning, må kunne antas å være istand til det. Om t. eks. et Jehovas vitne, en muhammedaner e.l. ville påta seg slik undervisning, må en vel gå ut fra at han ikke ville bli godtatt, idet han neppe kunne ansees for egnet til å gi slik undervisning, selv om han selv måtte mene det. Det er vel sannsynlig at grensen i realiteten vil bli trukket adskillig snevrere. En kjenner ikke til at man i Sverige har hatt vansker med de nye regler.

c. Komitéens forslag.

Det har til dels vært reist kritikk mot det forhold at den norske folkeskole er konfesjonell, idet dette skulle være mindre vel forenlig med religionsfrihetens og toleransens prinsipp, slik som de er kommet til uttrykk i Forente Nasjoners menneskerettserklæring, særlig § 18, og i Europakonvensjonen § 9, jfr. protokollens § 2. En rekke stater har da også i sin konstitusjon bestemmelser om religionsfrihet, og om at ingen skoler som har offentlig støtte skal undervise i noen bestemt religion eller sekts lære.

Spørsmålet om vår folkeskole bør være konfesjonell, ligger det utenfor komitéens mandat å ta standpunkt til. Det er klart at noen vesentlig endring på dette punkt ikke er aktuell politikk i dag, selv om nok spørsmålet om endringer av pedagogisk karakter i kristendomsundervisningen stadig blir drøftet. Men da spørsmålet har nær tilknytning til det problem komitéen må drøfte om hvem som skal kunne undervise i kristendoms-kunnskap, finner den det naturlig å komme med noen bemerkninger.

Komitéen antar for sin del at det ikke ut fra prinsippet om religionsfrihet kan reises avgjørende innvendinger mot den norske ordning. De krav religionsfrihet og toleranse stiller, må bestemmes ut fra den konkrete situasjon. I samfunn hvor det er flere religioner, eller flere betydelige trossamfunn, vil situasjonen og dermed kravene bli annerledes enn der hvor en religion eller en bekjennelse er enerådende. I et religiøst splittet

samfunn kan det være naturlig at staten stiller seg religiøst nøytral, og ikke begunstiger noen religion eller bekjennelse fremfor den annen. Men religionsfrihet betyr ikke religionsløshet. Hvor det bare er en religion blant folket, kan det ikke være rimelig at staten ut fra et abstrakt toleranseprinsipp skulle være forhindret fra i samsvar med et alminnelig ønske å støtte folkets religion og gi undervisning i skolene i dens lære. Tilsvarende må også gjelde hvor den overveiende del av befolkningen tilhører samme tro. Det ville være tvang overfor flertallet om det skulle anses avskåret fra å ta religiøst standpunkt av hensyn til et lite mindretall.

I vårt land må en fremdeles kunne si at den religiøse situasjon er slik at det ville være kunstig om man skulle forlange at staten ikke skulle kunne støtte den evangelisk-lutherske bekjennelse, og folkeskolene gi undervisning i dens lære. Religionsfriheten må hos oss være rimelig tilgodesett hvis man som komitéen foreslår, gir støtte til skoler for den lille minoritet utenfor statskirken som ønsker egne konfesjonelle skoler for sine barn. For øvrig må det være tilstrekkelig at de som står utenfor statskirken og ønsker det, kan få sine barn fritatt for å delta i skolens kristendomsundervisning, og eventuelt at trossamfunn kan få tilskudd til religionsundervisning for disse barn.

Det er klart at det betyr et visst press for en del dissenterne at de på den måte kan bli stillet overfor valg mellom å ha egne skoler for sine barn, med de uheldige sider det kan ha, eller sende dem til de vanlige folkeskoler. Likedan kan det være ubehagelig for en del av dem å måtte velge mellom å la sine barn delta i folkeskolens kristendomsundervisning som de i og for seg er imot, eller å la dem be seg fritatt og derved skille seg ut fra de andre, med de psykologisk uheldige virkninger det kan ha. Men etter en helhetsvurdering er dette formentlig mindre ulempe og press enn om det overveiende flertall av hensyn til et lite mindretall skulle måtte gi avkall på den kristendomsundervisning det ønsker i skolen.

Det har også vært reist innvendinger i religionsfrihetens navn mot at det stilles konfesjonelle krav til skolens lærere. Det følger utvilsomt av religionsfrihetens prinsipp at det ikke skal gjøres forskjell i borgerlige rettigheter på grunnlag av religion. Adgangen til offentlig tjeneste må også i prinsippet være lik for alle uansett bekjennelse.

Spørsmålet om kravene til lærerne, må imidlertid ses i sammenheng med spørsmålet om tilstedeligheten av å ha konfesjonelle skole. Er det forsvarlig å ha en kristen bekjennelses-

skole, må det også kunne være forsvarlig å kreve en tilsvarende kristen bekjennelse av lærerne. Skolen er til for elevenes skyld, ikke for lærernes. Hensynet til prinsippet om lik adgang for alle borgere til offentlige stillinger uten hensyn til religion kan prinsipielt ikke være til hinder for dette mer enn når det gjelder prestene i statskirken.

Spørsmålet blir derfor mer et praktisk, i hvilken grad det ut fra den faktiske situasjon er nødvendig å holde på konfesjonskravet. I større utstrekning enn klart nødvendig kan det åpenbart ikke være berettiget å kreve noen trosbekjennelse av lærere mer enn av andre tjenestemenn.

Til tross for at skolen ikke bare skal gi evangelisk-luthersk kristendomsundervisning, men også hjelpe til å gi barna «ei kristeleg og moralsk oppseding» — utvilsomt den også i evangelisk-luthersk ånd, — er stillingen i dag at det ikke stilles noe bekjennelseskrav til en lærer som ikke skal undervise i kristendomskunnskap. Han kan tilhøre et hvilket som helst trossamfunn, kristent eller ikke, eller han kan stå utenfor alle. Det gjelder også for bestyrere og inspektører. Bare skoleledere skal fremdeles tilhøre statskirken, jfr. lov om embetsmenns trosbekjennelse § 1.

For alle innen skolen, også dem som står utenfor statskirken, er imidlertid skolelovens § 1 bindende, slik at det er tjenesteplikt lojalt å bidra til den kristelige oppdragelse, uansett personlig religiøst syn. Man har altså her ikke funnet det nødvendig og rimelig å opprettholde tidligere tiders krav om medlemsskap i statskirken, selv om det nok praktisk måtte vært fullt mulig, og vel kanskje også teoretisk kunne sies å være riktig.

Når det gjelder kristendomsfaget, er derimot kravet til medlemsskap i statskirken opprettholdt, med den beskjedne lempning siden 1935 at også medlemmer av Den evangelisk-lutherske frikirke kan undervise i faget fordi den tilfredsstillende kravet om å ha samme lære som statskirken.

Bestemmelsen får i folkeskolen forholdsvis store virkninger, fordi den bygger på klasse-lærerprinsippet i motsetning til faglærerprinsippet som de høyere skoler har. Det medfører at det mange steder er utelukket å ha en lærer som ikke tilfredsstillende konfesjonskravet, og svært ofte er upraktisk og skaper vansker. Det vil også lett sette kristendomsfaget i særstilling, og skade oppsedingssynpunktet om faglærerprinsippet der skal praktiseres i motsetning til hva som gjelder for andre fag. Med 9-årig skole og større skolekretser kommer spørsmålet i en annen stilling idet det vil bli alminnelig med flere lærere på hver skole.

Fra praktisk skolesynspunkt synes det å ville være en fordel om enhver lærer kunne gi undervisning i kristendoms-kunnskap når det ikke kom direkte i strid med hans personlige overbevisning. Og gjorde det det, ville man vel kunne stille spørsmål om han egnet seg til å kunne oppfylle formålsbestemmelsene om å hjelpe til å gi elevene en kristelig oppdragelse.

Fra statskirkesynspunkt er det nærliggende å si at når det skal undervises i statens offentlige religion, i evangelisk-luthersk kristendom, er det rimelig at læreren tilhører statskirken. Når den alt overveiende del både av befolkningen og lærerne tilhører den, skulle det ikke være noen nødvendighet for å slå av på dette beskjedne krav.

Fra frikirkesynspunkt er det på den annen side nærliggende å si at langt vesentligere enn det beskjedne krav om medlemskap i statskirken, er det at læreren stiller seg positivt til den religion han skal undervise om og til. Medlemskap i statskirken gir ingen garanti for det. Det gir vel ikke medlemskap i noe trossamfunn i og for seg. Men her i landet vil situasjonen regelmessig være den at medlemmene av dissentersamfunnene er personlig positivt innstilt til kristendommen. For en rekke norske trossamfunn er utvikelsen i lære fra statskirken etter deres syn så vidt beskjeden, at det ikke er noen vansker forbundet med å undervise i kristendoms-kunnskap i folkeskolen etter dens plan og lærebøker. Et positivt uttrykk for at det ikke er noen vesentlig forskjell mener de at de gir ved at de lar sine barn delta i kristendomsfaget på folkeskolen, og er med i kristen-folkets oppslutning om dette fag og mot dem som måtte ønske det redusert eller endret i karakter. Når man i dag ikke stiller andre krav til religionslæren enn lojalitet og medlemskap i statskirken, og ikke forlanger personlig kristendom, står det derfor for dem som paradoksalt: man avsiler myggen og sluker kamelen når evangeliske troende dissenterer utelukkes, mens likegyldige og vantro godtas bare de er statskirkemedlemmer.

Spørsmålet om dissenterer bør gis adgang til å undervise i kristendoms-kunnskap, og i tilfelle i hvilken utstrekning det bør gjøres, lar seg neppe løse hverken ved tolking av Grunnloven, av de menneskerettserklæringer Norge har sluttet seg til, eller ved logisk argumentasjon. Det blir spørsmål om valg hvor emosjonelle faktorer, bekjennelsestroskap, toleranse, ekumenisk innstilling m. v. vil få betydning for den enkeltes standpunkt.

Grunnlovens §§ 2.4 og 16 kan utvilsomt anføres for å holde på bekjennelsekravet i størst mulig utstrekning. Skulle man legge

an på å være i samsvar med ånden i dem, måtte alle lærere tilhøre statskirken. For de fleste av grunnlovsfedrene ville det være utenkelig at en som ikke bekjente seg til statens offentlige religion skulle kunne undervise i de offentlige skoler. Men Grunnlovens ord er ikke slik formet at bestemmelsene gir et bindende påbud. Og det er åpenbart at man har brutt med grunnlovsfedrenes syn når man har åpnet adgang for dissenterer til å være lærere. Man har gjort det fordi man mente det var rett. Og Grunnlovens ord bør ikke oppfattes som stengende hvis man mener det er rett å gå videre.

På liknende måte vil man kunne si at menneskerettserklæringene taler for størst mulig toleranse, og gjør en konfesjonell skole og konfesjonsbånd betenkelige. Men i direkte motstrid kan en ordning som den vi har, ikke sies å stå slik situasjonen i vårt folk er.

Komitéens flertall, Horn, Leivestad, Ski og Aabrek mener at det vil være riktig å åpne adgang for medlemmer av en del trossamfunn utenfor statskirken til å være lærere også i kristendoms-kunnskap. Så langt som man har gått i Sverige, at man helt sløyfer bekjennelsekravet, antar flertallet det ikke hos oss vil være riktig å gå. Det ville formodentlig hos oss vekke uro og motvilje i store kretser. I realiteten behøver det neppe bety noen større forskjell fra den svenske ordning, fordi den også innebærer at ikke enhver vil kunne være egnet til å fylle kravene til å undervise lojalt og korrekt i den evangelisk lutherske tro. Det er utvilsomt også i Sverige bare en nokså begrenset krets trossamfunn hvis medlemmer kan og vil undervise i kristendoms-kunnskap i folkeskolen. Tilsvarende ville det også være hos oss om man helt sløyfet bekjennelsekravet. Det ville ikke være riktig å si at man dermed slo dørene opp for medlemmer av ethvert trossamfunn og for personer utenfor alle trossamfunn til å undervise i kristendoms-kunnskap. Men det ville antagelig være en nærliggende fare for at det ville bli sagt og trodd.

I ordskiftet om disse spørsmål har det vært en tilbøyelighet til å overdrive. På den ene side har man fra statskirkehold til dels fremstilt det som man ved å slippe dissenterer inn åpnet døren for alskens vranglære. Man har iblant ytret en bekymring for dissenterlærernes samvittighet som kunne synes bedre anvendt på statskirkelærere som ikke deler kirkens tro. Og man har undertiden vært villig til å gi skikkethetsattest for vantro lærere som må være egnet til å forbause etter det syns attestutstederne ellers representerer. På den annen side har det vært en tendens til å overdrive den fordervelige innflytelse van-

tro statskirkelærere skulle øve, og til å forutsette at det at en kristendoms lærer var dissenter, både garanterte at han var troende og velskikket til å undervise i kristendoms-kunnskap.

Komitéflertallet antar at de fleste ved en nøktern vurdering vil erkjenne at det ikke betyr noen fare for kristendomsundervisningen i våre skoler om noen av dissenterne får være lærere i faget. Man kan uten videre innrømme at personlig kristne statskirkelærere burde ha de beste forutsetninger for å undervise i faget, og gi elevene en kristelig oppdragelse hvis disse krav skal tas strengt alvorlig. Det er sikkert nok at våre lærere i dag som helhet ikke fyller slike ideale krav, selv om de kanskje som stand er noe mer positivt kristelig innstilt enn folket som helhet, hvor mange avskygninger mellom tro og vantro vil være representert. Hva man kan kalle kirkefolket har ikke interessert seg slik for lærergjeringen at den med hensyn til rekruttering kommer i klasse med de utpreget religiøse stillinger som geistlige, misjonærer, diakoner o.s.v. På den annen side er dog kravene til lærerne slik at kristendomsfiendtlig undervisning, og negativ holdning hos en religionslærer ville være tjeneste-feil.

Det er ingen grunn til å tro at dissenterlærernes kristendomsundervisning skulle bli mindre lojal enn det gjennomsnittlige, og heller ikke at den skulle komme til å skape noen særlig uro eller vansker i klasserom eller barnesinn, som det iblant har vært hevdet. Skulle det bli tilfelle ville det enten skyldes at læreren personlig var uskikket; at det kan forekomme har lite med konfessjon å gjøre. Eller det ville skyldes at det var personer utenfor skolen som ønsket strid. Men det er det neppe grunn til å tro at det vil være noen utbredt fare for.

Flertallet antar derfor at det vil være riktig å beholde bekjennelseskravet, men å gjøre rammen videre, ved å godta foruten statskirke-medlemmer og medlemmer av trossamfunn med samme lære, også andre trossamfunn som i det vesentlige har samme lære som statskirken, og å overlate det til Kongen å avgjøre hvilke disse skal være. Dette kan gjøres ved å gi § 15. 3. i folkeskoleloven slik ordlyd: «Hvis en lærer skal undervise i kristendoms-kunnskap, må han tilhøre statskirken eller et annet trossamfunn som i det vesentlige har samme lære som statskirken. Kongen avgjør hvilke trossamfunn det skal gjelde.»

Spørsmålet om hvorvidt en slik endring bør foretas i folkeskoleloven, eller en til-

svarende regel tas inn i en alminnelig bestemmelse om bekjennelsesplikt for offentlige tjenestemenn, skal en komme tilbake til senere.

Flertallets forslag stemmer for så vidt i prinsipp med det forslag som ble fremsatt av den svenske dissenterlov-komité. Den ubestemthet som dens forslag led av, mener flertallet å unngå i praksis ved å gi Kongen myndighet til å treffe generelle avgjørelser om at bestemte trossamfunns lærere kan undervise i kristendoms-kunnskap.

Å ta inn i lov hvilke trossamfunn det skal gjelde, slik som det ble foreslått i den svenske proposisjon, er ikke hensiktsmessig. Dels vil det neppe være heldig å få noen stortingsdebatt om de forskjellige trossamfunns læres likhet eller forskjell fra statskirken, dels må en regne med at det vil kunne skje endringer, komme nye samfunn til, at synet vil skifte m. v. slik at det vil være upraktisk å skulle avgjøre det som en lovsak om et nytt trossamfunn skal godtas. Det må her være tilstrekkelig at regjeringen står under parlamentarisk kontroll.

I et hvert fall slik som synet er i dag, vil det formodentlig være naturlig å sette grensen ved evangeliske trossamfunn. Det er imidlertid neppe ønskelig å ta det inn i en lovtekst. Dels vil synet kanskje i fremtiden bli et annet enn i dag. Dels er begrepet evangelisk ikke så klart avgrenset at det egner seg til kriterium i en lovtekst.

Blant de trossamfunn som læremessig lite skiller seg fra statskirken, kommer i første rekke Metodistkirken og Det norske Misjonsforbund og Guds menighet på Vegårdshei. Noe fjernere står De frie evangeliske forsamlinger, Baptistkirken og Pinevennene, som bruker voksendåp. Formodentlig vil det være riktig å godta også disse etter synet i vårt folk i dag. Klart utenfor etter synet i dag vil falle Den katolske kirke, Adventistsamfunnet, Christian Science m. fl.

Enkelte trossamfunn som læremessig skiller seg lite fra statskirken, vil neppe ønske adgang for sine medlemmer til å undervise i kristendoms-kunnskap. Det gjelder de som har egne folkeskoler, som Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn, og Samfundet m. fl.

At Den lutherske frikirkes medlemmer fortsatt kan undervise i kristendoms-kunnskap, må være klart.

Spørsmålet om medlemmer av et trossamfunn skal kunne undervise i kristendoms-kunnskap bør for framtiden avgjøres generelt, og etter uttalelse fra vedkommende samfunn, ikke bare på initiativ fra en enkeltperson, en lærer e. l. Spørsmålet bør forelegges for teologisk kyndig hold til vurdering av de

læremessige forhold, og for skole- og kirke- autoriteter. Disses uttalelse må da bygge på den lovbestemmelse som blir vedtatt, ikke på hva de måtte ønske skulle være lovens ordning.

Det vil være en ulempe ved en slik ordning som foreslått som legger vekt på medlemskap i trossamfunn at den ikke åpner adgang til å godta enkeltpersoner som ikke tilhører et godtatt trossamfunn selv om de måtte være skikket. Å foreta noen individuell vurdering av enkeltpersoners religiøse stilling, vil imidlertid være lite ønskelig. Man må vel også kunne gå ut fra at det vil være mindre sannsynlig at en lærer skulle ønske å undervise i kristendomskunnskap og være vel skikket til det, samtidig som han var uvillig til å stå i statskirken eller et annet trossamfunn med en liknende lære.

Hvis et trossamfunn blir godkjent, er det selvsagt under forutsetning av at dets lære er som det blir oppgitt og ikke blir endret. Hvis denne forutsetning skulle svikte, vil godkjenningen ikke gjelde lenger. Det kunne vel også tenkes at det på annen måte kunne oppstå motsetningsforhold som gjorde det vanskelig at et trossamfunns medlemmer underviste i kristendomsfaget. I så fall antar komitéen at Kongen må ha adgang til å ta godkjenningen tilbake. Men det er åpenbart at vakling og usikkerhet i disse forhold vil være uheldig og at det ikke bør bli tale om å ta tilbake en godkjenning uten at det er absolutt nødvendig.

Noen vesentlig innskrenkning i trossamfunnenes rettsstilling ville det ikke innebære, idet de ikke under noen omstendighet ville vinne noen ufortapelig rett. Selv om godkjenning ble direkte lovfestet, slik som det i dag kan sies å være gjort for den lutherske frikirke, kan det ikke hindre at Stortinget kan vedta ny lov om som utvider eller stenger adgangen for dissenterne.

Det spørsmål vil kunne stilles, om ansettelsesmyndighetene bør kunne ta hensyn til hvorvidt en lærer tilhører statskirken eller er dissenter. Det er åpenbart at det vil kunne tenkes skolekretser hvor det ville bli reagert mot at man fikk en dissenter som skulle undervise i kristendomskunnskap, og at det var en fordel for alle parter at en dissenter ikke ble ansatt. Skulle ansettelsesmyndighetene kunne ta hensyn til det, måtte de ved kunngjøring kunne be om opplysning om det. I dag er det ikke mulig. Etter § 17. 2. i skoleloven kan skolestyret ikke i kunngjøring eller på annen måte kreve at søkerne skal gi opplysning om hvordan de ser på politiske eller kulturelle spørsmål. Under det siste må utvil-

somt også gå en søkers stilling til religiøse spørsmål. Man kan ikke spørre hvordan en søker stiller seg til liberal eller ortodoks teologi, kvinnelige prester, om han er en personlig kristen o. l. En annen ting er at slike ting kan være kjent, og kan spille inn ved ansettelsesmyndighetenes valg av den søker de anser for best skikket.

Flertallet antar at det ikke vil være ønskelig å endre § 17, og åpne adgang til å kreve opplysning om hvorvidt en lærer står i statskirken eller i et annet trossamfunn, selv om han skal undervise i kristendom. Har Kongen godtatt et trossamfunn i denne henseende, bør dets medlemmer ikke settes i noen særstilling. I og for seg ville det kanskje ikke være så farlig med et spørsmål og en opplysning om medlemsskap i trossamfunn. Men det ville lett åpne adgang til ytterligere inkvisisjon som det har vært ansett for ønskelig å unngå. Det er lite trolig at det faktisk i praksis vil oppstå noen ulempe ved konfesjonelle forskjeller, om man holder fast ved diskresjon og likestilling mellom statskirken og de trossamfunn som er godkjent.

Komitéens medlemmer Molland og Smidt finner ikke å kunne tilrå noen forandring i de gjeldende bestemmelser om læreres adgang til å undervise i kristendomskunnskap og ønsker å anføre følgende:

Vi forstår fullt ut den henvendelse som er kommet fra frikirkehold om at en lærer som tilhører «et evangelisk religionssamfunn som i det vesentlige har den samme lære som statskirken» skal få høve til å undervise i kristendomskunnskap i skolen. Selv om det i forhold til det samlede antall lærere blir et lite fåtall for hvem spørsmålet kan bli aktuelt, er vi enig i at mange av disse vil bli dyktige religionslærere som ved sitt personlige kristne livssyn vil ha meget gode betingelser for å undervise i faget.

Vi er også klar over, at lovens bestemmelse om at religionslæreren skal stå tilsluttet Den norske kirke, ikke gir noen sterk garanti for at en lærer skal være skikket til å undervise i kristendomskunnskap. Medlemskap i statskirken utelukker ikke at en lærer kan ha et avvikende syn i det læremessige, og endog mangle enhver forståelse for det kristne livssyn. Her må en søke støtte i de garantier en har i skoleplaner og lærebøker og i det foreskrevne tilsyn med undervisningen.

Vår begrunnelse for at vi tross det her anførte — finner å måtte bli stående ved de nåværende bestemmelser er følgende:

Grunnlovens § 2 (med støtte av §§ 4 og 16) som skoleloven har tatt konsekvensen av, krever at barn tilhørende statskirken, skal oppdras i den evangelisk-lutherske religion.

Da spørsmålet om kristendomsundervisningen var oppe i Stortinget i 1935 uttalte tingets kirke- og undervisningskomité:

«For så vidt dette rammer dissenterne, som i sin lære avviker fra den evangelisk-lutherske bekjennelse, og som av den grunn har stillet seg utenfor statskirken, stemmer det antagelig helt med Grunnlovens § 2, at de ikke kan betros undervisningen i kristendoms-kunnskap i våre offentlige skoler» (Innst. O. nr. 126, 1935)

Mot det synspunkt som her er fremholdt, kan det innvendes, at det i dag er enighet om at forutsetningen for at dissenterne overtar kristendomsundervisningen må være at disse følger skolens plan og lærebøker og underordner seg det vanlige tilsyn. Det er et vesentlig moment. Men det står dog fast, at de, eller deres slekt, av samvittighetsgrunner har funnet å måtte bryte med kirken, fordi de dissenterne i lærepunkter som for dem var vesentlige — hva en selvfølgelig fullt må respektere.

Selv om en lærer tilsluttet et frikirkesamfunn, vil være helt lojal i sin kristendomsundervisning i skolen, vil det dog være naturlig at han fremdeles er knyttet til sitt samfunn og i de fleste tilfelle tar aktivt del i arbeidet der. Dermed er det en fare for at det kan føres et uromoment inn i skolen, idet elevene snart vil bli klar over, at læreren ikke på alle punkter deler kirkens tro. Dette kan så splid i et barnesinn og i verste tilfelle føre til at en konfesjonell splittelse blir ført inn i skolen.

Verre er det formodentlig med den uro som kan oppstå i foreldrekretser — og da særlig på landsbygden. En bestemmelse i lovs eller kgl. resolusjons form som gir medlemmer av enkelte frikirkesamfunn rett til å undervise i kristendoms-kunnskap, vil nemlig lett kunne oppfattes som en godkjennelse av at disse samfunns læresyn har fått hjemstavnrett innenfor skolen. De læremessige spørsmål har et sterkt tak i det norske folk og en vet av erfaring hvordan skole-spørsmål — og ikke minst når det gjelder kristendomsundervisningen — dessverre kan vekke bitter strid. Det måtte derfor i alle fall treffes en bestemmelse om at et skolestyre kan kreve å få opplyst hvilket trossamfunn søkerne til en lærerstilling tilhører. For å unngå unødig strid og for å støtte lærerens posisjon ville det også være ønskelig, om skolestyret — hvis det finner å burde gjøre det — kunne forelegge spørsmålet om læreransettelse for tilsynsnevnden ved skolen. Dette er imidlertid forbundet med vanskeligheter i de større kommuner, hvor lærerne ikke ansettes ved en bestemt skole.

Den norske kirkes biskoper avga i 1950 en

enstemmig uttalelse angående den her foreliggende sak. Det heter der:

«Bispemøtet finner at den foreslåtte erklæring fra dissenterlærernes side overfor vår kirke ikke er forsvarlig eller verdig for noen av partene. Fremgangsmåten vil bære preg av at man setter vedkommende aspirant i en tvangssituasjon: Hvis han underskriver, kan han få post, hvis ikke er veien stengt for ham. Å avgi eller å motta en erklæring som i større eller mindre grad må være i motstrid med vedkommendes overbevisning, kan ikke anses tilbørlig. Vi beklager at det er varmhjertede kristne, som dissenterer fra Den norske kirke i bekjennelsesspørsmål og således avskjærer oss adgangen til å nytte dem til å undervise i tros-lære, men vi finner at begge parter må ta konsekvensen av det faktum som foreligger.»

Som en vil se, var situasjonen den gang annerledes, idet Dissentertinget hadde foreslått at søkere som ikke tilhørte statskirken skulle avgi en skriftlig erklæring for å kunne overta kristendomsundervisning. Dette er i dag ikke aktuelt. Men tilbake står allikevel det som biskopene har pekt på, at lærer i et slikt tilfelle kan komme i noe av en tvangssituasjon, ja i samvittighetskonflikt. En kan riktignok si at det blir hans egen sak. Men det er allikevel et spørsmål om det fra begge parter side er forsvarlig å bane vei for noe som i allefall kan ha slike konsekvenser.

Vi er imidlertid enig i at § 6 i lærerskoleloven bør endres og at lærerskoleelever fra evangeliske trossamfunn, skal få være med i den praktiske undervisning i kristendoms-laget ved lærerskolen og følgelig få avgangsvitnesbyrd som andre. Den nåværende bestemmelse kan lett føles som en diskriminering. Vi ønsker også å understreke at det i dag er den beste anledning til å gå inn i full lærerpost selv om en ikke overtar kristendomsundervisningen. Det gjelder alle byskolene men også stadig flere landsskoler ettersom de mindre skoler blir nedlagt.

Til slutt må vi anføre at spørsmålet om hvilke trossamfunn de lærere kan tilhøre som skulle gis adgang til å overta religionsundervisningen, vil bli meget vanskelig.

Det foreslås at Kongen skal treffe nærmere bestemmelser om hvilke trossamfunn som kan komme på tale, og at det i tilfelle måtte gjelde dem som kan betegnes som evangeliske og som i det vesentlige har samme lære som statskirken. Det må altså i alle tilfelle foretas en avgrensning, idet neppe noen vil våge å gå til det skritt å lukke dørene opp for alle uansett trosstandpunkt og livssyn. Men samtidig vil grenselinjene til enhver tid være labile og det er overlatt til den til enhver tid sittende regjering å trekke dem opp.

Hvis de her antydde linjer blir fulgt — og

det synes å være det lengste en kan strekke seg til — vil det altså fremdeles bli en rekke dissenter som ikke kan overta kristendomsundervisning i skolen. Det gjelder ikke bare samfunn, som med rette kan kalles kristne, men også enkeltpersoner som ikke står tilsluttet noe samfunn, men som selvfølgelig kan ha et avgjort kristent livssyn, og for så vidt være skikket som religionslærere. En kan altså neppe anføre at den foreslåtte lovforandring er begrunnet i kravet om like rett for alle landets borgere.

Det vil til enhver tid være ytterst vanskelig å gi en holdbar og prinsipiell begrunnelse for at et trossamfunn — i og med at det er evangelisk — i det vesentlige har den samme lære som statskirken og et annet ikke. I alle tilfelle vil vesentlige punkter i den evangelisk-lutherske bekjennelse bli berørt, og det vil neppe være hverken i statskirken eller frikirkenes interesser at de blir neglisjert for å oppnå et praktisk formål. Meget beror f. eks. på den vekt en legger på dåpssynet i de forskjellige trossamfunn. Den norske kirke er iallfall forpliktet på sin bekjennelse og må stå for den.

Hvor gjerne vi enn vil imøtekomme trosbrødre utenfor vår kirke, må vi derfor si, at når saken står slik, finner vi at det er rettast å holde på de prinsipielt klare linjer, som i dag gjelder for læreres adgang til kristendomsundervisningen.

8. Integrering av kristendoms-kunnskap og andre fag.

Komiteén er kjent med at det under «forsøk i skolen» også arbeides med spørsmålet om å slå kristendoms-kunnskap sammen med andre fag; således har man i Bergen planer om at kristendoms-kunnskap og samfunns-lære skal slås sammen til ett fag i de øverste klassene i den 9-årige skolen, jfr. også St. meld. nr. 61 for 1961—62. «Om forsøksvirksomheten i skoleverket 1959—60», s. 11.

Det er ikke denne komité's oppgave å vurdere de rent undervisningsmessige fordeler og svakheter ved en slik ordning, men komitéen vil peke på de konsekvenser dette vil måtte få i forhold til det saksområde som komitéen behandler i denne innstilling. En slik fagkombinasjon vil få betydning for to punkters vedkommende, nemlig for bestemmelsen om foreldrenes rett til å få sine barn fritatt for kristendomsundervisningen, og for bestemmelsen om lærernes bekjennelsesplikt.

Komiteén mener at foreldrenes rett til å få sine barn fritatt for kristendomsundervisningen må opprettholdes også i det tilfelle at faget er slått sammen med et annet fag. Der-

som det blir separat undervisning i de to fag ved at det i bestemte timer undervises i kristendoms-kunnskap og i andre timer undervises i det annet fag, vil ikke ordningen skape noe problem for dem som ønsker sine barn fritatt for kristendomsundervisningen. Men dersom det blir en integrering av fagene, vil det stille de foreldre det her gjelder, overfor følgende valg: enten blir barnet fritatt for kristendomsundervisningen med den følge at barnet blir utelukket fra undervisningen i det annet fag, eller så får barnet undervisning, men da også i kristendoms-kunnskap som det under vanlige forhold ellers med lovlig rett kunne fritas for. Ingen av disse løsninger kan sies å falle sammen med denne komité's syn og forslag.

De lærere som skal undervise i kristendoms-kunnskap, skal ha bekjennelsesplikt. Bekjennelsesplikten for øvrig ble for lærerne i den høgre skolen opphevet i 1894 og for folkeskolelærerne i 1915 og 1917. Denne komité foreslår ikke strammere regler for bekjennelsesplikten; et flertall i komitéen foreslår visse lempninger.

Når kristendoms-faget kombineres med et annet fag, må selvsagt bekjennelsesplikten fortsatt opprettholdes for læreren, men faktisk blir bekjennelseskravet da utvidet til også å gjelde det fag som kristendomsundervisningen er kombinert med. Kristendoms-kunnskap kan tenkes å bli kombinert med forskjellige fag som samfunns-lære, historie og heimkunnskap. Dersom det skulle bli alminnelig med slike kombinasjoner, vil lærernes adgang til å være fritatt for bekjennelsesplikt bli innskrenket i en grad som er lite i overensstemmelse med denne komité's forslag til lovbestemmelser på dette punkt.

Komiteén vil derfor gi uttrykk for at en kombinasjon eller integrering av kristendoms-kunnskap og et eller flere andre fag ikke er tilrådelig av hensyn til de barn som kan be seg fritatt for kristendomsundervisning og av hensyn til bestemmelsene om lærernes bekjennelsesplikt.

9. Framhaldsskolen.

I framhaldsskolen som er organisert ved lov av 8. 11. 1946 er kristendoms-kunnskap ikke obligatorisk fag. Men som foran nevnt har alle skolestyrer unntatt ett, tatt faget med i skoleplanen. Når det skjer, er det rimelig at det stilles samme krav til religions-lærernes bekjennelse som i folkeskole og høyere almen-skole. Læreren bør stå i statskirken, eller et annet trossamfunn som i det vesentlige har samme lære.

Framhaldsskoleloven har ingen bestem-

melse om bekjennelseskrav til mulige religionslærere. Det er likevel neppe andre enn statskirke-medlemmer som underviser i faget. Noe sterkt behov for en lovbestemmelse her kan det ikke sies å være. Framhaldsskolen vil falle bort etter som den 9-årige folkeskole blir satt i verk i kommunene.

For fullstendighets skyld kunne en foreslå at § 20 i framhaldsskoleloven fikk et nytt tredje ledd:

«Skal det undervisast i kristendoms-kunnskap, skal læraren høyra til statskyrkja, eller eit anna trusamfunn som har mest same lære. Kongen avgjer kva for trusamfunn det skal gjelda.» Eller en tilsvarende regel kunne tas inn i en generell bestemmelse om bekjennelsesplikt.

10. Spesialskolene.

Spesialskoler er etter lov av 23. november 1951 skoler staten oppretter for døve, blinde, evneveike, tale-lese-skrivehemmede og tilpasningsvanskelige. Også andre, vesentlig kommuner og organisasjoner, kan få tillatelse til å drive spesialscole. De omfatter både barneskole, framhalds- og yrkesskoler. Barne-skolene underviser så vidt mulig i folkeskolens fag; Kirke departementet er overstyre, og overtilsynet utøves av en direktør.

Loven nevner intet om bekjennelsesplikt, hverken for direktøren for spesialskolene, styrere eller lærere. Det må imidlertid antas at direktøren i dag står i tilsvarende stilling som skoledirektører og således normalt har bekjennelsesplikt. En må også anta læreren i kristendoms-kunnskap må stå i tilsvarende stilling som lærerne i folkeskolen. For lærernes vedkommende bør det også fortsatt være slik. Bestemmelse om det kan enten tas inn i loven om spesialskoler, eller, og formentlig bedre, i en generell bestemmelse i loven om medlemskap i statskirken.

11. Lærerskolelovens dissenterbestemmelser.

I samsvar med at folkeskolen er konfessionell, er også lærerskolen det. Det kommer til uttrykk både i læreskolelovens bestemmelser om fagkrets, undervisning og lærere. Men i samsvar med at folkeskolen kan ha lærere som står utenfor statskirken, kan også lærerskolen ha elever som gjør det.

Komitéen antar at det vil være grunn til å endre lovens bestemmelser om dissenter på et enkelt punkt.

Etter § 4 i lov av 11. februar 1938 om lærarskular er kristendoms-kunnskap et sentralt fag, nevnt først i fagrekken. I § 8 er som lærestoff for alle 3 linjer på lærerskolen nevnt «trudoms- og sedelæra til den lutherske kyrkja.» Paragrafen bestemmer også at dugleik i praktisk lærergjerning, er fag,

og i følge § 9 får elevene undervisning i dette i øvingsskole, som enten kan være en vanlig folkeskole eller skole underlagt lærerskolen.

§ 6 i lærerskoleloven bestemmer at: «Elevar som ikkje står i statskyrkja, kan krevja å verta heilt eller delvis fritekne for opplæring i kristendoms-kunnskap. I so fall er dei ikkje med i dei opplæringsøvingar i kristendoms-kunnskap som er umtala nedanfor i § 8 (I og II A.g. og B.h.) og i § 9. Men Overstyret kan gjeva elevar som høyrer til dissentarsamfund, løyve til å vera med i dei nemnde øvingane, når vedkommende samfund lærer det same som statskyrkja.»

§ 6 må visstnok forståes slik at enhver som står utenfor statskirken, enten han er dissenter i dissenterlovens forstand, eller ikke, kan bli fritatt for opplæring i kristendoms-kunnskap. Men bestemmelsen må omvendt også oppfattes slik at den som står utenfor, kan være med, eller kanskje riktigere, skal være med i kristendomsundervisningen hvis han ikke har bedt seg fritatt.

Tredje punktum må imidlertid visstnok forstås slik at for å kunne få tillatelse av Overstyret til å være med i den praktiske undervisning i øvingsskolen, må den som står utenfor statskirken, tilhøre et dissentersamfund i dissenterlovens forstand, og dette må ha samme lære som statskirken. I praksis vil det si at han må tilhøre Den evangelisk lutherske frikirke.

Hvis folkeskolelovens § 15.3 blir endret, vil naturlig nok også lærerskolelovens § 6 måtte endres, slik at lærerskoleelever fra de trossamfunn hvis medlemmer kan undervise i kristendoms-kunnskap, også kan delta i praktisk undervisning i faget.

Komitéen antar imidlertid at det er grunn til å gå lenger, og uavhengig av om folkeskolelovens § 15.3 blir endret, å tillate enhver som deltar i kristendomsundervisning i lærerskolen å være med i den praktiske undervisning og i øvelsene. Selv om en elev ikke tilhører et trossamfunn hvis medlemmer kan undervise i kristendoms-kunnskap, kan han ha nytte og interesse av å få opplæring i faget, og da kan det ikke være noen grunn til å hindre det. Han vil også kunne tenkes å ha praktisk bruk for det, fordi han akter å bli lærer ved en dissenterskole.

Noen betenkeligheter av hensyn til øvings-skolens elever, kan det ikke være, idet den praktiske undervisning ledes av lærere som tilfredsstillter folkeskolens krav.

Endringen antar en ville kunne gjennomføres bare ved at 3. punktum, i § 6. 1. ledd i lærerskoleloven blir sløyfet. Da vil det følge av bestemmelsen om adgangen til å bli fritatt etter første punktum, at den som ikke har bedt seg fritatt, er med i kristendomsundervisningen. Da en elev kan be seg fri-

tatt helt eller delvis, må han kunne be seg fritatt for å delta i den praktiske undervisning i øvingsskolen, selv om han er med i den teoretiske. Det motsatte vil vel ikke kunne være aktuelt, med mindre det skulle være en elev som i samsvar med § 6 siste ledd godgjorde at han hadde de teoretiske kunnskaper slik at han kunne be seg fritatt for timene i dette faget.

Muligheten for å være med i de praktiske øvinger måtte da være de samme enten det gjaldt en elev i eller utenfor statskirken.

12. Lærer i kristendomskunnskap for høyere almenkskole.

«Embetsmenn hvem det påligger å gi undervisning i kristendomskunnskap», som har konfeksjonsplikt etter § 1 i loven om embetsmenns trosbekjennelse, er lektorer og adjunker ved de høyere almenkskoler som har timer i religion. Dertil omfatter ordene også lektorer og adjunker ved lærerskolene, og professorer ved lærerhøyskolen som underviser i kristendomskunnskap. Disse går imidlertid inn under den neste gruppe som bestemmelsen nevner, «Embetsmenn ansatt til folkeskolens fremme», og vil bli behandlet for seg.

Egentlig er det bare lektorer, lektorer og adjunker ved statsskoler som er embetsmenn, idet bare disse utnevnes av Kongen. Ved de kommunale skoler er det Kirkedepartementet som i egenskap av overstyret foretar utnevnelsene. Kravene til utdanning er de samme som ved statsskolene, jfr. § 29, 3. ledd i lov om høyere almenkskoler av 10. mai 1935.

Det har ikke i praksis vært tvil om at loven av 1894 om embetsmenns trosbekjennelse også måtte anvendes analogisk for de kommunale skoler.

De høyere almenkskoler er i likhet med folkeskolene konfesjonelle, evangelisk-lutherske. Men den konfesjonelle karakter er mindre markert enn i folkeskolen. Dette gjelder særlig i gymnaset, hvor faget kristendomskunnskap har et lite timetall, og hvor undervisningen har orienterende karakter, og mindre preg av opplæring i konfesjonell kristendom. Men at det regnes med at skolen er konfesjonell går fram av en rekke bestemmelser i loven om høyere almenkskoler: I § 2, formålsparagrafen, heter det: «De høyere almenkskoler er gymnas og realskoler. De skal medvirke til elevenes kristelige og sedelige oppdragelse.»

I § 5 nevnes kristendomskunnskap først blant de fag som det skal undervises i både i gymnas og realskole.

§ 6.3 bestemmer: «Elever som ikke tilhø-

rer statskirken, blir helt eller delvis å frita for undervisning og i tilfelle for eksamen i kristendomskunnskap når foreldre eller foresatte uttaler ønske om det.»

§ 41 første ledd fastsetter: «I tilsynet med kristendomsundervisningen deltar vedkommende biskop eller en prest som biskopen oppnevner.»

At den kristendomsform som det skal oppdras til og undervises i, er den evangelisk-lutherske, vil også gå fram av de lærebøker som er godkjent.

Når loven ikke har noen bestemmelse om at de som underviser i kristendomskunnskap, skal tilhøre statskirken, på liknende måte som folkeskolelovens § 15, 3, må det utvilsomt skyldes bekjennelsesplikten etter loven av 1894. Som nevnt er den ikke formelt helt dekkende, idet den bare gjelder embetsmenn. De fleste lektorer og adjunker i dag er ikke det, idet de er ansatt ved kommunale skoler. Dertil kommer at det som religionslærere ofte nyttes timelærere eller lærere som ikke har lektor- eller adjunktutdannelse. I praksis blir imidlertid kravet om bekjennelsesplikt fastholdt for alle som skal undervise i kristendomskunnskap.

I tillegg hertil kommer også bestemmelsen i loven om embetsmenns trosbekjennelse om at rektorer i alminnelighet skal tilhøre statskirken, som ytterligere understreker det konfesjonelle preg.

Rent formelt er det åpenbart at loven av 1894 her er lite dekkende, og at det naturlige vil være at de krav i konfesjonell henseende som bør stilles til personalet ved de høyere almenkskoler, tas inn i loven om denne, eller i en ny generell lovregel om bekjennelsesplikt.

Spørsmålet om andre enn statskirkens medlemmer bør kunne undervise i religion i realskole og gymnas har ikke vært gjenstand for større diskusjon, mens derimot spørsmålet om andre kunne være rektorer, ble atskillig debattert i forbindelse med lovendringen i 1955. Da man i 1935 foretok den endring i folkeskolelovene som åpnet adgang for medlemmer av trossamfunn med samme bekjennelse som statskirken til å undervise i kristendomskunnskap i folkeskolen, var det ikke reist spørsmål om noen tilsvarende endring når det gjaldt den høyere skole. Dette henger formodentlig sammen med at den høyere skole bygger på faglærerprinsippet. Bekjennelseskravet skaper ikke noen hindring av betydning for dissenterne i å bli lektorer og adjunker. Dertil kommer at antallet timer i kristendomskunnskap er så meget mindre i de høyere skoler enn i folkeskolen. Endelig kommer i tillegg at det vel faktisk er meget sjelden at en som står utenfor statskirken,

har den utdanning i faget som vanlig kreves. I dag er mange teologer knyttet til den høyere skole, og de er antagelig alle statskirkemedlemmer. Hvor det ikke er teologer ved skolen som kan ta alle religionstimer, blir ofte en av stedets prester nyttet som timelærer. Av disse grunner har spørsmålet om dissenterer som religionslærere i den høyere skole hatt mindre aktualitet.

Selv om spørsmålet således er mindre påtrengende enn i folkeskolen, er det rimelig at det tas opp til prinsipiell overveielse og avgjørelse når man nå under enhver omstendighet foreslår lovendring.

Faglærerprinsippet i de høyere skoler gjør at hensynet til ikke å stenge dissenterer adgang til offentlige stillinger spiller mindre rolle. Spørsmålet er om noen skikkede lærere som gjerne ville ta religionsundervisningen utelukkes. Det er i dag sikkert sjelden tilfelle.

De hensyn som taler for og imot at dissenterer kan undervise i kristendoms-kunnskap i folkeskolen, gjør seg på noenlunde liknende måte gjeldende i den høyere skole. En må imidlertid her regne med mer modne og kritiske elever. Mulighetene for en sterk påvirkning fra lærernes side er i alminnelighet mindre, og lærernes person har neppe samme betydning som mønster. De unge vil i den alder være fortrolige med at der finnes mange kristne trossamfunn, og neppe se noe særlig merkelig i at en lærer står utenfor statskirken, selv om det er forholdsvis sjelden. På den annen side vil de kanskje være mer oppmerksomme på kravet om samsvar mellom liv og lære, og i større utstrekning bevisst vente at religionslæreren skal stå inne for det han doserer.

Komiteéns flertall antar at kravet om bekjennelsesplikt for religionslærerne i den høyere skole ikke bør oppheves, men at det bør modifieres på liknende måte som for lærere i folkeskolen, slik at Kongen kan godkjenne at medlemmer av trossamfunn som i det vesentlige har samme lære som statskirken, kan undervise i kristendoms-kunnskap. Grensen bør antagelig trekkes på samme måte i den høyere skole som i folkeskolen. Når flertallet holder på dette til-tross for at det neppe har vært reist krav om det fra dissenterhold, og det praktiske behov er lite, er det fordi det prinsipielt må være riktig å tøyse toleransen så langt som mulig og ikke trekke de konfesjonelle grenser snevrere enn nødvendig. En må vel også kunne regne med at de dissenterer som vil benytte seg av adgangen til å bli religionslærere i den høyere skole, vil være personer som i særlig grad vil være interessert i faget og derfor gjerne også særlig skikket for det.

Komiteén antar at bestemmelsen om bekjennelseskravet vil kunne tas inn i lov om den høyere almenskoles kapittel 7 om skolens lærere. Da de første paragrafer i kapitlet om kravene til lærerne gjelder de forskjellige arter høyere skoler og bekjennelseskravet må være det samme i alle tilfeller, er det ingen paragraf hvor det systematisk passer særlig godt inn. Formodentlig kunne man best ta bestemmelsen inn i § 35 som et nytt annet ledd, eller som en § 35 a. Som ordlyd vil komiteén foreslå en tilsvarende som i folkeskolelovens § 15. 3. «Lærer som skal undervise i kristendoms-kunnskap, må tilhøre statskirken eller et annet trossamfunn som i det vesentlige har samme lære. Kongen avgjør hvilke trossamfunn det skal gjelde.»

En kommer senere tilbake til spørsmålet om en slik form eller en generell lovbestemmelse om bekjennelsesplikt for offentlige tjenestemenn bør foretrekkes. I den forbindelse bemerker en at en er kjent med at det arbeides med ny lov om den høyere almenskole. En har imidlertid gått ut fra at det ikke vil bli spørsmål om noen vesentlige endringer i de forhold det her har vært tale om, skolens konfesjonelle preg og kravet til religionslæreren.

Et mindretall, Molland og Smidt, viser til sin dissens når det gjelder kristendoms-lærere i folkeskolen og finner at det også i den høyere skole bør holdes fast ved kravet om at religionslærere skal tilhøre statskirken eller et religionssamfunn med samme bekjennelse.

Hvis denne bestemmelse fremdeles blir stående ved makt i folkeskolen, finner de ingen grunn til å fravike denne linjen for den høyere skole, så meget mer som de praktiske behov og hensyn — ifølge komiteéns utredning — her gjør seg mindre gjeldende.

Mindretallet finner, at de problemer, som kan oppstå, når en religionslærer, som er forpliktet på konfesjonell undervisning, tilhører et annet kristendomssamfunn, kan bli større i den høyere skole enn i folkeskolen. Elevene er eldre og mer selvstendig tenkende, og undervisningen er mer anlagt på samtalebasis og skal dessuten gi orientering om de forskjellige religionssamfunn. En samvittighetsfull lærer, som står utenfor statskirken og dermed delvis har et annet syn på dens bekjennelse, kan derfor her komme i en vanskeligere stilling enn i folkeskolen.

13. Bestyrer av skoler

for den høyere almindannelse, rektorer ved statens, ved statsunderstøttede og ved kommunale, herunder også fylkes- og interkommunale realskoler og gymnas, må også be-

kjenne seg til statens offentlige religion. Bare rektorer ved statsskoler er embetsmenn, de øvrige utnevnes av Kirkedepartementet som overstyre. Bekjennelsesplikten er i praksis likevel antatt å gjelde alle rektorer, da lovgrunnen må være til stede på samme måte for alle.

Plikten har sin åpenbare og naturlige grunn i at den høyere skoles formål er å medvirke til elevenes kristelige og sedelige oppdragelse. Det kan da med god grunn sies at det burde ikke være mer enn rimelig at i det minste rektor representerer den kristelige og sedelige standard oppdragelsen skal ha som norm.

Imidlertid er det åpenbart at kravet om kristelig oppdragelse i dag ikke oppfattes som et krav om oppdragelse til personlig kristentro, men snarere som en oppdragelse til og forståelse av de kristne normer som et vesentlig grunnlag for vårt samfunn. Den kristelige og sedelige oppdragelse vil derfor bestå i innføring i kristen tro og moral, og et kristent kultursyn. En del kristendoms-kunnskap og sans for kristen moral, og forståelse for religiøse verdier hører med til den alminnelige kulturstandard. Personlig kristen tro betraktes som en personlig og individuell sak. Det blir ikke forlangt hverken av elever, lærere eller rektorer.

For lærere ved de høyere skoler ble kravet om bekjennelse til statens offentlige religion ved loven av 1880 redusert til bekjennelse til den kristelige religion, og fra 1894 falt det helt bort. Etter formålsparagrafen må det imidlertid fremdeles bestå et tjenestlig krav til lærere i den høyere skole om at de skal medvirke til en kristelig og sedelig oppdragelse. Det må innebære plikt til i undervisningen ikke å agitere for et annet religiøst eller etisk syn, eller polemisere mot det offisielle. En annen sak er at lærerne i undervisningen i den høyere skole, særlig i gymnasene, i overensstemmelse med undervisningsplanene også må redegjøre for åndsretninger og meninger som avviker fra luthersk-evangelisk tro og lære. Faktisk er det neppe tvil om at man har gitt lærerne en betydelig frihet, og tolerert syn som har avveket betydelig fra det som skulle ventes hos en oppdrager til kristelighet og sedelighet.

At kravet til rektorene må ta farge av dette er naturlig. Rektorene rekrutteres blant lektorene og er bare de første blant likemenn. Deres plikter som administrative sjefer ved sine skoler gir dem ikke direkte befatning med kristendomsundervisningen, mer enn med andre av de i timetall små fag. Den enkelte elev og klasse har de liten

direkte kontakt med i egenskap av rektor. Med det tallmessige forhold mellom dis-sentere og statskirkemedlemmer i befolkningen, er det rimelig at det sjelden vil forekomme lærere som står utenfor statskirken. Uten at man har noen statistikk som viser det, kan man vel anta at det forholdsvis er fler akademikere som står utenfor statskirken, og særlig utenfor ethvert trossamfunn enn i befolkningen som helhet. Men prosenten er sikkert også her meget beskjeden.

Det har utvilsomt ikke ved utnevelser til rektorstilling vært lagt vekt på vedkommendes personlige religiøse holdning, når den da ikke har vært ganske særlig sterkt fremtredende. Bekjennelseskravet har vært ansett oppfylt ved formelt medlemskap i statskirken, og noe videregående krav har ikke vært stilt.

Under disse omstendigheter må det erkjennes at det ikke betegnet noe synderlig langt skritt at man i 1955 åpnet adgang for Kongen til å fravike bekjennelseskravet i særlige tilfeller.

Foranledningen til at spørsmålet om lov-endring ble tatt opp, tør også være nokså illustrerende for bekjennelseskravet. En rektor ved et statsgymnas meldte seg og sin familie ut av statskirken. Da han ble gjort oppmerksom på at en rektor hadde bekjennelsesplikt, meldte han seg inn igjen. Verdien av en slik bekjennelse er åpenbart temmelig problematisk.

Hittil har det visstnok bare i et enkelt tilfelle vært utnevnt en rektor ved høyere almen-skole som ikke har vært medlem av statskirken. Utnevelsen ble da foredratt i statsråd, til tross for at det gjaldt en kommunal skole.

Det kan visstnok ikke utelukkes at det kan være også andre rektorer som står utenfor statskirken. Når rektorstilling kunngjøres, nevnes aldri bekjennelseskravet, og departementet stiller heller ikke spørsmål. Når det er over 60 år siden bekjennelseskravet falt bort for lektorer og adjunkter, er det ikke så merkelig om det ikke er alle som er klar over at rektorer står i en annen stilling.

Komitéen går ut fra at det ikke vil være aktuelt å oppheve den dispensasjonsadgang som ble innført i 1955. Den antar at det prinsipielt må være uriktig å utelukke enhver som står utenfor statskirken fra å kunne være rektor. Om man legger vekt på hensynet til en kristelig og sedelig oppdragelse, må det være klart at også andre enn statskirkemedlemmer kan være skikket. Det ble også fremholdt av en sterk minoritet i Kirke- og undervisningskomitéen i 1955, som foran nevnt. Og slik som de faktiske forhold i den høyere skole er, kan man ikke

si at det er tilfredsstillende på et så vidt formelt grunnlag som en bekjennelsesplikt oppfylt med det blotte medlemskap i statskirken, å hindre at de personer innen lærerstanden som ellers anses som best kvalifisert, kan rykke opp til rektorstillinger. Tjenesteplikten til lojalitet overfor skolens formålsbestemmelser vil jo være den samme, enten en rektor står i statskirken eller ikke.

Har man først adgang til dispensasjon i særlige tilfelle, og det uten at det i lov eller i forarbeider er gitt uttrykk for hva det skal ligge i denne begrensning, synes den i seg selv å være temmelig innholdsløs. Det ligger i selve tallforholdet mellom lektorer i og utenfor statskirken at det bare sjelden vil bli spørsmål om en søker til rektorstilling som står utenfor statskirken. Er han den ansettelsesmyndigheten vil velge, vil den alltid kunne gjøre det under henvisning til unntaksadgangen i særlige tilfelle.

En kan her også vise til at bekjennelseskravet i folkeskolen nå bare er opprettholdt for lærere i kristendomskunnskap. Før skoleloven av 1959 gjaldt bekjennelseskravet også for skolebestyrer og inspektør.

Komiteén antar derfor at det både prinsipielt og praktisk er riktigst å sløyfe bekjennelseskravet. Det er med den nåværende dispensasjonsadgang faktisk betydningsløst. Hvilken realitet det skal ligge i formålsparagrafen i lov om høyere almenkoler, beror ikke på at bekjennelseskravet formelt opprettholdes, men på det alminnelige syn som rår i samfunnet, og som vil gi seg uttrykk blant skolens lærerpersonale, og på den oppfatning av kvalifikasjoner som bestemmer utnevningspolitikken.

Noen særlige regler om inhabilitet for en rektor som ikke tilhører statskirken når det gjelder religionsundervisningen, kan komiteén ikke anta det er bruk for. Uten hensyn til sin religiøse oppfatning og uansett medlemskap i trossamfunn, må en rektor i sitt embete følge lov, reglement og undervisningsplaner, slik som de er fastsatt av Storting, departement, undervisningsråd og skoleråd. Som rektor må han ha tilsyn med undervisningen, også i kristendomskunnskap, men ikke på annen måte enn at han må påse at det undervises etter godkjente lærebøker og at det er ro og orden i timene. Han må gjøre seg opp en mening om lærerens pedagogiske kvalifikasjoner på samme måte som f. eks. en rektor som er filolog må ha tilsyn med en fysikk-lærers undervisning. Det er skarpt opptrukne grenser for en rektors myndighetsområde, og det er en rekke instanser til å overvåke at skolen går sin normale gang, som foreldrevalgte tilsynsråd, skolestyre, undervisnings-

rådet og departementet. Med hensyn til kristendomsundervisningen heter det i lov om høyere almenkoler § 41: «I tilsynet med kristendomsundervisningen deltar vedkommende biskop eller en prest som biskopen oppnevner.»

Det vil nok kunne tenkes tilfelle hvor en rektor som står utenfor statskirken, bør anses for ugild. Men det vil ikke forekomme ofte, og tilfellene vil neppe skille seg fra andre forhold hvor personlig standpunkt eller interesse gjør en rektor ugild.

Skulle man opprettholde bekjennelseskravet til rektorer, ville man kunne nevne dem i den foran s. 136 foreslåtte § 35, 2. ledd eller 35 a: «Rektor og lærer, o. s. v.» eller, for å unngå den misforståelse at bestemmelsen bare skulle gjelde de rektorer som underviste i kristendomskunnskap: «Lærer som skal undervise i kristendomskunnskap og rektor må tilhøre statskirken o.s.v.». Man vil da få en bestemmelse som i innhold vil ligge nær det som ble foreslått av det borgerlige mindretall i Kirke- og undervisningskomiteén i 1955.

Eller om man ville opprettholde den nåværende ordning uendret kunne man føye til et nytt ledd: «Rektor må tilhøre statskirken. I særlige tilfelle kan Kongen fravike dette krav.» At forutsetningen da er at en rektor som ikke står i statskirken eller et annet trossamfunn med liknende lære ikke kan undervise i religion, vil gå fram av det foregående ledd.

En annen mulighet er at rektor tas med i en alminnelig samlebestemmelse om de tjenestemenn som skal ha bekjennelsesplikt.

Komiteéns medlem *Smidt*, finner at lovbestemmelsen av 1955 om Kongens dispensasjonsrett overfor de ved folkeskolene eller til deres fremme ansatte embetsmenn og bestyrere av skole for den høyere almenandenselse fremdeles bør stå ved kraft og anfører følgende begrunnelse:

Allerede det å oppheve en lovbestemmelse etter så kort tids forløp er i og for seg betenkelig. Det kunne forsvares hvis det gjaldt et mer periferisk spørsmål eller hvis en med grunn kunne anta at det i dag rådet et annet syn i folket på det forhold det her gjelder. Jeg kan ikke se at dette er tilfelle.

Da proposisjonen ble fremlagt ble den på ingen måte ansett som et uvesentlig spørsmål, hva den inngående debatt så vel i som utenfor Stortinget ga et bevis for. Betegnende er det at av de 14 medlemmer i Kirke- og undervisningskomiteén gikk bare 3 inn for å sløyfe enhver bekjennelsesplikt for disse embetsmenn, mens 6 stemte for en dispensasjonsrett under strammere betingelser.

Jeg må erklære meg uenig i komitéflertallets syn når det hevder at «den begrensning som ligger i loven, i seg selv synes temmelig betydningsløs». Det kan ikke sies å være forutsetningen da loven ble vedtatt. Jeg kan heller ikke være enig i at det er «det alminnelige syn som rår i et samfunn» som bestemmer den realitet som skal ligge i formålsparagrafen i skoleloven og som vil gi seg uttrykk på det syn på kvalifikasjoner som bestemmer utnevningspolitikken. Det ville være å nedskrive den lov vi her har for øye til bare formalia.

Når loven bestemmer at Kongen i særlige tilfeller kan fravike bestemmelsen om vedkommende embetsmanns bekjennelsesplikt må en gå ut fra at ordene er alvorlig ment og at enhver regjering vil søke en begrunnelse for en eventuell dispensasjon i henhold til det.

Det kan i vår sammenheng være grunn til å nevne at habile søkere som tilhører et annet kristent religionssamfunn, må kunne komme inn under de «særlige tilfeller» som loven nevner. Det ble også fremholdt av den fraksjon i Kirke- og undervisningskomitéen som ønsket skjerpede bestemmelser og ble understreket ved den tilføyelse den foreslo, der det heter at dispensasjon kan gis når «det ellers må anses ubetenkelig for den kristne oppdragelse skolen skal medvirke til».

Med hensyn til de stillinger som kommer inn under loven av 1955 — skoledirektører, embetsmenn ved Kirke- og undervisningsdepartementets skoleavdeling, rektor og lektorer ved lærerskolene, rektor og professorer ved Norges lærerhøgskole og rektorer ved de høyere almenskoler — finner jeg, at de alle er mer eller mindre nøkkelstillinger i vårt skolevesen. De som har disse stillinger, vil øye innflytelse langt ut over det administrative, særlig når det gjelder toppstillinger. I enkelte høve og ved spesielle stillinger bør riktignok bestemmelsen om «særlige tilfelle» komme til anvendelse, men det forhindrer ikke at det settes et normalkrav i overensstemmelse med folkeskolens formålsparagraf.

Selv om denne lov, som forholdene er i dag, forholdsvis sjelden vil komme til anvendelse og selv om en ikke kan legge altfor meget i den formelle tilslutning til statens offentlige religion, markerer dog lovbestemmelsen en linje som er helt i samsvar med norsk skoletradisjon, og som etter min mening ikke bør oppgis.

En annen sak er spørsmålet om en fremtidig plassering av denne lovbestemmelse. Det er mulig at det vil være formålstjenlig å innarbeide den i en ny mer omfattende lov.

14. «Ved folkeskolen eller til dens fremme ansatte embetsmenn».

skal også bekjenne seg til statens offentlige religion ifølge § 1 i loven om embetsmenns bekjennelsesplikt.

De embetsmenn det her siktes til, er først og fremst skoledirektører, og dernest ekspedisjonssjefen og byråsjefene i Kirke- og undervisningsdepartementets skoleavdeling.

Kirkestatsråden kan vel også sies å være en embetsmann ansatt til folkeskolens fremme. Men statsrådenes bekjennelsesplikt er bestemt av Grunnloven, og kan ikke være omfattet av denne lov. Jfr. Castberg, Norges Statsforfatning I. s. 287 som fastslår at alminnelig lov ikke kan fastsette vilkår for å bli statsråd.

Statssekretæren i Kirkedepartementet og departementsråden i dette departement har også med folkeskolens fremme å gjøre, og går for så vidt inn under loven om embetsmenns bekjennelsesplikt etter lovens ordlyd. Om det har vært meningen at de skulle ha bekjennelsesplikt kan kanskje være tvilsomt. Deres arbeidsområde omfatter i vesentlig utstrekning felter som faller utenfor det hvor bekjennelsesplikt er påbudt. Komitéen antar at de ikke bør ha bekjennelsesplikt. Men de vil bli inhabile ved behandlingen av saker som gjelder statskirken og kristendomsundervisningen i folkeskolen hvis de står utenfor statskirken. Det vil derfor lett kunne fremstille seg som mindre praktisk å ha en statssekretær eller departementsråd i Kirkedepartementet som ikke tilhører statskirken.

Til embetsmenn som må regnes for ansatt til folkeskolens fremme, og som derfor har bekjennelsesplikt, er antatt også å høre rektorer og lektorer ved lærerskolene, og rektor, professorer og dosenter ved Norges lærerhøgskole¹.)

1) Den oppfatning som her er gjengitt, er den som hevdes av Hansson Norsk kirkerett, og Robberstad, Lærebok i kyrkjerett. Den er også kommet til uttrykk i Stortingets kirke- og undervisningskomitées innstilling om endring av loven om embetsmenns trosbekjennelse i 1955.

Professor Andenæs har i en uttrykt betenkning til Kirkedepartementet i 1954 gitt uttrykk for en sterkt avvikende oppfatning. Han har antatt at lektorer ved lærerskolen ikke kan ha bekjennelsesplikt når lærerne i folkeskolen ikke har det. For Norges lærerhøgskole har han ment at kravet overhodet ikke gjelder, og heller ikke for Kirkedepartementets skoleavdelings embetsmenn. Et unntak danner direktøren for spesialskolene som han finner står i liknende stilling som skoledirektører.

Komitéen har for sin del ikke funnet grunn til å ta bestemt standpunkt til de motstridende oppfatninger, idet den fremmer forslag som vil gjøre rekkevidden av bekjennelsesplikten klar.

For alle de her nevnte embetsmenn gjelder nå unntaksbestemmelsen i § 1 2. ledd i loven om bekjennelsesplikt. Kongen kan i særlige tilfelle fravike bekjennelseskravet når vedkommende embetsmann ikke skal undervise i kristendomskunnskap.

Det vil være kjent at kort tid etter at lovendring var vedtatt i 1955, ble det utnevnt 2 lærerskolerektorer som sto utenfor statskirken.

For andre embetsmenn har unntaksadgangen visstnok hittil ikke vært nyttet. En må formodentlig også her regne med muligheten for at det blant lektorer ved lærerskolene kan ha forekommet dissenter, da det vel neppe er alle som vil være klar over bekjennelseskravet. En må jo også innrømme at det ikke uten videre er så innlysende at det skal gjelde f. eks. for en lektor eller professor i realfag, språk e. l. når det ikke gjelder tilsvarende stillinger i den høyere skole.

For alle de embetsmenn det her er tale om, er begrunnelsen for bekjennelseskravet å søke i at folkeskolen er konfesjonell. Lærerskoleloven inneholder ingen formålsbestemmelse om kristelig oppdragelse, slik som lovene om folkeskolen og om den høyere almenskole. Den oppgir bare som formål å utdanne lærere for folkeskolen. Om lærerhøgskolen er det ikke gitt lov.

For de administrative embetsmenn det her er tale om, er det åpenbart at deres kontakt med elever og undervisning er minimal. Men de vil på den annen side ha betydelig innflytelse ved ansettelse av personale og ved utforming av skoleplaner, reglementer o.s.v.. I siste instans vil deres virksomhet være underkastet Stortingets lovgivende og konstitusjonelle kontrollerende myndighet. Det vil være innlysende at ikke minst nye skoleplaner vil være av en slik betydning at Stortingets kontroll her er høyst reell.

Med den dispensasjonsadgang loven i dag har, vil Kongen kunne utnevne hvem han ønsker uhindret av bekjennelseskravet. Det har derfor i dag liten realitet, utover å angi et normalkrav. Her vil det imidlertid også være slik at det faktisk bare unntaksvis vil forekomme kandidater til disse stillinger som ikke tilfredsstillt det beskjedne bekjennelseskrav det her er tale om, å være formelt medlem av statskirken. Det må visstnok også her erkjennes at kravet ikke er helt saklig treffende, idet det vil kunne være dissenter som vil ha minst like stor interesse av å fremme en kristelig og sedelig oppdragelse, også i evangelisk luthersk ånd, som

mange statskirkemedlemmer. En kan her vise til det som er sagt om rektorer ved de høyere almenskoler.

Komiteén antar at man også her bør sløyfe kravet om bekjennelsesplikt. Enhver regjering utøver sin ansettelsesmyndighet under ansvar, og alle utnevnelser er undergitt Stortingets kontroll. Likedan må det forutsettes at den embetsmann som har med skolen å gjøre, vil utføre sine tjenesteplikter lojalt, selv om han måtte endre sin stilling til statskirken. Skulle han ikke gjøre det, ville det være tjenestefeil som ville kunne påtales og i gravende tilfelle føre til at han måtte fratse sin stilling. Noen synderlig fare for at det skulle kunne bli aktuelt, er det utvilsomt ikke om man sløyfer bekjennelseskravet.

Til støtte for å sløyfe kravet om bekjennelsesplikt kan også nevnes at de tidligere folkeskolelover av 1936 krevde at den som skulle ha tilsyn med kristendomsundervisningen, måtte tilhøre statskirken eller et trossamfunn med samme lære, og ha tatt avgangsprøve i kristendomskunnskap ved lærerskolen. I den nye lov om folkeskolen er disse krav ikke tatt med. Det synes da lite rimelig å opprettholde dem for skolelederen og embetsmenn i skoleavdelingen når de ikke gjelder skolestyrer og inspektør.

Når det gjelder lektorer og professorer synes det innlysende at det nåværende bekjennelseskrav går for langt. Det er ikke i samsvar med vår trosfrihet ellers at f. eks. en metodist ikke skal kunne være ansatt ved lærerskole eller lærerhøgskole. Komiteén antar at man her bør innskrenke kravet om bekjennelsesplikt til dem som skal undervise i kristendomskunnskap. For disse bør det på den annen side gjelde uansett om de er embetsmenn eller bestillingsmenn, lærere, timelærere, stipendiater e. l.

I og for seg kunne det reises spørsmål om man ikke også her burde lempe bekjennelseskravet på liknende måte som komiteén foreslår når det gjelder lærere i kristendomskunnskap i folkeskolen og den høyere skole. Komiteén antar imidlertid at det neppe vil være riktig, men at man her heller bør følge analogien med forslaget når det gjelder professorer og dosenter ved de teologiske fakulteter.

Kristendomskunnskap er et hovedfag ved lærerskolen på liknende måte som i folkeskolen, og pensum i dette emne er omfattende. Det tar sikte på å gjøre de vordende lærere

skikket til å gi barna undervisning i evangelisk-luthersk kristendom. Det gjelder også de lærerskoleelever som måtte stå utenfor statskirken, men som tar undervisning i kristendomskunnskap med sikte på å undervise i dette fag i folkeskolen. Undervisningen fører langt ut over folkeskolens pensum, og ligger på et plan hvor de teologiske forskjeller mellom konfesjonene må bli aktuelle for intellektuelt modne og interesserte elever. Det må da være rimelig å forlange at den som skal undervise selv i hovedsak personlig hyller den tros lære han skal undervise i. I virkeligheten må bekjennelseskravet her, hvis vedkommende skal kunne være skikket til å fylle sin oppgave, gå langt utover det formelle å være medlem av statskirken.

Faktisk pleier visstnok også saklige krav i så måte å være oppfylt. Det er teologer som har religionsundervisningen ved lærerskolene. Noe behov for å gi dissenter adgang til å undervise i religion for å få skikkede lærere kan det ikke antas å være.

Bestemmelsen om bekjennelsesplikt antar komitéen ville kunne tas inn i lærerskolelovens § 11 som et nytt 4. ledd og kunne lyde: «Lærer i kristendomskunnskap skal høyra til statskyrkja.» Eller man kan ta disse lærere med i en alminnelig lovforskrift om de offentlige tjenestemenn som skal ha bekjennelsesplikt.

Når det gjelder rektorer ved lærerskolene, mener komitéen at bekjennelseskravet bør falle bort og kan i det vesentlige vise til det som er sagt foran om rektorer ved de høyere almen skoler. Riktignok er kristendoms kunnskap et hovedfag ved lærerskolen, og et lite fag ved den høyere skole, men dette kan ikke være tilstrekkelig grunn til å holde fast ved kravet om formelt medlemskap i statskirken. Lærerskolens elever er også eldre og mer modne, skolens oppgaver er vesentlig kunnskapsmeddelelse, ikke oppdragelse.

Norges lærerhøgskole ble opprettet ved Stortingets vedtak 1. juni 1922. Hensikten med den var å gi folke- og ungdomsskolelærere høve til å studere videre enkelte fag. Bare pedagogikk er obligatorisk, ellers kan det velges mellom forskjellige fag. Studietiden er 2 semestre, og det blir ikke tatt eksamen.

Lærerhøgskolen har ikke noen fast lærerstilling i religion eller kristendomskunnskap. Men det ble holdt forelesninger i etikk, religionshistorie og psykologi.

Det har ikke vært gitt noen lov om Norges

lærerhøgskole, og kravene til skolens faste lærere, professorer, dosenter og lektorer og til andre forelesere, har ikke vært lovfestet. Det er imidlertid oppnevnt en komité* som skal utarbeide forslag til ny lov. Dette henger sammen med at lærerhøgskolen er utbygd videre, og nå, før lovhjæmmel egentlig foreligger, er gått i gang med også å utdanne lærere for trinn over barneskolen, i samsvar med de planer som er kommet til uttrykk i Ot. prp. nr. 20 for 1960—61 om utdanningskrav for lærer i skolen.

Som nevnt antar komitéen at det ikke kan være grunn til å opprettholde bekjennelseskravet for andre enn dem som underviser i religion og kristendoms kunnskap ved lærerhøgskolen. Bestemmelse om det må i tilfelle enten tas inn i den nye lov som skal lages for lærerhøgskolen, eller i den nevnte generelle lovbestemmelse om bekjennelsesplikt for offentlige tjenestemenn.

15. Universitetslærer i teologi.

Når universitetslærere ved et teologisk fakultet har bekjennelsesplikt, skyldes dette at en vesentlig praktisk oppgave er å utdanne prester for statskirken. Det teologiske fakultet nyttes også stadig som sakkynndig i teologiske spørsmål av Kirkedepartementet i dets egenskap av kirkens sentrale forvaltningsorgan, noe som forutsetter at fakultetets medlemmer deler kirkens tro og bekjennelse. Etter kirkeordningsloven § 58 deltar professorene også i avstemning foran bispeutnevning, noe som selvsagt forutsetter at de er medlemmer av statskirken.

Ved universitetet i Oslo, stiller det teologiske fakultet intet krav om bekjennelse til de studerende. I tidens løp har flere dissenter avlagt teologisk embetseksamen. Man har ved ansettelse av adjunktstipendiat betraktet en dissenter som inhabil; men en forskningsstipendiat ved Norges almenvitenskapelige forskningsråd som er dissenter er knyttet til fakultetet.

I noen grad kan vel bekjennelseskravet til de teologiske universitetslærere sies å stå i strid med prinsippene om forskningen og vitenskapens frihet. I Sverige har man da også åpnet adgang til å utnevne personer som ikke er medlemmer av svenska kyrkan som teologiprofessorer. Det heter i regeringsformen § 28 som den lyder etter endringen i 1953: Till prästerlig befatning inom svenska kyrkan må ej annan utnämnas än den som

bekänner kyrkans lära. Medför annan befattning skyldighet att undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap, skall Konungen taga den hänsyn till de sökandes trosåskådning, som derav må påkallas.»

I forarbeidene har så vel den svenska dis-senterlovkomité som departementssjefen, som lagutskottet sluttet seg til, uttalt at det ikke kan være nødvendig at enhver teologisk professor tilhører den svenske kirke. Men vedkommende bør i tilfelle ikke tilhøre en sterkt avvikende retning, han bør ha en evangelisk grunnoppfatning. Også de svenske teologiske professorer er med ved avstemning om bispekandidater, og velger representanter til domkapitel og kirkemøte. De professorer som ikke tilhører den svenske kirke, vil ikke kunne delta i dette. Men at det skulle bli så mange at det ville få noen betydning for de teologiske fakulteters funksjon her, anses praktisk utenkelig. I det hele fremholder departementssjefen at det til de sentrale fag i presteutdannelsen vil være naturlig å holde seg til professorer som tilhører kirken. Men det er også mer perifere fag, språk m. v. som like godt kan doseres av en nærstående dis-senter.

I og for seg kan komitéen i atskillig grad slutte seg til de svenske synspunkter. Den antar at det imidlertid etter forholdene hos oss ville være lite hensiktsmessig å sløyfe eller lempe på bekjennelseskravet. Det må i og for seg være en rimelig ting at et trossamfunn får utdannet sine prester av lærere som deler samfunnets tro og bekjennelse. Læren vil alltid trenge bearbeidelse for å holdes ajour med ny erkjennelse på det teologiske område, og for å uttrykkes i tidens skiftende språk. Hvis personer som ikke deler kirkens tro og bekjennelse, skal kunne forestå undervisningen av de nye prester, vil det lett kunne oppstå brist i tillitsforholdet mellom fakultet og kirke. Det kjenner vi fra vårt land altfor vel til, selv om bekjennelseskravet ikke har vært sløyffet.

Også for fakultetets oppgave som teologisk sakkyndig ville det kunne være uheldig om dissenterne skulle kunne ha lærerstilling. Hvis de ikke skulle være med på å uttale seg i slike spørsmål, — og det ville vel ikke være naturlig — ville en disiplin ikke være representrert når uttalelsen ble gitt, noe som ved et forholdsvis fåtallig fakultet ville være en mangel.

I den utstrekning man måtte ønske en teologisk eller religionsvitenskapelig forskning fri for statskirkens, eller for alle bekjennelseskrav, antar komitéen at det ville være riktigere å knytte eventuelle lærestillinger til det historisk-filosofiske fakultet. I

sin tid ble professoratet i religionshistorie overført fra det teologiske til det historisk-filosofiske fakultet bl. a. av denne grunn. Bestemmelse om at universitetslærerne ved det teologiske fakultet skal tilhøre statskirken, antar komitéen ville kunne tas inn i loven om universitetet i Oslo, i § 18 som et nytt nest siste ledd: «Professorer og dosenter ved det teologiske fakultet skal bekjenne seg til statens offentlige religion.» eller: «skal tilhøre statskirken.» Eller bestemmelse om universitetslærere vil kunne tas med i den alminnelige lov om bekjennelsesplikt for offentlige tjenestemenn.

Når det i dette tilfelle kunne være grunn til å overveie å beholde det tidligere uttrykk «statens offentlige religion» — som i sin tid kom inn for å gi uttrykk for at det ikke var nok å tilhøre den evangelisk-lutherske bekjennelse, noe også Den lutherske frikirke og andre gjør, er det fordi bekjennelseskravet her, hvis det skal ha mening, går lenger enn til det blotte formelle medlemskap. Det gjør det også for andre, bl. a. for prester, uten at komitéen foreslår brukt noen annen form enn medlemskap for dem. Men for dem går deres bekjennelsesplikt også fram av en rekke andre bestemmelser, noe det ikke gjør for universitetslærerne. For dem har man i tilfelle bare sakens natur, stillingen som prestelærere o. l. å falle tilbake på.

For universitet i Bergen er spørsmålet ikke aktuelt fordi man der ikke har noe teologisk fakultet, og så vidt en kjenner til ikke regner med å få det i noen overskuelig fremtid.

Bestemmelsen om bekjennelsesplikt i loven av 1894 gjelder ikke for Det teologiske menighetsfakultet. Det er en opprinnelig privat institusjon, som i dag må sies å være halvoffentlig. Ved lov av 16. mai 1913 er det gitt tidsbegrenset eksamensrett på en rekke nærmere angitte vilkår. Bekjennelsesplikt er ikke nevnt blant disse. Den står imidlertid i fakultetets egne bestemmelser. Det tar bare opp studenter som tilhører den evangelisk-lutherske bekjennelse. Disse behøver dog ikke stå i statskirken.

Professorene ved Menighetsfakultetet deltar også ved bispeavstemning, og fakultetet nyttes også som teologisk sakkyndig instans på samme måte som Oslo universitets teologiske fakultet.

I og for seg ville det ikke være noe i veien for at man tok inn i loven om eksamensrett for Menighetsfakultetet at dets lærere skulle bekjenne seg til statens offentlige religion, eller være medlemmer av statskirken. Men det er på den annen side intet behov for en slik bestemmelse, idet det sikkert er lite

tenkelig at fakultetet skulle kalle noen til lærerstilling som ikke tilhørte statskirken. Dessuten godkjenner Kongen ansettelse av lærere, og eksamensretten er betinget av at fakultetets virksomhet og ordning i enhver henseende finnes betryggende. Noen tilføyelse til loven, eller noen særbestemmelse for Menighetsfakultet skulle derfor være lite påkrevet.

16. Universitetslærer i faget kristendoms-kunnskap ved annet fakultet enn det teologiske.

Fra 1958 har det vært adgang til å avlegge eksamen i faget kristendoms-kunnskap som ledd i en filologisk eller matematisk-naturvitenskapelig embetseksamen. Faget kan bare tas som «mellomfag», ikke som «grunnfag» eller «hovedfag». Denne eksamen kvalifiserer til å undervise i kristendoms-kunnskap i realskolen eller gymnasiets tre første klasser.

Alle de emner som inngår i dette studium, er slike som også hører til det teologiske studium. Man kan si at kunnskapskravene ved denne eksamen er av samme art som ved teologisk embetseksamen, bare sterkt redusert.

Saklig sett ville det ha vært naturlig om undervisningen i faget kristendoms-kunnskap hadde ligget under det teologiske fakultet, og eksamen i faget var blitt tatt der. Nå er imidlertid både undervisning og eksamen blitt lagt under det historisk-filosofiske fakultet. Studentene deltar delvis i forelesninger og øvelser ved det teologiske fakultet, men undervisningen av dem besørger vesentlig av en universitetslektor i kristendoms-kunnskap som hører under det historisk-filosofiske fakultet. Professoren i religionshistorie besørger også delvis undervisningen og er den som fører tilsyn med lektorens undervisning.

I dag er hverken professoren i religionshistorie eller universitetslektoren i kristendoms-kunnskap pålagt noen bekjennelsesplikt. Studentene kan avlegge eksamen i faget hva enten de er medlemmer av noe kirkesamfunn eller ikke.

De som tar eksamen i dette fag, vil normalt senere få som oppgave å undervise i kristendoms-kunnskap i de offentlige høyere skoler. Adgangen til å ta eksamen i faget bør etter komitéens mening stå åpen for alle, uansett trosbekjennelse, i analogi med den adgang som komitéen foreslår innført for alle lærerskolekandidater til å avlegge eksamen i dette fag.

Heller ikke bør det komme på tale å på-

legge professoren i alminnelig religionshistorie noen bekjennelsesplikt. Hans primære oppgave er å undervise i alle religioners historie, i praksis fortrinnsvis de ikke-kristne religioner. At han i noen utstrekning foreleser for teologiske studenter og dem som studerer kristendoms-kunnskap, bør ikke tilsi at han pålegges noe konfesjonsbånd.

Til ham bør det bare settes vitenskapelige krav. Hans tilsyn med den undervisning som gis av universitetslektoren i kristendoms-kunnskap, kan betraktes som en analogi til det tilsyn som en rektor ved en høyere skole fører med undervisningen i dette fag, selv om professoren nok har mer befatning med opplegget av undervisningen, utvalg av stoff og behandlingsmåte enn en rektor ved en høyere skole. Men det er lite rimelig av denne grunn å pålegge ham bekjennelsesplikt.

Annerledes stiller det seg med universitetslektoren i kristendoms-kunnskap. Hans tjenesteplikt er å undervise og å holde eksamen i dette fag med sikte på den høyere skoles behov.

Spørsmålet gjelder her en avveining av dette: enten å lovfeste bekjennelsesplikten for universitetslektoren i kristendoms-kunnskap ved universitetets historisk-filosofiske fakultet og derved sette samme krav til denne stilling som til tilsvarende stillinger ved andre offentlige undervisningsinstitusjoner, — eller å fritta denne stilling for bekjennelsesplikt for derved ikke å innføre denne plikt ved et universitetsfakultet som hittil har vært fritatt for den.

Ingen av de to løsninger er tilfredsstillende fra et prinsipielt synspunkt: den ene løsningen bryter med prinsippet om bekjennelsesfri virksomhet ved universitetets historisk-filosofiske fakultet, — den annen løsning bryter med den systematikk som denne komité har lagt opp til for lærere som skal undervise i kristendoms-kunnskap.

Komitéens flertall finner at hensynet til prinsippet om bekjennelsesfri virksomhet ved universitetets historisk-filosofiske fakultet må veie tyngst, og vil derfor ikke fremme forslag om å ta stillingen som universitetslektor i kristendoms-kunnskap med blant dem som er bekjennelsesbundet. Helt annerledes ville selvsagt stillingen være dersom denne undervisning ble overført til det teologiske fakultet. Da ville det være en selvfølge at den som foretok denne undervisning, hadde bekjennelsesplikt.

Spørsmålet har for øvrig mer teoretisk enn praktisk betydning. Stillingen som universitetslektor vil bare kunne besettes med en teolog. Ved Menighetsfakultetet utdannes

ikke annet enn lutheranere, og også ved Oslo universitets teologiske fakultet er det sjelden at noen studerer som ikke tilhører statskirken. Det er en liten mulighet for at noen som ikke er medlem av statskirken, skulle komme til å søke, og det ville for ansettelsesmyndigheten ikke være noen grunn til å ta noen utenfor statskirken. Det bør åpenbart heller ikke gjøres; å vedta lovbestemmelse for å hindre det, kan ikke være nødvendig.

Komiteéns medlem S m i d t kan ikke være enig med flertallet når det gjelder spørsmålet om bekjennelsesplikt for universitetslærere i kristendomskunnskap ved det mellomfagstudium som nå er knyttet til det historisk-filosofiske fakultet i Oslo og som i fremtiden også kan bli knyttet til andre universiteter.

Dette mellomfagstudium vil sannsynligvis få stor betydning for religionsundervisningen i vårt land og særlig i den høyere skole, hvor behovet for lærere i kristendomskunnskap er meget stort. Det er derfor innlysende at de som underviser i dette fag ved universitetene, vil få et ganske særlig ansvar som de der skal utdanne en stor del av våre fremtidige religionslærere.

Komiteéns flertall anfører, at en i dette tilfelle har å velge mellom to muligheter — enten å lovfeste bekjennelsesplikten for universitetslærere i dette fag ved det historisk-filosofiske fakultet, eller å frita disse stillinger for bekjennelsesplikt. Det anfører at ingen av disse løsninger er tilfredsstillende, men slutter seg dog til det siste alternativ.

Idet jeg fullt forstår flertallets argumentasjon, må jeg dog erklære meg helt uenig i konklusjonen.

Hvis disse stillinger blir fritatt for bekjennelsesplikt, vil det på et avgjørende punkt bryte med det syn som gjennom komiteéns fremstilling er gjort gjeldende — at det kreves bekjennelsesplikt for alle lærere i kristendomskunnskap og at det for lærere i dette fag ved lærerskole, Norges lærerhøgskole, praktisk teologisk seminar og for embetsmenn ved et teologisk fakultet, også ubetinget fordres at de skal være dømte medlemmer av Den norske kirke. Dette er også helt i samsvar med gjeldende lov og praksis. Det vil da virke påfallende og saklig helt grunnløst hvis lærerstillingene i kristendomskunnskap ved mellomfagstudiet blir holdt utenfor.

Når heller ikke professoren i religionshistorie, som nå fører tilsyn med denne undervisning, kan ha bekjennelsesplikt, savner en — kristelig sett — enhver garanti for denne utdanning. Dette er i virkelig-

ten et mer vidtgående og avgjørende spørsmål enn det krav som er reist om dissenteres adgang til religionsundervisning i våre skoler.

Jeg vil også bemerke at det argument som for flertallet veier tyngst — nemlig prinsippet om bekjennelsesfri virksomhet ved de historisk-filosofiske fakulteter — jo i virkeligheten beror på det syn at denne mellomfagsundervisning vil eller må være knyttet til et annet fakultet enn det teologiske. Jeg kan ikke se at dette på noen måte behøver å være tilfelle, selv om det nå ifølge en midlertidig bestemmelse praktiseres.

Eksamen som er avlagt utenfor fakultetet, har også før vært godtatt som eksamen i bifag eller mellomfag ved det historisk-filosofiske fakultet. Det skulle for så vidt ikke være noe til hinder for at kristendomsfaget kunne henlegges til det teologiske fakultet og eksamen avlegges der. Der hører det jo også avgjort hjemme. Om det vil føre til at et annet teologisk fakultet utenfor universitetet også opptar dette fag og søker om eksamensrett i det, må det etter min mening bare hilses med glede. Det vil antagelig bare føre til at det blir flere kandidater til denne eksamen, hva det i høy grad er behov for.

Selv om denne undervisning fortsatt skal være knyttet til det historisk-filosofiske fakultet, kan jeg ikke innse at en ville stå overfor et alvorlig brudd på prinsippet om fakultetets forskningsfrihet, om lærere i kristendomskunnskap skulle få bekjennelsesplikt. Det dreier seg jo nemlig her om en undervisningssektor hvor pensum er temmelig opplagt og forskning ikke kommer på tale. All den stund professoren i religionshistorie — som for øvrig også foreleser for studenter ved det teologiske fakultet — står fritt og faget er åpent for alle, kan jeg ikke forstå annet enn at det rent prinsipielt må bety lite om den der underviser i kristendomskunnskap har bekjennelsesplikt. Det forekommer meg at det prinsippbrudd som oppstår ved at denne stilling — i motsetning til alle andre lærerstillinger i kristendomskunnskap — ikke har bekjennelsesplikt, er av ganske annen alvorlig karakter.

17. Det praktisk-teologiske seminar.

I nær tilknytning til universitetets teologiske fakultet står det praktisk-teologiske seminar. For dette gjelder lov av 14. mai 1902, og reglement fastsatt 14. januar 1939. Loven inneholder intet om bekjennelsesplikt for rektor og lærere. I praksis vil vel alltid rektor være en teolog med geistlig erfaring, og lærerne i de egentlig kirkelige

fag geistlige. Der er dessuten lærer i kirkerett, i kirkesang og messe og i stemmebruk. Rektor deltar i bispeavstemning, jfr. kirkeordningsl. § 58, noe som gir klart uttrykk for forutsetningen om at han er medlem av statskirken.

Om rektor ved det praktisk-teologiske seminar går inn under loven om embetsmenns trosbekjennelse kan være tvilsomt. I sin egenskap av rektor er han vel ikke en geistlig embetsmann, og det er vel tvilsomt om han kan regnes for en embetsmann hvem det påligger å gi undervisning i kristendom. Lærerne er ikke embetsmenn, og går således ikke inn under loven. Noen synderlig praktisk rolle spiller dette selvsagt ikke, idet det er særdeles lite tenkelig at noen skulle bli utnevnt til lærerstilling uten å tilhøre statskirken, eller skulle melde seg ut av den mens de var i stilling. Det vil derfor bare være for fullstendighets skyld man i tilfelle kunne tilføye som et nytt annet ledd til lovens § 2: «Seminarets lærere skal tilhøre statskirken.» eller «bekjenne seg til statens offentlige religion».

Også Menighetsfakultetet har sitt praktisk-teologiske seminar med tidsbegrenset eksamensrett i henhold til den nevnte lov av 16. mai 1913. Det står i tilsvarende stilling som det annet praktisk-teologiske seminar. Dets rektor stemmer også ved bispeutnevning. Rektor godkjennes av Kongen, og de øvrige lærere av Kirkedepartementet. Da det i lovens § 4 vises til § 2 i loven om det praktisk-teologiske seminar, vil i tilfelle en bestemmelse i denne om at lærerne skal tilhøre statskirken, dekke begge seminar. For øvrig er en bestemmelse om dette like lite påkrevet også her.

18. Lovregler.

Komitéen har foran fremholdt at loven om embetsmenns trosbekjennelse bør oppheves. Det kan da bli spørsmål om enten å avløse den med en ny alminnelig lovbestemmelse om bekjennelsesplikt som omfatter alle tjenestemenn det blir tale om. Eller man kan gi forskrifter om bekjennelsesplikt i de særlover som gjelder de forskjellige grupper av tjenestemenn det er tale om. Begge måter har sine fordeler og mangler.

Å gi regler for hver gruppe for seg har den fordel at man da lettest kan formulere bekjennelseskravet slik det passer for hver art tjenestemenn. Det er på det rene at lovens uttrykk: «bekjenne seg til statens offentlige religion» i dag dekker høyst forskjellige krav til geistlige, lektorer og rektorer, skoledirektører og professorer. Komitéen har for sin

del også foreslått at kravene til bestemt konfesjon skal være noe forskjellige, idet man for noen grupper også skal godta andre evangeliske trosbekjennelser enn den lutherske. I folkeskoleloven har fra gammelt bekjennelseskravet til lærerne vært behandlet.

På den annen side har man fra gammelt vært vant til en samlelov som har omfattet eller vært gitt analogisk anvendelse på de fleste av de grupper tjenestemenn det gjelder. For flere gruppers vedkommende har vi i dag ingen faglov hvor det vil passe å ta inn bestemmelser om bekjennelseskrav. Det gjelder for de kirkelige tjenestemenn og for kirkeavdelingens personale. Det gjelder også i dag lærerhøgskolen og det praktisk-teologiske seminar.

Rent teknisk kan det være lettere å lage felles bestemmelser enn innpasse bestemmelsene i en ganske lang rekke forskjellige lover. Det kan også være en fordel å ha bestemmelsene samlet på et sted, og slik bedre se dem i sammenheng for de forskjellige tjenestearter det blir spørsmål om. Særlig skolelovene blir erfaringsmessig meget hyppig endret, og det kan da være en fordel ikke å få bekjennesspørsmålet tatt med i diskusjon for hver gang, isolert fra forbindelsen med de øvrige grupper med tilsvarende plikt.

Komitéen er tilbøyelig til å anta at det vil være å foretrekke å behandle bekjennelseskravet i felles generelle bestemmelser for alle de tjenestemenn det er tale om. Det har den ulempe at man da må uttrykke bekjennelseskravet på samme måte for de forskjellige grupper, med mindre man skulle ville splitte opp bestemmelsene i en lang rekke særregler. Det siste antar en ikke bør komme på tale, det ville lett gi et skjevt inntrykk hvis man skulle sette opp en skala for bekjennelseskravets styrke og plasere de forskjellige grupper tjenestemenn på hver sitt trinn i den. En vil da bli henvist til å uttrykke et minstekrav, og for øvrig vise til at tjenestens art vil tilsi hvilken styrke kravet skal ha.

Det krav som det vil være naturlig å bruke, er det formelle, at man skal være medlem av statskirken. Som tidligere nevnt er det en rekke tjenestemenn til hvem kravet i dag ikke kan antas å gå lenger. Da er det å kreve medlemskap i statskirken korrektere uttrykk for innholdet av kravet enn det uttrykk loven nå nytter nemlig å «bekjenne seg til statens offentlige religion.» Denne ordlyd er i seg selv noe kunstig, og synes å kreve mer enn medlemskap i statskirken.

For at man i den forbindelse det her er tale om, skal kunne betraktes som medlem

av statskirken, antar komitéen at det vil være rimelig å forlange at man skal være døpt. Komitéen har foran foreslått at en person som er født som medlem av statskirken, skal kunne vedbli å være det om han ikke blir døpt, og flertallet endog at en udøpt person skal kunne melde seg inn i statskirken. Man har gjort dette fordi man har ment at det vil være riktig at statskirken ikke skal stenge ute noen som ønsker å tre inn i den,

eller som ikke selv tar skritt for å tre ut av den. Men når det som her er spørsmål om å være kvalifisert til å inneha en stilling i kraft av at man er medlem av kirken, er det ikke tilstrekkelig grunn til å lempe på det kirkelige prinsipp at virkelig medlemskap i en kristen kirke forutsetter dåp.

Dåp vil da si kristen dåp, enten den er foretatt i statskirken eller i annen kristen kirke.

XIV. Ugildhet når offentlig tjenestemann ikke tilhører statskirken.

Når offentlige tjenestemenn i stillings medfør har med spørsmål å gjøre som berører statskirken eller religionsundervisningen i skolen, vil spørsmål om ugildhet kunne melde seg dersom de ikke er medlemmer av Den norske kirke.

Spørsmål om ugildhet p.g.a. religiøs status ble hos oss først virkelig aktuelt da vi fikk alminnelig trosfrihet, og den ble gjort gjeldende også for de aller fleste embets- og tjenestemenn. Det er berørt i § 4 i lov om embetsmenns trosbekjennelse: «Forsaavidt Embedsmænd som ikke bekjender sig til Statens offentlige Religion, skal deltage i saadanne deres Embede tilliggende Forretninger, der vedkommer Statskirken eller Bestyrelsen af Skolevæsenet, bestemmes det af Kongen hvorledes det i forekommende Tilfælde, dog uden forøget Udgift for det Offentlige, skal forholdes med Udførelse af disse Forretninger.»

Bestemmelsen gir ikke selv noe svar på spørsmålet om når en som står utenfor statskirken av den grunn er ugild. Den bare forutsetter at det vil kunne forekomme tilfelle av ugildhet, og gir uttrykk for at det ikke skal påføre det offentlige økt utgift. Det vil med andre ord si at hvis en embetsmann ikke kan utføre sine plikter fordi han står utenfor statskirken, må han selv betale merutgifter som påløper ved det. Regelen om at Kongen bestemmer hvordan det i tilfelle skal forholdes, innebærer at Kongen kan avgjøre hvem som i tilfelle skal utføre de embets handlinger det er spørsmål om. Den gir ikke Kongen fullmakt til å bestemme når ugildhet foreligger.

Alminnelige regler om hvordan det skal forholdes når en tjenestemann er ugild fordi han står utenfor statskirken, er ikke blitt gitt.

I de sikkert få tilfelle hvor spørsmålet er blitt aktuelt i praksis, blir det etter all sannsynlighet forholdt på samme måte som når det foreligger ugildhet av andre grunner. Oftest vil tjenestemannen ha en som uten videre kan utføre hans plikter, en som er hans stedfortreder under ferie og forfall, en

underordnet eller en kollega. At en annen formelt blir konstituert, eller særskilt bebyndiget forekommer sikkert sjelden, om overhode. Og at en tjenestemann selv må betale for at en annen skal utføre en tjenesteplikt han av religiøse grunner er inhabil til, forekommer neppe.

Ved at lovendringen i 1955 åpnet adgang til å gjøre unntak fra bekjennelsesplikten, og ved at kretsen av tjenestemenn med bekjennelsesplikt nå foreslås ytterligere begrenset, vil spørsmål om ugildhet for tjenestemenn som står utenfor statskirken, oftere kunne melde seg. Det vil derfor kunne være ønskelig å ha en positiv bestemmelse om når ugildhet skal anses å foreligge for den som står utenfor statskirken.

I Sverige har man en slik generell bestemmelse om ugildhet i regjeringsformens § 28, 2. ledd 4. pkt. flg. slik som den lyder etter endring i 1953: «Befattningshavare, som ej tillhör svenska kyrkan, må icke handlägga mål eller ärende, som angår kyrkans religionsvård eller religionsundervisning, utövning av prästämbetet, befordring eller ämbetsansvar inom kyrkan. I fråga om statsrådets ledamöter skal dock sådant hinder icke gälla för annan än föredraganden.»

Finsk rett har vistnok ikke noen alminnelig bestemmelse om ugildhet utenom loven av 10. juni 1921 om finsk borgers rett til uansett trosbekjennelse å kunne ha statsstilling, hvor det i 2. ledd sies: «Dock må den, vilken icke tillhör evangelisk-lutherska kyrkan, icke innehava ämbete inom denna kyrkja, ej heller den, som icke tillhör evangelisk-lutherska kyrkan eller fristående evangelisk-luthersk samfund, i landets läroverk meddela undervisning i evangelisk-lutherska läran.» Denne bestemmelse omfatter åpenbart en snevtere krets enn vår retts regler om bekjennelsesplikt, og har for så vidt her mindre interesse.

Som nevnt vil det ikke sjelden kunne forekomme at en offentlig tjenestemann som ikke har bekjennelsesplikt får med saker å gjøre som berører statskirken eller kristendomsundervisningen i de offentlige skoler. Noen alminnelig bestemmelse om når den som står

utenfor statskirken da blir ugild, har vår rett ikke. At ugildhet ikke oppstår i alle tilfelle hvor en sak berører statskirken eller kristendomsundervisningen, må være utvilsomt. På den annen side må det være like sikkert at det i somme tilfelle oppstår ugildhet. I mangel av klare bestemmelser vil man være henvist til et fornuftig skjønn, hvor det vil komme an på en rekke faktorer: om det gjelder sentrale ting i kirkens lære og forkynnelse, generelle bestemmelser for dens virke, eller om det er perifere eller kurante avgjørelser, om det er spørsmål som det er sterke meningsforskjeller om, eller som det ingen dissens er om o.s.v. Det vil også kunne ha betydning om tjenestemannen personlig har engasjert seg, om han omfattes med tillit, eller det er satt fram innsigelse mot hans habilitet. En kan her vise til prinsippet i domstol. § 108 som også vil ha betydning i forvaltningen, og til forvaltningskomitéens utkast til lovbestemmelser om habilitet i offentlig tjeneste. Det vil også kunne spille en rolle om en sak lett kan overtas av en annen tjenestemann, om det gjelder en underordnet instans hvis avgjørelser kan innankes for en høyere, om det dreier seg om forberedelser, eller innstillinger til en annen myndighet, eller om endelige avgjørelser.

For statsråder har en som kjent den særlige regel at den som ikke bekjenner seg til statens offentlige religion, ikke deltar i saker som angår statskirken. Bestemmelsen er her generell, det sondres ikke etter sakens art, om det dreier seg om kirkelig lovgivning, utnevnelser, bevilgninger, prinsippspørsmål eller kurante avgjørelser. På den annen side nevnes ikke ugildhet når det gjelder andre saker, således ikke saker som angår kristendomsundervisningen i skolen. Her er alle statsråder med, f. eks. i spørsmål om kristendomsfagets stilling, utnevning av lektorer med religion som hovedfag o. s. v..

Spørsmålet om vår forfatnings regler på dette område er heldige, skal en ikke behandle nærmere, idet det faller utenfor komitéens mandat. Reglene har sin interesse når man skal drøfte spørsmålet om ugildhet for andre offentlige tjenestemenn; men det kan utvilsomt ikke trekkes bindende slutninger fra de positive forfatningsbestemmelser for statsråder til hva som gjelder for forvaltningen for øvrig.

For å antyde hvordan komitéen ser på spørsmålet om ugildhet, skal en ta for seg en del eksempler: Hvis en statssekretær i Kirkedepartementet ikke skulle tilhøre statskirken, burde han overhode ikke behandle saker fra kirkeavdelingen. Det samme burde gjelde en departementsråd. Unntak kunne muligens

tenkes f. eks. for saker angående personale i departementet som hadde bekjennelsesplikt, men selv det ville neppe være heldig. Derimot måtte en statssekretær eller departementsråd selvsagt kunne behandle departementets budsjett, på grunnlag av de forslag som kom fra kirkeavdelingen.

Plan for religionsundervisningen i offentlige skoler ville ingen tjenestemann kunne behandle som ikke tilhørte statskirken. Når det gjelder ansettelser utenom de geistlige, ville det neppe være grunn til å regne en departementstjenestemann for ugild fordi han sto utenfor statskirken. Utnevning av lektorer som skal undervise i kristendomskunnskap eller av professorer ved det teologiske fakultet vil en departementsmann kunne behandle selv om han ikke står i statskirken. Dels vil det bare være spørsmål om innstillinger til regjeringen som har avgjørelsesmyndigheten, dels vil det regelmessig dreie seg om nokså kurante avgjørelser, hvor det bygges på alder, ansiennitet, karakter o. l. — og for profesorenes vedkommende på det akademiske kollegiums innstilling som reelt er avgjørende. Er det spørsmål om å gjøre unntak fra bekjennelseskravet i særlige tilfelle, bør neppe heller en som står utenfor statskirken anses inhabil uten videre, når det ikke foreligger spesielle forhold som kan skape tvil om hans uholdhet.

En fylkesmann som står utenfor statskirken, bør ikke kunne delta i stiftsdireksjonen som består av ham som formann og biskopen. Riktignok er dens oppgaver av en så vidt praktisk art at det ikke er synderlig spørsmål om personlig tro. Men den er et kirkelig organ som skal fremme kirkens interesser, føre tilsyn med kirker og kirkegårder og kirkemidler, uttale seg om kirkelig administrative saker m. v.. Når, som naturlig er, ingen kan være tjenestemann eller ombudsmann i statskirken uten å tilhøre den, ville det være lite rimelig at noen skulle kunne sitte som formann i stiftsdireksjonen som ikke var medlem av Den norske kirke. Her bør i tilfelle fylkeskontorsjefen møte i fylkesmannens sted. En kan for øvrig vise til Hansson, Norsk kirkerett § 11 om stiftsdireksjonen. I de saker angående dissentervesenet som ligger under fylkesmannen, ville det derimot ikke være grunn til å betrakte ham som inhabil om han sto utenfor statskirken. Fylkesmannen har her ikke den oppgave å fremme trossamfunnenes interesser, han skal bare kontrollere at de følger de gjeldende forskrifter.

I en kommune antar komitéen at en kommunal tjenestemann, som en rådmann, ikke bør ansees ugild ved behandlingen av bud-

sjett- og regnskapssaker vedrørende kirker, kirkegårder og utgifter til prester og personale. Man bør neppe heller være inhabil ved utarbeidelsen av innstilling om ansettelse av kirkelige tjenestemenn som organist og kirkeverge. Men hvis det er strid om avgjørelsen, og særlig hvis det er spørsmål om å fravike de kirkelige instansers innstilling, vil det kunne være rimelig at han overlater behandlingen av saken til en annen jfr. § 108 i domstolsloven.

Innen skole og undervisning vil det også kunne oppstå spørsmål om ugildhet når det gjelder saker om kristendomsundervisning og religionslærere. En rektor, skolestyrer eller skoledirektør som står utenfor statskirken, bør i alminnelighet neppe anses for inhabil til å innstille søkere til en lærerstilling som omfatter kristendomsundervisning. Så vidt en kjenner til, pleier i dag rektorer som står utenfor statskirken, å gi innstilling når det gjelder ansettelse av en lektor som skal undervise i kristendom ganske som når det gjelder andre. De må også i alt vesentlig innta den samme stilling som overordnet i forhold til religionslærerne som til de andre lærere.

Ikke så sjelden er offentlige tjenestemenn i stillings medfør medlemmer av offentlige styrever, utvalg eller råd. De samme regler om inhabilitet bør da gjelde som ellers i tjenesten, slik at tjenestemannen er ugild i saker av betydning som gjelder statskirken og religionsundervisning i skolen.

I et skoleråd eller lærerråd, jfr. lov om høyere almenskoler av 10. mai 1935 § 34 og folkeskoleloven av 10. april 1959, bør således

den som står utenfor statskirken, ikke ha stemme når det gjelder valg av lærebok i kristendomsfag, eller plan for dette fag.

Hvor nøye dette følges i praksis, kjenner en ikke til. Det vil åpenbart ikke være ofte spørsmålet er aktuelt, både fordi dissenterne er få og religionssakene sjeldne. Dertil vil det regelmessig være uten betydning for resultatet om en som ikke står i statskirken skulle avgi stemme. Men prinsipielt må det være riktig at den tjenestlige inhabilitet også gjelder om man i stillings medfør sitter i et styre eller råd.

Det må også gjelde om en tjenestemann sitter i et styre eller råd sammen med andre medlemmer som er valgte eller oppnevnte. Disse er ombudsmenn, og for dem gjelder da de regler man har for inhabilitet for ombudsmenn, som kan avvike fra dem som gjelder tjenestemenn. Det vil kanskje kunne virke noe eiendommelig hvis i et styre en tjenestemann blir inhabil fordi han står utenfor statskirken, mens et valgt medlem ikke blir det fordi han er ombudsmann. Men regelen er logisk, og en antar også saklig sett naturlig og heldig, som en skal komme tilbake til i neste avsnitt om ombudsmenn.

Stort sett antar komitéen at det ikke ofte bør bli tale om ugildhet for en offentlig tjenestemann i stilling som ikke er belagt med bekjennelsesplikt om han står utenfor statskirken. Vanligvis vil ikke forholdene være annerledes enn at man vil kunne vente en saklig behandling av de spørsmål som hører inn under tjenestemannens pliktområde uansett hans religiøse standpunkt.

XV. Ugildhet for ombudsmann som ikke tilhører statskirken.

En ombudsmann er en person som er valgt eller oppnevnt til et offentlig verv. Han kan være direkte folkevalgt, som stortingsmann, medlem av kommunestyret, menighetsråd, skoletilsynsnemnd o. l. Eller han kan være indirekte folkevalgt av Storting, fylkesting, kommunestyre, menighetsråd o. l. som medlem av riksrevisjonen, fylkesutvalg, bispedømmeråd, skolestyre, barnevernsnemnd m. v. Eller ombudsmannen kan være oppnevnt av regjering, departement, fylkesmann, fylkesutvalg, ordfører, formannskap o. s. v.. Det vil gjelde svært mange medlemmer av styrever, råd, utvalg, komitéer m. v..

Gjeldende rett har ikke helt generelle regler om ugildhet for ombudsmenn i saker som gjelder kirke og religion. Men vår lovgivning

har en del spredte bestemmelser av større eller mindre rekkevidde. Til dels gir de uttrykk for motstridende prinsipper.

Når det gjelder de rent kirkelige ombud, er stillingen klar. Dissenterlovens § 17 fastslår at «dissenterne kan ikke beklede ombud og bestillinger i statskirken.» Kirkelige ombudsmenn er medhjelpere, ulønnte kirkeverger, og medlemmer av menighetsråd og bispedømmeråd. For medhjelperes vedkommende går det også fram av bestemmelsene om dem i Christian den femtes Norske Lov 2—9—1 og 2 at de må tilhøre statskirken. Lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953 § 4 3. ledd og § 36 3. ledd jfr. § 2 uttaler at medlem av menighetsråd og bispedømmeråd må tilhøre statskirken. At statskirkelige tjeneste-

menn og ombudsmenn bør tilhøre Den norske kirke, er en naturlig ordning som fortsatt bør opprettholdes.

I Stortinget deltar alle representantene også i saker som gjelder statskirken og religionsundervisningen i skolen uansett om de er medlemmer av Den norske kirke eller ei. De er med på å vedta kirkebudsjett, lov om Den norske kirkes ordning, bestemmelser om kirkens bekjennelse, skolelover m. v.. Tilsvarende er alle med på å behandle saker om dissenter. Mens bare statskirkemedlemmer kan delta i kirkelig statsråd, er stortingsmenene uansett bekjennelse alle med på å vurdere det kirkelige statsråds avgjørelser.

Den nye lov av 16. juni 1961 om fylkeskommuner, som trer i kraft 1. januar 1964, har ingen bestemmelser om ugildhet av religiøse grunner. Dette må formentlig forstås slik at det er tanken at representantene i fylkestinget vanlig vil være habile i saker som angår statskirke og religion, selv om de står utenfor Den norske kirke.

I kommunestyret skal derimot, etter kommunestyrelovens § 15 4. ledd dissenter tre ut ved behandling av saker som gjelder statskirken. Som dissenter i den forbindelse må forstås enhver som står utenfor statskirken, uansett om han er dissenter i dissenterlovens forstand. Slik forstås loven visstnok i praksis, og det læres av Hansson Norsk kirkerett s. 234 og Robberstad Lærebok i kyrkjerett s. 18.

Hva «saker som gjelder statskirken» skal omfatte, sier loven ikke. Formodentlig er praksis forskjellig i kommunene. De aller fleste steder er de som står utenfor statskirken så få at det ytterst sjelden vil kunne bli avgjørende. Selv om det skulle ha ført til ugylidighet at en dissenter urettelig hadde vært med i en avstemning, vil det derfor ikke ha noen betydning for avgjørelsen.

Formentlig vil det være korrekt at dissenterer fratrer ved behandling av kirkebudsjett. Det er praksis i Oslo bystyre. Men innen kirkebudsjettet skulle det vel strengt tatt sondres ettersom det gjelder saker som bare angår statskirken, eller saker som berører også andre, som f. eks. bevilgninger til kirkegårder og krematorium.

Når det gjelder ansettelse i kirkelig stilling som lønnet kirkeverge, eller organist, må dissenterne i kommunestyret være ugilde etter gjeldende rett.

I skolestyret er medlemmer ikke inhabile fordi de står utenfor statskirken. Folkeskolelovens § 31 pkt. 6 uttaler at reglene om inhabilitet i kommunestyrelovens § 15 gjelder tilsvarende, unntatt 4. ledd om dissenterne. Denne

avvikelse fra hva som gjelder i kommune-styret, kan virke noe overraskende, men er helt utvilsom. Den innebærer at en som står utenfor statskirken, og kanskje holder sine barn borte fra kristendomsundervisningen, er med på å avgjøre spørsmål om dette fag, valg av lærebok, skoleplan, lærere m. v..

Tilsvarende regler om ugildhet må en anta gjelder også for tilsynsnemnd, folkeskolelovens § 28, og for fylkesskolestyre, § 33.

De høyere almenkoler har et forstanderskap som består av rektor og medlemmer valgt av Kirkedepartementet, kommunestyret og lærerpersonalet. Loven har ingen bestemmelser om inhabilitet for medlemmer som står utenfor statskirken. For kommunale høyere almenkoler er det skolestyret som er forstanderskap. Selv om det kanskje ikke uten videre er gitt at folkeskolelovens inhabilitetsregler skal gjelde for skolestyret som forstanderskap, er det rimelig at de følges når man ikke har andre. Tilsvarende regler må det også være rimelig å følge for forstanderskap ved stats- fylkes- og interkommunale høyere skoler.

Også andre utvalg og råd vil kunne få med spørsmål å gjøre som berører kirke og religionsundervisning. Bygningsråd og helseråd må behandle kirkebygg og menighetshus. Parkutvalg kan ha med kirkegårder å gjøre. Barnevernsnemnda anbringer barn i barneheim, privat heim og i skole, og kommer på den måte i berøring med konfesjonsspørsmål. Det samme gjelder utvalg som nedsettes for forskjellige formål.

Som alminnelig regel antar komitéen at det må være et riktig prinsipp det som gjelder for Storting og for skolestyre, at alle medlemmer skal være med i alle avgjørelser hvor ikke rent personlige særinteresser e. l. gjør dem ugilde, og at de ikke skal bli inhabile om de står utenfor statskirken.

Når det gjelder direkte folkevalgte medlemmer, virker det særlig klart. Det synes å stemme best med folkestyrets idé at alle folkevalgte skal være med på å avgjøre alle saker, og at det ikke gjør noen forskjell om de på grunn av medlemskap i et parti, en yrkesgruppe, et trossamfunn e.l. kan antas på forhånd å ha engasjert seg. Dette engasjement vil nettopp hyppig være grunnlaget for at de er valgt. Stort sett må en regne med at det er på den måte de forskjellige meninger som hersker blant folket kommer best fram, slik at man får et representativt uttrykk for det man kaller folkeviljen.

Ikke fullt så innlysende er det når det gjelder de medlemmer av styrer og råd som er indirekte valgt. Men også her må det være

naturlig å følge samme prinsipp, og regne med at ved valget vil vanligvis sammensetningen bli representativ.

Noe mer tvilsomt kan kanskje spørsmålet være hvor det gjelder medlemmer som er oppnevnt, av regjering, fylkesutvalg, formannskap, ordfører o. l.. Undertiden vil forholdet være at de nettopp skal ha med religionsspørsmål å gjøre, slik at det er tatt hensyn til medlemmenes religiøse standpunkt ved oppnevningen. Da er det klart at dissenterer ikke er inhabile om de skal behandle saker som berører statskirken. En kan som eksempel nytte nærværende komité, som skal avgi forslag til lovbestemmelser om medlemskap i statskirken, og hvor 3 av medlemmene står utenfor den.

Men forholdet vil kunne være at spørsmål som berører statskirken og kristendomsundervisningen ikke hører med til dem et styre eller utvalg vanlig behandler, slik at en ikke kan regne med at det har vært tenkt på medlemmenes standpunkt for så vidt ved oppnevningen. I alminnelighet bør det ikke bli tale om inhabilitet av den grunn. Men det vil kanskje kunne tenkes situasjoner hvor den som sto utenfor statskirken burde betraktes som ugild. Ofte vil han ha en varamann, slik at det ikke oppstår noen vansker av den grunn.

I et styre eller råd som skulle behandle saker av konfesjonell art, ville det kunne tenkes at et oppnevnt medlem endret sitt religiøse standpunkt, f. eks. gikk over i et annet trossamfunn. Da ville det kunne tenkes at forutsetningene for oppnevningen ville falle bort, slik at det var grunn til å trekke den tilbake. Men dette ville være et annet forhold enn det som omfattes av vanlige inhabilitetsregler. Da ville vedkommende varig miste en nødvendig egenskap for å ha ombudet, på liknende måte som f.eks. hvis han flytter fra den

kommune han har et ombud i, opphører å være norsk borger, får en stilling som er uforenlig med ombudet e. l.

Samlet antar derfor komitéen som nevnt at man bør ha den alminnelige regel at ombudsmann, folkevalgt, direkte eller indirekte, eller oppnevnt, ikke er ugild i saker som angår statskirke og kristendomsundervisning i skolen o. l. selv om han ikke er medlem av Den norske kirke.

Som foran nevnt antar en ikke dette bør gjelde for offentlige tjenestemenn som i stillings medfør er medlemmer av styre eller utvalg. For disse bør gjelde de vanlige regler for tjenestemannshabilitet. For dem gjelder ikke det som er lovgrunnen når det dreier seg om valgte og oppnevnte ombudsmenn, at de er representanter for syn i folket. Man har heller ikke det korrektiv for dem som man regelmessig har for ombudsmenn, at de bare skal fungere for en kortere tid, og vil kunne bli kastet ved nytt valg eller ny oppnevning. En tjenestemann må stå fritt til å skifte religiøst standpunkt, uten at han står til rette for velgere eller andre, når han ikke er i en stilling med bekjennelsesplikt. Situasjonen er derfor en annen for tjenestemannen enn for ombudsmannen. For tjenestemannen er det kravet til en objektiv korrekt saklig holdning, og tilliten til dette spørsmålet gjelder. Hans personlige og private religiøse syn bør ikke gripe forstyrrende inn i hans utøvelse av tjenesteplikter. Hvis tilliten til hans uhildethet vil kunne svikte, bør han vike sete.

Annerledes for ombudsmannen, som er valgt for å representere et syn, et program, en gruppe eller næring, eller seg selv. Han skal være med på å skape den meningsbrytning som man vil ha representert; av ham forlanges ikke den samme upersonlige, uavhengige objektivitet som av tjenestemannen.

XVI. Dissenteres bruk av statskirkehus.

Foranlediget av en anmodning fra Kirkedepartementet i brev av 25. mars 1961 skal komitéen behandle spørsmålet om dissenteres adgang til å nytte kirkebygning tilhørende Den norske kirke.

Kirker, både sognekirker, annekskirker og kapeller er regelmessig menighetens eiendom. Men enkelte kirker og kapeller eies av stat, kommune eller private eller halvoffisielle institusjoner. Staten eier f. eks. Akershus slotskirke i Oslo og formodentlig Nidaros domkirke, hvis den ikke skal anses for egen

stiftelse. I sykehus er flere steder innrettet kapell som eies av den som eier sykehuset. Småkirkeforeningene i Oslo og Bergen eier noen kirker som brukes som vanlige menighetskirker. Enkelte kristelige organisasjoner har såkalte sportskapeller. Og somme steder har en grend selv bygget sitt kapell.

Det alminnelige, og det en vesentlig har for øye i det følgende, er som nevnt at kirkene tilhører menigheten. Men nybygging, vedlikehold og drift er det kommunen som må betale for. Og oppføring og forandring av en kirke krever

tillatelse og godkjenning av Kongen. At menigheten er eier, vil derfor nærmest si at det er den som nyter godt av kirken, og har den begrensede råderett over den som gjeldende bestemmelser gir. Det er ikke en vanlig privat eiendomsrett det er tale om, forholdet er vesentlig annerledes enn når en forening eller en dissentermenighet eier et lokale.

De nærmere regler om kirker fins i Kirke-loven av 3. august 1897.

Alle kirkebygninger skal innvies til gudstjenstlig bruk etter alterbokens forskrifter, jfr. kirkelovens § 54 og kgl. res. av 18. november 1955. Unntaksvis kan også andre bygninger være innviet på enklere måte til kirkelig bruk, skolerom, bedehus o. l., jfr. kgl. res. av 12. september 1939.

Gravkapeller og krematorier er ikke i samme forstand kirkelige bygninger. De innvies ikke som de egentlige kirker. Men det hender at gravkapell også nyttes til kirke, og av den grunn blir innviet. Krematorier og gravkapeller pleier å tilhøre kommunen, ikke menigheten. De er da ikke forbeholdt statskirken alene, men står til tjeneste for alle, uansett trosbekjennelse. Det må gjelde selv om det dreier seg om et gravkapell som nyttes som kirke, og av den grunn er innviet til kirkelig bruk.

Annerledes med de egentlige kirker. De er innviet til gudstjenstlig bruk for Den norske kirke, og for den alene. De står ikke til disposisjon for andre. En annen ting er at de kan lånes ut. Men det kan etter gjeldende rett ikke skje uten samtykke av menigheten, uansett om det er den eller kommunen som er eier, når det dreier seg om en menighetskirke. Og dette forhold bør etter komitéens syn ikke endres.

Nærmere regler om bruk av kirkene er gitt ved kgl. res. av 24. oktober 1906 med senere tillegg og endringer. De er gitt i kraft av Kongens kirkelige lovgivningsmyndighet etter Grunnlovens § 16, jfr. også kirkelovens § 47 i. f.

Resolusjonen av 1906 har under avsnitt III regler om «Utlendingers og ikke-statskirke-medlemmers bruk av kirkene». Det heter her: «Forsåvidt der fra geistlige eller private utenfor den norske statskirke måtte inkomme andragende om adgang til at benytte en kirke i noget av de foran nevnte øiemed, blir Kongens bestemmelse derom at indhente. Med biskopens samtykke kan dog norsktalende, til den evangelisk-lutherske trosbekjennelse hørende prester benytte hvilken som helst kirke i stiftet, når kirketilsynet gir sitt minde dertil.»

Kongens myndighet er delegert til Kirkedepartementet, som vanlig er den instans som gir samtykke til bruk av kirkehus av noen utenfor statskirken.

Ved kgl. res. av 27. oktober 1922 fikk norsk-amerikanske lutherske prester og prester i den danske folkekirke og den svenske kirke adgang til med menighetsrådets samtykke å tale i landets kirker utenfor den vanlige gudstjeneste. Samtidig fikk Kirkedepartementet fullmakt til å tillate også andre prester utenfor statskirken samt legmenn som ikke tilhørte statskirken å tale i kirkene. Ved ordinær gudstjeneste må alltid vedkommende prest samtykke. Utenfor ordinær gudstjeneste er det menighetsrådet som gir tillatelse.

Ved kgl. res. av 10. juli 1925 ble finske og islandske prester likestilt med de andre nordiske prester m. h. t. adgangen til å tale i våre kirker.

Ved kgl. res. av 7. mai 1936 ble Kirkedepartementet gitt fullmakt til å la trossamfunn utenfor statskirken nytte kirkehus til gudstjeneste eller kristelig møte, når menighetsrådet samtykket. Det heter i resolusjonen: «Kirke- og undervisningsdepartementet bemyndiges til å tillate avholdt gudstjeneste eller kristelig møte for medlemmer av menigheter tilhørende kristne trossamfunn, som står utenfor statskirken, i kirke eller del av kirkebygning under forutsetning av at vedkommende menighetsråd samtykker deri. Dersom en av kirkens ordinære gudstjenester — høymesse, gudstjeneste eller aftensang, må sløyfes eller omlegges, må tillike vedkommende sogneprest samtykke.»

Også hvis en kirke av menighetsrådet blir tillatt nyttet til kirkekonserter, må samtykke innhentes fra Kirkedepartementet dersom noen som skal opptre ikke tilhører statskirken, jfr. kgl. res. av 14. november 1919.

Adgangen for trossamfunn utenfor statskirken til å nytte en vanlig soknekirke er således belagt med sterke kauteler. Det kreves tillatelse av Kirkedepartementet, og samtykke av menighetsrådet. Berøres en ordinær gudstjeneste, må også vedkommende prest samtykke.

Foranledningen til den foran nevnte anmodning fra Kirkedepartementet til komitéen, var et spørsmål fra stortingsmann Jørgensen til kirkeministeren i Stortingets spørretime 1. mars 1961 om hvorvidt sognepresten eller menighetsrådet hadde adgang til å la en ordnet dissentermenighet låne kirken ved begravelse, eller om departementet måtte spørres i hvert enkelt tilfelle. Statsråd Helge Sivertsen bekreftet at det siste var tilfelle. Hensynet til en ensartet praksis var tillagt ganske stor vekt. Når det forelå anbefaling fra de lokale instanser, ble samtykke fra departementet som regel gitt uten videre.

På tillegsspørsmål om statsråden kunne tenke seg å se på saken med henblikk på å finne en ordning som ville gi en ensartet praksis og gjøre disse saker lettere og enklere å

behandle, erklærte statsråden seg villig. Han fant det imidlertid rimelig at dissenterlovkomitéen først så på spørsmålet.

Det som igjen var foranledningen til spørsmålet til kirkeministeren, var et tilfelle fra samme vinter som ble atskillig omtalt i avisene. En gammel kvinne i Sauherad var trådt ut av statskirken og gått over til Jehovas vitner. Da hun kort etter døde, ønsket hennes trossamfunn å låne bygdens kirke til begravelsen. Sokneprest, menighetsråd og biskop uttalte seg imot. I avisdiskusjonen som fulgte, ble dette standpunkt dels angrepet som intolerant, dels forsvart som naturlig.

Når det gjelder dette spesielle spørsmål, tilatelse til bruk av en kirke ved begravelse av en dissenter, må det tillegges vesentlig betydning hvordan praksis på stedet ellers er med bruk av kirke til begravelse.

I eldre tid var det alminnelig at begravelse foregikk fra hjemmet. Presten holdt liktalen der, mens jordfestelsen foregikk på kirkegården. Dette er enda vanlig somme steder på landet. I byene er det gått helt av bruk. Ettersom boligforholdene endres på landet, endres også skikken der. Begravelsen forrettes der også gjerne i gravkapell, eller i kirken hvis gravkapell mangler.

På steder hvor man har gravkapell, blir kirken sjelden brukt til begravelse, og regelmessig bare når man regner med så stort gravfølge at det ikke får plass i gravkapellet. I disse tilfelle er det vanlig at menighetsrådet avgjør om kirken kan brukes.

Der hvor kirken vanlig blir brukt ved begravelser, vil det ikke bli spørsmål om å innhente særskilt samtykke av menighetsrådet. Presten som skal forrette, ordner dette med kirketjeneren.

Praksis når det gjelder bruk av kirke ved begravelse, og samtykke til slik bruk, er således temmelig forskjellig. Den varierer med stedlige forhold og lokale sedvaner.

Ser en på det generelle spørsmål som er stillet, om dissenteres adgang til å bruke bygning som tilhører Den norske kirke, må utgangspunktet etter komitéens mening være at det er tale om bygg som den enkelte menighet ved sine valgte tillitsmenn i menighetsrådet og ved sine prester rår over, innen de forskrifter som er gitt ved lov og kongelige resolusjoner. De som står utenfor statskirken, har ikke mer krav på å få bruke dens bygninger enn personer ellers vil ha til å få nytte forsamlingslokaler som tilhører trossamfunn de ikke er medlem av. Man bør ikke i den forbindelse legge vekt på at også personer som står utenfor statskirken er med på å betale til Den norske kirke gjennom skattene.

Det som vil kunne gjøre det rimelig at stats-

kirken i noen utstrekning, og mer enn andre trossamfunn, bør stille seg velvillig når det er spørsmål om utlån av en kirke, er at det mange steder er mangel på lokaler som kan egne seg, særlig til høytidelige begivenheter som trekker mange mennesker. Kirkehusene blir lite, man kan trygt si altfor lite brukt. Stort sett måtte det være en fordel for Den norske kirke om kirkene ble mer nyttet til gudstjenester, kirkekonserter og oppbyggelige møter og kirkelige handlinger som de passer for.

I og for seg kan det være forståelig at kirkene i liten utstrekning blir overlatt til andre trossamfunn. Fra statskirkelig hold har man ikke sett med glede på fremveksten av dissentermenigheter. Den tid er ennå ikke fjern, da man med makt søkte å bevare kirkens enhet hos oss. I alminnelighet virker den tanke fremmed, sikkert også for frikirkelige, at de skulle låne hus i statskirkebygg til vanlige møter.

Også organisasjoner og foreninger innenfor statskirken bruker bare sjelden kirkehus til sammenkomster, og da kun ved særlige anledninger, oftest når andre lokaler blir for små.

Regelmessig bruk av kirkene til annet enn gudstjenester og kirkelige handlinger ville også lett støte på praktiske vansker i tillegg til de prinsipielle betenkeligheter som nok også til dels næres. Men for sin del er komitéen tilbøyelig til å mene at selv en ordning med nokså regelmessig bruk av kirken av en forening innen statskirken, eller endog et trossamfunn utenfor den, ikke burde være prinsipielt utelukket der hvor forholdene gjør det rimelig. En stor del av våre kirker har ikke engang en gudstjeneste hver søndag; somme har det bare noen få ganger i året. I de færreste kirker holdes det regelmessig aftensang. Det er vanskelig å forstå annet enn at det både kunne være praktisk mulig, og kristelig riktig i større utstrekning enn det idag skjer å la andre enn kirkens egne tjenestemenn få bruke lokaler i kirkebygg til gudstjeneste og kristelige møter. Det burde neppe anses for utilstede-
lig f. eks. å la en kristelig organisasjon, eller endog et trossamfunn utenfor statskirken få leie lokale i den, f. eks. til gudstjenstlig møte de søndager det ikke er gudstjeneste, eller til et oppbyggelig møte en gang hver uke e. l.

Om man tenker på en situasjon som under gjenreisningen av Finnmark, eller etter en bybrann, ville kanskje de fleste være enig i at en praktisk felles bruk av de gjenværende gudshus måtte være tilstedelig. Komitéen antar at det burde kunne gjelde også utenfor akutte krisetilfelle. En kan for så vidt vise til at det forekommer at katolikker og protestanter bruker felles kirkehus til sine regelmessige gudstjenester i enkelte andre land. Prinsipielt

burde noe liknende ikke være utelukket hos oss heller.

Komitéen bemerker i den forbindelse at den for sin del ser det som beklagelig, og i strid med et kristelig og kirkelig sunt syn, når det endog forekommer at det med støtte fra statskirkelig hold blir lagt hindringer i veien for at frikirkelige skal få leie skolehus til oppbyggelige møter.

Når det gjelder organisasjoner og personer innenfor statskirken, vil i dag menighetsrådet kunne tillate bruk av kirken i den utstrekning det finner rimelig. Berøres de ordinære gudstjenester, må som nevnt vedkommende prest samtykke.

Når det gjelder trossamfunn eller person utenfor statskirken, må som nevnt i tillegg Kirkedepartementets tillatelse innhentes, enten det gjelder overlatelse av kirken til et møte, tale av en dissenter, eller medvirkning av en dissenter til en kirkekoncert.

Hvis det skulle bli spørsmål om en avtale om regelmessig bruk av kirken, antar en det vil være rimelig å beholde den nåværende ordning, at Kirkedepartementets samtykke burde innhentes. Noe slikt ville visstnok være noe helt nytt. Det ville her være anledning og grunn til å ta den fornødne tid til en omhyggelig overveielse, og søke å legge grunnlag for en praksis som kunne følge holdbare linjer.

Når det gjelder spørsmål om å overlate kirkehus helt eller delvis til et annet trossamfunn for en enkelt kirkelig handling eller oppbyggelig sammenkomst, en kirkekoncert e. l., antar komitéen at det må være unødig omstendelig at Kirkedepartementets samtykke skal innhentes. Det må være mer rimelig og praktisk at avgjørelsen i slike tilfelle overlates til vedkommende menighetsråd. Generelle retningslinjer bør utferdiges av departementet, og det bør være adgang til å anke over både tillatelser og avslag til departementet. Det bør også ha omgjøringsrett. Både den søker som får avslag, biskop, prest, medlem av menighetsråd og andre interesserte bør ha adgang til å anke.

På den måte vil Kirkedepartementet kunne ha innseende med den praksis som utvikler seg. Selv hvor departementet ikke omgjør en tvilsom avgjørelse av et menighetsråd, vil det kunne gi en veiledende uttalelse for fremtiden.

Når det gjelder gudstjenester eller møter i kirken hvor menighetens prest er til stede, eller hvor menighetsrådet forestår møtet, antar komitéen at det ikke bør være noe til hinder for at også personer som ikke tilhører statskirken, kan tale. Det burde enda mindre være nødvendig å innhente samtykke fra Kirkedepartementet. Den sterke fremheving i resolu-

sjonen fra 1906 av at det bare er statskirke-medlemmer som kan tale i kirken på sammenkomster tillatt av menighetsrådet er det ikke grunn til å opprettholde. Den minner for meget om den ånd som i sin tid dikterte konventikkelplakaten.

Hansson: Norsk kirkerett s. 204 antar at på vitnemøter vil også dissenter kunne delta med vitnesbyrd uten at det på forhånd er innhentet godkjenning fra departementet. Komitéen antar at menighetsrådet på møter det forestår, fritt må kunne la personer utenfor statskirken delta med oppbyggelig tale, foredrag, sang og musikk. Tilsvarende bør også gjelde ved gudstjenester. Her må imidlertid alltid vedkommende prest samtykke hvis noen annen skal delta.

Den eneste generelle innskrenkning bør være at det ikke blir tale om noen agitasjon eller polemikk mot statskirkens lære, eller propaganda for et annet trossamfunn. Dette ikke så meget for å hindre at statskirke-medlemmer får høre en annen lære, som fordi kirkehuset skal være et fredet sted.

Noen egentlig ankeadgang og omgjøringsrett antar komitéen at det ikke skulle være behov for i disse tilfelle. Men den som mener at det blir gitt tillatelse til tale i kirken av personer som ikke burde få anledning til det, eller at det drives propaganda for annen lære, eller at andre samfunns talere brukes i urimelig stor utstrekning, vil kunne klage til prost, biskop og departement som igjen på sin side må kunne påtale det hvis praksis skulle være uheldig.

Hvorvidt det i generelle forskrifter som formodentlig bør utferdiges av Kongen, bør gjøres forskjell på trossamfunnenes adgang til å få låne kirken, eller tale i kirkehus, kan være noe tvilsomt. Faktisk vil det sikkert være naturlig å gjøre atskillig forskjell. Det er trossamfunn som står så vidt nær Den norske kirke at de teologiske betenkeligheter ved å overlate kirken til dem vil være små. Ofte vil det også være nære personlige kontakter på det religiøse felt. En kan vel si at det syn at nærheten gjør forskjell, kommer til uttrykk i de gjeldende bestemmelser om den frie adgang menighetsråd og prest har fått til å la norsk-amerikanske lutherske prester, og prester fra de nordiske statskirker tale i våre kirker. Også blant de norske frikirker er det dem som står mer eller mindre nær statskirken, både læremessig og praktisk-kristelig. På den annen side er det også trossamfunn som står så fiendtlig mot statskirken at det ville være lite naturlig å låne kirken ut til dem, fordi en måtte regne med at den ville bli brukt til antikirkelig agitasjon. Det er også trossamfunn som står så fjernt fra luthersk kristendom, og fra kristen-

dom overhode, at det ville føles som en profanasjon å overlate kirken til dem.

Om et trossamfunn er registret eller ikke, bør ikke danne grunnlag for noen forskjellig behandling. Etter komitéens forslag vil også andre trossamfunn enn kristne kunne registreres, f. eks. muhammedanske og budhistiske, foruten mormoner, Jehovas vitner m. fl. På den annen side har man i dag ikke-ordnede evangeliske samfunn som læremessig ikke avviker synderlig fra statskirken.

Skal man i en generell instruks uttale noe om hvorvidt det skal gjøres forskjell mellom trossamfunn m.h.t. adgangen til å låne statskirkehus, vil man enten måtte holde seg til alminnelige vendinger om at det fortrinnsvis kan skje til trossamfunn som står Den norske kirke nær, eller også ville man måtte regne opp og gradere trossamfunnene. Det siste har man jo på en måte gjort når det gjelder utenlandske kirkesamfunn, idet de nordiske statskirker og norsk-amerikanske lutherske kirker er satt i særstilling. Noe tilsvarende antar komitéen neppe vil være heldig når det gjelder norske trossamfunn. De konkrete forhold i det enkelte tilfelle vil også spille inn. Det ville være lite smakelig å avgi en forhåndsvurdering av trossamfunns låneverdighet, kanskje for trossamfunn som aldri kommer til å interessere seg for å låne noe kirkebygg. Komitéen antar derfor at man bør holde seg til alminnelige vendinger.

Når det gjelder begravelse, det som foranlediget spørsmålet til komitéen, antar komitéen at det først og fremst vil være naturlig å se hen til hva som er vanlig praksis ved begravelse på stedet. Hvor det er gravkapell, skal det meget til at det skal være grunn til å låne kirken til et annet trossamfunn. Hvor gravkapell mangler, og begravelser pleier å finne sted i kirken, bør man åpenbart strekke seg lengst mulig. Er det ikke noe annet egnet lokale begravelsen kan foregå fra, bør kirken lånes ut. Men forutsetningen må da være at det også fra den annen side vises lojalitet og sømmelighet. Begravelsen må ikke nyttes til

demonstrasjon mot statskirken, og den må ikke foregå i former som vil virke støtende.

Når noen får adgang til å låne kirken, må det også være forutsetningen at de betaler for bruken på vanlig måte. Skulle det være tale om bruk i noe større omfang, må det være klart at de kommunale instanser som bærer drifts- og vedlikeholdsutgifter har et avgjørende ord med i laget.

Som forslag til innhold i nye regler som utferdiges av Kongen, vil komitéen antyde:

1. Menighetsrådet kan samtykke i at trossamfunn, sammenslutninger og personer utenfor statskirken kan få nytte kirkehus når det etter forholdene finnes rimelig. Slik tillatelse kan fortrinnsvis gis når det gjelder noen hvis lære ikke skiller seg vesentlig fra statskirkens.
2. Forutsetning for at samtykke kan gis, er at det dreier seg om kristelig møte, eller handling, konsert e.l. av kirkelig art, og at det ikke foregår noe som er egnet til å virke støtende på menigheten. Menighetsrådet kan fastsette nærmere vilkår. Det bestemmer hvilket vederlag som skal betales.
3. Skal kirkehus helt eller delvis tillates regelmessig brukt av trossamfunn utenfor statskirken, må menighetsrådet forelegge slik avtale for Kirkedepartementet til godkjenning.
4. Tillatelse til bruk av kirkehus, eller avslag, kan av prest i menigheten, medlem av menighetsrådet, prosten eller biskopen, og av interessert part ankes inn for Kirke- og undervisningsdepartementet som kan omgjøre menighetsrådets vedtak.
5. Menighetsrådet kan tillate at en som ikke står i statskirken, holder oppbyggelig tale eller kristelig foredrag, eller deltar med sang eller musikk, under gudstjeneste eller oppbyggelig møte. Forutsetningen er at det ikke forkynnes noe som strider mot statskirkens lære eller er egnet til å virke støtende på menigheten. Berøres en av kirkens ordinære gudstjenester, må vedkommende prest være enig.

XVII. Merknader til de enkelte paragrafer i lovutkastet.

Kapitel I inneholder de generelle bestemmelser som gjelder alle, statskirken, registrerte og uregistrerte trossamfunn, medlemmer av trossamfunn og personer som står utenfor ethvert trossamfunn. Bestemmelsene er vesentlig formet med statskirken og registrerte trossamfunn for øye. De omfatter de aller fleste borgere, og er både faktisk og rettslig av størst

betydning. En del av bestemmelsene gjelder bare registrerte trossamfunn. Hvor dette er tilfelle, er det uttrykkelig sagt.

Det er ikke gjort noe forsøk i loven på å definere begrepet trossamfunn. Grensen mellom trossamfunn og andre sammenslutninger er ikke skarp, og loven prøver heller ikke å trekke noe markert skille. Prinsipielt kan en vel si

at det vanlig ligger i trossamfunnenes vesen å være eksklusive. Men dette er ikke tilfelle med alle trossamfunn. Og ofte vil en gruppe kanskje religionssosiologisk måtte sies å danne et trossamfunn for seg, uten at den selv er klar over det, eller ønsker å skille seg ut fra et større samfunn den formelt tilhører, og uten at det større samfunn ønsker å ekskludere gruppen. Det er en naturlig ting at det danner seg forskjellige arter av grupper innen de store trossamfunn.

Fra statens side kan det i alminnelighet ikke være noen interesse knyttet til å få skarpe skiller, at enhver gruppe som kanskje sosiologisk med rette skulle kunne betegnes som et trossamfunn for seg, skiller seg ut formelt, og rettslig danner et eget trossamfunn. Dette må stort sett kunne overlates til samfunnene selv, i samsvar med det alminnelige organisasjonsfrihetens prinsipp. Og som regel vil det ikke fra offentlig synspunkt være maktpåliggende å ha klare grenser mellom trossamfunn og andre sammenslutninger. Det er først når trossamfunnet trer fram som registrert, med offentligrettslige rettigheter og plikter det normalt blir av betydning for staten at grensene blir klare.

Særlig innenfor statskirken må en kunne regne med at det vil kunne være grupper og sammenslutninger som sosiologisk sett danner egne trossamfunn. Statskirken står i noe av en særstilling blant trossamfunnene, idet den ikke øver kirketukt i form av eksklusjon av noen, hverken enkeltpersoner eller grupper. De straffetrusler dissenterloven har mot at dissenterne opptar statskirkemedlemmer i menighetssamfunn og mot gjendåp, sover i praksis. De er også foreslått sløyfet i lovutkastet.

De bestemmelser lovutkastet inneholder som gjelder alle trossamfunn, som f. eks. regler om alder for inn- og utmelding, må en regne med kan bli mindre effektive når det gjelder de uregistrerte trossamfunn. Noen synderlig fare vil neppe være forbundet med det. Oftest vil det vel dreie seg om sammenslutninger innenfor statskirken, eller på tvers av kirkesamfunnene. De vil ikke selv tre fram som selvstendige trossamfunn, men som foreninger og organisasjoner, ofte med egne sekretærer, predikanter, emissærer, pastorer e. l.. Det kan som nevnt ikke være noen skade skjedd om noen slike samfunn ikke juridisk opptre som egne trossamfunn.

Men det vil på den annen side også være de trossamfunn som uten å være registrerte, likevel skiller seg klart ut som egne, virkelige trossamfunn. Jehovas vitner og mormonene danner i dag ikke ordnede dissentermenigheter. Om de heller ikke blir registrerte trossamfunn, etter lovutkastets bestemmelser, er

det selvsagt ingen grunn til at de skal være fri de alminnelige regulerende bestemmelser i kap. 1.

Til § 1. Alminnelig religionsfrihet.

En viser til kap. V, om religionsfrihet og kap. VII 1 og 2 om organisasjonsfrihet.

Bestemmelsen innfører ikke noe nytt, den fastslår bare gjeldende rett når den gir uttrykk for religiøs handle-, tale-, forsamlings- og organisasjonsfrihet. Friheten gjelder enhver religion, kristen og ikke kristen.

Det er selvsagt at enhver også har frihet til ikke å ha noen religion, og til å bekjempe religionsdyrkelse ved sømmelige midler, ved foreningsdannelse og propaganda.

De grenser som gjelder for den religiøse frihet, er de som gjelder for handlefriheten i det hele.

Henvisningen til rett og sømmelighet stiller opp en standard hvis innhold må bestemmes etter den alminnelige oppfatning i folket av hva som er sømmelig.

For at det skal kunne gripes inn med straff overfor noen, vil det måtte forlanges at han overtrer direkte straffebestemmelser i denne lov, i straffeloven eller annen lov.

Organisasjonsfriheten gjelder også for klostre og ordner. Mens Finland og Sverige her har visse restriksjoner, har man antatt at det hos oss som i Danmark bør være frihet til å opprette klostre og danne ordenssammenslutninger.

Til § 2. Medlemskap i trossamfunn.

Se kap. VII, 1. og 4.

Bestemmelsen i første ledd er ny, men antas å svare til gjeldende rett.

Det som ligger i den, er at ingen rettslig kan binde seg til å tilhøre et trossamfunn, en orden, et kloster e. l.. Formodentlig er ikke dette annet enn hva man ville anta uten noen lovbestemmelse, og som gjelder også utenfor det religiøse område.

Løfter om varig medlemskap i en forening e. l. er neppe ellers særlig alminnelig. De forekommer nok, i frimurerlosje, i avholdslag m. v.. Men der vil det regelmessig være klart at de ikke er av rettslig karakter.

På det religiøse område forekommer slike løfter ofte, og har gjerne en høytidelig karakter, i forbindelse med voksen dåp, konfirmasjon, ordinasjon, innvielse til forskjellige stillinger, opptakelse i orden eller kloster o. l.. De vil derfor gjerne oppfattes som særlig sterkt forpliktende.

Meningen er ikke å legge hindringer i veien for at slike løfter gis og tas, men å understreke at det her ikke oppstår noen rettslig forpliktelse til varig medlemskap. Enhver er

rettslig fri til å forlate det trossamfunn, den orden eller det kloster han har lovet å tilhøre, og fri til å gå inn i organisasjon, stilling og ekteskap han har lovet å forsake og holde seg borte fra.

På den måte vil enhver kunne fri seg for alle slags lydighets- og tjenesteplikter overfor trossamfunn. Man kan således fri seg for verv som medlem av menighetsråd eller som kirkeverge og for fadderplikter og plikt til å oppdra sine barn kristelig ved å la dem delta i skolens kristendomsundervisning, når man går ut av statskirken. En prest, en misjonær, en predikant vil alltid ved å gå ut av sitt trossamfunn kunne fri seg for den tjeneste han høytidelig har bundet seg til. Han vil endog kunne fri seg for vanlig oppsigelsesfrist; utmeldingen har alltid øyeblikkelig virkning.

Bestemmelsen vil ikke kunne omgås ved at man til et religiøst løfte knytter økonomiske bånd, konvensjonalbot e. l. som på utilbørlig måte binder noen. Slike forpliktelser vil ikke være rettsgyldige.

På den annen side er det klart at løfter og avtaler på det religiøse område må kunne ha rettsvirkninger. Stilling og rettigheter vil ofte naturlig være knyttet til at man er medlem av en religiøs institusjon. Det vil ofte bli spørsmål om tap av rettigheter, og om økonomiske oppgjør hvis en person forlater et trossamfunn hvor han har hatt stilling eller verv. At presten mister sin lønn og tjenestebolig når han trer ut, er en selvfølge. Hvis det er et trossamfunn som har bekostet hans utdanning, vil det kunne være et spørsmål om det vil kunne kreve at han betaler utdanningsutgiftene tilbake. Er intet særskilt avtalt, vil det være rimelig at det blir lagt vekt på om utdannelsen vil ha varig økonomisk verdi, som f. eks. hvor en person er utdannet til misjonslege.

Slike økonomiske bånd vil under ingen omstendigheter kunne hindre at utmeldingen har øyeblikkelig virkning. Man kan ikke nekte å godta en utmelding fordi vedkommende enda ikke har forlatt sin tjenestebolig, betalt tilbake forskuddslønn eller studielån e. l.

For øvrig vil spørsmålet om hva som er rimelige og naturlige rettsvirkninger av brudd på et religiøst løfte, og hva som er utilbørlige innskrenkninger i friheten til å gå inn i eller ut av trossamfunn, kunne være tvilsomt, og må i tilfelle tvist avgjøres av domstolene.

Annent ledd følger naturlig av regelen i første ledd. Kan man ikke treffe bindende avtale om seg selv, bør man heller ikke kunne det for andre. Gjeldende rett når det dreier seg om foreldres avtale om barns religiøse status, er uviss. At de ikke kan binde seg overfor et

trossamfunn er sikkert, men usikkert er om en avtale er bindende partene imellom.

Når f. eks. den katolske kirke for å godta ekteskap mellom en katolikk og en annen forlanger at partene skal forplikte seg til å la sine barn oppdra katolsk, gir det ikke den katolske kirke noe rettslig krav på at løftet skal oppfylles. Det vil ikke kunne gjennomtvinges ved domstolene. Men avtalen vil ha den virkning at kirken vil kunne ha grunn til å nytte sine kirkelige tvangsmidler, nektelse av kirkelige goder, ekskommunikasjon o. l.

Etter finsk og svensk rett har foreldrene adgang til å slutte bindende avtale om sitt barns religiøse status. Under noen tvil har komitéen antatt at det er å foretrekke at en slik avtale ikke er rettslig bindende. Det vil si at foreldrene til enhver tid må være enige for å kunne endre barnets status. Er de ikke enige, vil ingen endring kunne skje når de begge har foreldremyndighet.

Til § 3. Religiøs myndighetsalder.

Se kap. VII, 6.

Bestemmelsen avløser dissenterlovens §§ 18 og 19 som setter aldersgrensen til 15 år for inn- og utmelding av statskirken, men ikke nevner noe om aldersgrensen for inn- og utmelding av andre trossamfunn.

Den religiøse fullmyndighetsalder er satt til 18 år, slik den var etter dissenterloven av 1845 og som den er i våre nordiske naboland, Danmark, Finland og Sverige. På liknende måte som i disse land er det foreslått en mindreårsalder, da vedkommende må ha samtykke av en av foreldrene for å kunne melde seg inn i, eller ut av et trossamfunn. Foreldrene kan da ikke alene foreta inn- eller utmelding av barnet, selv om de er enige.

Likestilt med foreldre er regelmessig adoptivforeldre, jfr. adopsjonsloven § 11. 2 ledd.

Hvis foreldrene er døde, eller ikke har foreldremyndighet, er det naturlig at vergen trer i deres sted. Etter vergemålslovens § 39 er det han som i slike tilfelle skal ta avgjørelser om den umyndiges «underhold, oppfostring og opplæring.» I alle tilfelle hvor ikke foreldre eller adoptivforeldre har foreldremyndighet, vil verge være oppnevnt, jfr. vergemåls. l. § 7.

I de tilfelle hvor vergen ikke selv er den som oppfostrer den umyndige, vil han i samsvarende med vergemåls. l. § 40 2. ledd måtte rådføre seg med den som har omsorgen før han treffer sin avgjørelse.

Aldersgrensen er foreslått satt til 14 år, mens den i de andre nordiske land er 15 år. Når den er satt så vidt lavt, er det av hensyn til at konfirmasjonsalderen i statskirken er 14½ år, og 14 år hvis barnet har nådd skolens

mål. Også barn under 14 år kan bli konfirmert, med biskopens samtykke.

Bestemmelsen utelukker at trossamfunn setter noen annen aldersgrense for utmelding, men ikke at aldersgrensen for innmelding settes høyere. Bestemmelsen utelukker ikke at også personer under de aldersgrenser som er satt, reelt trer ut av et trossamfunn, eller blir ekskludert. Et trossamfunn kan ha normer som krever faktisk tilslutning, overvær av gudstjenester, skrifte og altergang e. l. for at man skal opprettholde medlemskap når man er over en lav alder. En 17-åring som ikke får samtykke av foreldrene til å melde seg ut av et trossamfunn, kan ta avstand fra det på en slik måte at det ikke vil kunne forlanges at trossamfunnet behandler ham som medlem. Men fra det offentliges side vil det være naturlig å betrakte vedkommende som medlem så lenge han ikke er formelt utmeldt, ekskludert eller strøket av medlemslistene.

Bestemmelsen utelukker heller ikke at et trossamfunn kan drive søndagsskole, speiderarbeid og skole med adgang for andre enn samfunnets egne barn. Men de er åpenbart da avhengige av foreldrenes samtykke. Når ikke begge foreldrene står i statskirken, vil det fra lovens side ikke være noe til hinder for at de også melder sitt barn inn i det trossamfunn hvor det f. eks. går på søndagsskole. En annen ting er om foreldrenes trossamfunn vil godta en slik opptreden fra medlemmers side.

Komitéens medlem S midt foreslår at den som er over 14 og under 18 år må ha samtykke fra begge foreldrene, når de har foreldremyndighet, se s. 41.

Til § 4. Ordens- og klosterløfte.

Se kap. VII, 2.

Bestemmelsen er ny. Gjeldende rett har ikke positive bestemmelser om adgangen til å avlegge ordens- eller klosterløfte. Et slikt løfte vil ikke kunne gjennomtvinges, og muligheten for i sammenheng med det å disponere over sin person og eiendom, vil også begrenses av reglene om myndighetsalder.

Det nye i forslaget er at man ikke skal kunne avlegge noe slags kloster- eller ordensløfte før man er 21 år. Unge mennesker skal ikke ha adgang til å påta seg den religiøse og moralske forpliktelse som følger med et slikt løfte, som regelmessig avgis under høytidelige former. Når det i annet punktum uttales at det er forbudt å ta imot et slikt løfte, er det for å gjøre det klart at det vil kunne straffes etter § 47. Straffetruslen retter seg mot den som mottar løftet, selv om det er på vegne av en institusjon. Hvor flere har vært sammen om det, vil alle kunne straffes som kan sies å ha medvirket.

Til § 5. Sinnssykdom.

Se kap. VII, 7.

Bestemmelsen er ny.

Som regel vil sinnssyke og åndssvake tilhøre et trossamfunn, ved fødsel, dåp eller innmelding. Vanlig vil trossamfunn stå åpne for sinnssyke og åndssvake. Loven hindrer imidlertid ikke at trossamfunn kan ha vedtekter som utelukker dette, f. eks. ved å stille krav til kunnskaper, omvendelse eller aktivitet som disse ikke kan oppfylle.

Regelen i første ledd om at sinnssyke og åndssvake kan melde seg inn i eller ut av trossamfunn dersom de har evne til å forstå det de gjør, svarer antagelig til gjeldende rett i dag.

Regelen i annet ledd om at vergen kan gjøre det, er antagelig ny. Etter gjeldende rett er det tvilsomt om vergen har denne kompetanse.

Den sinnssykdom eller åndssvakhet som bevirker at vergen får funksjoner, vil på liknende måte som bestemt i umyndiggjørelseslovens § 1. 1) være den som medfører at evnen til å dra omsorg for seg selv mangler. Hvor en person er umyndiggjort, vil det regelmessig være naturlig at vergen medvirker ved inn- og utmelding av trossamfunn. Vergen vil i tilfelle i samsvar med vergemålslovens § 40 alltid måtte høre den umyndiges mening når denne er over 12 år. Likedan skal han etter samme bestemmelse rådføre seg med dem som har omsorgen for den umyndige, eller med ektefellen dersom vedkommende er gift, og med foreldrene om de lever.

Når vergen er foreslått gitt myndighet her, ikke uten videre ektefelle, foreldre, søsken eller andre, som vil kunne stå vedkommende nærmere, er det av praktiske grunner. Vergen vil alltid være en bestemt person; hvem av slektninger som står nærmest, vil kunne være uklart. Vergen vil alltid være valgt med tanke på at han skal ha evne og forutsetninger for å kunne vareta den umyndiggjortes tarv. Det vil ikke alltid slektninger av sinnssyke og åndssvake ha. Men hvor de har forutsetningene, vil regelmessig en av dem, og fortrinnsvis den nærmeste, være oppnevnt som verge, jfr. vergemålsl. § 7.

Ofte har en sinnssyk eller åndssvak som er over myndighetsalderen ikke oppnevnt verge, og er i det hele ikke umyndiggjort. Han har ofte ingen midler å forvalte, og familien sørger for ham. Det kan være noe omstendelig at man også i slike tilfelle skal være nødt til å sørge for umyndiggjørelse og få oppnevnt verge for en så vidt enkel ting som inn- eller utmelding av trossamfunn. På den annen side er det så uvanlige skritt, at det ytterst sjelden vil forekomme at det blir aktuelt. Og i seg selv er umyndiggjørelse og vergeoppnevning i de tilfeller som en kan regne med kan bli aktu-

elle, så enkle at det neppe vil volde synderlige vansker, i de sjeldne tilfeller hvor det foreligger et sterkt ønske om endring av religiøst medlemskap. Samtidig gir regelen om at det bare er vergen som kan foreta inn- eller utmelding av den sinnssyke eller åndssvake en fast regel, og hindrer uklarhet om hvem som skulle ha myndigheten og mulig strid mellom slektninger om dette, og om inn- eller utmelding skal foretas.

Avgjørelsen av hvorvidt en person er sinnssyk eller åndssvak, og eventuelt av om en sinnssyk eller åndssvak har evne til å forstå hva innmelding i eller utmelding av trossamfunn innebærer, slik at han selv kan foreta et slikt skritt, eller vergen må gjøre det på hans vegne, vil bero på et skjønn som i grensetilfellene vil kunne være vanskelig. Det vil regelmessig bli vedkommende prest som i første omgang må utøve skjønn. Når det er påkrevet, må han kunne be skaffet nærmere opplysninger om tilstanden. Dette vil åpenbart kunne være enkelt nok når det er vergen som henvender seg til presten, men adskillig vanskeligere hvis det er en sinnssyk selv som gjør det, eller en person som gjør et slikt inntrykk at det kan gi grunn til tvil om hans mentale tilstand.

Undertiden vil det også kunne tenkes at det blir motstridende vurderinger av vedkommende person hos presten i det trossamfunn han vil gå ut av, og hos presten i det trossamfunn han vil melde seg inn i.

For at slike spørsmål skal kunne løses uten rettergang, er det i § 46 foreslått at de skal kunne forelegges for departementet til uttalelse. Departementet skal da uttale seg om hvordan det mener at tilfellet etter loven stiller seg. En antar at det for prestene vil være en vesentlig lettelse å kunne vise til departementet, slik at de ikke blir stående alene med ansvaret, og ufortjent vil kunne bli beskyldt for vrangvilje eller kritikkløshet.

*Til § 6. Medlemskap ved fødsel.
Se kap. VII, 3.*

Bestemmelsen avløser dissenterlovens § 14. Denne har ingen direkte regler om medlemskap ved fødsel i andre trossamfunn enn statskirken; men faktisk regner man vel også i dag barn for å høre til samme trossamfunn som foreldrene. Et uttrykk for dette er de gjeldende regler om melding av fødsel til vedkommende dissenterforstander.

Når det i lovteksten brukes uttrykket «anses å tilhøre», ligger i det at bestemmelsen ikke egentlig påbyr at barn skal være medlemmer av foreldrenes trossamfunn. Trossamfunnene kan ha voksendåp og regler som forutsetter et personlig valg før noen kan bli

virkelige medlemmer. Faktisk vil imidlertid også slike samfunn ta seg av sine medlemmers barn. Fra det offentlige side er det naturlig å betrakte dem som tilhørende trossamfunnet når det er tale om hvor de hører hjemme, f. eks. når det er spørsmål om kristendomsundervisning og religionsstatistikk. Å betrakte dem som stående utenfor ethvert trossamfunn vil reelt være misvisende.

Blir begge foreldre medlemmer av et trossamfunn senere, etterat deres barn er født, får ikke barnet automatisk foreldrenes medlemskap. Dette henger sammen med at foreldre utenfor statskirken kan melde sitt barn inn i trossamfunn de ikke selv tilhører, jfr. § 7.

Tilhører foreldrene forskjellige trossamfunn utenfor statskirken blir barnet ikke medlem av noe trossamfunn før de blir enige om hvor det skal høre hjemme. En har ikke funnet det naturlig å la en av foreldrene alene bestemme, slik som f. eks. i Finland, hvor farens medlemskap er avgjørende.

At barnet får morens medlemskap når foreldrene ikke er gifte, er en selvfølge. Det samme er naturlig når barnet fødes etter at ekteskapet er oppløst. Det kunne kanskje her være tale om å la regelen gjelde også hvor samlivet er oppløst ved separasjon. Men separasjon fører ikke alltid til skilsmisse, så en ville da lett få uklarhet. For øvrig vil det sikkert i praksis ytterst sjelden være tilfeller hvor spørsmålet blir aktuelt.

*Til § 7. Barn under 14 år.
Se kap. VII, 3.*

Bestemmelsene i første og annet ledd er nye, men svarer i det vesentlige antagelig til gjeldende rett.

Foreldre som begge står i statskirken, antas etter Grunnlovens § 2 å være avskåret fra å kunne melde sitt barn ut av statskirken. De er nemlig da forpliktet til å oppdra sine barn i den evangelisk-lutherske religion. Det samme gjelder hvis en har foreldremyndigheten alene. Hvis begge foreldre blir medlemmer av statskirken, må en anta at de plikter å melde sine barn inn.

Dersom begge foreldre eller en av dem ikke tilhører statskirken, står de rettslig helt fritt. De kan melde sitt barn inn i et trossamfunn en av dem tilhører, eller i et ingen av dem er medlem av. Det siste forekommer visstnok iblant ved at foreldre som står utenfor statskirken, lar sitt barn døpe. For øvrig forekommer det neppe ofte at et barn blir medlem av et trossamfunn ingen av foreldrene tilhører.

Det er selvsagt avhengig av det enkelte trossamfunns vedtekter om det tar imot barn som medlem uten sammen med foreldre. Regelmes-

sig vil vel trossamfunn reagere mot at foreldre melder sine barn inn i et annet trossamfunn.

Samme myndighet som foreldre, har regelmessig adoptivforeldre, jfr. adopsjonsl. § 11, 2. ledd.

Bestemmelsen i 3. ledd er ny. Gjeldende rett har ingen positiv regel. Etter vergemålsl. § 39 skal vergen ta avgjørelsen om den mindreåriges underhold, oppfostring og opplæring, når ikke foreldre eller adoptivforeldre har omsorgen. Det er da nærliggende at han også på det religiøse område har en tilsvarende myndighet. Også ved utøvelsen av den må vergemålsl. § 40, 2. ledd komme til anvendelse om at vergen så vidt mulig skal rådføre seg med den som har omsorgen for den umyndige og med foreldrene hvis ikke foreldremyndigheten er frakjent dem.

Faktisk vil ofte fosterforeldre, hvor de ikke er verger, stå den umyndige nærmere enn vergen, og de vil således kunne være nærmere til å treffe bestemmelse om religiøst medlemskap. Fosterforeldre kan imidlertid skifte flere ganger. Et barns religiøse medlemskap bør ikke skifte lett og ofte. Derfor er det formentlig best at avgjørelsemyndigheten også på det religiøse område ligger hos vergen. En må kunne regne med at han tar tilbørlig hensyn til de nærmeste oppdrageres ønske når han vurderer hva som vil være det beste for hans myndling. Etter vergemålslovens § 40 skal vergen så vidt mulig rådføre seg med dem som har omsorgen for et barn; det må han alltid kunne når det gjelder barnets religiøse status. Også barnets mening skal høres når det er over 12 år.

Medlemmene Leivestad og Ski foreslår som siste ledd den regel at når et barn er over 12 år, må det selv samtykke for at dets religiøse status skal kunne endres. Regelen er ment å skulle gjelde så vel i forhold til foreldre og adoptivforeldre, som når det er en verge som vil melde en 12—13 åring inn i eller ut av trossamfunn.

*Til § 8. Statsborgerskap eller fast bopel i riket.
Se kap. VII 9 og VIII, 8 og 10.*

Bestemmelsen er ny. Gjeldende rett på området er uklar. Av hensyn til de rettigheter som er tillagt trossamfunnene etter lovforslaget er det påkrevet å ha klare regler.

Av bestemmelsen følger at ingen kan bli medlem av norsk trossamfunn uten enten å være norsk statsborger, eller utlending fast bosatt her i riket. For en norsk statsborger gjelder intet bostedsbånd; han kan bevare norsk medlemskap uansett hvor i verden han bor.

På den annen side medfører bestemmelsen at medlemskap i norsk trossamfunn tapes hvis en norsk borger mister sitt norske statsborgerskap, eller en utlending oppgir sin faste bopel her i riket.

Bestemmelsen utelukker ikke helt muligheten av dobbelt medlemskap; utenlandsk statsborger kan være medlem av et trossamfunn her i landet når han har fast bopel her uten at han behøver å ha brakt til opphør kirkelig medlemskap i sitt hjemland, og norsk statsborger kan formelt bevare sitt norske medlemskap i utlandet og samtidig gå inn i et trossamfunn i sitt bostedsland. Men noen synderlig fare for ulempe vil det neppe kunne bety om noen i disse tilfelle ikke skulle være påpasselig med å bringe sitt eldre medlemskap til formelt opphør. Man kunne selvsagt ha den regel at eldre medlemskap faller bort når nytt erverves, men det vil fra ordenssynspunkt være mindre heldig. Det er bare i forhold til det offentlige norsk statsborgerskap eller bopel i riket er nødvendig for medlemskap i norsk trossamfunn. Ellers må trossamfunnene og de enkelte kunne gjøre som de vil. Det kan ikke være noe i veien for at et norsk trossamfunn har utlendinger som medlemmer, svenske eller finske naboer på den annen side av grensen, norsk-amerikanere, tilhengere ved misjonsstasjoner e. l. som yter, eller ytes økonomisk og åndelig støtte.

Tilsvarende er det ikke noe forbud mot at norske statsborgere, eller utlendinger bosatt her, er medlemmer av trossamfunn i utlandet. En muhammedaner vil f. eks. kunne være medlem av nærmeste muhammedanske menighet i utlandet. Her i landet vil han stå utenfor ethvert trossamfunn så lenge det ikke er noen muhammedansk menighet her.

*Til § 9. Dobbelt medlemskap.
Se kap. VII, 8.*

Bestemmelsen er ny. Etter dissenterlovens §§ 18, 19, 3. ledd og 20 er medlemskap i statskirken og andre trossamfunn på samme tid forbudt. Men ellers sier loven intet om dobbelt medlemskap.

Forslaget setter forbud mot medlemskap i flere registrerte trossamfunn på en gang.

Det er mellom de registrerte trossamfunn det er av betydning å ha klare skiller og utelukke dobbelt medlemskap, både av hensyn til registrering og konfesjonsstatistikk, og på grunn av de rettigheter som er foreslått tillagt de registrerte trossamfunn.

Når det gjelder uregistrerte trossamfunn, kunne det nok også ha en viss statistisk og sosiologisk interesse å ha klare grenser. Normalt skulle vel dobbelt medlemskap i trossamfunn prinsipielt være utelukket. Teologisk er det

av betydning å unngå læremessig uklarhet og villfarelse.

Faktisk er imidlertid grensen mellom hva som er trossamfunn og hva som ikke er det, flytende og usikker. Det er ikke en statsoppgave ved lovgivning å bidra til å trekke opp læremessige skiller, særlig ikke utenfor statskirken. Det er derfor vesentlig av praktiske grunner, på grunn av de rettslige og økonomiske konsekvenser medlemskap i registrert trossamfunn fører med seg, at staten er interessert i å hindre dobbelt medlemskap.

Av dette følger at forbudet mot dobbelt medlemskap ikke gjelder de uregistrerte trossamfunn. Om en person står som medlem av et registrert trossamfunn, hindrer det heller ikke at han også kan være medlem av et uregistrert. Og forbudet er ikke ment å hindre at et medlem av et registrert trossamfunn faktisk kan være med i et annet, f. eks. at et statskirke-medlem går i en frimenighet, og kanskje også blir gjendøpt. Om det fra kirke- og konfesjons-synspunkt anses for uheldig, må det i tilfelle søkes bekjempet ved åndelige midler. Å hindre den fri søken og religiøse tilslutning til to eller flere trossamfunn ved lovforbud kan det ikke være tale om. Men det juridiske medlemskap i et trossamfunn fortsetter å bestå til det er brakt formelt til opphør, og rettslig kan ikke noe nytt erverves før man er blitt fri det gamle.

*Til § 10. Innmelding og utmelding.
Se kap. VII, 10.*

Regler om form for inn- og utmelding fins nå i dissenterlovens §§ 3 og 19.

Bestemmelsene i § 10 gjelder for statskirken og registrerte trossamfunn. Bare for disses vedkommende har det offentlige interesser som gjør det påkrevet å påse at det er i orden i registrene. De uregistrerte står i liknende stilling som andre organisasjoner som staten ikke pleier befatte seg nærmere med.

En annen ting er at det også for uregistrerte samfunn som er virkelige trossamfunn vil være naturlig å iaktta liknende former. En innmelding i et uregistrert trossamfunn forutsetter også rettslig handleevne for å være gyldig. Disse samfunn må også ha full adgang til i samsvarende med § 46 å forelegge for departementet spørsmål om en person kan antas å ha evne til å melde seg inn eller ut, om noen kan gjøre det på vegne av et barn eller en sinnssyk o. l. Flere trossamfunn som i dag er såkalte uordnede dissentermenigheter og som kanskje heller ikke kommer til å bli registrerte trossamfunn etter lovforslaget som f. eks. Jehovas vitner og mormonerne, har utvilsomt like god orden på sine medlemskap som de ordnede menigheter. Det er også naturlig at de har det,

fordi de er særpregede trossamfunn som skiller seg klart fra andre. Men hverken gjeldende rett eller lovforslaget pålegger dem det som rettsplikt.

I registrerte trossamfunn må den som tar imot inn- eller utmelding, påse at vilkårene er til stede. Han undersøker at vedkommende har den fornødne alder, eventuelt samtykke fra en av foreldrene, er norsk borger, eller fast bostatt her i riket, at han ikke er sinnssyk eller åndssvak, eventuelt at han likevel forstår det skritt han tar, og at han ikke står i et annet trossamfunn. Er det spørsmål om å melde et barn inn eller ut, eller en sinnssyk, skal det prøves at vedkommende som melder har rett til det.

Tilsvarende undersøkelse må også et uregistrert trossamfunn foreta for å sikre seg at meldingen er gyldig.

Undersøkelsen skjer lettest ved at vedkommende henvender seg personlig til presten eller forstanderen. Det dreier seg her om så vidt sjeldne skritt at det ikke skulle bety noen uforholdsmessig ulempe å ha en regel som den svenske at man alltid skal møte fram hos kirkebokføreren. Det er imidlertid hos oss en viss uvilje mot en slik plikt, særlig i kretser utenfor statskirken. Komitéen har derfor ikke foreslått fremmøte gjort obligatorisk. Hvor vedkommende ikke møter personlig fram, må det kreves at meldingen er attestert av to troverdige vitner. Dette bør gå fram av skjema som må utarbeides og som viser de opplysninger som skal gis og hvilke spørsmål som er aktuelle. Også ved personlig henvendelse må ut- og innmelding undertegnes og bør skje på skjema.

Statskirken har ikke noe egentlig medlemsregister. Men inn- og utmelding føres inn i kirkeboken. Det er ikke mer som kreves — medlemsregistre er det utelukket at statskirken kan føre i noen overskuelig fremtid. De ordnede dissentermenigheter har det, og alle registrerte trossamfunn vil måtte ha det.

Til § 11. Utilbørlig påvirkning.

Bestemmelsen gjentar i det vesentlige dissenterlovens § 21.

Det straffbare er etter dissenterloven på utilbørlig vis å bevege noen til å gå over fra en trosbekjennelse til en annen. En har i den nye lovt tekst knyttet handlingen til å påvirke noen til å gå fra et trossamfunn til et annet, idet en endring av trosbekjennelse som ikke gir seg utslag i endring av medlemskap, vil være vanskelig å fastslå.

Bestemmelsen rammer forsøk, selv om det ikke lykkes.

Hva som er usømmelige beveggrunner og utilbørlig måte, vil bero på den alminnelige oppfatning i folket. En vil her unngåelig måt-

te gi ganske vid plass for propaganda og agitasjon og tåle atskillig intoleranse der hvor den er knyttet til religiøs tro, og ikke kombinert med andre, særlig med sterke økonomiske interesser. At et trossamfunn agiterer med at bare det kan føre til salighet, at utenfor det er fortapelse viss, at alle andre trossamfunn fører vill o. l. er så vanlig, og så forankret i alminnelig menneskelig religiøs holdning at det ikke kan forbyes ved lov. Det blir bare hvor angrepene får en særlig konkret form de vil kunne rammes; da vil de gjerne også gå inn under straffelovens § 142.

Ellers vil bestemmelsene ramme det å knytte konkrete økonomiske løfter og trusler til overgang. Om en mann for øvrig i god hensikt lovet kr. 100,— til enhver som meldte seg inn i hans samfunn, ville det rammes av bestemmelsen. Det ville det også om en arbeidsgiver truet med oppsigelse enhver som ikke ville gå inn i hans trossamfunn. Derimot vil det ikke uten videre være utilstødelig om en arbeidsgiver forbeholder stillinger ved sin virksomhet for trosfeller. En rekke skoler tar således bare folk av bestemt trosbekjennelse. Adventistenes kurbad beskjeftiger fortrinnsvis personale som er adventister o. l. Regelmessig vil det da være en viss sammenheng mellom tro og arbeid. Annerledes ville det kanskje stille seg om det manglet, f. eks. om en fabrikk med noen hundre arbeidere ikke ville ansette annet enn folk fra et bestemt trossamfunn.

En regner ikke med at bestemmelsen vil bli synderlig brukt. Skal den bli aktuell, vil det vel ofte være tale om andre lovbrudd samtidig, og gjerne grovere. Det kan imidlertid være naturlig å beholde den standard man har hatt fra før som påminnelse om at også religiøs propaganda skal skje i sømmelige former.

Kap. II. Medlemskap i Den norske kirke.

Mens kap. I har regler som er felles for alle trossamfunn, har kap. II særregler om medlemskap i Den norske kirke. Tilsvarende regler vil de forskjellige trossamfunn kunne ha i sine vedtekter. Når de for Den norske kirke blir gitt i lovs form, skyldes dette at den er statskirke.

De bestemmelser som er tatt inn i dette kapitel, er dels regler fra dissenterloven, dels fra loven om embetsmenns trosbekjennelse, dels nye.

Til § 12. Medlemskap ved fødsel.

Se kap. VII, 3 og kap. VIII, 2 og 3.

Bestemmelsen svarer i det vesentlige til dissenterlovens § 14, 1. punktum. Den betegner et tillegg og delvis et avvik fra de generelle regler om medlemskap ved fødsel i utkastets § 6.

Etter hovedregelen i § 6 får barn i religiøst blandede ekteskaper ikke medlemskap i noe trossamfunn før foreldrene sammen melder det inn, f. eks. idet de lar barnet døpe. Når en av foreldrene tilhører statskirken, blir barnet uten videre medlem av den, med mindre foreldrene uttrykkelig melder fra om at barnet ikke tilhører den. Dette betyr en ulikhet i statskirkens favør som kan virke noe urimelig. Regelen svarer imidlertid til det som fra før har gjeldt etter dissenterlovens § 14. For frikirken vil det regelmessig stå slik at hvis foreldrene ikke er så interessert at de gjør noe for å melde barnet inn hos dem, betyr det intet tap for dem om barnet blir medlem av statskirken istedenfor å stå utenfor ethvert trossamfunn. De fleste frikirkelige vil vel se det som en fordel at det hører til statskirken fremfor at det ikke hører til noe sted. Også sosialt må en anta at det er bedre for barnet å være statskirkemedlem, ettersom de aller fleste andre er det, slik at det ikke skiller seg ut.

Første ledd fastslår den regel som fra før gjelder i statskirken, at medlemskap inntreffer ved fødsel, ikke først ved dåp.

Annet ledd åpner adgang for foreldrene til å melde fra om barnet ikke skal tilhøre statskirken. Dissenterlovens § 14 som også hadde denne regel, satte ikke noen frist for meldingen. Her er foreslått en frist av 1 måned. Når denne frist er valgt, er det fordi den svarer til fristen for fødselsmelding, jfr. ektebarnlovens § 15.

Etter komitéens forslag vil alle fødselsmeldinger gå til fødselsregisterføreren på fødestedet. Det skal også gjelde om foreldrene står i registrert trossamfunn. På skjemaet for fødselsmelding står spørsmål om hvilken trosbekjennelse (kirkesamfunn) foreldrene tilhører når en eller begge ikke tilhører statskirken. Spørsmålet bør endres til å gjelde hvilket trossamfunn hver av foreldrene tilhører. Samtidig bør føyes til spørsmål om barnet skal høre til et trossamfunn og i tilfelle hvilket, dersom foreldrene ikke tilhører samme trossamfunn. Derved vil man straks kunne ha det på det rene ved innføringen i fødselsregistret, og unngå uklarhet. For foreldrene må en anta at det sjelden vil være forbundet med noen vanskelighet å svare på dette spørsmål, så noen lengre betenkningstid skulle ikke være påkrevet. Da faller det nok vesentlig vanskeligere for de aller fleste å oppgi navn for barnet.

Til § 13. Medlemskap ved foreldres ekteskap.

Bestemmelsen er ny. Den svenske religionslov § 8 har en liknende regel. Etter den blir barn under 12 år alltid medlem av den svenske

kirke hvis det ikke er det fra før, når foreldrene gifter seg og den ene tilhører kirken, med mindre det blir meldt fra innen 6 uker at barnet ikke skal tilhøre den svenske kirke.

Det er ikke rimelig at et barn som allerede tilhører et trossamfunn automatisk skal overføres til et annet trossamfunn fordi foreldrene gifter seg. Forholdet vil være at moren står utenfor statskirken, mens faren står i den. Står hun i et trossamfunn, vil regelmessig barnet tilhøre samme samfunn, jfr. § 6 i utkastet. Det vil da være urimelig å sette opp som alminnelig regel at barnet skal bli medlem av statskirken fordi foreldrene gifter seg og faren er statskirke-medlem. Skal overføring skje, må foreldrene være enige om å melde barnet inn i statskirken.

Bare hvis barnet ikke fra før er medlem av noe trossamfunn, kan det være naturlig å ha den regel at barnet skal få medlemskap i statskirken med faren. Men foreldrene bør også da kunne melde fra om barnet ikke skal bli medlem av statskirken. Fristen bør være en måned som etter § 12, for at man ikke skal få forskjellige lengder for fristen.

Den selvsagte forutsetning er at moren har, og faren får foreldremyndighet over barnet. Har andre foreldreomsorgen, idet barnet er og blir bortsatt, er det ingen grunn til at ekteskapet skal få virkning for barnets religiøse status.

I de tilfeller hvor barnet blir medlem av statskirken på grunn av foreldrenes giftermål, vil det være nødvendig at vigselmannen gir melding til kirkebokføreren der barnet bor for at det kan bli ført inn som nytt statskirke-medlem, på tilsvarende måte som ved innmelding.

Mindretallet, Leivestad og Skifinner i samsvar med sitt forslag til siste ledd i § 7 at barn over 12 år ikke automatisk bør få farens medlemskap i statskirken med mindre det selv er enig.

Til § 14. Barn blir medlem av statskirken med foreldrene.

Bestemmelsen er ny, men dens innhold må antas å være en nødvendig følge av Grunnlovens § 2. Når foreldrene har plikt å oppdra sine barn i statens offentlige religion hvis de bekjenner seg til den, må de også plikte å melde sine barn under 14 år inn i den.

Hvis begge foreldre eller en av dem har stått i et annet trossamfunn, må de i tilfelle også melde barn under 14 år ut før de kan bli medlemmer av statskirken. Forutsetningen er selvsagt at de har foreldremyndigheten. Presten som tar imot innmeldingen må påse at den i tilfelle også omfatter barn under 14 år. Særlig hvis den ene ektefelle fra før er med-

lem av statskirken, vil man kunne glemme at innmeldingen også må omfatte barn som ikke fra før er medlem.

For å unngå slike feil og uklarhet, vil det være hensiktsmessig på skjema for innmelding i statskirken å ha spørsmål om ektefelle og barn og deres medlemskap.

Skulle innmelding av barn bli forsømt, blir likevel barnet å anse som medlem av statskirken.

Aldersgrensen, 14 år, kan kanskje sies å være noe høy for at barn skal følge foreldre uten videre. Men det er vel lite sannsynlig at begge foreldrene skulle bli medlem av statskirken, mens barnet skulle være så knyttet til et annet trossamfunn at det skulle ha imot å følge dem. Hvis ikke foreldrene forbyr det, vil det jo ikke være noe som hindrer det i å være med i et annet samfunns søndagsskole, speiderarbeid, ungdomsforening e. l. Det er derfor neppe grunn til å komplisere reglene ved å lage en annen aldersgrense her enn den vanlige 14 års grensen.

Mindretallet, Leivestad og Skifinner at det også her bør kreves at barn over 12 år er enig for at det skal følge foreldrene.

Til § 15. Statskirkeforeldre kan ikke melde ut sitt barn.

Bestemmelsen er ny. Den følger naturlig av Grunnlovens § 2. Det er hensiktsmessig å ta regelen med i en kodifikasjon av bestemmelsene om medlemskap i statskirken.

Foreldre som ikke selv kan melde sitt barn ut av statskirken, kan samtykke i at barnet melder seg ut når det er over 14 år, jfr. § 3, 2. ledd.

Til § 16. Norsk statsborger bosatt i utlandet. Se kap. VIII, 5.

Bestemmelsen er ny. Etter hittil gjeldende rett har det vært antatt at medlemskap i statskirken opphører ved fast bopel i utlandet, med mindre det dreier seg om en person med særlig tilknytning til kirken som prest, misjonær e. l. En slik regel er uklar og utilfredsstillende. Etter forslaget vil medlemskap ikke opphøre automatisk uten ved tap av statsborger-skap, jfr. § 8.

I naturlig sammenheng med at en norsk statsborger kan opprettholde sitt medlemskap i Den norske kirke selv om han er fast bosatt i utlandet, står at norsk statsborger bosatt utenlands må kunne melde seg ut av og inn i statskirken. Etter forslaget skal han kunne gjøre det på tilsvarende måte som det gjøres innenlands, ved muntlig eller skriftlig henvendelse til norsk prest i det landet han bor i. Innmeldingen må i alle tilfeller skje ved personlig underskrift, jfr. § 10.

Da det ikke er norsk prest i alle de land hvor norske statsborgere er bosatt, har man foreslått at inn- og utmelding også skal kunne skje ved henvendelse til biskopen i Bjørgvin. Den norske kirke har ikke noe egentlig medlemsregister, og det vil ikke være særlig praktisk å vise norske statsborgere i utlandet til noen bestemt sokneprest. Det må antas å være hensiktsmessig at man sentraliserer disse utenlandsmeldinger på ett sted. Når komitéen har foreslått biskopen i Bjørgvin, er det fordi Den norske sjømannsmisjon har sitt sete i Bergen og kirkelig administrativt hører under Bjørgvin bispestol.

En forutsetter at det vil bli utarbeidet skjema også for disse meldinger som viser de regler som gjelder og hvilke opplysninger som skal gis.

En norsk borger bosatt i utlandet som er medlem av statskirken, vil vedbli å være det så lenge han ikke melder seg ut. Også reglene i forslaget §§ 12, 13, 14 og 15 vil komme til anvendelse på ham og hans barn.

Til § 17. Villkår for innmelding.

Se kap. VIII, 3.

Bestemmelsen avløser dissenterlovens § 19.

Kravet om konfirmasjon eller erklæring overfor presten eller to medhjelpere i § 19 første ledd er ikke opprettholdt i praksis, og er nå foreslått sløyfet. Bestemmelsen om at ingen kan opptas i statskirken når han fører et forargelig levnet, er heller ikke beholdt.

Det kjennskap til kirkens lære som forlanges i forslaget, må avpasses etter vedkommendes forutsetninger. Normalt må man av en voksen kunne forlange et kjennskap som svarer til det et vanlig statskirkemedlem har, som har gjennomgått folkeskole og er konfirmeret. Hvor det dreier seg om en åndssvak, kan man ikke forlange noen virkelige kunnskaper, selv om det vil være rimelig at vedkommende etter sine forutsetninger har lært noen salmevers, en bønn e. l.

Tilsvarende bør også gjelde barn. Meldes barn inn, bør de ha eller i et hvert fall få kunnskaper som vanlig. Det vil de regelmessig få ved skolens kristendomsundervisning. Men det ville ikke være rimelig om en 13-åring som var ferdig med sin skolegang og ikke hadde fått noen kristendomsundervisning uten videre skulle kunne meldes inn.

Både for voksne og for barn er det den normale forutsetning ved innmelding at de er eller blir døpt med kristen dåp. Som kristen dåp regnes enhver dåp av barn eller voksne i kristent trossamfunn, «I Faderens, Sønnens og Den Hellige Ånds navn».

Det vil sikkert være sjelden at en udøpt ønsker å melde seg inn i statskirken, og enda

sjeldnere at en ønsker å gjøre det, men vegrer seg for å la seg døpe. Når det gjelder barn, vil innmelding gjerne skje nettopp i forbindelse med at foreldrene vil ha barnet døpt.

Hvor noen ønsker å melde seg inn i statskirken uten dåp, må det naturlig for presten fremstille seg som tvilsomt om det ligger alvor bak. Han må da forlange oppgitt både grunnen til innmeldingen, og til at vedkommende ikke vil la seg døpe. Aktverdige grunner skal godtas, selv om de teologisk ikke er holdbare. Som en slik aktverdig grunn må man kunne godta f. eks at en mann oppgir at han ønsker at hans barn skal være medlemmer av statskirken og av hensyn til dem synes at han også bør være det, men mener ikke å kunne la seg døpe fordi han ikke regner seg som troende.

Spørsmålet om en innmelding i et slikt tilfelle skal godtas, må kunne forlanges forelagt vedkommende departement, som i dette tilfelle må være Kirkedepartementet, jfr. § 46.

Komitéens medlemmer *M o l l a n d* og *S m i d t* finner at det ikke bør være adgang for udøpte til å gå inn i statskirken uten å la seg døpe, og foreslår derfor dette punktum sløyfet.

Til § 18. Medlemskap som vilkår for offentlig stilling. Se kap. XIII.

Bestemmelsen avløser § 1 i lov om embetsmenns trosbekjennelse, og folkeskolelovens § 15, pkt. 3.

Nytt er forslaget om bekjennelsesplikt for tjenestemenn ved kirkeavdelingen, og at de som i stillings medfør skal være medlemmer av Den norske kirke må være døpt. Ellers har forslaget innskrenket kretsen av dem som har bekjennelsesplikt noe i forhold til gjeldende rett, og begrenset den til de personer som vår ordning med statskirke og konfesjonell skole med nødvendighet må pålegge konfesjonsplikt. Embetsmenn i skoleadministrasjonen er helt fritatt, både departementsfolk og skoledirektører. For øvrig har det ikke vært helt klart hvor langt bekjennelseskravet har gått etter gjeldende rett.

Komitéens medlem *S m i d t* er ikke enig med flertallet i den foreslåtte begrensning, idet han mener at embetsmenn ved folkeskolen og rektorer ved de høyere almennskoler fortsatt bør ha bekjennelsesplikt, men med adgang for Kongen til i særlige tilfelle å dispensere.

Offentlig skole i første og tredje ledd vil si statlig, kommunal eller fylkeskommunal folkeskole, framhaldsskole, realskole, gymnas, lærerskole m. v..

Offentlig praktisk-teologisk seminar og offentlig teologisk fakultet er de som drives av staten, i motsetning til slike institusjoner som drives av private, av frikirken e. l.

Dåp i annet ledd vil si kristen dåp, enten den er foretatt i Den norske kirke eller et annet kristent trossamfunn. Dåp er ellers ikke vilkår for medlemskap i statskirken rent juridisk, men her hvor det er tale om kirkelige stillinger og funksjoner, er det naturlig å kreve dåp, idet den er vilkår for medlemskap i kirken kristelig sett.

Angående tredje ledd viser en særlig til kap. XIII, 7. Her foreslås åpent adgang for medlemmer av samfunn som i det vesentlige har samme lære som Den norske kirke til å være lærere i kristendoms-kunnskap. Avgjørelsen om hvilke samfunn dette skal omfatte, treffes av Kongen. Den lutherske frikirke oppfyller selvsagt kravet. En må imidlertid regne med at også flere evangeliske trossamfunn gjør det. Synet vil kunne undergå forandring i tidens løp etter hvert som man får erfaring med dissidentene som religionslærere.

Mindretallet Molland og Smidt mener at som hittil bare medlemmer av statskirken bør kunne undervise i kristendoms-kunnskap i de offentlige skoler, og foreslår sløfjet tredje ledd.

Fjerde ledd åpner adgang til å fravike be- kjennelseskravet i særlige tilfelle når det gjelder stillinger som ikke er forbundet med plikt til å undervise i kristendoms-kunnskap eller teologi, eller forkynne. Det tenkes her på stilling som organist, graver eller kirketjener, tjenestemann i kirkeavdelingen o. l.

Det er den vanlige ansettelsesmyndighet som har dispensasjonsadgangen. Er det en kirkelig instans, er forholdet greit. Er det en kommunal myndighet som ansetter, men en kirkelig instans har innstillingsrett, bør den kirkelige instans ha godtatt at det kan gjøres unntak. Det vil den kunne gjøre ved å innstille en som ikke står i statskirken, selv om vedkommende ikke er innstillet som første- mann. Mot de kirkelige instansers ønske bør åpenbart en som står utenfor statskirken, ikke ansettes i en kirkelig stilling.

Noen krav til kristelige kvalifikasjoner, dåp, medlemskap i annet kristent eller evangelisk trossamfunn e. l. stiller loven ikke. Hvert tilfelle må vurderes konkret og individuelt. Men det er klart at det vil være lettere å dispensere når det gjelder en personlig kristen enn en agnostiker, og likedan når han tilhører en konfesjon som står statskirkens nær.

Smidt er enig i dispensasjonsadgangen, som etter hans forslag også vil omfatte embetsmenn i folkeskolen og rektorer i den høyere almenskole.

Til § 19. Ugildhet for offentlig tjenestemann. Se kap. XIV.

Bestemmelsen er ny, men stemmer med hva

som er vanlig praksis etter gjeldende rett. Som en generell bestemmelse må den stå tilbake overalt hvor det foreligger spesielle regler i annen retning. Den vil bare få betydning for tjenestemenn som ikke faller inn under § 18.

Det er saker som innebærer realitetsavgjørelser av betydning en tjenestemann som står utenfor statskirken ikke skal behandle. Rene ekspedisjoner, og helt kurante avgjørelser som det ikke vil være religiøst betinget meningsforskjell om, må han kunne besørge.

Det må erkjennes at «saker av betydning» ikke er noe klart kriterium. En skarp avgrensning er vanskelig å finne, når man ikke vil gå så langt som til å gjøre tjenestemann utenfor statskirken inhabil i alle saker som berører statskirke og kristendomsundervisning, noe som ville være tungvint og unødvendig. I praksis vil det neppe bli særlig vanskelig å finne en rimelig grense.

Dåp er ikke nødvendig for at tjenestemannen skal regnes som statskirkemedlem etter denne bestemmelse.

Virkningen av at en tjenestemann behandler en sak hvor han er inhabil, vil måtte bedømmes etter de vanlige regler i forvaltningsretten. Som hovedregel fører det til ugyldighet av den forvaltningsakt som er foretatt.

Det er tjenestemannen selv som i første omgang må ta standpunkt til om saken er av betydning og om han er ugild. Er han i tvil, vil han kunne forelegge spørsmålet for sin administrativt overordnede. Den som mener at tjenestemannen med urette har behandlet en sak skjønt han var ugild, vil også kunne forelegge spørsmålet for den administrativt overordnede instans. Spørsmålet vil også kunne komme opp for domstolene i form av en prosess om hvorvidt en forvaltningsakt er ugyldig fordi en offentlig tjenestemann påstås å ha vært ugild.

*Til § 20. Ugildhet for ombudsmann.
Se kap. XV.*

Bestemmelsen er ny. Den avviker fra kommunestyrelovens § 15, 4. ledd som foreslås opphevet. Den stemmer med folkeskolelovens § 31 pkt. 6 som lar skolestyremedlem være habil selv om han ikke tilhører statskirken. Dette er som kjent også forfatningens ordning når det gjelder Stortinget.

Gjeldende rett i dag kan neppe sies å være klar.

Forslaget slår fast som alminnelig regel at den som er valgt eller oppnevnt medlem av offentlig styre eller råd ikke blir ugild i sak som gjelder statskirken eller religionsundervisningen i offentlig skole.

Regelen får selvsagt ingen betydning for utvalg o. l. hvor det er et lovbestemt vilkår at

medlemmene tilhører statskirken, som f. eks. menighetsråd og bispedømmeråd.

Som offentlig regnes også kommunalt og fylkeskommunalt styre og råd.

Regelen gjelder medlem som er valgt ved direkte folkevalg eller indirekte, av Storting, fylkesting, herredsstyre e. l. Den gjelder også for medlem som er oppnevnt, f. eks. av Regjeringen, av formannskap e. l. En må her gå ut fra at det ved valg og oppnevning vanlig blir tatt hensyn til en persons religiøse stilling hvor den har betydning.

Det vil kunne tenkes at et styre mot formodning får en viktig religionssak til behandling, eller at en person skifter religiøs standpunkt etter valg eller oppnevning. Da vil det kunne tenkes at et medlem kan bli ugildt på grunn av en særlig sterk personlig interesse, og det vil kunne tenkes at forutsetningene for en oppnevning er slik falt bort at det gir grunn til å ta oppnevningen tilbake. Synderlig sannsynlig er det neppe, men komitéen vil peke på at man ikke ved den foreslåtte regel vil risikere å få uholdbare forhold.

Kap. III. Trossamfunn utenfor statskirken.

Dette kapitel skal avløse dissenterlovens bestemmelser om dissentermenigheter. Forslaget innebærer en del vesentlige endringer:

Dissenterloven av 1891 i likhet med dens forgjenger av 1845 gjelder bare kristne trossamfunn, samt mosaiske og unitariske. Forslaget stiller alle trossamfunn prinsipielt likt, uansett om de er kristne eller ikke.

I forslaget gjelder § 21 om navn alle trossamfunn; de øvrige paragrafer gjelder bare registrerte trossamfunn.

Betegnelsen «registrerte trossamfunn» er ikke særlig god. I praksis vil formodentlig frikirke og frimenighet bli alminnelig brukt. Disse betegnelser passer imidlertid dårlig for ikke-kristne samfunn.

Nytt er at komitéen foreslår at registrerte trossamfunn skal kunne få tilskudd av stat og kommune svarende til ytelsene til Den norske kirke, og at trossamfunn som holder egen skole, skal kunne få tilskudd til den. Adgangen til tilskudd skal avløse de gjeldende bestemmelser om fritak for kirke- og skole-skatt.

Behandlingen av dissentersaker er nå desentralisert, lagt under fylkesmennene. Forslaget går ut på at disse saker igjen skal legges under departementet. Etter forslaget vil kontakten mellom trossamfunnene og det offentlige bli vesentlig sterkere enn før. Det er neppe rasjonelt å spre behandlingen på 20 fylker. En kan peke på at en rekke trossam-

funn er landsomfattende, og at en sentralisert behandling vil være mer naturlig for dem enn den nåværende desentraliserte.

Ved å samle behandlingen i et departement, vil en kunne få et kontor som vinner oversikt, sakkunnskap og erfaring, noe komitéen under sitt arbeid har fått inntrykk av at det er dårlig med i dag. Både for det offentlige og trossamfunnene må en anta at det vil bety en vesentlig fordel. Når trossamfunnene har hatt så vidt vanskelig for å vinne fram med reformforslag, antar en det delvis har sammenheng med at en ikke har hatt en sentral offentlig instans med oppgaver, ansvar og myndighet på området, slik som det vil bli hvis arbeidet med disse saker blir samlet i et departementskontor.

Det foreslås at Kongen avgjør hvilket departement sakene skal høre under. I og for seg berører de i stor utstrekning kirkerett, og Den norske kirkes stilling, ting som hører under Kirkedepartementets kirkeavdeling. Men dennes hovedoppgave er å være Den norske kirkes sentrale forvaltningsorgan. Derfor er det foreslått at dens tjenestemenn skal være medlemmer av statskirken. Det er i disse saker et visst konkurranse- og motsetningsforhold mellom statskirken og andre trossamfunn. Det vil derfor ikke være naturlig å la kirkeavdelingen behandle dem.

Dissentersakene, d. v. s. saker angående trossamfunn og personer utenfor statskirken bør derfor legges under et annet departement. Formodentlig er det rimelig at sakene fortsatt hører under Justisdepartementet.

Noe konfesjonskrav til de departementsfolk som skal ha med dissentersaker å gjøre, kan det ikke være grunn til å stille.

Til § 21. Trossamfunns navn.

Bestemmelsen er ny.

Den er ment å gjelde alle trossamfunn, registrerte og uregistrerte. Både av hensyn til trossamfunnene selv og andre er det ønskelig å hindre forvekslinger. Det forekommer stundom en del friksjoner p.g.a. navnespørsmål.

Iblant vil det kunne forekomme åpen strid om hvem som har rett til et navn, særlig hvis det blir splittelse i en menighet. Ofte vil da striden kunne dreie seg om mer enn navnet, om eiendom, virksomhet m. v.. Det vil da både kunne være tvist om hvem som representerer det opprinnelige trossamfunn, om adgangen til å endre formål o. l. Normalt må en slik tvist løses av domstolene på grunnlag av samfunnets vedtekter, hvis man ikke blir enig på annen måte. Vedtektene vil regelmessig være mangelfulle. Ved stiftelsen tenker man lite på muligheten av indre splid og oppløsning senere.

Den finske religionslov har omfattende be-

stemmelser for alle religionssamfunn utenom statskirkene om anmeldelsesplikt, og hva vedtektene skal inneholde, bl. a. om endring av formål og oppløsning. Slike bestemmelser er ikke foreslått i den norske lov, idet en har antatt at en ikke uten videre bør sette de religiøse samfunn i noen særstilling på dette punkt, men i samsvar med den alminnelige organisasjonsfrihet, jfr. kap. VII, 1, overlate det til samfunnene selv i hvilken utstrekning de vil konstituere seg med lover, vedtekter og organer. Bare når det gjelder å sikre enerett til navn, har en antatt at det var av så vidt stor interesse for trossamfunnene selv og andre at en burde ha en lovbestemmelse om dette som skal gjelde alle.

At navnene ikke må være anstøtelige sier vel egentlig seg selv. Det en her særlig tenker på, er at navnet ikke bør være slik at det får en brodd mot andre, som f. eks. Den sande pinsemenighet, Den troende lutherske kirke. Slike navn må nektes godtatt.

Navnet bør også være egnet til å karakterisere et trossamfunn og til å individualisere. Navn som Samfunnet, Menigheten, Kristi kirke e. l. er åpenbart lite egnet. Og vil man bruke bibelske navn, bør i tilfelle også en stedfesting komme med for å individualisere. Navn som Salem eller Berøa alene vil være lite heldige, de bør utvides til f. eks. Frimenigheten Salem, Bergen, eller Frikirken Berøa, Oslo.

Melding om navn foreslås sendt til vedkommende departement, ikke fylkesmannen. Det enkelte fylke vil ikke ha oversikt over alle anmeldte navn i landet.

Meldingen til departementet vil gi trossamfunnet bevis for prioritet på det navn det melder. Men er det på det rene at et annet trossamfunn har nyttet navnet før lovens ikrafttreden, må dette være avgjørende.

Melding om navn er ikke foreslått gjort obligatorisk. Det trossamfunn som vil, kan leve stille og anonymt uten navn og uten vedtekter.

Til § 22. Registrerte trossamfunn.

Bestemmelsen avløser dissenterlovens § 2.

Mens dissenterloven bare ga kristne trossamfunn anledning til å bli anerkjent av fylkesmannen som ordnede dissentermenigheter, samt mosaiske og unitariske, foreslås nå at alle trossamfunn skal kunne bli registrert og anerkjent. Vilkåret er bare at deres lære ikke strider mot rett og moral.

Hva et trossamfunn er, defineres ikke. En viser her til vanlig språkbruk. I ordet ligger forutsetningen om at det er tale om en positiv religiøs tro. Et humanitært selskap, eller en forening for antireligiøs propaganda er ikke trossamfunn i lovens forstand.

I og for seg kan en kanskje si at intet tros-

samfunn burde få eksistere hvis dets lære strider mot rett og moral. Men en må her regne med at for de trossamfunn som ikke blir registrert, de helt private, vil det råde en meget utstrakt frihet. Selv om deres lære er i strid med god moral, vil det ikke bli grepet inn hvis dette ikke gir seg utslag i handlinger som strider mot gjeldende straffelov.

Skal et trossamfunn bli registrert og få offentlig støtte og offentlige funksjoner, må åpenbart kravene stilles vesentlig strengere. Vilkåret må da være at læren ikke støter an mot rett og moral. Forutsetningen er egentlig at trossamfunnet representerer en positiv verdi, som staten kan være tjent med å vise tillit og å støtte, både ut fra interesse for folkemoralen og for den del av kulturen som det religiøse liv representerer.

Ved vurderingen av et trossamfunns lære vil det være det rådende moralsyn i landet som legges til grunn. Det er åpenbart ikke en snever kristelig eller statskirkelig målestokk som skal nyttes. Men vurderingen vil likevel bygge på det syn som er alminnelig i landet, påvirket som det er av den kristendom som har vært lært her i århundrer. Man bør ikke godta hva som helst som moralsk fordi det betegner seg som uttrykk for en religiøs lære. Trossamfunn som går inn for polygami, som dyrker usunn ekstase eller tolererer utskjelser, som pålegger sine medlemmer bud imot helseerkt og folkeopplysning o. l. vil selvsagt ikke få godkjenning av det offentlige, selv om deres forhold ikke er slik at det leder til straffrettslig forfølgning.

Til § 23. Registreringsmelding.

Bestemmelsene svarer dels til dissenterlovens § 2, dels er de nye.

Det er vesentlig mer utførlige opplysninger som fordres enn tidligere. Hensikten er å gi den instans som skal behandle disse saker, kjennskap til de forhold den får med å gjøre. En må regne med at det vil kunne være samfunn som i atskillig grad skiller seg ut fra de tradisjonelle mønster. Til de enkelte poster skal en bemerke:

Til 2. Bekjennelse og lære vil trossamfunnet kunne redegjøre for ved å sende inn eller vise til bekjennesskrifter og offisiell lære-fremstilling. Til dels vil de kanskje bare vise til Bibelen; det må godtas, idet departementet ikke i denne forbindelse er interessert i presist formulerte teologiske læresystemer. Slike vil det derimot kunne bli spørsmål om etter § 18, 3. ledd hvis et trossamfunn ønsker at dets medlemmer skal kunne være lærere i kristendoms-kunnskap i offentlig skole.

Til 3. Meningen er at det skal gis en orientering om hvordan samfunnet er bygget opp,

om det er en eller flere menigheter, og i tilfelle hvordan den innbyrdes forbindelse er ordnet. Herunder opplyses det om trossamfunnet er en del av et mer omfattende samfunn som fins i andre land. Det skal opplyses i store trekk hvor her i landet samfunnet har sine medlemmer. Videre skal man gjøre rede for virksomheten, om man holder gudstjenester, møter, søndagsskole, driver religiøs-sosial virksomhet, sykehus, barnehjem, gamlehjem e. l., og hvordan man finansierer virksomheten, ved faste kontingenter, tiende, forretningsdrift e. l. Her igjen er det en alminnelig orientering som er ønskelig, ikke noen detaljoppregning.

Til 5. Departementet bør til enhver tid ha rede på de prester som har offentlige funksjoner, og hvilke distrikter de har. Tilsvarende oppgave får nå fylkesmennene. Andre predikanter og sjelesørgere går ikke inn under begrepet prest i denne forbindelse.

Til 6. Når det foreslås at opplysning om vedtekter skal sendes departementet, er det vesentlig i trossamfunnenes egen interesse, for å bidra til orden og sikkerhet. Liknende bestemmelser fins i den finske religionsfrihetslov § 14. Når staten skal overlate trossamfunn viktige forvaltningsfunksjoner, må den også være interessert i at de registrerte trossamfunn har betryggende vedtekter. Det hender at det oppstår splid innen trossamfunn og mellom grupper, og med enkeltpersoner. Slike tvister vil høre under domstolene når de ikke kan ordnes på annen måte. Uten vedtekter vil det både lettere oppstå tvist, og det vil være vanskeligere å komme til en rimelig løsning.

Det er selvsagt ikke meningen at departementet skal blande seg nærmere bort i de vedtekter trossamfunnene har. Men departementet bør bidra til at de har bestemmelser om de viktigste ting. Det vil særlig være aktuelt for de nye og små trossamfunn som det viser seg kan vokse fort fram for så å visne. For de store og gamle, som for eksempel Den katolske kirke, Metodistkirken o. l. vil det stille seg annerledes. Men de vil heller ikke ha vanskelig for å gi den redegjørelse som ønskes.

Det må også være klart at man ikke bør overlate offentlige funksjoner, vigself- og begravelsesrett m. v. til for løst organiserte samfunn. Også av den grunn vil ordentlige vedtekter være påkrevet, særlig for nye samfunn.

Kravene er uttrykt som man kan vente til en forening av vanlig moderne type. En må regne med at det er samfunn av vesentlig annen struktur, som f. eks. Det mosaiske trossamfunn og Den katolske kirke. Derfor er det sagt at det bør gis opplysninger om de nevnte bestemmelser. Hvor organisasjonsformen er en annen, er det ikke meningen å presse trossamfunnet inn i en fremmed form.

Til § 24. Medlemstall og prest.

Når det er satt minimumstall for registrering, er det for å unngå den uheldige spredning av offentlige funksjoner til små trossamfunn hvis levetid ofte er kort.

Av § 8 følger at de som teller som medlemmer, må være norske statsborgere eller fast bosatt i riket. De må være medlemmer også etter vedkommende samfunns regler.

De offentlige funksjoner som et registrert trossamfunn får, må utøves av en prest. Derfor kan et trossamfunn ikke fungere som registrert uten prest.

Med prest siktes her til den person som i dissentersamfunn skal utøve tilsvarende offentlige funksjoner som i statskirken utøves av en prest. Om han ellers også har liknende religiøse funksjoner som en statskirkeprest, er uten betydning. Trossamfunnene bruker forskjellige betegnelser for det man i statskirken kaller prest: pastor, forstander, menighetstjener, evangelist m. v.. Her er prest brukt som en fellesbetegnelse. Det må selvsagt stå trossamfunnene fritt selv å bruke den tittel de vil på sine prester.

Til § 25. Kunngjøring av registrering.

Bestemmelsene svarer til dissenterlovens § 2, siste ledd. Kunngjøring i Norsk Lysingsblad er vel nærmest bare en form. Den har imidlertid lang tradisjon, og har vel fremdeles så vidt stor betydning at det ikke er grunn til å sløyfe det. Ved registrering er det ikke alle de mottatte opplysninger som kunngjøres, bare navn, styrets sete, og kanskje virksomhetens område, og at registreringen er foretatt.

Til § 26. Årsmelding.

Bestemmelsen er ny.

Den norske kirkes prester sender utførlig statistikk over virksomheten, gudstjenester, kirkelige handlinger, nattverdsøkende, sognebud, skolebesøk, husbesøk o. l. Det er ikke forutsetningen at man skal kreve en tilsvarende inngående melding om andre trossamfunns virke, bare en beretning i korte trekk. Mange samfunn utarbeider en årsberetning. Den vil inneholde mer enn nok til årsmelding til departementet. Hensikten er at det offentlige skal kunne følge med i store trekk i den virksomhet trossamfunnene driver.

Endringer som regelmessig vil bli å melde, er nyvalg av styremedlemmer. Når nye menigheter stiftes, sosial virksomhet som barnehjem, aldershjem, sykehus, egen skole e. l. tas opp, er det forhold som skal meldes.

Slike ting vil jo regelmessig på forhånd være kjent av myndigheter som har kontroll med dem, helseråd, barnevernsnemnd, skolestyre

m. v. Departementet skal ikke føre nærmere kontroll. Det skal bare settes i stand til å ha en oversikt over den frikirkelige virksomhet. Det er en ikke ubetydelig del av samfunnets liv som der utfoldes, uten at det i dag er noe samlet oversyn.

Det er forutsetningen at departementet gir nærmere instruks om når beretning skal avgis, og hvilken form den skal ha.

Til § 27. Tilsyn med prest.

Bestemmelsen avløser delvis dissenterlovens § 2. Annet ledd er nytt.

Den prest som skal meldes til departementet, er den som skal utføre offentlige funksjoner. Andre personer som nyttes som predikanter, evangelister, misjonærer, sekretærer o. s. v. skal det ikke gis melding om. En annen ting er at det kan være naturlig å opplyse noe om dem i årsberetningen, jfr. § 26. Også fratreden ved død må meldes.

Tilsynsplikten etter 2. ledd vil hvile på trossamfunnets styre, enten hovedstyret eller lokalt styre, eventuelt særlige tillitsmenn, alt etter forhold og organisasjonsform.

Til § 28. Se kap. IX. 6. c.

Bestemmelsen avløser dissenterlovens § 16. Også etter kirkegårdsloven kan Kongen formodentlig gi bl. a. en dissentermenighet samtykke til å opprette egen kirkegård. Den hjemmel som har vært brukt, har visstnok vært dissenterloven, og det synes naturlig å ta en bestemmelse om adgang for dissenterne til å opprette egen kirkegård i en lov som kodifiserer religionsrett, selv om det kanskje ikke er helt nødvendig.

Forutsetningen for tillatelse bør være at samfunnet er så vidt stort, samlet og varig at det kan ventes å kunne holde en sømmelig kirkegård vedlike for en overskuelig fremtid. Ikke ethvert registrert trossamfunn vil oppfylle dette vilkår, eller ha tilstrekkelig mange medlemmer innen en rimelig omkrets til å trenge egen kirkegård.

Bestemmelsen i dissenterlovens § 16 siste punktum om at dissenterne skal kunne nytte kirkeklokkene når de bruker den alminnelige kirkegård, er foreslått tatt inn i kirkegårdslovens § 38 hvor den naturligere hører hjemme.

Til § 29. Se kap. X.

Bestemmelsen er ny og erstatter dissenterlovens § 4, 1. ledd. I stedet for skattelettelse for de enkelte medlemmer foreslås at de registrerte trossamfunn skal få tilskudd, som vil svare noenlunde til den kirkeskatt de betaler. Det betyr at det ikke egentlig er tale om

bidrag til trossamfunnene fra det offentliges side, men at de får kirkeskatten for sine medlemmer. Det synes å være et rimelig rettferdskrav, samtidig som det for likningsmyndighetene betyr en vesentlig lettelse i forhold til de gjeldende regler.

En forutsetter at det av vedkommende departement blir utarbeidet skjema for søknad om tilskudd og for regnskapsavleggelse.

Statens utgifter til statskirken vil ikke variere synderlig fra år til år. For kommunenes, særlig for de mindres vedkommende, vil det kunne være større svingninger, ettersom man har utgifter til kirkebygg, kirkegård o. l. Men slike større utgifter fordeles regelmessig ved avsetninger og låneavdrag over flere år, slik at svingningene ikke blir så svært store. For de trossamfunn som får bidrag, vil ikke utgiftene svinge i samme takt. Men tilskuddene vil under enhver omstendighet bare bli en beskjeden del av deres årlige utgifter.

Tilskuddet skal svare til de årlige utgifter henholdsvis for stat og kommune til statskirken. En antar at det vil være tilstrekkelig nøyaktig og ellers det greieste at tilskuddet i hvert budsjett blir ført opp på grunnlag av de budsjetterte kirkeutgifter. Riktignok oppfatter dette noen anslagsposter, slik at det vil kunne bli differanser, men de vil neppe bli så store at korreksjoner etterpå skulle være nødvendige. Å vente på endelig regnskap før tilskudd beregnes, ville medføre at det ble hengende temmelig langt etter.

Det vil kunne oppstå uenighet om beregningen av tilskudd, om hvilke utgifter som skal legges til grunn ved beregningen, om medlemstall o. l. Når det er statstilskuddet tvisten dreier seg om, vil den måtte gå til domstolene hvis man ikke kan komme til forlik. Det vil neppe bli aktuelt.

Er det kommunetilskudd det blir tvist om, vil det være praktisk at saken forelegges for departementet til uttalelse før det kan reises sak ved domstolene. Departementet vil sitte inne med oversikt og erfaring og burde ha forutsetninger for å kunne løse de spørsmål som melder seg, så meget mer som det vil dreie seg om forholdsvis små beløp. Å gi departementet myndighet til å avgjøre slike tvister, er det likevel neppe grunn til. Til dels vil staten kunne være interessert i utfallet av tvisten. De spørsmål som melder seg, vil være rene rettsspørsmål, som etter sin art hører under domstolene. Men faktisk regner komitéen med at i de aller fleste tilfelle vil partene nøye seg med departementets uttalelse. Bare hvor det er prinsippspørsmål som får en del økonomisk betydning, er det trolig at en kommune eller et trossamfunn vil ta prosess.

Til § 30. Skoletilskudd. Se kap. XI.

Bestemmelsen er ny, og trer i stedet for dissenterlovens § 4, 2. ledd.

Flertallets forslag går ut på at de registrerte trossamfunns skoler skal få rett til tilskudd svarende til hva barn gjennomsnittlig koster på den kommunale folkeskole. Det vil si at de får i tilskudd noenlunde det som deres medlemmer betaler i skoleskatt. Det synes å være et naturlig rettferdskrav overfor dem som av alvorlige religiøse grunner ikke kan sende sine barn på vanlig folkeskole, og som i dag ofte får dobbelte skoleutgifter.

Forutsetningen er at trossamfunnet holder egen folkeskole av prinsipielle religiøse grunner. Om et samfunn ut fra pedagogiske eller praktiske hensyn oppretter privat folkeskole, gir ikke det rett til tilskudd.

Det er bare registrert trossamfunns skole som kan få tilskudd. Bare disse samfunn inntar en slik stilling at det kan være berettiget å sidestille deres konfesjonsbundne skoler med de offentlige.

Skolen vil være underkastet tilsyn av skolestyret, jfr. folkeskolelovens § 30, 3, og kan ikke få tilskudd med mindre skolestyret finner at den gir en tilfredsstillende undervisning. Det vil være naturlig at disse skoler i alt vesentlig har samme avgangsprøver som de offentlige skoler.

Skolelokalene må godkjennes av helsemyndighetene.

For å få tilskudd må skolen ha et rimelig antall elever. Det kan være naturlig å følge samme prinsipp som folkeskolelovens § 2, 3, har for skolekretser, at det må være 10 elever for at en slik skole skal kunne få tilskudd, og at tilskuddet kan fortsette så lenge det er minst 6 elever.

De elever det kan kreves tilskudd for, er utelukkende dem som tilhører det samfunn som driver skolen.

Har skolen andre elever, noe som forekommer, er den for så vidt en vanlig privat skole, hvor kommune og stat står fritt med hensyn til spørsmålet om bidrag.

Det kan ikke være noe i veien for at to samfunn kan drive en skole sammen og få bidrag for alle sine barn på den.

De dissenterskoler som forekommer i dag, og som en kan regne med, er forholdsvis små. Legetilsyn og tannrøkt er det praktisk at elevene får sammen med de andre skolebarn i kommunen. Utgiftene til undervisning i gymnastikk, sløyd og skolekjøkken blir lett uforholdsmessig store for en liten dissenterskole. Både økonomisk og sosialt vil det kunne være gunstig om undervisning i disse fag kunne gis på en kommunal skole.

Det måtte også kunne tenkes at en dissen-

terskole fikk lokale i en kommunal skolebygning, eller endog delvis gikk inn i den vanlige folkeskole. I og for seg må det være ønskelig at elevene på en dissenterskole kan være mest mulig sammen med andre skolebarn. Men selvsagt må en slik ordning i tilfelle være frivillig fra begge sider.

For de realytelser som måtte bli gitt fra kommunenes side, kan det selvsagt gjøres forholdsmessig fradrag i tilskudd.

Hvis et dissentersamfunn bare holder småskole, er det de gjennomsnittlige utgifter til småskolen som legges til grunn ved beregningen av tilskudd. Det er kommunens faktiske utgifter pr. skolebarn som danner grunnlaget for tilskudd. Det vil være naturlig at man i budsjettet fører opp tilskudd på grunnlag av skolebudsjettet. Men da det vil kunne bli avvikelser i utgifter og elevtall, vil det kunne bli spørsmål om korreksjoner etterpå dersom avvikelser er betydelige. Formodentlig vil man etter erfaring i de kommuner hvor det blir aktuelt, treffe avtale om den mest praktiske avgjørelsesform.

Et mindretall, Molland og Aabrek, er av den oppfatning at religionsfrihetens prinsipp er tilgodesett når dissenterskolene kan kreve tilskudd til sin religionsundervisning, jfr. deres uttalelse i kap. XI s. 100. De foreslår derfor en formulering av § 30 i overensstemmelse med dette.

Til § 31. Se kap. XI. d.

Bestemmelsen er ny.

Den kristendomsundervisning som gis i folkeskolen, er konfesjonelt evangelisk-luthersk. Den blir fra statskirkelig hold gjerne betegnet som kirkens dåpsundervisning. Det synes da å være et rimelig religionsfrihets- og likhetskrav at barn som tilhører en annen konfesjon av det offentlige skaffes en tilsvarende religionsundervisning i den konfesjon de tilhører.

Det er bare registrerte trossamfunn som kan få tilskudd etter denne bestemmelse. Bare disse trossamfunn vil det være rimelig å sidestille med statskirken.

Forutsetningen må være at undervisningen er organisert, og pedagogisk og etisk tilfredsstillende. Det kan bare være barn som tilhører trossamfunnet, og som faktisk deltar i dets undervisning det kan bli spørsmål om å yte tilskudd for.

En rekke trossamfunn hvis barn deltar i den alminnelige undervisning i religion i folkeskolen, gir også sine barn ytterligere undervisning i kristendoms-kunnskap. Denne kan det ikke gis tilskudd til.

Forutsetningen må være at trossamfunnet konfesjonelt skiller seg så vidt meget ut fra

statskirken, at det ikke med rimelighet kan ventes at det lar sine barn delta i folkeskolens kristendomsundervisning. Dette gjelder i dag meget få kristne trossamfunn.

Komiteén regner ikke med at denne bestemmelse vil bli synderlig aktuell. Noe krav om en slik regel har ikke vært reist fra dissenterhold. Det er av rent prinsipielle grunner den er foreslått. En har antatt at det ikke er grunn til å gå så langt som til å gi et ubetinget krav på tilskudd, i hvert fall ikke før det er vunnet erfaring. Derfor er det heller ikke sagt noe bestemt om størrelsen av tilskuddet.

For det offentlige vil det være spørsmål om en ren nettoutgift, idet en ikke kan regne med noen besparelse ved at enkelte elever ikke deltar i skolens kristendomsundervisning.

De gjennomsnittlige utgifter pr. elev til kristendomsundervisning vil kunne være et utgangspunkt for beregningen av tilskudd. Høyere kan det neppe være nødvendig å gå. Oftest vil vel ikke trossamfunnet ha særlig store nettoutgifter til lokale, og en rimelig timebetaling for religionslæreren vil da kunne være et annet utgangspunkt.

Til § 32. Tilskudd til privatundervisning.

Se kap. XI, 4.

Bestemmelsen er ny.

Etter folkeskoleloven skal skolestyret sørge for undervisning for barn som ikke kan gå på skole. Det er imidlertid neppe i loven tenkt på hindringer av konfesjonell art. En antar at det her vil være rimelig å la avgjørelsen ligge hos kommunestyret.

Det er forutsetningen at det bare rent unntaksvis bør kunne bli tale om tilskudd til undervisning for barn som av religiøse grunner hverken går på offentlig folkeskole eller dissenterskole.

Det vil kunne bli aktuelt for barn fra et trossamfunn som har egen skole somme steder, eller barn som ikke hører til et vanlig forekommende trossamfunn. Barn som hører til trossamfunn som pleier å sende sine barn til folkeskolen, eller som kan gå på en dissenter-skole, bør det ikke bli spørsmål om å støtte.

Tilfelle som man ville kunne tenke seg, var at det et sted kom en strengt ortodoks muhammedansk familie, eller at det var et par adventistfamilier som av religiøse grunner ville ordne med undervisningen for barna selv. I slike tilfelle er det åpenbart at det ville kunne anføres billighetsgrunner for at foreldrene ikke skulle betale skoleskatt uten å få noe igjen for det, når de hadde store utgifter til sine egne barns undervisning. Noe utover gjennomsnittsutgiften pr. skolebarn ville det neppe være grunn til å gå i disse tilfelle heller.

Mindretallet M o l l a n d, S m i d t og

A a b r e k finner at det ikke bør ytes tilskudd til privatundervisning e. l. for barn av religiøse grunner, og foreslår derfor § 32 sløyfet, idet de viser til sine begrunnelser i kap. XI, 4. d.

Til § 33. Stats- og fylkestilskudd.

Bestemmelsen er ny.

For tilskudd til dissenterskole, til religionsundervisning og til privat undervisning, er det rimelig at en kommune får tilsvarende bidrag som den ellers får fra stat og fylke. Tilskudd etter § 30 skulle det formentlig ikke være vanskelig å beregne refusjon for. Noe verre vil det kanskje være ved tilskudd etter §§ 31 og 32, men slike tilskudd vil neppe forekomme ofte, og de vil gjelde forholdsvis små beløp, så det skulle ikke være nødvendig å lage særlige tilskuddsregler.

Til § 34. Tvist om tilskudd.

Bestemmelsen er ny.

En må regne med at det lett vil kunne oppstå tvist om tilskudd til dissenterskole, til religionsundervisning og til privatundervisning. For de to sistes vedkommende er det ikke gitt noe ubetinget rettskrav. Men selvsagt bør det her også følges visse prinsipper, ikke handles etter vilkårlig skjønn.

Også når det gjelder tilskudd til skole, hvor det etter § 30 er innrømmet rettskrav, vil det komme mange skjønnsmessige faktorer med ved beregningen. Det vil kunne være tvist om vilkårene for tilskudd foreligger, om det er alvorlige religiøse grunner som ligger bak opprettelsen av egen skole, eller om det er pedagogiske hensyn som dominerer; om skolens plan og undervisning, dens lærerkrefter og lokaler holder mål, om hvilke elever som betinger tilskudd; om skolen bør ta imot ytelser fra kommunens side i form av legetilsyn og tannrøkt; skolemateriell, lokale, undervisning i ferdighetsfag og andre fag, og eventuelt hva disse ytelser skal takseres til. Det vil være lite hensiktsmessig at slike tvister skal gå direkte til domstolene. Det vil være mer praktisk at de i første omgang avgjøres av departementet. Fagadministrasjonen skulle ha forutsetninger for å utjevne motsetninger og finne fram til en brukbar løsning, i form av vilkår og praktiske ordninger. Den vil her stå i vesentlig gunstigere stilling enn en domstol. Dertil vil den ha lettere for å bidra til at praksis blir ensartet over hele landet.

Departementets avgjørelse må være bindende for partene. Men disse vil ha adgang til å bringe inn departementets avgjørelse for domstolene, dersom de mener at den er i strid med lov, at det er tatt usaklige hensyn, at det er utøvet et vilkårlig skjønn e. l.

Når det gjelder tilskudd til religionsunder-

visning eller privatundervisning, er det også rimelig at det er adgang til å anke over nek- telse av tilskudd. Departementet vil kunne sørge for at det blir lagt til grunn faste prin- sipp for avgjørelsen av slike saker, og at det blir fulgt en ensartet praksis. Også her vil det være adgang til å få departementets avgjørelse prøvet ved domstolene, dersom man mener den er i strid med lov, usaklig motivert eller av andre grunner ugyldig. Men domsto- lene vil her ikke kunne fastsette noe tilskudd, da det ikke er tilskuddsplikt etter loven. En dom vil bare kunne kjenne en departements- avgjørelse ugyldig. Slike saker vil neppe fore- komme i praksis.

Til § 35. Tap av stilling som registrert trossamfunn.

Bestemmelsen er ny.

For at et trossamfunn skal kunne fortsette som registrert, må i det vesentlige de samme vilkår oppfylles som for at det skal kunne bli registrert, jfr. §§ 23 og 24. For å kunne ha de rettigheter som følger med å være registrert, må trossamfunnet også oppfylle de plikter som er forbundet med dette. Det skal holde kvali- fisert prest, og sørge for at han oppfyller sine plikter, og har anledning til det, det skal med- virke til innberetninger, og meldinger m. v.. Hvis et trossamfunn forsømmer sine plikter, må den naturlige konsekvens være at det mis- ter de rettigheter som er forbundet med regi- strering. Det oppløses ikke, det kan fortsatt virke, men vil ikke få utføre offentlige funk- sjoner, og vil ikke få tilskudd av det offentlige.

Det er klart at det bare er alvorlige og varige pliktforsømmelser som kan medføre slike virkninger. Departementet må gi skrift- lig advarsel, og gi samfunnet høve til å rette sine feil innen en rimelig frist. Lengden av fristen vil naturlig kunne variere etter feilens art.

Twist om hvorvidt et trossamfunn med uret- te er fratatt stillingen som registrert, vil det kunne bringe inn for domstolene.

På liknende måte som når andre vilkår mangler, bør for lavt medlemstall føre til at et trossamfunn mister sine rettigheter som registrert.

En har antatt at grensen her bør settes la- vere enn ved nyregistrering. Skulle medlems- tallet rent forbigående synke under 50, f. eks. på grunn av indre splid som fører til masseut- meldelse, men som raskt bilegges så medlems- tallet igjen blir over 50, bør man kunne se bort fra en slik episode. Men hvis medlems- tallet en god tid har vært under 50, vil det måtte stige til 100 før trossamfunnet på ny kan registreres.

Normalt må departementet gi et trossam-

funn anledning til å uttale seg og frist til å rette på mangler som er påtalt. Så grove vil imidlertid feil og forsømmelser kunne være at departementet med øyeblikkelig virkning må kunne frata det stilling som registrert, f. eks. hvis det skulle vise seg at trossamfun- net er korrump, er dekkorganisasjon for forbry- tersk virksomhet e. l..

Til § 36. Opphør av registrert trossamfunn.

Bestemmelsene svarer til dissenterlovens § 3, siste ledd.

Et trossamfunn kan oppløses eller gå sam- men med, eller inn i et annet, foruten at det som nevnt i § 36 kan bli fratatt stillingen som registrert.

De offentlige protokoller et trossamfunn fører, må avgis til departementet når tros- samfunnet opphører som registrert. Fremde- les vil det kunne være bruk for å innhente opplysninger fra dem om fødsler, lysninger, vigslar, dødsfall og begravelser som en offent- lig instans da må kunne gi.

For departementet vil det formodentlig være praktisk nokså snart å sørge for å få slike protokoller anbrakt i statsarkivet.

Dersom et trossamfunn som er opphørt som registrert blir registrert på ny, innen en kor- tere tid, vil det være naturlig at det får til- bake sine gamle protokoller. Hvorvidt dette skal skje, bør overlates til departementet å avgjøre i det enkelte tilfelle, idet det vil kunne være spørsmål om hvor lang tid det er gått, om det er det gamle trossamfunn som er gjen- oppstått, eller det bør betraktes som nytt o. l..

Hvis flere trossamfunn slås sammen, vil det kunne være rimelig at sammenslutningen be- holder begge protokoller. Særlig gjelder dette hvis det også utad er klart at det dreier seg om en sammenslutning.

Plikten til å innlevere protokollene vil hvile på den som på trossamfunnets vegne har dem i sin besittelse. Normalt vil det være presten. Men ved oppløsning og opphør av et trossam- funn vil det kunne være mindre god orden, og det er ikke sikkert trossamfunnet i denne situasjon har noen prest. Plikten bør derfor påhvile den som måtte ha protokollene i sin besittelse, enten det er presten eller en annen.

Det er rimelig at opphør av trossamfunn som registert kunngjøres, særlig hvor samfun- net fortsetter som uregistrert.

Til § 37. Avgivelse av protokoller.

Bestemmelsen er ny. Gjeldende dissenterlov har ingen slik bestemmelse. Det synes å være det naturlige at dissentersamfunnenes offent- lige protokoller over fødsler, lysninger, vigslar, dødsfall og begravelser blir avgitt til de of- fentlige arkiver på liknende måte som stats-

kirken. Samfunnets egne bøker for regnskap, virksomhet, medlemstall o. l. skal selvsagt ikke avgis.

Til § 38. Prest i registrert trossamfunn.

Bestemmelsene i første og tredje ledd er nye. De gjelder utelukkende den som skal være prest i denne lovs forstand, d. v. s. den som skal utføre offentlige funksjoner på sitt trossamfunns vegne, ikke andre som virker som predikanter, evangelister e. l.

De krav en prests offentlige funksjoner stiller til hans evner og kunnskaper, vil lett bli undervurdert. For et trossamfunn er det nærliggende å vurdere presten etter hans dyktighet som forkynner og sjelesørger, og som administrator av rent kristelig virksomhet. Som prest skal han imidlertid utføre en god del rent praktisk offentligrettslig arbeid. Han skal føre register og sende meldinger og gi attester om fødsler, lysninger, vigslar, ekteskap, dødsfall og begravelser. Han skal påse at navnelovens bestemmelser blir overholdt, at ekteskapsvilkårene er til stede og at formene blir iaktatt, og han skal påse at gjeldende bestemmelser blir iaktatt ved begravelser. Dette forutsetter at presten har kjennskap til navnelov, ekteskapslov, skiftelov, lov om kirkegårder og kremasjon, om fødselsregistre og folkeregistre m. v..

I og for seg er kravene ikke så store. Men det er nødvendig at presten har satt seg inn i gjeldende bestemmelser. Ellers vil han ikke ha forutsetninger for å kunne utføre sine offentlige funksjoner tilfredsstillende. Ved utførelsen av dem er han offentlig tjenestemann, med selvstendig ansvar direkte overfor det offentlige.

Departementet må påse at den som skal være prest, har de evnemessige og kunnskapsmessige forutsetninger. I de større trossamfunn som har tradisjon, og som krever teologisk utdanning av sine prester, vil dette ikke volde noen vanskelighet. Men i små trossamfunn hvor det ikke stilles slike krav, hvor presten kalles vesentlig på grunn av sine evner som forkynner, hvor han kanskje selv er stifter og styre, vil det være påkrevet med kontroll. Her må departementet kunne fordre at den som vil bli prest, legitimerer at han har de nødvendige kunnskaper og forutsetninger. I og for seg er en slik prøve ikke mer urimelig for en frikirkeprest enn for en prest i statskirken, som må ha bestått eksamen i kirkerett.

For statskirkeprester er nedre aldersgrense 25 år, for kallskapellaner og hjelpeprester 23. Den øvre er 70 år, men med adgang for Kongen til å forlenge tjenesten i inntil 5 år. Det synes naturlig at man også for frikirkeprester har

aldersgrenser som i noen grad beskytter mot umodenhet og alderdomssvekkelse.

En prest i statskirken vil ikke kunne beholde sin stilling hvis han fører en usømmeligandel. Det samme krav er det rimelig at man stiller til en prest i registrert trossamfunn. Kravet gjelder selvsagt først og fremst tiden som prest. Om en person tidligere har ført en dårligandel, bør ikke det utelukke at han kan bli godtatt som prest hvis man har rimelig sikkerhet for at han vil skjønne sine plikter og føre en hederligandel.

Annet ledd svarer til gjeldende dissenterlovs § 2, 1. ledd.

Tredje ledd innfører attest fra departementet om at en prest er godtatt. Denne må gjelde så lenge presten er i samme trossamfunn, uansett om han blir forflyttet. Selv om han går over i et annet registrert trossamfunn, er det rimelig at han kan vise til den erklæring han en gang har gitt.

Til § 39. Prestens plikter.

Bestemmelsen svarer i det vesentlige til dissenterlovens § 3, 1. ledd.

Kongen har etter dissenterlovens § 3, 3. ledd fastsatt skjema for de protokoller ordnede dissentermenigheter fører, og det bør fortsette.

Også etter gjeldende rett gir dissenterprest attest med offentlig troverdighet.

Plikt til å legge fram protokollene til etter-syn har dissenterprest etter dissenterlovens § 3, 1. ledd.

Det som registrert trossamfunn vil måtte føre protokoll over, er fødsler, dødsfall, lysninger, vigslar, begravelser, og medlemsregister med inn- og utmeldinger.

Til § 40. Prestens ansvar.

Bestemmelsen svarer til dissenterlovens § 2, 1. ledd i. f.. Ansvarsregelen gjør klart at når det gjelder de offentlige funksjoner, er presten å betrakte som offentlig tjenestemann. Han skal ved oppfyllelsen av disse plikter følge loven. Trossamfunnets styre kan ikke binde ham ved instruks i strid med loven, eller med sin tolkning av den. Det kan heller ikke fri ham for ansvar. Her er det de høyere offentlige myndigheter som er hans overordnede.

Bestemmelsen om det særlige ansvar som offentlige tjenestemenn har, finner en i straffelovens kap. 11 og kap. 33. Ellers har man særbestemmelser om taushetsplikt som også gjelder dissenterprester i straffelovens § 144, jfr. straffeprosesslovens § 178 og tvistemålslovens § 205.

Samtidig med at presten har ansvar som offentlig tjenestemann, vil han også ha rettsbeskyttelse som offentlig tjenestemann etter straffelovens kapitler 12 og 34. En kan tenke

seg at noen prøver å true eller lokke en prest til å gi en attest, foreta lysning eller vigsel, eller hindre ham i å foreta det. Dette vil da straffes på tilsvarende måte som om slike handlinger foretas overfor en statskirkeprest.

Til § 41. Tjenesteforsømmelser.

Bestemmelsen er ny.

I innstillingen fra 1933 om registrering av fødsler var foreslått at når en prest eller forstander forsømt å gi pliktige meldinger og oppgaver, skulle fylkesmannen etter et varsel på minst 3 måneder, kunne treffe bestemmelse om at vedkommende menighet ikke skulle anses for ordnet lenger. Dissenteringet tok avstand fra forslaget i en uttalelse avgitt i 1935, idet det fant at prestens forsømmelser ikke burde gå ut over menigheten.

Det synes også rimelig å la prestens forsømmelser i første rekke gå ut over ham selv, og åpne adgang til å ta fra ham retten til å utføre offentlige funksjoner, altså fungere som prest. Dette hindrer ikke at han kan fortsette i sin stilling for øvrig som predikant og sjelesørger i det trossamfunn i hvis tjeneste han er, såfremt det ser seg tjent med å ha ham. Bare hvis det ikke har noen annen prest, vil dette være ensbetydende med at det mister sine rettigheter som registrert.

Tjenesteforsømmelser vil regelmessig være straffbare, jfr. § 47 og det som er anført i merknadene til den. Det vil imidlertid kunne tenkes at man nytter § 41, uten at det reises straffansvar, enten fordi det ikke anses hensiktsmessig, eller fordi det er utelukket, f. eks. fordi de subjektive straffevilkår ikke er til stede. En prest må kunne fratras retten til å fungere som prest også hvor forsømmelsene ikke skyldes ond vilje eller uaktsomhet, men mangel på kunnskap og forstand, sløvhets på grunn av sykdom eller alderdom o. l..

Selv om det ikke foreligger noen tjenesteforsømmelser, må en prest kunne fratras sin offentlige tjeneste dersom han ikke lenger fyller vilkårene for å ha dem. Det vil være tilfelle hvor vedkommende er blitt sinnssyk, eller sløv, og hvor han har vist uhederlig vandel.

En regner ikke med at bestemmelsen vil bli synderlig brukt i praksis. Det må imidlertid være riktig å ha en slik bestemmelse, og den kan ha en betydning ved sin blotte eksistens.

Dersom en prest blir fratatt sin funksjon etter § 41, vil han kunne få avgjørelsens lovmessighet og spørsmålet om den er truffet på holdbart faktisk grunnlag prøvet ved domstolene.

Til § 42. Melding om fødsel.

Bestemmelsen avløser dissenterlovens § 7. Komitéen foreslår at alle fødselsmeldinger

for fremtiden skal gå direkte til fødselsregisterføreren, og ikke som nå for dissenteres vedkommende enten gjennom dissenterprest eller øvrighet til fødselsregisterføreren.

Når komitéen likevel også foreslår opprettholdt plikten til å melde fødsel av barn av foreldre som tilhører registrert trossamfunn til dette, er det fordi det har interesse for samfunnet og for det offentlige at de registrerte samfunn kan ha et register over de barn som fødes. Dette blir da et kirkelig register, for så vidt av liknende art som statskirkens dåpsregister.

Plikten påhviler etter loven utelukkende foreldrene, ikke fødselsanstalter m. v.. Men det synes rimelig at man ved instruks pålegger fødselsregisterføreren å sende melding til vedkommende frikirkeprest når begge foreldre tilhører et registrert trossamfunn. Det samme bør gjøres når en av foreldrene tilhører et registrert trossamfunn og barnet skal tilhøre dette, jfr. § 12, 2. ledd.

Mens fødselsmeldingen nå sendes registerføreren der fødselen er skjedd, må melding til frikirkeprest skje til det lokale trossamfunn (menighet) som foreldrene tilhører.

Hvis man for kontrollens skyld vil pålegge frikirkeprestene å melde fødsler til soknepresten i egenskap av registerfører, har man hjemmel i § 39.

Til § 43. Dødsmelding.

Se kap. IX, 6.

Bestemmelsen avløser dissenterlovens § 7.

Alle dødsfall skal meldes til skifteretten, jfr. arveavgiftsl. av 8. april 1905 § 30. Dødsmelding fra skifteretten (lensmannen) går nå til soknepresten for statskirke-medlemmer, og for medlemmer av ordnet dissentermenighet til dennes prest, og for dem som ikke står i ordnet dissentermenighet til øvrigheten. Disse gir igjen melding til soknepresten som fører alle dødsfall i kirkeboken.

Særordningen for dissenterer bør falle bort, slik at alle meldinger går fra skifteretten, (lensmannen) til soknepresten som faktisk er dødsregisterfører. Den nåværende meldeplikt for dissenterer, særlig til øvrigheten, blir ofte forsømt fordi den er lite kjent.

Dødsmelding til prest i registrert trossamfunn, som foreslås beholdt, blir da en art kirkelig melding, på liknende måte som fødselsmelding til ham, jfr. § 42. Hvorvidt frikirkepresten skal melde dødsfall som blir meldt til ham til soknepresten, kan være noe tvilsomt. Det blir nærmest til kontroll dersom man pålegger skifteretten å melde alle dødsfall til soknepresten. Hjemmel for å pålegge frikirkepresten plikt til å gi melding har man i § 39.

For at grav skal kunne åpnes, må dødsmel-

ding fra skifteretten være påtegnet av vedkommende sokneprest, eller frikirkeprest eller øvrighet, jfr. kirkegårdslovens § 38. Dette bør ikke endres. Men for dem som ikke tilhører noe trossamfunn, burde vel skifteretten kunne gi den nødvendige påtegnning.

Begravelsen behøver ikke forrettes av den prest som har mottatt dødsmeldingen, hverken når det gjelder statskirkemedlemmer eller frikirkelige. Adgangen til å forrette bør heller ikke anses å være så å si konfesjonsbundet ved lov. En frikirkeprest bør kunne forrette ved begravelse av person som ikke har tilhørt hans trossamfunn, også statskirkemedlem. Hvorvidt de forskjellige trossamfunn vil tillate sine prester å begrave andre enn trosfeller, blir deres egen sak, loven bør stille dem fritt, jfr. § 46.

Plikten til å melde dødsfall er selvsagt til stede om liket er gått tapt, slik at det ikke kan holdes begravelse.

Uttrykket «nærmeste pårørende» er ikke presist. Det er meningen at det skal omfatte dem som står avdøde nær ved dødsfallet. Regelmessig vil det være familie, men det kan også være andre, husbondsfolk når et tyende er død, båtlaget når en fisker omkommer på sjøen e. l..

IV. Forskjellige bestemmelser.

Til § 44.

Loven forutsetter at det gis forskrifter om registrerte trossamfunns føring av protokoller over fødsler, lysninger, vigslor og dødsfall. Fra tidligere har man slike regler i kgl. res. av 19. februar 1892 og senere rundskriv. Det vil imidlertid være hensiktsmessig å få reglene i ny form, ført å jour med senere endringer og den nye lov. Det vil også være hensiktsmessig at man får utarbeidet skjemaer for inn- og utmelding av trossamfunn, for barn, mindreårige og voksne. Skjema for de forskjellige slags meldinger registrerte trossamfunn skal gi, vil også være hensiktsmessig, og likeså skjema for de forskjellige attester de kan utstede. For søknad om tilskudd, for budsjett og regnskap i den forbindelse, vil det også trenge forskrifter.

Om den nye lov vil det sikkert være praktisk å utarbeide et rundskriv som gir trossamfunnene og statskirkeprester og andre interesserte fornøden orientering.

Til § 45. Foreleggelse av spørsmål for departementet.

Bestemmelsen er ny.

I og for seg behøves det ikke noen lovbestemmelse om at man kan forelegge spørsmål for departementet. Til stadighet får fagde-

partementer tvils-spørsmål til uttalelse. Til dels blir det gitt bestemmelse om at spørsmål kan innbringes for departementet, som f. eks. i navnelovens § 18 siste ledd, hvor forutsetningen er at departementet kan avgjøre tvils-spørsmål.

Når her bestemmelse foreslås tatt inn i loven om at spørsmål kan forelegges for departementet, er det først og fremst for å gjøre oppmerksom på adgangen. For prester i trossamfunn utenfor statskirken og for andre vil det neppe være så nærliggende å tenke på det som for statskirkeprester som er vant til å betrakte departementet som den administrative overordnede instans som en rekke spørsmål kan eller skal forelegges for. Ved at en slik bestemmelse blir tatt inn i loven, understrekes også at departementet har plikt til å svare i den utstrekning det er mulig.

Departementet skal for det første uttale seg om en person etter denne lovs bestemmelser kan anses for medlem av et trossamfunn eller ikke. Videre skal det uttale seg om hvorvidt en person kan melde seg selv eller en annen, sitt barn eller sin myndling, inn i eller ut av trossamfunn. Det er tolking av loven i konkrete tilfelle det er spørsmål om. Kan en utlending anses for slik fast bosatt her i riket at han kan være medlem av norsk trossamfunn? Kan en person antas å ha fått foreldrenes religiøse medlemskap? Er foreldrenes stilling slik at de må være enige for å kunne endre sitt barns religiøse status, eller kan den ene bestemme alene? Er en sinnssyk i stand til å forstå det skritt han tar om han melder seg inn i et trossamfunn, eller kan bare en verge handle på hans vegne? Slike og liknende spørsmål er det en regner med at departementet vil få til uttalelse.

Når det gjelder statskirken, vil departementet regelmessig med bestemthet kunne uttale seg om hvorvidt en person er medlem eller ikke, kan melde seg inn eller ei. Annerledes når det gjelder medlemskap i andre trossamfunn. Disse vil regelmessig ha sine egne vedtekter om medlemskap. De vil kunne forlange voksen dåp, omskjærelse, omvendelse o. l.. Selv om departementet måtte kjenne til vedtektene, er det åpenbart ikke departementets sak å tolke dem. Oppstår det tvist om hva de interne regler bestemmer for det enkelte tilfelle, vil den høre under domstolene hvis partene ikke blir enige på annen måte.

De som kan forelegge spørsmål for departementet, er de som har en berettiget interesse. Ikke enhver interessert vil kunne sies å ha det. Et menighetslem kan ikke bare på det grunnlag be om departementets uttalelse om en annen er medlem av statskirken, hvis denne ikke har noen særlig stilling. Søker en person

en stilling som krever medlemskap i vedkommende trossamfunn, stiller han seg til valg, f. eks. som menighetsrådsmedlem vil saken kunne stille seg annerledes. Ellers er det først og fremst vedkommende selv, og det trossamfunn det gjelder som kan forelegge spørsmål. Til dels vil nærstående også kunne gjøre det, som foreldre for barn, verge for umyndig, og nærstående slektning for en sinnssyk.

En har ikke ansett det for riktig at departementet skal kunne avgjøre de spørsmål det her gjelder med bindende virkning. Det ville iblant forutsette en bevisførsel som ikke egner seg for skriftlig behandling. Dertil kommer som nevnt at departementet stadig ikke avgjør det hele tvistes spørsmål, bare uttaler seg om hvordan loven skal forstås. Bare når det gjelder statskirken vil Kirkedepartementet etter vanlige forvaltningsmessige prinsipper kunne gi bindende instruksjer til kirkens tjenestemenn.

Likevel antar en at uttalelse fra departementet vil kunne få atskillig betydning. Prosess ved domstolene vil sikkert også i fremtiden bli uhyre sjelden i slike spørsmål. Dertil er det både for dyrt og for opprivende. Men ikke sjelden vil det kunne oppstå tvil, og regelmessig vil sikkert de interesserte kunne få tilstrekkelig veiledning ved en forespørsel til departementet. I alminnelighet kan en vel gå ut fra at den vil bli oppfattet som så vidt autoritativ at partene vil bøye seg for den. En part vil neppe risikere søksmål på et spørsmål hvor han har departementets uttalelse mot seg.

Selv om departementets avgjørelse ikke skal være noen dom, vil det ofte være hensiktsmessig at departementet gir begge parter anledning til å uttale seg, også om det bare får spørsmålet forelagt fra den ene, der hvor det kan regnes med at det ligger en tvist bak forespørselen.

Til § 46.

Se kap. IX. 6 b.

Komitéen har antatt at det er ønskelig å få en lovbestemmelse som fastslår at intet trossamfunns medlem plikter å la seg begrave kirkelig, og at prest i trossamfunn fra lovens side fritt kan forrette ved begravelse også av personer som ikke tilhører hans samfunn. Systematisk ville en slik bestemmelse passe best inn i en lov om jordferd. Da vi ikke har noen slik lov, bare en del spredte lovbud, til dels fra meget gammel tid, har komitéen tatt en paragraf med under kapitlet «forskjellige bestemmelser». De gamle lovbestemmelser som i noen grad endres ved forslaget, er ikke foreslått opphevet, idet dette ville forutsette mer utførlige nye regler enn det faller innenfor komitéens mandat å lage utkast til.

Første ledd fastslår en persons rett til selv

å velge begravellesform. Noen bestemt form for et utsagn om dette er ikke foreskrevet. En kan regne med at hvis en person har et bestemt ønske, særlig hvis det ikke faller selvfølgelig, vil han også sørge for at det blir kjent ved bestemmelse i sitt testament, ved pålegg til sine pårørende direkte, eller gjennom en prest eller en annen han taler med om sin jordferd.

Annnet ledd fastslår de pårørendes plikt til lojalitet overfor avdødes ønske. Noen direkte prøvningsrett- eller plikt er ikke pålagt noen andre, heller ikke prest som de pårørende henvender seg til. Men særlig hvor det gjelder en person som ikke har tilhørt prestens trossamfunn er det rimelig at presten forhører seg om grunnen til at man henvender seg til ham og avslår å forrette hvis han må regne med at det ikke faller sammen med avdødes ønske.

Hvis de pårørende handler i strid med avdødes ønske, vil de kunne straffes med bot etter lovens § 47. Noe særskilt tvangsmiddel til å få gjennomført begravelsen i samsvar med avdødes ønske, gir ikke loven anvisning på. En antar at hverken det eller straff vil være synderlig aktuelt.

I tilfelle uenighet mellom de pårørende vil det være rimelig at man følger den prioritetsorden som lov om likbrenning av 3. mai 1913 foreskriver i § 2. Noen særlig form for å få en mulig tvist løst er det heller ikke gitt anvisning på.

Tredje ledd fastslår at en prest ikke har plikt til å forrette ved begravelse av noen som ikke tilhører hans trossamfunn. Bestemmelsen må ikke tolkes antitetisk, det ligger ikke i den at en prest skulle ha plikt til å forrette for alle hans trossamfunns medlemmer. En statskirkeprest har i dag visstnok slik plikt når det gjelder hans menighetsmedlemmer og begravelse i hans menighet. For dissenterprest beror det på hans trossamfunns forskrifter i hvilken utstrekning han har rett og plikt til å forrette. Det han har lovbestemt plikt til, er bare å ta imot dødsmelding for sitt trossamfunns medlemmer og gi påtegning slik at grav kan åpnes eller kremasjonstilsetelse søkes. Dette er en rent verdslig funksjon, som presten ikke kan avslå.

Under betegnelsen borgerlig går enhver form for begravelse uten kirkelig medvirkning. Bare for statskirkelig begravelse er det lovbestemte former. For alle andre begravelser, frikirkelige og borgerlige, rår det fra lovens side full formfrihet, selvsagt innen de grenser orden og sømmelighet setter. Frikirkene har regelmessig sitt begravellesritual som de følger. For borgerlig begravelse har man ikke utviklet faste former. Men også disse vil kunne foregå med seremoniell, taler, sang og kranse-

pålegging m. v.. Det er for øvrig intet i veien fra lovens side for at en begravelse vil kunne foregå uten noen form, simpelthen ved at kirkegårdsfunksjonærer senker kisten i graven og kaster igjen, eller ved at et lik blir brent i krematoriet uten noen seremoni på forhånd.

Til § 47. Straff.

Bestemmelsen avløser dissenterlovens § 22.

Komitéen antar at det ikke er påkrevet med adgang til strengere straff enn bot. Det er neppe heller grunn til å rette straffetruslen mot andre enn enkeltpersoner.

Overtredelse av denne lov vil selvsagt kunne være forbundet med overtredelse av andre straffebud, bedrageri, forbrytelse eller forseelse i offentlig tjeneste o. l..

Til § 48. Overgangsbestemmelser.

Formodentlig vil det være praktisk å etablere et overgangsår, slik at de ordnede dissentermenigheter etter dissenterloven av 1891 beholder sin stilling et år fra den nye lovs ikrafttreden. I denne tid kan de søke om å bli registrert. Blir de ikke registrert, opphører de å være registrert eller ordnet etter utløpet av dette år. Dette vil muligens kunne bli aktuelt for enkelte små menigheter som ikke har det tilstrekkelige antall medlemmer. Den nye lovs bestemmelser om opphør bør da komme til anvendelse. De svarer i det vesentlige til den gamle lovs regler.

Til § 49. Lover som oppheves.

Loven om opphevelse av det tidligere forbud mot jøders adgang til riket bør gå ut av lov-samlingen som formålsløs.

Lov om embetsmenns trosbekjennelse § 1 er innarbeidet i lovutkastets § 18. Lovens § 2 er overflødig som selvsagt, og § 3 har neppe hatt noen praktisk betydning. Den er heller ikke særlig rimelig.

Lover som endres:

1.

Straffeprosesslovens § 178, første ledd. Endringen er rent redaksjonell, og kanskje ikke strengt nødvendig, idet lovens uttrykk «anerkjendte trossamfunn» som hittil har vært ansett å dekke ordnet dissentermenighet, også ville anses å dekke registrert trossamfunn. For korrekthets og tydelighets skyld er imidlertid foreslått brukt det samme uttrykk som i dette lovforslag.

Ordet prest omfatter bare den som er prest i den nye lovs forstand, ikke andre som virker som predikanter og sjelesørgere. I og for

seg kunne det spørres om det ikke burde omfatte også disse. I så fall ville det imidlertid bli tale om en betydelig utvidelse av fritakelsen for å gi vitnesbyrd. Komitéen har ikke tatt dette spørsmål opp, idet det mer naturlig hører hjemme under den revisjon av straffeprosessen som er i gang.

2.

Lov om kirker og kirkegårder § 38, første ledd. Endringen er bare redaksjonell. Det kunne være grunn til å overveie om 2. punktum bør oppheves som upraktisk. Spørsmålet ligger utenfor komitéens mandat.

4. ledd. Bestemmelsen om kirkeklokker er tatt fra dissenterlovens § 16 i. f.. At de som står utenfor statskirken, får bruke gravkapell må være en selvfølge, selv om det er bygget under en kirke, nyttes som forsamlingslokale e. l.. Hvor gravkapell mangler og kirken ofte blir brukt ved begravelser, kan det også være rimelig at det blir vist imøtekommenhet med lån av kirken. Men noen rett til det har man ikke villet foreslå at noen utenfor statskirken skal ha, jfr. kap XVI.

3.

Straffelovens § 144, første ledd. Endringen er redaksjonell, for å gjøre det klarere hva ordet prester, som nå står alene, skal omfatte.

Straffelovens § 348, nytt annet ledd. En viser til kap. XII. Den foreslåtte bestemmelse svarer formodentlig til det som faktisk praktiseres i dag, idet man vel kan si at det normalt ikke reageres mot overtredelse av helligdagsbestemmelser når ikke helgefreden forstyrres for andre. Bestemmelsen vil derfor neppe endre den faktiske tilstand i dag. Men formodentlig vil særlig de som har andre helligdager enn statskirken, finne det tilfredsstillende at det fastslås at de ikke gjør seg skyldig i straffbart forhold om de arbeider på statskirkelige helligdager.

Hvorvidt en bestemmelse som foreslått, bør vedtas, kan være noe tvilsomt. Den vil naturlig høre med ved en alminnelig revisjon av vår helligdagslovgivning som nå er tatt opp.

4. og 5.

Skattelov for landet § 30 og for byene § 25 viser til dissenterlovens bestemmelser om fritak for kirkeskatt og skoleskatt. Disse bestemmelser er foreslått avløst av regler om tilskudd og skattelovens henvisninger må da falle bort.

6.

Endringen i domstolslovens § 66 nr. 5 er rent redaksjonell; om nødvendigheten vises

til det som er sagt vedrørende straffeprosesslovens § 178.

7.

Tvistemålslovens § 205. Det samme gjelder som for domstollovens § 66 og straffeprosesslovens § 178.

8.

Ekteskapslovens §§ 17, 27 og 44. Endringene er redaksjonelle. Med de funksjoner registrerte trossamfunn her har, er det nødvendig å ha den samme språkbruk i ekteskapsloven som i loven om trossamfunn.

Ekteskapslovens §§ 21 og 22. En viser her til kap. IX, 5. Det foreslås her den vesentlige reelle endring at prester skal være alminnelige vigselmenn, ikke bare vigselmenn for sitt trossamfunn. Man imøtekommer ved det et utbredt ønske hos flere trossamfunn, uten at man dermed pålegger prestene noen utvidet plikt. Plikt til å vie har en prest bare når begge ektefeller tilhører hans trossamfunn. Selv denne plikt bør neppe anses for ubetinget for frikirkeprester idet et trossamfunn vil kunne stille vilkår for ekteskap for sine medlemmer ut over ekteskapslovens regler, f. eks. om vandel, trosforhold o.l.. Oppfyller ikke brudefolkene sitt trossamfunns krav, må vedkommende prest kunne avslå å vie dem.

Ekteskapslovens § 29, 2. ledd. Alle vigslere skal i dag til sist registreres hos soknepresten. Det er ingen grunn til å opprettholde den omvei at melding fra en dissenterprest først skal gå til øvrigheten som så skal sende den til soknepresten.

9.

Lærerskolelovens § 6. En viser her til kap. XIII, 11. Ved endringen vil elever ved lærerskolen som står utenfor statskirken, men ikke har bedt seg fritatt for kristendomsfaget, delta på like linje med andre også i praktiske øvinger.

10.

Vernepliktslovens §§ 3 og 46. Endringene er redaksjonelle. Fritatt for verneplikt er bare godkjente prester i registrerte trossamfunn. Pliktig til å bistå utskrivningsmyndighetene

er enhver prest eller forstander, altså også i uregistrerte trossamfunn.

11.

Kommunestyrelovens § 15, 4. ledd. En viser her til kap. XIII, 11. Komitéen har foreslått som alminnelig regel at en ombudsmann ikke blir inhabil i saker som gjelder statskirken og kristendomsundervisningen i skolen selv om han står utenfor statskirken, jfr. § 20.

12.

Ektebarnlovens § 15, 1. ledd. En viser til kap. IX, 4. Komitéen foreslår at man opphever den gjeldende særordning for barn av foreldre som tilhører ordnet dissentermenighet. Derved blir ordningen den at alle fødsler skal meldes direkte til fødselsregisterføreren. Endringen gjennomføres ved at man i første ledd 1. punktum sløyfer ordene: «så sant dei ikkje står i lovskipa dissentarlyd». Likedan sløyfes siste punktum i 1. ledd: «Foreldre som står i lovskipa dissentarlyd, går fram etter dissentarlova».

13.

Folkeskolelovens § 15, pkt. 3. En viser til kap. XIII, 7 og lovforslagets § 18. Bestemmelsen om kristendoms lærernes bekjennelsesplikt foreslås tatt ut av folkeskoleloven, som er den eneste skolelov som har bestemmelse om det, og inn i loven om trossamfunn § 18, hvor den behandles sammen med bekjennelsesplikt for lærere og for offentlige tjenestemenn i det hele.

Mindretallet Molland og Smidt som mener at bekjennelseskravet for kristendoms lærerne i folkeskolen bør opprettholdes uendret, foreslår at § 15 ikke forandres.

Folkeskolelovens § 31, pkt. 6. En viser her til nærværende lovforslags § 20, og til forslaget til endring av kommunestyrelovens § 15, 4. ledd, jfr. foran under nr. 12. Ved endringen av kommunestyrelovens § 15, 4. ledd vil den få samme regel som folkeskolelovens § 31, pkt. 6 har, og som foreslått i nærværende lovforslags § 20, at medlem ikke blir inhabil i saker som gjelder statskirken og religionsundervisningen i skolen, selv om det står utenfor statskirken. I § 31, pkt. 6 sløyfes derfor ordene: «med unntak av 4. bolken».

Utkast

XVIII. til lov om trossamfunn.

Kap. I. Trosfrihet og rettslig handleevne.

§ 1.

Enhver har rett til fritt å utøve sin religion, alene og sammen med andre, og til å danne trossamfunn, når rett og sømmelighet ikke krenkes.

§ 2.

Ingen kan rettslig forplikte seg selv eller andre til å høre eller ikke høre til et trossamfunn, en religiøs sammenslutning eller orden.

Foreldres avtale om at barn som er eller blir født, skal eller ikke skal tilhøre et trossamfunn, er ikke rettslig bindende.

§ 3.

Den som er over 14 år, kan melde seg inn i eller ut av trossamfunn.

Den som er under 18 år, må ha samtykke av en som har foreldremyndighet over ham.

Har ingen foreldremyndighet over ham, må vergen samtykke.

Mindretallet Smidt foreslår som annet ledd: Den som er under 18 år, må ha samtykke av dem som har foreldremyndighet over ham.

§ 4.

Den som er under 21 år, kan ikke avgi løfte om å tilhøre en religiøs orden, et kloster eller liknende sammenslutning. Det er forbudt å ta imot et slikt løfte.

§ 5.

Den som er sinnssyk eller åndssvak, kan selv melde seg inn i eller ut av trossamfunn dersom han har evne til å forstå det skritt han tar.

Dersom han mangler evne til det, kan vergen melde ham inn i eller ut av trossamfunn.

§ 6.

Barn født i ekteskap anses fra fødselen å tilhøre samme trossamfunn som sine foreldre.

Tilhører foreldrene forskjellige trossamfunn utenfor statskirken, avgjør de i fellesskap om barnet skal høre til et trossamfunn og i tilfelle hvilket.

Barn født utenfor ekteskap eller etterat ekteskap er oppløst, anses å tilhøre samme trossamfunn som moren.

§ 7.

Foreldre som ikke begge tilhører statskirken, kan sammen melde sitt barn under 14 år inn i eller ut av trossamfunn.

Tilvarende gjelder hvis en har foreldremyndigheten alene.

Har ingen foreldremyndighet, kan vergen melde barnet inn i eller ut av trossamfunn.

Mindretallet Leivestad og Ski foreslår som fjerde ledd: Er barnet over 12 år, må det selv samtykke.

§ 8.

Som medlem av norsk trossamfunn regnes etter denne lov bare norsk statsborger eller person fast bosatt i riket.

§ 9.

Ingen kan være medlem av mer enn ett registrert trossamfunn eller statskirken.

§ 10.

Innmelding i og utmelding av registrert trossamfunn eller statskirken skjer ved personlig henvendelse eller skriftlig melding til vedkommende prest. Denne skal påse at lovens vilkår er til stede, og at den som melder seg inn, ikke står som medlem av annet registrert trossamfunn.

Presten skal føre inn- og utmelding i sitt register over medlemmer, og gi attest om det som er registrert.

§ 11.

Ingen må ved å nytte usømmelige beveggrunner, løfter eller trusler, eller på annen utilbørlig måte søke å få noen til å gå inn i eller ut av trossamfunn.

Kap. II. Medlemskap i Den norske kirke.

§ 12.

Barn født i ekteskap blir ved fødselen medlem av Den norske kirke såfremt en av foreldrene tilhører den.

Hvis en av foreldrene ikke tilhører Den norske kirke, kan de innen en måned etter fødselen melde fra til kirkebokføreren der barnet er født at det ikke skal være medlem av denne.

§ 13.

Dersom foreldrene gifter seg etter at et barn er født, men før det fyller 14 år, og faren tilhører Den norske kirke, blir barnet medlem av denne hvis det ikke fra før tilhører et trossamfunn.

Foreldrene kan innen en måned etter giftermålet melde fra til kirkebokføreren der de bor at barnet ikke skal tilhøre Den norske kirke.

Mindretallet Leivestad og Ski fore-

slår som annet ledd: Er barnet over 12 år, må det selv samtykke.

§ 14.

Blir gifte foreldre begge medlemmer av Den norske kirke, skal også deres barn under 14 år meldes inn i den. Tilsvarende gjelder når en har foreldremyndigheten alene, og blir medlem av statskirken.

Mindretallet Leivestad og Ski foreslår som tredje ledd: Er et barn over 12 år, må det selv samtykke.

§ 15.

Foreldre som begge tilhører Den norske kirke, kan ikke melde sitt barn ut av den.

Tilsvarende gjelder når en har foreldremyndigheten alene og tilhører statskirken.

§ 16.

Norsk statsborger bosatt i utlandet kan melde seg inn i eller ut av Den norske kirke ved skriftlig melding eller personlig henvendelse til norsk legasjonsprest eller sjømannsprest i det land han bor i, eller til biskopen i Bjørgvin.

§ 17.

Den som melder seg inn i Den norske kirke, må ha kjennskap til kirkens lære. Hvis han ikke er døpt med kristen dåp, må han døpes.

Hvis han ikke ønsker dåp, kan innmelding likevel godtas såfremt den skyldes aktverdige grunner.

Et mindretall, Molland og Smidt foreslår siste punktum sløyfet.

§ 18.

Kirkelig tjenestemann og ombudsmann, tjenestemann ved Kirke- og undervisningsdepartementets kirkeavdeling, lærer i kristendoms-kunnskap ved offentlig skole, Norges lærerhøgskole, offentlig praktisk-teologisk seminar og embetsmann ved et offentlig teologisk fakultet skal være medlem av Den norske kirke.

Som medlem av Den norske kirke regnes etter denne bestemmelse bare den som er døpt.

Lærer i kristendoms-kunnskap ved offentlig skole, unntatt lærerskole, kan også den være som er medlem av trossamfunn som i det vesentlige har samme lære som statskirken. Kongen avgjør hvilke trossamfunn dette skal gjelde.

For tjenestemann som nevnt i første ledd som ikke har plikt til å forkynne eller undervise i kristendoms-kunnskap eller teologi, kan kravet om medlemskap i Den norske kirke i særlige tilfelle fravikes.

Mindretallet Smidt foreslår som første

ledd: Kirkelig tjenestemann og ombudsmann, tjenestemann ved Kirke- og undervisningsdepartementets kirkeavdeling, lærer i kristendoms-kunnskap ved offentlig skole, Norges lærerhøgskole, universitet, eller offentlig praktisk-teologisk seminar, embetsmann ved folkeskolen og skoleadministrasjonen eller ved et offentlig teologisk fakultet og rektor ved høyere almenskole skal være medlem av Den norske kirke.

Mindretallet Molland og Smidt foreslår tredje ledd sløyfet.

§ 19.

Offentlig tjenestemann som ikke er medlem av Den norske kirke, kan ikke behandle sak av viktighet som angår statskirken eller kristendomsundervisningen i offentlig skole, særlig ikke når det gjelder kirkens lære eller kristendomsundervisningens innhold, eller geistlig utnevning.

§ 20.

Valgt medlem av offentlig styre, nemnd eller råd anses ikke for ugild til å delta i behandlingen av sak som gjelder statskirken eller religionsundervisningen i offentlig skole om han ikke tilhører Den norske kirke.

Tilsvarende gjelder også oppnevnt medlem av offentlig styre, nemnd eller råd når ikke annet er bestemt eller klart forutsatt.

Kap. III. Trossamfunn utenfor Den norske kirke.

§ 21.

Et trossamfunn må ikke nytte navn som kan føre til forveksling med andre trossamfunn.

Ved å melde sitt navn til det departement Kongen bestemmer kan et trossamfunn sikre sin enerett til navnet. Departementet påser at det ikke tidligere er i bruk, at det ikke virker anstøtelig, og at det ikke er egnet til forveksling. Departementet gir attest om at navnet er meldt og godkjent.

Hvis trossamfunnet endrer navn eller opphører, skal styret gi underretning til departementet uten opphold.

§ 22.

Trossamfunn hvis lære og virksomhet ikke strider mot rett og moral, kan la seg registrere og får derved de rettigheter og plikter som er hjemlet i denne lov.

§ 23.

Trossamfunn som vil bli registrert må sende melding til det departement Kongen bestemmer om:

1. Trossamfunnets navn og adresse,
2. bekjennelse og lære,
3. organisasjon, virksomhet og utbredelse,
4. styremedlemmenes navn,
5. prestenes navn og distrikt,
6. bestemmelser som måtte fins om formål, medlemskap, stemmerett og representasjon, om tjenestemenn, om endringer av vedtekter og om oppløsning o. l.

§ 24.

For å kunne bli registrert må et trossamfunn ha minst 100 medlemmer over 18 år og prest.

§ 25.

Når et trossamfunn er registrert, gir departementet samfunnet attest om det og kunngjør registreringen i Norsk Lysingsblad.

§ 26.

Registrert trossamfunn skal hvert år sende inn til departementet kort melding om sin virksomhet og om endring i forhold som er registrert.

§ 27.

Registrert trossamfunn skal straks melde tilsetning, flytting og fratreden av prest.

Det skal påse at presten utfører forsvarlig de gjøremål som er lagt på ham med hjemmel i lov, og at han har de nødvendige hjelpemidler.

§ 28.

Kongen eller den han bemyndiger kan gi registrert trossamfunn tillatelse til å opprette egen kirkegård på vilkår som fastsettes ved meddelelsen av samtykket.

Lov av 30. august 1897 om kirker- og kirkegårder §§ 33, 35, 36, 38, 41, 42 og 43 får tilsvarende anvendelse.

§ 29.

Registrert trossamfunn har rett til årlig tilskudd av statskassen. Tilskuddet skal svare forholdsmessig til statens ytelser til Den norske kirke, og beregnes på grunnlag av antallet medlemmer over 18 år.

Trossamfunn som får tilskudd av staten, kan av kommune der det har minst 10 medlemmer over 18 år, kreve tilsvarende årlig tilskudd, beregnet på grunnlag av kommunens utgifter til Den norske kirke.

Utgifter som er felles for alle innvånere, tas ikke med ved beregningen av tilskudd.

Tilskudd skal nyttes til formål av religiøs art.

For mottatt tilskudd skal avlegges regnskap.

Twist mellom et trossamfunn og en kommune om tilskudd skal forelegges vedkommende departement til uttalelse før sak kan reises ved domstolene.

§ 30.

Registrert trossamfunn som av alvorlige religiøse grunner holder egen folkeskole for sine barn, kan kreve årlig tilskudd av den kommune hvor elever bor, svarende til kommunenes utgifter gjennomsnittlig for hvert skolebarn.

Forutsetning for tilskudd er at skolen gir en undervisning som svarer til den kommunale skoles krav, og at den har minst 10 elever.

Skole som har hatt tilskudd, kan beholde det selv om elevtallet synker til 6.

For tilskudd skal legges fram plan og avlegges regnskap.

Mindretallet Molland og Aabrek foreslår at § 30 skal lyde:

Registrert trossamfunn som av alvorlige religiøse grunner holder egen folkeskole for sine barn, kan kreve årlig tilskudd til sin religionsundervisning av den kommune hvor elevene bor.

Tilskuddet beregnes etter kommunens utgifter til kristendomsundervisningen gjennomsnittlig for hvert skolebarn. Tilskudd ytes kun for elever som tilhører vedkommende trossamfunn.

§ 31.

Registrert trossamfunn hvis barn blir fritatt for kristendomsundervisning i folkeskolen, kan av kommunestyret ytes tilskudd til religionsundervisning for sine barn etter innstilling fra skolestyret.

§ 32.

Foreldre som står utenfor statskirken og av alvorlige religiøse grunner ikke sender sine barn til folkeskole, kan etter innstilling fra skolestyret av kommunestyret ytes tilskudd til undervisning av sine barn når det etter forholdene er rimelig.

Mindretallet Molland, Smidt og Aabrek foreslår § 32 sløyfet.

§ 33.

For ytelser etter § 30, 31 og 32 kan kommunen kreve tilskudd fra staten og fylket i samsvar med §§ 24 og 25 i lov om folkeskolen av 10. april 1959.

§ 34.

Nektelse av tilskudd etter §§ 30, 31 og 32 og twist om form for, størrelse av, og vilkår for tilskudd kan ankes inn for vedkommende departement som avgjør om tilskudd skal ytes og i tilfelle på hvilken måte og med hvilke beløp.

§ 35.

Synker tallet medlemmer over 18 år under 50, eller er vilkårene for registrering ikke fortsatt til stede, eller forsømmer et trossamfunn de plikter det har i henhold til lov, skal departementet gi trossamfunnet skriftlig advarsel og frist til å rette forhold som påpekes. Dersom manglene ikke er rettet innen en frist av minst 4 uker, kan departementet bestemme at trossamfunnet skal opphøre som registrert.

Ved særlig grove feil og forsømmelser kan departementet treffe slik avgjørelse med øyeblikkelig virkning.

§ 36.

Når et registrert trossamfunn oppløses eller av andre grunner opphører som registrert, plikter den som oppbevarer trossamfunnets offentlige protokoller, straks å levere dem til departementet.

Departementet kunngjør opphøret i Norsk Lysingsblad.

§ 37.

Et registrert trossamfunns protokoller skal avgis til de offentlige arkiver etter tilsvarende regler som gjelder for embetsprotokoller i Den norske kirke.

§ 38.

Prest i registrert trossamfunn må ikke være under 23 år og ikke over 75 år. Han må føre en hederlig vandel, og ha de nødvendige forutsetninger for å kunne oppfylle de plikter som i henhold til lov er pålagt ham.

Før han tiltrer, skal han sende inn til departementet skriftlig erklæring om at han samvittighetsfullt vil oppfylle de plikter som med hjemmel i lov er pålagt stillingen.

Departementet gir presten attest om at hans erklæring er godtatt.

§ 39.

Prest i registrert trossamfunn skal føre de protokoller som departementet fastsetter.

Han kan utstede attest med offentlig troverdighet om det som protokollene viser, og om tjenestehandlinger han har utført.

Han skal gi de meldinger, opplysninger og attester som departementet bestemmer.

Han er underkastet det ettersyn som departementet finner påkrevet.

§ 40.

Ved de gjøremål som er pålagt prest i registrert trossamfunn ved lov eller med hjemmel i lov, er han underkastet ansvar som offentlig tjenestemann.

§ 41.

Forsømmer en prest i registrert trossamfunn sine plikter i henhold til lov, skal departementet gi ham skriftlig advarsel og underrette styret i hans trossamfunn. Hvis forholdet ikke rettes, eller ved særlig alvorlig pliktforsømmelse, kan departementet frata ham retten til å gjøre tjeneste som prest.

Det samme gjelder dersom vilkårene for at han kan være prest på annen måte opphører å være til stede.

§ 42.

Gifte foreldre som begge er medlemmer av et registrert trossamfunn, skal innen 4 uker melde fødsel av barn til prest i det trossamfunn de tilhører.

På tilsvarende måte skal kvinne som ikke er gift, innen 4 uker etter barnefødsel gi melding til presten i det registrerte trossamfunn hun tilhører.

§ 43.

Når medlem av registrert trossamfunn dør, skal de nærmest pårørende innen 4 uker melde dødsfallet til trossamfunnets prest.

IV. Forskjellige bestemmelser.

§ 44.

Kongen eller den han bemyndiger kan gi nærmere regler til gjennomføring av denne lov, og fastsette skjema for melding og attest, og protokoll for register og regnskap.

§ 45.

Spørsmålet om en person etter bestemmelsene i denne lov kan anses som medlem av norsk trossamfunn, eller kan foreta innmelding i eller utmelding av trossamfunn, kan av enhver som har en berettiget interesse, forelegges vedkommende departement til uttalelse.

§ 46.

Den som er over 14 år kan ved skriftlig eller muntlig utsagn avgjøre om han skal begravnes ved prest i det trossamfunn han tilhører, ved prest i annet trossamfunn, eller borgerlig.

For barn under 14 år, for sinnssyk eller åndssvak treffer vergen avgjørelsen.

Den som forestår begravelse bør så vidt mulig sørge for at den skjer på den måte avdøde har uttalt ønske om, eller på den måte som svarer til det man må anta ville vært hans ønske.

En prest har ikke plikt til å forrette ved begravelse av noen som ikke ved dødsfallet tilhørte hans trossamfunn.

§ 47.

Overtredelse av denne lov eller bestemmelse gitt i medhold av den, straffes med bøter.

§ 48.

Ordnet dissentermenighet beholder sine rettigheter og plikter etter lov av 27. juni 1891 angående kristne dissenter og andre, der ikke er medlemmer av statskirken, inntil den blir registrert, dog ikke utover 1 år etterat nærværende lov er trådt i kraft.

Blir menighet ikke innen denne frist registrert, kommer bestemmelsene i § 36 til anvendelse.

§ 49.

Denne lov trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

Fra samme tid oppheves:

Lov om Ophævelse af det hidtil bestaaende Forbud mod at Jøder indfinde sig i Riget m. V. av 24. september 1851.

Lov angaaende kristne Dissenter og andre, der ikke er Medlemmer af Statskirken, av 27. juni 1891 og 13. juni 1919.

Lov om Embedsmænds Trosbekjendelse av 21. juli 1894 med tilleggslov av 18. november 1955.

Fra samme tid gjøres følgende endringer i andre lover:

1.

I lov om rettergangsmåten i straffesaker av 1. juli 1887 skal § 178 1. ledd lyde:

Uten samtykke av den, som har krav på hemmeligholdelse, må retten ikke ta imot vidnesbyrd av prester i statskirken eller registrerte trossamfunn, sakførere, forsvarere i straffesaker, læger, apotekere og jordmødre om noget, som er betrodd dem i deres kald, unntagen når de etter lov er pliktige til å åpenbare det.

2.

I lov om kirker og kirkegårder av 3. august 1897 skal følgende bestemmelser lyde:

§ 38 1. ledd. Grav må ikke åpnes uten ved den for enhver kirkegård ansatte graver og etter dødsanmeldelse påtegnet for menighetsmedlemmer av soknepresten, for medlemmer

av registrerte trossamfunn av dettes prest, og for andre av øvrigheten. Dog skal i distrikter, hvor de stedlige forhold gjør dette påkrevet, vedkommende sokneprest, registrerte trossamfunns prest og øvrighetsperson kunne bemyndige en annen til på deres vegne å påtegne dødsanmeldelsene mot at han fører nøyaktig fortegnelse derover, og for hvert enkelt tilfelle uoppholdelig avgir fornøden innberetning om anmeldelsen.

§ 38, 4. ledd, nytt: Også ved begravelse av person, som ikke har tilhørt Den norske kirke, kan gravkapell og kirkeklokker nyttes.

3.

I den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 skal følgende bestemmelser lyde:

§ 144, 1. ledd: Prester i statskirken eller registrerte trossamfunn, sakførere, forsvarere i straffesaker, leger, apotekere, jordmødre så vel som disses betjenter eller hjelpe, der rettsstridig åpenbarer hemmeligheter, som er dem eller deres foresatte betrodd i stillings medfør, straffes med bøter eller med fengsel i inntil 6 måneder.

§ 348 annet ledd, nytt: Straff kommer dog ikke til anvendelse overfor den som ikke tilhører noe trossamfunn, eller som tilhører et trossamfunn som har andre helligdager enn statskirken, når han ikke forstyrrer helligdagsfreden for andre.

4.

Skattelov for landet av 18. august 1911 § 30 oppheves.

5.

Skattelov for byene av 18. august 1911 § 25 oppheves.

6.

Lov om domstolene av 13. august 1915 § 66 pkt. 5 skal lyde: 5. prester i statskirken og registrerte trossamfunn.

7.

Lov om rettergangsmåten for tvistemål § 205 skal lyde: Uten samtykke av den som har krav på hemmeligholdelse, må retten ikke ta imot vitnesbyrd av prester i statskirken og registrerte trossamfunn, sakførere, forsvarere i straffesaker, leger, apotekere og jordmødre om noget som er betrodd dem i deres kald, unntagen når de etter lov er pliktige til å åpenbare det.

8.

I lov om inngåelse og oppløsning av ekteskap av 31. mai 1918 skal følgende bestemmelser lyde:

§ 17 tredje ledd: Prest i statskirken eller i registrert trossamfunn er når det strider mot hans samvittighet, ikke pliktig til å foreta lysning, såfremt noen av brudefolkene er skilt fra en tidligere ektefelle som ennå er i live.

§ 21. *Kirkelig vigsel kan skje:*

1. i statskirken,
2. i et registrert trossamfunn når Kongen har godkjent den form for ekteskapsstiftelse som det nytter.

§ 22. *Kirkelig vigsel foretas av en dertil berettiget prest i statskirken eller i et registrert trossamfunn.*

Prest i statskirken kan nekte å foreta vigsel hvis en av brudefolkene ikke tilhører statskirken, eller hvis ingen av dem tilhører hans menighet.

Prest i registrert trossamfunn kan nekte å foreta vigsel hvis en av brudefolkene ikke tilhører hans trossamfunn.

Prest i statskirken og i registrert trossamfunn er, når det strider mot hans samvittighet, ikke pliktig til å foreta vigsel såfremt noen av brudefolkene er skilt fra en tidligere ektefelle som ennå er i live.

§ 27. nest siste punktum: Ved vigsel ved prest i registrert trossamfunn, iakttas de former som er godkjent av Kongen.

§ 29. annet ledd: *Vigsel ved prest i registrert trossamfunn innføres i den protokoll som er foreskrevet, og meldes innen 14 dager til soknepresten på det sted hvor ektefolkene tar bopel, eller hvis dette ikke kan oppgis, til soknepresten på det sted hvor ekteskapet blir inngått.*

§ 44, annet ledd, første punktum: *Meglingen foretas etter begjæring av en ektefelle av vedkommende menighets eller registrerte trossamfunns prest eller av et av medlemmene av vedkommende forliksråd.*

9.

I lov om lærarskular og prøvor for lærarar i folkeskulen av 11. februar 1938 oppheves § 6, første ledd 3. punktum. («Men Overstyret kann gjeva elevar som høyrer til dissentarsamfund løyve til å vera med i dei nemnde øvingane, når vedkommande samfund lærer det same som statskyrkja»).

10.

I lov om verneplikt av 17. juli 1953 skal følgende bestemmelser lyde:

§ 3, siste ledd første punktum: fritatt for verneplikt er ordinerte prester i statskirken og godkjente prester i registrerte trossamfunn.

§ 4 6, første ledd: Til bruk for utskrivning, rulleføring og innkalling til tjeneste plikter offentlige myndigheter og tjenestemenn, arbeidsgivere og fartøysførere, bestyrere av private lærestalter, ungdomshjem og sykehus, prester og forstandere i trossamfunn uten betaling å gi opplysninger, oppgaver og attestasjoner angående menn mellom 17 og 45 år som er knyttet til dem eller registrert hos dem.

11.

Lov om styret i kommunene av 12. november 1954 § 15, 4. ledd oppheves. («Dissentere trer ut ved behandling av saker som gjelder statskirken»).

12.

Lov om born i ekteskap av 21. desember 1956 § 15 første ledd skal lyde: *Foreldra åt eit barn skal seinast ein månad etter barnet kom til verda, senda fødselsregisterføraren på fødestaden melding om barnet. Er mora på sjukehus, klinikk o. l. når ho får barnet, skal meldinga sendast før ho fer derifrå. Den som mora er hjå når ho føder, skal syta for at meldinga vert send.*

13.

I lov om folkeskolen av 10. april 1959 foretas følgende endringer:

§ 15, pkt. 3 oppheves. (Dersom ein lærar skal undervisa i kristendomskunskap, må han høyra til statskyrkja eller eit religionssamfunn som har den same læra som statskyrkja.) Det nåværende pkt. 4 blir nr. 3. (For skoleinspektørar og styrarar kan departementet fastsetja serlege krav til utdanning og røynsle.)

Mindretallet Molland og Smidt foreslår at § 15 ikke endres.

§ 31 pkt. 6 skal lyde: *Om inhabilitet gjeld reglane i § 15 i lov om kommunestyre frå 12. november 1954.*

XIX. Oversikt over dissenterloven og bekjennelsespliktlovens bestemmelser plass i forslaget til lov om trossamfunn.

Dissenterloven:	Trossamfunnsloven	Dissenterloven:	Trossamfunnsloven
§ 1. Religionsfrihet. Definisjon av dissenter.	§ 1. Ikke gjentatt	§ 15. Helligdagsfreden for dissenterne.	Str.l. § 348.
§ 2, 1. ledd. Ordnet dissentermenighet	§ 22.	§ 16. Kirkegård.	Trossamf.l. § 28.
§ 2, 1. og 2. ledd. Dissenterprest.	§ 38.	§ 16. Bruk av kirkeklokker.	Kirkegårdsf.l. § 38.
§ 2, 3. Dissenterprests avgang.	§ 27.	§ 17. Statskirkelige ombud og bestillinger.	Trossamf.l. § 19.
§ 2, 4. Kunngjøring om stiftelse av ordnet dissentermenighet.	§ 25.	§ 18. Religiøs myndighetsalder.	§ 3.
Kunngjøring om prest.	Ikke gjentatt	§ 18. Utmelding av statskirken.	§ 10.
§ 3, 1. Dissenterprests plikter.	§ 39.	§ 19. Innmelding i statskirken.	§§ 10 og 17.
§ 3, 2. Fødselsregister.	§ 42, jfr. 39.	§ 19, 2. Forargerlig vandel.	Ikke gjentatt
§ 3, 2. Medlemsregister	§ 39 og § 10.	§ 19, 3. Dobbelt medlemskap forbudt.	§ 9.
§ 3, 3. Protokoller.	§ 39.	§ 20. Forbud mot dissenterdåp og opptakelse av statskirke medlem i andre trossamfunn.	Ikke gjentatt
§ 3, 4. Innlevering av protokoller.	§§ 36 og 37.	§ 21. Utilbørlig kapring av medlemmer.	§ 11.
§ 4, 1. Kirkeskatt.	§ 29.	§ 22. Straff	§ 47.
§ 4, 2. Skoleskatt.	§§ 30, 31, 32.	§ 23. Prosessuelle bestemmelser.	Ikke gjentatt
§ 5. Forbud mot lukket møte.	Ikke gjentatt	§ 24, 1. Unitarier og mosaister.	Ikke gjentatt
§ 6. Opptaking av medlem i uordnet trossamfunn.	Ikke gjentatt	§ 24, 2. Personer utenfor ordnet menighet.	Ikke gjentatt
§ 7. Fødselsmelding.	§ 42.	§ 25. Religiøs likestilling.	Ikke gjentatt
§ 7, 3. Dødsmelding til skifteretten.	Ikke gjentatt	Lov om embetsmenns trosbekjennelse:	Trossamfunnsloven
§§ 8-11 og 13 om ekteskapsstiftelse opphevet ved ekteskapsloven av 31. mai 1918.		§ 1. Bekjennelsesplikt.	§ 18.
§ 12. Kirkelig velsignelse av borgerlig ekteskap.	Ikke gjentatt	§ 2. Bekjennelsesfrihet.	Ikke gjentatt.
§ 14, 1. Barns religiøse medlemskap ved fødsel.	§§ 6 og 12.	§ 3. Utgiftsdekning ved inhabilitet.	Ikke gjentatt
§ 14. Endring av barns religiøse status.	§§ 7, 14 og 15.		
§ 14, 3. Påbegynt konfirmasjonsforberedelse.	Ikke gjentatt		

XX. Oversikt over komitéens forslag.

Dissenterloven av 1891 og lov om embetsmenns trosbekjennelse av 1894 foreslås slått sammen i en ny lov om trossamfunn. I denne tas også inn bestemmelser om religionsfrihet og generelle regler for alle trossamfunn. Videre tas med et kapittel om medlemskap i statskirken.

Lovutkastet tar sikte på å fremme religionsfriheten og likestillingen mellom statskirken og registrerte trossamfunn.

Komitéen har også fremmet forslag om endringer av Grunnlovens § 2 for å få grunnlovfestet prinsippet om religionsfrihet.

Kap. I. Almennelige bestemmelser om religionsfrihet og rettslig handleevne på det religiøse område.

1. Religionsfrihet.

Enhver har rett til fritt å utøve sin religion, alene eller sammen med andre, § 1.

Ingen kan rettslig forplikte seg selv eller sine barn til å tilhøre et trossamfunn, § 2.

Enhver kan når som helst tre ut av trossamfunn, religionsorden, kloster e.l.

Kloster- og ordensløfte kan ingen avgi før han er over 21 år, § 4.

2. Myndighetsalder.

Den religiøse fullmyndighetsalder foreslås satt til 18 år, § 3, 1. og 2. ledd.

Barn mellom 14 og 18 år kan melde seg inn i eller ut av trossamfunn med samtykke av en av foreldrene, § 3, 2. ledd.

Ett komitémedlem foreslår at begge foreldrene må samtykke.

For barn under 14 år bestemmer foreldrene i fellesskap, §§ 3 og 7.

To medlemmer foreslår at når et barn er over 12 år, må det selv være enig for å kunne meldes inn i eller ut av trossamfunn.

3. Sinnssyk eller åndssvak kan melde seg inn i eller ut av trossamfunn når han har evne til å forstå det skritt han tar, § 5.

4. Verge. For barn som ikke står under foreldremyndighet, og for sinnssyke og åndssvake som ikke kan handle selv, er det vergen som kan handle, §§ 3, 5, 2. ledd og 7, 3. ledd.

5. Medlemskap ved fødsel. Barn regnes fra fødselen å tilhøre samme trossamfunn som sine foreldre, § 6, 1. ledd.

Tilhører foreldrene forskjellige trossamfunn, avgjør de i fellesskap om barnet skal tilhøre et trossamfunn og i tilfelle hvilket, § 6, 2. ledd.

6. Vilkår for medlemskap i norsk trossamfunn. Bare norsk statsborger eller person fast bosatt i riket regnes som medlem av norsk trossamfunn. Medlemskap opphører altså ved utvandring for den

som ikke er norsk borger, og ellers ved tap av norsk statsborgerrett, § 8.

Ingen kan være medlem av mer enn ett registrert trossamfunn på samme tid, § 9.

7. Inn- og utmelding skjer ved personlig henvendelse eller skriftlig melding til vedkommende trossamfunns prest som skal føre register og gi attest om inn- og utmelding, § 10.

Trossamfunn kan sette de vilkår det vil for å oppta noen som medlem. For utmelding kan ikke settes vilkår; den blir virksom med en gang når den er lovlig foretatt.

8. Utilbørlig påvirkning for å få noen til å gå inn i eller ut av trossamfunn er forbudt, § 11.

Kap. II. Medlemskap i Den norske kirke.

1. Erverv av medlemskap. Barn blir ved fødselen medlem av statskirken hvis en av foreldrene tilhører den. Hvis en av foreldrene står utenfor statskirken, kan foreldrene melde fra at barnet ikke skal tilhøre statskirken, § 12.

Tilhører begge foreldre statskirken, må også deres barn under 14 år tilhøre den, §§ 14 og 15.

Den som er blitt medlem av statskirken på grunn av sine foreldres medlemskap, vedblir å være det selv om han ikke blir døpt.

Ellers kan medlemskap bare erverves ved innmelding, ikke som nå ved bosetting i riket når man er lutheraner.

2. Vilkår for inn- og utmelding. Den som melder seg inn i statskirken må ha kjennskap til kirkens lære, og være eller bli døpt. Hvis han ikke ønsker dåp, kan innmelding allikevel godtas så fremt den skyldes aktverdige grunner, § 17.

To medlemmer dissenterer og mener at innmelding alltid må forutsette dåp.

3. Nordmenn i utlandet. Norsk statsborger beholder sitt medlemskap i statskirken om han bor utenlands. Hans barn blir ved fødselen medlem av statskirken. Han kan melde seg inn i eller ut av statskirken ved henvendelse til norsk legasjons- eller sjømannsprest, eller biskopen i Bjørgvin, § 16.

4. Tap av medlemskap. Medlemskap i statskirken opphører ved utmelding, og ved tap av norsk statsborgerrett. Utlending som har vært bosatt i riket opphører å være medlem når han ikke lenger er bosatt her, § 8.

5. Bekjennelsesplikt vil si plikt til å tilhøre statskirken. Det har: kirkelige tjeneste- og ombudsmenn som geistlige, klokkere, kirketjenere, organister, gravere, kirkeverge, medlem av menighetsråd eller bispedømmeråd; videre foreslås at tjenestemenn i Kirke-

departementets kirkeavdeling skal tilhøre statskirken, det samme skal fortsatt gjelde lærere i kristendomskunnskap ved offentlig skole, Norges lærerhøgskole og praktisk-teologisk seminar og embetsmenn ved teologisk fakultet.

Som medlem av statskirken regnes i denne forbindelse bare den som er døpt.

For tjenestemenn som ikke har plikt til å forkynne eller undervise i kristendomskunnskap, kan kravet om dåp eller medlemskap i statskirken i særlige tilfelle fravikes av ansettelsesmyndigheten.

Lærer i kristendomskunnskap i offentlig skole, unntatt lærerskole, kan også den være som er medlem av trossamfunn som i det vesentlige har samme lære som statskirken. Kongen avgjør hvilke trossamfunn det skal gjelde, § 18.

To medlemmer foreslår sistnevnte unntaksbestemmelse sløyfet.

Et medlem vil fastholde den någjeldende bekjennelsesplikt for embetsmenn i folkeskolen og rektorer ved den høyere allmennskole med adgang for Kongen til å dispensere.

6. Tjenestemenns habilitet. Tjenestemann som ikke står i statskirken kan ikke behandle sak av viktighet som angår statskirken eller kristendomsundervisningen i offentlig skole, § 19.

7. Ombudsmenns habilitet. Valgt eller oppnevnt medlem av offentlig styre eller råd anses ikke for ugild til å behandle sak som berører statskirken eller kristendomsundervisningen i skolen selv om han ikke står i statskirken, § 20.

Kap. III. Trossamfunn utenfor statskirken.

1. Administrasjon. Behandlingen av saker angående dissenterne og trossamfunn utenfor statskirken foreslås sentralisert i Justisdepartementet, istedenfor at den nå vesentlig er lagt til fylkesmennene.

2. Registrert-uregistrert trossamfunn sonderer loven imellom. De siste er fra rettslig synspunkt nærmest private organisasjoner, uten offentlige plikter og rettigheter. De berøres lite av loven.

3. Navn. Intet trossamfunn må bruke navn som kan føre til forveksling, eller virke støtende. Det kan ved å melde sitt navn til departementet sikre sin enerett til det, § 21.

4. Registrering. Ethvert trossamfunn kan la seg registrere og derved få de rettigheter og plikter loven gir registrert trossamfunn, bl. a. til å lyse, vie, begrave. Dette skal gjelde ikke som hittil bare kristne trossamfunn, men alle, uansett religion, når de ikke lærer eller virker i strid med rett og moral, § 22.

5. Vilkår for registrering. Tros-

samfunn som vil bli registrert, må melde til departementet navn og adresse, bekjennelse, organisasjon, prester, vedtekter m. v., § 23.

Det må ha minst 100 medlemmer over 18 år, og det må ha prest, § 24.

6. Registrert trossamfunns plikter. Trossamfunnet skal årlig sende departementet melding om sin virksomhet, § 26.

Det skal melde tilsetning, flytting og fratreden av prest. Det skal påse at presten oppfyller de plikter loven pålegger ham, og sørge for at han har de nødvendige hjelpemidler, § 27.

Trossamfunnet skal levere sine offentlige protokoller til de offentlige arkiver på tilsvarende måte som statskirken avgir kirkebøker, § 37.

Trossamfunnet skal levere regnskap for tilskudd det får av stat og kommune, §§ 29 og 30.

7. Registrert trossamfunns rettigheter. Registrert trossamfunn kan av stat og kommune kreve tilskudd på grunnlag av sitt antall medlemmer over 18 år. Tilskuddet skal svare forholdsmessig til stat og kommunes utgifter til statskirken, § 29.

Trossamfunn som holder egen folkeskole, kan av den kommune hvor elever bor, kreve tilskudd svarende til kommunens gjennomsnittlige utgifter pr. elev i folkeskolen, § 30.

To medlemmer er uenige i dette forslag.

Trossamfunn hvis barn er fritatt for kristendomsundervisning i folkeskolen, kan få tilskudd av kommunen til religionsundervisning for sine barn, § 31.

Trossamfunnet fører ved sin prest register over fødte og døde og foretar lysing, vigsel og begravelse, § 39.

8. Privatundervisning. Foreldre som av alvorlige religiøse grunner ikke sender sine barn til folkeskole, kan få tilskudd til undervisningen når det finnes rimelig, § 32.

Tre medlemmer er uenige i forslaget.

9. Prest i registrert trossamfunn, skal være hederlig, ikke under 23 år og ikke over 75 år. Han skal sende inn erklæring til departementet om at han vil oppfylle sine plikter i henhold til lov, § 38.

Han skal føre de protokoller departementet fastsetter, gi meldinger og opplysninger og utstedte attester, § 39.

Han har for så vidt ansvar og rettsvern som offentlig tjenestemann, § 40.

Han foretar lysing og vigsel og begravelse. Forsømmer han sine plikter, skal han advares, og kan i alvorlige tilfelle fratras retten til å være prest, § 41.

10. Fødselsmelding, foreslås nå for alle, også dissenterne, sendt direkte til fødselsregisterføreren, ektebarnl. § 15. Men medlemmer av registrert trossamfunn skal også fort-

satt melde barnefødsel til presten i sin menighet. § 42.

11. Dødsfall foreslås i alle tilfelle meldt til soknepresten av skifteretten eventuelt lensmannen. Men når medlem av registrert trossamfunn dør, skal det også meldes til samfunnets prest. § 43.

Kap. IV. Forskjellige bestemmelser.

1. Som overgangsbestemmelse foreslår komitéen at de nåværende ordnede dissentermenigheter beholder sin status som sådanne i inntil et år etter at loven trer i kraft. I denne tid kan de søke om å bli registrert. Hvis de ikke gjør det, eller ikke oppfyller vilkårene for å bli registrert, vil de opphøre som ordnet menighet, og må da levere inn sine offentlige protokoller til departementet. § 48.

2. Terminologi. Lovutkastet vil medføre redaksjonelle endringer i en rekke lover, idet det gjennomfører bruk av betegnelsen «registrert trossamfunn» i stedet for «ordnet dissentermenighet» o.l. og bruker betegnelsen «prest» om den som på trossamfunns vegne utfører offentlige funksjoner som vigsel og begravelse m. v.

For øvrig foreslår komitéen at man vanlig bruker betegnelsen frikirke og frimenighet henholdsvis om landsomfattende og lokale kristne trossamfunn. Da loven også vil omfatte ikke-kristne samfunn, egner betegnelsen seg ikke i lovterminologien. I stedet for ordet dissenter, som er lite populært blant dem det gjelder, regner komitéen med at man vanlig kan bruke betegnelsen frikirkelig om medlem av registrert trossamfunn.

3. Begravelse. Komitéen foreslår at enhver kan bestemme om han skal begraves borgerlig, statskirkelig eller frikirkelig. Men en prest plikter ikke å forrette når avdøde ikke tilhørte hans trossamfunn. § 46.

Komitéen foreslår videre tatt inn i kirkegårdsloven av 1897 bestemmelse om at også ved begravelse av person som ikke tilhører statskirken, kan gravkapell og kirkeklokker nyttes.

4. Helligdagsfred. I straffelovens § 348 foreslås tatt inn ny bestemmelse om at den som ikke tilhører noe trossamfunn, eller som tilhører et trossamfunn som har andre helligdager enn statskirken, ikke kan straffes for brudd på helligdagslovgivningen når han

ikke forstyrrer helgefreden for andre.

5. Vigsel. I ekteskapsloven av 1918 foreslås endringer slik at kirkelig vigselmann, d.v.s. prest i statskirken eller frikirke, kan vie brudefolk uansett om de tilhører hans trossamfunn. Plikt til å vie har han bare når en av brudefolkene tilhører hans trossamfunn.

Vigsel i frikirke meldes innen 14 dager direkte til soknepresten.

6. Lærerskolelovens § 6 foreslås endret slik at også elever som ikke tilhører statskirken kan ta del i praktiske øvinger i undervisning i kristendoms-kunnskap.

7. Kommunestyrelovens § 15, 4. ledd foreslås opphevet slik at representant som står utenfor statskirken ikke blir ugild i saker som angår denne.

8. Fødselsregister. Ektebarnsloven av 1956 § 15 foreslås endret slik at fødselsmelding for alle barn uansett trossamfunn sendes direkte til fødselsregisterføreren, ikke som nå for dissenteres vedkommende til dissenterprest som så sender melding videre til øvrigheten som så sender den til fødselsregisterføreren.

9. Bruk av kirkehus. Komitéen foreslår at Kongen utferdiger nye, og mer liberale og smidige regler om adgangen til å la noen som ikke tilhører statskirken få tale i statskirkehus eller synge eller spille, eller få nytte kirken. De daværende regler som regelmessig forutsetter tillatelse fra Kirkedepartementet, er tungvinte.

Til møte eller konsert av kirkelig art bør menighetsrådet kunne låne ut kirken, fortrinnsvis til personer eller samfunn som læremessig står statskirken nær. Er det tale om regelmessig utlån, må Kirkedepartementets tillatelse innhentes.

Menighetsrådet bør kunne tillate en som ikke står i statskirken å delta med oppbyggelig tale, foredrag, sang og musikk under gudstjeneste eller møte. Berøres en ordinær gudstjeneste, må vedkommende prest være enig.

Tillatelse eller nektelse av utlån av kirkehus bør kunne innankes for Kirkedepartementet av prest, prost, biskop, menighetsrådsmedlem og interessert part.

10. Integrering av kristendomsundervisningen i andre skolefag advarer komitéen imot, idet det lett vil skape vansker for lærere og barn som ikke tilhører statskirken.

Vedlegg 1.

Lagmann Carl Bonnevis forslag av 29. november 1954 til lov om religionsfrihet.

- § 1. Enhver har rett til alene eller sammen med andre å gi uttrykk for sin religion eller tro i gjerning, utøving og etterleving.
- § 2. Det står enhver fritt av hensyn til religiøst fellesskap å delta i sammenkomst og slutte seg sammen med andre.
- § 3. Ingen skal være pliktig til å tilhøre noe trossamfunn.
- § 4. Bestemmelsene i denne lov fritar ikke dem som påtar seg å undervise i kristendomskunnskap for plikten til å undervise i overensstemmelse med de i skolelovgivning og skoleplan gjeldende bestemmelser.

Utformingen av dette lovforslag er foretatt på grunnlag av den svenske lov om religionsfrihet av 26. juni 1951 og av Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 10. desember 1948, art. 18.

Vår Grunnlov inneholder jo ikke slik som Sveriges Regjeringsform av 1809 noen hjemmel for religionsfrihet, men hindrer heller ikke lovgivning om religionsfrihet. Det synes da naturlig for oss å følge det svenske eksempel ved i lovs form å fastslå religionsfrihetens grunnsetninger. Dette vil føre med seg religionsfrihet også for lærere i kristendomskunnskap. For å sikre full lojalitet fra de læreres side som påtar seg kristendomsundervisning, synes det riktigst å ta inn i loven bestemmelse om

at den ikke fritar disse lærere for plikten til å undervise overensstemmende med de i skolelovgivning og skoleplan gjeldende bestemmelser. Dette er også en forutsetning ved den svenske lov om religionsfrihet, selv om det her ikke er sagt i selve loven.

Det forutsettes at dette lovforslags forhold til den eldre lovgivning som berører religionsfriheten, blir gjenstand for nærmere undersøkelse ved den videre behandling av lovforslaget. Her skal bare nevnes at lovforslaget ikke antas å komme i strid med Grunnlovens § 12. Når det her bestemmes at av Statsrådets medlemmer skal mer enn det halve antall bekjenne seg til statens offentlige religion, må meningen være å gi en nærmere bestemmelse om hvorledes Kongen velger sitt råd, kfr. Grunnlovens § 12, første ledd, derimot ikke å avgjøre noe om bekjennelsestvang eller bekjennelsesfrihet for den enkelte borger.

Jeg finner å burde opplyse at jeg uavhengig av dette lovforslag vil få be Regjeringen overveie og forberede en lovforandring i folkeskolelovene, slik at sikkert kjennskap til hovedtrekkene i Jesu liv og lære og til kristendommens historie blir framhevet som hovedformålet ved kristendomsundervisningen. Et forslag i den retning ble drøftet alt i Odelstinget 1914—15 og er omhandlet i stortingsdok. nr. 35 for 1915. Det ble av den daværende kirkeminister stillet i utsikt at spørsmålet skulle bli utredet.

Vedlegg 2.

Kommuner med dissenterskattøre, likningen 1956—57.

Kommuner	Formues- skattøre		Inntekts- skattøre		Kommuner	Formues- skattøre		Inntekts- skattøre	
	Ordi- nær	Dissen- tere	Ordi- nær	Dissen- tere		Ordi- nær	Dissen- tere	Ordi- nær	Dissen- tere
Byer.					Oppland.				
Fredrikstad			17,00	16,80	Lom			17,50	16,80
Oslo			16,50	16,25	Vestre Gausdal			17,50	17,00
Hamar			17,00	16,98	Fåberg			17,00	16,80
Lillehammer			17,00	16,80	Vardal			16,50	16,00
Drammen			16,00	15,50	Vestre Toten			16,50	16,20
Kongsberg			17,00	16,50	Jevnaker	4,00	3,90	17,00	16,80
Svelvik			16,00	15,50	Gran			17,00	16,50
Holmestrand	4,00	3,90	17,00	16,50	Buskerud.				
Horten			16,50	16,30	Øvre Eiker			16,50	16,00
Tønsberg			15,50	15,25	Røyken			16,50	16,08
Larvik			17,00	16,70	Hurum			17,00	16,50
Kragerø			17,50	17,00	Ytre Sandsvær	4,00	3,90	17,00	16,30
Langesund			17,50	17,00	Øvre Sandsvær			16,50	16,00
Brevik			17,50	17,00	Rollag			17,00	16,80
Porsgrunn			17,50	17,10	Nore			17,00	14,30
Skien			17,50	17,20	Uvdal			17,00	16,30
Notodden	4,00	3,85	17,00	16,70	Vestfold.				
Risør			17,50	17,30	Skoger			16,00	15,56
Tvedestrand			17,50	17,00	Botne	4,00	3,50	16,50	1)
Arendal	4,00	3,92	17,50	17,14	Borre			14,00	13,70
Grimstad	4,00	3,90	16,00	15,56	Stokke	4,00	3,60	16,00	14,40
Lillesand	4,00	3,80	17,00	16,25	Nøtterøy	3,60	3,50	15,00	14,70
Kristiansand S.			17,00	16,85	Tjølling	4,00	3,98	16,50	16,20
Farsund			16,00	15,78	Brunlanes			16,50	15,85
Flekkefjord	4,00	3,91	17,00	16,61	Hedrum			16,50	16,20
Egersund	4,00	3,00	17,00	14,00	Telemark.				
Sandnes			15,00	14,75	Gjerpen	4,00	2,50	17,50	15,10
Stavanger			17,50	17,25	Eidanger		3,30	17,00	16,70
Bergen			18,00	17,60	Bamble			17,00	16,50
Alesund	4,00	3,96	18,00	17,83	Skåtøy			17,50	16,50
Kristiansund N.			18,00	17,50	Sannidal			17,50	17,25
Trondheim			17,50	17,20	Solum			17,50	17,10
Namsos			18,00	15,92	Holla	4,00	3,50	17,50	15,00
Mo	4,00	3,95	18,00	17,78	Lunde			17,50	14,10
Bodø	4,00	3,94	18,00	17,75	Bø	4,00	3,90	17,00	16,40
Narvik			18,00	17,50	Sauherad	4,00	3,00	17,50	13,00
Tromsø	4,00	3,90	18,00	17,96	Heddal	4,00	3,91	17,00	16,63
Østfold.					Tinn			16,50	16,00
Torsnes	4,00	3,80	16,00	15,50	Kviteseid			17,50	17,30
Borge			17,00	16,50	Nissedal			17,50	17,00
Skjeberg			16,00	15,70	Aust-Agder.				
Mysen			15,00	14,80	Gjerstad	4,00	3,90	17,50	17,20
Våler			16,50	16,00	Vegårshei	4,00	3,80	17,00	16,50
Akershus.					Søndeled			17,00	16,70
Bærum			16,00	15,50	Holt	4,00	3,80	16,50	15,96
Elaker			16,00	15,60	Stokken	4,00	3,95	15,50	15,40
Sørums			16,00	15,64	Austre Moland	4,00	3,80	17,00	16,80
Hedmark.									
Vang			17,00	16,80					
Stor-Elvdal			18,00	16,92					

Kommuner	Formues- skattøre		Inntekts- skattøre		Kommuner	Formues- skattøre		Inntekts- skattøre	
	Ordi- nær	Dissen- tere	Ordi- nær	Dissen- tere		Ordi- nær	Dissen- tere	Ordi- nær	Dissen- tere
Froland			17,00	16,70	Møre og Romsdal.				
Øyestad			16,50	16,20	Herøy			17,50	17,00
Hisøy			16,00	14,40	Volda			17,50	17,29
Fjære	4,00	3,80	17,00	16,70	Ørsta	4,00	3,80	17,50	17,20
Høvåg			16,00	15,50	Fræna			17,50	17,00
Herefoss			17,00	16,00	Sunnal			17,00	16,85
Iveland			17,00	16,60	Hopen			17,50	16,50
Vest-Agder.					Sør-Trøndelag.				
Randesund	4,00	3,22 3,87	17,00	13,70 16,43	Ørland			17,50	17,03
Oddernes			17,00	16,70	Oppdal			18,00	17,50
Tveit			16,00	15,50	Melhus			17,50	17,25
Vennesla	4,00	3,94	17,00	16,76	Leinstrand	4,00	3,92	17,50	17,15
Øvrebø			16,50	15,00	Geitastrand	4,00	3,00	17,00	15,00
Greipstad	4,00	3,90	16,00	15,70	Nord-Trøndelag.				
Øyslebø			17,00	16,50	Frol			17,50	17,00
Bjelland			17,00	16,20	Verdal			18,00	17,80
Spangereid			17,00	16,00	Ytterøy	4,00	3,80	17,50	17,00
Lyngdal	4,00		17,00	3) ³⁾	Mosvik	4,00	3,80	17,50	16,80
Herad			16,50	16,00	Verran			17,50	17,00
Spind			16,00	15,00	Otterøy			18,00	17,50
Lista			16,00	15,00	Fosnes			18,00	17,20
Gyland	4,00	3,90	17,00	16,60	Nordland.				
Bakke			17,00	16,84	Vega			18,00	17,40
Rogaland.					Nordvik			18,00	16,00
Sokndal	4,00	3,90	16,00	15,70	Nesna			18,00	17,50
Lund			15,50	15,20	Nord-Rana			18,00	17,70
Bjerkreim			17,00	14,00 16,50	Lurøy			18,00	4) ⁴⁾
Helleland			15,50	13,30	Træna	4,00	3,50	18,00	17,50
Eigersund			15,50	13,00 15,00	Rødøy			18,00	17,50
Gjestal			15,50	14,70	Meløy			18,00	17,50
Høyland			15,00	14,70	Fauske			18,00	17,70
Sola			15,00	14,50	Bodin			17,00	16,00
Hetland	4,00	3,90	17,00	16,50	Tysfjord	4,00	3,85	18,00	17,40
Sand			16,00	15,50	Lødingen			18,00	17,50
Skudenes			16,50	15,50	Tjeldsund			18,00	15,00
Hordaland.					Ballangen			18,00	17,50
Fjelberg			17,00	16,00	Ankenes			18,00	17,00
Askøy			17,50	17,00	Hadsel			18,00	17,50
Laksevåg			18,50	18,00	Langenes			18,00	17,00
Fana	4,00	3,70	15,50	15,20	Bjørnskinn			18,00	17,00
Haus			17,00	16,50	Dverberg			18,00	17,50
Bruvik			17,00	16,50	Andenes			18,00	17,50
Hamre			17,50	17,00	Troms.				
Asane			16,00	15,00	Kvæfjord			18,00	17,00
Lindås			18,00	17,15	Trondenes			18,00	17,00
Sogn og Fjordane.					Bjarkøy			18,00	17,40
Sør-Vågsøy			16,50	16,30	Balsfjord			18,00	17,50
					Tromsøysund			18,00	17,80
					Finnmark.				
					Alta			18,00	17,50

1) Kirke 16,30, kirke og skole 15,00.

2) Kirke 16,70, kirke og skole 14,70.

3) → 3 pct. av den utlignede skatt.

4) 4 pct. reduksjon av inntektsskatt.

Vedlegg 3.**Fremmede staters forfatningsbestemmelser om religion.**

Komitéen har antatt at det vil være av interesse å søke å gi en oversikt over en del fremmede staters forfatningsbestemmelser om religion. Oversikten vil kunne gi et inntrykk av hvordan forholdet mellom stat og religion og kirke er regulert i en rekke land. Den vil gi et bidrag til belysning av spørsmålet om det er grunn til å endre vår grunnlovs § 2 for der å ta inn en bestemmelse om religionsfrihet. En vil dessuten finne bestemmelser om hvordan det økonomiske forhold er ordnet, om religionssamfunnenes rettslige stilling, om bekjennelsesplikt for offentlige ombuds- og tjenestemenn, om religionsundervisning i skolen m. v. som det kan være av interesse å sammenlikne med våre egne regler.

Det er åpenbart at oversikten har mange svakheter. Den omfatter ikke alle grunnlover. For de fleste forfatninger utenfor de nordiske har en bygget på et samleverk av Amos J. Peaslee: *Constitutions of Nations*, annen utgave av 1956. Siden den tid er det kommet en rekke nye stater, med nye forfatninger som en ikke har nærmere kjennskap til.

Så omfattende som materialet er, kan en ikke garantere at alle bestemmelser av interesse er komme med. Oversettelsen til engelsk har en ikke kunnet kontrollere, og oversettelsen fra den engelske tekst til norsk har budt på vansker fordi det ofte er tale om institusjoner og begreper vi ikke har.

En del stater har heller ikke grunnlov i vanlig forstand. Det gjelder i første rekke land som Storbritannia, og Canada, New Zealand og Sør-Afrikasambandet. Det er stater hvis forfatning bygger på direkte tradisjon fra før de skrevne grunnlovers tid. De kommer fra opplysningstiden med dens sans for skreven lov. Den eldste grunnlov er De forente staters av 1787. Så kommer Sveriges regjeringsform av 1809 og vår grunnlov fra 1814. De fleste grunnlover er fra dette århundre, og svært mange fra etter siste krig. De nye har et nokså ensartet preg, med lik systematikk, og er teknisk utvilsomt bedre enn de gamle.

Noen få stater har ikke bestemmelser om religion i sin grunnlov.

De aller fleste stater har imidlertid det. Men omfanget av forskrifter om religion som er tatt inn i grunnloven varierer meget sterkt. I enkelte grunnlover vil man finne ganske få bestemmelser, i andre meget omfattende. Somme grunnlover gir derfor et ganske godt

bilde av forholdet mellom stat og religion, andre har en generell prinsippdeklarasjon eller stundom bare noen kasuistiske bestemmelser som gir et vagt inntrykk. Blant land med utførlige grunnlovsbestemmelser kan en peke på Bolivia, Brasil, Hellas, Irland, Mexico, Sveits og Øst-Tyskland.

Blant land med få grunnlovsbestemmelser om religion kan en nevne Australia, Belgia, China, De forente stater, Egypt, Frankrike, Japan, Sovjetsamveldet, Ungarn, Østerrike.

De mest kortfattede på dette punkt er vel de grunnlover som bare fastslår religionsfrihet for borgerne, uten å si noe mer. Dette gjelder bl. a. folkerepublikken China, Egypt, Luxemburg, Monaco, Nepal.

En del grunnlover fastslår i tillegg også at staten er religiøst nøytral, og har dermed uttømt det forfatningsmessige forhold mellom stat og religion. Dette gjelder en rekke av de såkalte jernteppeland, som Sovjetsamveldet, Mongolia, Ungarn. Men det gjelder også andre land, som Australia, Cuba, De forente stater, Filippinene, Korea, Tyrkia, Uruguay. I de kommunistiske forfatninger går stadig igjen den vending at kirken er skilt fra staten, og at skolen fra kirken. Men f. eks. jugoslavisk, polsk og romansk grunnlov viser også til særskilt lov om forholdet til religiøse samfunn, og den jugoslaviske sier også at staten kan yte støtte til slike.

Det er knapt noen grunnlov i dag som gir uttrykk for direkte religions- eller kirkefiendtlighet. Lengst i denne retning går vel Mexicos konstitusjon. Men flere stater har forfatningsbestemmelser som skal hindre religiøs eller kirkelig innblanding i politikk og statsanliggender. Til dels gis det uttrykk for dette i den form at geistlige ikke kan ha visse politiske verv, offentlige stillinger, delta i politikk o. l. Det er f. eks. tilfelle i Bolivia, Colombia, Costa Rica, Ecuador, El Salvador, Honduras, Jugoslavia, Mexico, Peru. Dette behøver ikke bety noen religionsfiendtlighet. I de tre første statene, Bolivia, Colombia og Costa Rica, og i Peru er Den katolske kirke gitt en fortrinnsstilling.

På den annen side har en også en rekke stater som har grunnlovsbestemmelse om at statsoverhodet skal tilhøre en bestemt religion. Dette er tilfelle i Danmark, Norge og Sverige, (men ikke i Finland og Island), i Afghanistan, Argentina, Etiopia, Hellas, Jordan, Laos, Paraguay, Persia, Storbritannia, Syria, Thailand m. fl. Det er altså en bestemmelse

man finner i en del, men ikke alle kristne stater, både med romersk-katolsk, protestantisk og ortodokst preg, og videre i somme muhammedanske og buddhistiske land.

Etter graden av tilknytning mellom staten og religionen eller kirken, kan en skjelle mellom tre hovedtyper: De nøytrale stater, som ikke tar standpunkt for noen bestemt religion eller kirke, de stater som gir en bestemt religion eller kirke en særstilling, og de stater som går så langt at de har statskirke, slik at kirken er en del av statsapparatet.

Etter sine forfatningslover er de fleste stater i dag formelt nøytrale. Det gjelder alle de kommunistiske stater. Men man vil også finne nøytralitetsprinsippet uttalt i stater hvor kristendommen, islam eller buddhisme er den dominerende religion, som Australia, Brasil, Ceylon, De forente stater, Filippinene, India, Indonesia, Japan, Mexico, Nederland, Nicaragua, Sveits, Tyrkia m. fl.

Nøytraliteten kan være av forskjellig art. Noen grunnlover fastslår at staten overhodet ikke må støtte noen religion eller kirke. Dette er tilfelle i Australia, Brasil, De forente stater, Filippinene, Honduras m. fl. Andre utelukker ikke muligheten av å gi støtte til trossamfunn, men understreker lik behandling. Dette er tilfelle i Ceylon, India, Indonesia, Nederland og Tyskland. Også etter bulgarsk og jugoslavisk grunnlov kan staten yte støtte til trossamfunn.

Det faktiske forhold mellom stat og religion og kirke vil selvsagt kunne variere meget sterkt blant de stater som forfatningsmessig er religiøst nøytrale. Det vil skifte med den alminnelige innstilling til kirke og religion i folket, og i de toneangivende politiske kretser. I en del land er de offentlige instansers holdning til religion og kristendom meget positiv, som i De forente stater, i Nederland og Vest-Tyskland. I andre er den vel reelt nokså nøytral, som i Frankrike, Japan, Tyrkia. I andre land igjen er forholdet spent, og i realiteten mer eller mindre fiendtlig som i en rekke kommunistiske stater.

Blant land som gir en bestemt religion eller kirke fortrinnsrett, kan en nevne de kristne stater Argentina, Bolivia, Costa Rica, Domingo-republikken, Haiti, Hellas, Irland, Italia, Lichtenstein, Panama, Paraguay, Peru, Portugal, Spania. Blant muhammedanske stater hvor Islam er erklært å være statsreligion, kan en peke på Afganistan, Irak, Jordan, Libya, Persia, Saudi-Arabia, Syria (mens f. eks. Egypt og Tyrkia som nevnt er nøytrale). Av stater som proklamerer buddhismen som statsreligion, kan nevnes Burma, Kambodsja, Laos og Thailand.

I alle disse land har staten ikke direkte religiøse eller kirkelige funksjoner, selv om den faktisk støtter et bestemt trossamfunn økonomisk eller gir det en privilegert stilling ved at det gis undervisning i vedkommende religion i de offentlige eller statsunderstøttede skoler, eller ved å forlange at statsoverhodet skal tilhøre vedkommende religion o. l.

Det som skiller statskirkelandene ut som en særlig gruppe blant stater med statsreligion, er at her er kirken mer eller mindre gått inn som en del av statsapparatet, slik at staten også har kirkelige funksjoner. Statskirkesystemet er vesentlig en protestantisk ordning, som man finner i sin reneste form i de 5 nordiske land, og blant dem igjen mest utpreget i de 3 skandinaviske. Her er det det offentlige som finansierer statskirken, og utnevner geistligheten. I de tre skandinaviske land er statsoverhodet, Kongen, også formelt kirkens overhode.

En liknende stilling som kirkens øverste har også keiseren i Etiopia, hvor man også må sies å ha statskirkeordning. Det samme gjelder England, hvor man ikke har noen grunnlov i moderne forstand som fastlegger forholdet mellom kirke og stat.

Det lar seg neppe nekte at når man sammenlikner de forskjellige grunnlovers bestemmelser om religion og kirke, fremtrer statskirkeordningen som noe av en anakronisme. Den er for en formelt juridisk betraktning ikke lett å forene med de i vår tid alminnelig anerkjente prinsipper om religionsfrihet og full rettslig likestilling for både individer og religiøse samfunn. Faktisk er statskirke bare mulig i en religiøst sterkt ensartet befolkning, med en gjennomgående positiv innstilling til religion og kirke. Disse forutsetninger har også stort sett vært til stede i de nordiske land. Men reelt har disse etter hvert avvirket meget sterkt statskirkens monopol- og privilegierstilling, for å fremme religionsfrihet- og likhet. Det lovforslag som her settes fram, tar sikte på å gå ytterligere noen skritt på denne vei, ved å foreslå økonomisk likestilling mellom statskirken og andre trossamfunn, ved gi trossamfunn av alle religioner samme rettsstilling, og ved ytterligere å innskrenke bekjennelseskravet til offentlige tjenestemenn. Men kjernen i statskirkeordningen, at staten har en offisiell religion at kirken styres av statsorganer, og at de offentlige skoler har konfesjonell kristendomsundervisning, er det ikke rørt ved. Norge vil etter lovutkastet fortsatt bli stående blant de få land som har den særordning som statskirkesystemet betegner; men samtidig vil lovutkastet i noe større grad ha realisert den religionsfrihet og rettslige likestilling av

religioner og trossamfunn som statsforfatninger i dag pleier å tilstrebe.

Afganistan. Grunnlov av 31. oktober 1931 med tillegg 22. februar 1933.

1. del. Hovedprinsipper.

Art. 1. Afganistans religion er den hellige Islam, og den Hanafiske konfesjon er den offisielle religion og den som flertallet av folket bekjenner seg til. Kongen av Afganistan skal bekjenne seg til denne religion. Tilhengere av andre religioner, som hinduer og jøder bosatt i Afganistan, nyter også beskyttelse såfremt de ikke krenker de vanlige regler for adferd og sømmelighet.

3. del. Afganske undersåtters alminnelige rettigheter.

Art. 9. Alle som bor i kongedømmet Afganistan er afganske undersåtter, uten hensyn til trosbekjennelse og religion...

Art. 10. Alle afganske undersåtter nyter fritt alle rettigheter som følger av Shariat rett, (muhammedansk rett) men må lyde regjerings påbud og forbud i religiøse og politiske spørsmål.

(Art. 21 tillater enhver undersått å undervise i Islam.)

(Art. 22 foreskriver at undervisningen i de offentlige skoler ikke må stride mot Islams læresetninger, dog med unntak for jøder og kristne.)

(Art. 23 innskrenker pressefriheten ved bare å tillate bøker og aviser som ikke er imot religionen.)

Argentina. Grunnlov av 16. mars 1949.

1. Del. Grunnprinsipper.

Kap. 1. Styreform og politiske deklarasjoner.

Art. 2. Den føderale regjering støtter Den romersk katolske kirke.

Kap. II. Rettigheter, plikter og garantier for personlig frihet.

Art. 26. Alle nasjonens innbyggere nyter følgende rettigheter i samsvar med de lover som regulerer utøvelsen av dem: Rett til arbeid og enhver nyttig og rettmessig virksomhet; til sjøfart og handel; til å sette fram andragender overfor myndighetene; til å komme sammen; til å komme til, oppholde seg på, reise over, og forlate argentinsk territorium; til å offentliggjøre sine meninger i pressen uten forhåndssensur; til å bruke og råde over sin eiendom; til å slutte seg sammen for nyttige formål; til fritt å bekjenne sin religion; til å undervise og å lære.

2. del. Statsmyndighetene.

Avsnitt I. Det føderale styre.

Seksjon 2. Den utøvende makt.

Art. 77. Den som skal kunne velges til

president eller visepresident for nasjonen, må være født på argentinsk territorium, tilhøre den katolske kirke, og ha de egenskaper som kreves for å være valgbar som senator.

Australia. Samveldeforfatning av 9. juli 1900.

Kap. V. Delstatene.

Art. 116. Samveldet skal ikke ved lov etablere noen religion (som statsreligion) eller påby noen religionsutøvelse eller hindre den fri utøvelse av noen religion, og intet religiøst krav må settes som vilkår for å oppnå noe embete eller offentlig verv innen Samveldet.

Belgia. Forfatning av 7. februar 1831.

Kap. II. Belgiske borgere og deres rettigheter.

Art. 14. Religionsfrihet og full frihet til offentlig gudstjeneste så vel som ytringsfrihet på alle områder garanteres, dog med forbehold om adgang til å reagere overfor forgørelser begått under utøvelsen av disse rettigheter.

Art. 15. Ingen skal tvinges til å delta i noen form for religionsdyrkelse eller seremonier, eller til å overholde religiøse hviledager.

Art. 16. Staten skal ikke foreta noe inngrep i noe trossamfunns utnevnelse eller innsettelse av sine tjenestemenn, ikke forby dem å korrespondere med sine overordnede eller å offentliggjøre sine forhandlinger, dog med forbehold av det ansvar som gjelder for presse og publikasjonsvirksomhet. Borgerlig ekteskapsstiftelse skal alltid gå forut for religiøs vigsel, unntatt i tilfelle som bestemmes ved lov.

Bolivia. Politisk forfatning av 23. november 1945.

Kap. 1. Nasjonen.

Art. 3. Staten anerkjenner og støtter den romersk katolske apostoliske religion, og garanterer rett til offentlig utøvelse av enhver annen gudsdyrkelse.

Kap. II. Rettigheter og garantier.

Art. 22. Eiendom som tilhører Kirken eller religiøse eller veldedige organisasjoner, skal nyte de samme garantier som privatpersoners eiendom, og være underlagt de bånd og begrensninger som fastsettes ved lov.

Art. 32. Enhver offentlig tjenestemann, sivil, militær eller geistlig, skal før han tiltrer sitt embete gi klar og spesifisert oppgave over sin formue og sin inntekt, og denne skal kontrolleres på den måte som bestemmes ved lov.

Kap. V. Den lovgivende myndighet.

Art. 51. Statstjenestemenn, soldater i aktiv tjeneste og geistlige i stilling kan ikke velges

til medlemmer av nasjonalkongressen. Universitetsprofessorer er dog unntatt fra denne bestemmelse.

Kap. X. Den utøvende myndighet.

Art. 87. Følgende personer kan ikke velges til republikkens president eller visepresident:

2. Medlemmer av de vepnede styrker i aktiv tjeneste, og ordensgeistlige.

Kap. XVIII. Undervisning.

Art. 156. Private skoler skal være underlagt de samme myndigheter og de samme offentlige planer, programmer og bestemmelser som statsskoler. De skal ha frihet til religionsundervisning.

Art. 157. Skoler som drives av veldedige institusjoner, skal ha støtte av staten.

Art. 163. Kunstneriske, arkeologiske og historiske skatter, så vel som kirkelige er verdier som tilhører nasjonen; de skal være under statens beskyttelse og kan ikke eksporteres. Staten skal beskytte bygninger og steder som erklæres å ha kunstnerisk eller historisk verdi.

Brasil. Forfatning for de forente stater i Brasil av 24. september 1946.

1. del. Den føderale organisasjon.

Kap. 1. Alminnelige bestemmelser.

Art. 31. Det er forbudt unionen, statene, kommunene og det føderale distrikt (hovedstaden):

I. Å gjøre forskjell mellom brasilianere eller begunstige noen stat eller kommune i forhold til andre:

II. Å etablere eller støtte økonomisk noen religiøs sekt, eller å hindre noen sådan i sin virksomhet;

III. Å ha noe slags forhold i retning av forbund med eller avhengighet av noen sekt eller kirke, bortsett fra gjensidig samarbeid for å fremme almene interesser;

V. Å beskatte:

b) templer tilhørende noe trossamfunn, eiendom og tjenester som tilkommer et politisk parti, undervisnings- eller sosiale velferdsinstitusjoner, forutsatt at inntektene nyttes innen landet til sine rette formål:

4. del. Erklæring om rettigheter.

Kap. II. Individuelle rettigheter og garantier.

Art. 141. Grunnloven sikrer brasilianere og utlendinger bosatt i landet ukrenkelig rett til liv, frihet, personlig sikkerhet og eiendom i følgende bestemmelser:

§ 7. Samvittighets- og trosfriheten er ukrenkelig, og alle trossamfunn har fri religionsutøvelse, så lenge de ikke krenker offentlig orden og sømmelighet. Religiøse sammenslutninger får status som juridisk person i samsvar med borgerlig lov.

§ 8. Ingen skal berøves noen borgerrett på grunn av religiøs, filosofisk eller politisk overbevisning med mindre han påberoper den for å undra seg plikt eller tjeneste loven pålegger alle brasilianere, eller nekter å utføre det loven setter som substitut for slike plikter av hensyn til samvittighetsnektere.

§ 9. I de vepnede styrker skal en brasilianer forestå religiøs betjening som ikke skal være tvungen for noen, og likedan i offentlige internater når det ønskes av interesserte eller deres lovlige representanter.

§ 10. Kirkegårder skal være borgerlige, og bestyres av kommunale myndigheter. Alle religiøse bekjennelser skal ha lov til å utøve sitt ritual der. Religiøse sammenslutninger kan holde private kirkegårder i samsvar med lov.

(Art. 157 foreskriver at arbeidstakere skal ha en ukentlig hviledag med lønn, fortrinnsvis på søndag, og dessuten ha fri på borgerlige og kirkelige festdager i samsvar med den lokale tradisjon.)

(Art. 163 sidestiller kirkelig vigsel med borgerlig ekteskapsstiftelse dersom den utføres i samsvar med gjeldende lov og innføres i det offentlige register.)

(Art. 168 foreskriver at religionsundervisning skal gis i de offentlige skoler i samsvar med elevenes eller deres foreldre eller foresattes konfesjon, og at elevene også skal kunne fritas for denne undervisning.)

Bulgaria. Folkerepublikken Bulgarias forfatning av 4. desember 1947.

Kap. 1. Folkerepublikken Bulgaria.

Art. 3. Alle borgere i folkerepublikken over 18 år har stemmerett og er valgbare, uten hensyn til kjønn, nasjonalitet, rase, religion, utdanning, yrke, sosial status eller økonomisk stilling, unntatt umyndiggjorte, og de som er frakjent borgerlige og politiske rettigheter.

Kap. VIII. Borgernes grunnleggende rettigheter og plikter.

Art. 71. Alle borgere i folkerepublikken Bulgaria er like for loven.

Ingen privilegier grunnet på nasjonalitet, avstammning, religion eller økonomisk stilling anerkjennes.

Enhver forkynnelse av rase—nasjons— eller religionshat straffes etter lov.

Art. 78. Borgerne er sikret samvittighets- og religionsfrihet, og rett til gudsdyrkelse.

Kirken er adskilt fra staten.

Spørsmål om de forskjellige religiøse samfunns legale status, om økonomisk støtte og rett til selvstyre og organisasjon reguleres ved særskilt lov.

Det er forbudt å misbruke kirke og religion til politiske formål, og å danne politiske organisasjoner på religiøst grunnlag.

Art. 79. Borgerne har rett til utdanning. Opplæringen skal være sekulær i en demokratisk fremskrittssånd...

Tillatelse til å opprette private skoler kan gis ved særskilt lov, men slike skoler skal stå under statens tilsyn.

Burma. Unionen Burmas forfatning av 24. september 1947.

Kap. II. Fundamentale rettigheter.

Rett til likhet.

Art. 13. Alle borgere er like for loven uten hensyn til fødsel, religion, kjønn eller rase; det skal ikke gjøres vilkårlig forskjell mellom borgere eller klasser av borgere.

Religiøse rettigheter.

Art. 20. Alle har like rett til samvittighetsfrihet og til fritt å bekjenne og dyrke sin religion innen de grenser som følger av hensyn til orden, sømmelighet og helse, og de øvrige bestemmelser i dette kapitel.

Anmerkning 1. Den frihet som er nevnt ovenfor, omfatter ikke økonomisk, finansiell eller annen sekulær virksomhet som måtte være forbundet med religionsdyrkelse.

Anmerkning 2. Den frihet som her er garantert, skal ikke være til hinder for at staten gir lover til fremme av reformer og sosial velferd.

Art. 21. 1) Staten anerkjenner Buddhismens særstilling som den tro det store flertall av unionens borgere bekjenner.

2) Staten anerkjenner også Islam, kristendommen, hinduismen og animismen som religioner som eksisterte i unionen da denne statsforfatning trådte i kraft.

3) Staten skal ikke frata noen rettsevne eller diskriminere på grunnlag av religiøs tro eller mening.

4) Misbruk av religion for politiske formål er forbudt; enhver handling som har til formål, eller som med sannsynlighet kan fremkalle hat, fiendtlighet eller uoverensstemmelse mellom rasemessige eller religiøse samfunn eller sekter, strider mot denne forfatning og kan straffes etter lov.

Rett til kultur og undervisning.

Art. 22. Ingen minoritet, religiøs, rasemessig eller språklig, skal være utsatt for diskriminering når det gjelder adgang til statens undervisningsanstalter, og de skal ikke pålegges noen tvungen religionsundervisning.

Canada. Forfatningsbestemmelsene inneholder intet om religionsfrihet, om borgernes rettigheter eller religionssamfunns rettslige stilling.

Ceylon. Forfatning i gitt Buckingham Palace, 15. mai 1946.

Del 3. Lovgivning.

Art. 29. 1) I samsvar med bestemmelsene i denne lov, har Parlamentet myndighet til å gi lover til fremme av fred, orden og styre for øya.

2) Ingen lov må

- a) forby eller hindre den fri utøvelse av noen religion;
  - b) underkaste personer fra noe samfunn eller noen religion innskrenkninger i borgerlige rettigheter eller bånd som ikke gjelder personer fra andre samfunn og religioner;
  - c) gi personer fra noe samfunn eller noen religion privilegier eller fordeler som ikke gjelder personer fra andre samfunn eller religioner;
  - d) endre noen religiøs sammenslutnings forfatning uten samtykke av dens styre: i tilfelle hvor en religiøs sammenslutning er organisert som juridisk person etter lov skal ingen slik endring gjøres uten etter anmodning av samfunnets styre.
- 3) En lov skal være ugyldig så langt den står i motstrid med avsnitt 2).

Chile. Republikken Chiles politiske forfatning av 18. september 1925.

Kap. 3. Konstitusjonelle garantier.

Art. 10. Grunnloven sikrer alle republikkens innbyggere:

2. Trosfrihet, samvittighetsfrihet og fri utøvelse av alle religioner som ikke er i strid med offentlig orden, god sedvane og moral. Trossamfunn har rett til å føre opp og opprettholde gudshus med tilknyttet eiendom når de overholder de bestemmelser som er gitt ved lov eller vedtekt om sikkerhet og hygiene.

Kirkene, konfesjonene og de religiøse institusjoner av enhver konfesjon skal ha de rettigheter m. h. t. eiendom som de någjeldende lover gir dem; deres eierrådighet over eiendom de erverver i fremtiden, vil være underkastet vanlig lov med de garantier forfatningen gir.

Kirker med tilhørende eiendom beregnet på å tjene et trossamfunn skal være fritatt for skatt.

China. Folkerepublikken Chinas forfatning av 20. september 1954.

Kap. 3. Borgernes grunnleggende rettigheter og plikter.

Art. 87. Borgerne i folkerepublikken China har talefrihet, trykkefrihet, møtefrihet, for-

eningsfrihet, prosesjonsfrihet og demonstrasjonsfrihet. Staten garanterer disse friheter ved å skaffe de nødvendige materielle muligheter.

Art. 88. Borgere i folkerepublikken China har religiøs trosfrihet.

China. (Formosa) Republikken Chinas forfatning av 25. desember 1947.

Kap. 2. Folkets rettigheter og plikter.

Art. 7. Alle borgere i republikken China skal være like for loven uten hensyn til kjønn, religion, rase, klasse eller parti.

Art. 13. Folket skal ha religiøs trosfrihet.

Colombia. Republikken Colombias politiske forfatning av 16. februar 1945.

Kap. IV. Religion og forholdet mellom kirke og stat.

Art. 53. Staten garanterer samvittighetsfrihet.

Ingen skal forulempes på grunn av sin religiøse oppfatning eller tvinges til å bekjenne noen tro eller iaktta noen former i strid med sin samvittighet.

Frihet til enhver kult som ikke strider mot kristen moral eller mot lov, garanteres. Handlinger i strid med kristen moral eller samfunnets fred som ledd i gudsdyrkelse eller under påskudd av gudsdyrkelse er undergitt de vanlige lover.

Med forbehold om godkjenning av kongressen kan regjeringen slutte overenskomster med Pavestolen for på grunnlag av gjensidig hensyn og respekt å ordne forholdene mellom staten og den katolske kirke.

Art. 54. Geistlig stilling kan ikke forenes med politisk verv. Dog kan katolske prester nyttes i saker som gjelder offentlig undervisning eller barmhjertighet.

Costa Rica. Republikken Costas forfatning av 8. november 1949.

Kap. VI. Religion.

Art. 76. Den apostolisk romersk katolske religion er statens religion. Staten bidrar til dens opprettholdelse, men hindrer ikke den fri utøvelse av annen gudsdyrkelse innen republikken som ikke strider mot almen moral og god sed.

Kap. VII. Undervisning og kultur.

Art. 79. Frihet til å undervise er garantert. Dog skal alle private skoler stå under tilsyn av staten.

Art. 80. Staten skal stimulere privat initiativ i undervisningssaker på den måte som bestemmes ved lov.

(Art. 131, 142, 159, bestemmer at president visepresident, statsråder og dommere må være legmenn d. v. s. ikke geistlige.)

Cuba. Republikken Cubas forfatning av 5. juli 1940.

Kap. 4. Fundamentale rettigheter.

Art. 35. Enhver trosbekjennelse og enhver kult er fri, uten annen begrensning enn den som følger av kristen moral og samfunnets orden.

Kirken skal være skilt fra staten, som ikke kan støtte noen kult.

Danmark. Grunnlov av 5. juni 1953.

§ 4. Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af Staten.

§ 6. Kongen skal høre til den evangelisk-lutherske kirke.

§ 66. Folkekirken forfatning ordnes ved lov. (Slik lov er ikke vedtatt).

§ 67. Borgerne har ret til at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde der stemmer med deres overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden.

§ 68. Ingen er pliktig til at yde personlige bidrag til nogen anden gudsdyrkelse end den, som er hans egen.

§ 69. De fra folkekirken avvigende trossamfunns forhold ordnes nærmere ved lov. (Slik lov er ikke gitt).

§ 70. Ingen kan på grund af sin trosbekjennelse eller afstamning berøves adgang til den fulde nydelse af borgerlige og politiske rettigheder eller undrage sig opfyldelsen af nogen alminnelig borgerplikt.

§ 71. I. Den personlige frihed er ukrænkelig. Ingen dansk borger kan på grund af sin politiske eller religiøse overbevisning eller sin afstamning underkastes nogen form for frihedsberøvelse.

§ 76. Alle børn i den undervisningspliktige alder har rett til friundervisning i folkeskolen. Forældre eller værger, der selv sørger for at barnene får en undervisning der kan stå mål med hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen, er ikke pliktige til lade barnene undervise i folkeskolen.

De forente stater. Grunnlov av 17. september 1787.

Art. VI. 3. ledd. De foran nevnte senatorer og representanter, og medlemmer av de forskjellige staters lovgivende myndigheter, og alle tjenestemenn i forvaltning og rettspleie, både i De forente stater og enkeltstatene, skal være forpliktet ved ed eller forsikring til å

støtte denne forfatning; men det skal aldri stilles noe religiøst krav som vilkår for å oppnå noe embete eller noe offentlig tillitsverv i De forente stater.

Tilegg av 15. desember 1791.

Art. I. Kongressen skal ikke vedta noen lov som etablerer noen religion (som offentlig) eller som hindrer fri utøvelse av noen religion; eller som begrenser talefriheten, trykkefriheten, eller folks rett til å forsamles fredelig, eller til å henvende seg til regjeringen med besværinger.

Domingo-republikken. Forfatning av 10. januar 1947.

Kap. II. Individuelle rettigheter.

Art. 6 Som iboende den menneskelige personlighet er hellige:

3. Samvittighetsfrihet og frihet til gudsdyrkelse, uten annen begrensning enn hensynet til offentlig orden og gode seder.

Kap. XV. Almannelige bestemmelser.

Art. 93. Forholdet mellom kirke og stat skal fortsette som nå, da flertallet av dominikanere bekjenner seg til den romersk-katolsk-apostoliske religion.

Ecuador. Republikken Ecuadors forfatning av 31. desember 1946.

Art. 168. Samvittighetsfrihet i alle former og ytringer garanteres så langt de ikke strider mot moralens krav og den offentlige orden. Lovgivningen skal ikke diskriminere av religiøse, rasemessige eller ideologiske grunner.

Egypt. Prinsipper for interimforfatning av 10. februar 1953.

Art. 4. Trosfriheten er absolutt. Staten garanterer fri utøvelse av religiøse riter slik som det har vært sedvanlig, forutsatt at de ikke krenker offentlig orden og moral.

El Salvador. Forfatning av 8. september 1950.

Kap. X. Individuelle rettigheter.

Art. 150. Alle er like for loven. Forskjell i nasjonalitet, rase, kjønn og religion skal ikke gi grunnlag for noen innskrenkning i borgerlige rettigheter.

Art. 157. Fri utøvelse av alle religioner garanteres, uten annen begrensning enn den som fordres av hensyn til orden og sømmelighet. Ingen religiøs akt skal tjene som bevis for en persons borgerlige status.

Hverken prester eller legmenn må drive noen form for politisk propaganda basert på

religiøse motiver, eller støttet til folkets religiøse tro. Likedan er det forbudt å kritisere statens lover, regjeringen eller offentlige tjenestemenn i prekener eller under gudstjenester i gudshus.

Etiopia. Revidert grunnlov av 4. november 1955.

Kap. III. Folkets rettigheter og plikter.

Art 40. Der skal ikke skje noen innblanding i innbyggernes lovlige utøvelse av noen religions eller tros riter, forutsatt at slike riter ikke blir brukt til politiske formål eller skader den offentlige orden eller moralen.

Kap. VIII. Almannelige bestemmelser.

Art. 126. Den etiopiske ortodokse kirke, grunnet i det fjerde århundre på Sankt Markus's lære, er den offisielle kirke i keiserriket, og støttes av staten. Keiseren skal alltid bekjenne seg til den etiopiske ortodokse kirke. Keiserens navn skal nevnes i alle gudstjenester.

Art. 127. Den offisielle kirkes organisasjon og sekulære administrasjon skal bestemmes ved lov. Erkebispene og bispene skal velges av det kirkelige valgkollegium som består av representanter for den etiopiske ortodokse kirkes geistlighet og legfolk. Deres åndelige innvielse skal skje i samsvar med kanonisk lov, idet keiseren skal godkjenne deres valg og utnevning. Keiseren har rett til å utferdige resolusjoner, edikter og offentlige vedtekter for kirken, unntatt slike som gjelder klosterliv og annen åndelig administrasjon.

Art. 128. Ingen skal nytte religiøse virksomheter eller organisasjoner til kommersielle formål uten hvor det er bestemt ved lov.

Filippinene. Forfatning av 8. februar 1935.

Art. III. sec. 7. Det må ikke gis noen lov som tar sikte på å etablere noen religion (som offisiell), eller som forbyr fri utøvelse av noen religion. Uten diskriminering eller favorisering skal alltid religiøs bekjennelse og gudsdyrkelse være fri. Utøvelse av borgerlige og politiske rettigheter skal ikke være knyttet til noe religiøst vilkår.

Finland. Regjeringsform av 17. juli 1919.

II. Finska medborgares allmänna rättigheter och rättsskydd.

§ 8. Finsk medborgare äger rättighet till offentlig och enskild religionsutövning, så vitt lag eller god sed därigenom ej kränkes, ävensom, enligt vad därom särskilt stadgat, frihet att utträda ur det religionssamfund han tillhör samt frihet att ansluta sig till annat religionssamfund.

§ 9. Finsk medborgares rättigheter och skyldigheter äro icke beroende däraf, vilket religionssamfund han tillhör eller huruvida han tillhör något sådant samfund. Beträffande offentliga tjänster och ämbeten äro likväl gällande de om dem i lag stadgade inskränkingar, intill dess i lag annorlunda stadgas.

IX. Religionssamfunden.

§ 83. Om den evangelisk-lutherska kyrkans organisation och förvaltning stadgas i kyrkolagen.

Angående andra bestående religionssamfund gälla vad om dem är eller varder stadgat.

Nya religionssamfund må grundas med iakttagande av ved därom i lag stadgas.

§ 87. Præsidenten utnämner:

2) ärkebiskop och biskoparna samt kanslern för universitetet.

§ 90. Angående ordningen för besättande av tjänster vid universitet och tekniska högskolan, tjänster inom den evangelisk-lutherska och grekisk-katolska kyrkan, borgmästare — och rådmanstjänster i städerna samt tjänster i Finlands Bank gälla särskilda stadganden.

Riksdagsordning av 13. januar 1928.

§ 61. Ej må annan än den, som tillhör evangelisk-lutherska trosbekännelsen, deltaga i handläggningen av förslag rörande kyrkolag för evangelisk-lutherska kyrkan eller de evangelisk-lutherska församlingarnas kyrkliga förhållanden i övrigt.

Frankrike. Konstitusjon for den franske republikk av 4. oktober 1958.

Fortalen. Det franske folk erklærer høytidelig sin tilslutning til menneskerettighetene og til prinsippene for den nasjonale suverenitet, slik disse er blitt fastlagt i Erklæringen av 1789, bekreftet og utfylt i fortalen til Forfatningen av 1946.

Art. 2. Frankrike er en udelelig, sekulær, demokratisk og sosial republikk. Den sikrer alle borgeres likhet for loven, uten hensyn til avstamning, rase eller religion. Den respekterer alle former for tro.

Erklæring om menneskerettighetene av 26. august 1789. Art. 10. Ingen skal være gjenstand for forfølgelse på grunn av sine meninger, heller ikke sine religiøse, såfremt hans bekjennelse av dem ikke forstyrrer den offentlige orden fastsatt ved lov.

Konstitusjon av 28. september 1946, Fortalen. da de frie nasjoner har vunnet sin seier over de styrer som forsøkte å slavebinde og fornedre mennesket, proklamerer det franske folk atter at ethvert menneske, uten hensyn

til rase, religion eller tro, har uavhengelige og hellige rettigheter. Det bekrefter høytidelig menneskets og borgernes rettigheter og friheter, fastslått i Rettighetserklæringen av 1789, og de fundamentale prinsipper anerkjent i Republikkens lover.

Det proklamerer videre som de mest vitale i vår tid følgende politiske, økonomiske og sosiale prinsipper:

Enhver har rett og plikt til arbeid. Ingen må lide overlast i sitt arbeid på grunn av sin avstamning, sine meninger eller sin tro. Nasjonen garanterer lik adgang for alle, barn og voksne, til utdanning, yrkesopplæring og danning. Opprettelse av frie sekulære og offentlige skoler på alle trinn er en oppgave for staten.

Guatemala. Republikken Guatemalas konstitusjon av 10. august 1954.

Kap. III. Garantier av individuelle rettigheter.

Art. 15. e.) Utøvelse av alle religioner er fri.

Haiti. Republikken Haitis forfatning av 25. november 1950.

Annet avsnitt. Kap. 1. Rettigheter.

Art. 20. Alle religioner og trosbekjennelser som er anerkjent i Haiti, er frie.

Enhver har rett til å dyrke sin religion og bekjenne sin tro når han ikke forstyrrer den offentlige orden.

Den katolske religion som flertallet av haitiere bekjenner seg til, inntar en særstilling i kraft av Konkordatet.

Hellas. Forfatning av 1. januar 1952.

I den hellige, konsubstansielle, udelelige Treenighets navn beslutter Hellenernes parlament:

om Religion

Art. 1. Den offisielle religion i Hellas er den Østlige Ortodokse Kristi kirkes tro; enhver annen kjent religion er tillatt og kan utøve sin gudsdyrkelse uten hindring og under lovens beskyttelse; proselyttmakeri og innblanding i den offisielle religion er forbudt.

Art. 2. Den ortodokse kirke i Hellas, som anerkjenner vår Herre Jesus Kristus som overhode, er i sin lære uløselig knyttet til Kristi store kirke i Konstantinopel og enhver annen Kristi kirke med den samme lære, idet den liksom disse nøye overholder de hellige apostoliske og synodale forskrifter og hellige tradisjoner; den er selvstendig, utøver sin

suverenitet uavhengig av enhver annen kirke, og styres av en hellig synode av biskoper. Alle anerkjente religioners prester skal være underkastet det samme overtilsyn fra statens side som den offisielle religions prester.

Den Hellige Skrifts tekst skal bevares uforandret; gjengivelse av den i annen språkform uten forhåndsgodkjenning av Den store Kristi kirke i Konstantinopel er absolutt forbudt.

Den religiøse samvittighetsfrihet er ukrenkelig.

Den fri oppfyllelse av religiøse plikter må ikke krenke offentlig orden og gode seder.

Ingen skal på grunn av sin religiøse overbevisning være fritatt for å oppfylle sine plikter overfor staten eller kunne nekte å rette seg etter landets lover.

Om kongen.

Art. 43. . . . .

Før kongen bestiger tronen, skal han avlegge følgende ed i nærvær av statsrådene, den hellige synode, de deputerte som er i hovedstaden og andre høyere myndigheter:

Jeg sverger i den Hellige, konsubstansielle og udelelige Treenighets navn å beskytte grekernes offisielle religion, vokte forfatningen og den greske nasjons lover og bevare og forsvare den nasjonale uavhengighet og den greske stats integritet.

Art. 47. Enhver gresk tronfølger må bekjenne seg til den Østlige ortodokse Kristi kirkes religion.

Art. 64. Før parlamentsmedlemmer tiltrer sitt verv, skal de i offentlig møte i Parlamentet avlegge følgende ed: «Jeg sverger ved den hellige konsubstansielle og udelelige Treenighet å være lojal mot mitt land og dets konstitusjonelle monark, å være lydig mot konstitusjonen og statens lover og samvittighetsfullt utføre mine plikter.» I stedet for påkallelsen: «Jeg sverger ved den hellige konsubstansielle og udelelige Treenighet» skal parlamentsmedlemmer av andre religioner i sin ed bruke sin egen religions formular.

Honduras. Republikken Honduras politiske forfatning av 28. mars 1936.

Avsnitt III. Kap. 3. Frihet.

Art. 57. Kirken er skilt fra staten.

Fri utøvelse av alle religioner som ikke strider mot landets lover garanteres.

Subsidier til kultus og til religiøs undervisning er forbudt.

Art. 58. Personers sivile status skal ikke bygges på noen religiøs akt.

Art. 60. Frihet til å undervise garanteres. Undervisning som støttes av offentlige midler, skal være seklær, og folkeskolen skal

være gratis, obligatorisk og bekostes av kommunene og støttes av staten.

Art. 61. Frihet til å holde møte uten våpen, og til å danne sammenslutninger for ethvert lovlig formål garanteres.

Å danne noen slags klostere sammenslutning er forbudt.

Adgang til landet for personer som tilhører slike organisasjoner, reguleres ved lov.

Art. 65. Dotasjoner og opprettelser av stifelser til fordel for religiøse institusjoner er forbudt.

Kap. 4. Likhet.

Art. 71. Prester for de forskjellige religioner kan ikke ha offentlige stillinger.

Hviterussland. Grunnlov av 19. februar 1937.

Art. 99. For å sikre borgerne samvittighetsfrihet er kirken i Hviterussland skilt fra staten, og skolen fra kirken. Frihet til gudsdyrkelse og frihet til å drive antireligiøs propaganda er anerkjente rettigheter som tilkommer alle borgere.

India. Forfatning av 26. november 1949, endret 1951.

3. del. Fundamentale rettigheter.

Rett til religionsfrihet.

Art. 25. Innenfor de grenser som følger av hensynet til offentlig orden, moral og helse, og av bestemmelser i denne lov, har alle mennesker like rett til samvittighetsfrihet, og til fritt å bekjenne, dyrke og utbre sin religion.

Art. 26. Innenfor de grenser som følger av hensynet til offentlig orden, moral og helse skal ethvert religionssamfunn eller gren av et sådant ha rett til:

- å opprette og drive institusjoner med religiøse eller filantropiske formål
- å styre seg selv i religiøse anliggender,
- å eie og erverve fast gods og løsøre
- å rå over slik eiendom i samsvar med lov.

Art. 27. Ingen skal tvinges til å betale noen skatt bestemt til dekning av utgifter til fremme eller opprettholdelse av en bestemt religion eller konfesjon.

Art. 27. 1) I undervisningsanstalt som drives helt ved offentlige midler, skal det ikke gis religionsundervisning.

2) Avsnitt 1) gjelder ikke undervisningsanstalter som administreres av staten, men er opprettet ved donasjon eller stiftelse som forutsetter at det gis religionsundervisning.

3) Ingen elev ved undervisningsanstalt anerkjent eller støttet av staten plikter å ta del i religionsundervisning som måtte drives

i en slik institusjon, eller å delta i noen form for gudsdyrkelse som drives der eller på tilknyttet område, med mindre han selv — eller hvis han er umyndig hans verge — har samtykket i det.

Rett til kultur og undervisning.

Art. 29. . . . .

2) Ingen borger skal nektes adgang til en undervisningsanstalt som drives av staten eller støttes av statsmidler på grunn av religion, rase, kaste eller språk.

Art. 30. 1) Alle minoriteter, religiøse eller språklige, har rett til å opprette og drive undervisningsanstalter etter eget ønske.

2) Når staten støtter undervisningsanstalter, skal den ikke diskriminere en undervisningsanstalt fordi den drives av en religiøs eller språklig minoritet.

Indonesia. Republikken Indonesias foreløpige forfatning av 15. august 1950.

Kap. 1. Staten Indonesia.

Seksjon V. Fundamentale menneskelige rettigheter og friheter.

Art. 18. Enhver har religions- samvittighets- og tankefrihet.

Seksjon VI. Fundamentale prinsipper.

Art. 41. 1) Myndighetene skal fremme folkets åndelige og fysiske utvikling.

Art. 43. 1) Staten bygger på troen på den guddommelige Allmakt.

2) Staten garanterer enhver innvåners rett til å bekjenne sin religion og dyrke sin gud etter sin religion og tro.

3) Myndighetene skal gi alle anerkjente religiøse konfesjoner og organisasjoner samme beskyttelse. Enhver støtte fra myndighetene til prester og religiøse samfunn og organisasjoner skal gis på basis av likhet.

4) Myndighetene skal påse at alle religiøse samfunn og organisasjoner lyder loven, også uskreven rett.

3) Myndighetene skal dekke folkets behov for offentlig undervisning som skal ha som hovedformål å utdype den nasjonale bevissthet, styrke Indonesias enhet, stimulere og utdype sansen for humanitet, toleranse og gjensidig respekt for enhver religiøs overbevisning, og å sørge for anledning til religionsundervisning innenfor skolens timeplan i samsvar med foreldrenes ønsker.

Irak. Forfatning av 21. mars 1925.

Kap. 1. Folkets rettigheter.

Art. 13. Islam er statens offisielle religion. Frihet til å utøve de riter som følges i Irak av de forskjellige sekter innen denne religion garanteres. Full samvittighetsfrihet og

frihet til utøve de forskjellige former for gudsdyrkelse i samsvar med godtatte sedvaner garanteres alle innvånere av riket, forutsatt at disse former for gudsdyrkelse ikke kommer i strid med opprettholdelsen av fred og orden og offentlig moral.

(Art. 75—79 gir geistlige domstoler innenfor statsreligionen og det jødiske og det kristne religionssamfunn myndighet til å dømme i ekteskaps- og skilsmisssaker og i visse arvesaker.)

Irland. Forfatning av 29. desember 1937.

Fundamentale rettigheter.

Undervisning.

Art. 42. 1) Staten erkjenner at den primære og naturlige oppdrager av barnet er familien, og garanterer å respektere foreldrenes uavhengelige rett og plikt til etter evne å sørge for sine barns religiøse, moralske, intellektuelle fysiske og sosiale oppdragelse.

2) Foreldrene skal fritt kunne sørge denne oppdragelse i sine hjem, i private skoler, eller i skoler anerkjent av eller drevet av staten.

3) Staten skal ikke tvinge foreldre i strid med deres samvittighet og deres lovlige rett å følge sitt eget syn til å sende sine barn til statsskoler, eller noen bestemt art skole bestemt av staten.

Men staten skal som vokter av den almene velferd kreve at barna etter forholdene får

2 Foreldrene skal fritt kunne sørge for intellektuelt og sosialt.

4) Staten skal sørge for fri folkeskole og skal søke å støtte og gi rimelig hjelp til privat og korporativt initiativ på skoleområdet, og når almene interesser krever det, sørge for andre undervisningsmuligheter og anstalter, idet den tar tilbørlig hensyn til foreldrenes rett, særlig når det gjelder religiøs og moralsk oppdragelse.

Religion.

Art. 44. 1. (1) Staten erkjenner at den allmektige Gud tilkommer ære og offentlig dyrkelse. Den skal vise Hans navn ærbødighet, og religionen respekt og ære.

(2) Staten anerkjenner Den hellige, katolsk-apostoliske og romerske kirkes særlige stilling som vokter av den tro det store flertall av innbyggere bekjenner.

(3) Staten anerkjenner også Den irske kirke, Den presbyterianske kirke i Irland, Den metodistiske kirke i Irland, Vennenes religiøse samfunn i Irland, så vel som de jødiske menigheter og andre konfesjoner som eksisterer ved forfatningens ikrafttreden.

Art. 44. 2. (1) Samvittighetsfrihet og fri bekjennelse og utøvelse av religion garanteres

enhver borger, innen rammen av offentlig orden og moral.

(2) Staten garanterer at den ikke vil støtte noen religion økonomisk.

(3) Staten vil ikke begrense noens retts- evne eller diskriminere på grunn av religiøs bekjennelse, tro eller stilling.

(4) Lover som hjemler statsstøtte til skoler, skal ikke gjøre forskjell på skoler som drives av de forskjellige trossamfunn og heller ikke gripe inn i ethvert barns rett til å gå på en skole som får offentlig støtte uten å delta i skolens religionsundervisning.

(5) Ethvert trossamfunn skal ha rett til indre selvstyre, til å eie, erverve og råde over eiendom, fast og rørlig, og til å drive institusjoner med religiøse eller veldedige formål.

(6) Eiendom som tilhører et trossamfunn, eller en undervisningsanstalt, må ikke brukes til andre formål unntatt hvor det er nødvendig av hensyn til almene interesser, og da mot erstatning.

Island. Republikken Islands grunnlov av 17. juni 1944.

Kap. VI.

§ 62. Den evangelisk lutherske kirke skal være Islands statskirke, og staten skal støtte og verne den. Dette kan endres ved lov.

§ 63. Borgerne har rett til å komme sammen for å dyrke Gud i samsvar med sin overbevisning; dog må ikke noe forkynnes eller fremmes som er i strid med gode seder og orden.

§ 6. Ingen skal tape borgerlige rettigheter på grunn av sin religiøse tro, og ingen kan av den grunn nekte å utføre sine borgerplikter.

Ingen plikter mot sin overbevisning å yte støtte til noen annen gudsdyrkelse enn den han selv slutter seg til.

Hvis en person ikke tilhører statskirken eller noe annet anerkjent trossamfunn, skal han betale til Islands universitet eller et fond ved dette tilsvarende beløp som han ellers skulle ha betalt til kirken.

Dette kan endres ved lov.

Israel. De foreløpige bestemmelser om statsforfatninger av 13. juni 1950, 3. desember 1951 og 9. juli 1952 sier intet om religion.

Italia. Den italienske republikks Grunnlov av 22. desember 1947. Fundamentale prinsipper.

Art. 3. Alle borgere har samme sosiale

rang og er like for loven uten hensyn til kjønn, rase, språk, religion, politisk mening eller sosiale og personlige kår.

Art. 7. Staten og Den katolske kirke er hver på sitt felt uavhengig og suveren.

Forholdet mellom dem er regulert ved Lateranpaktene av 1929. Hvis det er gjensidig enighet, kan paktene endres uten forfatningsendring.

Art. 8. Alle religiøse konfesjoner er like frie under loven.

Andre trosbekjennelser utenom den katolske har rett til å organisere seg i samsvar med sine egne vedtekter så langt de ikke strider mot italiensk lov.

I samsvar med lov ordnes deres forhold til staten på grunnlag av overenskomster med deres representanter.

Del. 1. Borgernes rettigheter og plikter.

Art. 19. Alle har rett til fritt å bekjenne sin religiøse tro, individuelt eller kollektivt, til å verve tilhengere, og til privat eller offentlig å holde gudstjeneste, såfremt deres riter ikke strider mot offentlig moral.

Art. 20. En sammenslutnings eller institusjons kirkelige natur, eller dens religiøse eller kulturelle formål, må ikke danne grunnlag for legislativ begrensning i dens rettigheter eller for særbeskatning, verken når det gjelder dens stiftelse, rettsevne eller noen form for dens virksomhet.

Japan. Grunnlov av 3. november 1946.

Kap. 3. Folkets rettigheter og plikter.

Art. 14. Alle borgere er like for loven, og det skal ikke gjøres forskjell i økonomiske, politiske eller sosiale forhold på grunn av rase, trosbekjennelse, kjønn, sosial stilling, eller familie.

Art. 19. Tanke- og samvittighetsfriheten er ukrenkelig.

Art. 20. Religionsfrihet garanteres alle. Ingen religiøs organisasjon skal få privilegier fra staten eller utøve noen politisk myndighet.

Ingen skal tvinges til å ta del i noen religiøs akt, gudstjenestefeiring, seremoni eller praksis.

Staten og dens organer skal avholde seg fra religionsundervisning og enhver annen religiøs virksomhet.

Jordan. Det Hashemitiske kongedømme Jordans grunnlov av 1. januar 1952.

Kap. 1. Regjering og styreform.

Art. 2. Islam skal være statens religion og arabisk det offisielle språk.

Kap. II. Det jordanesiske folks rettigheter og plikter.

Art. 6. Lovgivningen skal ikke gjøre noen forskjell i rettigheter og plikter for jordanere på grunnlag av rase, religion eller språk.

Art. 14. Staten skal sikre fri utøvelse av enhver form for gudsdyrkelse og religiøse riter i samsvar med sedvane i kongedømmet, med de innskrenkninger opprettholdelsen av offentlig orden og moral nødvendiggjør.

Kap. IV. Den utøvende makt.

Art. 28. (E) Ingen skal bestige tronen hvis han ikke er sinnsfrisk, en muslim, og sønn av muslimforeldre i lovlig ekteskap.

(Art. 102—109 foreskriver at geistlige domstoler, både muhammedanske og andre i trossamfunn anerkjent av staten, skal ha domsrett i visse saker.)

Jugoslavia. Folkerepublikken Jugoslavias grunnlov av 30. januar 1946.

Kap. 5. Borgernes rettigheter og plikter.

Art. 21. Alle borgere i den føderale folkerepublikk Jugoslavia er like for loven og nyter de samme rettigheter uavhengig av nasjonalitet, rase og trosbekjennelse...

Art. 23. Alle borgere, uten hensyn til kjønn, nasjonalitet, rase, trosbekjennelse, utdannelsesnivå eller bosted, som er over 18 år kan delta i valg og er valgbare til alle statsorganer...

Art. 25. Samvittighetsfrihet og religionsfrihet garanteres borgerne.

Kirken er skilt fra staten.

Religiøse samfunn, hvis lære ikke er i strid med forfatningen, er frie i sine religiøse saker og til å forrette religiøse seremonier.

Skoler for presteutdannelse er frie, dog under statens alminnelige tilsyn.

Misbruk av kirke og religion til politiske formål og politiske organisasjoner på religiøs basis er forbudt.

Staten kan yte materiell støtte til religiøse samfunn.

Art. 38. ...

Staten eier skolene. Opprettelse av private skoler kan tillates ved lov, og deres virke kontrolleres av staten.

Skolen er skilt fra kirken.

Kambodsja. Kongedømmet Kambodsjas grunnlov av 6. mai 1947.

Kap. 2. Kambodsjernes friheter, rettigheter og plikter.

Art. 8. Samvittighetsfriheten er absolutt. Det er også friheten til gudsdyrkelse som ikke skal tåle annen innskrenkning enn nødvendig for den offentlige orden.

Buddhismen er statsreligion.

(Art. 28 foreskriver at kronrådet, som velger tronfølgeren, skal ha 7 medlemmer, hvorav 2 skal være de religiøse sekters 2 ledere.)

(Art. 48. fastslår at buddhistmunder ikke kan stemme og ikke er valgbare ved parlamentsvalg i samsvar med buddhistisk lære.)

Korea. Republikken Koreas (Sør-Korea) grunnlov av 12. juli 1948.

Kap. 2. Borgernes rettigheter og plikter.

Art. 8. Alle borgere skal være like for loven. Ingen diskriminering, grunnet på kjønn, religion eller sosial stilling, skal forekomme i noe felt av det politiske, økonomiske eller sosiale liv...

Art. 12. Alle borgere skal ha full religions- og samvittighetsfrihet. Det skal ikke være noen statsreligion. Religion skal være uavhengig av politikk.

Laos. Kongedømmet Laos' grunnlov av 11. mai 1947.

Kap. 1. Hovedprinsipper.

Art. 7. Buddhismen er statens religion. Kongsen er dens høye beskytter.

Kap. 2. Kongen.

Art. 8. Kongen er statens overhode. Hans person er hellig og ukrenkelig. Han må være en glødende buddhist.

I grunnlovens fortale heter det bl. a.:

Denne Grunnlov anerkjenner som det laotiske folks fundamentale rettigheter: likhet for loven, rettsbeskyttelse for eksistensmidler, menneskelig frihet innen lovgivningens ramme, særlig personlig frihet, samvittighetsfrihet, tale-, skrive- og trykkefrihet, møte- og foreningsfrihet.

Libanon. Grunnlov av 23. mai 1926.

Kap. 2. Libaneserne, deres rettigheter og plikter.

Art. 9. Samvittighetsfriheten er absolutt. Staten hyller den Aller Høyeste og respekterer enhver tro og garanterer og beskytter den frie religionsutøvelse på vilkår av at den offentlige orden ikke forstyrres. Den garanterer likedan alle trossamfunn anerkjennelse av deres rettsstilling og religiøse interesser.

Art. 10. Undervisning er fri såfremt den ikke er i strid med offentlig orden og god moral eller krenker de forskjellige trosretningers anseelse. Begrenset av de generelle forskrifter Staten gir om offentlig undervisning, skal samfunnene ha ukrenkelig rett til å drive sine skoler.

Liberia. Republikken Liberias grunnlov av 26. juli 1847.

Rettighetserklæring.

Art. 1. 3. Alle mennesker har en naturlig og uavhendelig rett til å dyrke Gud etter sin egen samvittighets bud, uten innblanding eller overgrep fra andre; alle som oppfører seg fredelig og ikke hindrer andre i deres gudsdyrkelse, har krav på lovens beskyttelse i sin religionsutøvelse; ingen kristen sekt skal ha privilegier eller forretter fremfor noen annen sekt; alle skal tolereres på like linje; det skal ikke stilles noen religiøse krav som vilkår for noen offentlig stilling, eller for utøvelse av noen borgerlig rett.

Libya. Grunnlov av 7. oktober 1951.

Kap. 1. Statsform og styre.

Art. 5. Islam er statens religion.

Kap. 2. Folkets rettigheter.

Art. 11. Libyere er like for loven. De har like borgerlige og politiske rettigheter, samme muligheter, og samme offentlige plikter, uten hensyn til religion, tro, rase, språk, formue, familieband, politisk eller sosialt syn.

Art. 21. Samvittighetsfriheten skal være absolutt. Staten skal respektere alle religioner og konfesjoner og sikre libyere og utlendinger bosatt i landet samvittighetsfrihet og rett til fri religionsøvelse så lenge den ikke krenker offentlig orden eller moralen.

Art. 239. Det skal være frihet til å drive undervisning såfremt ikke offentlig orden forstyrres eller moralen krenkes.

(Art. 46 bestemmer at kongen skal være en muslim, født av muslim foreldre.)

Liechtenstein. Fyrstedømmet Liechtensteins grunnlov av 5. oktober 1921.

Kap. 4. Om landets borgeres alminnelige rettigheter og plikter.

Art. 37. Tros- og samvittighetsfrihet garanteres enhver.

Den romersk-katolske kirke er statskirke og skal som sådan ha full beskyttelse av staten; andre trossamfunn garanteres rett til trosbekjennelse og gudstjeneste innen de grenser moral og offentlig orden setter.

Art. 38. Trossamfunn og religiøse foreninger og selskapers eiendom og rett til institusjoner, stiftelser og annen eiendom bestemt til gudstjeneste, undervisning eller veldedige formål garanteres.

Art. 39. Borgerlige og politiske rettigheter er uavhengige av trosbekjennelse; heller ikke er borgerplikter begrenset av det.

Luxemburg. Storhertugdømmet Luxemburgs grunnlov av 17. oktober 1868.

Kap. 2. Luxemburgerne og deres rettigheter.

Art. 19. Religionsfrihet, frihet til offentlig gudstjeneste og til å gjøre kjent sine religiøse meninger garanteres, dog slik at forgåelser ved bruk av disse friheter kan straffes.

Art. 21. Borgerlig vigsel må alltid gå forut for den kirkelige velsignelse av ekteskap.

Art. 22. Statens intervensjon i utnevning og innsettelse av religionssamfunns overhoder, utnevnelses- og avskjedigelsesmåte for andre kultustjenestemenn, begge kategoriers rett til å korrespondere med sine overordnede og publisere sine forhandlinger, likesom forholdet mellom kirke og stat i det hele, skal reguleres ved overenskomster som må ratifiseres av Parlamentet for de disposisjoners vedkommende som krever dettes medvirkning.

Art. 25. Luxemburgere har rett til å forsamles fredelig og uten våpen uten forutgående tillatelse i samsvar med de lover som regulerer utøvelsen av denne rett. Denne adgang gjelder dog ikke politiske, religiøse eller andre møter i fri luft. Disse forsamlinger er helt underkastet lovens og politiets forskrifter.

Art. 26. Luxemburgere har rett til å stifte foreninger. Disse trenger ikke godkjenning på forhånd. Opprettelse av religiøse korporasjoner må dog godkjennes ved lov.

Mexico. Politisk forfatning for de forente stater av Mexico av 31. januar 1917.

Kap. 1. Individuelle garantier.

Art. 3. ...

(1) Idet religiøs trosfrihet garanteres ved artikkel 24, skal den offentlige undervisning holdes fullstendig atskilt fra enhver religiøs lære, og på grunnlag av det vitenskapelige fremskritt kjempe mot uvitenheten og dens virkninger, slaveri, fanatisme og fordommer. Den skal bidra til bedre forhold mellom mennesker ... også ved den vekt den legger på brorskapsidealet og alle menneskers like rettigheter, uten noen forrett for noen rase, sekt, gruppe, kjønn eller person.

(IV) Religiøse korporasjoner, prester og selskaper som utelukkende eller overveiende driver undervisning, og foreninger og selskaper som driver propaganda for en religiøs tro, skal ikke delta i offentlige institusjoner som gir elementær, videregående og høyere undervisning, eller undervisning for industri- og jordbruksarbeidere.

Art. 24. Enhver kan fritt velge den religion han vil tilhøre, og utføre alle seremonier,

andaktsøvelser og skikker knyttet til de forskjellige religioner, hjemme eller i gudshus, forutsatt de ikke representerer straffbare lovovertrædelser.

Enhver offentlig gudsdyrkelse må holdes innenfor gudshus, som alltid står under offentlig tilsyn.

(Art. 27 bestefmer bl. a. at kirkesamfunn ikke kan erverve eller besitte fast eiendom, og at deres kirkebygninger, bispe- og presteboliger, presteseminarer, skoler og klosterbygninger fra Grunnlovens ikrafttreden er statseiendom; staten kan bestemme om slik eiendom fortsatt skal kunne brukes til religiøse formål. Institusjoner for filantropi, forskning eller gjensidig støtte må under ingen omstendighet stå under ledelse eller tilsyn av religiøse ordener eller institusjoner eller av prest i noe trossamfunn, eller av forhennevende prester.)

Kap. VII. Alminnelige bestemmelser.

Art. 130. De føderale myndigheter kan i saker angående gudsdyrkelse og ytre kirkelige former foreta slik intervensjon som lovgivningen hjemler. ...

Kongressen kan ikke vedta noen lov som etablerer (som offisiell) eller forbyr noen religion.

Loven anerkjenner ikke religiøse institusjoner eller kirker som juridiske personer.

Enkeltstatenes lovgivende myndighet har alene rett til å bestemme de maksimale antall prester for trosbekjennelser etter distriktenes behov.

Bare en innfødt meksikaner kan være prest for et trossamfunn i Mexico.

Prester må ikke i offentlige eller private møter, under gudstjeneste eller religiøs propaganda kritisere landets grunnleggende lover, myndighetene i alminnelighet eller regjeringen i særdeleshet, de skal ikke ha stemmerett, ikke være valgbare og ikke ha rett til å samles for politiske formål.

(— Artikkelen som er meget lang, bestemmer bl. a. at det må tillatelse fra staten til for å bygge gudshus, at det ikke skal ytes offentlig støtte til geistlig utdanning, at eksamener i presteseminarer ikke skal tillegges noen gyldighet i det offentlige undervisningsvesen, at kristelige blad ikke må kommentere politikk, at politiske organisasjoner ikke må ha noe med religion å gjøre, at prester ikke ved arv kan erverve eiendom som har vært brukt til religiøse eller veldedige formål, og ikke arve annet enn slektninger m. v.)

Monaco. Grunnlov av 5. januar 1911.

Art. 10. Religionsfrihet og frihet til offentlig gudsdyrkelse og til å ytre meninger om

alle saker garanteres, dog slik at overtredelser ved utøvelse av disse friheter kan straffes.

Mongolia. Den mongolske folkerepublikks grunnlov av 30. juni 1940.

Kap. X. Borgernes fundamentale rettigheter og plikter.

Art. 81. I den mongolske folkerepublikk er religion atskilt fra stat og skole. Borgere i den mongolske folkerepublikk har religionsfrihet og frihet til antireligiøs propaganda.

Nederland. Grunnlov av 24. august 1815 og 22. januar 1947.

Kap. 8. Om religion.

Art. 174. Enhver kan åpent bekjenne sine religiøse meninger med full frihet, dog slik at samfunnet og borgerne beskyttes mot krenkelse av straffelovene.

Art. 175. Alle trossamfunn i riket skal ha samme rettsbeskyttelse.

Art. 176. Bekjennere av de forskjellige religioner skal ha samme sivile og borgerlige rettigheter, og ha samme krav på ombud, embete og arbeid.

Art. 177. Alle offentlige gudstjenester i bygninger og lukkede steder skal være tillatt når de ikke forstyrrer offentlig ro og orden.

Offentlige gudstjenester utenfor bygning og lukket sted skal med samme forbehold være tillatt der de nå er tillatt holdt etter lov og vedtekter.

Art. 178. Lønn, pensjon og andre inntekter av enhver art som nå tilfaller de forskjellige trossamfunn eller deres prester, skal være tilsikret disse samfunn.

De prester som hittil ikke har fått noen lønn eller utilstrekkelig lønn av statskassen, kan bevilges lønn eller få sin lønn forhøyet.

Art. 179. Kongen skal påse at alle religionsamfunn adlyder landets lover.

Art. 180. Regjeringens mellomkomst er ikke nødvendig ved forbindelse mellom de forskjellige trossamfunns ledelse, eller ved kunngjøring av kirkelige vedtekter, men disse er underlagt ansvar etter loven.

Kap. 12. Om undervisning og fattigfor-sorg.

Art. 200. ...

Det skal være fri adgang til å undervise, under tilsyn fra regjeringen; når det gjelder folkeskole- og høyere almenkskoleundervisning, skal også lærernes kvalifikasjoner og moral kontrolleres i samsvar med lov.

Offentlig undervisning skal ordnes ved lov, idet det tas tilbørlig hensyn til enhvers religiøse syn.

Nepal. Midlertidig regjeringslov av 10. april 1951.

Kap. 2. Ledende prinsipper for statens politikk.

Art. 14. (1) Staten skal ikke diskriminere noen borger på grunn av religion, rase, kaste, kjønn eller fødested.

Art. 15. 3. Det kan ved lov bestemmes at en innehaver stilling i et religionssamfunns eller trossamfunns tjeneste eller dets ledelse skal bekjenne seg til en bestemt religion eller tilhøre et bestemt religionssamfunn.

New Zealand. I likhet med andre land i Det Britiske Samveldet har landet i sine få forfatningsbestemmelser ingen forskrifter om religion eller borgernes rettigheter. På dette område gjelder engelsk lov og sedvanerett.

Nicaragua. Grunnlov av 1. november 1950.

Kap. 1. Staten.

Art. 8. Staten har ingen offisiell religion.

Kap. 4. Rettigheter og garantier.

Art. 84. Kirkebygninger med tilbehør som utelukkende nyttes til religiøst formål, er fritatt for skatt.

Staten kan ikke la kirker og religiøse gjenstander nyttes til annen bruk.

Kirker, trossamfunn og religiøse institusjoner av enhver konfesjon som danner juridiske personer, skal ha samme rett som individer til sin eiendom.

Art. 110. Samvittighetsfrihet, frihet til å bekjenne enhver tro, og til å følge enhver tro som ikke strider mot moral, god sedvane eller offentlig orden garanteres. Unntak gjøres for religiøse handlinger som er farlige for menneskets fysiske integritet eller liv. Handlinger i strid med offentlig orden og med moralen utført i forbindelse med eller under påberopelse av religionsutøvelse, er straffbare etter lov.

Det er forbudt å gi noen lov som særskilt beskytter eller hindrer bestemte trosretninger.

Art. 111. Ingen skal tvinges til å oppgi offentlig sin religiøse tro, unntatt for statistiske formål etter lov.

Art. 112. Offentlige kirkegårder er sekulære. Prester av enhver tro kan forrette sine riter der.

(Art. 151, 154 og 183 bestemmer bl. a. at parlamentsmedlemmer og president må være legmenn.)

Pakistan. Grunnlov av 1. mars 1962.

(I en fortale uttales — i den gode og barmhjertige Allahs navn — Ham som herredømmet over hele universet tilkommer — at

Pakistan skal være en demokratisk stat basert på islamske prinsipper om sosial rettferd.)

II. Del. Prinsipper for lovgivning og politikk.

§ 1. Islam. Ingen lov må være i strid med Islam.

§ 7. Religionsfrihet.

Ingen lov må

- a) hindre medlemmer av et trossamfunn eller en konfesjon fra å bekjenne, utøve eller propagandere eller sørge for undervisning i sin religion eller fra å drive institusjoner til fremme av eller i samband med sin religion;
- b) kreve at noen skal motta religionsundervisning, eller delta i en religiøs seremoni eller gudsdyrkelse for noen annen religion enn sin egen;
- c) pålegge noen en skatt som skal nyttes til fordel for en annen religion enn hans egen;
- d) gjøre forskjell mellom religiøse institusjoner ved fritak eller innrømmelse m.h.t. noen slags skatt;
- e) tillate at offentlige midler nyttes til fordel for noe særskilt trossamfunn eller en bestemt konfesjon medmindre det gjelder midler som er brakt til veie for dette formål.

Politiske prinsipper.

§ 1. Islamsk livsførsel.

1. Muslimer i Pakistan skal settes i stand til individuelt og kollektivt å føre sitt liv i samsvar med de fundamentale prinsipper og grunnleggende begreper i Islam, og skal skaffes muligheter til å forstå meningen i et liv i samsvar med disse prinsipper og begreper.

2. Undervisning i den hellige Koran og islamsk lære skal være tvungen for muslimer i Pakistan.

3. Enhet og overholdelse av islamske moralstandarder skal fremmes mellom Pakistans muslimer.

4. Den riktige organisasjon av zakat (almsisser), wakfs (riter) og moskeer skal sikres.

§ 2. Nasjonal solidaritet.

Fordommer blant borgerne knyttet til menighet, stamme, sekt og provins skal motarbeides.

§ 3. Rettferd mot minoriteter.

Minoritetenes legitime rettigheter og interesser skal beskyttes, og medlemmene av minoriteter skal ha rimelig adgang til offentlig tjeneste i Pakistan.

§ 14. Adgang til offentlig tjeneste i Pakistan skal ikke nektes p.g.a. rase m. v.

1. Ingen borger skal nektes adgang til offentlig tjeneste i Pakistan på grunn av rase, religion, kaste, kjønn, bosted eller fødsel.

III. Del. Sentralmyndighetene.

Kap. 1. Presidenten.

§ 9. Det skal være en president av Pakistan som skal velges i samsvar med denne grunnlov og lov.

§ 10. Ingen kan velges til president medmindre —

a) han er muslim; (tilsvarende krav gjelder ikke statsråd, dommer eller medlem av nasjonalforsamlingen.)

X. Del. Islamske institusjoner.

Kap. 1. Rådgivende utvalg for islamsk ideologi.

§ 199. Det skal være et rådgivende utvalg for islamsk ideologi.

(§ 200, 201, 202. Medlemmer oppnevnes av presidenten for 3 år. Det skal være ikke under 5 og ikke over 12 medlemmer.)

§ 204. (1) Utvalgets oppgaver skal være:

- a) å gi sentralregjeringen og provinsregjeringene råd om tiltak til å hjelpe og støtte muslimer i Pakistan til å føre sitt liv i samsvar med Islams prinsipper og syn
- b) gi nasjonalforsamlingen, provinsforsamlingene, presidenten og guvernørene råd m.h.t. spørsmål om hvorvidt en foreslått lov overser eller krenker, eller på annen måte ikke samsvarer med prinsippene for lovgivning.

Kap. 2. Islamsk forskningsinstitutt.

§ 207. (1) Det skal være en organisasjon ved navn Islamsk forskningsinstitutt, som skal opprettes av presidenten.

(2) Instituttet oppgave skal være å foreta islamsk forskning og undervisning i Islam for å bidra til å gjenskape et muslim samfunn på sann islamsk grunn.

Panama. Grunnlov av 1. mars 1946.

Kap. 3. Individuelle og sosiale rettigheter og plikter.

Art. 35. Bekjennelse av alle religioner og enhver form for gudstjeneste er fri, uten annen begrensning enn den som følger av respekt for kristen moral og offentlig orden.

Art. 36. Det er anerkjent at flertallet av panamaere bekjenner seg til den katolske religion. Den vil bli lært i de offentlige skoler, men undervisning i den og deltaking i gudstjeneste skal ikke være obligatorisk for elevene hvis deres foreldre eller verge ikke ønsker det. Det bestemmes ved lov hvilken støtte som skal ytes denne religion til misjon hos de innfødte stammer og til liknende formål.

Art. 37. Religiøse samfunn har rettsevne og kan innen lovens grenser råde over eien-

dom på samme måte som andre juridiske personer.

(Art. 141 foreskriver den ed som republikkens president skal avlegge i nasjonalforsamlingen, men tilføyer: «En person som ikke bekjenner noen religiøs tro, kan utelate påkallelsen av Gud i sin ed.»)

Paraguay. Grunnlov av 10. juli 1940.

Alminnelige prinsipper.

Art. 3. Den romersk-katolske apostoliske religion er statens religion, men annen kultus er tillatt når den ikke strider mot moral og offentlig orden. Den paraguayanske kirkes overhode og biskoper må være innfødte borgere.

Rettigheter, plikter og garantier.

Art. 19. Alle borgere i republikken nyter følgende rettigheter i samsvar med lov: rett til å velge yrke, til å arbeide og drive handel og industri av enhver lovlig art med de begrensninger som av hensyn til offentlige økonomiske og sosiale interesser pålegges ved lov; til å fremsette andragender overfor myndighetene, til fredelige sammenkomster, til å offentliggjøre sine meninger i pressen uten forhåndssensur når det gjelder ting av almen interesse, til å rå over sin eiendom, til å danne sammenslutninger for lovlige formål, til fritt å bekjenne sin religion, til å lære og undervise.

Den utøvende myndighet.

Art. 46. Republikkens president må være en innfødt borger, 40 år, bekjenne den romersk-katolske apostoliske religion og holde de moralske og intellektuelle mål som gjør ham verdig til embetet.

Art. 51 (8) Republikkens president utøver republikkens patronatsrett, idet han presenterer erkebiskoper og biskoper etter en forslagsliste på tre navn oppstilt av statsrådet i samråd med nasjonalkirkens senat eller hele presteskaper samlet til synode; han tillater eller nekter publikasjon av konsildekreter og pavens buller, apostoliske skriv og reskripter, etter samråd med statsrådet og nasjonalforsamlingen.

(Art. 62 bestemmer at erkebiskopen av Paraguay, rektor ved universitetet m. fl. er medlemmer av statsrådet.)

Persia. Grunnlov av 8. oktober 1907.

Hovedprinsipper.

Art. 1. Den offisielle religion i Persia er Islam, og den sanne tro er Ja'fariya (som anerkjenner 12 imamer). Herskeren i Persia må bekjenne og utbre denne religion.

(Art. 2 bestemmer at lovene aldri må stride mot Islam og de forskrifter profeten har gitt. En komité på 5 autoritative lærere i religion skal undersøke enhver lov, og forkaste dem som er i strid med Islam. Komitéens avgjørelser er endelige.)

Det persiske folks rettigheter.

Art. 20. Alle publikasjoner er fri, unntatt kjetterske skrifter skadelige for Islam.

Art. 21. Foreninger og sammenslutninger som ikke fremkaller religiøs eller politisk strid er tillatt i riket; men medlemmene må være uvepnete og må lyde lovene.

Art. 58. Ingen kan være statsråd med mindre han er muselmann, og persisk født og persisk borger.

Peru. Grunnlov av 9. april 1933.

Kap. 2. Individuelle garantier.

Art. 59. Samvittighets- og trosfriheten er ukrenkelig.

Ingen skal forfølges på grunn av sine meninger.

Kap. 4. Borgerskap og stemmerett.

Art. 85. Utøvelse av borgerlige rettigheter suspenderes:

1. Ved fysisk eller mental udyktighet.
2. Ved kallelse til klosterliv.
3. Ved soning av frihetsstraff.

Kap. 5. Den lovgivende myndighet.

Art. 100. Medlemmer av geistligheten er ikke valgbare til deputerede eller senatorer.

Kap. 7. Den utøvende myndighet.

Art. 137. Følgende kan ikke velges til president eller visepresident:...

5) Medlemmer av geistligheten.

Art. 154. Presidenten har myndighet til: (20) Med statsrådets tilslutning slutte internasjonale traktater, konkordater og overenskomster og fremsette dem for kongressen til ratifikasjon, (21) utøve statens patronatsrett over kirken i samsvar med lov og sedvane; (23) fremsette for kongressen lister over tre navn ved valg av erkebiskop og biskoper; (24) foreslå for Den Hellige Stol kandidatens navn ved tilsettelse av erkebiskop og biskoper og anerkjenne utnevnellesbuller; (25) å utnevne prelater og kanniker ved katedralene, sogneprester og andre innehavere av geistlige prebender i samsvar med lov og sedvane.

(Det går fram av art. 160 at geistlige ikke kan være statsråder.)

Kap. 14. Religion.

Art. 232. Idet den anerkjenner den nasjonale majoritets følelser, beskytter staten den katolske apostoliske og romerske religion. Andre religioner har frihet til sin gudsdyrkelse.

Art. 233. Staten utøver sin nasjonale patronatsrett i samsvar med gjeldende lover og sedvaner.

Art. 234. Forholdene mellom staten og Den katolske kirke skal ordnes ved konkordater sluttet av den utøvende myndighet med godkjenning av kongressen.

Art. 235. Erkebiskop og biskop må være peruvianer av fødsel.

Polen. Grunnlov av 22. juli 1952.

Art. 69. Borgere i den polske folkerepublikk har samme rettigheter på alle områder av det offentlige, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle liv, uavhengig av nasjonalitet, rase og religion. Krenkelse av dette prinsipp ved direkte eller indirekte overdragelse av privilegier eller ved innskrenkning i rettigheter på grunn av nasjonalitet, rase eller religion, er straffbar. Utbredelse av hat eller forakt, fremkalling av strid eller forhånelse av mennesker på grunn av forskjeller i nasjonalitet, rase eller religion, er forbudt.

Kap. 7. Borgernes fundamentale rettigheter og plikter.

Art. 70. 1. Den polske folkerepublikk garanterer borgerne samvittighets- og religionsfrihet. Kirken og andre religiøse samfunn kan fritt utøve sine religiøse funksjoner. Det er forbudt å hindre borgere i å ta del i religiøs virksomhet eller ritus. Det er også forbudt å tvinge noen til å ta del i religiøs virksomhet eller ritus.

2. Kirken er skilt fra staten. Forholdet mellom kirke og stat bestemmes ved lov, sammen med andre religiøse samfunns legale og patrimonielle stilling.

3. Misbruk av samvittighets- og religionsfriheten til formål som er skadelige for den polske folkerepublikks interesser, er straffbar.

Portugal. Politisk Grunnlov av 1. august 1935.

Kap. 2. Borgerne.

Art. 8. Følgende utgjør de portugisiske borgeres rettigheter og individuelle garantier:

3) Ukrenkelig religiøs tros- og handlefrihet, idet ingen skal bli forfulgt, berøvet en rett eller fritatt for noen forpliktelse eller borgerplikt på grunn av sin religiøse oppfatning. Ingen plikter å svare på spørsmål om hvilken religion han tilhører, unntatt når det gjelder lovhjemlede statistiske undersøkelser.

Kap. 9. Undervisning og nasjonal kultur.

Art. 43. 4. Religionsundervisning i private

skoler er ikke underlagt noen myndighet.

Art. 44. Opprettelse av private skoler på linje med statsskolene er fri, men de inspiseres av staten.

Kap. 10. Statens forhold til Den katolske kirke og kultus.

Art. 45. Den katolske religion kan fritt utøves, offentlig og privat, som den portugisiske nasjons religion. Den katolske kirke har stilling som juridisk person, og kan organisere seg selv etter kanonisk rett, og danne selskaper og organisasjoner som også får juridisk personalitet. Staten og Den katolske kirke skal være atskilt, med diplomatisk forbindelse mellom pavestolen og Portugal ved gjensidig representasjon og med konkordater og overenskomster inngått for det område som er underlagt patronatsretten, og når andre saker av felles interesse må reguleres.

Art. 46. Uten at det gjøres noen forandring i konkordatsbestemmelser angående patronatsretten skal staten fastholde separasjon i forhold til den katolske kirke og enhver annen religion eller kultus innen det portugisiske territorium, og opprettholde de diplomatiske forbindelser mellom pavestolen og Portugal med gjensidig representasjon.

Art. 47. Staten må ikke nytte til andre formål noe kapell, hus inventar eller gudstjenestlig objekt som tilhører et religiøst samfunn.

Art. 48. Offentlige kirkegårder skal være sekulære, og prester av enhver religion kan fritt forrette sine riter der.

Romania. Folkerepublikken Romanias grunnlov av 24. september 1952.

Kap. 7. Borgernes fundamentale rettigheter og plikter.

Art. 84. Alle borgere av den rumenske folkerepublikk garanteres samvittighetsfrihet.

Religiøse trosretninger kan fritt organisere seg og virke. Alle borgere av den rumenske folkerepublikk garanteres fri gudsdyrkelse.

Skolen er skilt fra kirken. Ingen konfeksjon, menighet eller sammenslutning kan åpne eller drive undervisningsanstalter for almindennelse, bare skoler for opplæring av kulturelle personale.

Forskrifter om religiøse trosretningers organisasjon og virke gis ved lov.

Saudi-Arabia. Grunnlov for kongedømmet Hejaz, av 29. august 1926.

Art. 5. Kongen er bundet av bestemmelsene i den edle sharia (Islams kanoniske rett).

Art. 6. I kongedømmet Hejaz skal lovene alltid være i samsvar med Guds bok, (Koranen), Profetens Sunna (tradisjonen) — Guds velsignelse med ham — og med profetens ledsagere og de første ærverdige generasjoner (de 4 første kalifer).

(Art. 9 og 10 garanterer at en rekke saker skal avgjøres etter Islams kanoniske rett.

Art. 14—16 omhandler statens kommisjon for pilgrimer og art. 55 og 56 foreskriver at statstjenestemenn og medlemmer av kommunestyre skal være muhammedanere med fulle rettigheter i trossamfunnet.)

Sovjet-samveldet. Grunnlov av 5. desember 1936.

Kap. 10. Borgernes fundamentale rettigheter og plikter.

Art. 124. For å sikre borgerne samvittighetsfrihet er kirken i USSR skilt fra staten, og skolen fra kirken. Frihet til gudsdyrkelse og til antireligiøs propaganda er anerkjent for alle borgere.

Spania. Charter for det spanske folk av 16. juli 1945.

Kap. 1. Det spanske folks rettigheter og plikter.

Art. 6. Bekjennelse og utøvelse av den katolske religion, som er den spanske stats religion, nyter offentlig beskyttelse.

Ingen skal forulempes på grunn av sin religiøse tro eller private religionsutøvelse. Seremonier og manifestasjoner for åpne dører tillates ikke unntatt for den katolske religion.

Storbritannia. Forfatningsbestemmelser og bestemmelser om individets religionsfrihet og religionssamfunns rettigheter er ikke kodifisert i noen samlet konstitusjon, men er å finne i erklæringer og lover gitt fra 1215 (Magna Charta) til vår tid. Av vesentlig betydning for religionsfriheten er Toleranseakten av 1689 som ga dissenter adgang til offentlig religionsutøvelse, og parlamentsvedtak av 1828 og 1829 som opphevet tidligere gjeldende lover som nektet ikke-anglikanere adgang til alle statsembeter og kommunale verv. Act of Settlement av år 1700 foreskriver at monarken skal være medlem av Den engelske kirke, mens unionsakten av 1706 med Skottland sier at monarken skal være protestant og i Skottland skal opprettholde den protestantiske religion og presbyteriansk kirkestyre. Med hjemmel i skreven lov og sedvanerett utnevner Kronen

erkebiskoper og biskoper i Church of England, og i kraft av sedvanerett gir Parlamentet lover som vedrører denne kirke, mens statsmaktene ikke har tilsvarende myndighet overfor Church of Scotland.

Sveits. Føderal forfatning av 29. mai 1874.

Art. 27. ...

Offentlige skoler skal være åpne for medlemmer av enhver religiøs tro uten at deres samvittighet eller tro skal lide på noen måte.

Art. 49. Samvittighets- og trosfriheten er ukrenkelig.

Ingen må tvinges til å bli medlem av et religiøst samfunn, til å underkaste seg religiøs opplæring, utføre religiøse handlinger eller kunne pådra seg noen form for straff for sine religiøse meninger.

Den som har foreldre- eller vergemyndighet, har rett til å bestemme over barns religiøse opplæring til de er 16 år, i samsvar med de foran nevnte prinsipper.

Utøvelse av borgerlige eller politiske rettigheter må ikke begrenses ved kirkelige eller religiøse krav eller vilkår av noen art.

Ingen må oppnå fritak for å oppfylle noen borgerlig forpliktelse på grunn av religiøst syn.

Ingen skal tvinges til å betale skatt til dekning av rent kirkelige utgifter for et religiøst samfunn han ikke er medlem av. De nærmere regler som følger av dette prinsipp fastsettes ved føderal lovgivning.

Art. 50. Fri utøvelse av former for gudsdyrkelse garanteres innen de grenser som følger av offentlig orden og moral.

Kantonene og forbundstaten kan ta de nødvendige forholdsregler for å opprettholde ro og orden mellom medlemmene av de forskjellige religiøse samfunn og hindre inngrep i borgernes og statens rettigheter fra de kirkelige myndigheters side.

Tvister av offentlig- eller privatrettslig karakter på grunn av dannelsen av religiøse samfunn, eller splittelse av bestående religiøse samfunn kan bringes inn for de kompetente føderale myndigheter.

Intet bispedømme må opprettes på sveitsisk territorium uten godkjenning av forbundstaten.

Art. 51. Jesuiterordenen og samfunn tilknyttet den er ikke tillatt i noen del av Sveits og all virksomhet i skole og kirke er forbudt for medlemmer av dem.

Dette forbud kan ved føderalt vedtak utvides til andre religiøse ordener hvis virksomhet er farlig for staten eller forstyrrer freden mellom de forskjellige religiøse samfunn.

Art. 52. Det er forbudt å danne nye religiøse ordener og gjenopprette noen som er blitt oppløst.

Sverige. Regeringsform av 6. juni 1809.

§ 2. Konungen skall alltid vara av den rena evangeliska läran, sådan som den uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen samt Uppsala mötes beslut av 1593 antagen och förklarad är.

§ 16. Konungen bör rätt och sanning styrka och befordra, vrångvisa och orätt hindra och förbjuda, ingen fördärva eller fördärva låta, till liv, ära, personlig frihet och välfärd, utan han lagligen försvunnen och dömd är, och ingen avhända eller avhända låta något gods, löst eller fast, utan rannsaking olh dom, i den ordning Sveriges lag och laga stadgar föreskriva; ingens fred i dess hus störa eller störa låta, ingen från ort till annan förvisa; ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skylda var och en vid fri utövning av sin religion, så vitt han därigenom icke stör samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer. Konungen låte en var bliva dömd av den domstol, varunder han rätteligen hörer och lyder.

§ 28. 2. ledd. Konungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Till prästerlig befattning inom svenska kyrkan må ej annan utnämnas än den som bekänner kyrkans lära. Medför annan befattning skyldighet att undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap, skall Konungen taga den hänsyn till de sökandes trosåskådning, som därav påkallas. Befattningshavare, som ej tillhör svenska kyrkan, må icke handlägga mål eller ärende, som angår kyrkans religionsvård eller religionsundervisning, utövning av prästämbetet, befordring eller ämbetsansvar inom kyrkan. I fråga om statsrådets ledamöter skall dock sådant hinder icke gälla för annan än föredraganden.

Kvinna må ej utnämnas till prästerlig tjänst, där ej annorledes blivit bestämt i den ordning 87 § 2 mom. stadgar.

§ 29. Till ärkebiskop och biskopar utnämne Konungen en av de tre, som, i den ordning kyrkolagen stadgar, föreslagna blivit.

§ 30. Om tillsättning av prästerliga tjänster i församlingarna och den rätt, som därvid tillkommer Konungen och församlingarna, stadgas i särskilt lag, stiftad i den ordning 87 § 2 mom föreskriver.

§ 87. 2 mom. Riksdagen äge ock gemensamt med Konungen stifta, förändra eller upphäva kyrkolag; dock att därvid erfordras samtycke jamväl av allmänt kyrkomöte.

Över förslag angående dylik lag skola, på sätt i 1 mom. sägs, statsrådets och lagrådets tankar inhämtas och jämte Konungens proposition, då sådan göres, riksdagen meddelas. Har ej förslag, varom nu fråga är, före, öppnandet av riksdagen näst efter den, som framställt eller antagit förslaget eller, därest nästföljande riksdag öppnas inom tio dagar från den föregående riksdagens slut, senast tio dagar efter öppnandet blivit såsom lag genom allmän kungörelse utfärdad, vare det förfallet, och Konungen underätta riksdagen om de skäl, som hindrat förslagets antagande.

§ 88. Med förklaring över civil-och kriminal — samt kyrkolag förhållas som med sådan lags stiftande. De förklaringar, som, till svar på inkomna förfrågningar om lagens rätta mening, Konungen genom Dess högsta domstol giver under tid, då session ej pågår, kunna og illas senast av den riksdagen som nästföljande år samlas, så ock, om förklaring angår ämne, som till kyrkolag hörer, av det allmänna kyrkomöte, som efter förklaringsens meddelande först hålles, och må dylika förklaringer, då de sålunda ogillade blivit, ej längre gälla eller av domstolarna iakttagas och återopas.

Syria. Grunnlov av 5. september 1950.

Art. 3. Republikkens president skal be-
kjenne sig til Islam.

2) Islamsk lov skal være hovedkilden for lovgivningen.

3) Trosfrihet garanteres. Staten skal respektere alle teistiske religioner og beskytte den fri utøvelse av alle former for gudsdyrkelse som er forenlig med offentlig orden.

4) Religiøse samfunns rettigheter som juridiske personer skal respekteres.

Art. 28. I folkeskolen og den høyere skole er religionsundervisning tvungen, og gis for hver enkelt religion i samsvar med dens trosnormer.

Sør-Afrika. Den sør-afrikanske unions forfatning av 20. september 1909 med senere endringer.

Art. 1. Unionens folk bekjenner den allmektige Guds suverenitet og ledelse.

(Forøvrig har forfatningen ingen bestemmelse om religion eller om borgernes rettigheter.)

Thailand. Grunnlov av 3. august 1952.

Art. 1. Kongedømmet Thailand er ett og udelelig. Alle Thailands innbyggere av en-

hver rase eller religion har på like linje krav på Grunnlovens beskyttelse.

Kap. 1. Kongen.

Art. 5. Kongen bekjenner den buddhistiske tro og er religionens opprettholder.

Kap. 2. Thaifolkets rettigheter og plikter.

Art. 25. Enhver har frihet til å bekjenne hvilken som helst religion, sekt eller konfesjon og til å dyrke gud etter sin tro, forutsatt det ikke strider mot hans borgerlige plikter eller offentlig orden og god moral.

I denne frihet er enhver av staten beskyttet mot diskriminering fra statens side som skader ham i hans rettigheter eller velferd fordi den religion, sekt eller konfesjon han bekjenner seg til eller hans gudsdyrkelse skiller seg fra andres.

Tsjekkoslovakia. Grunnlov av 9. juni 1948.

Kap. 1. Borgernes rettigheter og plikter.

Rett til undervisning.

Art. 13. 1. Alle skoler skal være statsskoler. Grunnskolen skal være uniform, tvungen og gratis.

Samvittighets- og religionsfrihet.

Art. 15. Samvittighetsfrihet garanteres.

2. Ingen skal lide overlast på grunn av sin mening, filosofi, tro eller overbevisning; heller ikke skal noen slik mening, filosofi, tro eller overbevisning kunne gi noen grunnlag for å nekte å oppfylle en borgerplikt pålagt ham ved lov.

Art. 16. Enhver skal ha rett til å bekjenne privat og offentlig en hvilken som helst religiøs tro, eller til å være uten noen konfesjon.

2. Alle religiøse bekjennelser, og mangel på bekjennelse skal være lik for loven.

Art. 17. 1. Enhver skal kunne utføre handlinger i samsvar med en hvilken som helst religiøs bekjennelse, eller mangel på det. Utøvelse av denne rett må ikke være i strid med offentlig orden og moral. Retten må ikke misbrukes til ikke-religiøse formål.

2. Intet påtrykk, direkte eller indirekte, må øves på noen for å få ham til ta del i noen slik handling.

Tyrkia. Grunnlov av 10. januar 1945.

Kap. 1. Grunnprinsipper.

Art. 2. Den tyrkiske stat er republikansk, nasjonal, statssosialistisk, sekulær og revolusjonær. . . .

Kap. 5. Tyrkiske borgeres alminnelige rettigheter.

Art. 75. Ingen kan sensureres om den verdensanskuelse, religion eller lære han tilhører. All religionsutøvelse som ikke stri-

der mot offentlig orden, lov og moral er tillatt.

Art. 88. Tyrkias innbyggere har tyrkisk statsborgerskap uavhengig av religion og rase.

V. Tyskland. Forbundsrepublikkens Grunnlov vedtatt 2. mai 1949, i kraft 13. mars 1955.

Kap. 1. Grunnleggende rettigheter.

Art. 4. 1. Tros- og samvittighetsfrihet og frihet til bekjennelse av religion og verdensanskuelse skal være ukrenkelig.

2. Uforstyrret religionsutøvelse garanteres.

3. Ingen skal tvinges mot sin samvittighet til å gjøre krigstjeneste med våpen. Nærmere regler gis i forbundslov.

Art. 7. 1. Hele undervisningssystemet skal stå under statens tilsyn.

2. De som har oppfostringsretten til et barn, har rett til å bestemme om det skal ta del i religionsundervisning.

3. Religionsundervisning skal være vanlig fag i de offentlige skoler unntatt de bekjennelsesfrie. Religionsundervisning skal, med forbehold av statens rett til tilsyn, gis i samsvar med religionssamfunnenes lære. Ingen lærer plikter mot sin vilje å gi religionsundervisning.

4. Retten til å opprette private skoler garanteres; private skoler som trer istedenfor statsskoler må godkjennes av staten, og er underlagt statens lovgivning. Godkjenning skal gis hvis de private skoler med hensyn til pedagogiske mål og muligheter, og lærerpersonalets vitenskapelige utdannelse ikke står tilbake for statsskolene, og det ikke fører til å skille mellom elever på grunnlag av foreldrenes økonomi. Godkjenning skal ikke gis hvis lærerpersonalets økonomiske og rettslige stilling ikke er tilstrekkelig sikret.

5. Privat folkeskole tillates bare hvis skolemyndighetene finner at det har en særlig pedagogisk interesse, eller hvis de som har oppdragelsesretten over barna ber om det og det blir organisert en fellesskole, som en konfesjonell eller ideologisk skole, og hvis det ikke er noen offentlig folkeskole av denne art i kommunen.

Ø. Tyskland. Grunnlov for Den tyske demokratiske republikk av 3. august 1950.

3. Grenser for statsmakten.

IV. Undervisning.

Art. 38. ... Private skoler istedenfor offentlige (statlige eller kommunale) er ikke tillatt.

Art. 40. Religionsundervisning er en oppgave for de religiøse samfunn. Utøvelse av denne rett garanteres.

V. Religion og religionssammenslutninger.

Art. 41. Enhver borger nyter full tros- og samvittighetsfrihet. Rett til religionsdyrkelse uten innblanding beskyttes av republikken.

Enhver misbruk av institusjoner opprettet av religiøse sammenslutninger, av gudstjenestlige handlinger eller av religionsundervisning for formål som strider mot konstitusjonens prinsipper, eller for partipolitiske formål er forbudt. De religiøse sammenslutningers rett til å gi uttrykk for en holdning i samsvar med deres egne synspunkter angående vitale spørsmål i folkets liv, skal det dog ikke gjøres inngrep i.

Art. 42. Borgerlige rettigheter og plikter er hverken betinget eller begrenset av religionsutøvelse.

Utøvelse av borgerlige rettigheter og adgang til offentlig tjeneste er uavhengig av religiøs trosbekjennelse.

Ingen skal avkreves noen tilkjennegevise av sin religiøse tro. Statsforvaltningen har rett til å undersøke en persons medlemskap i en religiøs sammenslutning bare for så vidt som rettigheter og plikter er forbundet med dette, eller en lovbefalt statistisk undersøkelse krever det. Ingen må tvinges til å delta i religiøse riter eller gudstjenester, eller å være med på andaktsøvelser eller å avlegge en religiøs ed.

Art. 43. Det er ingen statskirke. Frihet til å være medlem av religiøse sammenslutninger garanteres. Enhver religiøs sammenslutning har indre selvstyre i samsvar med de lover som gjelder for alle. Religiøse sammenslutninger forblir offentligrettslige korporasjoner for så vidt de har vært det hittil. Andre religiøse sammenslutninger tilstås sådanne rettigheter etter søknad, dersom deres organisasjon og medlemstall gir sikkerhet for at de blir varige. Hvis flere offentligrettslige sammenslutninger forenes, blir forbundet også offentligrettslig korporasjon.

Religiøse sammenslutninger med offentligrettslig status har rett til å kreve skatt av sine medlemmer på grunnlag av statsskattmannntallet i samsvar med generelle forskrifter. Sammenslutninger hvis formål er felles dyrkelse av en livsanskuelse har samme status som religiøse sammenslutninger.

Art. 44. Kirkens rett til å gi religionsundervisning i skolen garanteres. Religionsundervisning gis av personale valgt av kirken. Ingen kan tvinges til, eller hindres i å gi religionsundervisning. De som har foreldreretten, avgjør om barnet skal få religionsundervisning.

Art. 45. Offentlige bidrag til religiøse sammenslutninger hjemlet i lov, overenskomst eller særlig rettsgrunnlag, skal avskaffes ved

lov. Religiøse sammenslutninger og foreningers eiendomsrett og andre rettigheter til sine institusjoner, stiftelser og annen eiendom hvis formål er gudstjeneste, oppdragelse og filantropi, garanteres.

Art. 46. For så vidt der fins behov for religiøs betjening og sjelesorg i sykehus, straffeanstalter og andre offentlige institusjoner, skal de religiøse sammenslutninger gis anledning til å drive slik virksomhet. Ingen kan tvinges til å delta.

Art. 47. Enhver som ønsker å tre ut av en offentligrettslig religiøs sammenslutning og vil gjøre uttredelsen rettsgyldig, skal avgi erklæring for politiet, eller sende inn til dette en skriftlig attestert personlig erklæring.

Art. 48. Avgjørelsen av om barn under 14 år skal tilhøre en religiøs sammenslutning, tilligger dem som har foreldremyndigheten. Eldre barn avgjør selv hvorvidt de vil være medlem av en sammenslutning eller organisasjon som bekjenner en religiøs tro eller en livsanskuelse.

Ukraina. Grunnlov av 30. januar 1937.

Art. 104. For å sikre borgerne samvittighetsfrihet er kirken i Ukraina skilt fra staten, og skolen fra kirken.

Frihet til å drive så vel gudsdyrkelse som antireligiøs propaganda er en anerkjent borgerrett.

Ungarn. Grunnlov av august 1949.

Kap. 8. Borgernes rettigheter og plikter.

Art. 49. 2. Diskriminering av noen art overfor en borger på grunn av kjønn, religion eller nasjonalitet er en overtredelse som straffes strengt.

Art. 54. 1. Den ungarske folkerepublikk trygger alle borgeres samvittighetsfrihet og friheten til gudsdyrkelse.

2. For å sikre samvittighetsfriheten skiller Den ungarske folkerepublikk kirken fra staten.

Uruguay. Grunnlov av 26. oktober 1951.

Kap. 1. Nasjonen og dens suverenitet.

Art. 5. Alle religiøse sekter er fri i Uruguay. Staten støtter ingen religion. Den anerkjenner den katolske kirkes eiendomsrett til alle kirker bygget helt eller delvis av midler fra statskassen, med unntak av kapeller til bruk for asyler, hospitaler, fengsler eller andre statsinstitusjoner. Den erklærer fritatt for alle former for skatt gudshus bestemt til gudstjeneste for de forskjellige religiøse sekter.

Venezuela. Grunnlov av 11. april 1953.

Kap. 3. Individuelle og sosiale rettigheter og plikter.

Art. 35. Innbyggerne av Venezuela er garantert:

6. Religiøs frihet, under øverste tilsyn med alle konfesjoner av Den nasjonale eksekutivmakt i samsvar med lov.

Ingen kan påberope religiøs tro eller lære for å undra seg plikt til å adlyde lovene.

Kap. 4. Suverenitet og offentlig myndighet.

Art. 50. Den kirkelige patronatsrett som tilkommer republikken, skal utøves i samsvar med lov. Men overenskomster eller traktater kan sluttes for å regulere forholdet mellom kirken og staten.

Østerrike. Føderal Grunnlov av 1926.

Kap. 1. Alminnelige bestemmelser.

Art. 7. 1. Alle føderale borgere er like for loven. Privilegier på grunnlag av fødsel, kjønn, sosial stilling, klasse og trosbekjennelse er opphevet.